Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans

Gedimino laiškai

Tekstus, vertimus bei komentarus
parengė S. C. ROWELL
(Lietuvos istorijos institutas)

VILNIUS

UDK 947.45.02:929Gediminas (04)
Ge 58

IŠLEISTA LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO
MINĖJIMO DIREKCIJAI PARĖMUS

Už suteiktą galimybę naudotis iliustracine medžiaga parengėjas nuoširdžiai dėkoja Latvijos centrinio valstybės archyvo ir Berlyno slaptojo Prūsijos archyvo direkcijoms

Vertimus padėjo rengti R. Latvėnienė

© Parengimas, įvadas, komentarai, S. C. Rowell, 2003

ISBN 5-415-01700-3

5-03-31247

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

04/11164

Tik ne mažesnė už ją ta lietuvių skaidriausioji upė –
Vilija, tekanti ten, kur kadai iglionams priklausė
žemės ir našūs laukai; pasiėmusi seserį Vilnią,
Vilija leidžias žemyn į brolelio Nemuno glėbį,
Nemuno – to, už kurį gražesnės mes neturime upės!
Daugelis deivių, kuriuos ąžuolynuos ir upės gyvena,
geidė jo meilės, tačiau jos sulaukė vien tik gražuolė –
upė Šventoji, kuri – skaistesnė už gintarą – srūva
per Žemaitijos laukus ir į Nemuną įteka našų.
Šitos štai žemės vaikai – lietuviai, ryžtingi sūduviai,
jotvingiai – žmonės, mirties nebiją, poloviečiai klajokliai,
prūsų sena giminė, narsiaširdžių krūtinių alanai,
vieno kilimo su jais gepidai ir kitos dar tautos.
Čia Erdivilo lopšys ir gimtinė narsuolio Traidenio,
Skirmanto, ginklais stipraus, ir narsaus kunigaikščio Mingailos,
Romanto, Mindaugo, kurs ant galvos užsidėjo vainiką
Romos, Vytenio kilnaus ir atšventusio pergalių daugel
tėvo visos Lietuvos Gedimino, kuriam vadovaujant
mūrai iškilo aukšti tirštai apgyvendinto Vilniaus.
Čia pamatysi abu Gedimino vaikus narsiaširdžius –
Algirdą su Kęstučiu; ši Jogailą pagimdžiusi žemė
davė sarmatų kraštams karalius, valdovus dovanojo
hunui galingam, taip ir bohemams iš Čeko šeimynos.
Šitiek šlovingų vadų čia gimė!..

J. Radvanas, *Radviliada*, *kn. I, eil. 71–94,*
vertė S. Narbutas (Vilnius, 1997)

[Karalius Jonas keliavo] per ledą Lietuvon.
Tenais jis krikštijo vieną miestą,
Kur gyveno per šešis tūkstančių netikinčiųjų.
To miesto vardas – Medvėgalis.
Nemanyk, kad tai pasaka!
Nes karalius užėmė dar keturias pilis,
iš kurių valdomas tas kraštas,
būtent Sizditę, Gedimino pilį,
Gegužę, Aukaimį; taip kiekvienas jų gyventojas,
vyras ar moteris, prarado savo sielą bei kūną,
ir niekas tenai neišliko tarp gyvųjų,
nors to nenorėjo totorių chanas,
kuriam Lietuva duoklę moka.

G. de Machaut, *Draugo paguoda (XIV a. vid.)*

Gediminas

Mes išmirsim. Amžiai slinks.
Ąžuolai pavargs, sulinks.
Miestas, amžiais nemarus,
Lietuvos sargyboj bus!
Kol lietuviui Vilnius švies,
Kol jo meilė bus gyva, –
Amžių amžiais tesrovės:
Nemari bus Lietuva.

Kariai

Te per amžius mus gaivina
Miestas mūsų Gedimino!
Te per amžius jo šviesa
Šviesis Lietuva visa!
Te lietuviui Vilnius bus
Meilės džiaugsmas ir dangus.

B. Sruoga. *Giesmė apie Gediminą (1937)*

Uxori carissimae

Pratarmė

Šiuo rinkiniu norima skaitytojams pristatyti nemažai daugiausia XIV amžiaus dokumentų, kurie atskleidžia Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino valdymą Lietuvos ir Vakarų, Rytų bei Vidurio Europos kontekste. Iš jų aiškėja popiežiaus misijos aspektai, Vokiečių ordino propagandos mechanizmas, lietuvių ir livoniečių bendravimo karo metu taisyklės, notarų veikla tarptautinėje diplomatijoje ir kiti viduramžių gyvenimo aspektai.

Lietuviškasis knygos pavadinimas – tarsi 1966 m. V. T. Pašutos bei I. Štal *Gedimino laiškų* atspindys. Lietuvos visuomenei toks pavadinimas jau seniai žinomas. Paminėtina, kad ne visi čia pateikiami dokumentai – laiškai, yra pasiuntinių pranešimų, teisės aktų, sutarčių. Tik labai nedidelė jų dalis rašyti LDK. Kadangi Gedimino valstybėje nuolatinės kanceliarijos nebuvo, kalbant apie dokumentus bei jų formą nėra prasmės vartoti specifinių techninių terminų.

Parengėjas, skyręs šiam darbui ne vienerius metus, dėkoja visiems jam vienaip ar kitaip padėjusiems asmenims bei institucijoms. Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija, įsipareigojusi finansiškai remti projektą, kurio atsisakė keletas Lietuvos leidyklų, kantriai laukė ilgo darbo pabaigos. Britų akademija dvasiškai parėmė palikusį tėvynę ir dirbantį Lietuvoje autorių. Parengėjas dėkoja įvairių archyvų direkcijoms bei darbuotojams: Vatikano slaptojo archyvo bei Apaštalų bibliotekos prefektui Tėvui L. Boyle, Prūsijos slaptajam archyvui Berlyne, ypač dr. B. Jähnigui ir dr. S. Ekdahliui, Latvijos Respublikos valstybės istorijos archyvui Rygoje, Talino miesto archyvui, Cambrai [Kombrė] miesto archyvui už nuoširdžią pagalbą, ypač už galimybę įsigyti rankraščių mikrofilmus, kurie yra panaudoti šiame leidinyje. Sunkiais laikais Lietuvos mokslininkai E. Gudavičius, E. Meilus, R. Mažeikaitė, A. Nikžentaitis (jis dar 1991 m. pasiūlė perleisti Pašutos leidinį su naujai iš rankraščių parengtais tekstais; šis siūlymas išsirutuliojo į daug didesnį darbą), P. Rabikauskas, V. Vaivada padėjo patarimais. Kitiems kalbininkams atsisakius prisidėti prie svetimšalio mokslininko darbo, p. R. Latvėnienė maloniai sutiko mėginti išversti dalį publikuojamų tekstų iš jai ne visai parankios viduramžių lotynų kalbos. Redaktorė Aušra Kaziukonienė kantriai gludino sunkius vertimus. Leidinys dar toli gražu netobulas – tokio pobūdžio tekstai pasirodo retai, tačiau tikėtina, kad iš platesnio konteksto skaitytojai galės aiškiau suprasti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino diplomatiją ir ekonominę bei visuomeninę politiką, geriau suvokti savo vietą įvairialytėje Europos tautų šeimoje.

Vilnius, 2003 m., Švč. Mergelės Marijos ėmimo dangun šventė

Įvadas

Jei istorikas nesivadovautų Horacijaus reikalavimu ir vis dėlto pradėtų savo aprašymą *in medias res*, tai galiausiai nukreiptų trokštančio pažinti ankstyvąją Lietuvos politinę raidą skaitytojo dėmesį į didžiojo kunigaikščio Gedimino (~ 1315 – ~ 1342) asmenybę ir valdymą. Gediminas nebuvo pirmasis didysis kunigaikštis. Ši šlovė tenka Živinbudui (pamin. 1219) ir Dausprungo (mirė ~ 1219) bei Mindaugo (~ 1238–1263) giminei. Gediminas nebuvo pirmasis savo dinastijos kunigaikštis; jo tėvas Pukuveras (mirė 1295), dėdė Butigeidas (pamin. 1289), brolis Vytenis (~ 1295 – ~ 1315) priklausė giminei valdovų, kuri dabar vadinama Gedimino (ar jo anūko Jogailos) vardu. Lietuvos teisės istorijoje Gedimino veikla nėra vėlesnių valdovų politikos matas. Šis vaidmuo tenka jo garsiajam anūkui Vytautui Kęstutaičiui. Vytauto valdymas (1392–1430) šalies teisinėje sistemoje – laikas, iki kurio nėra būtinų laikytis įstatyminių papročių, tai atmintinų (visų pirma rašytinių) įstatymų pripažinta pradžia. Jei iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raidos ir Lietuvos bei Vakarų Rusios istorijos apskritai pašalintume Gediminą, toji istorija taptų bevertė. Gediminas yra tarsi Henrikas II, o Vytautas – Ričardas Liūtaširdis. Gediminui valdant tvirtėjo ir plėtėsi Lietuvos ekspansija į Vakarų Rusią, pirmąkart užsimezgė ilgalaikiai politiniai Lietuvos ryšiai su Lenkija. Gedimino santykiai su Vokiečių ordinu apėmė ne tik konfliktus ir bendradarbiavimą su vietos jėgomis, bet ir politinius sprendimus tarpininkaujant Šventajam Sostui. Kartu su sūnumi Algirdu (1345–1377) jis yra tvirta grandis, jungianti neramią XIII a. Lietuvą ir LDK iškilimą tarptautinėje arenoje. Nors XVI a. Vilniaus poetas J. Radvanas buvo nutolęs nuo Gedimino laiko, o prancūzų bardas Guillaume'as de Machaut'as vietos atžvilgiu, šių dviejų skirtingų autorių darbuose atsispindi svarbiausi didžiojo kunigaikščio valdomojo meto įvykiai: Vakarų Rusios nukariavimas, nepaliaujamas konfliktas *aequo marte* su Vokiečių ordinu, krikščionybės (galų gale Romos katalikybės) priėmimo peripetijos. Šios temos sudaro daugumos čia pateikiamų dokumentų turinį.

I. LDK

Ankstyvajame XIII a. LDK plėtojosi teritorijoje, ribojamoje Dauguvos ir Nemuno upių. Jos epicentras – į pietus ir rytus palei Nemuną. Raida nebuvo atsitiktinė ar nulemta iš anksto. Ją sąlygojo specifiniai veiksniai – vidaus politinė ir ekonominė konsolidacija, demografiniai pokyčiai, sąveika su išorės jėgomis[1], ypač su pirkliais ir riteriais kolonistais Livonijoje, turėta

[1] Kalbant apie „sąveiką su išorės jėgomis", norisi tiksliau suformuluoti seną ir netinkamą mokslinę klišę apie „grupės vienybę, sukurtą tautai atsiginti nuo bendro išorės priešo". Bendras visuomenės priešas gali tiek suvienyti, tiek suskaldyti bet kurią bendruomenę. 1940 m., nors Vokietija buvo visos Prancūzijos priešas, tai prancūzus suskaldė. – Schulze H., *Staat und Nation in der europäischen Geschichte* (Miunchenas, 1995), p.132.

karinė jėga, kuria kunigaikštis – vadas – gali remtis prieš vietos bei išorės konkurentus – priešus. Būtent XIII a. pirmojoje pusėje visi tokie veiksniai pradėjo sėkmingai klostytis[2].

Žemdirbių ir pirklių bendruomenės anksčiausiai (I tūkst.) susiformavo vakarinėje dabar vadinamos Lietuva teritorijos dalyje. Tą patvirtina archeologiniai tyrinėjimai ir labai negausūs rašytiniai šaltiniai. Bendruomenės sunyko pasibaigus vikingų amžiui[3]. Jei sutiktume, jog apie 1009 m. Lietuva jau egzistavo kaip vieningas, bet nesvarbus darinys, apibūdinamas savo kaimynų (Lenkijos ir Rusios) šaltiniuose ir valdomas bent vieno galingo vado, darytume išvadą, kad vidinės ir išorinės sąlygos tuo metu nuolatinei valstybės raidai nebuvo palankios. Saksonijos, Lenkijos ir Rusios pasaulių varomosios jėgos buvo beišsenkančios, o baltų – bepradedančios augti[4]. Ši „Litva" kaip aiškėja iš katalikiškos hagiografinės literatūros ir stačiatikių chronografijos, buvo izoliuota, o ekonominis jos pagrindas nestabilus. Imperatoriaus Otono III remiama misija pasinaudojo Boleslovas Kreivalūpis per šv. Vaitiekaus-Adalberto ir Brunono veiklą, bet ši buvo per silpna, kad duotų rezultatų. XI a. Lenkija nebuvo ganėtinai stipri, idant vykdytų tokią ambicingą užsienio politiką, o Kijevo Rusia vienuomet priešiška, kituomet susiskaldžiusi. Jei paklaustume, kodėl pietryčių Lietuvos teritorijos XIII a. tapo augančios valstybės centru, rastume panašių ir dar ryškesnių pavyzdžių svetur, kai daug galingesnės Centrinės Europos jėgos bandė užsimesti Piastų, Premyslaičių karalių mantiją ar tapti hunų herojais – įskaitant ir atgaivintas Adalberto pavyzdžio misijas[5].

Paskutinis XII a. dešimtmetis žymi baltų izoliacijos nuo Vakarų Europos pabaigą ir santykių su kaimynais rytų slavais pokyčius. Danų ir šiaurės vokiečių pirklių bei karinių ordinų atvykimas į Estiją ir Livoniją paaštrino varžybas dėl turtingo prekybos kelio Dauguvos upe kontrolės. Politiškai silpna Rusia, draskoma totorių antpuolių, verčiau leido visiškai ir / arba sąjungoje stipresniems kaimynams lietuviams perimti Polocko–Vitebsko–Smolensko prekybos kelią, kad nekentėtų nuo trumpalaikių jų puldinėjimų.

Lietuvių politiniai vadai, skatinami naujų galimybių bendrauti su savo senais ir naujais kaimynais, ankstyvajame XIII a. rengė naują politinę strategiją. Mindaugas, kaip Lietuvos valdovas, vėliau karalius, užmezgė prekybinius ir politinius religinius ryšius su naujais Livonijos šeimininkais ir ieškojo artimos sąjungos su Pietvakarių Rusia, kurios klestėjimą po totorių invazijos atkūrė Romanovičiai, padedami Vakarų naujakurių ir pirklių[6]. Amžiui baigiantis, kai Haličo–

[2] Tarybiniai rašytojai naudojo istoriškai nieko nereiškiančią, jau kenksminga kliše tapusią „pavėluoto vystymosi" formuluotę – plg. Jurginis J., „Pričiny pozdnego rasprostranenija christijanstva v Pribaltike", *XIII meždunarodnyi kongress istoričeskich nauk, Moskva 13–16 avgusta 1970 g.* (Maskva, 1973), p. 139–151. Jeigu jau nebeįmanoma atsisakyti nuostatos, jog istorija esanti traukinys, kuriuo važiuodama valstybė gali pavėluotai atvykti į neišvengiamą stotelę, mums reikėtų pripažinti, kad geležinkelio bėgiai eina ratais o ne tiesiai. Nėra tvarkraščio, kuris leistų pagirti „anksti atvykusius" ir pasmerkti „atsilikusius vagonus".

[3] Žulkus V. „Baltų visuomenė ankstyvesniais viduramžiais", *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, sud. Z. Kiaupa ir kt. (Vilnius, 1997), p. 13–30.

[4] *Povestj Vremennych Let*, red. D. S. Likhachev, I (Maskva–Leningradas, 1950), s. a. 1040: „Jaroslav idie na Litvu" – p. 103; Annales Quedlinburgenses s. a. 1009: 'in confinio Rusciae et Lituae', *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, III, red. G. H. Pertz, 80; Šv. Vaitiekaus misija: Łowmiański H., *Początki Polski* IV (Varšuva, 1970); B. Gierlach, *Początki Chrześcijaństwa w Polsce* (Varšuva, 1988); *Święty Wojciech w tradycji i kulturze europejskiej*, red. K. Śmigiela (Gnieznas, 1992).

[5] Apie čekų karaliaus Ottakaro veiksmus Prūsijoje žr.: Šapoka A., „Premyslo (Ottakaro) II žygiai į Prūsus", *Praeitis*, III (Kaunas,1940; Vilnius, 1991), p. 4–31.

[6] Apie Pietvakarių Rusios kunigaikštysčių istoriją rašė: Hruševskij M. *Istoria Ukraini-Rusi*, II (Niujorkas, 1954), p. 471–472; *Boleslav'-Iurii II. Sbornik materialov i issledovanij* (Petrapilis, 1907), p. 77–79, 150–151.

Voluinės kunigaikštystė buvo artimai prekybiniais ryšiais susieta su Lenkija, Vengrija ir Vokiečių ordinu, Lietuvos valdovai – Traidenis, Pukuveras, Vytenis – suartėjo su Rygos miestiečiais ir dvasininkais. Taip jie sudarė karinę ir prekybinę sąjungą, norėdami susilpninti Vokiečių ordino įtaką Pabaltijyje. Kaip šio susitarimo dalis dažnai buvo svarstomas perėjimas į krikščionybę, bet svarstymai ir liko svarstymais, išskyrus trumpai tetvėrusį Mindaugo atvejį[7]. Tuo tarpu Polockas, kurį XIII a. 7 dešimtmetyje trumpai valdė lietuvių kilmės kunigaikščiai, buvo pagaliau užkariautas lietuvių. Kai kurie ne visai patikimi šaltiniai nurodo tai įvykus apie 1307 metus. Latvius, estus, kuršius ir lyvius nuo lietuvių skyrė ne gamtinės sąlygos (jos buvo panašios visame regione, pelkės ir miškai trukdė išplėtoti karo veiksmus), bet tai, kad pirmieji nesuformavo ganėtinai stiprios politinės visuomeninės struktūros, įgalinančios atlikti aktyvų vaidmenį santykiuose su kaimynais. Pavyzdžiui, kitaip negu lietuviai, jie nemėgino nukariauti Rusios žemių, o iš dalies buvo joms pavaldūs.

Gedimino valdymas – tvirtėjimo periodas, apgalvoti žygiai stengiantis pelnyti įvairių giminių valdovų pritarimą XIII a. viduryje. Jis pasirodo esąs tęsėjas tradicijos, einančios mažiausiai nuo Mindaugo laikų. Gedimino ir XIII a. karaliaus veikla turi panašumų ir aiškių skirtumų. Mindaugas įrodė savo pirmumą nuožmioje kovoje su vietos varžovais, bet dovanodamas Vokiečių ordinui žemes prisipažino esąs silpnesnis už priešus katalikus. Gediminas niekada nežadėjo žemių mainais už krikštą; atvirkščiai, jis kvietė kolonistus verčiau vykti pas jį negu į Prūsiją[8]. Ordino magistrui Gediminas nežadėjo nei žemės, nei kitų malonių. Jam valdant stiprėjo ekspansija į slavų žemes (karais ir diplomatiniu keliu – sąjungomis su vietiniais stipriausio kaimyno varžovais ir strateginėmis dinastijų vedybomis). Gediminas ieškojo būdų užsitikrinti tiek Rytų, tiek Vakarų bažnyčios palaikymą ir mėgino kurti savo šalies politiką bei ekonomiką mainais kviesdamas kvalifikuotus imigrantus ir prekybininkus, tęsdamas ankstesnių didžiųjų kunigaikščių ir jau praktikuojamą jo kaimynų Pietvakarių Rusioje, Lenkijoje ir Ordino valstybėje iniciatyvą. Vilnius tapo ne tik prekybos tašku šiaurės pietų kelyje, bet ir šios ašies sankirta bei politiniu varikliu.

Gedimino valdymas pasižymi stiprėjančia Lietuvos ekspansija į Vakarų Rusią (arba kaip sovietų autoriai vadina „agresija prieš" ją, kai aprašo Vokiečių ordino veiksmus). Gediminas kontroliavo Polocką, Vitebską, Naugarduką, Gardiną. Juos lietuviai nukariavo ankstesniame amžiuje ir (kaip ir šiaurinius miestus) ilgus metus valdė. Jis puolė Kijevą[9] ir pasiuntė savo patikėtinį būti Pskovo kunigaikščiu, t. y. miesto karo vadu; dinastijos ir politinė sąjunga su Tverės kunigaikščiu sustiprino Gedimino ambicijas Rusios atžvilgiu. Gedimino valdymo laikotarpiu Didžioji Kunigaikštystė buvo vieno valdovo ir jo šeimos rankose. Itin svarbus liko Dauguvos–Nemuno prekybos kelias, einantis iš šiaurės ir iš rytų. Vakaruose Nemunas ir Žemaitija dar nebuvo

[7] Jakštas J. „Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu", *Senovė*, II (1936), p. 3–59; Rowell S. C. *Lithuania Ascending. A pagan empire in east-central Europe 1295-1345* (Kembridžas, 1994), p. 51–59; Varakauskas R. *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* (Vilnius, 1982), p. 244–268. Naujausias šios tematikos darbas: Gudavičius E. *Mindaugas* (Vilnius, 1998), p. 241–281.

[8] Maleczyński K. „W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga za lat 1253-61", *Ateneum Wileńskie* XI (1936), p. 1–56; Ivinskis Z. *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties* (Roma, 1978; Vilnius, 1991).

[9] Ši pastaba ganėtinai ginčytina, atsižvelgiant į šiuos Kijevo įvykius aprašančių Lietuvos metraščių aplinkybes. Tačiau kitų šaltinių duomenys, rodos, patvirtintų LM pasakojimo patikimumą – Rowell, *Lithuania Ascending*, p. 94–111.

pritaikyti aktyviai LDK ekonominei politikai – ten vyko dažni karai su Vokiečių ordinu. Tad normaliai raidai, kurią matome XV a., buvo visokeriopai kliudoma. 1358 m. Algirdas pusiau juokais pasiūlė Vokiečių ordinui atsisakyti teritorijos nuo Lynos upės Šiaurės Mazovijoje iki Dauguvos ir leisti lietuviams kontroliuoti visą Dauguvos–Rusios prekybos kelią, Ordinui pasitraukti iš Vakarų Prūsijos ir Estijos, siūlant persikelti į totorių pasienio zoną[10].

Šalies širdis yra Vilnius bei sritis į pietus ir rytus aplink Nemuną. Antroje Lietuvos metraščio redakcijoje ir visų vėlesnių istorikų teigiama, kad Gediminas įkūręs šį miestą. Tai istoriškai netikslu, ką rodo archeologiniai tyrinėjimai – tikėtina, jog Vilnius buvo vienas pagrindinių centrų XIII a. valstybėje. Pirmasis išlikęs to laikotarpio dokumentinis įrodymas, kad Vilniuje buvo svarbus valdovo dvaras, yra 1323 m. sausio mėn. 25 d. Gedimino laiškas. Bet tai nėra miesto *įkūrimo* patvirtinimas. Kronikos stengiasi mus įtikinti, kad Gediminas buvo artimai susijęs su Vilniumi, kad miestas buvo LDK širdis ir kad XV a. smulkioji bajorija vaizduojama savo manieromis prilygstanti didžiajam kunigaikščiui ir valdanti daugumą valstybės vakarinių sričių. Kronikos pabrėžia ir kunigaikščio vaidmenį Lietuvai įsigalint Rusioje.

Stačiatikių bažnyčia suformavo neišdildomą naujos imperijos Rusioje dalį, kurią Gediminas (kaip anksčiau ir jo brolis) siekė išnaudoti. Stačiatikių bažnyčia ankstesnėje Kijevo Rusioje, Polocko (su Vitebsku), Gardino, Naugarduko ir kt. kunigaikštystėse, jei galima apie tokias kalbėti, tarsi žadėjo lietuviams didelę valdžią, palyginamą su ta, kokią suteikė frankams Galijoje (buvusioje Romos imperijoje) Vakarų Katalikų bažnyčia. Ji yra susiformavęs ir potencialiai gyvybingas įrankis *in situ*, laiduojantis stabilumą nukariautose srityse. Taip naujas politinis įrankis tampa ūkiu, į kurį pats gali įsiskverbti kaip virusas ir kuris, laikui bėgant, gali keisti ateivius arba būti jų keičiamas. Pageidautina, jog šis įrankis rūpintųsi vietinės pasaulietiškosios valdžios augimu gynybiniam šalies stabilumui užtikrinti labiau negu tolimos išorės jėgos (Lietuvos atveju – Didžioji Vladimiro Kunigaikštystė). Tad Polocko vyskupai, priimdami Vytenio ir Gedimino globą, ypač prekybos reikalų [7, 69], iškyla kaip polockiečių tradicijų saugotojai. Ši stačiatikių bendradarbiavimo su pagonių didžiaisiais kunigaikščiais interpretacija visiškai paneigia nuomonę, kad krikščionybė buvo būtina valstybei formuotis. Abu – katalikų ir stačiatikių – pasauliai perdavė buvusios kadaise pagoniškosios Romos valstybingumo principus krikščioniškojo pasaulio barbarų karalystėms. Vyskupų veikla šiose sferose atskleidžia tiek senojo, tiek naujojo pasaulietiškojo įrankio silpnumą ir abipusio palaikymo būtinybę. Gedimino ir Algirdo politika stačiatikių atžvilgiu buvo nukreipta išsaugoti Rusios žemių, priklausančių LDK, stabilumą. Gediminas pasinaudojo Didžiosios Vladimiro Kunigaikštystės silpnumu (tebestiprėjančia Maskvos ir Tverės kunigaikščių konkurencija) ir mėgino pajungti sau Rusijos metropoliją. Pskovo protektorate ankstyvajame XIV a. itin garbintas vietinis lietuvių kilmės šventasis Daumantas-Timofejus – taip daroma žala rusų didvyriams – Vladimiro Aleksandrui Neviečiui

[10] SRP. II, p. 80. Straipsnyje „The relations of Grand Prince Algirdas with eastern and western Christians", *La cristianizzazione della Lituania* (Vatikanas, 1989), p. 68 ir tolesniuose R. Mažeika[itė] teigia, jog didžiojo kunigaikščio veiksmas toli gražu nebūtų priimtinas Vokiečių ordinui. Algirdas neturėjo jokios „baltų vienybės" politikos (kaip teigia A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino* (Klaipėda, 1996), p. 83–87). Jis labiau rūpėjo užvaldyti judrų Dauguvos prekybos kelią ir visą Rusią.

ir vietiniam Vsevolodui Gavrilai[11]. Bizantijos požiūriu, Litvada buvo nežymus nukrypimas nuo normos, kuris gali būti ištaisytas pasitaikius palankiai progai. Lietuvos metropolija tapo vadovėliniu kanonų teisės subtilybių pavyzdžiu [11]. Žinoma, Bizantijos artumas galėjo daryti įtaką Romos interesams Lietuvoje. Pirmasis Avinjono biurokratijos mėginimas imtis misijos Lietuvoje 1324 m. parodo tam tikrą religinių ryšių painiavą LDK atveju [41][12]. Didesnė popiežiaus raštų, liečiančių Lietuvos reikalus, dalis yra pažodinė citata 1323 m. bulės, siųstos serbų karaliui Steponui Urošui, kuris tuomet vykdė šantažo politiką Bizantijos atžvilgiu, mėgindamas užsitikrinti palankesnes sąlygas derybose su Konstantinopolio imperatoriumi bei patriarchu.

Gediminaičiai greitai išmoko išpešti naudos iš turimos padėties (dauguma prekybos kelių tarp Lenkijos–Prūsijos ir Rusios ėjo iš šiaurės į pietus per rytines lietuvių valdas). Jie sudarė karines ir prekybines sąjungas su katalikiškomis kunigaikštystėmis, kad gautų karinę paramą. Užmezgė artimos giminystės ryšius su Mazovijos ir Tverės kunigaikščiais, sudarė ir laikinas sąjungas su Lenkijos Karalyste ir Didžiąja Vladimiro Kunigaikštyste (Maskva). Rusios kronikos aprašo LDK plėtimąsi į vakarus, buvusios Kijevo Rusios žemes, o dokumentais, pateikiamais šiame rinkinyje, ketinama parodyti Lietuvos santykių su katalikiškuoju pasauliu dinamiką. Svarbiausi šio rinkinio dokumentai yra Gedimino laiškai, kuriuos jis siuntė Vakarų Europos pirkliams ir misionieriams (įskaitant ir Šventąjį Sostą) XIV a. 3 dešimtmetyje.

II. Gedimino susirašinėjimas

Išlikę Gedimino laiškai, siųsti į kaimyninius ir Vakarų kraštus tarp 1322 ir 1324 m., ir tekstai, susiję su jo Vakarų politika tais metais, įamžinantys didžiojo kunigaikščio žodžius (jo įgalioti-

nio Lesės pranešimas 1326 m. ir popiežiaus legatų pasiuntinių ataskaita apie jų misiją Vilniuje 1324 m. lapkričio mėn.) yra labai vertingas XIV a. pirmosios pusės Lietuvos politinės ir socialinės istorijos šaltinis. Pranešimai laikytini literatūriniais tik pačia plačiausia šio žodžio prasme, jie netgi nėra „grynai lietuviški". Jie net neturi originalios koncepcijos, jeigu nekalbama tik apie patį šiauriausią baltų kontekstą. Oficialių dokumentų, kurių autorystė priskiriama Gediminui, žodžiai buvo išversti vokiečių raštininkui ir užrašyti lotyniškai pagal raštininkams seniai žinomas krikščionių pasaulio formuluotes. Todėl jie cituoja tokius Gedimino žodžius, kokius randame kituose to meto dokumentuose, greta naudoja technines formuluotes. Kvietimų pirkliams stilius atitinka ankstesnių arba to paties meto kitų Centrinės ir Rytų Europos (Čekijos, Lenkijos) valdovų kvietimų, adresuotų Haličo ir Balkanų slavų karalystėms, stilių [75, 76]. Jie taip pat atitinka to meto politines klišes, kurios, mūsų akimis, jau yra pasenusios. Filosofinės užuominos apie popiežių ir imperijos politinius tikslus daugeliui skaitytojų lieka nesuprantamos. Todėl šie tekstai tikrai gali būti laikomi XIV a. tarptautiniu politinių, ekonominių, ideologinių ir karinių programų siūlymų ekvivalentu.

[11] Rowell S. C. „Between Lithuania and Rus': Dovmont-Timofey of Pskov, his life and cult", *Oxford Slavonic Papers*, n. s., XXV (1992), p. 1–33.

[12] LDK pusiausvyra tarp rytų ir vakarų krikščionių pasaulių aprašyta Giedroyć M. „The arrival of Christianity in Lithuania...", *Oxford Slavonic Papers*, n. s., XVIII (1985), p. 1–30; XX (1987), p. 1–33; XXII (1989), p. 34–57.

1. 1322 m. pirmasis Gedimino laiškas popiežiui Jonui XXII [14]

Nedatuota šio laiško ištrauka buvo nukopijuota Vokiečių ordino raštininkų kartu su ištraukomis iš kitų dviejų *appellationes contra Ordinem*, kurios buvo pareikštos 1325 ir 1329 metais. Šie tekstai paskelbti antrame *Preussisches Urkundenbuch*[13] tome ir *Liv-, Esth- und Kurländisches Urkundenbuch* antrame tome. Šio rankraščio ritinėlis išliko Ordino Karaliaučiaus archyve (dabar laikomas Berlyne). Kad tai buvo pirmasis Gedimino laiškas, pasiekęs popiežių, aiškėja iš pažodinių citatų, kurias vartoja Jonas XXII laiškuose savo pasiuntiniams ir Gediminui 1324 m. birželio mėn. [plg. 14 ir 41]. Pirmasis Gedimino laiškas gali būti datuojamas 1322 m. vasarą, kadangi 1323 m. sausio mėn. Gediminas užsimena apie gautą preliminarų atsakymą (atsiliepimą) į šį laišką [16]. Kelionė iš Vilniaus į Avinjoną galėjo trukti nuo trijų mėnesių geromis sąlygomis iki penkių šešių prastomis. Įmanoma, jog pasiuntinys nukeliauti į kuriją ir grįžti galėjo per pusę metų[14]. Hipotezė, pagal kurią šis laiškas datuojamas 1322 m. vasara, atitinka Prūsijos kronikos duomenis. Karas su Ordinu atsinaujino tų metų kovą ir svarbiausias tikslas, pateikus kaltinimus Ordinui, buvo atlydėti popiežiaus legatus ir Rygos arkivyskupą į Lietuvą taikai sudaryti bei sienoms nustatyti: *pro facienda pace ac terminis disponendis*[15]. [1322 m.] lapkričio 29 d. rygiečių laiške minima sėkminga Rygos arkivyskupo bylos kurijoje baigtis, kurios dokumentai, liečiantys prokuratorinius prelato įgaliojimus, taip pat datuojami 1322 m. vasara [78].

Gediminas pateikė krikščionybės istorijos Lietuvoje metmenis nuo Mindaugo, kunigaikščio, kuris buvo pakrikštytas Vokiečių ordino Livonijos atšakos pastangomis ir karūnuotas 1253 m. popiežiaus įgaliotinio, laikų iki Vytenio, kuris bendravo su rygiečiais ir Saksonijos pranciškonais 1312 m., valdymo. Gediminas klaidingai teigė, kad karalius buvo apkrikštytas su visa karalyste, ir taip padidino naujakrikštų skaičių. Jis kaltino Ordiną dėl Mindaugo atsimetimo nuo krikščionybės 1261 m., bet tai yra labai ginčytina interpretacija – ji ignoruoja tam tikrus įvykius LDK viduje, pvz., Mindaugo varžovus jo dvare ir Žemaitijoje. Gediminas aprašo, kaip Ordinas nuniokojo Rygos arkivyskupystę, iššudė dvasininkus (kunigaikštis mini jų vardus). Kaip kontrastą šviesiomis spalvomis Gediminas tapo bažnyčios padėtį Lietuvoje. Jis pasakoja apie riterių sugriautą Naugarduko bažnyčią, bet pamiršta pridėti, kad visas miestas (ne tik bažnyčia) buvo sudegintas 1314 metais[16]. Puldamas kitus, Gediminas siekia tiktai ginti savo interesus, kaip daro valdovai krikščionys. Jis pažada paklusti popiežiui, kaip kiti karaliai krikščionys daro (ironija, nepraslydusi pro Jono XXII akis), jei neprivalės turėti nieko bendra su „tais kankintojais" – magistru

[13] LU, II, Nr. 711, col. 195–201, registras – PU, II, Nr. 501, p. 341 (1325 m. kovo–gegužės mėn.) padarytas Tartu vyskupo Engelberto ir Vokiečių ordino nario, to paties ordino Livonijoje magistro prokuroro Jono iš Elbingo akivaizdoje. Šis aktas aprašo Tartu katedros kanauninko Jono iš Warendorpo skundą prieš Ordiną. Skųstasi (1325.III.11) turint tikslą išsiaiškinti, ar Ordino nariams būtina tarnauti ir paklusti vietos vyskupui. Nuspręsta, kad Ordinas turi per devynias savaites parodyti popiežiaus atleidimą nuo tokių prievolių, tačiau tai padaryti atsisako didysis magistras. Jis skelbia Dorpato vyskupą neturintį galios už jo vyskupystės ribų esančioje Rygoje. Dokumentas, sukurtas 1329.VI.17 Rehdene [PU, II, Nr. 652, p. 435–436], taip pat įrašytas šalia Gedimino laiško. Tame tekste Kulmo vyskupas Otonas, Pamedės vyskupas Rudolfas, Kulmo žemės garbingieji bei Vokiečių ordino didysis magistras, susirinkę notaro akivaizdoje, aptarinėja lenkų pranešimus Šventajam Sostui. Juose reikalaujama, jog kasmet Ordinas surinktų 2000 auksinių florenų popiežiaus naudai (vadinamasis „Šv. Petro pinigo" mokestis). Dvasininkai neigia, kad tas mokestis ligtol būtų mokėtas Kulme. Jie ragino Ordinui nemokėti, nors tokiam veiksmui nepritarė pats Kulmo vyskupas.

[14] 1324 m. birželio mėn. iš Avinjono išvykę popiežiaus legatai atvyko Rygon jau rugsėjo 22 d. 1333 m. Saremos vyskupas pasiteisino nebuvęs kurijoje, teigdamas, jog dėl sunkių sąlygų kelionė į Avinjoną truktų penkis arba šešis mėnesius, „v vel vj menses" – LU, VI, Nr. 2800, stulp. 104.

[15] PD, p. 187–188.

[16] PD, p. 180–181.

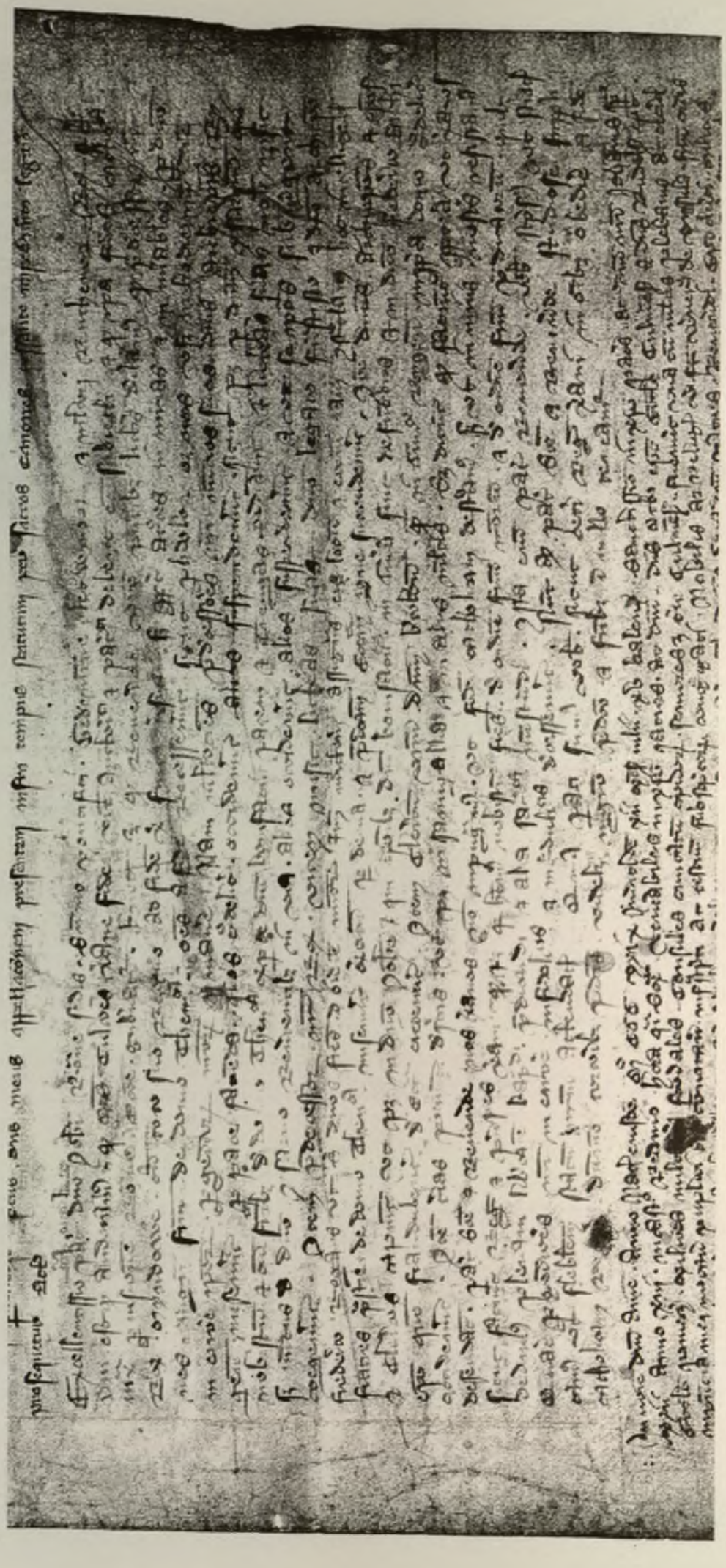

1. 1322 m. vasaros (?) Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškas popiežiui Jonui XXII. – *Berlynas, PKKA, OBA 520 (šiame leidinyje – Nr. 14)*

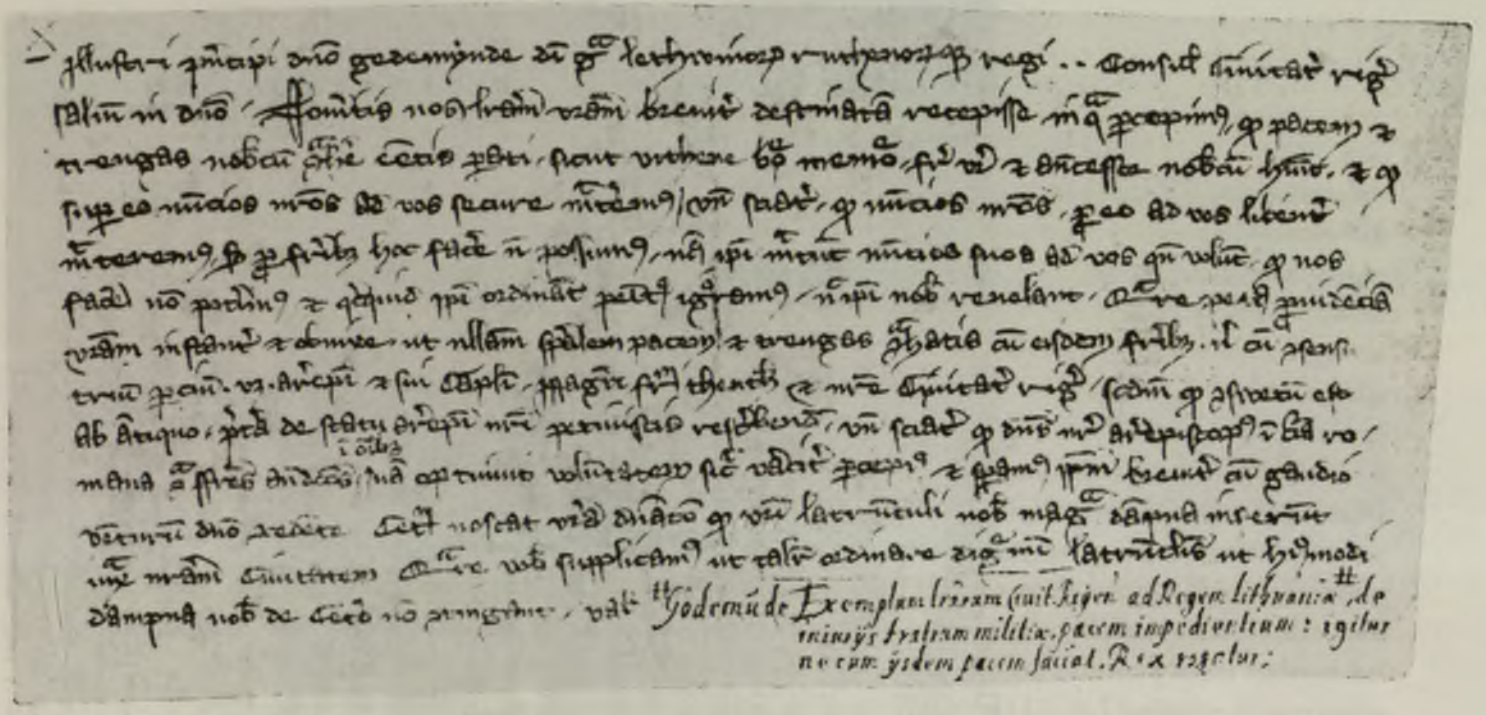

a

2 a, b. 1322 m. gruodžio 29 d. Rygos miesto tarybos narių laiško Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui nuorašas. – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 17 (šiame leidinyje – Nr. 15)*

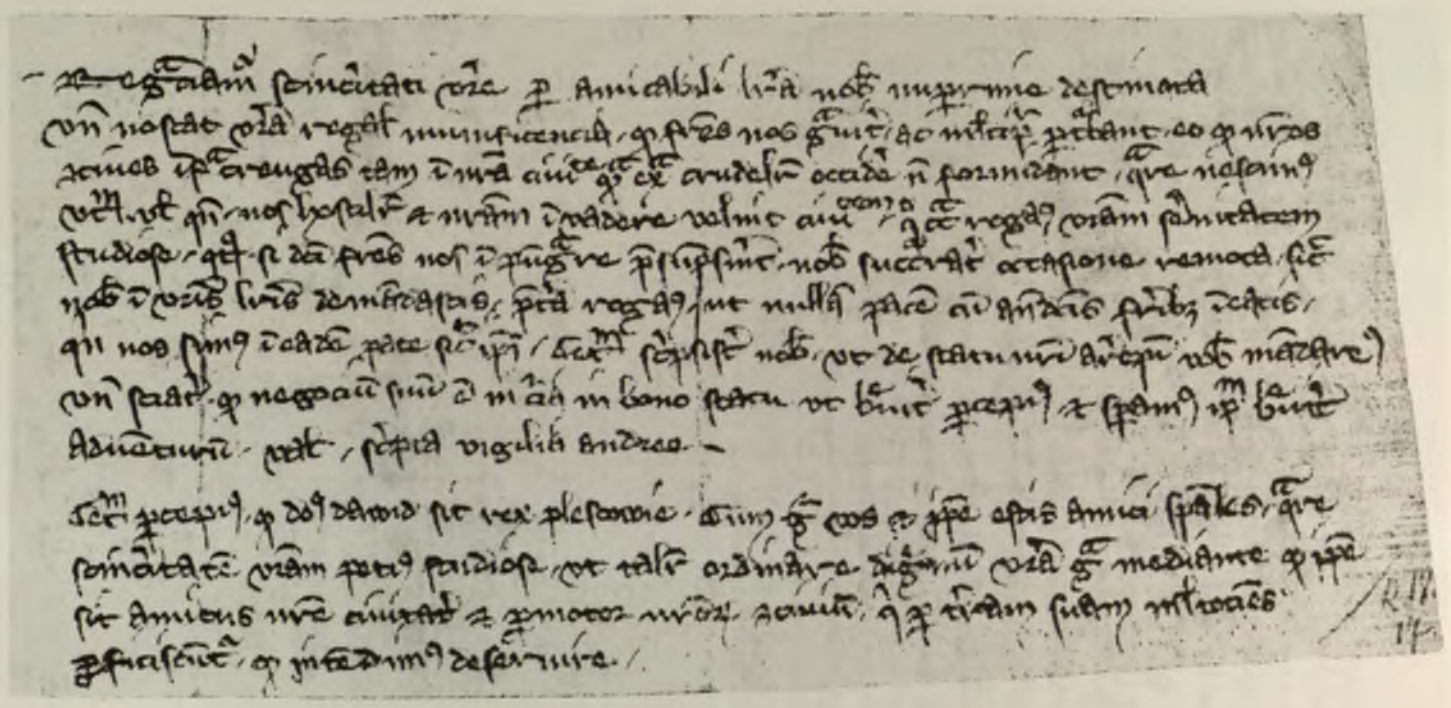

b

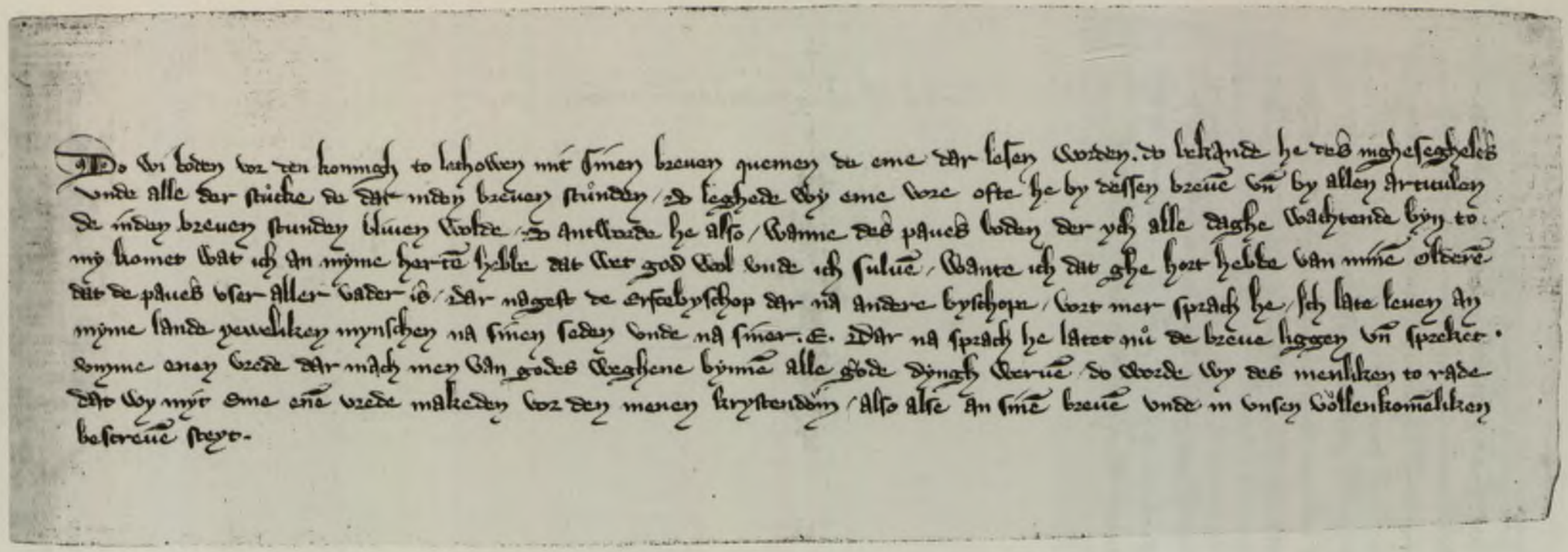

3. Livonijos pasiuntiniai aprašo, kaip Gediminas patvirtina savo notą tartis su krikščionimis dėl taikos (1323.IX.8). – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 19 (šiame leidinyje – Nr. 22)*

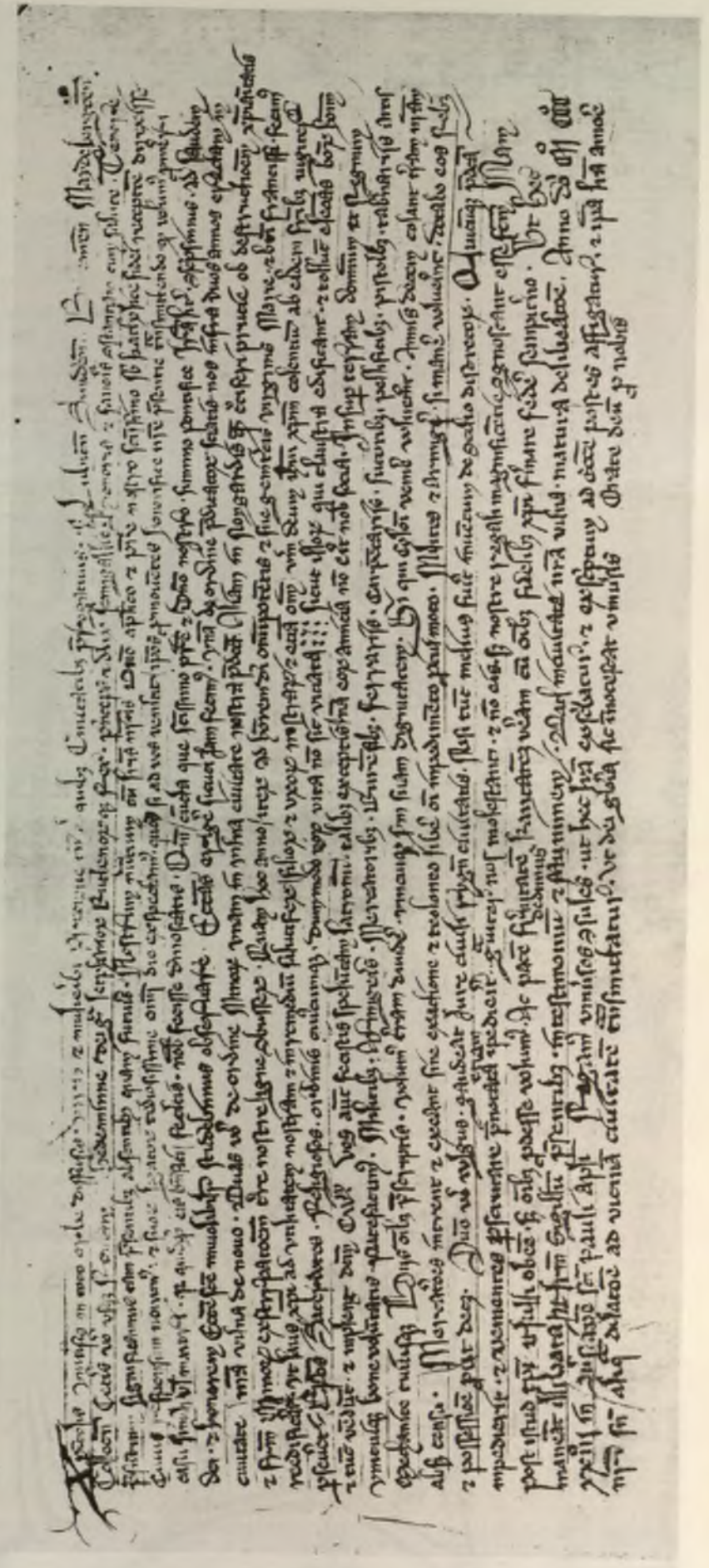

4. 1323 m. sausio 25 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškas visiems krikščionims. – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 18 (šiame leidinyje – Nr. 16)*

5. Notaro Zygvino iš Dachybekės ženklas, nupieštas Pelplino ir Olyvos abatų rašte (1324.I.17). – *Berlynas, PKKA, OBA 532 (šiame leidinyje – Nr. 34)*

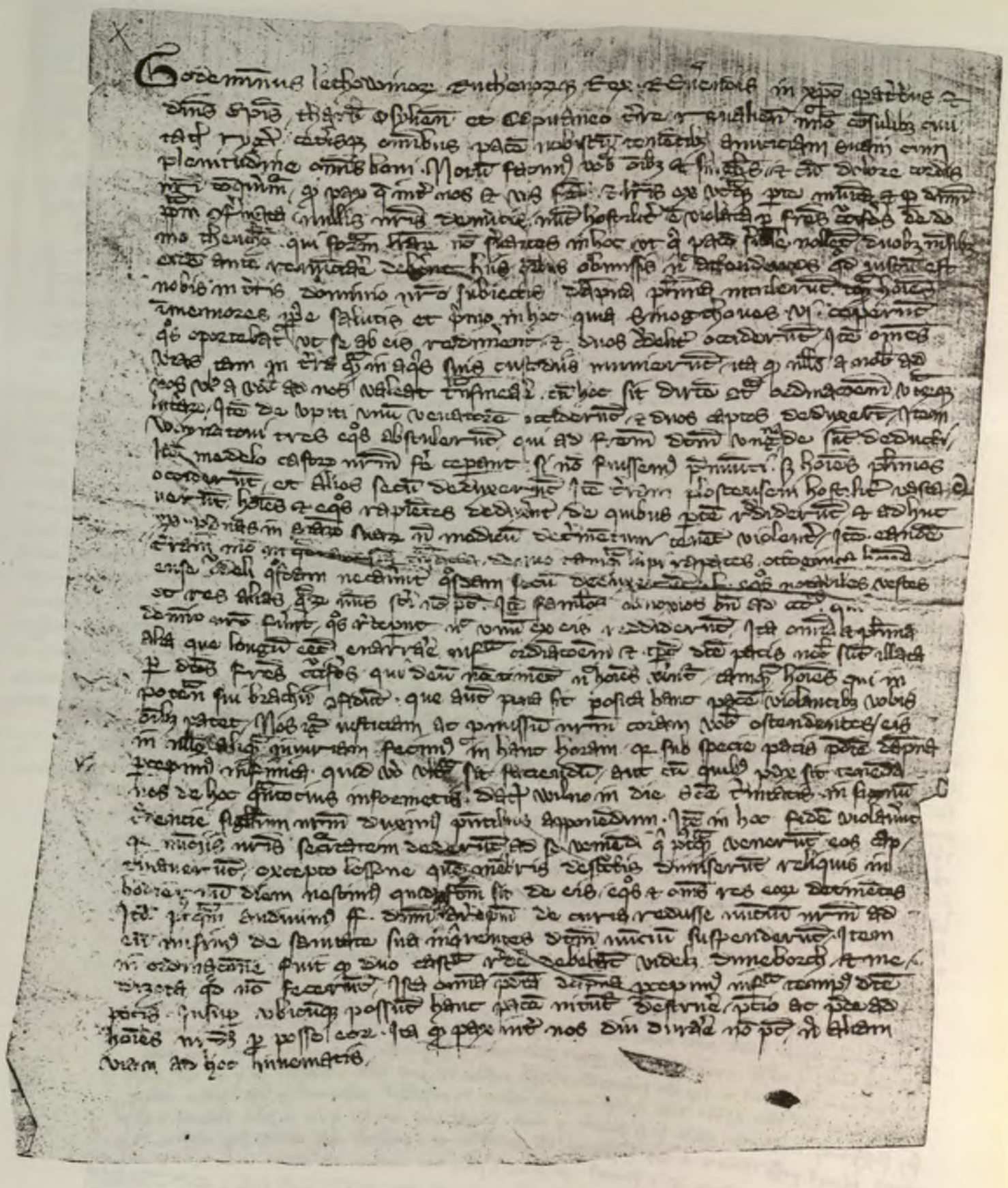

6. 1325 m. birželio 2 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškas Livonijos valdovams, kuriame skundžiamasi dėl Vokiečių ordino jam padarytos žalos. – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 24 (šiame leidinyje – Nr. 60)*

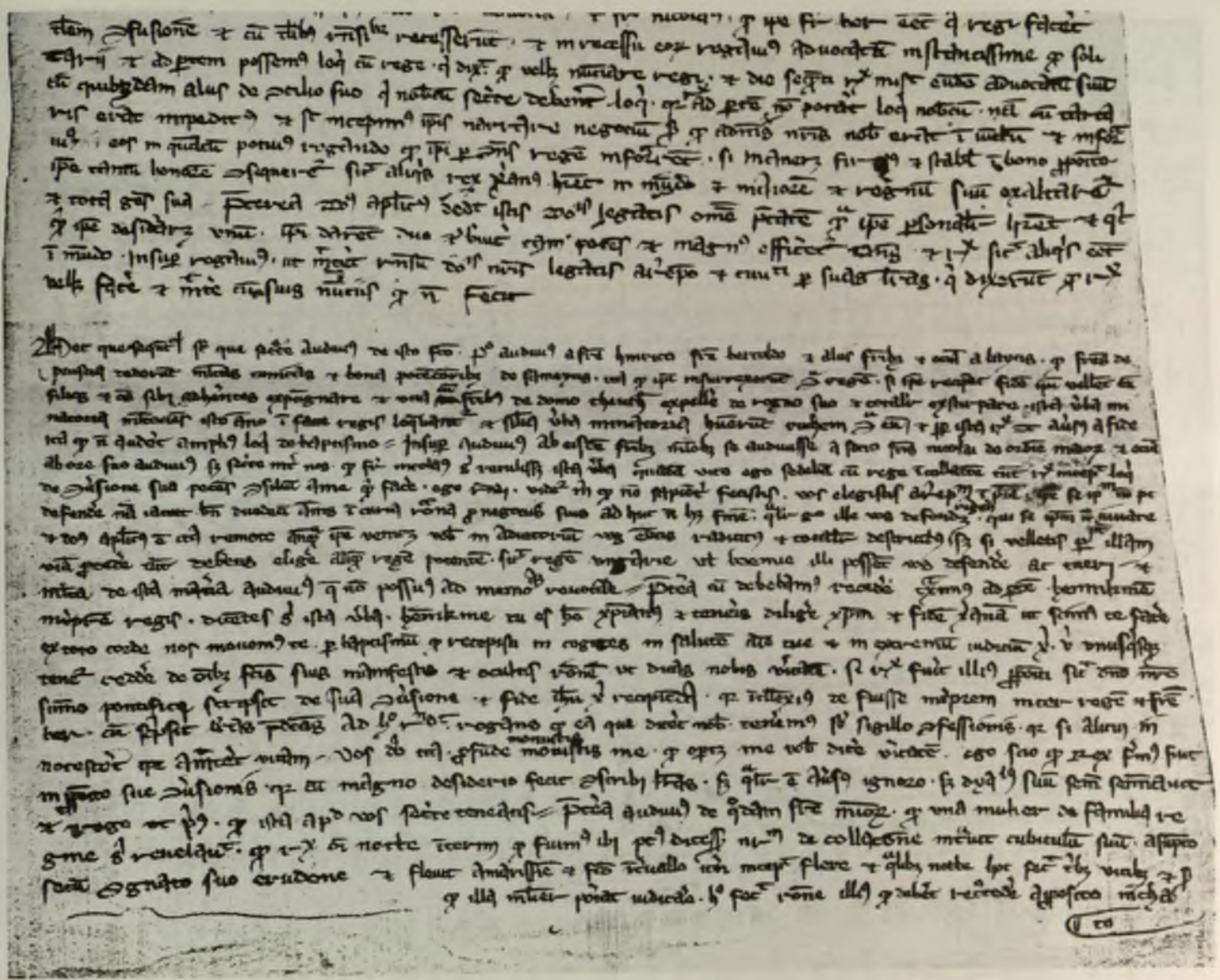

7. Popiežiaus legatų pasiuntinių pranešimas apie savo misiją Vilniuje (po 1324.XI.6). – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 22 (šiame leidinyje – Nr. 54)*

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

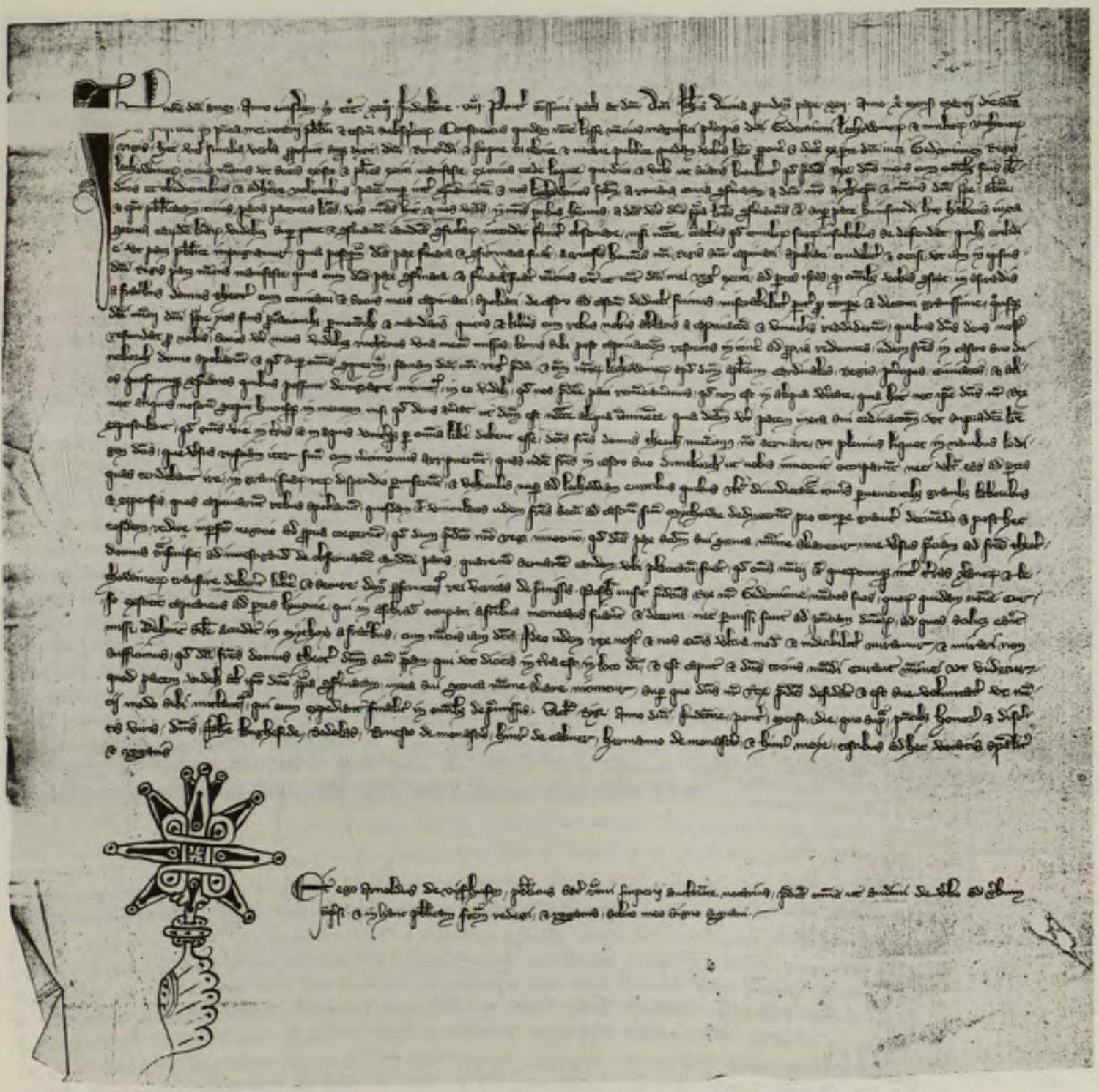

8. 1326 m. kovo 2 d. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino atstovo Lesės pranešimas notarui Arnoldui iš Vyfhuseno apie lietuviams padarytą žalą. – *Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 25 (šiame leidinyje – Nr. 63)*

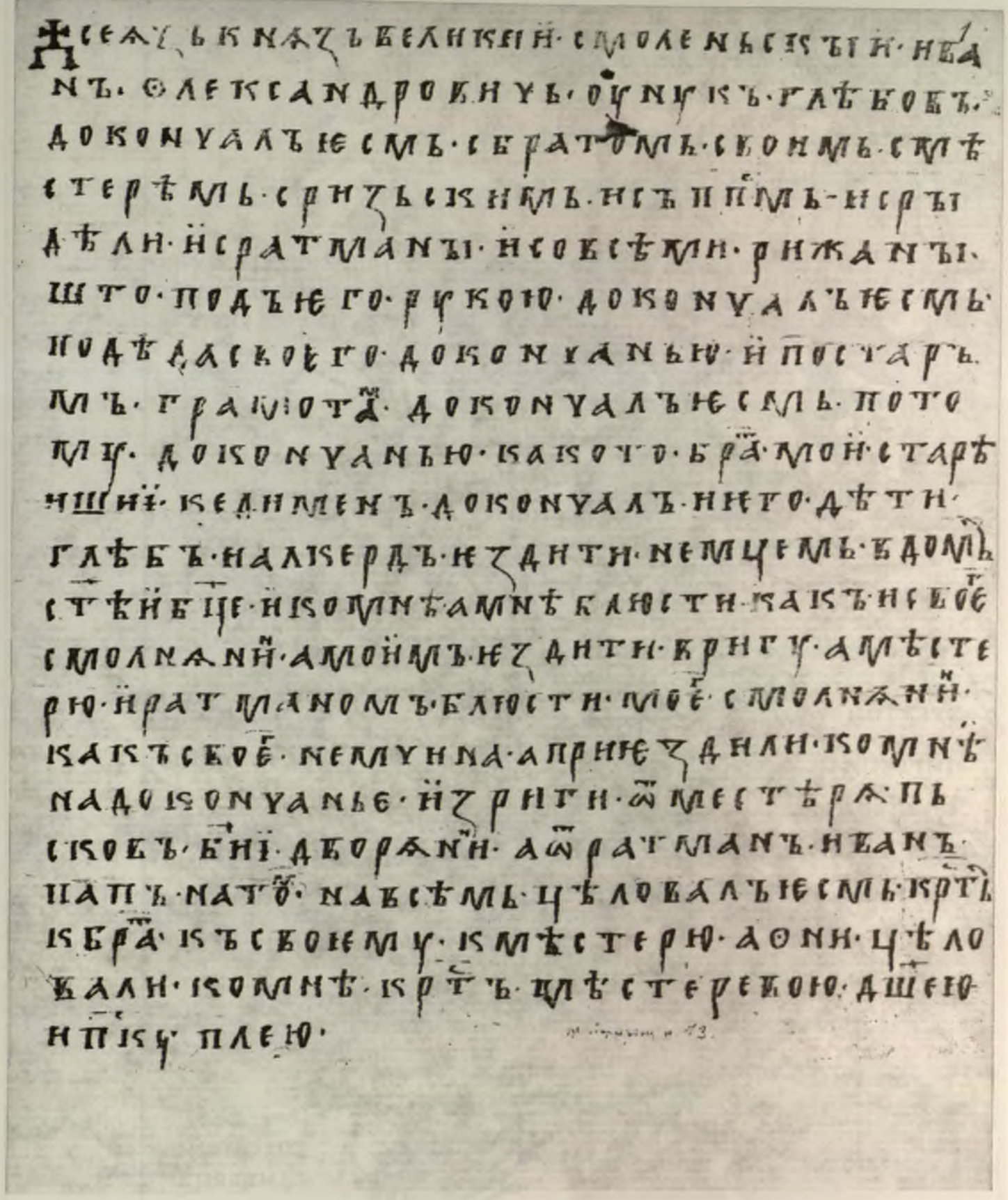

9. Smolensko kunigaikščio Ivano Aleksandraičio sutartis su Vokiečių ordino šakos Livonijoje magistru ir Rygos miestiečiais, kurioje jis seka Gedimino pavyzdžiu (apie 1339 m.). – *Ryga, LVVA, F. 8, apr. 3b, Nr. 25a (šiame leidinyje – Nr. 70)*

10. Vidurio Europa XIV a.

11. Vakarų Europos prekybos ryšių tinklas XIV a.

12. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XIV a. I pusėje

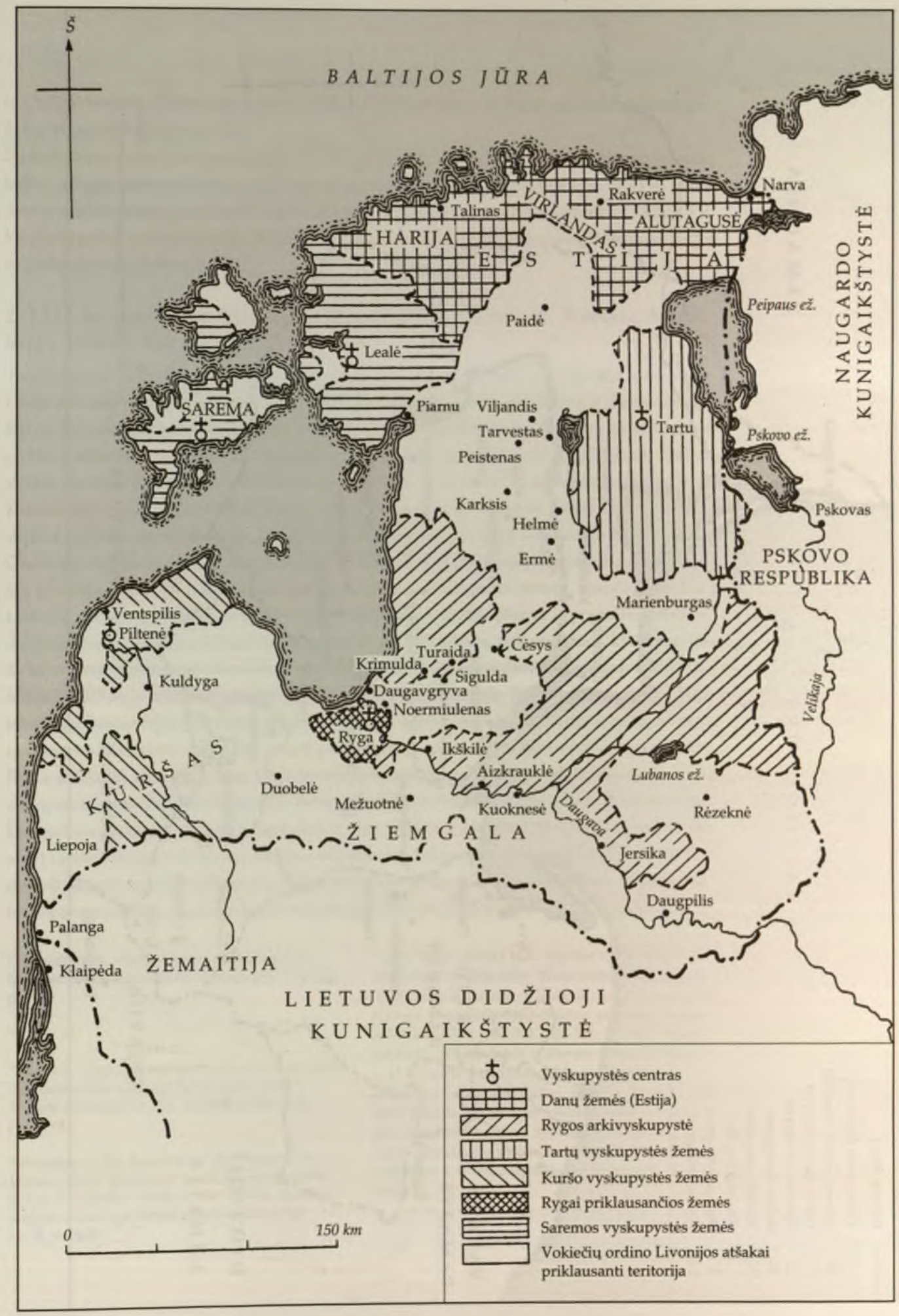

13. Livonija XIV a.

14. Prūsija XIV a.

ir Ordino broliais. Gediminas prašo popiežiaus atsiųsti Rygos arkivyskupą teritoriniams ginčams išspręsti ir taikai sudaryti.

Šis laiškas yra teisminė propaganda prieš Ordiną ir atitinka Lietuvos siekimus. Nėra priežasčių laikyti jį Rygos klastote. Laiškas nušviečia lietuvių ir rygiečių bendradarbiavimą. Nors šis papildomas skundas galėjo pagreitinti Rygos bylą, jame atsispindintys rygiečių kaltinimai sutampa su kitų šalių pateiktais kaltinimais Ordinui. Forstreuteris neįžiūri čia tiesioginių analogijų su Rygos to paties periodo dokumentais[17].

2. 1323 m. sausio 25 d. Gedimino laiškas Liubeko, Štralzundo, Brėmeno, Magdeburgo, Kelno ir kitų miestų piliečiams [16]

Tuolaikinė šio laiško kopija saugoma Rygos miesto archyve. Atrodo, kad rygiečiai nukopijavo Gedimino originalą ir, vykdydami laiške pateiktus nurodymus, stengėsi išsiųsti jį į kitus miestus. Kelyje dokumentas buvo sunaikintas, daugiau jo kopijų neišliko[18]. Laiškas kviečia kolonistus, pirklius, amatininkus, kareivius, žemdirbius ir jų dvasios ganytojus atvykti į Lietuvą. Laiškas skirtas plačiajai Europos visuomenei *(usque Romam)*, nors vokiečių miestai paminėti pirma. Kaip tik ši frazė *usque Romam* vartojama to periodo rusiškuose tekstuose ir reiškia: iki tolimiausių krikščioniškosios civilizacijos postų; tai nėra tiksli nuoroda į Romos vyskupo būstinę, kurią Gediminas žinojo tuo metu esant Avinjone[19]. Gediminas teigia parašęs popiežiui, gavęs atsakymą ir laukiąs greito popiežiaus pasiuntinių atvykimo. Todėl prašo miestų, esančių pakeliui į Lietuvą, paramos. Gediminas aprašo naujus bažnyčių statybos planus ir pranciškonams bei dominikonams rodomą svetingumą. Jis priima visus dvasininkus, išskyruos tuos, kurie parduoda savo vienuolynus kaip tvirtoves, – tarkim, cistersus, kurie pardavė Daugavgryvą Vokiečių ordinui 1305 m., todėl riteriai galėjo blokuoti rygiečių priėjimą prie jūros kada panorėję[20]. Naujakuriams kunigaikštis siūlo labai priimtinas sąlygas Lietuvoje – dešimčiai metų jie atleidžiami nuo importo ir eksporto mokesčių, nemoka dešimtinės, *commune vulgus* gauna teisę gyventi pagal Rygos įstatymus arba bet kokius kitus, jei geresnių atsirastų. Pabaigoje Gediminas prašo laišką nukopijuoti, pakabinti ant bažnyčios durų, tada išsiųsti originalą į kitą miestą. Matome, kaip kunigaikštis naudojasi Bažnyčia platindamas savo siūlymą ir užtikrina užsieniečius, kad atvykimas į Lietuvą neatitrauks jų nuo tikėjimo sakramentų, tad mažai stebina, jog Gediminas ilgėliau stabteli ties savo požiūriu į Bažnyčią. Tokias nuolaidas galėjo siūlyti tik Gediminas. Panašių priemonių ėmėsi Ordinas, Lenkijos karalius ir kunigaikščiai bei Pietvakarių Rusijos kunigaikščiai[21].

[17] Forstreuter K., „Die Bekehrung Gediminsund der Deutsche orden", *Altpreußische Forschungen*, V (1928), p. 258.

[18] Žr. Nr. 54.

[19] Morini E. „The orient and Rome: piligrimages and pious visits between the ninth and the eleventh century", *Harvard Ukrainian Studies*, XII/XIII (1988/1989), p. 850–851.

[20] Seraphim A. *Das Zeugenverhör des Francisus de Moliano (1312). Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens* (Karaliaučius, 1912), p. 126; 1318 m. šis žemės pardavimo aktas buvo ištirtas popiežiaus Jono XXII – LU, II, Nr. 663.

[21] Apie Ordino politiką žr. – Higounet C. *Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter* (Miunchenas, 1990), p. 218–247; Biskup M., Labuda G. *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka, społeczeństwo, państwo, ideologia* (Gdanskas, 1986), 189–201, 288–315; Poland – Samsonowicz H., *Miejsce Polski w Europie* (Varšuva, 1995), p. 41–68; idem, „Szlak bałtycko-czarnomorskie w XIII–XIV w.", *Balticum* (Torūnė, 1992), p. 285–290; idem su M. Bogucka, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedbiorowej* (Vroclavas, 1984); apie Pietvakarių Rusios kunigaikščių politiką žr. laiškus Nr. 77, 78. Kripjakevič I. P. *Galic'ko-volins'kie kniaživstvo* (Kijevas, 1984).

Laiške pateikiama informacija, kad Gediminas, susipažinęs su popiežiaus atsakymu į jo prašymą, privertė kai kuriuos istorikus suabejoti jo autentiškumu – neišlikęs atsakymo originalas, popiežius irgi nemini ankstesnės korespondencijos, kai duoda aiškų, bet pavėluotą atsakymą didžiajam kunigaikščiui 1324 m. birželio mėnesį. Nepaisant to, žinios gana lengvai perduodamos žodžiu, ir nėra priežasčių abejoti Gediminu arba jo laišku.

Laiško data pakankamai aiški iš teksto, nors ir ji neseniai sukėlė tam tikrų abejonių, kilusių dėl prieškarinę polemiką įžiebusių klaidingų interpretacijų. Teiginys, kad yra „absurdiška" siųsti panašų laišką po penkių mėnesių (1323 m. gegužės 26 d. laiškas) ir kad laiko tarpas tarp šių laiškų siuntimo ir popiežiaus atsakymo yra per ilgas, yra ne mažesnis absurdas. Esama neginčijamų įrodymų, jog gegužės mėnesį sausio mėnesio korespondencija buvo sunaikinta ir pats popiežius manė esant derama atsiprašyti dėl Lietuvos kreipimosi ignoravimo. A. Nikžentaičio siūlymas datuoti sausio mėnesio laišką 1324 metais dėl kalendoriaus skirtumo (turimas galvoje ne 1323, o 1324 m. kovas) nereikalingas ir, remiantis dabartiniais faktais, netvirtas[22]. Ganėtinai aišku, kad livoniečiai ir Vokiečių ordinas naudojo *annus nativitatis* iki 1300 (žr. toliau, p. xli–xliii). Tai galėjo daryti įtaką tiek jų proteguojamiesiems, tiek priešams, turint galvoje, kad laiškams rašyti būdavo pasitelkiami vokiečių vienuoliai. Svarbiau, jog sausio mėn. laiškas nemini Vilniaus sutarties (1323 m. spalio mėn.), kuri yra troškimo sudaryti taiką su Šiaurės krikščionimis, išreikšto sausio ir 1323 m. gegužės laiškuose, kulminacija. Be karinių klausimų, Vilniaus sutartis taip pat garantavo laisvą prekybą ir teisę tvirtai laikytis Rygos įstatymų [25, 51].

Laiško kopija išliko Rygoje ne todėl, kad tai buvo Ordinui bloga linkinčių livoniečių klastotė, bet kad tik ten nukeliavusiai jai pavyko išvengti naikinančio laiko. Gegužės mėn. laiške, kartojančiame tas pačias sąlygas, Gediminas skundžiasi, kad buvo sulaužytas kito jo laiško antspaudas. 1324 m. rygiečiai patys aiškinasi Liubeko tarybai išsiuntę laiškus šiam miestui praėjusią vasarą, nes su Gedimino pasiuntiniais buvo blogai pasielgta. 1324 m. lapkričio mėn. popiežiaus legatų pasiuntinių ataskaitoje savo vyresnybei pranešama, kaip tam tikras Gedimino laiškas kurijai buvo sunaikintas kelyje kartu su antspaudu. Sausio mėn. laiške šioms viena nuo kitos nepriklausomoms nuorodoms ir užuominoms apie sunaikintus antspaudus ir laiškus (jos pirmą kartą pasirodo 1323 m. gegužės mėn.) neskiriama didelio dėmesio.

3. 1323 m. gegužės 26 d. laiškai, išlikę nuorašu, padarytu tų pačių metų liepos mėn. [22]

Gegužės 26 d. Gediminas išplatino tris laiškus: Saksonijos dominikonams, Liubeko, Rostoko, Štralzundo, Greifsvaldo, Štetino, Gotlando miestų piliečiams ir Saksonijos kustodijų pranciškonams. Visi trys laiškai pasiekė adresatą. Nepaisant to, laiškų originalai neišliko. Turime tik 1323 m. liepos 18 d. notaro patvirtintą kopiją (žr. toliau, p. xxxix–xl). Ją padarė Liubeke Jonas iš Brėmeno tarptautinio miestiečių, dvasininkų ir pirklių susirinkimo, skirto aptarti Lietuvos valdovo ketinimus, prašomas.

Viena šio nuorašo kopija išliko Berlyne, PKKA, OBA 524–527 (anksčiau: LS Schieblade XI.17); kita kopija iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo Liubeke. Pastarosios tekstą 1761 m.

[22] Nikžentaitis A. „Dėl Gedimino laiškų autentiškumo (1. Gedimino laiškai Hanzos miestams)", *LMADA*, CI (1987:4), p. 96.

paskelbė Johannesas Dreyeris. Jis sutampa su berlyniškiu. Trečią kopiją iki XVI a. pabaigos tikriausiai turėjo Kuršo ir Revelio vyskupai. Tą nurodo miglota pastaba vėlyvojo XVI a. registre.

Laiške Saksonijos dominikonams Gediminas pasakoja kreipęsis į popiežių ir dabar su dideliu nuogąstavimu ir jauduliu laukiąs pastarojo legatų. Kunigaikštis pasiruošęs sutikti su popiežiaus pageidavimais, Viešpaties Jėzaus Kristaus pritarimu (*Domino Ihesu Christo annuente*). Jis pažymi trokštąs ginti Bažnyčios įstatymus, gerbti dvasininkus ir skatinti Dievo garbinimą. Baigęs įžanginius patikinimus, Gediminas tiksliai kartoja sausio mėn. kvietimus kariams, žemdirbiams, pirkliams, amatininkams ir dvasininkams. Tačiau, skirtingai negu sausio mėn. laiške, jis protestuoja dėl savo antspaudo sunaikinimo: „nors kryžiuočiai dėl anksčiau minėtojo reikalo mūsų įžeidimui sudegino mūsų antspaudą, matyt, kad užgniaužtų Dievo pradėtą [darbą]...“ *(licet cruciferi huius negotii causa presecripti sigillum nostrum in contumeliam nostram igne cremaverunt, videbitur, ut a Deo inceptum exstinguerunt...)*

Kreipdamasis į gerbiamuosius Saksonijos miestiečius, Gediminas pareiškia, kad po Kristaus, dangiškojo karaliaus, jis turi aukščiausią galią Lietuvoje: „įsakinėti ir reikalauti, pražudyti ir išgelbėti, uždaryti ir atverti“ *(precipere et imperare, perdere et salvare, claudere ir reserare)*. Šitaip didysis kunigaikštis įkvepia pasitikėjimą savo pažadais, tegu ir savindamasis madingą popiežiaus valdžią pabrėžiančią retoriką[23]. Jis primena ėjusius per Lietuvą į Naugardą ir Pskovą prekybos kelius ir pakartoja sausio mėn. kvietimus. Gediminas praneša („kad jūs mažiau abejotumėte dėl saugumo ir labiau pasitikėtumėte“ – *ut igitur securiores et magis certiores vos reddamus*) neseniai pastatęs tris bažnyčias: dvi pranciškonams (Vilniuje ir Naugarduke), vieną – dominikonams. Kiekvienas gali melstis pagal savo apeigas – Lietuvos politikos bruožas, kurį Gediminas kartoja kalbėdamas su popiežiaus legatų pasiuntiniais 1324 m. lapkričio mėn., ryškus ir LDK valdomose žemėse. Be abejonių, pagrindinė šio laiško žinia daugiau komercinė negu religinė. Didysis kunigaikštis pabrėžia antspaudų, kuriais patvirtintas laiškas, svarbą, pasmerkia tuos, kurie sunaikino antspaudus. Saugiai pasiekti Lietuvą galima „per viešpaties Mazovijos kunigaikščio Boleslovo kunigaikštystę“ *(domini Subonislay ducis Masoviae)*. *Subonislay* [pagal Dreyerį Liubeko kopijoje: *Subovislai*] yra raštininko klaida žodyje *Wenceslai*. Šis asmuo – tai Vaclovas iš Plocko. Jis apie 1316 m. vedė Gedimino dukterį Elžbietą[24]. Laiško pranciškonams perrašinėtojas klaidingai perskaitė šį vardą kaip *Bonizlai*. Tai nėra klaidingai perskaitytas vardas *Boleslovas* [ką Voigtas suprato kaip laiško neautentiškumo įrodymą – Mazovijos kunigaikštis Boleslovas II mirė 1313 m.]. Ši klaida lengvai padaroma. Ko gero, pirmoji neaiški versija [*Sub-*] atitinka įmantrią prūsišką W[25].

Tai, kad Brėmeno raštininkas, daręs laiško nuorašą, nežinojo Mazovijos politinės padėties, dar neįrodo, jog originalas buvo rašytas Rygoje, nes rygiečiai taip pat nebuvo itin gerai susipažinę su Lenkijos kunigaikščių vardais, bet gerai žinojo apie Lietuvos ir Mazovijos sąjungą [56].

[23] Žymiajame Marsiglio iš Padujos traktate *Defensor Pacis, Fontes iuris germanici antiqui*, red. R. Scholz (Hanoveris, 1932), p. 34 ir kt. taip pat kalbama apie karaliaus santykį su karalyste kaip „forma in materia“. Kitą tų laikų pavyzdį rodo Arquillière H-X. *Le plus ancien traité de l'Eglise. Jacques de Viterbe, De regimine christiano (1301–1302). Etude des sources et édition critique* (Paryžius, 1926), p. 233.

[24] Rowell S. C. „Pious princesses or the daughters of Belial. Pagan Lithuanian dynastic diplomacy, 1279–1423“, *Medieval Prosopography*, XV (1994), p. 50–55. Tęgowski J. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów (Poznanė–Vroclavas*, 1999), p. 42–44.

[25] Žr. čia pateiktas iliustracijas bei Suchodolska E. *Regesty dokumentów mazowieckich z lat 1248-1345* (Varšuva–Lodzė, 1980), iliustr. Nr. 16.

Nepamirškime, kad mūsų nuorašas mažiausiai du kartus buvo atskirtas nuo Gedimino raštininko – jis yra Liubeko nuorašo nuorašas. Sumaišties kaltininkai yra perrašinėtojai. Tą rodo nuorašai, kur tas pats vardas rašomas skirtingai.

Kvietimą pranciškonams didysis kunigaikštis pradeda pareikšdamas, kad jis laukia popiežiaus pasiuntinių atvykimo ir primindamas Saksonijos vienuoliams, jog jau yra prašęs keturių vienuolių sutelkti žmones misioniešiškai veiklai Vilniuje ir Naugarduke. Vienuoliai turi mokėti žiemgalių, lenkų ir rusų kalbas, reikalingas prekiaujant, ir susikalbėti su žmonėmis, kurie jau oficialiai (jei ne faktiškai) yra katalikai. Mažeika teisingai pažymi, jog Gediminas prašo paramos jau įsteigtoms misijoms, o ne naujai veiklai[26]. Vokiečių ordino misijų didysis kunigaikštis vengė. Jis palaiko lenkų (belaisvių ar pirklių) ir naujakrikščių baltų genčių dvasinę gerovę, bet išsisukinėja dėl Lietuvos krikšto, nors tokį būtų galima numatyti. Gediminas prašo pranciškonų minėti jo kvietimus į Lietuvą per pamokslus. Kartojami sausio mėn. kvietimai ir vėl siūloma vykti per Mazoviją. Dar kartą matome pagrindinį Lietuvos kelią einant iš pietų ir išilgai Nemuno į Vilniaus sritį. Didysis kunigaikštis vėl mini antspaudų sunaikinimą. Pranciškonai, reagavę į šį laišką, paprašė Jono XXII leidimo papildomai pastatyti namus Prūsijoje ir Taline [55]. Juose ruoštų žmones siųsti į Lietuvą.

4. Trečias laiškas Jonui XXII; antrasis, pasiekęs Avinjoną

1323 m. lapkričio 7 d. popiežius pranešė Prancūzijos karaliui *šiomis dienomis (nudius < nunc dies)* gavęs dar vieną laišką iš Gedimino [28]. Laiškas išlikęs tik citatomis Jono XXII laiškuose savo legatams ir Gediminui. Popiežius teigia, kad jis buvo siųstas Gedimino *post aliqualis decursum temporis*, t. y. maždaug tuo pačiu metu kaip ir gegužės 26 d. laiškai [36, 41]. Laiške didysis kunigaikštis vėl kartoja kaltinimus Ordinui ir pripažįsta Apaštalų Sosto viršenybę.

*

Žinodami pagrindines Gedimino korespondencijos su kurija ir Šiaurės Europos katalikiškomis jėgomis temas, galime tyrinėti atsakymus į didžiojo kunigaikščio kreipimusis iš tų laikų dokumentinių įrodymų ir pamatyti, kaip veikė viduramžių diplomatinė praktika.

Livonijos ir Saksonijos miestiečiai apsvarstė Gedimino siūlymus 1323 m. liepos 18 d. susirinkime Liubeke, dalyvaujant imperijos notarui. Laiško pranciškonams tekstas (perrašytas Štralzunde liepos 15 d.) buvo greitai atgabentas į Liubeką. Vokiečių ordino atstovai irgi dalyvavo preliminariose diskusijose. Laiškai buvo priimti džiugia širdimi *(corde hylari)*. Nuspręsta, kad jei lietuviai nuoširdžiai nori krikšto, reikalas turi būti nuodugniai ištirtas. Riteriai pasisiūlė finansuoti pasiuntinybę į Lietuvą, idant būtų galima išklausti Lietuvos didįjį kunigaikštį.

Liepos mėn. Liubeke numatyta pasiuntinybė pirma susirinko Livonijoje, Ederme, rugpjūčio 10 dieną. Pasiuntinybę sudarė tarybos nariai ir Rygos vienuolių, Saksonijos pranciškonų ir dominikonų, danų, kurie valdė Taliną, Livonijos ordino atstovai [22, 25]. Šių pasiuntinių vardai užfiksuoti dokumentuose. Rugsėjo 8 d. pasiuntinybė pasiekė Vilnių, kur perskaitė laiškus Gediminui, norėdami patikrinti jų teisingumą ir antspaudo autentiškumą. Gediminas pripažino

[26] Mažeika[itė] R. „Tekstas ir potekstė Gedimino laiškuose Vokietijos miestams bei vienuoliams", *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai* [*Senoji Lietuvos literatūra*, IV] (Vilnius, 1996), p. 155.

antspaudą savu, patvirtino kvietimus naujakuriams, bet išsisukinėjo nuo tiesaus atsakymo apie jo krikštą (šis klausimas laiškuose tiesiai išsakytas nebuvo) [22, 25]. Jis pareiškė laukiąs popiežiaus pasiuntinių ir nieko nesakysiąs iki jų atvykimo, tačiau „Dievas žino, kas dedasi jo širdyje". Gediminas kalbėjo panašiais į laiškų žodžiais pranešdamas: „Aš leidžiu įvairiems žmonėms gyventi mano žemėse pagal jų papročius" ir „aš esu girdėjęs iš savo vyresniųjų, kad popiežius esąs mūsų visų tėvas". Pasiuntinybės ataskaitos tekstas išlikęs to meto rankraščiu Rygos archyve kaip Vilniaus sutarties teksto priedas bei Jono XXII 1324 m. rugpjūčio mėn. laiške didžiajam magistrui. Ataskaitoje pateikiami duomenys ir jos autentiškumas niekada nekėlė popiežiui arba Ordinui abejonių, nors nenuostabu, kad Jonas XXII domėjosi misijos pasiuntimo detalėmis. 1324 m. Rygos miesto tarybos laiške Liubeko tarybai pažymima, jog riteriai dalyvauja šioje misijoje, „idant galėtų tirti bei patikrinti autentiškumą tų laiškų, kuriuos pats karalius buvo jums bei kitiems miestams pasiuntęs" [56].

Patenkinti tuo, ką sužinojo, livoniečiai spalio 2 d. Vilniuje sudarė taikos sutartį su Gediminu. Ji buvo sudaryta dviem egzemplioriais: vieną patvirtino antspaudu Gediminas, antrą – katalikiškosios jėgos. Sutartis nurodo, kad ji yra Gedimino laiškų rezultatas ir aiškiai patvirtina pažadus, duotus kolonistams 1323 m. sausio ir gegužės mėn.: laikytis Rygos teisės, suteikti judėjimo laisvę pirkliams LDK ir Livonijoje. Šios sutarties originalai neišlikę. Turime jų oficialią kopiją *(vidimus)*, paruoštą Šventajam Sostui ir patvirtintą livoniečių antspaudais. Ją visą popiežius Jonas XXII cituoja 1324 m. laiške Prūsijoje įsikūrusiam Vokiečių ordinui. Taip pat turime tų dokumentų vertimą į lotynų kalbą.

Pirmoji vieša Vokiečių ordino reakcija į Gedimino siūlymus buvo palanki. Riteriai vargu ar galėjo priešintis tam, kas buvo jų buvimo tuose kraštuose svarbiausia priežastis. 1323 m. rugsėjo mėn. pasiuntinybėje dominavo Livonijos broliai ir būtent jie sudarė Vilniaus sutartį tų pačių metų spalį. Tačiau Prūsijoje jų broliai buvo ne taip lengvai įtikinami ir tokie tapo tik po metų popiežiaus liepiami [51, 53]. Po 1323 m. spalio mėn. popiežius atidžiau klausėsi Gedimino skundų, nes ypač paaštrėjo popiežiaus konfliktas su Liudviku IV Bavariečiu. Galiausiai konfliktas virto atviru pasmerkimu. Tada riteriai neoficialiai pradėjo priešintis Lietuvos ir Livonijos santarvei. Jie stengėsi įtikinti didįjį kunigaikštį priimti krikštą iš jų, bet tas kaip visada atsisakė [57]. Jis būgštavo, kad katalikiška Lietuva netaptų pavaldi riteriams, kaip savo krikštytojams tapo pavaldi Livonija. Nuogąstavo, jog bus reikalaujama teritorinių nuolaidų, tą rodė Mindaugo patirtis. Po šios nesėkmės riteriai mėgino papirkti Lietuvos aukštuomenę, kuri nepritarė katalikiškajam krikštui, – stačiatikius rusus ir pagonis žemaičius ragino sukilti prieš didįjį kunigaikštį, jei tas krikštysis [57, 54]. Gediminą galėjo ištikti atsimetusio ir prieš šešiasdešimt metų nužudyto Mindaugo likimas[27]. Prūsijos broliai siųsdavo nereguliarius būrius *(strutere)* puldinėti Lietuvos pasienio tvirtoves ir trukdyti Lietuvos pasiuntiniams, kai jie keliaudavo į Livoniją ir į Vakarus [60, 63]. Tie išpuoliai taip jaudino Gediminą ir jam įgriso, kad 1324 m. didysis kunigaikštis pareiškė nebegalįs ilgiau tverti. Kai kuriems Vilniaus sutarties signataramas livoniečiams, įskaitant Saremos vyskupą Jokūbą [31], Vokiečių ordino brolių buvo liepta atsižadėti susitarimo ir įskųsti Gediminą popiežiui. Savo ruožtu 1323 m. gruodžio 23 d. riteriai sudarė sąjungą su

[27] PSRL, II (Maskva, 1962), p. 815–818.

Naugardu pasipriešinti Lietuvai ir jos vidaus šalininkams – Naugardo arkidiecezijoje esančiam Pskovui [32]. Naugardiškiai jau pareiškė nepritarią pskoviečių tarnybai Dovydui iš Gardino kaip miesto kunigaikščiui.

Propagandos prieš Lietuvą kampanija buvo sukurstyta vyskupų ir dvasininkų Prūsijoje. Šie buvo artimai susiję su riteriais. 1323 m. spalio 16 d., praėjus trims savaitėms nuo Vilniaus sutarties pasirašymo, Eberhardas, Varmės vyskupas, žinomas Ordino apologetas, išsiuntė atvirą laišką, palaikantį riterius, Rygos, Saremos, Tartu ir Talino vyskupams bei Livonijos brolių viršininkams [26][28]. Varmės vyskupystė apėmė Marienburgą, Ordino administracinį centrą. Kai Ordinas 1309 m. perkėlė savo centrinę būstinę iš Venecijos, Varmės vyskupas pasijuto privaląs kiek įmanydamas riterius remti. Po savaitės, spalio 24 d., Varmės, Sembos ir Pamedės vyskupai įspėjo livoniečius, kad lietuviai pirmiausia užpuls Varmę, o tada pasuks į Livoniją [27]. Esą pavojinga tartis su velnio išpera. Iš patikimų šaltinių jie žino, jog livoniečiai siuntė pasiuntinius į Lietuvą ir sudarė taiką su šėtono apgaulės sūnumis *(filii sathanae fraudis)*. Ši taika grėsminga Prūsijos teritorijoms, besiribojančioms su taikos signatarų žemėmis. Vyskupai „džiugino" livoniečius pranešimais apie Gedimino puolimus Pabaltijo provincijose, bet pamiršo pridėti, kad visi jie vyko (kaip rodo paties Ordino kronikų įrašai) prieš 1323 m. spalį[29].

Lapkritį Prūsijos pranciškonų viršininkas (kustodas) brolis Mikalojus parašė Jonui XXII, norėdamas apginti riterius. Jis kalbėjo apie narsą vyrų, kovojančių už krikščioniškąjį pasaulį, ir teigė, kad Lietuvos karalius išplatino laiškus, kuriuose skelbė savo troškimą atsiversti, bet šis troškimas, arčiau ištirtas, pasirodė melagingas [29]. Šis liudijimas prieštarauja 1323 m. rugpjūčio mėn. Livonijos pasiuntinybės duomenims, tačiau patvirtina, jog Gediminas labiau negu kas kitas buvo laikomas visiškai atsakingu už savo vardu parašytus laiškus. 1324 m. sausio mėn. cistersų abatai iš Pelplino ir Olyvos (Gdansko kaimynystėje), tų vienuolių, kurie pardavė Daugavgryvą riteriams 1305 m., broliai, nusiuntė Jonui XXII tokį pat laišką kaip brolis Mikalojus. Tą pačią dieną, sausio 17, laiško tekstas buvo perrašytas didžiojo magistro Frydricho iš Wildenburgo įsakymu. Jį perrašė imperijos raštininkas ir notaras Zygvinas iš Dachybekės kaip pavyzdį ateičiai [30, 33, 34, 35].

1324 m. riteriai parašė Liubeko tarybai ir apkaltino Gediminą nenuoširdumu, o livoniečius – parašius ir užantspaudavus laiškus [56]. Šie teiginiai skiriasi nuo pranciškonų viršininko ir cistersų abatų teiginių. Rygiečiai paneigė rašę laiškus, bet mielai pripažino padėję Gediminui kaip laiškanešiai, kai pastarojo pasiuntiniai patyrė sunkumų keliaudami per Prūsiją. Paaiškinimą vėliau patvirtina 1324 m. lapkričio mėn. Vilniuje apsilankiusių popiežiaus legatų pasiuntinių ataskaita [54].

Visų šių laiškų pagrindinė mintis yra ta, kad Gediminas – „pelė krepšyje, gyvatė užantyje, šėtono apgaulės sūnus" *(mus in pera, serpens in gremio, filius sathanae fraudis)*, ką jau kalbėti apie kaltinimus rygiečiams suklastojus ir užantspaudavus Gedimino korespondenciją. Šį kaltinimą paneigė keletas nepriklausomų šaltinių bei patys rygiečiai, pateikdami įrodymų. Gediminas,

[28] 1309 m. popiežius tyrė Ordino veiklą. Tuomet Eberhardas apgynė Ordiną – PU, II, Nr. 20, p. 14–15. Rygiečiai teigia, kad laiškai esantys „kitų žmonių paliepimu" rašyti; apskritai apie Vokiečių ordino santykius su Varmės vysupyste – *Chronicon de vitis episcoporum warmiensium – Scriptores rerum warmiensium*, I, p. 47.

[29] PD, p. 186–189.

pasak kaltintojų, esąs nepatikimas, melagis ir veidmainis, kaip jo laiškai (ir veiksmai) rodo. Nėra įrodymų, paneigiančių laiškų autentiškumą, nors jie buvo labai rūpestingai ištyrinėti. 1409 m. riteriai panaudojo šiuos laiškus kaip lietuvių apgavystės įrodymą, kai popiežius vėl nagrinėjo Ordino santykius su Lietuva [82].

Popiežiaus reakcija į Gedimino siūlymus buvo lėta, nes Apaštališkasis Tėvas norėjo susidaryti savo nuomonę. Vėlavimo priežasčių reikia ieškoti XIV a. Bažnyčios gyvenime, o ne moksliškai pervertinti Lietuvos pagoniškosios užtvaros reikšmę. Lietuvos atsivertimo reikšmę kai kurie istorikai perdeda, o kai kurie ne tik pamiršta, kad kitos tautos Europoje (tarkim, bosniai) dar po 1387 m. liko atverstos „klaidingai", bet ir tai, jog krikščionimis ne gimstama, o tampama – visos Europos tautos yra atverstos[30]. Šventasis Sostas neparodė noro atsisakyti visų savo planų ir spręstinų problemų nei 1323 m., nei 1385–1387 m. vien tam, kad pasiųstų misiją į Lietuvą Lietuvos krikštas buvo svarbus popiežiams, nors pastarieji turėjo ir svarbesnių rūpesčių. Prisiminkime, kad Lietuvos krikšto reikalus tvarkė ir baigė Lietuvos valdovas, padedamas pranciškonų dvasininkų, jau dirbančių Rytų Europoje (Andrzej Jastrzębiec). Tam turėjo įtakos jo išrinkimas Lenkijos karaliumi, Vengrijos karalienės Elžbietos įpėdiniu ir tapimas Lenkijos karalaitės Jadvygos vyru. Šventasis Sostas santūriai palaimino jau savaime išspręstą problemą. 1323 m. popiežiaus atsakyme Gediminui ryškėja du aspektai: popiežiaus atsargumas ir pranciškonų entuziazmas.

Pirmasis Gedimino laiškas tikriausiai pasiekė popiežių 1322 m. rudenį, o antrasis – 1323 m. spalį. Jonas XXII buvo užsiėmęs Bažnyčios padėties Pabaltijyje tyrimu – Livonijos klausimas laukė kurijos dėmesio mažiausiai dvylika metų. Jis išanalizavo visus tuometinius vykupų skyrimus Estijoje ir Livonijoje, ieškodamas Vokiečių ordino kišimosi įrodymų ir stengdamasis įvertinti švedų ir danų kolonijines ambicijas šiaurės rytuose, jų santykius su naujuoju imperatoriumi[31]. Popiežius turėjo nuspręsti, ar Ordinas gali paremti Šventąjį Sostą prieš Liudviką IV Bavarietį ir jo sąjungininkus. Pats Ordinas buvo dviejų labai užsitęsusių, bet galiausiai išspręstų teisinių bylų, kurias atskirai iškėlė Lenkijos karalius Vladislovas Uolektinis (Władysław Łokietek) ir Rygos arkivyskupas Frydrichas, subjektas. Po to, kai popiežius pasmerkė Ordiną 1312 m., riteriai nušalino arkivyskupą, ir tas neteko savo rezidencijos. Suprantama, kodėl popiežius neskubėjo tirti dar vienos apeliacijos ta pačia tema. Šiaip ar taip, Jonas XXII buvo paskatintas pagreitinti tyrimą 1323 m. pabaigoje (jau gavęs antrąjį Gedimino laišką), kai Liudvikas be pasipriešinimo tapo imperatoriumi. Šio varžovas nuo 1314 m. Čekijos karalius Jonas pripažino Liudviko viršenybę. Imperatorius atidavė valdyti savo sūnui Liudvikui Brandenburgo markgrafystę. Jono manymu, toks paskyrimas buvo išimtinė popiežiaus privilegija. Jonas XXII turėjo elgtis su Ordinu atsargiau, kad nepastūmėtų jo savo varžovo pusėn[32].

1317 m. vasarį popiežius nusiuntė Gediminui ir Pietvakarių Rusios atskalūnams kunigaikščiams laiškus. Juose ragino pagonis ir stačiatikius kunigaikščius paklusti Romai [12, 74]. Šie popiežiaus valdymo pradžioje nusiųsti laiškai tiesioginių pasekmių, rodos, neturėjo. Galima

[30] Nors, palyginti su LDK, Bosnija buvo mažytė, XV a. ji garsėjo kaip katalikų ir stačiatikių misijų laukas. Vien lietuvių pagonybė neskyrė Lietuvos nuo visų kitų kadaise pagoniškų (bei kai kuriuos pagonių papročius išlaikiusių) Europos tautų.

[31] LU, VI, Nr. 2774, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782; Mohlin A. *Kristoffer II av Danmark. Förra delen Valmakstiden* (Lundas, 1960), p. 11.

[32] Rowell, *Lithuania Ascending*, p. 218, 220–221.

tarti, jog šis kreipimasis buvo vien pranciškonų entuziazmo rezultatas ar netgi popiežiaus pastanga galų gale apsigalvoti dėl lenkų kunigaikščio ir čekų karaliaus pretenzijų į Lenkijos karūną. Pačiam išspręsti problemą, kurios vieninteliu sprendimu Vladislovas Uolektinis iš Krokuvos laikė savo pripažinimą Lenkijos karaliumi. Neaišku, ar 1317 m. laiškas turėjo kokią įtaką Gediminui, jei iš viso jį pasiekė.

Popiežius sudarė prancūzų benediktinų pasiuntinybę vykti pas Gediminą. Į ją įėjo vyskupas Baltramiejus iš Aleto ir abatas Bernardas iš Šv. Teofredo (Saint Chauffré du Puy) vienuolyno. Šie, būdami prancūzai ir nepriklausydami nuo kitų religinių ordinų Pabaltijyje, buvo parankesni popiežiaus planams pakeisti imperijos soste Liudviką IV Bavarietį Karoliu de Valua. Pasiuntiniai buvo išsilavinę teisininkai, ištikimi Jonui XXII, bet vargu ar tai buvo svarbiausia misijai į pagonišką Lietuvą – pranciškonai tą būtų atlikę geriau. Tačiau šie dvasininkai puikiai tiko kitiems numatytiems pavedimams įvykdyti – derėtis su danais dėl sąjungos su imperatoriumi Liudviku gresiant Kristupo II dukters vedyboms su markgrafu Liudviku. Vyskupai buvo įprasti tarp aukšto rango pasiuntinių, tuo tarpu abatai derino aukštą rangą su šventumo priedanga ir siūlė rinktis santykinį saugumą vietoj prievartos (nors tai šypseną keliantis teiginys), taip mano Donaldas Quelleris[33].

1324 m. birželio 1 d. atsakyme Gediminui [41], popiežius kreipiasi į jį kaip į „žymų ir kilnų vyrą" *(excellens et magnificus vir)* ir išreiškia pasitenkinimą jo didybės Gedimino kupinais dievobaimingumo laiškais, kurie „mūsų ausims suteikė daug džiaugsmo ir linksmybės". Jis kalba (manytina, diplomatiškai) apie pasitenkinimą, kurį tie laiškai suteikė kardinolams, ypač užuominos apie Gedimino norą paklusti Šventajam Sostui. Jonas XXII pamini ir bylą prieš riterius. Ši laiško pastraipa yra apdairiai išimta iš panašaus laiško popiežiaus legatams, galbūt, kad iš anksto nenuteiktų pasiuntinybės. Laiško tonas yra draugiškas, atsargus ir kartu pakylėtas bei pamokomas. Popiežius kalba apie savo viršenybę ir mišių svarbą. Pastarosios neturi apimti atskalūniškų stačiatikių apeigų, tokių kaip raugintos duonos naudojimas komunijai, ko Gediminas gali būti išmokęs iš rusų šventikų. Iš tikrųjų, į birželio mėnesio pasiuntinybės korespondenciją įterptos įvairios ištraukos iš ankstesnių popiežiaus nurodymų pranciškonams ir dominikonams, vykstantiems su misijomis į Serbiją ir kitus stačiatikių centrus. Avinjono biurokratus galėjo suklaidinti Gedimino pasivadinimas „daugelio rusų karaliumi". Ko gero, jie pamanė susidūrę su Rytų bažnyčia (šiuo atveju ši korespondencija skiriasi nuo 1317 m. laiško, kuriame aiškiai kreipiamasi į pagonių kunigaikštį minint dievybę, kuri valdo gamtos jėgas) [12]. Kita vertus, tokia painiava gali atspindėti bendrą informacijos stoką kurijoje. Atsakymas, be jokių abejonių, yra šaltas arba, kaip teigia Forstreuteris, popiežiaus įtarimo dėl klastotės įrodymas, „ne itin draugiškas"[34].

Užuot apsiribojus „lietuvių Lietuvos istorijoje" paieška, verčiau ieškoti kontekstų, kuriuose lietuviai veikė ar buvo veikiami. 1936 m. Šapokos deklaracija „trukdo" jo pasekėjams suprasti, ką jie randa[35]. Lietuvos misiją ir popiežiaus reakciją veikė svarbesni už tuos pačius reikalus dalykai: iš tiesų įvykių eiga uoliausiai rūpinosi pranciškonai, o jie nesutarė su Šventuoju Sostu neturto klausimu (skyrėsi abiejų požiūris į nuosavybę bei politinę ir ekonominę Šventojo Sosto gerovę).

[33] Queller D. E., *The office of ambassador in the Middle Ages (Princetonas, 1967)*, p. 141–142.

[34] Forstreuter, „Die Bekehrung", p. 151.

[35] Šapoka A. „Raskime lietuvius Lietuvos istorijoje", *Naujoji Romuva*, 1932:2, p. 482.

Birželio mėn. laiške riteriams Jonas XXII praneša jiems apie Gedimino prašymą ir apie jiems iškeltą bylą, kuri bus ištirta. 1324 m. gegužės 22 d. Liudvikas IV Bavarietis pasmerkė popiežių kaip eretiką Ordino koplyčioje Saksenhausene. Mažeika įtikinamai įrodinėja, jog toks viešas imperatoriaus ir Ordino santykių deklaravimas galėjo sukelti popiežiaus santykių su Ordinu pasikeitimą. 1324 m. vasario mėn. popiežius įspėjo Ordiną tiriąs prieš jį pateiktus skundus iš Lenkijos ir Livonijos, bet nepaminėjo Gedimino apeliacijos. Laiško Gediminui rašymo išvakarėse Jonas XXII pranešė Danijos karaliui siunčiąs pasiuntinius aptarti konfliktą su imperatoriumi ir sunkumus, su kuriais susiduria danai Taline. Popiežius įspėjo karalių, jog už pasiruošimų Margaretos (iš Danijos) ir markgrafo Liudviko iš Brandenburgo vedyboms slypi sąmokslas. Jono XXII danų karaliui Kristupui išgirtieji pasiuntiniai buvo jau anksčiau minėti benediktinai [79]. Vidurvasarį, kai naujienos apie įvykius Saksenhausene pasiekė kuriją, popiežiaus elgesys su Ordinu gerokai pasikeitė.

Birželį riteriams siųstas laiškas yra draugiškas, raminantis ir tėviškai pamokantis. Jis nesmerkia Ordino. Tačiau rugpjūčio 31 d. laiškas [51] primena riteriams, kad jie pirmieji gavo Gedimino prašymą dėl taikos ir „atsivertimo", jie ištyrė šį reikalą ir aptiko esant pagrįstą. Todėl popiežius liepė abiem Ordino šakoms patvirtinti Vilniaus sutartį ir nedaryti nieko, kas galėtų iš anksto nuteikti pas Gediminą siunčiamą misiją. Kiekvienas, kas trukdys popiežiaus legatų kelionei, bus ekskomunikuotas *ipso facto* ir galės būti išlaisvintas iš bažnytinio pasmerkimo tik popiežiaus malone Avinjone. Ryšys tarp misijos į Lietuvą ir popiežiaus reakcijos į imperatorių ir Ordino šiam parodytą paramą, reakcija, dėl kurios misija virto beveik karo lauku, didele dalimi gali paaiškinti, kodėl popiežius tiek delsė prieš atsakydamas Gediminui. Pasiuntiniai pripažino gaišatį ir stengėsi pateisinti popiežių Gediminui. Nėra prasmės panaikinti to laiko tarpo, perdatuojant Gedimino laišką iš 1323 m. sausio į 1324 m. Ilgai lauktą sprendimą Lietuvos–Vokiečių ordino byloje kurijoje, kai riteriai ėmė palaikyti imperatoriaus pusę, galima palyginti su ginču tarp Jono iš Čekijos ir Vladislovo Uolektinio dėl Lenkijos karūnos. Jonas XXII nusprendė pastarojo naudai 1319 m. pabaigoje, po to, kai Čekijos karalius palaikė imperatorių jau trečią kartą[36].

Mišrios krikščioniškų jėgų, įtrauktų į diplomatinį Gedimino kreipimąsi, reakcijos, kurią sudarė viltis, nepasitikėjimas ir nusivylimas, rezultatas šį tą davė visoms šalims, bet nepatenkino nė vienos. Popiežiaus legatai pasiekė Rygą rugsėjo mėn. 22 d. ir privertė abi Ordino šakas vykdyti popiežiaus instrukcijas ir tvirtai laikytis 1323 m. spalio mėn. sutarties [53]. Norėdami ištirti padėtį Vilniuje, legatai pirma savęs nusiuntė pasiuntinius. Jie į Lietuvos sostinę atvyko vėlų lapkričio 3-iosios vakarą, kaip žinome iš pasiuntinių ataskaitos savo vyresnybei [54].

Pranešime aprašoma, ką pasiuntiniai sužinojo apie lietuvių ketinimus ir kaip jie susidūrė su akivaizdžiu didžiojo kunigaikščio politikos, liečiančios draugiškų santykių su Šventuoju Sostu atnaujinimą, pasikeitimu. Tą jie sužinojo per audiencijas pas didįjį kunigaikštį ir kalbėdamiesi su jo tarnais lapkričio 3–6 d. Didysis kunigaikštis buvo pamalonintas jų ataskaitos apie bylų (jo paties ir Rygos) prieš riterius eigą ir Vilniaus sutarties ratifikavimo. Jis patvirtino kvietimus,

[36] Rowell, *Lithuania Ascending*, p. 4–6, 218–221; naujausias darbas apie Lenkijos santykius su Jonu XXII – Szczur S., „Papiestwo awinionskie wobec odrodzonego Królestwa Polskiego w XIV wieku", *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, sud. K. Zielińska-Melkowska (Torūnė, 1997), p. 89–110; apie popiežiaus ir Vokiečių ordino santykių pakitimus žr. Mažeika R. J. ir Rowell S. C. „Zelatores maximi: Pope John XXII, Archbishop Frederick of Riga and the Baltic Mission 1305–1340", *Archivum Historiae Pontificiae*, XXXI (1993), p. 38–42.

kuriuos siuntė, bet paneigė visas žinias apie pažadą apsikrikštyti. Tada jis griebėsi tradicinės antikrikščioniškos kritikos vardydamas karinius ir politinius krikščionių kunigaikščių nusikaltimus. Jis pakartojo kaltinimus riteriams ir teigė sunaikinus jo laiškus ir antspaudą. „Kodėl turėčiau aš, – jis paklausė, – tapti krikščioniu? Tegu velnias mane krikštija!" Dar jis pasakė, jog frazės, kurias vartojo laiškuose apie religijos priėmimą, nereiškusios krikšto. Jei taip buvo suprasta, vadinasi, jį suklaidino raštininkai, kurie turės atsakyti už pasekmes. Audiencija vyko atvirai, didžiojo kunigaikščio patarėjų akivaizdoje – pasiuntiniai dėl to didžiai nusivylė. Gedimino protrūkis buvo viešas spektaklis, skirtas jo pavaldiniams nekatalikams. Pirmadienį, lapkričio 5 d., Gedimino vertėjas Henekinas sukvietė pasiuntinius į pranciškonų namus. Ten raštininkai buvo apklausti atskirai ir įtikinėjo, kad frazės „laukiamas tikėjimas" ir „būti paklusniu sūnumi bei ateiti į Šventosios Motinos bažnyčios prieglobstį" yra tai, ką sakė Gediminas, ir kad tai reiškia krikštą. Kai didžiojo kunigaikščio advokatas pasakė, jog šie žodžiai nereiškia krikšto, abu raštininkai ir brolis Mikalojus jam papriešTaravo. Ginčas baigėsi tuo, kad advokatas ir Mikalojus apkaltino pranciškonų raštininkus suklaidinus didįjį kunigaikštį. Buvo pasakyta, kad didysis kunigaikštis pirma svarstė galimybę krikštytis, bet per pastaruosius metus pranciškonai neturėjo jo pasitikėjimo. Atvirkščiai, brolis Mikalojus, Gedimino patarėjas dominikonas, įspėjo didįjį kunigaikštį nedėti vilčių į Rygos arkivyskupą kaip sąjungininką. Apklausiami raštininkai sakė girdėję iš dominikonų draugo (tas draugas pats prisipažino pasiuntiniams), jog Mikalojus patarė Gediminui rinktis stiprius sąjungininkus, tokius kaip Vengrijos ar Čekijos karaliai. Iš tikrųjų Gedimino veikla Pietvakarių Rusioje suartino jį su Lenkijos karaliumi. Tuos santykius vainikavo Gedimino dukters Aldonos ir lenkų kunigaikščio Kazimiero vedybos 1325 m. Šis pranešimas rado atgarsį XIV a. kronikose nuo Prūsijos iki Šveicarijos [83. e.].

XIV a. kronikų nuomonė gali padėti mums susidaryti bendrą vaizdą apie esminį Gedimino pasikeitimą arba apgaulę, šiek tiek nutolus nuo šalių, tiesiogiai įsivėlusių į nepavykusį reikalą. Petras Dusburgietis 1326 m., remdamasis, rodos, didžiojo magistro archyvo medžiaga, pažymi, kad Rygos arkivyskupas Frydrichas spaudė popiežių siųsti misiją pas Gediminą [83]. Tačiau tai nereiškia, kad Frydrichas inicijavo Gedimino prašymą Jonui XXII. Popiežius privertė laikytis Vilniaus sutarties jos dalyvius grasindamas ekskomunika. Dusburgietis aprašo Gedimino atsisakymą krikštytis ir beveik cituoja jo žodžius popiežiaus pasiuntiniams, kad mirsiąs savo tėvų tikėjime. Taip oficialiai aprašo įvykius didžiojo magistro kronikininkas. Nors kronikininkas mini rygiečių dalyvavimą 1323–1324 m. įvykiuose, bet neužsimena, kad laiškai gali būti rygiečių ar kieno kito klastotė. Jis aprašo, kaip Gediminas paneigė siuntęs laiškus *super negocio baptismatis* ir kad tokie laiškai galėjo pasiekti popiežių. Taip popiežiaus legatų pasiuntinių aprašomus įvykius interpretuoja kronikininkas. Tačiau neabejotina, kad Gediminas siuntė laiškus ir kad jie pasiekė popiežių. Dytmaro iš Liubeko įvykių apibūdinimas ir *Annales expeditialis prussici*, glaustai pateikiantys panašią informaciją, tiesiogiai remiasi Dusburgiečio kronika. Mikalojus iš Jerošino, kuris išvertė Dusburgiečio veikalą į vokiečių kalbą eilėmis (1331 m.), kalba apie Gedimino laiškus, siųstus apgaulės būdu „in gemachtir lüge" [83].

Pagal Sembos kanauninko apie 1348 m. sudarytą aprašymą rygiečiai išsiuntė laiškus *sub nomine regis Litwinorum ad civitates maritimas ... publicantes quod rex dictus vellet suscipere fidem katholicam et baptismum mencientes*. Šie laiškai (tik laiškas miestams; siųstieji pranciškonams ir popiežiui čia neįskaitomi) yra apgavystė, juos siuntė įgalioti diplomatai. Jie buvo sukurti ne Rygoje, nors taip būtų galima įtarti. Hermanas Vartbergiškis klaidingai teigia, kad Ordinas atlydėjo

popiežiaus pasiuntinius į Vilnių (galbūt Ordinas apmokėjo kelionės išlaidas, kaip buvo pažadėjęs 1323 m. liepą). Jis rašo, kad laiškai buvo perduoti per rygiečius. Vartbergiškis rašė praėjus beveik 50 metų po pasiuntinybės. Didysis kunigaikštis paneigė bet kokį ketinimą krikštytis, bet pasinaudojo trokštama taika, kad užimtų Brandenburgą 1326 m. [82] Šie antriniai šaltiniai vaizduoja apgaulę, bet ne atvirą laiškų klastą, – o tokį kaltinimą tik vieną kartą nesėkmingai panaudojo riteriai susirašinėdami su Liubeku 1324 m.

Galime tarti, jog dokumentai, susiję su Gedimino Vakarų politika 1322–1324 m., nėra klastotės. Jie gerai išsilaikė nuorašais (deja, ne originalais) įvairiuose ne Lietuvos archyvuose. Turime Gedimino 1323–1324 m. korespondencijos autentiškumo tyrinėjimo ataskaitas.

Pagrindinis legatų misijos Livonijoje rezultatas buvo Vilniaus taikos patvirtinimas. Legatai buvo liudytojai ir Ordino ekskomunikos, kurią atliko arkivyskupas Frydrichas iš Pernšteino Rygoje [57]. Ekskomunikos dokumentas naudingas ne tik kaip ataskaita apie pačią procedūrą, bet ir dėl papildomos informacijos apie to meto įvykius krašte – sunkumai, su kuriais susiduria pirkliai ir dvasininkai; bandymai papirkti Gediminą ir jo valdinius, jei juos krikštys ne riteriai. Arkivyskupo pamokslas (neturėjęs didelio poveikio) yra raiškus, ypač tose vietose, kur naudojama velykinė liturgija ir Dievo kančios aprašymai Ordinui pasmerkti. Gediminas prilyginamas Kristui, o riteriai vaizduojami kaip Judas, persekiojantis Jėzų. Esama ne visai aiškaus įrodymo, kad bent vienas amatininkas, paveiktas laiškų, susidomėjo Gedimino siūlymu.

Gana ilgą laiką šių laiškų poveikis nežinomas. Jie neranda atgarsio išlikusiuose prekybiniuose vėlesnio periodo dokumentuose, nors 1323–1324 m. derybų atgarsiai girdimi 1409 m. byloje. 1440 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijoje minima jo protėvių veikla, ypač Algirdo ir Jogailos, bet neišskiriamas Gediminas[37].

Tolesnė šių laiškų įtaka lieka miglota. Laiškai buvo paslėpti Liubeko ir Karaliaučiaus archyvuose ir nenaudojami daugiau kaip keturis šimtus metų. XVIII a. viduryje juos vėl atrado Liubeko teisės istorikas Johannesas Dreyeris ir paskelbė kaip viduramžių vokiečių teisės įtakos pavyzdį. Tačiau Dreyeris, susipažinęs su to amžiaus diplomatikos mokslo poslinkiais, nusprendė, kad tekstų autentiškumas abejotinas. Šią tradiciją išlaikė XIX a. Prūsijos istorijos ir diplomatikos tėvas Johannesas Voigtas. Jo svarbiausias tikslas buvo apginti Vokiečių ordino riterių reputaciją. Neatsitiktinai romantinis nacionalizmas davė tokį impulsą dažniausiai nepagrįstai, bet polemiškai kandžiai Gedimino klausimo plėtrai[38].

Bonnelliui atrodė, jog rygiečiai laiškuose iškraipė nuoširdų Gedimino troškimą krikštytis. Lenkų istorikas Prochaska, vėliau lietuvių istorikas Jakštas nurodė svarbiausius argumentus tokiam požiūriui atremti. Kurtas Forstreuteris 1928 m., intensyviu tautinio jausmingumo laikotarpiu tiek Lietuvoje, tiek ir Vokietijoje, atmetė laiškus daugiau dėl turinio negu dėl formos. Splietas priešinosi jam du kartus[39]. Šie ginčai daugiausia yra bevaisiai – nėra tekstinio ar diplomatinio

[37] Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero 1440.XI.18 privilegija: rs: Vilnius, MABRS, F1–16 (buv. sign. B_1–16), iuxta consuetudinem antiquam a nostris predecessoribus, et signanter serenissimis principibus avo videlicet Olgerdo olim magno duce Lithwanie et domino Wladislao Rege Polonie, tunc eciam magno duce existente genitore nostris, ipsis concessam et datam.

[38] Dreyer; Voigt, Ginčai dėl Gedimino laiškų autentiškumo, *Gediminfrage*, iš esmės yra gana įdomus, nors nevaisingas istoriografinis klausimėlis. Jį aptaria Rowell, 'Gemachte Lüge'.

[39] Ibidem, p. 349–350.

pagrindo vadinti laiškus klastotėmis. Nurodytos priežastys (ilgas tylėjimas, su klaidomis parašytas vardas, nepakankamai mandagus tonas, sausas atsakymas, noras palaikyti kitos valstybės – Rygos – interesus) yra tiktai prielaidos.

STUDIJŲ, LIEČIANČIŲ GEDIMINO LAIŠKŲ AUTENTIŠKUMĄ, BIBLIOGRAFIJA

a. Prieš laiškų autentiškumą

J. C. H. Dreyer, *Specimen Juris publici Lubecensis* (Liubekas, 1761), 183–5, 304–10

J. Voigt, *Geschichte Preussens von der ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, IV (Karaliaučius, 1830), 366–367, 626–627

K. E. Napierskij, *Russisch-Livländische Urkunden / Russko-Livonskije Akty* (Petrapilis, 1868), 42–3

L. Arbusow, „Römischer Arbeitsbericht", *Latvijas Universitates Raksti* XVII (1928), 353

K. Forstreuter, „Die Bekehrung Gedimins und der Deutsche Orden", *Altpreussische Forschungen* V (1928), 239–61

Idem, „Die Bekehrung des Litauerkönigs Gedimin. Eine Streitfrage", *Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg* VI (1955), 142–58, perleistas in: Idem, *Deutschland und Litauen im Mittelalter* (Kelnas–Gracas, 1962), 43–60

b. Už laiškų autentiškumą

S. Daukantas, *Darbay senųjų Lietuwių yr Zemayczių* (1822)

A. von Kotzebue, *Preussens aeltere Geschichte* II (Hamburgas, 1811), 124–32

G. F. Sartorius, *Urkundliche Geschichte des Ursprunges des deutschen Hanse*, red. J. M. Lappenberg, II (Hamburgas, 1830), 305–6

T. Narbutt, *Dzieje starożytne narodu litewskiego* IV (Vilnius, 1838), 455–6 ir priedas, p. 50–62

E. Bonnell, *Russisch-Livlaendische Chronographie* (Petrapilis, 1862) Abth. 1, p. 108–9, Abth. 2, p. 159–60; LU II, p. 55, VI, p. 167

V. G. Vasil'evsky, „Obraščenije Gedymina v katoličestvo", *Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveščenija* 159 (1872), 135–96, liet. – „Gedimino krikštas: pasakojimai iš XIII–XIV a. Lietuvos istorijos" (Vilnius, 1922 ir 1991)

T. Schiemann, *Russland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert* I (Berlynas, 1886), 224–5

V. B. Antonovich, D. Ilovaiskij, *Istorija velikogo kniazhestva litovskogo* (Ternopolis, 1887), 54–61

A. Prochaska, „O prawdziwości listów Gedymina", *Rozprawy Akademii Umiejętnosci. Wydział historyczno-filozoficzny* XXXII (Seria 2, VII), 222–55

W. Abraham, *Powstanie organizacji kosciola łacinskiego na Rusi* I (Lvovas, 1904), 182–3

K. Chodynicki, „Próby zaprowadzenia chrześciaństwa na Litwie przed r. 1386", *Przegląd Historyczny* XVIII (1914), 263–4;

W. Friedrich, *Der Deutsche Ritterorden und die Kurie in den Jahren 1300–1330* (Karaliaučius, 1915), 58–9, 114–5

S. Kujot, *Dzieje Prus krolewskich. Czesc 2: Pomorze i Ziemia chełmińska 1309–1380* (Torūnė, 1924), 60 (= *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* XXIX–XXXI [1922–4]

H. Paszkiewicz, *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego* (Varšuva, 1925), 17–8
Idem, *Jagiellonowie a Moskwa* (Varšuva, 1933), 260–78
S. Zajączkowski in: *Ateneum Wileńskie* VI (1929), 275–9
K. Chodynicki, *ibidem*, 270–74
J. Jakštas, „Vokiečių Ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu", *Senovė* II (1936), 5–32
H. Spliet, *Eine quellenkritische Übersicht zu den Gediminbriefen* (Sinsheim, 1959) ir *Die Briefe Gedimins. Ein Beitrag zu der Geschichte der Stadt Riga* (Sinsheim, 1953)
V. T. Pashuto, „Poslanije Gedimina kak istoričeskii istochnik", *Issledovania po otechestvennomu istočnikovedeniu. Sbornik statei posvjaščennych 75-letiu professora S. N. Valka* (Maskva, 1964), 463–73 ir „Gedimino laiškai kaip istorijos šaltinis", *GL*, 7–18
M. Kosman, „Pogaństwo, Chrzescijaństwo i synkretyzm na Litwie w dobie przedreformacyjnej", *Komunikaty mazursko-warmińskie* CXV (1972), 117–20 and *Zmierzch Perkuna* (Varšuva, 1981), 139–40
R. Varakauskas, *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* (Vilnius, 1982), 72–5
J. Wyrozumski, „Proby chrystianizacji Litwy w czasach Giedymina", *Analecta Cracoviensia* XIX (1987), 69–90
A. Nikžentaitis, „Dėl Gedimino laiškų autentiškumo (1. Gedimino laiškai Hanzos miestams)", *LMADA* CI (1987:4), 92–9 bei „Dėl Gedimino laiškų autentiškumo (2. Gedimino laiškai popiežiui ir krikščionybės įvedimo Lietuvoje klausimas 1323–1324 m.)", *LMADA* CIII (1988:2), 66–76
S. C. Rowell, „The Letters of Gediminas: „Gemachte Lüge"? Notes on a controversy", *Jahrbucher für Geschichte Osteuropas* XLI (1993), 321–60.
Metraščiai ir kunigaikščių laiškai [*Senoji Lietuvos literatūra*, IV] (Vilnius, 1996). Visi knygos autoriai neabejodami pripažįsta šių laiškų autentiškumą.

III. Pagrindinės laiškuose aptariamos temos

Čia pateikti dokumentai apima daugelį klausimų ir papildo kronikų įrašus ir kitus duomenis, liečiančius Lietuvą, Rusią ir Rytų bei Centrinę Europą kaip visumą tuo metu. Apžvalgą apribosime keturiomis labiausiai susijusiomis temomis: prekyba, religija, diplomatija (įskaitant ir vedybas) ir raštingumu.

Prekyba ir kolonizacija

Archeologiniai kasinėjimai atskleidžia, kaip LDK klestėjo užsienio ir vietos prekyba. Dokumentai išlikę nuo XIII a. vidurio. Atrodo, kad Mindaugas leido Rygos ir visiems vokiečių pirkliams laisvai atvykti į Lietuvą žeme ir vandeniu, ir atleido nuo visų mokesčių. Jei šis dokumentas [2] nėra vėlesnė klastotė, jis rodytų didelį Mindaugo ir Gedimino politikos panašumą. Lietuvių kunigaikštis Polocke Gerdenis sudarė prekybinę sąjungą su Ryga 1263 m., remdamasis didžiuoju kunigaikščiu Vaišvilku kaip sutarties dalyviu. Nuo XIII a. pabaigos žinome, kokius sunkumus patirdavo vokiečių ir lietuvių pirkliai, įvelti į ginčus tarp pagoniškos LDK ir Livonijos ordino. Pirkliai ir jų prekės tapdavo lengvu abiejų pusių užpuolikų grobiu [5]. Ši prekyba *(mercatio antiqua)* buvo svarbi abiem pusėms ir leidžiama net tada, kai artimos karinės sąjungos (pvz., lietuvių įgulos buvimas Rygoje) buvo pasmerktos [9]. Gedimino politika prisitaikė prie

lietuviškos tradicijos ir jau nuo XII a. Centrinėje ir Rytų Europoje gyvavusios bendros praktikos. Gediminas ypač pažymėjo šią tradiciją, ne tik remdamasis Naugardu ir Pskovu, bet ir žadėdamas duoti du ten, kur jo pirmtakai davę vieną – [21], plg. Torūnės tekstą [76] ir pasiuntinių ataskaitą. Užsienio prekybos apsauga ir užsienio specialistų įkurdinimas, vadinamasis *melioratio terrae*, buvo vykdomas Pietvakarių Rusioje [76, 77], Lenkijoje, Vengrijoje, Čekijoje ir Ordino valstybėje *(inter alios)*. Rygos skolų registras, kur įrašyti duomenys apie prekybos sandorius tarp 1286 ir 1352 m., parodo, kaip prekės buvo perkamos ir parduodamos, paslaugos teikiamos svečiose šalyse (livoniečių ir lietuvių).

Gedimino korespondencija stiprina įspūdį, kad Lietuva, ypač Vilnius, pamažu tapo vienu pagrindinių punktų šiaurės–pietų prekybos kelyje (Naugardas–Pskovas, Polockas, Vilnius, Naugardukas, Gardinas, Mazovija, Prūsija ir taškai vakaruose). Gediminas leidžia laisvai atvykti amatininkams su žmonomis, vaikais ir naminiais gyvuliais, atleidžia nuo tam tikrų mokesčių ir žada apsaugoti nuo vietos žmonių pavydo. Atrodo, buvo siūloma rinkti mokesčius, atsižvelgiant į luomą. Tai gali būti sutrumpinta versija siūlymo, padaryto 1323 m. sausio mėn., apdovanoti karius ir bajorus valdomis priklausomai nuo jų padėties. Paprasti žmonės *(commune vulgus)* turėjo gyventi pagal Rygos teisę. Žemdirbiai galėjo dešimt metų dirbti savo žemę nemokėdami dešimtinės ir laikinai neatlikdami (*medio tempore* reiškia „tuo tarpu“ o ne „pusę laiko“) tam tikrų prievolių karaliui (t. y. kelių ir tvirtovių priežiūros ir tarnybos kariuomenėje). Pastaroji sąlyga yra to meto Ordino kolonizacinės politikos tobulinimas. Po dešimties metų dešimtinė turėjo būti mokama priklausomai nuo žemės derlingumo, kaip ir kitur, įskaitant vietas, iš kur kolonistai buvo atvykę. Siekta užauginti daugiau javų (ekonominė politika, kuri nepasiteisino iki XV a. pabaigos, kai greta miško produktų (medienos, medaus, vaško) imta prekiauti ir grūdais). Bažnyčios buvo statomos norint parodyti, kad kolonistai gali saugiai išpažinti savo religiją Lietuvoje.

Vilniaus sutartis užtikrino tam tikras teises, minimas sausio ir gegužės mėn. laiškuose – laisvę keliauti sausumos ir vandens keliais (šia teise galėjo naudotis tik laisvi žmonės, bet ne baudžiauninkai, sudarantys kolonizacijos pamatą). Rygos teisė buvo taikoma ir nusikaltimai turėjo būti ištirti ten, kur buvo padaryti. Jei teisiamojo valdovas dėl kokių nors priežasčių teisti negalėjo, buvo laikomasi Rygos teisės.

Pavojai, su kuriais susidurdavo keliautojai, aiškiai aprašyti [60, 63]; pabėgėlių ir belaisvių turbūt nebuvo linkstama grąžinti net ir tada, kai sutartį buvo verčiama vykdyti [63].

1338 m. Livonijos–Polocko–Vitebsko–Lietuvos sutartyje minimi saugūs keliai ir sąlygos, kurių laikomasi tik nustatytoje teritorijoje (kur rūpinamasi prarastų prekių grąžinimu) [69]. Jei vokiečių pirkliui padarys žalą puolantys Lietuvą Vokiečių ordino kariai, didysis kunigaikštis nebus už tai atsakingas, kaip ir didysis magistras negali būti laikomas atsakingas už lietuvių puolimus Ordino valstybėje. Dviejų vokiečių ginčas turėjo būti tiriamas Rygoje, o dviejų lietuvių – kaltinamojo valdovo, tuo tarpu kiti nusikaltimai turėjo būti ištirti teismo ten, kur buvo padaryti. Prie tokios sutarties prisijungė ir ją pripažino Smolensko kunigaikštis Ivanas Aleksandraitis 1339–1340 m. [70]. Panašus susitarimas buvo sudarytas tarp Siguldos, Mintaujos ir Duobelės valdovų ir Algirdo, Kęstučio, Stirpeikio ir Vaišvisto [81].

Polocko susitarimas numatė prekių (vaško, vario, alavo, apynių) kokybės reikalavimus, jų svorį ir vertę pagal priimtus matus (įskaitant Liubeko saiką ir monetas). Prastų prekių tiekėjai iš Polocko buvo baudžiami Polocke, o livoniečiai – Rygoje [71].

Lygiagrečiai su prekybos politika vyko kolonizacija. Nėra aiškių įrodymų, kad kolonistų Lietuvoje pagausėjo po Gedimino laiškų pasirodymo, nors Rygos šaltiniai pažymi amatininkų judėjimą į pietus [57]. Neįrodyta, kad į Lietuvą 1323 m. pirmą sykį atvyko žydai, nors tikriausiai jų gyventa dar prieš 1388 m.[40] Pažvelgę į Prūsiją, išvysime, kaip lietuviai, greičiausiai dėl karo baisumų, kraustėsi į Ordino žemes, ieškodami ramesnio gyvenimo. Lietuviai, dažniausiai žemaičių bajorai, įrašyti kaip gaunantys Prūsijoje žemę. Jie tikėjosi, kad, padėję riteriams nugalėti Lietuvą, šią žemę iškeis į žemę Lietuvoje. Labai tikėtina, kad tai buvo tos pačios žemės, kurias naujakuriai paliko išsikeldami į kitą valstybę:

Lentelė 1: *Lietuvos naujakuriai Prūsijoje, 1288–1340*

Įsikūrimo data	*Vardas*	*Prūsijos žemė*	*Lietuvos žemė*
1288 09 30	Walgune		
1291 05 01	Sygele	Wangen (Labiau)	
1303 02 20	Eygayle	Pronitten	Aukaimis
1303 02 20	Byenken	Pronitten	Aukaimis
1305 09 20	Schodo	Lekelauken	
1305 09 20	Kewde	Lekelauken	
1311 05 09	Machuce ir jo broliai	Zohpen	
1315 01 21	Eygote, Byeteigen, Gestule	Pronitten	
1315 01 22	Dampse, Pleppe	Poirben	
1321 04 24	?	Scharnigk	
[1327–9]	Aukštaičiai		
1333 05 23	Drowene	Wohnsdorf	Barten
1333 08 29	Leppe	Poerwis	Laukuva
1339 07 02	Rusteyko	Kaymin	Šiaudinė
1339 07 04	Welot	Ubilithen	Kulva
1339 07 04	Wissegal	Ubilithen	Kulva
1339 11 19	Sipe	Schalauen	Gaydyn
1340 09 24	Rusteyko	Tucten	Laukuva
1340 08 24	?	Waldau	
1328	94 neįvardyti asmenys	Prūsija – PD, 214	Gardinas

Stebėtina, kad beveik visos lentelėje pateiktos datos sutampa su žygių sezonu (vasara ir rudeniu).

[40] Greenbaum M. *The Jews of Lithuania. A history of a remarkable community 1316–1945* (Jeruzalė–Niujorkas, 1995), p. 4–5.

Religija

Religija plačiausia prasme atsispindi čia pateikiamuose tekstuose tiek oficialiame, tiek neoficialiame lygmenyje – katalikų (ne tik kryžiaus žygiai, bet ir misijos), stačiatikių (ypač Rytų bažnyčios biurokratų ir hierarchų veikla) ir pagonių.

Istorikai didžiausią dėmesį skiria katalikų kryžiaus žygiams Pabaltijyje ir bolševikų klišėms „agresijos" (paprastai „vokiečių") tema. Kita šios monetos pusė yra taikinga misionierių politika įvairiose šiaurės ir rytų tautose, ypač tarp baltų, slavų ir totorių. Šiuose kraštuose cistersų pastangos ankstyvajame XIII a. buvo nustelbtos didelio elgetaujančio ordino vienuolių entuziazmo. Didžioji dalis tekstų, nusakančių popiežiaus legatų misiją pas Gediminą, sudaryti iš dokumentų, parašytų dominikonams ir pranciškonams nuo XIII a. vidurio. 1321 m. Jonas XXII pakartojo bulę, skirtą elgetaujančio ordino vienuolių misijoms šiaurėje ir rytuose, *Cum hora undecima* pranciškonams ir dominikonams ir savo laišką legatams 1324 m. birželio mėn. *Exultemus* [36] cituoja būtent iš bulės dominikonams 1318 m. gegužės mėn.[41] Nors XIV a. Lietuvoje veikė abu ordinai, aktyvesni LDK buvo pranciškonai. Dominikonai teikė pirmenybę darbui intelektualesniuose centruose (ypač Bizantijos sostinėje). Saksonijos provincijos mažųjų brolių įtaka yra žymi[42].

Jamesas Muldoonas įdomiai žvelgia į Avinjono popiežių misijos politiką. Analizuodamas 62-ą Vatikano registrą, jis parodo, kad XIV a. popiežiai laikėsi XIII a. tradicijų (ne tik Gediminas sekė Mindaugu, bet ir Jonas XXII Inocentu IV), kurios įtvirtino Lietuvą bendrame „totorių, užjūrio žemių, pagonių ir eretikų reikalų" kontekste[43]. Prisiminkime, kad Jonas XXII pažymėjo Gedimino kreipimąsi laiške Prancūzijos karaliui. Laiškas pirmiausia buvo susijęs su grėsme, iškilusia Armėnijos karalystei [28][44]. Muldoonas taip pat pažymi pranciškonų entuziazmo jėgą ir popiežiaus abejingumą šiems reikalams[45].

Šventasis Sostas žvelgė į misijas stačiatikių pasaulyje kaip į svarbų savo vaidmens aspektą, tiek rūpindamasis pačia Bizantija, tiek jos šalininkais. Konstantinopolio požiūriu, Serbija, įvairios Rusios dalys, pradėdamos dialogą su Roma, buvo laikomos galima priemone karinei pagalbai prieš turkus pritraukti. Tam tikrais atvejais pasiekti svarbiausių politikos tikslų, kurie buvo nepriimtini stačiatikių hierarchams, pripažinimo – vadinasi, derybų tarp Pietvakarių Rusios kunigaikščių ir Romos ir tarp Serbijos imperatoriaus Stepono Urošo III ir popiežiaus. Šioje popiežiaus Rytų politikoje nenuostabu išvysti Gediminą, kuris pats save vadino „daugelio rusų karaliumi". Jis buvo laikomas daugiau atskalūnu negu grynai pagonių kunigaikščiu. Jo pagonybė ryškėja 1317 m. ir 1324 m. rugpjūčio mėn. laiškuose. Kita korespondencija apima dideles dalis teksto, parengto Urošui iš Serbijos ir kitiems stačiatikių valdovams. 1324 m. birželio mėn.

[41] 1321.X.21 bulė Cum hora undecima (pirmąsyk paskelbta 1245.III.21–22 popiežiaus Inocento IV – Acta Innocentii IV, Nr. 19, p. 37–39) – Acta Ioh., Nr. 48, p. 94–98; dominikonams 1318.V.1 paskirta Jono XXII (Acta Ioh., Nr. 14, p. 21–25), žr. toliau Nr. 36.

[42] Freed J. B. „Dzieje saskiej prowincji franciszkanów w XIII wieku", *Zakony Franciszkanów w Polsce*, p. 218–225.

[43] Muldoon J. *Popes, lawyers and infidels. The Church and the non-Christian world, 1250–1550* (Liverpulis, 1979), p. 75, kur cituojama Vatikano 62 registro pradžia.

[44] Žr. Raynaldi, Ann. eccl. ad annum 1322, § 33–39.

[45] Muldoon, *Popes*, p. 82: „Vatikano 62 registro duomenys leidžia spėti, jog popiežius domėjosi totoriams siųstais misionieriais broliu Mikalojumi ir jo bendražygiais tik tol, kol šie išvyko į rytus".

laiške Gediminui popiežius (greičiau jo raštininkas) cituoja 1317 m. laišką Rusios kunigaikščiams[46]. Tam tikromis aplinkybėmis atsigręžimo į Romą grėsmė galėjo paskatinti palankų Konstantinopolio atsakymą imtis hierarchijos reorganizacijos. Pragmatiškas Bizantijos patriarchato požiūris į tokias problemas (jis nesidrovėjo keisti savo sprendimų, kai tik aplinkybės pasikeisdavo jo naudai) ryškėja iš XV a. Lietuvos metropoliją mininčio traktato apie kanonų teisę diskusijų bei iš įvairių provincijų pavadinimų atsiradimo ir išnykimo XIV a. stačiatikių metropolijos sąrašuose [10, 11]. Šiuo atžvilgiu Bizantijos požiūris į Lietuvą panašus į Vakarų bažnyčios patriarcho nuostatą – linkstama verčiau skaičiuoti nuostolius, negu ryžtis susidurti su struktūromis, jau įsteigtomis regione – ar Rytų metropolijos, ar elgetaujančių vienuolių. Glaudūs Lietuvos valdovų bei Lietuvos ir rytinės Rusios vyskupų santykiai atsiskleidžia nedatuotame sąraše, priklausančiame nežinomam metropolitui, greičiausiai Lietuvos metropolitui Teofilui (pamin. 1331 m.) [66].

Lietuvos požiūris į krikščionybę gana gerai atsispindi šiuose tekstuose – aiškus nesuvokimas žydų–krikščionių Dievo pavydo, kuris leidžia etnines apeigas, bet netoleruoja jokių dieviškų varžovų. Gediminas priskiria skirtingas apeigas rusams, lenkams ir vokiečiams, bet, rodos, tiki, kad kiekvieni garbina vieną (galbūt tą patį?) dievą. Jei taip, kas tada yra pagoniškos dievybės, pasirodančios šalia Perkūno?[47] Pagonims svarbu ne ideologija, o paprotys. Papročiai nėra, kaip šiandien gali pasirodyti, rengimosi arba mitybos būdai, tai rodiklis, paaiškinantis visuomeninę tvarką, bendruomenės tarpusavio ryšius, teisę. Būtent dėl to didysis kunigaikštis esąs savo tautos papročių gynėjas. Tas, kuris savo papročių nesilaiko, gyvena pavojuje būti pasmerktas. Žinome Vilniuje egzistavus pasaulietinę bendruomenę, kuri melsdavosi pranciškonų bažnyčioje (tikriausiai ir dominikonų bažnyčioje). Atrandame šiokį tokį ryšį tarp valdovo giminės moterų ir katalikų vienuolių. Tai yra tam tikra pagonių sąveika su katalikų ir stačiatikių pasauliu – abipusė pagarba papročiams ir, ko gero, vadinamoji lietuviška tolerancija – iš tiesų tipiška viduramžiams. Visuomenės grupės nustatomos pagal tikėjimą, to tikėjimo ribos pripažįstamos ir išlaikomos. Neatrodo, kad aktyvus atvertimas į savo tikėjimą buvo vertinamas palankiai, sprendžiant iš kankinių bylų 1341 m., apie 1368–1370 m. Tada atvira krikščionių nepagarba vietos papročiams paskatino dviejų pranciškonų vienuolių grupių ir trijų stačiatikių lietuvių dvariškių žudynes[48].

[46] Lietuviams siųstas *Tikejimo apibūdinimas* (credo) [46] yra toks pat kaip 1323.VI.12 serbų karaliui Steponui Urošui skirtas tekstas, kuris apibrėžia katalikų ir stačiatikių doktrinų skirtumus – Acta Ioh., Nr. 73, p.139–141, § 228–235, nors ten nėra priesaikos, kurią turi duoti kataliku atsiverčiantis stačiatikis (ten pat, Nr. 73a, p.142–143).

[47] Łowmiański H. „Elementy indoeuropijskie w religii Bałtów", *Ars historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski (Księga pamiątkowa G. Labudy)* (Poznanė,1976), p. 145–153.

[48] Rowell S. C. „Lithuania and the West (1337–1341) – a question of sources", *Journal of Baltic Studies* XX:4 (1989), p. 303–326; apie tris Vilniaus kankinius: Meyendorff J. 'Byzantium, Moscow and Lithuania in the fourteenth century: the three Lithuanian martyrs in literature and iconography', *Eikon und Logos. Festschrift Konrad Onasch*, red. H. Goltz (Halė, 1981), p. 179–197 and Mažeika, „The relations of Grand Prince Algirdas", p. 77–84; naujausias darbas – Baronas D. *Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija (istorinė studija ir šaltiniai* (Vilnius, 2000).

Marso ir Veneros diplomatija

Čia pateikiami dokumentai rodo ne tik karinius lietuvių sugebėjimus ir grėsmę, kurią LDK galėjo kelti kaimynams [26, 27, 32, 50, 61, 62, 64, 65], bet ir kaip LDK kariuomenė galėjo būti samdoma užsienio valdovų jiems patiems apsiginti – pvz., Dovydo Gardiniškio Pskove. LDK kariuomenė padėjo lenkams pulti Brandenburgą, lietuvių įgula buvo įsikūrusi Rygoje [9, 15, 61, 62]. Matome veikus ir abiejų pusių nereguliarias jėgas *(latrunculi, strutere)* per ilgus Šiaurės karus. Jos buvo pasitelkiamos ten, kur reguliari armija negalėjo veikti – dėl vietovės ypatumų ar tarptautinių susitarimų. Matome ir specialias teritorijas, pažymėtas kaip taikos ruožai, kur prievarta tariamai buvo draudžiama. Šiose zonose pirkliai bent teoriškai buvo saugesni.

LDK armija niekieno nepadedama sugebėjo kovoti dviem frontais. Tuo pat metu, kai susidūrė su Vokiečių ordinu, Gediminas sugebėjo išplėsti savo kontrolę Rusios teritorijose nuo Turovo iki Smolensko ir nuo Kijevo iki Pskovo. Didžiojo kunigaikščio Livonijos ir Rusios politika puikiai papildė viena kitą. 1323 m. sutartis su pskoviečiais [15,25] leido Gediminui įtikinti Livoniją, kad taika su pagonimis vertesnė už prieštaringą narsą. 1333 metai buvo nesėkmingi Lietuvai vakaruose, o rytuose ji pasiekė savo galios Rusioje apogėjų. Lietuvos įsigalėjimas kontroliuojant rytinius prekybos kelius 1338 m. privertė Ordiną atkurti LDK ir Rygos sąjungą, kurią vos prieš aštuonerius metus jis buvo sužlugdęs. Prekyba abiem pusėms buvo būtina apmokėti karo išlaidas. Gediminas ir riteriai rėmė prekybą net tada, kai atsidurdavo kariniu aspektu beviltiškoje padėtyje. Kryžiuočiai ir jų priešininkai buvo reikalingi vieni kitiems, kad išgyventų[49].

Akivaizdu, kad Lietuva jokiu būdu nebuvo vien tik vargšė teutonų agresijos auka. 1326 m. riteriai bejėgiškai stebėjo, kaip pagonys, užpuolę iš Prūsijos pusės, sunaikino Brandenburgą. Dėl to verkšleno Dytmaras iš Liubeko, nes lietuvių diplomatai buvo gudriai privertę Ordiną laikytis neutraliteto. 1329 m. rugsėjo mėn. riteriai nežinojo, ką daryti, kai Gedimino sąjungininkai nuniokojo Pietų Prūsiją, o tam tikros Livonijos vietos didžiojo kunigaikščio karių buvo paverstos dykviete.

Sudarydami susitarimus su užsienio jėgomis, lietuvių kunigaikščiai naudojosi ir savo, ir krikščionių patirtimi. Pagonių priesaika buvo priimtina krikščioniškoms šalims, kaip ir galima tikėtis – kiekvienas turi prisiekti pagal savo įsitikinimus, jeigu tik laikysis priesaikos [69]. Tai nereiškia, kad nepriimtina kitokia priesaikos forma. Todėl pagonys aukodavo gyvulius (jaučius arba kiaules) ir pasitepdavo jų krauju. Taip buvo daroma ir Mindaugo, ir Kęstučio laikais[50]. Gedimino laikais randame rašytas sutartis, lietuvių patvirtintas antspaudais, kryžiaus bučiavimą pagal stačiatikių paprotį ir pagoniškas priesaikas – 1338 m. visas tris vienu metu [69]. Aišku, kad Gediminas patvirtino savo sutarties egzempliorių nuosavu antspaudu ir apsikeitė dokumentais su Livonijos šalimi. Jis sutiko, kad apie norą atsisakyti susitarimo turi būti įspėta prieš du mėnesius (kaip

[49] Mažeika R. „Of cabbages and knights. Trade and trade treaties with the infidel on the northern frontier 1200–1390", *Journal of Medieval History*, XX (1994), p. 63–76.

[50] Livländische Reimchronik, p. 4683–4684; Petrarkos pastaba apie Vergilijaus tekstą, *Aen.* viii. 641 – *Petrarcae vergilianus codex*, f. 174; 'Chronicon Dubnicense', *Historiae Hungariae fontes domestici*, red. M. Florianus, III (Leipcigas, 1884), p. 161; bendrus bruožus aptaria: Kosman M., „Forma umow międzynarodowych Litwy w pierwszej cwierci XIII wieku", PH, LVII (1966), p. 213–234; Rowell S. C. „A pagan's word: Lithuanian diplomatic procedure 1200–1385", *Journal of Medieval History*, XVIII (1992), p. 145–160 (p. 159–160 – Petrarkos tekstas).

ženklas turi būti grąžinami kitos šalies dokumentai). Kai Gediminas kvietė 1323 m. gegužę kolonistus atvykti į Lietuvą, jis prisiekė retoriniais posakiais, taip išvengdamas būtinybės prisiekti dievais. Šiaip ar taip, jo tikslas buvo parodyti toleranciją ir norą, jog katalikybė plistų: *prius ferrum in ceram transit et aqua in calibem commutatur, quam verbum a nobis progressum retrahamus* [21]. Panašų iškilmingą pareiškimą padarė Vladimiras Sviatoslavaitis iš Kijevo sutartyje su bulgarais 985 m.: *toli ne budetj mežiu nami mira, oli kamenj plavati, a chmel' počnet' tonuti*[51]. Gali būti, kad krikščionių paprotys prisiekti Švč. Sakramentu yra priežastis, dėl kurios lietuvių kunigaikščiai, atsisakę taikos, išniekindavo ostiją.

Dabar nuo karinių ir prekybinių sąjungų pereikime prie vedybinių. Čia pateikiamoje medžiagoje tik duodama suprasti apie dinastinių ryšių stiprėjimą tarp Lietuvos ir jos kaimynių valdant Gediminui. Gediminaičių dinastinė politika tęsia jau anksčiau prasidėjusį pagoniškoje kunigaikštystėje procesą. XIII a. lietuvių kunigaikščiai ir didikai atsisakė paprasto plėšikavimo kaimyninėse šalyse ir apsistojo ties Rusia, kad įtrauktų naujas teritorijas į kunigaikštystę, pagaliau valdomą vienos didžiojo kunigaikščio giminės. Jie ėmė sudarinėti vedybines sąjungas su kariniais priešininkais (Tautvilas ir Mindaugas) ir užmezgė dvasinės giminystės ryšius (Mindaugas ir Andrius iš Štirlando; Tautvilas ir Rygos vyskupas). Valdant Traideniui, vėliau Gediminaičiams, tvirtėjantis valstybės aparatas vis tobulino užsienio sąjungas, įskaitant dinastinę diplomatiją gauti užsienio paramą (Mazovija, Tverė) ir vienijant nukariautas Rusios teritorijas Didžiosios Kunigaikštystės viduje (Algirdas Vitebske). Vyrai vesdavo LDK viduje – ne tam, kad įgytų žemių, o kad išlaikytų Lietuvos kontrolę nukariautose teritorijose. Algirdas ir Liubartas neatsitiktinai susigiminiavo su užkariautais Vitebsko ir Voluinės kunigaikščių namais. Lietuvos kariuomenė jau buvo užėmusi šias teritorijas. Antra vertus, moterys buvo ištekinamos užsienyje. Tokios vedybos buvo ypač susijusios su religinėmis misijomis ir karinėmis sąjungomis (pavyzdžiui, Danutė Kęstutaitė ir Aldona bei Elžbieta Gediminaitės). Tokiu būdu kunigaikštytės didino Lietuvos įtaką kaimyninėse šalyse ir šalino pavojų, kad vietos didikai susigiminiuos su valdovu. Katalikės paprastai netekėdavo už Lietuvos kunigaikščių – tas nebuvo naudinga nuotakos giminei (atiduoti paveldėtoją negaunant greitos naudos – nebent sudaryti sąjungą su pagoniu ir jį atversti). Lietuvių kunigaikštis, likęs namie, politiškai nieko nelaimėdavo. Jogaila buvo pirmasis, norom nenorom pradėjęs naują vedybų tradiciją. Lietuvos kunigaikštyčių ištekinimas svetur netiesiogiai liudija mums apie didžiojo kunigaikščio šeimos gerovę – duodamą kraitį moteriškos giminės palikuonėms[52].

Nepaisant tekstų, kur santuoka ir krikštas susiję tiesiogiai [50], nuo XIII a. pabaigos krikščionių ir pagonių vedybos galėjo vykti ir vis dažniau vyko. Kunigaikščiai katalikai imdavo į žmonas lietuvių kunigaikštytes ir atversdavo jas į krikščionybę; stačiatikių kunigaikštytės tekėdavo už pagonių kunigaikščių (paprastai neapsikrikštijusių, nors kai kuriais atvejais, tokiais kaip Liubarto, kuris valdė ginčijamą teritoriją, tas būdavo daroma). Kad tokios sąjungos neperžengė krikščioniškosios pasaulėžiūros ribų, aiškėja iš viduramžių vokiečių literatūros (Krymhildos ir Etzilio pavyzdys. Pagonio kunigaikščio galia, turtai ir galimybė būti atverstam nusvėrė Krymhildos baimę ištekėti už stabmeldžio[53].).

[51] *Povestj vremennych let*, I, p. 59.

[52] Wiano: žr. Rowell, „Pious princesses", p. 52–53.

[53] *Niebelungenlied, avantiure*, p. 20.

Vedybinės sąjungos pasiteisino kaip gynybiniai susitarimai prieš Lietuvos agresiją – Mazovijos ir Silezijos sąjunga, pagrįsta Eufemijos Troidenaitės iš Mazovijos ir Kazimiero iš Ciešino vedybomis, kurias įteisino popiežius Jonas XXII, nors jos prieštaravo kanonų teisei [51].

Raštingumas

Pateikiami tekstai kelia daug klausimų. Anaiptol ne pats lengviausias iš jų – raštingumo egzistavimas neslaviškuose LDK plotuose. Valdovų gebėjimas skaityti ir rašyti yra svarbiausias biurokratinėje visuomenėje. Pageidautina, kad bendruomenės, kuri pakankamai dažnai naudoja rašytinius tekstus, valdovas būtų raštingas. Tačiau abejotina, ar Gediminas ir jo protėviai ar artimiausi įpėdiniai buvo raštingi. Jie bendravo įvairiomis kalbomis per vertėjus, o jų tekstus užrašydavo kiti. Matome, kaip Henekinas vertėjavo Gediminui, o pranciškonų raštininkai užrašė jo laiškus. Galime tarti jį vertus į vokiečių kalbą, o iš šios vėl versdavo raštininkai. Tikėtina, kad buvo verčiama ir tiesiai iš lietuvių kalbos į lotynų. Galbūt Henekinas buvo pagoniškos kilmės (legatų pasiuntiniai daug padarė, kad jį pakrikštytų).

Amžiams bėgant, lietuviai vis labiau ėmė pasitikėti raštiškais susitarimais negu žodine priesaika. Didieji kunigaikščiai sekė savo kaimynų praktika tvarkydami reikalus. 1385 m. lietuvių kunigaikščiai ėmė naudoti teisinius raštus tarpusavio sutartims fiksuoti, kaip aiškėja iš Andriaus Algirdaičio miglotų žodžių apie privilegijas, suteiktas jo tėvo ir brolių *in patentibus litteris*. Tačiau nėra išlikę vidaus politikos dokumentų tarp neaiškios Mindaugo privilegijos Suxe ir neaiškios Algirdaičio nuorodos. Dokumentai, Gediminaičių išleisti Rusioje (Liubartas ir jo broliai bei jų įpėdiniai[54]), laikosi vietos tradicijos. Pagoniškoje Lietuvoje žemės nuosavybė buvo pripažįstama daugiau tradiciškai (atmintinai) negu raštiškai.

Tai nereiškia, kad pagonys su pagarbia baime žvelgė į rašytinius tekstus ir teikė pirmenybę šventai kalbai. Rašytiniai tekstai buvo svarbūs tarptautinių santykių objektai. Sutarčių tekstais buvo keičiamasi su sąlyga, kad, prieš sulaužant susitarimą, pats dokumentas turi būti grąžintas jį pasirašiusiajam kaip pasikeitusių aplinkybių ženklas – *krestnuju gramotu otslašče* ir *gramoty chrestn'je poverži* yra techninės Rusios kronikų ataskaitų apie sutarties užbaigimą frazės[55]. Kitais atvejais raštiški susitarimai buvo antriniai, palyginti su fiziniais ženklais, tokiais kaip dviguba Jogailos priesaika tuokiantis su Jadvyga – krikščionių Dievo malonės ženklas ir fizinis politinio susitarimo įkūnijimas, neužrašytas pergamente ar popieriuje.

Atsižvelgiant į kalbinių įgūdžių lygmenį, kurį reprezentuoja čia surinkti Pabaltijyje dirbusių raštininkų rašyti lotyniški tekstai, šiuos tekstus galima analizuoti mažiausiai dviem būdais: klaidų ir perrašymo savitumai bei neįprastas dėstymo stilius.

Dažniausiai susiduriame su raštininkų klaidomis negu su tikru vardų nesupratimu, kaip Subonislay-Bonislai / Wenceslaus painiojimu, kurį pastebėjome jau anksčiau, kalbėdami apie 1323 m. liepos mėn. notarinį nuorašą. Mažeikaitė teigė, kad įvairuojančios Gedimino vardo formos,

[54] *Gramoti XIV v.*, sud. M. M. Peščak (Kijevas, 1974).

[55] Rowell, „A pagan's word", p. 156–157; PSRL, I, p. 413, s. a. 1197; II, p. 315, s. a. 1144; 1406 m. Vytautas apgavo pskoviečius per netiesioginį sutarties grąžinimą – *Pskovskie letopisi*, II, red. A. N. Nasonov (Maskva, 1955), p. 31–32 (s. a. 6914). E. Banionio mintis, jog lietuvius apimdavo vos ne mistinė raštijos baimė arba pagarba, nepagrįsta šaltiniuose – Banionis E. „Žodžio ir papročio kultūros pėdsakai Gedimino laiškuose", *Metraščiai*, p. 23–34, esp. 26 f.

randamos vokiškuose ir lotyniškuose tekstuose, gali būti nulemtos lietuviško tarimo žinojimo (ar jo stokos), jei tarsime, kad garsai amžiams bėgant nekito[56] (kuo galime abejoti) ir kad įvairių tautybių bei išsimokslinimo raštininkai rašė vienodai (irgi neįtikėtina).

Susiduriame su *artis mechanice* vietoj *artis mechanicis*; *obsecarent* (paprašė) vietoj teisingo *obcecarent* (akinti, temdyti). To priežastis *c* ir *s* maišymas, vokiškas lotyniškų žodžių tarimas. Atsiminkime, kad dokumentai buvo kopijuojami daugiau klausantis diktuojančiojo, negu matant dokumentą. Šis tarimas kartu su dažnu *i, n, u* ir *m* painiojimu gotikiniu šriftu rašytuose tekstuose (žr. iliustr.) nulėmė keistą terminą *sinogthones* [60]. Jis aiškiai žymi tam tikrą asmenį. Jei originalas buvo panašus į *cmethones* (tam tikras valstietis), teksto iškraipymas iš *cm* į *s* yra suprantamas. *Ud,* o ne *ut* (gegužės mėn. laiške dominikonams); *Letphanorum* – liepos mėn. nuoraše su *ph* vietoj *w.*

Sunkiai suprantami tokie sutrumpinimai kaip *unde latrunculi exeunt in p'cep'o et moritificationem clericorum. In precepto* (pagal taisykles) yra gana bendra frazė, ji neturi prasmės, tuo tarpu *perceptionem* (į nelaisvę) arba in *precipitio* (kaip kliūtis kam) tinka pagal prasmę ir nenutolsta nuo minėto sutrumpinimo. Yra sutrumpinimų, kuriuos išplėsti labai sunku (*pce et pte* – [60]). Dažnai randame *patre* (abl.) vietoj *patri* (dat.), *pontifice* vietoj *pontifici* [16].

Šių lotyniškų tekstų gramatika labai atsilieka nuo klasikinio modelio. Germanų ir romanų kalbose būtasis laikas yra sudėtinis – *habemus erectas* (pastatėme). Į lotyniškus ir rusiškus tekstus įterpiama vokiškų žodžių (*lodigen* – valtis, laivas; *rateli* – konsulas) ir atsitiktinių vietinių žodžių (*kmit* – valstietis). Įdomiausias stilistiniu ir gramatiniu požiūriu čia pateikiamas dokumentas yra legatų pasiuntinių ataskaita. Ji puikiai parodo kalbinius gebėjimus autorių, menkai temokančių lotyniškai, bet vaizdžiai dėstančių mintis. Sangrąžinis įvardis *se* beveik ištisai neteisingai vartojamas vietoj reikalingo *ille* ar *is:*

„..Cum venimus ad eum cum consiliariis in aula sua sedentem, presentavimus sibi litteras..."
(...Atvykę pas jį sėdintį savo menėje su patarėjais, sau (vietoj jam) pristatėme laiškus...)

Veiksnys dažnai praleidžiamas, nors iš konteksto aišku, kad minimas Gediminas:

„..venimus in civitatem suam Vilnam... et circa horam vesperarum fecit nos vocare ad suam presenciam..." (...atvykome į savo [=Jo] miestą Vilnių... o apie vakarinių pamaldų valandą jis nurodė mus pakviesti pas save...)

Tiesioginė kalba įpinama į netiesioginę dramatizmui sustiprinti:

„Tunc ipse respondebat, quod non iussisset hoc scribere, sed si frater Bertoldus scripsisset, in capud suum redundaret. Sed si unquam habui in proposito, dyabolus me baptizet".

Gedimino kalbos citatos yra tiesioginis, tegu ir negausus, šaltinis, atskleidžiantis Lietuvos valdovo mentalitetą. Pavyzdžiui, Gediminas pareiškia, jog popiežius esąs jam kaip tėvas todėl, kad vyresnis amžiumi. Šis požiūris į vyresnius žmones sutampa su tuo, ką žinome apie Pskovo kunigaikščio Daumanto (iš Nalšios) elgesį, taip pat atskleidžia šeimyninį lietuvių bendruomenės papročių pagrindą.

Gaila, kad šie kalbiniai ypatumai nesikartoja kituose dokumentuose, susijusiuose su to meto Lietuvos ar Rygos reikalais, ir negali būti panaudoti identifikuoti neįvardytus pasiuntinius. Kad ir kaip ten būtų, jų ataskaita svarbi dėl dviejų papildomų priežasčių: pirmiausia yra dar vienas

[56] Mažeikaitė R. 'Tekstas ir potekstė', p. 154.

pasiuntinių ataskaitos pavyzdys savo viršenybei (panašus yra 1323 m. rugsėjo mėn. Rygos dokumentas – Nr. 22 arba žinomiausias pavyzdys – vadinamoji Krėvos unija 1385 m. rugpjūčio mėn. Pastaroji nėra Lietuvos ir Lenkijos sutartis, bet patvirtintas pranešimas apie įvykusias derybas). Antra, ji parodo dokumentų gaminimo Gedimino dvare mechanizmą, diplomatikos mokslo objektą, kurį verta trumpai aptarti.

IV. Diplomatikos apžvalga

Rankraščiai

Čia pateikiamų tekstų rankraščiai yra nevienodi. Dauguma – pergamentai, keletas išlikę popieriuje. Didžioji dalis – kopijos, nors dažnai tokio pat senumo kaip originalai, paprastai darytos notarų. Popiežiaus kurijoje rašyti dokumentai išliko registruose, o Vokiečių ordino – vadinamajame *Ordensfolianten*. XII a. pabaigoje prancūzas Steponas iš Tournai rašo: kai popiežiaus archyvas „siunčia kam nors svarbų laišką, pasilieka kopiją. Visos tokios kopijos laikomos knygoje, vadinamoje registru". Šis pasakymas yra kiek perdėtas, nes ne visi laiškai išlikę tokiu būdu. Buvo saugomi tik itin svarbūs popiežiaus biurokratijos raštai. Laiškų gavėjai ir siuntėjai galėjo sumokėti, kad laiškai būtų registruojami, ir taip apsidrausti, kad laiško turinys nedingtų, jei originalas bus pavogtas ar iškraipytas (panašiu būdu dokumentai saugomi Lietuvos Metrikos knygose). Popiežiaus archyvo tarnautojams tokie laiškai buvo naudingi – jei reikėdavo kam nors pasiųsti nesudėtingą laišką, jį galima buvo nukopijuoti nuo panašaus dokumento. Taip atsitiko, kai į Gediminą 1324 m. birželio mėn. buvo kreiptasi taip pat kaip ir į serbų karalių Urošą III. Vatikano registrai yra skirstomi pagal kaupiamų laiškų tipus ir įstaigą, kuri juos išleido: bendrąjį (kanceliarijos), kurijos (iš Apašalų palatos), slaptąjį (sekretoriato) ir diversor (įvairūs)[57].

Registravimo mokestis 1324 m. siuntėjui iš Mazovijos kainavo 36 florinus. Registruotų kopijų forma atsispindi čia pateikiamuose tekstuose – vienas laiškas turiniu labai panašus į kitą, raštininkai rašo „etc usque" (ir t. t. iki tam tikros vietos), kad išvengtų pakartotinio darbo. Kartais tai duodavo nelauktų rezultatų – pavyzdžiui, Livonijos riteriai baigia kreipimąsi į „mūsų miestą Vilnių" [51]!

Vatikano registras (RV)

RV 62 – specialus rinkinys laiškų, susijusių su Klemenso V, Jono XXII ir Klemenso VI siųstomis misijomis. Rinkinys buvo sudarytas XIV a. nežinomo dvasininko. Pergamentas, 238 x 323 mm, 143 + 4 lapai.[58]

RV 76 – Jono XXII bendri laiškai, siųsti iš kurijos, 8-iuose – jo popiežystės metai, dalis 1, 309 x 426, 326 + 14 lapų, pergamentas.

RV 77 – Jono XXII bendrų laiškų rinkinys, pergamentas, 379 + 15 lapų.

Avinjono registrai padaryti popieriuje ir paprastai senesni negu XIV a. dokumentus turintys Vatikano registrai. Tačiau tie Avinjono registrai, kuriuose esama nuorašų medžiagos, svarbios Lietuvos misijai, dažniausiai yra blogos kokybės – kai kurios teksto dalys išblukusios nuo vandens.

[57] Giusti I. *I registri vaticani e le loro provenienze originarie*; *Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano*, sud. G. Gualdo (Vatikanas, 1989).

[58] Žr. Muldoon J. „The Avignon Papacy and the frontiers of Christendom: the evidence of Vatican Register 62", *Acta Historiae Pontificiae*, XVII (1979), p. 125–195.

Kadangi dauguma čia skelbiamų tekstų nėra originalai griežtaja šio žodžio prasme, bet legalios kopijos, padarytos notaro, verta aptarti, kas būtent šis žmogus buvo. Notaras (lot. *notarius* ar *tabellio*) buvo viešai įgaliotas raštininkas ir teisininkas (įgaliotas arba Šv. Romos imperijos imperatoriaus, arba popiežiaus). Jo uždavinys buvo kopijuoti dokumentus ir žymėti juos savo ženklu, pripažįstamu jį išdavusiame centre. Asmeninis ženklas liudijo kopijos autentiškumą. Kopijos turinys buvo pripažįstamas teisingas *de iure*, nors nebūtinai *de facto*. Notarinė sistema buvo bendra katalikiškai Europai, ypač tose vietose, kur antspaudai buvo rečiau vartojami. Anglijoje bažnytiniai dokumentai dažnai buvo liudijami notaro, tuo tarpu pasaulietiški tekstai paprastai tvirtinami antspaudu. Visuomenėse, kur Bažnyčios jurisdikcija buvo stipresnė, pavyzdžiui, Livonijoje ir Imperijoje, notarai buvo itin paplitę[59].

Šiame dokumentų rinkinyje, be Jono iš Brėmeno, randame paminėtus dar keletą notarų: Zygwinas iš Dachybekės, didžiojo magistro raštininkas, dvasininkas iš Meinco [34] ir Imperijos notaras; Jonas iš Luacijos, iš Altenburgo, popiežiaus notaras [45]; Mikalojus Slavas iš Belgardo [58] dirbo Rygoje ir taip pat buvo popiežiaus notaras; Lesė užrašė Gedimino pareikštus kaltinimus Ordinui Imperijos notarui Arnoldui iš Vyfhuseno [64]. Panašią oficialių dokumentų patvirtinimo funkciją atliko cistersų abatai iš Olyvos ir Pelplino. Jie pažymėjo jų turimo laiško kokybę: *quandam litteram non rasam, non abolitam, non cancellatam, non viciatam sed prorsus omni vicio carentem vertis ac libatis sigillis religiosorum... sigillatam vidimus, legimus, correctavimus et examinavimus diligenter, cuius tenor sequitur in hec verba* [33].

Imperijos notaras Jonas iš Brėmeno yra gerai žinomas. Jo nuorašą [21] sudaro:

1. Protokolas.

a. Invocatio – in Dei nomine, amen.

b. Laiko nuoroda: Anno nativitatis eiusdem 1323 xv. kal. aug., indiccione sexta, pontificatus.. anno septimo.

c. Vietos nuoroda: konsistorija, Liubekas.

d. Liudytojų sąrašas. Šis sąrašas nekelia neaiškumų tol, kol liečia išvardytus asmenis, tikėtinus dalyvavus derybose. Tačiau neabejotina, kad raštininkas praleido dalį teksto, kadangi dominikonai neturėjo kustodų / gvardijonų (predicatorum: Thiderici gardiani).

2. Corpus

Tekstas ar tekstai su kilmės ir išvaizdos aiškinimais – laiškas dominikonams vis dar turėjo didžiojo kunigaikščio antspaudą, kaip ir siųstasis pirkliams; laiško pranciškonams nuorašas buvo padarytas vienuolio Dytricho Štralzunde liepos 15 d. ir turi jo antspaudą.

3. Eschatocolis:

a. pilna data;

b. informacija apie laiško gavimą ir gavėjų reakciją. Šie norėjo siųsti pasiuntinį pas Gediminą ir įsitikinti dėl jo ketinimų. Tą jie padarė – turime jų ataskaitą apie susitikimą (žr. Nr. 22);

c. liudytojų sąrašas, trijų liudytojų žyma ir Jono Brėmeniečio patvirtinimas.

[59] XIV bei XV a. Vidurio rytų Europoje buvo paplitę neigalioti notarai [Gąsiorowski A. „Admisja notariuszy publicznych w Wielkopolsce u schylku wiekow srednich", *Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbior studiów*, V, sud. S .K. Kuczyński, (Varšuva, 1992), p. 267–275], tačiau Gedimino laikais buvo tvarkomasi geriau. Lenkijos notarai buvo tikrinami griežčiau: Skupieński K. *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce* (Liublinas, 1997).

Tiek apie notarus. O ką galime pasakyti apie Lietuvos raštininkus? Šiuolaikinė valstybė neįsivaizduojama be biurokratijos. Šiuolaikinės istorijos rašymas būtų vertinamas tik kaip įsivaizdavimas, jei nebūtų oficialių raštų liekanų. Tai gali lemti pagrįstą nuomonę (ne biurokratijos ir ne valstybės), kuri nuveda prie savigynos mechanizmo darant dar vieną prielaidą, jog Lietuvoje tikrai egzistavo toks aparatas kaip kanceliarija. Žinant, kad Gediminas savo dvare turėjo advokatą, sekretorių, raštininkus ir vertėją, kurie galėjo prieiti prie didžiojo kunigaikščio antspaudo, mėginama teigti, kad tuo metu Lietuvos kanceliarija egzistavo.

Nors Gediminas ir naudojosi pranciškonais Vilniuje bei jų tinklu Pabaltijyje bendraudamas su katalikiškomis jėgomis, nors vienuoliai ir buvo jo patarėjai, šie žmonės nesudarė pastovios organizacijos dvare – kitaip tariant, kanceliarijos. Raštiškos valdymo formos laikotarpis prasideda Lietuvoje su Vytautu. Vytautas dėjo pastangas apeiti bendrą Gediminaičių galios paveldėjimo teisę ir sukurti bajorų tarnybą, kuri pakeistų XIV a. Lietuvoje viešpataujančius šeimos patarėjus. Vienuoliai užrašė Gedimino laiškus, kai jiems buvo įsakyta tai padaryti, bet tokios raštininkų užduotys buvo skiriamos reikalui esant, o ne kaip nuolatinė tarnyba. Gediminas naudojosi rusų dvasininkais tais pačiais tikslais, kai jam reikėjo parengti raštišką susitarimo su Rusios kunigaikščiais projektą. Turimų bažnytinių pareigūnų naudojimas karaliaus potvarkiams leisti, kai nebuvo veikiančios karališkosios kanceliarijos, buvo gana įprastas besikuriančioje viduramžių valstybėje, pavyzdžiui, X a. Anglijoje, kurią aprašo Pierre'as Chaplais[60]. Daugelio veiksnių, kurie galėtų rodyti kanceliarijos buvimą, tokie kaip nuolatinis kanceliarijos personalas ir antspaudo saugotojai, ką jau kalbėti apie *stilus curiae*, negali būti įrodyti. Išlikę per mažai dokumentų, kurie leistų padaryti galutinius apibendrinimus remiantis liudytojų sąrašu ar stilių įvairove nuo Gedimino ir jo tiesioginių pasekėjų laikų. Originalių Gedimino aplinkos laiškų stoka (visi mūsų tekstai išliko užsienio notarų nuorašais) reiškia, kad paleografinio rakto šiam klausimui negalima rasti.

Mūsų žinios, kaip laiškai buvo kuriami, rašomi ir siunčiami, ateina daugiausia iš legatų pasiuntinių 1324 m. lapkričio mėn. ataskaitos. Brolis Mikalojus (tikriausiai tas pats dominikonų minimas Mikalojus, o gal kitas dvasininkas pranciškonas) buvo didžiojo kunigaikščio tarybos narys; anksčiau patarinėjo Henrikas ir pranciškonas Bertoldas. Pastarasis rašė laiškus popiežiui, arkivyskupui ir *totus mundus*, kurie buvo siunčiami Rygos keliu (1323 m. gegužės mėn.). O Henriko rašyti laiškai buvo sunaikinti pakeliui (ar čia kalbama apie 1323 m. sausio mėn.?). Gedimino vertėjas buvo nenustatytos tautybės krikščionis, vardu Henekinas, Vilniuje žinoma buvus pasauliečių krikščionių bendruomenę. Didysis kunigaikštis turėjo ir advokatą. Vienas iš pasiuntinių įteikė Gedimino laiškus kurijai, kai Rygos taryba įsitikino, kad paties didžiojo kunigaikščio žmogus negalėjo pasiekti tikslo. Iš įvairių dokumentų žinome tris paties Gedimino pasiuntinių vardus: Curso, Sedegalas ir Lesė. Žinome, kad rygiečiai siuntė Gedimino vardu laiškus į Daniją, kaip ir į kuriją.

[60] Chaplais P. „The Anglo-Saxon chancery: from the diploma to the writ", *Journal of the Society of Archivists*, III (1966), Nr .4, p. 160–76 ir idem, „The royal Anglo-Saxon chancery of the tenth century revisited", *Studies in medieval history presented to R. H. C. Davis*, sud. H. Mayr-Harting bei R. I. Moore (Londonas, 1985), p. 41–51.

Apie kalendorius

Svarbiausias reikalavimas, su kuriuo susiduria Lietuvos istorikai ir visi tie, kas turi reikalų su vėlyvųjų viduramžių Centrinės ir Rytų Europos istorija: kokia chronologija buvo naudojama Lietuvoje, Lenkijoje, Prūsijoje ir Rusioje ankstyvajame XIV amžiuje? Kyla painiava dėl metų pradžios skaičiavimo nuo sausio, kovo (pirmos ar dvidešimt penktos), rugsėjo arba gruodžio mėn. Šiaurės rytų Europoje. Tai – pavojingos pinklės. Po 1300 m. livoniečiai ir Vokiečių ordinas verčiau naudojo *Annus Nativitatis*, kurie prasidėdavo gruodžio dvidešimt penktą, negu kalendorių, kuris naudojamas dabar, o kai kuriuose dvaruose buvo naudojamas jau tada – prasidedantį sausio 1 dieną. Livonijos ir Prūsijos laiškų, siųstų XIV a. pirmoje pusėje ir skelbtų Livonijos ir Prūsijos *Urkundenbücher*, analizė rodo, kad Kalėdų metai buvo naudojami dažniau negu Apsireiškimo ar Įsikūnijimo (kovo 25). Pastarieji buvo populiarūs praėjusio amžiaus antroje pusėje. Iš 49 laiškų, datuojamų 1300–1350, parengtų Bunge, kuris žymėjo datą, 45 naudoja *ann. nat.*; iš 58 tokių dokumentų antrame *Preussisches Urkundenbuch* tome tik 14 naudoja kovo kalendorių. Pažymėkime, kad Įsikūnijimo metai (prasidedantys nuo Apsireiškimo) raštininkų dažnai klaidingai suprantami kaip metai, prasidedantys per Kalėdas.

Gedimino laiškai buvo parašyti Rygos pranciškonų. Galime tarti, kad jie naudojo savo kalendorių, t. y. Kalėdų metus, paplitusius arkivyskupo ir pranciškonų viršininko kanceliarijoje Rygoje. Gedimino laikų dokumentų išlikę per mažai, kad galėtume neabejodami nustatyti, kokį kalendorių naudojo jo raštininkai. Vienas sausio 1 – kovo 25 d. tarpsnio laiškas tekste datuojamas 1326 m. kovo 2 d., dešimtais Jono XXII pontifikavimo metais (t. y. pagal mūsų kalendorių 1325 m. rugsėjo 5 d. – 1326 m. rugsėjo 4 d.). Dokumentas [62] buvo parašytas Rygoje ir datuotas (tikriausiai) Kalėdų metais. Išanalizavus datuotus rinkinio tekstus (jų parašymo data nurodoma tiesiogiai arba aiškėja iš nuorodų), paaiškėjo, kad iš penkių XIII a. tekstų du naudoja kovo metus [2, 5] ir vienas – Kalėdų metus; iš 35 XIV a. tekstų 11 datuoja metus nuo gruodžio 25 d. [21, 25, 33, 34, 35, 50, 52, 57, 62, 67, 68] ir 1 – nuo kovo 25 [27].

Lentelė 2[a]: *Metai, minimi dokumentuose*

LU II	*Data*	*Kalendorius*	*Leidimo vieta*
694	1323 10 02	Ia P	Livonija–Vilnius
699	1324 01 17	Ib B	Mevė
696	1323 10 24	II B	Elbingas
708	1324 10 20	Ib B	Prūsija [PL]
712	1325 05 29	Ib B	Ryga [PL]
721	1326 02 12	Ib P	Ryga
722	1326 02 12	Ib B	Ryga
736	1329 09 17	Ia VO	Marienburgas
741	1330 03 30	I*	Ryga

744	1330 08 16	Ia P	Ryga
752	1336 03 24	Ia B	Ryga
778	1336 09 15	Ib B	Tartu
781	1338 05 17	Ia P	Naugardas
783	1338 09 08	Ib B-P	Goldingenas
785	1339 03 03	II B	Talinas
791	1340 03 26	Ia P	Liudvikas IV
869	1347 02 01	Ia P	Talinas
872	1347 05 28	II P	Prūsija
887	1348 05 04	Ia P	Ryga
894	1349 09 29	Ia P	Ryga
946	[1353]	Ib P	Ryga
953	1354 09 15	Ib B	Ryga
954	1354 10 23	Ib B	Lealė, Sarema
955	1355 02 21	Ib B	Tartu
962	1356 03 14	Ia B-P	Ropa
971	1360 05 09	Ib B	?
975	1360 08 18	Ib B	Ryga
976	1360 08 25	Ib B	Ryga
977	1360 11 04	Ib B	?
988	1361 11 26	Ib P	Liubekas–Ryga
991-93	1362 07 28	Ib B-P	Ryga
1033	1366	Ib VO	
1034	1366	Ib B	
1035	1366	Ia B	Ryga
1042	1367 11 19	Ia B	Kelnas

Ia – Gotes bort (Dievo gimimas); Ib – anno nativitatis (Dievo gimimas); II – anno incarnacionis; P – pasaulietinis aktas; B – bažnytinis aktas; VO – Vokiečių ordino dokumentas. Kai pareigūnas rašo lotyniškai (anno Domini), ši nuoroda yra dažnai neaiški, bet vokiškose teksto versijose ji dažnai patikslinama (Gotes geburt), kaip šiuo atveju [74].

Lentelė 2[b]: *Metai, naudojami PU II dokumentuose*

PU II	Data	Kalendorius	PU II	Data	Kalendorius
27	1311	II	417	1323	Ia
36	1311	II	426	1323	Ia
51	1312	II	438	1323	Ia
59	1312	II	480	1324	II
60	1312	Ia	529	1325	Ib
77	1312	II	558	1326	Ib
116	1314	II	560	1326	Ib
154	1316	II	570	1326	Ib
157	1316	II	608	1328	Ia
214	1318	Ia	609	1328	Ia
226	1319	II	620	1328	Ia
269	1320	Ia	646	1329	Ia
276	1320	Ia	678	1330	Ia
306	1320	Ia	685	1330	Ia
307	1320	Ia	687	1330	Ia
315	1321	Ia	741	1331	II
316	1321	Ia	749	1332	Ia
317	1321	Ia	761	1332	Ia
318	1321	Ia	763	1332	Ia
319	1321	Ia	778	1333	Ia
320	1321	Ia	794	1333	Ia
322	1321	Ib	811	1333	Ia
345	1321	Ib	818	1334	Ib
360	1321	Ia	822	1334	II
363	1321	Ia	825	1334	Ia
366	1321	II	830	1334	II
388	1322	Ia	858	1334	Ia
394	[1322]	Ib	859	1334	Ia
407	1323	Ia	873	1335	Ia

Nr. 418 – 1323 10 02, Vilniaus sutartis (Ia).

Tuo tarpu Rusioje metai prasidėdavo kovo 1 d. ir buvo skaičiuojami nuo pasaulio sukūrimo 5508 pr. Kr.[61] Rodos, tai truputį komplikuoja chronologiją istorikui, norinčiam suderinti įvykius Rusioje ir Lenkijoje. Šis sunkumas nedidelis, palyginti su faktu, kad dvi metų skaičiavimo nuo kovo 1 d. sistemos dažnai susipina toje pačioje vietos kronikoje. Kai kurie kronininkai renkasi kovą po sausio pagal dabartinę vartoseną, o kiti teikia pirmenybę metams, kurie prasideda devyniais mėnesiais anksčiau pagal mūsų skaičiavimą. Taigi 6808 metai gali tęstis nuo 1300 m. kovo 1 d. iki 1301 m. vasario 28 d., o pagal mūsų skaičiavimą – nuo 1299 kovo 1 d. iki 1300 m. vasario 28 dienos. Teisinga Rusios stačiatikių metropolijos persikėlimo iš Kijevo data 6808 m. yra ne 1300, o 1299 metai.

Tai yra pats tikriausias kankinantis pedantiškumas. Iš tiesų datuoti įvykius ir dokumentus yra labai svarbu. Rygiečių laiškas, datuotas tiktai lapkričio 29 d., vaidina svarbų vaidmenį Gedimino susirašinėjimo su popiežiumi chronologijoje. Jis nurodo Dovydo Gardiniškio buvimą Pskove. Iš Prūsijos kronikų žinome, kad Dovydas šiame regione galėjo būti 1322 ar 1323 m. Novgorodo kronika datuoja jo valdymo pradžią 6830, Pskovas – 6831 m. Pskovo raštininkai šiuo atveju naudojasi kalendoriumi, pagal kurį Naujieji metai skaičiuojami devyniais mėnesiais anksčiau. Todėl mums ši data yra po 1322 m. kovo 1 dienos.

Ką jau kalbėti apie dokumentų datavimą pagal universalius metus arba kai metai prasideda nuo Sukūrimo (su galimybe pasirinkti datas kovą ar rugsėjį), Įsikūnijimo ar Kristaus gimimo, dokumentai gali būti datuojami pagal karaliaus, imperatoriaus ar popiežiaus valdymo metus ir ypač pagal indiktą.

Indiktas yra penkiolikos metų ciklas, kilęs iš egiptiečių finansinio ciklo ir fiksuojamas Vakarų pasaulyje nuo 312 m. Mokesčių metai paprastai prasideda rugsėjo 1 d. (Bizantijos imperijoje visada). Nuo popiežiaus Aleksandro III (1159–1181) laikų buvo naudojamas VII a. anglų vienuolio Gerbiamojo Bedos įvestas skaičiavimas, per klaidą pradedantis indiktą rugsėjo 24 dieną. Kad apskaičiuotume indiktą, turime prie pasirinktų metų skaičiaus pridėti 3 ir padalyti iš 15, gautoji liekana ir yra indiktas. Jeigu liekanos nėra, indiktas lygus 15. Taigi 1323 m. liepa: 1323 + 3 : 15 = 6, kaip tvirtinama laiške Nr. 21.

Nors pačių Gedimino laiškų datavimas nekelia abejonių, jų kyla dėl vienos prieš Lietuvą nukreiptos to periodo sutarties – tarp Naugardo ir Ordino, sudarytos 1323 m. gruodžio 23 d. [32]. Napierskis pažymi dvi galimas datas – sausio 28 d. (prieš Grabnyčias) ir gruodžio 23 (prieš Kalėdas). Bunge teikia pirmenybę sausio datai (LU II Reg., p. 53–54), laikydamas Žvakių dieną Grabnyčiomis, bet nurodydamas galimą painiojimą su Kalėdomis. Rusų istorikas Janinas klaidingai suprato Napierskio nuorodą kaip gavėnios pradžią (!) ir keistai išverčia „kerstes" (Kristaus) kaip rusų „krest'" (kryžius). Jis neteisingai traktuoja Naugardo nepasisekimą padėti Pskovui 1323 m. gegužės mėn. kaip šios sutarties įtakos įrodymą (tarsi kitoks pskoviečių nepritarimas prolietuviškai politikai būtų neįmanomas), todėl datuoja sutartį 1323 m. vasario 25 d.

[61] Kartais pasaulio kūrimas datuojamas 5500 m. prieš Kristaus gimimą – Tvorogov O. V. *Drevnerusskie chronografy* (Maskva, 1975), p. 111–159; apie Kristaus gimimo datą žr. p. 246, 290.

arba penktadieniu prieš trečią gavėnios sekmadienį. Jį stačiatikiai vadina „krestopoklonaja nedelia“ („kryžiaus garbinimo sekmadienis“)[62].

Du popiežiaus dokumentai čia turi skirtingas negu Theinerio leidinyje datas. Ten jie klaidingai įdėti prie birželio 1 d. laiškų. Gegužės 26 d. data aiški iš rankraščių. Tai gali iliustruoti bendrą pateikiamų dokumentų kontekstą, tariant, kad danų korespondencija, liečianti imperijos vedybas, buvo parašyta tuo pačiu metu – gegužės 31 d.

Gediminas laiške šiaurės katalikams skundėsi, kad pastaruoju metu jo žmonės yra puldinėjami. Dokumentas datuotas Vilniuje Švč. Trejybės dieną. Kadangi laiške minima, jog Rygos arkivyskupas Frydrichas grįžęs iš kurijos (1324 m. rugsėjo mėn.), o mes žinome, kad arkivyskupas vyko į Avinjoną 1325 m., labiausiai tikėtina laiško data – 1325 m. birželio 2-oji.

Du rusiški tekstai, vienas iš Smolensko, kitas iš Polocko, atitinkamai datuojami, sprendžiant iš turinio, 1335–1348 [71] ir 1339 [70]. Polocko laiškas turi vyskupo Grigorijaus ir Narimanto-Glebo iš Polocko antspaudus. Žinome pastarąjį valdžius miestą nuo 1335 iki savo mirties 1348 m. Smolensko sutartis tarp Livonijos magistro ir kunigaikščio Ivano Aleksandraičio nurodo į Gedimino, Narimanto-Glebo, Algirdo ir Livonijos magistro 1338 m. lapkričio mėn. susitarimą [69]. Kadangi pastaroji sutartis mini Rygos arkivyskupą (jis mirė 1341), tikėtina tarp 1338–1341 m. esanti 1339 m. data.

Valdovo titulas

Laiškuose Gediminas tituluoja save Gediminu, Dievo malone lietuvių ir daugelio rusų karaliumi ar tiesiog lietuvių karaliumi (Koningh van Lettowen). Tais laiškais remdamasis Petras Dusburgietis vadino Gediminą lietuvių ir rusų karaliumi. Šis titulas davė dingstį metraštininkui arba vėlesniam perrašinėtojui paminėti „du karalius“. Toks titulo įvairavimas yra visai suprantamas, ypač jei atsižvelgsime į tai, kad Gediminas neturėjo nei kanceliarijos, nei archyvo. Tam tikrais atvejais laiškuose Vakarams, kur buvo aptariami taikos ir sienų reguliavimo klausimai, Gediminas prie savo titulo prideda esąs „žiemgalių svarbiausiasis ir vadas“. Tai patvirtina jo pretenzijas valdyti Žiemgalą, dėl kurios buvo varžomasi su Ordinu. Nenuostabu, jog Gediminas, tiesiogiai susidurdamas su Ordinu, vadinasi tiesiog Lietuvos karaliumi. Keli užsieniečiai, katalikybės įteisinimo šalininkai, vadino Gediminą karaliumi arba kunigaikščiu *(rex sive dux)*. Popiežius, rašydamas apie Gediminą Prancūzijos karaliui Karoliui IV, apibūdino jį kaip vieną tokį, kuris „vadina save karaliumi“. Vėlesni popiežiai atsižvelgė į teisėtą karališkojo statuso, koks buvo suteiktas Mindaugui 1253 m., priskyrimą kaip didžiausią paskatinimą pagonims atsiversti. 1350 m. popiežius Klemensas VI pažadėjo Kęstučiui ir Algirdui papuošti juos ir jų palikuonis „karališkuoju titulu ir insignijomis“. Pagonys, nors ir tektų būti griežtai kontroliuojamiems (Algirdo kaltinimai Segewaldui), troško šio titulo su visais atributais.

Gedimino teologinio valdžios prado perėmimas *(Dei gratia)* gali būti Mindaugo titulo *(Myndowe Dei gratia rex Lettowie)* sekimas arba skolinimasis iš katalikų kunigaikščių, su kuriais jis susirašinėjo. Toks iš tiesų buvo Haličo–Voluinės ir Naugardo kunigaikščių įprotis. Gediminas, kuris apsimetė esąs mažiausias tarp krikščionių kunigaikščių, buvo didžiausias Lietuvoje. Galimas

[62] Janin V. L. *Novgorodskije akty XII–XV vv.* (Maskva, 1991), Nr. 11, p. 87–88.

daiktas, jog DG vartota apgalvotai, norint parodyti didžiojo kunigaikščio valdžią pareinant ne nuo socialinių santykių, bet nuo dangiškųjų jėgų. Gediminas yra Dievo paskirtas valdovas. Tokia interpretacija daro prasmingą tiek teologinio pasakymo, tiek retorinių reikalavimų jo korespondencijoje vartojimą. Šis nukreipia į dieviškąją apvaizdą ir seka pretenzijomis į aukščiausią valdžią. Gediminas mėgdžioja popiežiaus kuklumą – kalbėdamas apie save kaip apie mažiausią iš visų kunigaikščių, bet didžiausią Lietuvoje. Laiškuose Vakarų vienuoliams, miestiečiams ir vyskupams Gediminas pasitelkia tą pačią valdžios retoriką (Aristotelio idėja apie formą ir materiją, evangelijos nuorodos į tarno padėtį), kaip varžydamiesi darė Jonas XXII ir Liudvikas IV, arba vartoja pranciškonų raštininkų parinktas naudingas frazes, kurios turėjo sukelti reikiamą rezonansą krikščionims. Gedimino kaimynai – Rygos arkivyskupas, Pietvakarių Rusios kunigaikštis ir Lenkijos kunigaikščiai ir karalius – naudojo šią formulę. Didysis Vokiečių ordino magistras Karolis iš Tryro irgi titulavosi šiuo būdu (vienintelis, užimantis šias pareigas)[63]. Didysis kunigaikštis, vienintelis iš Lietuvos kunigaikščių, titulavo save *iš Dievo malonės*. Kiti kunigaikščiai, kurių padėtis priklausė nuo didžiojo kunigaikščio, neturėjo tokių pretenzijų. Pavyzdžiui, į Kęstutį kreipiamasi kaip į kunigaikštį ar karalių, bet niekada DG. Požiūris į LDK kaip į dinastijos nuosavybę leido visiems didžiojo kunigaikščio sūnums ir jų vaikams vadintis „dux Lithuaniae“ arba net „rex Lithuaniae“ kaip Narimantas Glebaitis arba Butautas Kęstutaitis, Mykolas Žygimantaitis. Sigilografija atspindi šią praktiką. Iš tikrųjų mėginama spėlioti, ar garsusis Gedimino atvaizdas ant jo antspaudo (kunigaikštis pavaizduotas laikąs karūną) nėra dar vienas ženklas, jog jis laiko ir gali duoti karūną.

Gedimino laikais rašytoje Pirmojoje Novgorodo kronikoje didysis kunigaikštis tiesiog vadinamas *kniaz*. Rusioje naudoto titulo *velikii kniaz*, kuriuo didysis Vladimiro Rusios kunigaikštis buvo vadinamas nuo Vsevolodo III Didžiojo Lizdo valdymo (1190–1195 m.), Gediminas, atrodo, nenaudojo. Lietuvių diplomatinė praktika pritaikė *supremus princeps* ir *velikij kniaz* titulus Gedimino sūnui Algirdui. Pastarasis net panaikino imperijos *basileus* išlikusiame laiške Bizantijos valdovams. Bizantijos autoriai buvo linkę vadinti jį *reks* ar *megas reks*, kas reiškia neortodoksų valdovas. Rusios didžiojo kunigaikščio titulas sukėlė lietuviškų titulų įvairovę katalikų metraščiuose: *furst, herzog, rex* ir *dux*, kurie atitinka *gross, obirster* ir *magnus*. XIV a. vartosenoje *rex, kniaz* ir *dux* yra sinonimai, kurių pasirodymas tam tikrame kontekste priklauso nuo to, kaip rašantysis lingvistiškai traktuoja valdovą. *Rex* reiškia tas, „kuris valdo“, o yra ne vien Šventojo Sosto patvirtintas karalius.

Gedimino antspaudas

Lietuvos kunigaikščiai antspaudus daugiau pradėjo naudoti XIV a. 1350 m. Kęstutis turėjo du antspaudus – didįjį ir mažąjį. Rodos, Gediminas buvo pirmas didysis kunigaikštis nuo Mindaugo laikų (1238–1263) ir tiktai antrasis Lietuvos politikos istorijoje, naudojęs antspaudą. Nėra įrodymų, kad antspaudai buvo naudojami vėlyvajame XIII a. Pagal Liubeko nuorašą Gedimino antspaudas buvo apvalus, padarytas iš vaško, jame buvo apskritimas su dvylika kampų *(anguli)*. Apskritimo viduryje pavaizduotas ilgaplaukis vyras, sėdintis soste, kairėje rankoje laikantis skeptrą,

[63] Neiss U., *Hochmeister Karl v. Trier (1311–1324)* (Marburgas, 1992), p. 155.

o dešinėje – karūną. Apskritime buvo įrašyta 41 raidė ir kryžius: *S. dei gracia Gedeminni letwinor. et rutkenor. reg.* Toks antspaudas priskirtinas sosto antspaudų *(Thronsiegel)* tipui. Mindaugas naudojo panašų 1250 metais, bet, atrodo, jog tai neturėjo įtakos Gediminui. Gedimino atvaizdas su karūna rankoje skiriasi nuo Mindaugo atvaizdo arba valdovų atvaizdų lenkiškame ir vokiškame antspauduose. Gali būti, kad didysis kunigaikštis imitavo lietuvišką stilių (ikonografiniuose nurodymuose apie lietuvį Pskovo kunigaikštį Daumantą minima, kad šventasis laiko savo kunigaikščio kepurę rankoje), tačiau galutinai įrodyti to negalima. Kadangi Gediminas neatsisakė vadintis karaliumi (uzurpuodamas popiežiaus privilegiją), be abejonės, jis nebūtų atsisakęs dėvėti karūną vien tik iš pagarbos Jonui XXII. Kuczyńskio mėginimas teigti, kad Mazovijos antspaudai darė įtaką lietuviškajam yra daugiau patriotinis negu paremtas faktais. Mazovijos kunigaikštis Vaclovas nenaudojo sosto antspaudo[64].

Svarbiausieji leidiniai

Tiktai trys iš čia skelbiamų tekstų spausdinami pirmą kartą (Nr. 47, 68, 79), todėl reikia apžvelgti ankstesnius leidinius. Šie dokumentai pasirodo kitų institucijų ir visuomeniniame – Šventojo Sosto ir jo santykių su Lenkija, Lietuva ir Rusia, Vokiečių ordino valstybės Prūsijoje ir Livonijoje istorija, Hanzos lyga, Rusios–Livonijos santykių – kontekste. Išimtis – Vladimiro Pašutos iš XIX a. leidinių sudarytas rinkinys, pavadinimu *Gedimino laiškai-Poslanija Gedimina* (1966). Tai buvo mėginimas suteikti pagrindinį šaltinį Lietuvos istorikams. Svarbiausias rinkinio šaltinis slepia lietuviškus daigus didžiuliame medžiagos plote.

1. *Liv-Esth-und Curländisches Urkundenbuch nebst regesten,* išleista dviem dalimis – atitinkamai 12 ir 3 tomai. Parengė Friedrichas Georgas von Bunge, išspausdinta Taline, Rygoje ir Maskvoje 1853–1914 ir perspaudintas Aalene 1967–1974. Mus domina 2, 3 ir 6 tomas. Šis monumentalus dar nebaigtas darbas apima dešimtis tūkstančių dokumentų iš Rygos, Karaliaučiaus, Talino archyvų ir kitų Vokietijos ir Rusijos saugyklų.

2. *Vetera Monumenta Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae historiam illustrantia,* 4 tomai, redagavo Augustinas Theineris. Vėliau vadovaujant tam pačiam mokslininkui sudarytas panašus rinkinys iš Vatikano medžiagos, svarbus Rusiai, pietų slavams ir Vengrijai. Dabar papildytas, bet nepralenktas *Bullarium Poloniae* tomų (išeinančių Romoje ir Liubline), kurie reziumuoja Theinerio pilnai pateiktus tekstus.

3. *Preussisches Urkundenbuch* – plataus užmojo, siekiantis publikuoti išlikusius Vokiečių ordino Prūsijoje metraščius leidinys. 1882 m. pradėtas Philippi ir Wolky Karaliaučiuje ir tęstas tokių įžymių mokslininkų kaip A. Seraphimas, M. Heinas, H. Koeppenas ir C. Conradas. Paskutinis tomas (VI. 1, Marburgas, 1986) siekia 1360 m., bet pabaigos dar nematyti. Tuo tarpu pilnas Karaliaučiaus–Berlyno archyvo katalogas yra prieinamas: *Regesta Historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, sud. E. Joachimas ir W. Hubatschas I.1–3 ir II (Göttingen, 1948–1973).

[64] Kuczyński S. K. *Pieczęcie książąt mazowieckich* (Vroclavas, 1978), p. 242; Piech Z. *Ikonografia pieczęci Piastów* (Krokuva,1993), p. 45–76 (valdžios ženklai) ir p. 124–126, kur minimas Mazovijos kunigaikštis Vaclovas.

4. *Monumenta Poloniae Vaticana* – Lenkijos atsakymas į Belgijos ir Prancūzijos projektus paskelbti nacionalinius dokumentus iš popiežiaus slaptojo archyvo. Ptašniko *Analecta Vaticana* (1914 m.) apima Vilniaus sutarties lotyniškos versijos nuorašus.
5. *Codex Diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur ältern Geschichte Preussens* (nebaigtas, 6 tomai, Karaliaučius, 1836–1861, Osnabriukė, 1965) – Johanno Voigto, garsaus Vokiečių ordino istoriko, darbas, parengtas remiantis Ordino archyvo Karaliaučiuje medžiaga (iki 1404 m.).
6. *Russko-Livonskije Akty* – sudarytas baltų–vokiečių istoriko Karlo Eduardo Napierskio, paskelbtas Petrapilyje 1868 m.
7. *Kodeks Dyplomatyczny Litwy* – sudarytas lenkų grafo ir istoriko mėgėjo Edwardo Raczyńskio 1845 m. Svarbus viduramžių Lietuvos istorijai dokumentų, neįeinančių į M. Dogielos XVIII a. *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae* (nebaigtas, 3 tomai, Vilnius, 1758–1764), rinkinys.
8. *Hansisches Urkundenbuch* – tekstų iš įvairių Hanzos miestų ir jų partnerių archyvų rinkinys, atspindintis Lygos interesus. Pirmieji tomai, redaguoti K. Hohlbaumo ir išspausdinti Halėje 1879 m., apima mus dominantį periodą.
9. A. I. Turgenev, *Historica Russiae Monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta, I: Scripta varia ex secreto Vaticano et aliis archivis et bibliothecis romanis excerpta continens, inde ab anno MLXXV ad annum MDLXXXIV / Akty istoricheskie, otnosiashchijesia k' Rossii...* (Petrapilis, 1841). Dokumentų, turinčių ryšį su Rusijos (XIX a. imperijos supratimu) istorija.

Idant padėtume skaitytojui suprasti nuorodas, kurias mokslininkai pateikė prie Gedimino laikų tekstų, pateikiame atitikmenų tarp pagrindinių leidinių ir numerių šiame leidinyje lentelę. Į ankstesnių leidimų ypatingų tekstų nuorodas skaitytojo dėmesys atkreipiamas nuorodomis (**Pub.**), pateikiamomis prieš kiekvieną dokumentą.

Atitikmenų tarp pagrindinių leidinių, kuriuose buvo skelbti čia publikuojami laiškai, ir kitų leidinių, **lentelė (3)**

Čia	*CDL*	*CDP*	*GL*	*HU*	*LU*	*MPV*	*PU*	*RLA*	*VMPL*
1						iii.67			i.102
2					i.243				
3				i.1015	i.507				
4		ii.22			i.538	ii.568			
5					i.570				
6							I.ii.791		
7					vi. 3056			38	
8					iii. 1044ab				
9					ii.645				
10									

11							
12							
13							
14			2	ii.687			
15			7	vi. 3068			53
16			3	vi. 3069			54
17			4	ii.690			
18			5	ii.688			
19			6	ii.689			
20							i.293
21	pp.27-32		4-6	ii.688-691			
22						58	
23							
24							
25			8	ii.694			
26		ii:107	9	ii.695			
27		ii:05		ii.160			
28			10	ii.697			
29			11	ii.698			
30							
31							
32				ii.685			55
33							
34							
35				ii.699			
36							i:290
37							i:299
38							i:300
39							i:291
40							i:292
41			12	ii.703			i:293
42							i:294
43							i:295
44	p.25	ii:109	13	ii.705			i:296
45	p.41	ii:104		ii.704			i:297
46							i:298
47							
48							i:301
49							

Čia	*CDL*	*CDP*	*GL*	*HU*	*LU*	*MPV*	*PU*	*RLA*	*VMPL*
50									i:XXX
51									
52	p.33-8				ii.707	iii:175,		168, 169	
53						iii:176			
54		ii:110			ii.708				
55			14		vi. 3073			67	
56						iii:177			
57			15		vi. 3072			62	
58		ii:111			ii.710				
59					ii.712				
60									
61			16		vi. 3074			62	
62		ii:114					ii.528		
63							ii.548		
64			17		vi. 3075			71	
65							ii.747		
66							ii.748		
67									
68									
69									
70			18	ii.628	vi. 3081				
71				ii.796					
72					vi. 3076			p. 53	

Priedas

Čia	CDL	CDP	GL	HU	LU	MPV	PU	RLA	VMPL
73					ii.1306				
74					ii.630	ii.13			i:204
75									
76									
77									
78									
79				2:371					
80					ii.616				
81					ii.1041				
82									
83									

Rašytiniai Lietuvos istorijos šaltiniai Gediminui valdant

Kronikos ir metraščiai, minintys įvykius Lietuvoje, išliko Centrinėje ir Rytų Europoje. Nuo XIII a. jų – vis nuodugnesnių – daugėjo[65]. Tačiau Lietuvoje chronografija susiformavo tiktai XV a. Apskritai šie metraščiai yra labiau analitiniai negu diskursyvūs, geriausieji, mūsų požiūriu, buvo laikomi kunigaikščių dvaruose, vyskupų, didžiųjų magistrų ir miestiečių įstaigose Rusioje, Lenkijoje ir Ordino valstybėje. Jie susiję su lietuviais tiek, kiek šie būdavo susiję su tų šalių vidaus reikalais. Pilniausias – Petro Dusburgiečio *Prūsijos žemės kronika* – fiksuoja ne tik Ordino kūrimosi Prūsijoje istoriją, bet aiškina ir teisina riterių padėtį bei veiklą. Livonijos padėtis geriausiai atskleidžiama Vestfalijoje gimusio Hermano Vartbergiškio Livonijos kronikoje (parašytoje lotyniškai 1356–1370). Turime didelės naudos iš XV a. lenkų kronikininko Jano Dlugošo darbo – ne tik todėl, kad jis pateikia detalių iš iki dabar neišlikusių šaltinių, bet ir dėl to, kad rinkdamas medžiagą savo darbui, Dlugošas turėjo išversti keletą darbų. Šie dabar geriau išlikę vertimais negu originalais, kaip rodo vertingas Vygando Marburgiečio darbas.

Didžiausią kronikų kompleksą suformavo pranciškonų kronikininkai. Mažųjų brolių užrašai atspindi jų autorių prigimtį: visame krikščioniškame pasaulyje išplitusi pamokslininkų grupė, naudojusi savo pačios istoriją, kad pateisintų kaltinimus erezija, pavyzdžiui, sakydami pamokslus. Tuo jie smarkiai skiriasi nuo dominikonų, kurie nepaliko medžiagos, svarbios Lietuvos misijai, nors buvo Vilniuje. 1323 m. įvykių Lietuvoje liudytojo ataskaita buvo užrašyta pranciškonų Šveicarijoje 1340 m.; vienuoliai iš Ispanijos ir Airijos įtraukė Lietuvą į geografinius traktatus (vienas kurių gali būti visiška fantazija[66]). Anglų pranciškonai Rogeris Baconas ir Baltramiejus naudojo baltiškus pavyzdžius savo kryžiaus žygio teorijoje ir visuotinėje istorijoje. Lenkų ir vokiečių vienuoliai kūrė pakankamai vertingus (mums) metraščius Liubeke, Gniezne ir Torūnėje.

Rusijos kronikos žinomos iš keleto kunigaikštysčių, priklausiusių Didžiajai Vladimiro Kunigaikštystei. Vienos jų kariavo su Lietuva (Maskva), kitos buvo prijungtos (Pskovas ir Tverė), trečios priklausomai nuo aplinkybių elgėsi įvairiai (Naugardas). Tačiau rankraščių redagavimo tradicija Rusijos chronografijoje po Maskvos iškilimo vėlyvajame XV a. apriboja informacijos, prieinamos šiandien, kiekį. Gediminas galiausiai turėjo didžiausiais pretenzijas valdyti visą Rusią. Pirmosios Novgorodo kronikos rankraštis atskleidžia, kaip keitėsi respublikos požiūris į Gedimino ir arkivyskupo Vasilijaus Kalekos bendradarbiavimą 1330 m. *Sinodalny Spisok* vėlesnių chronografų buvo pertvarkytas turint tikslą nuslėpti Lietuvos įpainiojimą į Naugardo politiką – 1331 m. ir 1333 m. įrašai apie Narimanto Gediminaičio išrinkimą respublikos šiauriniame fronte buvo pašalinti iš rankraščio. Panašiai, atrodo, buvo „išvalyti" ir Pskovo metraščiai.

Maskvoje padarytos kompiliacijos yra gana turtingos detalių, bet turi mažai to, ko nežinotume iš Naugardo ar Tverės tradicijų. Pirmoji Sofijos kronika ir Maskvos sąvadas (1479) yra XV a.

[65] Toliau – Rowell S. C. „Of men and monsters: Sources for the history of Lithuania in the time of Gediminas (ca.1315–1342)", *Journal of Baltic Studies*, XXIV (1993), p. 73–112.

[66] *Libro des conoscimiento de todos los reynos...*, ed. C. Markham. *Hakluyt Society*, serija 2, XXIX (Londonas, 1912).

kompiliacijos – geriausi Rusijos istorijos perdirbiniai, apimantys Lietuvos ir Šiaurės rytų Rusios santykius.

Lietuvių kronikų pasakojimai įvairių problemų tyrinėtojui, besidominčiam išimtinai Didžiosios Kunigaikštystės įvykiais Gedimino laikais, o ne Gedimino vieta vėlesnėje politinėje ir istoriografinėje tradicijoje.

Kronikų pranešimai, pateikiami pirmajame Lietuvos metraščių sąvade, aprašo tiktai teritorijų pasidalijimą prieš didžiojo kunigaikščio mirtį. Antrasis sąvadas užpildo spragą tarp Traidenio laikų ir 1340 m., užsimena apie Vytenį ir jo išrinkimą didžiuoju kunigaikščiu prieš pereidamas prie jo sūnaus Gedimino. Pranešimas apie karą Žemaitijoje gali būti patvirtintas Vokiečių ordino metraščių. Pietvakarių Rusios užkariavimas 1320 m. pradžioje ryškėja tikriausiai iš bendro Lenkijos–Rusios konfliktų konteksto ir dviejų dinastijų vedybų 1325 m. (Kazimiero ir Aldonos) ir 1331 m. (Boleslovo Jurijaus II ir Eufemijos) bei papildomų duomenų XV a. Rytų Rusios literatūroje. Gedimino laikymas Vilniaus įkūrėju gali rodyti vis dažnesnį Gedimino rezidavimą tame mieste, be to, stiprėjantį ryšį tarp Gediminaičių dinastijos ir XV a. sostinės. Ši dalis pabrėžia dinastijos vaidmenį centre ir Rusijos politikoje. Tuo tarpu ankstesnės L2 dalys išryškina lietuvių bajorijos (beveik etnine prasme) politinį vaidmenį plėtojant ekonomiką ir politinę infrastruktūrą vakarinėse Lietuvos dalyse.

* * *

Vietoj išvados: besikeičianti laiškų ir jų autoriaus svarba

Gedimino laiškų svarba keitėsi amžiams bėgant. XIV a. 3 dešimtmetyje laiškai ir juos inspiravusi politika turėjo didelį atgarsį nuo Rusios iki Prancūzijos, nors neaišku, kokių tiesioginių rezultatų jų garbė (ar negarbė) davė, išskyrus 1324–1328 m. paliaubas. Kiek išaugo imigracija į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, iš mums prieinamų šaltinių negalima tiksliai sužinoti. Legenda, kad žydai įsikūrė Lietuvoje apie 1323 m., yra nekenksmingas istoriografijos stereotipo padarinys, kilęs dėl to, kad neįmanoma įsivaizduoti prekybos be žydų arba, tikriau, Lietuvos žydų patriotiškumo įrodymas tarpukario periodu[67]. Žinome, kad didžiojo kunigaikščio Kazimiero privilegija, duota Lietuvos pirkliams 1440 m., priminė Jogailos ir Algirdo politikos tradicijas, bet Gedimino neminėjo. Livonijos ir Prūsijos kronikose minimas 1323 m. kreipimasis, bet vėlesni rašytojai labiau pabrėžia Gedimino vaidmenį nukariaujant Rusią, kovojant su Ordinu, „statant" Vilnių ir pradedant galingų kunigaikščių karių dinastiją. Patys laiškai liko nepanaudoti Vokiečių ordino archyvuose Karaliaučiuje ir Liubeko miesto taryboje daugiau negu keturis šimtmečius. Rasti jie pelnė didžiulį populiarumą tarp vokiečių mokslininkų. Šių dvejonės laiškų autentiškumu svyravo nuo grynai akademinės diskusijos iki išpūsto patriotizmo tarp Prūsijos ir Lenkijos–Lietuvos istorikų karštomis Trečiojo padalijimo (1795 m.) ir Pirmojo sukilimo (1830 m.) dienomis.

Lietuvos tautinio atgimimo metu Gediminas ir jo laiškai pamažu įgijo naują vaidmenį, kaip katalikiškų Lietuvos politinių aspiracijų (priešprieša Rusijos stačiatikybės variantui) ir Vilniaus kaip lietuviškumo židinio, kurio įkūrimas buvo pagrįstas tekstais ir aiškiai datuotas 1323 m.,

[67] Greenbaum, *The Jews of Lithuania*, p. 4–5.

įrodymas. Liubavskio *Lietuvos istorija iki Liublino unijos* net nemini laiškų. To meto Pajautos patriotinė ataskaita labiau sietina su XVII a. skoliniais iš XIV a. Ordino kronikų[68]. Paaštrėjus Vokietijos ir Lietuvos santykiams XX a. trečiame dešimtmetyje ir Lenkijai užgrobus Vilnių 1920 m., laiškai liko dėmesio centre. Jakštas ėmėsi atsakomybės apginti laiškų autentiškumą nuo politiškai angažuoto nacio Forstreuterio.

Maironis citavo Gedimino laiškus popiežiui ir rėmėsi Hanzos laiškais kaip Lietuvos troškimo šviestis įrodymu. Šapoka Lietuvos istorijoje cituoja šią korespondenciją kaip Lietuvos visuomenės „europizacijos" įrodymą. Balio Sruogos 1937 m. sukurta eiliuota radijo pjesė vaikams *Giesmė apie Gediminą* yra puikus Gedimino kulto augimo Lietuvos Respublikoje pavyzdys, neatskiriamai susijęs su Vilniaus klausimu. Kūrinys remiasi legenda apie Lizdeiką ir Gedimino susapnuotą geležinį vilką. Šią legendą paskleidė LDK ir Žemaitijos kronikos antroji redakcija (ankstyvajame XVI a.). Kai Lietuvos kariuomenė, vedama Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pirmojo pėstininkų pulko, įžengė į Vilnių, Rusijai ir Vokietijai užgrobus Lenkiją 1939 m., žygis į Gedimino miestą buvo švenčiamas prisimenant XIV a. Tarp pirmųjų mokslo darbų, pasirodžiusių atgautame Vilniuje 1940 m., – Gedimino pilies kasinėjimų ataskaita[69].

Pašutos perspausdinti Bunge leidiniai su rusišku ir lietuvišku vertimu 1966 m. žymi tolesnę Gedimino veiklos supratimo raidą. Atsivėrimas išorei ir noras užmegzti dialogą su kaimynais tiek Rytų, tiek Vakarų Europoje išskiria Gediminą kaip Lietuvos politinės raidos skatintoją.

PIRMINIŲ ŠALTINIŲ BIBLIOGRAFIJA

Acta Iohannis PP XXII (1317–1334), red. A. L. Tautu (Vatikanas, 1952)

Acta patriarchatus Constantinopolitani, red. M. Miklosich ir J. Müller, 2 tomai (Viena, 1862)

Akten und Recesse der livländischen Standetage mit Überstützung der Baltischen Ritterschaften und Städte I (*1304–1460*), red. O. Stavenhagen (Ryga, 1907)

Albert von Bardewik, 'Aufzeichnungen', *Chroniken der deutschen Städte*, XXVI (Leipcigas, 1899), 285–316

Analecta byzantino-russica, red. W. Regel (Petrapilis–Leipcigas, 1891)

Analecta Vaticana 1202–1366, red. J. Ptaśnik, *Monumenta Poloniae Vaticana*, III (Krokuva, 1914)

'Annales Cuiavienses', *MPH* V, 885–9

Annales ecclesiastici, red. C. Baronius *et al.*, 37 tomai (Paryžius–Freiburgas–Bar le Duc, 1864–87)

'Annales expeditialis Prussici (1233–1414)', *SRP* III, 6–12

'Annales Poloniae Maioris' *MPH* n. s. VI (Varšuva, 1962)

'Annales Posnanienses', *MPH* V, 874–84

'Annalista Thorunensis', *SRP* III, 57–316

[68] Liubavskis [Liubavskij] M. *Lietuvos istorija ligi Liublino unijos, dalis I*, vertė J. Sondeckis (Vilnius, 1920); Pajauta, *Trumpai išpasakota Lietuvos istorija* (Vilnius, 1912), p. 48–49.

[69] Maironis, *Lietuvos praeitis*. – Maironis, *Raštai*, III.2 (Vilnius, 1992), p. 78–80; A. Šapoka, red. *Lietuvos istorija* (Kaunas, 1936), p. 22–23; Sruoga B. *Raštai*, I, red. A. Samulionis (Vilnius, 1996), p. 391–432; Lietuvos praeitis....; J. S. „Istorinis žygis į Vilnių", *Kardas*, 321 (1939, Nr. 21, 1939.XI.11), p. 520: „Pirmiausia į Gedimino miestą įžygiavo 1 pėst. D .L. K. Gedimino pulkas".

Bartholomaeus Hoeneke, *Die Jüngere Livländische Reimchronik*, red. K. Hohlbaum (Leipcigas, 1872), vertimas į estų k.: *Liivimaa norrem riimkroonika (1315–1348)* (Talinas, 1960)
Benediktas XII, *Lettres communes du pape Benoît XII*, red. J. M. Vidal, *Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome*, serija 3, 3 tomai (Paryžius, 1903–11)
Beneš iš Weitmile, *Chronicon ecclesie Pragensis*, *FRB* IV, 459–548
'Breve Chronicon Silesiae', *SRP* I, 249
Bullarium Poloniae, red. I. Sułkowska-Kuraś and S. Kuraś (Roma–Liublinas, 198)
Chronica XXIV generalium, *Analecta Franciscana* III (Quaracchi, 1897)
'Chronik von Dünamünde', *SRP* II, 139–42
Chronik Johanns von Wintherthur, red. F. Baethgen, *MGH*, *SRG* n. s. III (Berlynas, 1924)
Codex diplomaticus Lithuaniae, red. E. Raczyński (Vroclavas, 1845)
Codex diplomaticus prussicus, red. J. Voigt, 6 tomai (Karaliaučius, 1836–61, Osnabriukė, 1965)
Dietmar v. Lübeck, *Chronik*, *SRP* III, 57–237
Długosz, Jan [Johannes Dlugossius], *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, red. J. Dąbrowski, D. Turkowska et al IX (Varšuva, 1985)
'Epitome gestorum Prussiae (Canonici sambiensis)', *SRP* I, 272–90
'Fontes Olyvenses', *MPH* VI, 257–382
Fontes rerum bohemicarum, red. F. Palacky, J. Emler et al 8 vols (Praha, 1873–92)
František iš Prahos, *Chronica pragensis*, *FRB* IV, 347–456
Gedimino laiškai, par. V T. Pashuto ir I. Stal' (Vilnius, 1966)
Gramoty Velikogo Novgoroda i Pskova, red. S. N. Valk (Maskva–Leningradas, 1949)
Guillaume de Machaut, *Oeuvres completes*, red. H. Hoepffner, 3 tomai (Paryžius, 1921)
Hansisches Urkundenbuch, red. K. Höhlbaum II (Halė, 1879)
Hermann v. Wartberge, *Chronicon Livoniae*, *SRP* II, 21–116
Jean d'Outremeuse des Preïs, *Chronique et geste*, red. A. Borgnet ir S. Bormans, 7 tomai (Briuselis, 1864–87)
Johann von Posilge, 'Chronik', *SRP* III, 79–388
Jonas XXII, *Lettres communes du pape Jean XXII analysées d'après les regestes dits d'Avignon et du Vatican*, ed. G. Mollat, *Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome*, serija 3, 16 tomų (Paryžius, 1904–47)
Lettres secrètes et curiales relatives ą la France, red. A. Coulon ir S. Clemencet, *Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome*, serija 3, 4 tomai (Paryžius,1906–72)
Johannes Victoriensis und undere Geschichtsquellen Deutschlands im vierzehnten Jahrhundert, red. J. F. Boehmer, *Fontes rerum germanicarum*, I (Štutgartas, 1843)
Jüngere Hochmeisterchronik, *SRP* V, 1–148
'Kronika pulkavova', *FRB* V, 3–326
Kronika Jana z Czarnkowa, *MPH* II, 601–756
'Kronika książąt polskich', *MPH* III, 423–578
'Kronika wielkopolska', *MPH* II, 454–600
Kroniky doby Karla IV (Praha, 1987)
'Kurze Preussische Annalen 1190–1337', *SRP* III, 1–4
'Kurze Reimchronik von Preussen', *SRP* II, 1–8
Lampros S., „Duo anaforai metropolitou Monemvasios pros ton patriarkhen', *Neos Hellenomenon* 12 (1915), 257–318

Libro des conoscimiento de todos los reynos..., red. C. Markham, *Hakluyt Society*, serija 2, XXIX (Londonas, 1912)
Lietuvos mitologijos istorijos šaltiniai, I, sud. N. Vėlius (Vilnius, 1996)
Litauische Wegeberichte, *SRP* II, 662–711; vertimas į lietuvių k.: *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*, sud. J. Jurginis ir A. Šidlauskas (Vilnius, 1983), 8–41
Liv-Esth-und Kurländisches Urkundenbuch nebst Regesten, sud. F. G. von Binge, I dalis, 6 tomai (Talinas–Ryga, 1853–1871; Aalenas, 1967–1974)
Die Livländische Reimchronik, red. L. Meyer (Paderbornas, 1876)
Matthias de Nuwenburg, *Chronica*, red. A. Hofmeister *MGH SRG*, n. s. IV(I) (Berlynas, 1924)
Monumenta Poloniae Historica ed. Akademia Umiejetnosci, 6 tomai (Lvovas–Krokuva, 1864–93)
Nicolaus von Jeroschin, *Di Kronike von Pruzinlant*, *SRP* II, 291–624
Notitiae Episcopatuum ecclesiae constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes, red. J. Darrouzès (Paryžius,1981)
Novgorodskaja charatejnaja letopisj, red. M. N. Tichomirov (Maskva, 1964)
Novgorodskaja pervaja letopisj staršego i mladšego izvodov, red. A. N. Nasonov (Maskva–Leningradas, 1950)
Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza. Cześć druga, red. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś ir kt. (Vroclavas–Varšuva–etc, 1989)
Pavlov, A. S. , *Pamiatniki drevnerusskogo kanoničeskogo prava, Russkaja istoričeskaja biblioteka*, VI (Petrapilis, 1880)
Peter von Dusburg. *Chronica terrae Prussiae*, *SRP* I, 3–219
Petras Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*, par.. R. Batūra (Vilnius, 1985)
Die Peters von Dusburg Chronik des Preussenlandes, red., vert. K. Scholz ir D. Wojtecki (Darmštatas, 1984)
Chronika prusskoi zemli, vert. ir koment. V. I. Matuzova (Maskva, 1996)
Petra Žitavského *Kronika Zbraslavska*, *FRB* IV, 3–337
Francesci Petrarcae Vergilianus codex, red. G. Galbiati (Milanas, 1930)
Polnoje Sobranije Russkich Letopisej
2: Ipatjevskaja Letopisj; Gustynskaja Letopisj (Maskva, 1843)
Ipatjevskaja Letopisj (Maskva, 1962)
4: Novgorodskaja IV Letopisj (Petrapilis, 1848)
5–6: Pskovskaja i Sofijskije letopisi (Petrapilis, 1851–3)
7–8: Letopisj po Voskresenskomu Spisku (Petrapilis, 1856–59)
9–14: Patriaršaja ili Nikonovskaja letopisj (Maskva, 1965)
15: Rogožskij letopisets i Tverskoj sbornik (Maskva, 1965)
17: Zapadno-russkije letopisi (Petrapilis, 1907)
18: Semeonovskaja Letopisj (Petrapilis, 1913)
21: Stepennaja Kniga (Petrapilis, 1913)
23: Ermolinskaja Letopisj (Petrapilis, 1910)
25: Moskovskij letopisnyj svod konca XV veka (Maskva–Leningradas, 1962)
32: Chroniki litovskaja i žmoitskaja; Bychovtsa (Maskva, 1975)
35: Letopisi belorussko-litovskije (Maskva, 1980)

Polotskije Gramoty XIII–načalo XVI vv., red. A. L. Choroškevič, 4 tomai (Maskva, 1977–80)
Poslanije Spiridona-Savvy, Skazanije o kniaziach vladimirskich, 159–70
Preussisches Urkundenbuch (Politisches Abtheilung), red. K. P. Woelky, M. Hein, E. Maschke *ir kt.*, 6 tomai (Karaliaučius–Marburgas, 1880–1986)
Pskovskije Letopisi, red. A. N. Nasonov, 2 tomai (Maskva–Leningradas, 1941–55)
Regesta Historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525, red. W. Hubatsch ir E. Joachim, I (Getingenas, 1948)
Les Regestes du patriarchat de Constantinople, I: Les actes des patriaches, red. J. Darrouzès, IV–VI (Paryžius, 1977–9)
Das Register des Patriarchats von Konstantinopel, II: Edition und Überstetzung der Urkunden aus den Jahren 1315–1331, red. H. Hunger ir O. Kersten (Viena, 1981)
Das Rigische Schuldbuch (1285–1352), red. H. Hildebrand (Petrapilis, 1872)
'Rocznik cystersów Henrykowskich', *MPH* III, 199–704
'Rocznik Kujawski', *MPH* III, 204–12
'Rocznik Małopolski', *MPH* III, 135–202
'Rocznik Miechowski', *MPH* II, 880–96
'Rocznik Poznański', *MPH* n. s. VI, 127–41
'Rocznik Swiętokrzyski', *MPH* III, 53–87
'Rocznik Traski', *MPH* II, 826–61
'Rodowód Xiążąt polskich', *MPH* III, 280–4
Russko-Livonskije Akty, red. K. E. Napierskij (Petrapilis, 1869)
Scriptores rerum prussicarum, red. F. Hirsch, M. Toppen ir E. Strehlke, 5 tomai (Leipcigas, 1861–74; 2 leid. Frankfurtas prie Maino, 1965, su 6 t.)
Smolenskije gramoty XIII–XIV vekov, red. R. I. Avanesov (Maskva, 1963)
Speranski, M. N., *Serbskoje žitije litovskich mučenikov*, *ChOIDR* (1909/4), 1–47
Spisok russkich gorodov dalnich i bližnich, red. M. N. Tichomirov, *Istoričeskije Zapiski* 40 (1952), 236–42
'Spomniki Gnieznieńskie', *MPH* III, 42–5
'Spomniki mieszane', *MPH* III, 228–31
'Spomniki Płockie i Sochaczewskie', *MPH III, 118–24*
Stryjkowski, M., *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi*, 2 tomai (Varšuva, 1846, 1985)
Troitskaja Letopisj: rekonstruktcija teksta, red. M. D. Priselkov (Maskva, 1950)
Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, I, red. A. Theiner (Roma, 1860)
Wadding, Luke, *Annales Minorum* 6 vols (Lionas, 1625–48); 25 vols (Roma, 1731–1933)
Wigand iš Marburgo, *Cronica nova Prutenica*, *SRP* II, 429–662
Willelmi Capellani in Brederode postea monachi et procuratoris Egmondensis Chronicon, red. C. Pijnacker Hordijk, *werken utgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht*, serija 3, XX (Amsterdamas, 1904)
Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312), red. A. Seraphim (Karaliaučius, 1912)
Žitie Mitropolita Petra (Prokhor version), Makary, *Istorija Russkoj cerkvi* IV. 1 (Petrapilis, 1866), 311–313
Život cesare Karla IV, *FRB* III, 325–417
Źródła do mytologii litewskiej, red. A. Mierzyński, 2 tomai (Varšuva, 1892–6)

ANTRINIŲ ŠALTINIŲ BIBLIOGRAFIJA

Nurodysime pagrindines monografijas, kalbančias apie Lietuvos istoriją XIV a. Jų bibliografijos bei išnašos teikia nuorodų tolesnėms studijoms. Pavadinimus pateikiame tik viena (lietuvių, lenkų, anglų, vokiečių ir rusų) kalba.

A. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė

Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties* (Roma, 1978; Vilnius, 1991)

A. Nikžentaitis, *Gediminas* (Vilnius, 1989)

V. T. Pašuto, *Obrazovanije litovskogo gosudarstva* (Maskva, 1959); vertimas į lietuvių k.: *Lietuvos valstybės susidarymas* (Vilnius, 1972)

H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, I: *Litwa a Moskwa w XIII i XIV* (Varšuva, 1933)

S. C. Rowell, *Lithuania Ascending. A pagan empire within east-central Europe, 1295–1345* (Kembridžas, 1994); vertimas į lietuvių kalbą – *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva. Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, vert. O. Aleksa (Vilnius, 2001)

R. Varakauskas, *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* (Vilnius, 1982)

Bendrą interpretaciją be išnašų ir bibliografijas pateikia E. Gudavičius, *Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki 1569 metų* (Vilnius, 1998)

B. Vokiečių ordinas

M. Biskup and G. Labuda, *Dzieje Zakonu krzyżackiego w Prusach* (Gdanskas, 1986)

E. Christiansen, *The northern crusades: the Baltic and the Catholic frontier 1100–1525* (Londonas, 1980)

H. Boockmann, *Der Deutsche Orden, Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte* (Miunchenas, 1980), vertimas į lietuvių kalbą – *Vokiečių ordinas: XII jo istorijos skyrių*, vert. A. Nikžentaitis (Vilnius, 2003)

C. Lenkija

E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów* (Vroclavas, 1951)

A Republic of nobles. Studies in Polish History to 1864, red. J. K. Fedorowicz (Kembridžas, 1984);

P. W. Knoll, *The rise of the Polish monarchy. Piast Poland in east central Europe 1320–1370* (Čikaga–Londonas, 1972)

H. Samsonowicz, *Miejsce Polski w Europie* (Varšuva, 1995);

J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki* (Vroclavas–Varšuva–Krokuva–Gdanskas–Lodzė, 1986)

D. Rusia ir Totoriai

R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą: Nuo Batų antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų* (Vilnius, 1975)

J. L. I. Fennell, *The emergence of Moscow, 1304–1359* (Londonas, 1968)

F. N. Šabuljdo, *Zemli jugo-zapadnoj Rusi v sostave velikogo kniažestva litovskogo* (Kijevas, 1987)

Teksto redagavimo principai bei naudoti ženklai

Šie tekstai parengti pagal šiuolaikinius diplomatikos reikalavimus[70] ir yra skirti naudotis visų pirma istorikams, o ne filologams. Siekiama pristatyti tekstą, kurį gali skaityti istorikas, o nepateikti rankraščio kopiją leidybinių ženklų pavidalu. Tokiam tikslui dabartinė technologija suteikia geresnes galimybes. Tekstai redaguoti tiesiai iš rankraščio (jei dar galima jį rasti). Lotynų ir kitų kalbų rašyba iš esmės lieka nepakeista, nesuvienodinta (kaip darė, tarkim, XIX a. redaktoriai. Tada lotynų kalba buvo „pataisyta" pagal klasikinės kalbos rašybą, o vokiečių kalba sumoderninta – F. G. von Bunge išimdavo *h* po *g*, ir taip toliau). Čia rašoma 'sancte ecclesie', o ne 'sanctae ecclesiae', 'ghe maket', o ne 'gemaket'. Skirtingai rašoma 'u' (balsė) ir 'v' (priebalsė), 'i' nekeičiama į 'j'. Raidės 'c' ir 't', kurias dažnai sunku atskirti, nesuvienodintos (kartais rašoma 'gracia', kartais 'gratia'). Šiuo atveju skirtumai tarp įvairių spausdintų teksto variantų nepaminėti.

Dėl Švenčiausiojo vardo rašybos: viduramžiais Jėzaus Kristaus vardas buvo rašomas sutrumpinta graikų kalbos forma *ΙΗΣ ΧΠΣ*, dėl to kai kurie raštininkai rašydavo graikų *Jėzus* lotyniškomis raidėmis *Ihesus*, net jeigu *Christus* rašydavo lotyniškai. Tai yra nesusipratimas, tačiau tokios klaidos atskleidžia raštininko žinias. Dėl tos priežasties ir čia netaisoma *Ihesus* į *Iesus*.

Didžiosios raidės naudojamos vardams žymėti, po taško, pagal dabartinę tradiciją. *Dominus* [Viešpats Dievas] skiriamas nuo *dominus* [pono].

Skyrybos ženklai irgi modernūs. Viduramžiais raštininkai neturėjo bendrų taisyklių atskiroms klauzulėms atskirti vienas nuo kitų, o šiuolaikiniam skaitytojui sunku suprasti ilgą lotynų kalbos tekstą be taškų, kablelių. Kartais rankraštyje matyti neryškių pasvirusių brūkšnelių. Jie buvo naudojami teksto diktavimui palengvinti, o ne prasmei, sintaksei arba gramatikai paaiškinti. Nors raštininkai kartais naudojo pastraipų ženklus teksto gabalams atskirti, tai ne itin dažnas reiškinys. Čia nurodomos pastraipos įdėtos redaktoriaus. Kaip sakydavo a. a. Tėvas P. Rabikauskas, kiekvienas deda kablelius ir taškus ten, kur jam atrodo tinkama, o kiti gal darytų kitaip.

Rankraščiuose sutrumpinti žodžiai šiuose tekstuose pateikiami pilni.

Tekste naudojami ženklai:

[ ] – redaktoriaus intarpas

< > – neįskaitomas arba spėjamas žodis

* – lacuna, ištrinta (-os) arba praleista (-os) raidė(s). Žvaigždučių kiekis parodo praleistų raidžių/tarpų kiekį.

/ / – praleistas žodis, kurį raštininkas įterpė į tekstą iš dešinės rankraščio paraštės

\ \ – praleistas žodis, kurį raštininkas įterpė į tekstą iš kairės rankraščio paraštės

/ \ – intarpas į tekstą iš eilutės apačios

\ / – intarpas į tekstą iš eilutės viršaus

| – puslapis, lapas

Šiame leidinyje nuorodos į literatūrą ir kitus spausdintus veikalus pateikiamos ne pagal bibliografinę tradiciją, nusistovėjusią vokiečių ir rusų moksle, bet pagal anglų monografinę praktiką: vietovardžiai sulietuvinti kaip ir pagalbiniai žodžiai (pvz., rašoma *sud.*, *red.*, o ne *herausgeben* arba *edited* ir t. t.).

Iš anglų kalbos vertė SIMONA KAZIUKONYTĖ

[70] Burns R. I. *Society and Documentation in Crusader Valencia* (Princetonas,1985), p. 226–231; Guyotjeannin O., Pycke J. and Tock B-M. *Diplomatique médiévale* [*L'atelier du médiéviste,* II] (Brepols,1993), p. 397–411.

Laiškai

1

1251.VII.17, Milanas

Popiežius Inocentas IV karaliui Mindaugui suteikia teisę valdyti tas žemes, kurias jau yra užkariavęs arba ateityje užkariaus atskalūnų ar netikinčiųjų teritorijose, nes jis su tauta yra krikštyti, o Lietuva pakluso Šventajam Sostui.

Rs.: RV, 22, f. 113, Nr. 1. Rubrika – Incipit Regestum noni anni domini Innocentii pape .IIII.. Carissimo in Christo filio .. illustri regi Luthawie.

Pub.: a. HRM, 82, p. 73–74; b. VMPL, 102, p. 49; c. MPV, III, 67, p. 36–37; plg. VMPL, p. 101, 103–106.

Reg.: PU, I.1, Nr. 249, p. 181.

Multa cor nostrum est super eo iocunditate perfusum, quod Dei et Redemptoris nostri Ihesu Christi benignitas super te faciem suam illustrando tibi misericorditer inspiravit; quod te olim in tenebris positum cum numerosa multitudine paganorum ad gloriam divini nominis regenerari fecit per unde gratiam baptismalis, personam, regnum et omnia bona tua iurisdictioni ac[a] protectioni sedis apostolice totaliter submittendo. Quia vero per sollempnes ac speciales nuncios nobis humiliter supplicasti, ut te admittere in specialem filium sancte Romane ecclesie ac paterna benevolentia prosequi deberemus, nos tuis iustis desideriis, que digna favore plenissimo reputamus, affectu benivolo annuentes, regnum Luthawie ac terras omnes, quas per divine virtutis auxilium iam eripuisti de infidelium manibus, vel eripere poteris infuturum[b], in ius et [c]beati Petri proprietate[c] suscipimus; et ea cum .. uxore, filiis et familia tuis sub protectione ac devotione sedis apostolice permanere sancimus, districtius inhibentes, nequis[d] te in fide ac defensione sedis apostolice persistentem super prefatis regno et terris temere impedire, seu molestare presumat. Nulli ergo etc. [e][omnino hominum liceat hanc paginam][e] nostre protectionis, constitutionis et inhibitionis etc. [f][infringere, vel ei ausu temerario contraire][f]. Si quis autem etc. [hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum].

Datum Mediolani .XVI. kalendas Augusti, anno nono.

[a] b: et
[b] b: in futurum
[c-c] b: proprietatem beati Petri
[d] b: ne quis
[e-e] b: pilna formulė
[f-f] b: pilna formulė

1

Čia prasideda devintaisiais pono popiežiaus Inocento IV[1] pontifikavimo metais išleistų dokumentų registras. Brangiausiam Kristuje sūnui, šviesiajam Lietuvos karaliui [Mindaugui][2].

Mūsų širdį užplūdo didelis džiaugsmas dėl to, kad, pakreipus Jo veidą, Dievo ir Atpirkėjo mūsų Jėzaus Kristaus gerumas tave gailestingai apšvietė; kad Viešpaties vardo šlovės ir [savo] malonės dėka Jis tave, anksčiau paskendusį tamsybėse, privertė atgimti su didele daugybe pagonių krikšto vandens srovėje, [idant paskui] tu savo asmenį, karalystę ir visus turtus visiškai pavestumei Apaštalų Sosto pavaldumui bei globai. O kadangi tu per oficialiuosius bei nepaprastus pasiuntinius mūsų nuolankiai maldavai, jog mums privalu tave priimti kaip nepaprastą Romos šventosios bažnyčios sūnų bei lydėti tave tėvišku palankumu, tai mes, su geranorišku jausmu pritardami tavo teisingiems troškimams, kuriuos laikome vertus didžiausio palankumo, Lietuvos karalystę ir visas žemes, kurias tu, dieviškos dorybės padedamas, jau išplėšei pagonims iš rankų arba dar ateityje išplėši, priimame palaimintojo Petro teisėn bei nuosavybėn[3] ir skelbiame, kad jos drauge su V tavo žmona[4], vaikais ir tavo kariauna palieka Apaštalų Sosto saugomos bei laiminamos, rūsčiau sudrausdami, jog niekas tau, liekančiam Apaštalų Sosto globoje bei apgynime, dėl anksčiau minėtų karalystės ir žemių nedrįstų nusižengti nei tavęs trikdyti, nei varginti. Taigi apskritai nevalia niekam šio mūsų apsaugos, nustatymo bei draudimo rašto laužyti arba su nusižengiančia drąsa jam priešintis. O jeigu kas nors ryšis šitai pamėginti, tasai pažins Visagalio Dievo ir jo šventųjų apaštalų Petro ir Pauliaus rūstybę.

Duota Milane devintaisiais metais, šešioliktą dieną ligi rugpjūčio kalendų.

(+?)2

[1253.III.25–1254.III.24]

Popiežiaus atstovui Kulmo vyskupui, karūnavusiam Mindaugą, šis suteikia privilegiją Livonijos gyventojams prekiauti su lietuviais ir apsigyventi Lietuvoje.

Rs.: – B Ryga, LVVA, F. 8, apr. 3a, Nr. 41. 220 x 190 mm pergamentas be antspaudo. XIV a. vidurio kopija. Dorso (XVII a.): Myndowe Regis Lithuaniae privileg: exemptionis a teloneo in Lithuania pro civ. Rigens. 1253.

Pub.: a. LU, I, Nr. 243; st. 312–313; b. Maleczyński K. „W sprawie autentycznosci dokumentów Mendoga za lat 1253–1261", *Ateneum Wileńskie*, XI (1936), 5, 6, 49, 55 ir 1 lentelės pirmame stulpelyje.

Reg.: HU, I, Nr. 462, p. 166.

Myndowe[a] Dei gratia rex Letthowie omnibus presentes litteras inspecturis perpetuam salutem.

Ad decus regni et regie dignitatis honorem id potissimum pertinere dinoscitur, si contra impios gladius debite animadversionis semper invigilet, ut quietis et pacis tranquillitas inviolabilis iugiter observetur. In die igitur, qua per ministerium venerabilis patris domini H. Culmensis episcopi auctoritate sanctissimi patris nostri et domini Innocencii summi pontificis in regem Lettowie oleo sacrato peruncti, regni suscepimus dyadema[b], caris nostris civibus Rigensibus et omnibus mercatoribus theutonicis plenam et perpetuam donamus libertatem et pacem per universas partes regni nostri tam in terris quam in aquis veniendi, morandi, recedendi absque theloneo et omni exactionis genere, quocumque nomine censeatur. Quod si aliquos[c] ipsorum in aquis nostre dominacionis pati naufragium forte contigerit, decernimus et volumus, ut a nemine impediantur, nec in rebus suis, sive in navi fuerint, sive in agris, aliquatenus molestentur, sed liberum eis sit de ipsis rebus suis pacifice prout voluerint ordinare. Hoc itaque nostre concessionis priveligium[d] sic volumus esse perpetuum et a nobis et successoribus nostris irrefragabiliter observari, ut quicumque ausu temerario presumpserit contraire, nostre districtionem ulcionis per penam condignam debeat non immerito formidare. Datum anno dominice incarnacionis .M°.CC°.LIII°.

[a] b: Mindowe
[b] b: diadema
[c] b: aliquis
[d] b: privilegium

2

Mindaugas[1], Dievo malone[2] Lietuvos karalius, linki amžino išganymo visiems šį raštą skaitysiantiems.

Neabejotinai aišku, jog karalystės šlovė bei karališkosios didybės garbė priklauso užvis daugiausia nuo to, ar būtino dėmesingumo kardas nuolatos budi prieš nedorėlius [nukreiptas], idant būtų be perstojo palaikoma nepažeidžiama ramybė ir taika. Taigi [tą] dieną, kurią Švenčiausiojo mūsų Tėvo bei pono popiežiaus Inocento[3] valia mes, garbingo tėvo pono Kulmo vyskupo H[enriko][4] pašventintu aliejumi patepti Lietuvos karaliumi, priėmėme karalystės karūną[5], mūsų brangiems Rygos miestiečiams bei visiems vokiečių pirkliams duodame visapusišką nuolat galiojančią laisvę bei taiką[6], [kad jie galėtų] visomis mūsų karalystės dalimis tiek sausuma, tiek vandeniu atkeliauti, pabūti ir išvykti be muito ir bet kurios kitos rinkliavos rūšies, nors ir kokiu vardu ji būtų pavadinta. Tad jeigu kurio iš jų laivas atsitiktinai suduš mūsų valdų vandenyse, mes nustatome ir pageidaujame, kad niekas jo netrukdytų ir kad jis dėl savo turtų nepatirtų jokio nemalonumo, ar laive, ar ant žemės, bet norime, jog jis galėtų laisvai taikoje savo paties turto [reikalus] tvarkyti, kaip tiktai panorės. Todėl norime, kad šita mūsų leidimo privilegija galiotų nuolat ir kad būtų neabejotinai gerbiama mūsų ir mūsų įpėdinių, idant kiekvienas, kuris tiktai išdrįs lengvabūdišku poelgiu [ją] sulaužyti, privalėtų pelnytai bijoti mūsų keršto atitinkama kankinimo bausme.

Duota 1253 Viešpaties įsikūnijimo metais.

3

[1286].II.5, Ryga

Rygos arkivyskupas Jonas II (iš Fechteno) laiške Liubeko konsulams mini 1275–1277 m. Livonijos ir Lietuvos sutartį. Mini savo pirmtaką arkivyskupą Joną I, Vokiečių ordino Livonijoje magistrą Ernestą, Lietuvos kunigaikštį Traidenį, Rygos konsulą Arnoldą Eisenarmą ir įvairias Ordino padarytas skriaudas.

Rs.: A – Pergamentas be antspaudo, buvęs Liubeko miesto archyve, sign. Livonica-Estica, Nr. 29. Rankraštis neišliko.

Pub.: a. *Codex Diplomaticus Lubucensis*, I, Nr. 615, p. 555; b. LU, I, Nr. 507, st. 626–629; c. HU, I, Nr. 1015, p. 350–351.

Johannes miseratione divina sancte Rigensis ecclesie archiepiscopus viris honorabilibus et in Christo dilectis advocato, consulibus et communi civitatis Lubicensis cum sincero affectu salutem et benedictionem a Domino.

Rem nobis notissimam, utpote qui vidimus et audivimus ac interfuimus, cum adhuc essemus in prepositure Rigensis officio constituti, vestre discretioni fideliter ac veraciter digne duximus exponendam. Scilicet quod, cum olim inter venerabilem patrem ac dominum Johannem predecessorem nostrum tunc Rigensem archiepiscopum ac fratrem Ernestum tunc magistrum fratrum domus Theutonicorum per Lyvoniam[a] ac civitatem Rigensem nomine ac vice tocius populi ex parte una, ac regem Lettowie dictum Traydene, pro se et omnibus sibi subiectis ex parte altera pacis continue [fuissent][b] federa confirmata, idem rex, ad predictum felicis memorie predecessorem nostrum ac memoratos magistrum civesque Rigenses nuncio destinato, ipsis attentius supplicare curavit, quatenus ei providus nuncius et honestus mitteretur ab eis, cum quo ipse fideliter et utiliter utrobique posset colloqui de diversis, qui etiam sub conductu eiusdem ad ipsum accederet et rediret. At illi, unanimi consilio et consensu suis precibus annuentes, virum quendam honorabilem et prudentem, consulem civitatis Rigensis nomine Arnoldum cum ferrea manu, eidem regi cum fiducia servande pacis ac promisse fidei transmiserunt. Qui arrepto itinere sub suo conductu captivatus extitit et plurima mala passus tandem in captivitate animam exalavit[c]. Quem, cum adhuc viveret, cum ab ipso rege destinatis sibi multis muneribus, sepissime requisissent et pro eo sumptus maximos expendissent[d], nequaquam tamen ipsum a captivitate absolvere potuerunt. Verum predictus rex, hiis et aliis contumeliis et dampnis multis supradictis partibus irrogatis fraudulenter ac perfide non contentus, terras et terminos earundem partium, predicte pacis oblitus, cui nondum renunciaverat ut debebat, invasit hostiliter ac vastavit incendiis et rapinis. Quo facto, contigit eiusdem regis homines civitatem Rigensem intrare pro suis mercimoniis peragendis, quos cum superius recitati noster predecessor ac magister civitasque Rigensis ibidem esse perciperent, tum pro dampno sibi sepius illato, tum etiam pro nuncio captivo, detinuere captivos unanimi consilio et consensu, remisso uno detentorum eorundem cum

[a] c: Lyvoniam
[b] c: essent
[c] c: pakeista į exhalavit
[d] c: impendissent

3

Jonas[1], Dievo gailestingumu Rygos šventosios bažnyčios arkivyskupas, su nuoširdžia meile [linki] Viešpaties išganymo bei palaiminimo garbingiems ir mylimiems Kristuje vyrams Liubeko vaitui, tarybos nariams ir Liubeko miesto bendruomenei[2].

Mes tinkamai pamanėme, kad jūsų dėmesingumui reikia patikimai bei teisingai paaiškinti mums geriausiai žinomą dalyką: būtent mes ir regėjome, ir girdėjome, ir dalyvavome [minimuose įvykiuose], kai dar buvome paskirti Rygos prepozito pareigoms. O būtent: kai tarp gerbiamo tėvo ir pono Jono[3], mūsų pirmtako, tuo metu buvusio Rygos arkivyskupu, bei brolio Ernesto[4], Vokiečių ordino magistro, valdančio Livoniją, ir Rygos miesto bei visų gyventojų iš vienos pusės ir Lietuvos karaliaus, vardu Traidenis[5], veikusio už save patį ir visus savo pavaldinius, iš kitos pusės, buvo patvirtinta nuolatinės taikos sutartis[6], tasai karalius, paskyręs pasiuntinį pas anksčiau nurodytą šviesaus atminimo mūsų pirmtaką, minėtą magistrą bei Rygos miestiečius, atidžiau susirūpino prašyti, idant iš pastarųjų būtų atsiųstas pas karalių rūpestingas bei garbingas pasiuntinys, su kuriuo jis galėtų patikimai bei naudingai abiem pusėms kalbėtis apie įvairius reikalus. Be to, jis turėjo nuvykti pas karalių ir pargrįžti šio globojamas. Vienu balsu bei vieningu sutarimu jo prašymams pritarę ir tikėdami saugosiantys taiką ir pažadėtą sutarimą, jie išsiuntė pas tą karalių vieną garbingą bei išmintingą vyrą, Rygos miesto tarybos narį, vardu Arnoldas Geležinė Ranka[7]. Išvykęs į kelionę su jo [karaliaus] palyda, šis buvo paimtas į nelaisvę, iškentė labai daug pikta, kol pagaliau nelaisvėje atsisveikino su gyvybe. Ir nors minėti asmenys daug kartų prašė to karaliaus, paskyrę jam daugybę dovanų ir didžiulius pinigus šiam vyrui išlaisvinti, bet jo vis viena jokiu būdu ne(pa)sisekė iš nelaisvės išvaduoti, kol dar buvo gyvas.

O jau minėtas karalius, nesitenkindamas šiais bei kitais įžeidimais ir gausiais nuostoliais, kurių anksčiau nurodytam kraštui apgaulingai ir klastingai pridarė, užmiršęs minėtą taiką, kurios dar nebuvo deramai atšaukęs[8], įsiveržė tarsi koks priešas į tą kraštą ir nuniokojo jį degindamas bei plėšdamas.

Po šių įvykių atsitiko, jog į Rygos miestą prekiauti atvyko to paties karaliaus žmonės. Kai anksčiau minėti vyrai: mūsų pirmtakas, magistras ir Rygos miestas, – sužinojo, kad jie čia yra, vienu balsu bei vieningu sutarimu [juos] sulaikė kaip belaisvius, tiek dėl didelės žalos, kurią daugel kartų [iš Lietuvos karaliaus] patyrė, tiek dėl paimto į nelaisvę pasiuntinio, ir pasiuntė vieną iš sulaikytųjų kartu su savo pačių pasiuntiniu pas daug kartų minėtą karalių, o sulaiky-

ipsorum nuncio regi sepius recitato; bona detentorum in tres partes, unicuique suam partem custodiendam, donec eorum rediret nuncius, interim dividentes. Porro pretaxato regi demandaverunt, quod si iniuriam et violentiam ipsis et eorum terre sub pacis federe sepius irrogatam recompensare eorumque nuncium sub suo conductu captivatum remittere ipsis vellet, propter que omnia suos homines captivarunt, eidem iam dictos suos homines cum rebus eorundem remittere non tardarent. Quibus rex respondit animo indignanti: „Quid tales curo rusticos atque canes! Si quid hactenus egi, parum esse videbitis respectu illius, quod adhuc peragam in futuro" et per hec responsa nuncium eis remisit sibi vice altera destinatum. Quo intellecto a nuncio memorato, noster predecessor et magister civitasque Rigensis detentorum bona inter se prius divisa, prout sorte competebant cuilibet, obtinebant. Nunc autem intelleximus, quod quidam Helmicus dictus de Monasterio et Johannes dictus Lerto, qui eo tempore, quo a predicto rege Letwinorum fedus pacis extitit ordinatum, Rigam venerunt et ascendendi Dunam cum sociis et mercibus suis licenciam a predictis terre dominis ac civitate Rigensi instantissime petiverunt et vix tandem post multas repulsas eandem taliter obtinuere licenciam quod sub ipsorum proprio fortunio et eventu, lucrum et periculum expectando, si vellent, Dunam ascenderent, quia ipsi eos minime prohiberent, in vestra constituti presencia graves contra consules et burgenses Rigenses pretenderint questiones, falso et minus debite asserentes quod predicti cives nostri Rigenses propter bona sive merces quibus in eodem asscensu[c] a paganis fuerant spoliati, quosdam Letwinos detinuerint ipsosque cum mercimoniis suis eorum custodie deputassent; quique Letwini sub ipsorum custodia Helmici et Johannis tribus diebus et tribus noctibus extitissent et cum tanto tempore in eorum custodia tenerentur, preexpressi cives nostri Rigenses sibi eos et eorum mercimonia per violentiam abstulissent. Quamobrem vestre honestatis discretionem cupimus non latere, quod, sicut etiam ceteris civitatibus et terrarum dominis per nostras litteras revelavimus, qui fidem nostris adhibuere litteris creditivam, sepedicti Letwini occasione Helmici et Johannis predictorum nunquam fuerunt detenti aut eorum traditi potestati. Immo, ut supra diximus, in omnibus et singulis articulis est processum.

Rogamus itaque vos universos et singulos, quatenus predictos cives nostros Rigenses, quos innocentes esse presentibus protestamur, vestra habeta discretio excusatos, predictis Helmico et Johanni occasione premissorum silentium imponentes, presertim cum, sicut credimus, satis intellexeritis, aliunde ipsos contra dictos cives nostros injuriose querimonias protulisse, et sicut vestris adhibemus litteris plenam fidem, sic et nostris adhibeatis fidem litteris creditivam, quia per easdem nichil aliud quam veritatis testimonium perhibemus. Ceterum vestra sit in hoc industria circumspecta, ne sepe nominatos Helmicum et Johannem seu pro eis quempiam sinat super hiis cives nostros predictos in vestra civitate de cetero molestare, nostrarum precum nostrique obsequii interventu. Tantum pro nobis in hac parte facientes quantum pro vobis fieri velletis in casu simili vel maiori.

Datum Rige in die Agate.

[c] c: pakeista į *ascensu*

tųjų turtą tam laikui, kol grįš savas pasiuntinys, padalijo į tris dalis saugoti kiekvienai iš trijų pusių. Paskui [rygiečiai] jau minėtam karaliui pažadėjo, kad jeigu šis panorės atlyginti jiems ir jų kraštui daug kartų taikos sutarties metu padarytą žalą bei prievartą ir pageidaus grąžinti jų pasiuntinį, kurį pagrobė, nepaisant karaliaus suteiktos globos, o būtent dėl to jie [rygiečiai] buvo pagrobę karaliaus vyrus, tada jie negaiš jam sugrąžinti minėtų jo žmonių ir jų daiktų. Pasiuntiniui karalius širsdamas atsakė: „Kas man rūpi tokie kaimiečiai ir šunys![9] Jeigu tai, ką darau ligšiolei, atrodytų smulkmena, dar pamatysite, tai niekas, palyginti su tuo, ką aš padarysiu jums ateityje". Ir su šitokiais žodžiais karalius grąžino jiems pasiuntinį, kuris buvo jam atsiųstas. Šitai sužinoję iš minėtojo pasiuntinio, mūsų pirmtakas, magistras ir Rygos miestas pasiėmė sulaikytųjų turtą, kurį anksčiau turėjo, pasidaliję, kaip kiekvienam iškrito burtai.
O dabar mes sužinojome štai ką. Dar tuo metu, kai anksčiau nurodytas lietuvių karalius buvo sudaręs taikos sutartį, vienas toks Helmikas iš Miunsterio[10] ir Jonas, pavadintas Lerto[11], atvyko į Rygą ir primygtiniausiai prašė anksčiau minėtų krašto valdovų bei Rygos miesto duoti jiems leidimą kartu su savo bendrininkais pakilti Dauguva apsirūpinus prekėmis, kol pagaliau po daugybės neigiamų atsakymų gavo tokį leidimą, bylojantį, kad jeigu jie, laukdami pelno ir pavojų, nori, tekyla Dauguva savo pačių rizika ir pasikliaudami sėkme, kadangi anksčiau minėti krašto valdovai ir Rygos miestas nė mažiausiai jiems netrukdytų. O dabar, stoję jūsų akivaizdon, tie patys duoda sunkius parodymus prieš Rygos miesto tarybos narius bei miestiečius, melagingai ir dar labiau nepelnytai tvirtindami, esą anksčiau nurodyti mūsų Rygos miestiečiai dėl turto ar prekių (kurias toje kelionėje Dauguva iš jų jau buvo atėmę pagonys) sulaikė kažkokius lietuvius ir perdavė šiuos su jų prekėmis jiems saugoti. Tie lietuviai išbuvo Helmiko ir Jono saugomi tris dienas ir tris naktis. O kol belaisviai tokį ilgą laiką buvo jų priežiūroje laikomi, anksčiau nurodyti mūsų Rygos miestiečiai prievarta iš jų belaisvius ir jų prekes atėmė. Dėl šios priežasties mes norime, idant jūsų prakilnybės dėmesingumui būtų žinoma, kad kaip jau savo laiškuose pranešėme kitiems miestams ir kraštų valdovams, parodžiusiems pasitikėjimą mūsų laiškais, kad čia dažnai minėti lietuviai nebuvo niekad nei per anksčiau nurodytų Helmiko ir Jono užpuolimą sulaikyti, nei jų valdžiai perduoti. Be to, kaip jau sakėme, dėl visų ir kiekvieno straipsnių yra iškelta byla. Taigi prašome jūsų visų [kartu] ir kiekvieno [atskirai], idant jūsų dėmesingumas išteisintų anksčiau nurodytus Rygos miestiečius, kurių nekaltumą mes liudijame šiame [rašte, o] anksčiau nurodytiems Helmikui ir Jonui lieptute, [pasirėmę] tuo, kas jau išdėstyta, tylėti, ypač dėl to, kad ganėtinai, kaip mes tikimės, sužinojote, jog jie dėl anksčiau minėtų miestiečių kitoje vietoje neteisėtai padavė skundus. Ir kaip mes kad parodome visišką pasitikėjimą jūsų raštais, taip ir jūs parodykite pasitikėjimą mūsų raštu, nes jame mes reiškiame ne ką nors kita, o tik teisybės liudijimą. Be to, atsargiai pasistenkite vardan mūsų maldų ir mūsų nuolankumo neleisti dažnai čia minėtiems Helmikui ir Jonui ar kam nors kitam jų vietoje dėl visų šių dalykų daryti jūsų mieste kitų rūpesčių anksčiau minėtiems mūsų miestiečiams. Veikite, palaikydami šioje byloje mus tiek, kiek norėtute patys sulaukti paramos iš mūsų panašioje ar dargi sunkesnėje padėtyje.
Duota Rygoje Šv. Agotos dieną[12].

4

[1290.XI]

Livonijos žemės magistras Haltas dėkoja Prūsijos magistrui Meinhardui iš Kuerfurto už pagalbą ginant Livoniją nuo lietuvių – žemaičių. Jis pasiūlo kartu užpulti Lietuvos karaliaus Butigeido žemę.

Rs.: A – Berlynas, PKKA OBA, 317 (buv. sign. L. S. Schieblade XI, 1), pergamentas su raudono vaško antspaudo liekanomis. Dorso: Honorabili viro fratri M[einhardo] magistro Pruscie detur.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 22, p. 26; b. LU, I, Nr. 538, st. 670–671; c. PU, I.2, Nr. 568, p. 355–356.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, p. 243; PU, I.2, Nr. 568, p. 356.

Honorabili ac religioso viro fratri M[einhardo] dicto de Quorenvorde[a] magistro fratrum domus Theutonice per Prusciam frater Halt eiusdem sancte professionis et officii per Lyvoniam cum affectu sincero et orationibus, quicquid potest.

Sicut litteris[b] vestris nobis missis intelleximus, quod misistis nuntios honorabiles et discretos vestro nomine atque nostro ad capitulum generale, licet pro utrisque terris minime proficerent, referimus tamen honestati vestre pro hiis et aliis comoditatibus nobis sepe et sepius multipliciter inpensis gratiarum multimodas actiones. Consuluistis etiam, ut super defensione ac tuicione \terrarum/ sanum consilium haberemus, quodque etiam vos et nos pro habendo consilio huiusmodi conveniremus ad locum aliquem loco et tempore ad hoc aptis. Verum quia presens tempus nos convenire non patitur propter multa, que vobis per alias litteras scripsimus, et quia novimus sanius apud vos quam apud nos esse consilium propter plures fratres, quos habetis industrios maxime et discretos, supplicamus omni, qua possumus precum instancia, quatenus super predictis articulis nobis vestrum maturum consilium rescribatis et, si vobis et vestris videbitur forsitan expedire, quod possitis et velitis adhuc ista hyeme producere exercitum contra hostes Lettowinos videlicet de Sameyten, nos ex nostra parte, si nobis diem et tempus tribus septimanis adminus ante scripseritis et secrete, toto posse nostro terram regis Butegeyde eodem tempore invademus. Ut autem sciatis posse nostrum, scire debetis, quod sicut ab ultimo a vobis fuimus seperati, sex vicibus hac estate singulariter singulos terre nostre dominos adivimus eorum auxilium pro[c] educendo exercitum instantissime implorantes. Postremo autem nunc in die beate Katerine congregavimus omnes in unum tam episcopos quam capitaneum, milites et vasallos et per triduum continue placitantes cum non modicis fatigationibus et magnis laboribus et expensis nichil profecimus, quia unanimiter nobis negaverunt auxilium et contra Lettowinos producere exercitum ultra Dunam excepto solo archiepiscopo Rigensi, cuius posse est permodicum et exile, quia, sicut frater Egghehardus confrater noster, advocatus dicti domini Archiepiscopi, verissime dixit nobis, quod de districtu suo non potest plures educere ultra Dunam ad terram Lettowinorum quam trecentos viros rurenses et decem et octo Theutonicos omnibus computatis. Nostrum vero posse tam de Curonia quam de Estonia et de Duna, quod similiter possumus educere ultra Dunam,

[a] c: Querenvorde
[b] c: literis
[c] *A: pro* kartota

4

Garbingam bei maldingam vyrui broliui Meinhardui iš Kuerfurto[1], Vokiečių ordino brolių Prūsijoje magistrui, brolis Haltas[2], einantis tokias pačias šventas pareigas Livonijoje, su nuoširdžia meile bei malda [linki visko,] ko tiktai galima [palinkėti].
Sužinojome iš jūsų mums atsiųsto laiško, jog savo ir mūsų vardu pasiuntėte į generalinę kapitulą garbingus bei įžvalgius pasiuntinius[3]. Nors jiems išvis labai mažai pasisekė [pasiekti ko nors] vieno ar kito krašto labui, mes už šias ir kitas, dažnai (ir dažniau visokeriopai) suteiktas, paslaugas daugeliu būdų dėkojame jūsų prakilnybei. Mums taip pat patarėte, kad gautume išmintingą patarimą kraštui ginti bei apsaugoti ir, be to, kad jūs ir mes dėl šio pobūdžio pasitarimo susitiktume tam tinkamu laiku kokioje nors tam patogioje vietoje. O kadangi dabartinis metas mums susitikti neleidžia dėl daugelio priežasčių, apie kurias jums parašėme kitame laiške, ir kadangi sužinojome, jog jūs dėka gausesnių brolių, kuriuos – pačius veikliausius ir tokius įžvalgius – laikote [prie savęs], turite dar išmintingesnį patarimą negu mes, tai mes su didžiausiu, kokiu tik galime, prašymų smarkumu meldžiame, kad jūs dėl anksčiau nurodytų punktų mums atrašytumėte laiške savąjį išmintingą patarimą. Ir jeigu jums bei jūsų broliams pasirodys tinkama, jog galite ir norite dar šią žiemą išvesti kariuomenę prieš mūsų priešus lietuvius[4] – būtent iš Žemaitijos – tuo pačiu metu su visomis savo pajėgomis mes atskirai užgriūsime karaliaus Butigeido[5] žemę, jeigu mums anksčiau kaip prieš tris savaites slaptu raštu nurodysite [tinkamą] dieną ir laiką. O dėl mūsų pajėgų turite žinoti, kad kaip buvome pastaruoju metu atskirti nuo jūsų, taip patys vieni šią vasarą šešis kartus vykome atskirai pas kiekvieną mūsų žemės valdovą, kuo atkakliausiai melsdami jų paramos karo žygiui surengti. Ir galiausiai dabar, Šv. Kotrynos dieną[6], į vieną vietą surinkome visus valdovus – tiek vyskupus, tiek Rygos vietininką, riterius ir vasalus. Tris dienas be pertraukos ginčydamiesi, nieko nepasiekėme nė per besaikį varginimąsi, didžiules pastangas bei išlaidas, kadangi visi vieningai atsisakė mus paremti karine jėga ir išleisti kariuomenę prieš lietuvius į kitą Dauguvos pusę. Tik vienas Rygos arkivyskupas[7] sutiko mums padėti, bet jo pajėgos labai negausios ir menkos, nes kaip mums labai patikimai pranešė mūsų bendražygis bei nurodyto pono arkivyskupo advokatas brolis Egehardas[8], iš savo srities į lietuvių žemę anapus Dauguvos jis negali išleisti daugiau kaip tris šimtus kaimiečių[9] ir aštuoniolikos vokiečių riterių, visus suskaičiavus. O mūsų pajėgas, kurias panašiu būdu galime išleisti anapus Dauguvos, tiek Kurše, tiek Estijoje ir Dauguvos [žemėje], sudaro, kaip suskaičiavome, tūkstantis aštuoni

sunt, prout computavimus, mille octingenti viri tam Theutonici quam rurenses. Verumtamen[d], quantulumcunque est posse nostrum, si nobis rescripseritis, quod wltis[e] procedere contra hostes, nos, ut predictum est, eodem die et tempore ex parte altera committentes nos Domino temptabimus posse nostrum. Petimus etiam, quod si hostes, ut iam assuescunt, invaserint fines nostros et obsederint aliquod castrum nostrum, quod et vobis sine intervallo significabimus per nuncios aut per litteras, quod auxilium vel quale sperare debeamus, nobis cicius intimari et[f] || rescribi, prout cicius fieri poterit sine mora, quia in omnibus vestrum super hiis consilium et auxilium expectamus.

[d] pa: *verum tamen*
[e] pa: *valtis*
[f] A: *conscribi* – išbrauktas žodis

šimtai vyrų – vokiečių ir kaimiečių kartu. Bet kad ir kokios mažos mūsų pajėgos, jeigu tik mums duosite raštu žinią, jog norite iššygiuoti [prieš] priešus, tai mes, kaip anksčiau nurodyta, tą pačią dieną ir tuo pačiu metu iš kitos pusės išmėginsime jas kovoje, patikėję Viešpačiui. O jeigu priešai įsiverš, kaip jie jau įpratę, į mūsų kraštą bei apguls kurią nors mūsų pilį, mes jums duosime nedelsdami žinią per pasiuntinius arba laišku, jog esame verčiami tikėtis [jūsų] pagalbos, bei nurodysime, kokios. Tai dar prašome jūsų kuo greičiau mums pranešti ir nedelsiant atrašyti, kadangi visuose šitokiuose reikaluose laukiame jūsų patarimo ir paramos.

5

1298.III.30, Ryga

Rygos miesto tarybos nariai, Rygos bažnyčios prioras su visa bendrija, tarp jų ir Daugavgryvos abatas, broliai dominikonai bei pranciškonai, piligrimų vadas, piligrimai bei miesto pasiuntiniai skundžiasi visiems krikščionims girdint dėl Vokiečių ordino nusikaltimų. Mini taip pat naujausius lietuvių ketinimus bendrauti su rygiečiais prekybos, taikos ir religijos reikalais.

Rs.: B – Ryga, LVVA, pergamentas, tuometinė kopija.

Pub.: a. LU, I, Nr. 570, st. 714–715.

Universis Christi fidelibus presentis pagine receptoribus consules civitatis Rigensis pariter et universitas, prior totusque conventus sancte Rigensis ecclesie abbas Dunemundensis, fratres maiores et minores, capitaneus peregrinorum necnon ipsi peregrini, nuntii civitatum inibi existentium, in Eo qui neminem volt perire, salutem.

Quoniam secundum theologorum, nichil est summe malum vel tale malum de quo infinite bonitatis et potentie Deus bonum non eliceat, cuius est exprimere mel de petra oleumque de saxo durissimo, sicut in presenti inter densas tenebras et turbidam eclipsim miseriarum miserie ac miserabiliter desolate ecclesie et civitati Rigensis per fratres domus theutonicorum immaniter irrogatas, iubar sancti spiritus erronee secte gentiles, habitantes in regione umbre mortis, limpidus illustravit ac eorum archana per astutias et tirannides obducta hactenus propolavit.

Quum diebus istis diversa nuntiorum gratia ad dominum nostrum archiepiscopum Rigensem, qui per suos nuntios circa eosdem gentiles pro fidei sacramento et pacis federe laboravit, propensius destinarunt, quidam tamen nuntii, licet non vocati, nec sine vite discrimine ad civitatem Rigensem usque pervenerunt, quamvis semper prepediti per sepedictos fratres, qui suos conatus antea nunquam effectui manciparunt. Nunc autem rota versatilis mundi spreta, cupiunt ad sancte matris ecclesie consilia, ritus superstitiosos abdicare, contractus matrimoniales vicissim cum fidelibus inire et, ut summarie perstringatur, orthodoxe fidei cultu ac pacis vinculo, ut quondam eorundem paganorum rex nomine Mindowe ab ecclesia coronatus et unctus, qui clericos et religiosos assumpserat, insolubili copula federari. Qui etiam gentiles prelibata sensibilibus argumentis ac sacramentis secundum eorum morem ac pactis inconcusse servandis, coram nobis omnibus supranominatis ac aliis diversarum nationum, qui ad insigne effluxerant spectaculum, vallaverunt. Quibus letanter peractis dicebant iidem nuntii: „O quanto excessivo mentis tripudio rex noster hec, cum ista perceperit, amplectetur!“ In huius rei et facti testimonium presens scriptum sigillorum nostrorum ac religiosorum et omnium suprapositorum munimine roboramus.

Datum anno Dominice incarnacionis .MCCXCVIII. tertio cal. Aprilis.

5

Visiems šio laiško gavėjams, tikintiems Kristų, Rygos miesto konsulai ir visa jo bendruomenė, Šv. Rygos bažnyčios vyriausias dvasininkas ir visa jos kanauninkija, Daugavgryvos[1] abatas, didieji ir mažieji broliai[2], karių-piligrimų[3] vadovas ir patys kariai-piligrimai, ten esančių miestų pasiuntiniai [siunčia] sveikinimą, vardan To, kuris nori, kad niekas nežūtų.

Kadangi, pasak teologų, nė vienas nėra visiškai blogas arba toks blogas, jog begalinio gerumo ir stiprybės Dievas, kurio galioje yra čiulpti medų iš akmens[4] ir alyvą iš kiečiausios uolos, iš tokio pikto neišgautų gėrio, taip ir dabar, dėl Vokiečių namo brolių žiaurumo užgriuvus tirštoms sutemoms ir audringai nelaimių apsupčiai ant apgailėtinai bei liūdnai išniekintos Rygos bažnyčios ir miesto, Šventosios Dvasios šviesa ryškiai apšvietė paklydusius pagonis, gyvenančius mirties šešėlio krašte, ir atskleidė jų paslaptingumą, iki šiol apgaubtą klastos ir tironysčių.

Kai tomis dienomis pasiuntinių dėka įvairios žinios sėkmingai pasiekė mūsų poną Rygos arkivyskupą[5], kuris per savo pasiuntinius stengėsi tuos pačius pagonis atvesti į tikėjimą ir su jais sudaryti taiką[6], kažkokie [pagonių] pasiuntiniai, nors ir nekviesti, ir statydami į pavojų savo gyvybę, atvyko iki pat Rygos miesto, tegu ir nuolat buvo trukdomi minėtų brolių, kurie anksčiau jų mėginimų niekada neleido įgyvendinti. O dabar, atsisakę suktis judamo pasaulio ratu[7], jie trokšta Šventosios Motinos bažnyčios patarimu atsisakyti prietaringų savo papročių, sukurti drauge su tikinčiaisiais moterystės sąjungą ir būti saistomi tikrojo tikėjimo atlikimo ir taikos ryšio, kaip kitados prisirišo tų pačių pagonių karalius, vardu Mindaugas, kuris buvo Bažnyčios vainikuotas ir pakrikštytas[8]. Tasai buvo priėmęs kunigus ir vienuolius, kad jie susivienytų nepertraukiamu ryšiu. Taigi visų mūsų anksčiau minėtų ir kitų įvairių tautybių žmonių, kurie dalyvavo kilniame renginyje, akivaizdoje šie pagonys minėtus dalykus patvirtino suprantamais įrodymais ir pažadais pagal savo paprotį ir tvirtai saugotinomis sutartimis[9], o tai džiaugsmingai atlikus tie patys [lietuvių] pasiuntiniai sakė: „O, sužinojęs šiuos dalykus, mūsų karalius[10] juos priims su labai dideliu džiaugsmu!“ Šito dalyko ir įvykio paliudijimui šį raštą tvirtiname mūsų pačių, tų vienuolių bei visų anksčiau išvardytųjų antspaudų liudijimu. Duota Viešpaties įsikūnijimo 1298 metais, trečią dieną iki balandžio kalendų.

6

1303.II.20, Karaliaučius

Vokiečių ordino Prūsijoje magistras Konradas Sackas suteikia lietuvių pabėgėliui Eigaliui 2 žagres žemės Labguvoje (Prowenithen), kurią, Ordinui nukariavus lietuvius, jis pakeis žeme Aukaimio srityje.

Rs.: Berlyne, PKKA, *Ordensfoliant* 112, f. 8 (XV a.)

Pub.: a. PU, I.2, Nr. 791, p. 488–489.

Wssen sullen alle, zcu der bekontnisse dessir brif wirt komen, das wir bruder Conrad Sagkus homeister der brudere des ordins des spetals sendt Marien des Dutschen husis von Jerusalem mit rate und willen unsrer brudire vorlyen Eygayle[a] dem Littowen, der czu uns geflogin hat durch beschirmunge cristens gelouben, zcwen hoken im velde Prowenithen mit ackir, wisen, weyden, weldin und was dorczu gehort, ffry von zcendin und von rechte geburlicher arbeit ewiglich zcu besitzcen, also doch, dornach als das lant der Littowen mit den gnadin gotis kristenem gelouben und unsern brudern wirdt undirthan, danne sal Eygayle ufgeben dysse zcwen hoken mit irer zcu gehorunge und sal nemen sin erb, das er etzwan hatte im sime lande Oukaim, zcum selbin rechte, als wir em vor lyhen haben disse vorgeschreben zcwen hokin zcu besitzcen. Das verlye wir ouch sinen erben indissen brefen. Durch dissis leens willen sal uns Eygayle [und] sin erben dinen mit pferdin, wapin nachs landis gewonheit in allin hervertin, lantwert, nu huser zcu buwin, alde zcu bessernd adir zcu brechind, wenne, widicke und wohen sy von uns adir von unsern brudern werdin geheisen. Gezcuyg[b] desir dinge sint bruder Hans Saxo Kompthur zcu Konig[sberg], bruder Johann Scrape huskompthur da selbist, brudir Ortolff Voyt zcu Samlant, brudir Girhart sin Kompan, brudir Volz Kompthur zcu Rangnith und andir ersam luyte vil.
Gegeben zcu Konig[sberg] undir unserm ingesigel anno Domini .M°CCC. tercio in die Cinerum.

[a] a: *Gygayle*

[b] a: *Geczug*

6

Žinoti turėtų visi, kurių žinion ateis šis raštas, jog mes, Konradas Sackas[1], Jeruzalės Švč. Marijos ligoninės namų brolių [ordino] didysis magistras, su mūsų brolių patarimu bei sutarimu duodame krikščionių užpuolimo metu pabėgusiam lietuviui Eigaliui[2] užimti visam laikui dvi žagres Labguvos [Pronitten] lauke[3] kartu su pievomis, miškais, ganiavomis ir tuo, kas joms priklauso. Ta žemė bus laisva nuo mokesčių ir valstiečių darbo prievolių iki to laiko, kol per Dievo malonę lietuvių žemės taps pavaldžios krikščionių tikėjimui ir mūsų broliams. Tuomet, atidavęs šias dvi žagres kartu su jų paveldu, Eigalis atsiims savo tėvoniją, kurią [kadaise] turėjo Aukaimio žemėje, į savo teisę [tokiomis sąlygomis], kaip turėjo anksčiau užimti minėtas [Labguvos] žagres. Mes taip nustatome jo įpėdiniams šiuo mūsų raštu. Per šį leną mums tarnaus Eigalis bei jo įpėdiniai su žirgais ir ginklais pagal šios žemės paprotį, turėdami dalyvauti visuose žygiuose bei žemę ginant, naujas pilis pastatyti, senąsias pagerinti arba sunaikinti, nors ir kada, kiek kartų ir kur juos šauktų mūsų broliai[4].

Šių reikalų liudytojai yra brolis Hansas Sakso[5], Karaliaučiaus komtūras, brolis Jonas Skrapė[6], ten pat namų komtūras, brolis Ortolfas[7], Sembos vaitas, brolis Gerhardas[8], jo bendražygis, brolis Volzas[9], Ragainės komtūras, bei daugelis kitų kilnių žmonių.

Duota Karaliaučiuje ir mūsų antspaudu ženklinta 1303 Viešpaties metais, Pelenų dieną[10].

7

[1309 m.]

Polocko vyskupas Jokūbas (Jakov) praneša Rygos prepozitui, arkivyskupo vietininkui ir Rygos miesto tarybos nariams apie savo buvimą Polocke. Jis mini rygiečių draugystę su jo „sūnumi" Vyteniu bei nustato, kaip teisti abiejų pusių nusikaltėlius.

Rs.: A – Ryga, LVVA F 673 4/K–18, Nr. 9. Pergamentas, 135 x 155 (viršuje) / 75 mm (apačioje). Vaško antspaudas (28 x 35 mm) kabo ant kanapinės virvutės. Antspaude keturių eilučių įrašas: ỹ ā | ā ā ī ē | ī ī ē ō | ū ñ ē ī ī . Kitoje pusėje pavaizduota „Znamenije" Dievo Motina. Kitoje dokumento pusėje įrašytas achyvinis tekstelis: Des Polotzken bischofs Jakowen vorschrifft einem, mitt nahmen Witte, gegeben wegen sines Houes zu Polotzko. Darunter kein Datum.

Pub.: a. K. E. Napierskij, *Gramoty, kasajuščijesja do snošenii severo-zapadnoj Rossii s Rigoj i ganzejskimi gorodami v XII, XIII vekach, najderry v Rižskom archive* (Petrapilis, 1857), Nr. 6 (su faksimile); b. RLA, Nr. 38, p. 19–20; c. LU, VI, Nr. 3056, st. 453–454 (data: apie 1300 m.); d. *Vitebskaja Starina*, I (Vitebskas, 1883), Nr. 8, p.25–26; e. S. P. Obnorskij, S. G. Barchudarov, *Chrestomatija po istorii russkogo jazyka* (Učpedgiz, 1952), Nr. 21, p. 64–65; f. R. G. Avanesov ir kt., *Chrestomatyja po gistoryi belaruskau movy*, I (Minskas, 1961), p. 42–43; g. *Belorussija v epochu feodalizma*, I, Nr. 24, p. 82; h. A. L. Choroškevič, *Polockije gramoty XIII – nač. XVI vv.*, I (Maskva, 1977), Nr. 3, p. 37–38, su komentaru – t. III (Maskva, 1980), p. 123–126.

Reg.: LU, VI, Reg. Nr. 683a, p. 162; Choroškevič, *Polockije gramoty*, III, p. 123–126.

†Поклонъ и благословлѣнье, wт жкова, єпискупа полотьского, бровстови, намѣстьнику пискуплю и дѣтємъ моимъ ратманомъ. Былъ єсмь нє дома, во отьца своєго митрополита, а нынѣ єсмъ на своємъ мѣстѣ, оу святое Соѳьѣ, а нынѣ єсмъ оувѣдалъ любовь ваша правам съ сыномь моимъ с Витенємъ. Тако жє, дѣти, была любовь ваша первам с Полочаны, съ дѣтми моими: што вамъ было надобѣ, то было ваше. А нынѣ, што дѣтямъ моимъ надобє, того имь не бороните. А нынѣ а бысте пустили жито оу Полотєско. А жзъ кланяюсь и благословлю і Бога молю за васъ, дѣти своѣ. ||

Аже будєть Полочанинъ чимь виноватъ Рижанину, а за темъ не стою, своими дѣтми, исправу дамь/. Аже будєтъ Рижанинъ чимь виноватъ Полочанину, вы дайте имъ исправу тако жє. А жзъ вамъ кланяюсь, дѣтємъ своимъ, и благословлю і Бога молю.

7

Polocko vyskupo Jokūbo[1] nusilenkimas ir palaiminimas[2] prepozitui[3], vyskupo vietininkui ir sūnums mano, miesto tarybos nariams[5]. Manęs namie nebuvo, buvau pas savo tėvą metropolitą[6], o dabar sėdžiu savo vietoje, Šventosios Sofijos [katedroje][7], ir šiuo metu žinau apie jūsų teisingą meilę mūsų sūnui Vyteniui[8]. Tokia ir buvo pirmoji jūsų meilė mano sūnums, Polocko miestiečiams: tai, ko jums reikėjo, buvo jums suteikta. O dabar mano sūnums reikia [pagalbos] ir prašau jiems jos neatsakyti. Šiemet esate leidę [prekiauti] javais Polocke. Lenkiuosi ir laiminu bei meldžiuosi Dievui už jus, mano sūnūs.

Jeigu polockietis bus ką skolingas rygiečiui, aš jo neginsiu su saviškiais, bet atlyginsiu tą skolą; o jei rygietis bus skolingas polockiečiui, jūs irgi atlyginsite tą skolą. O aš lenkiuosi jums, mano sūnūs, bei laiminu ir meldžiuosi Dievui [už jus].

8

1284–1323, Ryga

Ištraukos iš Rygos miesto tarybos sudarytos skolų ir skolininkų knygos.

Rs.: 50 pergamentinių lapų knyga, XIX a. laikyta Rygos archyve. Nenaudota šiam leidiniui, kuris remiasi XIX a. publikacijomis.

Pub.: a. (iš dalies) LU, III, Nr. 1044a,b, st. 179–202; b. *Das Rigisches Schuldbuch (1285–1352)*, sud. H. Hildebrand (Petrapilis, 1872). Čia įrašų numeracija, kaip ir tekstas, pateikti pagal Hildebrandą.

Reg.: LU, III, Nr. 1236a,b, p. 67–68.

20. Adam Rumelant tenetur Loyteken v. mrc. arg. Michaelis solvet
76. Adam tenetur Leyciken x mrc. Mychaelis solvet Leyciken vocando
216. Coste tenetur Teodorico de Brakel xv mrc.arg. et iii Timmer varii operis de Lettowia pro equo
251. Cunne et Clawes Culles eius filius tenentur Johanni Maseghe iii fert. pro quibus eorum hereditatem sibi impignoraverunt
549. Galeyen tenetur Gerhardo de Bersen xxi or. pro quibus Thomas et uxor eius sua Vilemeles fidejusserunt. In assumpcione solvet i fert., residuum Mychaelis
682. Johannes Swenesche tenetur Jacobo aurifabro regis Lettowie viii mrc. et Jacobus Swenische viiii mrc. et dimidiam. Si aurifaber decesserit fratri suo Wichmanno dabitur pecunia supradicta, et si Wichmannus decesserit, dabitur consilio domino Swederi propter Deum
760. Jovnule et Tovtule tenetur Aspelano vii fert. de Schinte pageste, ad iter solvent
1167. Anno 1302. Notandum quod Loyteke vendidit Ketelberne quartam partem liburne ad suam quartam partem ita, quod predictus Ketelberne pro ipsa quarta parte Loytekino solvere tenetur vii mrc. et i fert. in tribus temporibus estatis videlicet x fert. in Pascha, in festo Johannis Baptiste tantum et in festo Michahelis tantumdem sub tali condicione, quod si dictus Ketelberne pecuniam tempore statuto non persolverit, ut extunc suam quartam partem se sciat perdidisse
1255. Petrus Lethowinus tenetur domino Lodewico de Mitowe iiii^{or} Livonica talenta cere
1267. Pabilten de Crowen tenetur domino Hinrico et Mithowen x punt cere
1284. Rameyze de Kernowe tenetur domino Lodewico de Mythowe vi Livonica talenta et iii punt cere in hyeme solvit
1312. Item Suederus tenetur Myndowe vi mrc.arg. Martini solvet
1364. Saluce et Lovtike (tenentur) communi manu Frederico institori iiii Livonica talenta cere, per iter vehiculare solvet
1374. Studile de Kernowe tenetur Johanni Institoris iii liveschpunt cere
1533. Viscegede et ..... tenentur Nicolas Vewem v fert. Pasche solvet
1725. Novsade filius Ropite de Duneburgh tenetur ei vi mrc. et i fert. in festo Pentecostes solvet
1764. Myndowe tenetur xvi mrc. in assumpcione solvet

20. Adomas Rumelantas skolingas Loitekenui[1] penkias sidabro markes. Sumokės Šv. Mykolo dieną[2] – [1290 m.]
76. Adomas skolingas Leitikui dešimt markių. Sumokės Šv. Mykolo dieną Leitiko kvietimu – [1297 m.]
216. Kostas skolingas Dytrichui iš Brakelės penkiolika sidabro markių ir tris įvairių kalinių timerius[3] [t. y. 120 vienetų] iš Lietuvos už žirgą.
251. Kunas ir jo sūnus Klavys Kulys skolingi Jonui Maseghe [Mažeikai] tris ketvirčius markės, už kuriuos jam užstatė savo valdas – [1294–1295 m.].
549. Galėjas skolingas Gerhardui iš Berseno dvidešimt vieną orą[4] [620 fenigų] . Už juos jam Tomas ir jo žmona laidavo savo nuosavybe Vilemelese. Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimo dieną [VIII.15] jis sumokės ketvirtį markės, o likusią dalį – Šv. Mykolo dieną [IX.29].
682. Jonas Swenesche skolingas Lietuvos karaliaus auksakaliui Jokūbui[5] aštuonias markes, o Jokūbas Swenische – devynias su puse markės. Jei auksakalys numirs, anksčiau minėta suma bus grąžinta jo broliui Vichmannui; jei ir Vichmannas numirs, dėl Dievo skola pasitarus bus grąžinama Svederio ponui – [1292 m.].
760. Jaunulis ir Tautulis skolingi Aspelanui septynis ketvirčius markės. Jie sumokės prie kelio iš Šintės kaimo – [1292 m.].
1167. 1302 m. Pažymėtina, kad Laitekas Ketelbernui pardavė ketvirtą prekybinio laivo[6] dalį šalia jo ketvirtos dalies tuo būdu, kad minėtas Ketelbernas už šitą ketvirtą dalį turi Laitekui sumokėti septynias markes ir vieną ketvirtį markės per tris kartus vasarą, būtent: dešimt ketvirčių markės per Velykas, tiek pat Šv. Jono Krikštytojo dieną [VI.24] ir dar tiek pat Šv. Mykolo dieną [IX.29]. Sandėris sudarytas su ta sąlyga, kad jei minėtasis Ketelbernas pinigų nustatytu laiku nesumokės, tegu gerai žino, jog nuo to meto savo ketvirtą dalį pragaišino.
1255. Petras Lietuvis skolingas ponui Liudvikui iš Mintaujos keturis livoniškus talentus[7] vaško – [1294–1296 m.].
1267. Pabiltas iš Krovų skolingas ponui Henrikui iš Mintaujos dešimt svarų vaško – [1298–1334 m.].
1284. Rameika iš Kernavės skolingas ponui Liudvikui iš Mintaujos šešis livoniškus talentus ir tris svarus vaško. Atiduoda žiemą – [1290 m.].
1312. Taip pat Svederis skolingas Mindaugui šešias sidabro markes. Užmokės Šv. Martyno dieną [XI.11] – [1284 m.].

1884. Notandum, quod civitas exposuit x mrc. pro quodam viro, videlicet Lethwino de Swirene, redempta in Ascradis ex parte et rogatu regis Lethowie
1885. Item camerarii exposuerunt ex parte Plikken et Surkanten xxx mrc. ii fert. minus
1886. Item expenderunt ex parte regis Lethowie domino Siffrido Hogeheman v mrc.
1887. Item exposuerunt ex parte regis ad vestitum nunciorum iiii mrc.
1888. Item dederunt uxori Nicolai, qui est in Lethowis, i fert.
1889. Item dederunt pro nunciis ad expensas ix mrc. et xii solidos
1890. Item Thidericus de Soldwedele exposuit pro nunciis Lethowinis qui fuerunt in Dacia xii mrc.. Illas de consulibus recepit
1891. Item Hinrico grere Hoyer xii mrc.
1892. Item xx^{ti} mrc. quando Andreas erat nuncius ad curiam
1893. Ex parte regis Hinrico de Kaltern vii mrc.

1364. Salukas ir Lautikas lygiomis dalimis skolingi pirkliui Frydrichui keturis livoniškus talentus vaško. Atiduos kelionės metu – [1296 m.].
1374. Studilas iš Kernavės skolingas pirkliui Jonui tris livoniškus svarus vaško – [1303 m.]
1533. Viščiagedas ir ... skolingi Mikalojui Fevemui penkis ketvirčius markės. Atiduos per Velykas – [1290 m.].
1725. Nausadas, Ropytės iš Daugpilio sūnus, skolingas jam šešias markes ir vieną ketvirtį markės. Atiduos per Sekmines – [1299–1290 m.].
1764. Mindaugas skolingas šešiolika markių. Užmokės Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimo dieną [VIII.15] – [1296 m.].

[Pono Svederio iš Miunsterio lapas su keturiais tolesniais lapais]

1884. Pažymėtina, jog miestas išleido dešimt markių už kažkokį vytą, būtent lietuvį iš Svyrių. Išpirka įvyko Ašeradėje Lietuvos karaliaus[8] vardu bei prašymu – [po 1319 m.]
1885. Taip pat [miesto] iždininkai atidavė už Pliką ir Surkantą trisdešimt markių be dviejų ketvirčių markės – [po 1319 m.]
1886. Taip pat Lietuvos karaliaus vardu užmokėjo ponui Zygfrydui Hogehemanui penkias markes.
1887. Taip pat užmokėjo už Lietuvos karaliaus pasiuntinių drabužius[9] keturias markes.
1888. Taip pat davė Mikalojaus, esančio šiuo metu Lietuvoje, žmonai vieną ketvirtį markės.
1889. Taip pat davė pasiuntinių išlaidoms devynias markes ir dvylika šilingų.
1890. Taip pat Dytrichas iš Soldvedelės atidavė už lietuvių pasiuntinius, buvusius Danijoje, dvylika markių. Jas atsiėmė iš miesto tarybos narių.
1891. Taip pat Henrikui Grere Hoyeriui dvylika markių
1892. Taip pat dvidešimt markių, kai Andrius vyko pasiuntiniu į kuriją[10].
1893. Lietuvos karaliaus vardu Henrikui iš Kalterno užmokėta septynios markės.

9

1313.V.15; Iuxta villam Wosele

Vūsės (Voselės) kaimo apylinkėse (Estijoje) Talino vyskupas Henrikas, Saremos vyskupas Hartungas, karaliaus vietininkas Taline Agonas Saksisonas, Saremos bei Danijos vasalai kartu su Talino miestiečiais ragina rygiečius susitarti su Vokiečių ordinu ir atsisakyti sąjungos su pavojingaisiais lietuviais.

Rs.: A – Talino miesto archyvas, Privilegijų raudonoji serija, Nr. 45, pergamentas, 46 x 221 mm. Išlikę trys iš keturių antspaudų. Talino vyskupo antspaudas (raud. vaškas) gerai išsilaikęs; išlikusi pusė Saremos vyskupo nespalvoto vaško antspaudo.

Pub.: a. LU, II, Nr. 645, st. 81 (dalis teksto).

Reg.: LU, II, Reg. 744–745, p. 34–36. *Katalog des Revaler Stadtsarchivs* III (Talinas, 1926), Nr. 45, p. 198.

Frater .H. Revaliensis et .Hart. Osiliensis Dei gratia episcopi, .A. Saxison capitaneus Revaliensis .. universique vasalli .. illustris regis Dacie necnon et .. communitas civium ibidem ac .. cuncti vasalli Osilienses dilectis sibi in Christo viris providis ac honestis, dominis .. proconsulibus et .. consulibus .. totique universitati civitatis Rigensis salutem in omnium salvatore.

Ex communi consensu et consilio totius christianitatis huius terre mittimus ad vos dominos milites de diversis dyocesibus[a] electos, videlicet Danielem de Brakele, Woldemarum de Wranghele, Iacobum de Parenbeke, Hinricum de Lechtis, Nycolaum de Enghedes et Hinricum de Bexhovede, ac etiam duos cives Revalienses, duos etiam cives de Tharbato, ut vobis communiter et divisim publice notificent ex parte omnium nostrum[b] cordibusque vestris efficaciter inprimant articulos infrascriptos.

In primis, ut ob honorem Dei, precum nostrarum instanciam vehementem salutemque animarum plurium Ihesu Christi sanguine redemptarum, omni amicitia familiari et familiaritate speciali infidelium Lethowinorum ex intimis precordiis, preter antiquam mercationem, prout tunc inter vos et ipsos .. Lethowinos amicabiliter mercatio servabatur, etiam eadem mercatio inter vos ammodo conservetur, penitus relegatis, cum .. magistro et fratribus domus Theutonice cum omni benivolentia firmam et stabilem amicitiam conservetis, ipsos fratres in suis libertatibus et iuribus in terra, aquis[c], silvis, pratis, piscaturis vel quibuscunque aliis commodis, sibi de iure communi vel ratione privilegiorum quorumcunque competentibus, nullatenus[d] impedientes, cum omni favore ipsos fovere in licitis, et premonere in periculis imminentibus solicite studeatis. Scientes, quod fratres Lethowinos in civitate vestra vel circa pro vestro subsidio existentes cum omni securitate permittent ad propria remeare, si iidem Lethowini pacifice redire voluerint, fratribus vel aliis christicolis nullum dampnum[e] vel periculum inferentes.

[a] a: *diocesibus*
[b] A: nrm, a: pagal prasmę – nostrorum
[c] a: *aqua*
[d] a: *ullatenus*
[e] a: *ullum damnum*

9

Brolis H.[enrikas][1] Talino ir Hart.[ungas] Saremos[2], Dievo malone vyskupai, A. Saksisonas[3], [karaliaus] vietininkas Taline, ir visi šviesaus Danijos karaliaus vasalai[4], taip pat ir tų pačių miestų piliečių bendruomenė, ir visi Saremos vasalai mieliems Kristuje vyrams, įžvalgiems ir garbingiems ponams prokonsulams [...] ir tarybos nariams [...], ir visai Rygos miesto visuomenei sveikinimą Visų Išgelbėtojuje [siunčia].

Visų šio krašto krikščionių bendru sutikimu ir sprendimu siunčiame pas jus ponus riterius, išrinktus iš įvairių vyskupysčių, būtent Danielių iš Brakelės[5] [Brakele / Praakli], Voldemarą iš Vrangelės[6] [Wrangelshof / Varangu], Jokūbą iš Parenbekės[7] [Parenbeke / Parrasmae], Henriką iš Lechtiso[8] [Lehtse], Mikalojų iš Enghedės[9] [Äntu], Henriką iš Beksovedės[10] ir du Talino piliečius, taip pat du Tartu piliečius, kad jums bendrai ir skyrium viešai paskelbtų visų mūsų vardu ir į jūsų širdis tikrai įdėtų toliau surašytus dalykus.

Pirmiausia, kad iš pagarbos Dievui, dėl mūsų karštų nuolatinių prašymų, dėl daugelio Jėzaus Kristaus krauju atpirktų sielų išganymo iš visos širdies gilumos visiškai atsiribokite nuo bet kokios artimos draugystės ir ypatingos bičiulystės su netikinčiais lietuviais, išskyrus seną prekiavimą[11]. Kaip anuomet prekiavimas tarp jūsų ir pačių lietuvių draugiškai buvo sergstimas, tegu tas prekiavimas tarp jūsų ir toliau būna taip pat saugomas. O su Vokiečių namo magistru[12] ir broliais saugokite visokiu geranoriškumu tvirtą ir nuolatinę draugystę. Nė kiek netrukdydami patiems broliams ir jų laisvėms bei teisėms žemėje, vandenyse, miškuose, pievose, žvejyboje ir bet kuriuose kituose jiems pagal bendrą teisę arba bet kurių privilegijų išskaičiavimu priklausančiuose patogumuose, visokia globa stenkitės juos globoti leidžiamuose dalykuose ir perspėti gresiant pavojams. Žinodami, jog broliai leis jūsų mieste[13] arba aplink jūsų valdas esantiems lietuviams grįžti namo su visu saugumu, jei tik tie patys lietuviai norės taikingai sugrįžti, nei broliams, nei kitiems Kristų tikintiems jokios žalos nei pavojaus neatnešdami.

Taip pat, kad jei kuo nors juos esate įžeidę ar kaip nors užgavę po to, kai prieš keletą metų taikinga santarvė buvo sudaryta per daugelį tinkamų [asmenų] tarp jūsų ir pačių brolių, visiškai ir draugiškai atlyginkite žalą pagal įvertinimą atskirų vyrų, siekiančių taikos ir santarvės, kuriuos jūs iš savo pusės išsirinksite ir kuriuos minėti broliai iš savo pusės išsirinks. O jei kartais, Dievas tegu nukreipia, paniekinsite mūsų patarimą kaip ir prašymą šiuo atžvilgiu, o

Item ut, si in aliquibus ipsos offendistis vel lesistis usquequaque postquam inter vos et ipsos fratres ante annos aliquos concordia pacifica per plures ydoneos exstitit ordinata, secundum taxationem discretorum virorum, pacis et concordie emulorum, quos vos pro parte vestra elegeritis, ac alios, quos prefati fratres pro parte sua duxerint eligendos, emendam plenariam et amicabilem faciatis. Quod si forte, quod Deus avertat, consilium nostrum pariter et rogatum spreveritis in hac parte, dictique fratres consilium nostrum et rogatum, secundum quod eis in aliis nostris litteris consulimus, adimplere curaverint cum effectu, quas quidem litteras dicti nuntii nostri vobis ostendere tenebuntur, ut vobis commodius et salubrius consulatis, nos .. ex tunc necessitate compulsi, ne tota christianitas per vestram discordiam confundatur et penitus conteratur, dictis fratribus toto conamine et animo benivolo adherentes, ad vestri et vestrorum complicum incommodum et gravamen, donec sanis acquiescatis consiliis, absque cessatione laborabimus consilio et auxilio toto posse, cooperante nobis gratia Ihesu Christi. Simili modo post presentem monitionem ultimam et peremptoriam, contra prefatos fratres toto robore, si forsan ipsi nostris non acquieverint consiliis, cum adiutorio et consilio vestro et omnium nostris consiliis acquiescentium usque ad internecionem ultimam studebimus litigare, ordinationibus sanctissimi patris domini pape et quibusvis negociis in Romana curia per .. dominum archyepiscopum Rigensem, per vos vel per ipsos fratres habitis vel habendis, domini etiam archyepiscopi eiusdem reverentia, totoque iure ecclesiastico in omnibus semper salvis. Si autem[f] consenseritis in pacis unitatem vos ambe partes, Domino inspirante, in presentia nunciorum nostrorum, quos ad hoc vobiscum decrevimus exspectare, ipsam pacem taliter confirmetis parte ex utraque in dictorum presentia nuntiorum.

Primo, potiorum virorum prestito iuramento, et ipsorum etiam fratrum duodecim vel plurium, sicut wltis super Domini nostri corporis sacramento.

Secundo, totidem personarum meliorum hinc inde prestatione fidei corporali.

Tertio, datione litterarum sub sigillis partis utriusque, cum sigillis dominorum terre, capitulorum aliorumque nobilium, que vel quos in die placitorum omnium nostrum proxime affuturo ad hoc cum consilio nostro decreveritis eligendos.

Damus insuper prefatis nuntiis nostris plenariam et liberam facultatem prefatos articulos tam in presentia vestra quam fratrum predictorum declarandi et luculentius exponendi, ac ad obiecta quelibet respondendi diemque placiti vobiscum recipiendi, ad quem vobiscum una cum dictis fratribus valeamus commode convenire, ut siqua[g] omissa sunt in premissis, consilio vestro et aliorum complere, et ad finem perfectum deducere cum Dei adiutorio plenissime valeamus.

Volumus autem et rogamus honestatem vestram, quatinus litteras nostras omnes, quas ad presens vobis mittimus, nobis absque omni difficultate remittatis nuntios per presentes.

In premissorum omnium evidentiam firmiorem sigilla nostra presentibus sunt appensa.

Datum iuxta villam Wosele, anno Domini .M°. CCC°. XIII°., feria tertia proxima post festum Nerei et Achillei martirum beatorum.

[f] išbraukta *conserv.*

[g] a: *si qua*

minėti broliai stengsis uoliai įvykdyti mūsų siūlymą ir prašymą, kuriuo remdamiesi jiems mūsų kituose laiškuose patariame, tada minėti mūsų pasiuntiniai turės jums parodyti tuos laiškus, kad patogiau ir naudingiau sau nuspręstute, kaip elgtis. Todėl mes, būtinybės verčiami, idant visa krikščionybė nebūtų sutrikdyta ir visiškai sunaikinta dėl jūsų nesantaikos, visokia parama geranoriškai padėsime minėtiems broliams jūsų ir jūsų šalininkų nepatogumui ir apsunkinimui, kol protingų patarimų paklausysite, padedami Jėzaus Kristaus malonės be gaišaties patarinėsime ir visokeriopai gelbėsime.

Panašiai po dabartinio perspėjimo, paskutinio ir griežto, jei tie patys minėti broliai nepaklausytų patarimų, visa galia stengsimės iki pat paskutinio išnaikinimo ginčytis teisme su minėtais broliais jums pritariant ir visems pritariantiems paremiant patarimais, [vadovaudamiesi] Švenčiausiojo Tėvo pono popiežiaus[14] potvarkiais ir bet kuriomis bylomis, keltomis ar keltinomis Romos kurijoje pono .V. Rygos arkivyskupo[15], jūsų arba pačių brolių, visiškai ir visuomet saugotinomis to paties pono arkivyskupo kilnumo ir visos bažnytinės teisės. O jei jūs, abi pusės, sutarsite dėl taikos, Dievui skatinant, mūsų pasiuntinių, kurių dėl to su jumis nusprendėme laukti, akivaizdoje, tetvirtina abi pusės tą pačią taiką dalyvaujant minėtiems pasiuntiniams.

Pirmiausia galingesniems vyrams ir iš pačių brolių dvylikai arba daugiau prisiekus mūsų Viešpaties Kūno Sakramentu[16].

Antra, tiek pat kilnesnių kiekvienos pusės asmenų turi prisiekti kūnu.

Trečia, parašius laiškus su abiejų pusių antspaudais, su antspaudais žemių ponų, kapitulų ir kitų kilmingųjų, kuriuos mums pritariant nuspręsite išrinkti to dalyko spręsti ateinančią mūsų visų teismo dieną.

Be to, duodame minėtiems mūsų pasiuntiniams neribotą galimybę tiek jūsų, tiek minėtų brolių akivaizdoje skelbti ir aiškiau išdėstyti minėtus straipsnius, ir į visus priekaištus atsakyti, ir dieną, kuri tinka, su jumis paskirti, kurią su jumis ir kartu su minėtais broliais galėtume tinkamai susitikti, kad jei kas yra minėtų dalykų praleista, Dievui padedant, pilniausiai galėtume juos papildyti, jums ir kitiems patariant, ir tobulai baigti.

Taip pat norime ir prašome jūsų garbingumo, kad visus mūsų laiškus, kuriuos dabar jums siunčiame, mums be jokio apsunkinimo atsiųstute atgal per dabartinius pasiuntinius.

Visų minėtų dalykų tvirtesniam aiškumui ant šio rašto yra uždėti mūsų antspaudai.

Duota greta Vūsės [Voselės][17] kaimo 1313 Viešpaties metais, pirmą antradienį po palaimintųjų kankinių Nerėjaus ir Achilo šventės[18].

10

[1282–1328], Konstantinopolis

Stačiatikių metropolijų sąrašas (*ekthesis*) pagal garbės bei kūrimosi tvarką.

Rs.: Mums svarbūs trys sąrašai (vadinamieji Nr. 17, 18 ir 19), kurie išlikę daugeliu egzempliorių, čia pateikiamos ištraukos (be graikų kalbos tarimo ženklų) pagal J. Darrouzès'o kritinė publikaciją: *Notitiae episcopatuum ecclesiae constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes* [*Géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin*, I] (Paryžius, 1981), p. 391–392, 405, 411 (rankraščių sąrašai).

Pub.: a. Darrouzès, *Notitiae epsicopatuum*, p. 399 (Nr. 17), 407, 409 (Nr. 18), 413 (Nr. 19).

Reg.: Darrouzès, *Notitiae epsicopatuum*, p. 175–191.

Notitia 17

Πα. Ο Γαλιτζης αυτη, επισκοπη εξ αρχης ουσα της Μεγαλης Ρωσιας, ετιμηθη εις μητροπολιν παρα του αοιδιμου βασιλεως κυρου Ανδρονικου Παλαιολογου του γεροντος, επι του αγιωτατου πατριαρχου κυρου Αθανασιου εν ετει ϛωια της γ επινεμησεως

Πβ. Ο Απαμειας....

Πγ. Ο Λιτβαδων τα Λιτβαδα ευορια οντα της Μεγαλης Ρωσιας, μητροπολις γεγοναsι παρα του αυτου βασιλεως επι του αγιωτατου πατριαρχου κυρου Ιωαννου του Γλυκεως[a].

Πα. Η Απαμειας,...

Πβ. Η Λιτβων το αυτο και Λιτβαδα λεγονται ενορια οντα της Μεγαλης Ρωσιας, μητροπολις γεγοναsι και εις πβ τετιμηνται θρονον παρα του βασιλεως κυρου Ανδρονικου επι του αγιωτατου πατριαρχου Ιωαννου του Γλυκεως, εν ετει ϛω[b].

Notitia 18

Πα. ο Απαμειας
ο Γαλιτξης
Πβ. (83) ο Λιτβων (ο Λιτβαδων)
Πγ. (84) ο Καυκασιου

Priedas

Τον μεν Γαλιτζης, πολλαχις τιμηθεντα, εις επισκοπον αυθις υποβιβαζεσθαι τη του βασιλεως δυναστεια. τον δε Λιτβων, ως απαξ γεγονοτα τη του βασιλεως εκεινου κυρου Ανδρονικου Παλαιολογου του γεροντος περι τα τοιαυτα φιλοτιμια, ειτα καθολου σχολασαι, αμα μεν δια το βραχεις ειναι πανυ τους εν Λιτβοις χριστιανιζοντας, αμα δε ως και αυτου του τοιουτου εθνους τη Ρωσια παρακειμενου και υπο του Ρωσιας ευκολως εχοντος διεξαγεσθαι.

Notitia 19

Ξη Ο Απαμειας, εν αντω και ο Λιτβων και ο Καυκασιου Ξθ ο Βυδινης

[a] a: p. 399. Du iš devynių šios pirmosios redakcijos rankraščių, Genevensis 23 ir Taurinensis B IV, prideda datą – εν ετει σω.

[b] a: p. 399. Du iš dvidešimt vieno šios antrosios redakcijos rankraščių, Parisinius 1362 ir Patmensis 376, kečia *σω* į *σωη*.

10

Vyskupysčių sąrašas

XVII sąrašas, pirmoji redakcija

81. 6811 [soia] metais Galicijos provincija[1], vyskupystė priklausiusi Didžiajai Rusiai[2], pakelta į metropoliją žymaus imperatoriaus pono Androniko Paleologo Senojo[3] laikais bei pašventinta švenčiausiojo patriarcho pono Afanasijaus[4].

82. Apamėjos provincija[5].

83. Litvados provincija[6]. Litvada, būdama Didžiosios Rusios [metropolijos] parapija, tapo metropolija per tą patį imperatorių[7] bei švenčiausiąjį patriarchą poną Joną Glukų[8].

Antroji redakcija

81. Apamėjos provincija.

82. 6800 [so] metais Litva, arba Litvada, Didžiosios Rusios [metropolijos] parapija tapo metropolija ir buvo paskirta 82 sostui per imperatorių poną Androniką bei švenčiausiąjį patriarchą Joną Glukų.

XVIII sąrašas

81. Apamėjos provincija.

82. Galicijos provincija.

83. Litva (Litvada).

84. Kaukasijos provincija.

Priedas

150. Galicijos metropolitai gavo tokį rangą daugelį sykių, tačiau imperatoriaus galia jie būdavo grąžinami į [eilinių] vyskupų gretas.

Litvados [t. y. Lietuvos kaip LDK] metropolija kadaise buvo sukurta imperatoriaus pono Androniko Paleologo Vyresniojo malone, paskui toji katedra liko neužimta dėl to, kad Lietuvoje labai nedaug krikščionių, o jie priklauso tai pačiai Rusios tautai, ir tos Rusios [metropolija] turi klestinčias vyskupystes.

11

1428 m., Monemvazija

Monemvazijos metropolitas Kirilas praneša Konstantinopolio patriarchui savo metropolijos kūrimo istoriją, nurodydamas Lietuvos pavyzdį. Už metropolitą tekstą parašė sekretorius rusas Izidoras, kuris vėliau tapo Lietuvos ir Rusios metropolitas (paskui – ir kardinolas).

Rs.: B – Vatikanas, Apaštališkoji biblioteka, Codex Palatinus Graecus 226, l. 115–133^{v}, čia l. 126^{v}. Popierius, 227 + 1 lapas, 145 x 218 mm. Tai įvairių graikų kalbos tekstų, dažniausiai Šv. Augustino darbų vertimų, rinkinys.

Pub.: a. Lampros S., „Duo anaforai mētropolitou Monemvasios pros ton patriarchēn", *Nēos Hellēnomnēmōn*, 12 (1915), p. 257–318, čia – p. 298–299.

Reg.: Mercati G., *Scritti d'Isidoro il cardinale ruteno* [= *Studi e testi*, 46] (Roma, 1926), p. 9–17; Laurent V., „Isidore de Kiev et la métropole de Monembasie", *Revue des Etudes Byzantines*, 17 (1959), p. 150; H. A. Kalligas, *Byzantine Monemvasia. The Sources* (Monemvasia, 1990), p. 249–252.

Αλλα περι μεν επισκοπων εξεστι μετατιθεναι ταυτας τοις βασιλευσι, τας ιδιας δ ενοριας, ειτε μητροπολεων ειτ ουν επισκοπων, ουχ εξεστι. Και που θησεις τον λεγοντα κανονα «Εξεστι τω βασιλει περι ενοριων εκκλησιαστικων διατατεσθαι και προνομιων;» Και ου λελεκται μεν τουτο, ου πεπρακται δε. Αλλ ινα τα πλειστα και πανυ παρω παλαια, ου την Λιτβων, μηδ επισκοπην προτερον, αλλ ενοριαν του Ρωσιας τυγχανουσαν, ο αοιδιμος βασιλευς εκεινος κυρ Ανδρονικος ο Παλαιολογος ες μητροπολιν τετιμηκε και θρονον .πβ.[a], και μητροπολιτης εκεισε προς του αγιωτατου πατριαρχου εκεινου κυρ Ιωαννου του Γλυκεος[b] κεχειροτονητο και μετ εκεινον ου ετερος και ου ετεροι σοχνους τινας πανυ χρονους, καν η των πραγματων ανωμαλια τα νυν ουκ εα γιγνεσθαι; Η τοινυν παντα εκεινα και τα οντα και τα εσομενα και τα προγεγονοτα, ανατρεπτεα και καθαιρετεον[c], το δε παρον κρατυνεσθω μονον σιγιλλιον, οπερ ουδεις αν ερει των παντων, η, παντων εκεινων καλως και δικαιως αει τηρουμενων, συν Θεω δ ειρησθω και τηρηθησομενων εις τους εξης απαντας και διηνεκεις χρονους, εκενο ληθης παραπεμπεσθω βυθοις, ο δη και πας οστιζον αν ερει.

[a] a: skaičius rašomas žodžiais: *ογδοηκοστον δευτερον*

[b] Dėl panašios procedūros žr.: Hunger H., Kresten O. *Das Register des Patriarchats von Konstantinopel*, Vol. I: 1315–1331 (Viena, 1981), Nr. 62, p. 394–397.

[c] a: *καθαιρετεχ*

11

O kalbant apie vyskupystes imperatorius tikrai gali jas perkelti, tačiau nei metropolijos, nei vyskupijos parapijų pakeisti negalima. Galbūt cituosite kanoną, nustatantį, jog „leidžiama imperatoriui tvarkyti bažnyčios parapijas ir privilegijas“. Tai ne vien tik cituojama, bet ir daroma. Atmetant daugelį net ir seniausiųjų pavyzdžių, argi nebuvo, kad gerbiamasis velionis imperatorius ponas Andronikas Paleologas[2] paskyrė anksčiau net vyskupija nebuvusią, bet tiktai Rusijos metropolijos dalinę Lietuvos (bažnyčią) į aštuoniasdešimt antrą sostą užimančią metropoliją?[3] Argi jai metropolito nepaskyrė švenčiausiasis patriarchas velionis ponas Jonas Glukus[4] ir po jo dar vienas, ir daugelį metų kiti, nors šiandieną taip nedaroma dėl reikalų netvarkos[5]. Todėl arba derėtų visas dabar esančias, ateityje būsimas arba praeityje buvusias privilegijas atšaukti arba anuliuoti, kad dabartinė privilegija tebegaliotų viena (o tam niekas neprieštarautų), arba tegul jos, būdamos paskelbtos Dievo valia, lieka teisingai patvirtintos visam laikui ir išlaikytos amžinai visiems laikams, o jei visi pasmerktų naująją privilegiją giliai užmarščiai, dėl to tegu niekas iš tiesų neprieštarauja.

12

1317.II.3, Avinjonas

Popiežius Jonas XXII ragina lietuvių kunigaikštį (tikriausiai Gediminą) tapti krikščioniu[2].

Rs.: C^1 – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 2, l. 4^v, Nr. 194; šio lapo kairioji pusė apgadinta vandens, tekstas beveik išsitrynęs; C^2 – Ten pat, RV, 63, l. 358, Nr. 104 de curia.

Pub.: a. MPV, III, Nr. 139, p. 205–206; b. PU, II, Nr. 174, p. 121 (dalis teksto); c. *Acta Iohannis PP XXII (1317–1334)*, sud. A. I. Tautu (Vatikanas, 1952), Nr. 2, p. 2–3.

Reg.: *Lettres communes du pape Jean XXII analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican*, sud. G. Mollat (Paryžius, 1904–1947), Nr. 5109.

Nobili viro .. duci Litphanorum. Illum colere ac timere, qui ventis imperat marique precipit, ne transgrederetur terminos suos.

Post primam et universalem prevaricationis humane ruinam, ex qua per unum hominem peccatum et per peccatum mors introivit in orbe[m][a] terrarum, sic in omnes homines mors ipsa pertransiit, quia[b] nemo damnationem[c] diaboli, nemo vincula perpetue captivitatis evaderet nec cuiquam reconciliatio pateret ad veniam aut reditus pareretur ad vitam, nisi unigenitus Dei Filius, veniens salvare et querere quod perierat[d], esse filius Virginis dignaretur ut, sicut per Adam mors, ita et per Ihesum Christum esset resurrectio mortuorum. Semper et cum diversis modis multisque mensuris humano generi bonitas divina consuluit et innumera providentie sue munera clementer omnibus retro seculis[e] erogavit, sed in novissimis temporibus omnem habundantiam solite benignitatis excessit, quando creator omnium rerum, iustus et misericors Dominus noster Christus Ihesus[f], post inusitatum Virginis gloriosissime partum sueque nativitatis admirabile sacramentum, post adorata magorum confessione cunabula, post veram doctrinam celestis eloquii et variarum curationum medelas, imperio Verbi potenter effectas[g], redemptionis nostre misterium passione salutifera consummavit[h], ut damnationis[i] iuste sententiam, quam homo reatu sue transgressionis incurrerit, iusto Liberatoris[j] opere solveretur. Verum, quia nullus ab huius sententia damnationis[k] excipitur, nisi Redemptorem nostrum esse filium Virginis fateatur, nos, qui sumus servus servorum Dei et in terra, licet immeriti, sue vicis officium exercemus, quique lucrifacere sibi super omnia desiderabiliter animas concupimus, ipsum et hunc Crucifixum remotis et[l] proximis nuntiamus, ut eum agnoscant Deum unum et verum, omnium conditorem.

Quare[m] nobilitatem tuam rogamus et hortamur attentius et per Illius, qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit, misericordiam obsecramus, quatenus prudenti meditatione considerans, quod omnis homo, eo ipso quod rationalis est conditus, debet ex ratione colli-

[a] C^3: *orbe; a: orbe*
[b] a: quod
[c] a: *dominationem*
[d] C^1: *captivitatis evvadere* išbraukta
[e] a: retroseculis
[f] C^2, c: *effecta;* a: *effectas*
[h] a: *consumavit*
[i] C^1: *dampnationis*
[j] a: *liberationis,* c: *liberatoris*
[k] a: *dampnationis*
[l] *prossimis* išbraukta
[m] c: *Quarpropter*

12

Kilmingam vyrui .. lietuvių kunigaikščiui[1]. Tąjį garbinti ir To bijoti [derėtų], kuris vėjus valdo ir jūrai įsakinėja, kad ši neperžengtų savo ribų[2], [Jonas[3], vyskupas... sveikinimą siunčia].

Po pirmo ir visuotinio žmogaus piktnaudžiavimo nuopuolio[4], dėl kurio per vieną nusidėjusį žmogų nuodėmė, o paskui per nuodėmę mirtis pati įėjo į pasaulį, taip į visus žmones prasiskverbė pati mirtis[4], kadangi niekas velnio pasmerkimo, niekas amžinos nelaisvės pančių neišvengia ir niekam neatsiveria malonės grąžinimas, ir niekam nesuteikiamas grįžimas į gyvenimą, jeigu vienintelis Dievo sūnus, ateinantis gelbėti ir ieškoti, kas buvo pražuvę, nebūtų malonėjęs tapti Mergelės sūnumi tam, kad, kaip per Adomą mirtis, taip per Jėzų Kristų įvyktų mirusiųjų prisikėlimas. Nors žmonių giminei dieviškasis gerumas patarė visada ir įvairiais būdais bei visokiomis priemonėmis visiems praėjusiems amžiams suteikė geraširdiškai nesuskaičiuojamas apvaizdos dovanas, tačiau naujausiais laikais visa įprastos geradarystės gausybė viršijama, kada visų daiktų Kūrėjas, teisingasis ir gailestingasis Viešpats mūsų Jėzus Kristus po nepaprasto šlovingiausiosios Mergelės gimdymo ir savo gimimo nuostabaus sakramento, po pagerbto išminčių pripažinimu lopšio, po tikro dangiškos iškalbos mokymo ir po įvairių gydymų pagalbos, Žodžio galia suteiktos, savo išganinga kančia sukūrė paslaptingą planą mūsų atpirkimui, kad teisingu Išlaisvintojo veiksmu mes būtume atleisti nuo teisingos bausmės, kurią žmogus dėl prasižengimo kaltės gavo. Tikrai, kadangi nė vienas nuo šios bausmės nuosprendžio neatleidžiamas, jei nepripažįsta, jog mūsų Atpirkėjas yra Mergelės sūnus, mes, kuris esame Dievo tarnų tarnas[5], galbūt nenusipelnę, žemėje pareigą vykdome Jo vietoje ir nuolankiai trokštame, kad sielos visur kur turėtų naudos, tolimiems ir artimiems skelbiame Tą Patį Prikaltąjį prie kryžiaus, kad jie pripažintų Jį vienu ir tikru Dievu, Visų Kūrėju.

Dėl to tavo prakilnybę prašome ir atkakliai raginame, ir per gailestingumą To, kuris numarina ir atgaivina, nuveda į pragarą ir grąžina atgal[6], maldaujame, kad, išmintingai apsvarstytumei, kaip kiekvienas žmogus, protaujantis sukurtas, privalantis protu daryti išvadą, jog tas, kuris jį sukūrė, yra Dievas. Visuomet laikydamas prie savo širdies Jo gimimo ir Viešpaties kančios sakramentą, pagarbiai priimk tikriausią katalikų tikėjimo tiesą, kurią pirmiausia šventieji apaštalai priėmė iš Kristaus taurios širdies. Be jos niekas niekada nepamatys Dievo.

gere Illum qui eum condidit ceu[n] Deum, huius nativitatis et passionis dominice semper in tuis precordiis retinens sacramentum, saluberimam catholice fidei veritatem, quam primo sancti apostoli de fideli Christi pectore susceperunt, sine qua nemo unquam videbit Deum, quamve sacrosancta Romana servat, predicat et docet ecclesia, reverenter amplectens, in ipsius lumen et regnum, una cum populis tibi subiectis, omnis vetustate peccati et cecitatis errore depositis, per baptismatis transeas sacramentum, fidem huiusmodi firmiter observando, ut per illam vos et iidem populi gratia divina salvati cum electis Dei post vite presentis excursum assequi valeatis hereditatem incorruptibilem, incontaminatam et immarcesibilem, conservatam in celis. Scire namque te volumus, quod si tibi desuper datum extiterit[o], ut huiusmodi precibus et hortationibus nostris aurem tue mentis inclines et devote convertaris ad Deum, multipliciter exultabit cor nostrum in Domino, grandi Mater Ecclesia iucunditate letabitur tuque nostram et apostolice sedis ad tui honoris augmentum quantum cum Deo fieri poterit, apertam invenies ianuam gratiarum.
Datum Avinion, .iii. nonas februarii, anno primo.

[n] B, a: *esse*; C, c: *ceu*

[o] a: *extitit*

Ją Šventoji Romos bažnyčia saugo, išpažįsta ir skelbia. Maldaujame, kad su tautomis, tau pavaldžiomis, atsisakęs įsisenėjusių nuodėmių ir tamsybės klaidų, per krikšto sakramentą pereitum į Jo šviesą ir karalystę, šį tikėjimą tvirtai išlaikydamas, kad per jį jūs ir tos pačios tautos, dieviška malone išgelbėti, galėtumėte po dabartinio gyvenimo pabaigos su Dievo išrinktaisiais pasiekti tikrą [jums skirtą] palikimą, nesuteptą ir nesilpstantį[1], išsaugotą danguje. Nes norime, kad tu žinotum, jog jei tau bus duota iš aukščiau, po šitokių mūsų prašymų ir raginimų tu savo klausą pakreipsi ir dievobaimingai atgręši į Dievą, mūsų širdis keleriopai džiaugsis Viešpatyje, Motina bažnyčia didžiai bus pamaloninta, ir tu rasi mūsų ir Apaštalų Sosto malonių duris, atvertas tavo garbės augimui, kiek tik Dievas leis.
Duota Avinjone trečią dieną iki vasario nonų, pirmaisiais metais.

*(?)13

1322 m., Livonija

Saremos vyskupo Jokūbo, Rygos arkivyskupo vietininko, laiškas Rygos arkivyskupui Frydrichui iš Pernšteino apie pavojų, kilusį Livonijoje; Petro iš Salsės laiškas vyskupui Jokūbui, kuriame kalbama apie Vokiečių ordino jam ir Rygos bažnyčiai padarytas skriaudas.

Reg.: Vatikanas, Slaptasis archyvas, Garampio katalogas. Šis XVIII a. katalogas rodo, jog tuomet Castel Sant' Angelo archyvas turėjo šį tekstą. Naujesnieji katalogai jo nebemini.

Jacobi Osiliensis episcopi litterae ad Fredericum Rigensem Archiepiscopum, de statu ecclesiae Rigensis et de usurpationibus Theutonicorum. Item aliae Petri de Salse ad Jacobum episcopum Osiliensem vicarium archiepiscopi Rigensis de injuriis ipsi et ecclesiae Rigensi illatis a marescalco terrae.
Archivium Arcis, Instrumentum.

13

Saremos vyskupo Jokūbo[1] laiškas, pranešantis Rygos arkivyskupui Frydrichui[2] apie Rygos bažnyčios padėtį bei Vokiečių [ordino] grobimus. Taip pat kitas laiškas, Petro iš Salsės siųstas Saremos vyskupui Jokūbui, Rygos arkivyskupo vietininkui, apie skriaudas, kurias sau bei Rygos bažnyčiai padarė [Livonijos] žemės maršalas[3].

14

[1322 m. vasara]

Pirmasis Gedimino laiškas popiežiui Jonui XXII *pro pace facienda et terminis disponendis*. Gediminas tyčia kelia mintį norįs priimti katalikų tikėjimą.

Rs.: B–Berlynas, PKKA OBA 520 (buv. sign. LS 28 Nr 1), 340 x 585 mm dydžio pergamentas be antspaudo. Tai trijų raštininkų rašytas rankraštis su trimis skirtingų laikų skundais prieš Vokiečių ordiną. Pirmosios bylos data: 1325 m. kovo–gegužės mėn., trečiosios – 1329.VI.17. Jos publikuotos PU, II, Nr. 501, p. 342 ir Nr. 652, p. 435–436. Gedimino tekstas labai neaiškiai įskaitomas, tai antroji iš bylų (*appellatio*). Dėl šio dokumento datavimo, žr. čia, p. 00-00.

Pub.: a. Voigt, J., *Geschichte Preussens*, IV (Karaliaučius, 1830), p. 626; b. LU II, Nr. 687, st. 140-141; c. GL, 2, p. 22–27 (tekstas perspausdintas iš LU).

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 297, p. 151; LU, II, Reg. Nr. 808, p. 54–55; PU, II, Nr. 390, p. 285.

Et hic copia littere regis Lithwanie in qua conqueritur pape contra Ordinem.

Excellentissimo patri domino Iohanni Romane sedis summo pontifici Gedeminne Letwi norum et multorum Ruthenorum rex etc.

Diu est quod audivimus, quod omnes cultores christiane fidei vestre auctoritati et paternitati debent esse subiecti, et quod ipsa fides catholica iuxta provisionem Romane ecclesie gubernatur. Exnunc[a] est quod reverentie vestre presentibus litteris declaramus, quod predecessor noster rex Myndowe[b] cum toto suo regno ad fidem Christi fuit conversus, sed propter atroces iniurias et innumerabiles proditiones[c] magistri fratrum de domo Theutonica omnes a fide recesserunt, sicut prohdolor et nos usque in hodiernum diem in errore ipsorum progenitorum nostrorum permanere. Nam multociens predecessores nostri nuntios suos dominis archiepiscopis Rigensibus miserunt pro pace facienda quos crudeliter occiderunt[d] , sicut patet per dominum Ysarnum[e], qui nobiscum et cum fratribus de domo Theutonica ex parte domini Bonifacii pacem et treugas ordinavit et litteras suas nobis misit, sed nunciis de domino Ysarno[f] revertentibus in via alios occiderunt, alios suspenderunt et, ut se ipsos submergerent, coegerunt.

Item predecessor noster rex Viten misit litteras suas domino legato Franscisco et domino archiepiscopo Frederico rogans, ut sibi duos fratres de ordine Minorum fratrum mitterent, assignans eis locum et ecclesiam iam constructam. Hoc intelligentes fratres Pruscie de domo Theutonica miserunt exercitum per devia et predictam ecclesiam igne succenderunt.

Item dominos archiepiscopos et episcopos et clericos capiunt, ut patet in domino Iohanne, qui temporibus domini Bonifacii in curia fuit defunctus, et in domino Frederico archiepiscopo, quem fraudulenter de ecclesia eiecerunt. Item clericum unum, dominum Bertoldum, quem in civitate Rygensi[g] in propria domo crudeliter occiderunt.

[a] a, b, c: *hinc*. Neįmanoma įskaityti šio žodžio net naudojantis kvarco lempa. Gali būti *exnunc* arba *evidens*. Reikšmė: 'todėl'.
[b] b, c: *Mindowe*
[c] b, c: *prodiditiones*
[d] B: *alios suspenderunt* išbraukta
[e] b, c: *Isarnum*
[f] b, c: *Isarno*

14

Ir čia Lietuvos karaliaus laiško, kuriame skundžiamasi popiežiui prieš Ordiną, nuorašas[1].

Kilniausiam Tėvui ponui Jonui[2], Romos Sosto aukščiausiam vyskupui, Gediminas, lietuvių ir daugelio rusų karalius[3], ir t. t.

Jau seniai girdėjome, kad visi krikščionių tikėjimo išpažinėjai privalo paklusti jūsų autoritetui ir tėviškumui[4] ir kad pats katalikų tikėjimas yra Romos bažnyčios prižiūrimas. Dabar jūsų prakilnybei šiuo laišku pranešame, jog mūsų pirmtakas karalius Mindaugas su visa savo karalyste buvo atsivertęs į Kristaus tikėjimą, bet dėl žiaurių skriaudų ir nesuskaičiuojamų Vokiečių namo brolių magistro išdavystų visi nuo tikėjimo atsitraukė[5], todėl, o varge, ir mes iki pat šios dienos liekame mūsų protėvių klaidoje. Nes daugelį kartų mūsų pirmtakai Rygos arkivyskupams siuntė taikai sudaryti savo pasiuntinius[6], bet [tie] juos žiauriai nužudė, kaip yra aišku iš pono Ysarno[7] [pavyzdžio]. Pono Bonifaco[8] vardu jis sudarinėjo taiką[9] ir paliaubas su mumis ir broliais iš Vokiečių namo ir laišką mums siuntė, bet iš pono Ysarno grįžtančius pasiuntinius kelyje tie broliai vienus nužudė, antrus pakorė, trečius privertė pačius nusiskandinti. Taip pat mūsų pirmtakas karalius Vytenis siuntė laišką ponui legatui Pranciškui[10] ir ponui arkivyskupui Frydrichui prašydamas, kad jam atsiųstų du brolius iš mažųjų brolių ordino[11], skirdamas jiems vietą ir jau pastatytą bažnyčią[12]. Tai žinodami, broliai iš Vokiečių namo [ordino] Prūsijoje pasiuntė kariuomenę aplinkiniais keliais ir sudegino minėtą bažnyčią[13]. Taip pat ponus arkivyskupus, vyskupus ir kunigus grobia, kaip aišku pono Jono, kuris pono Bonifaco laikais[14] mirė kurijoje, atveju ir iš pono arkivyskupo Frydricho[15], kurį klasta iš bažnyčios išvarė. Taip pat vieno kunigo pono Bertoldo[16], kurį Rygos mieste nuosavame name žiauriai nužudė, atveju.

Ir žemes palieka nuniokotas, kokios plyti Žiemgaloje[17] ir daug kur kitur. Bet sako, kad tai daro gindamas krikščionis. Gerbiamas Šventasis Tėve, mes krikščionių nepuldinėjame, idant katalikų tikėjimą sunaikintume, bet puolame, kad nepasiduotume skriaudžiami, kaip tai daro krikščionių karaliai ir kunigaikščiai[18]. Tai yra aišku, nes turime pas save brolių iš mažųjų brolių ordino ir iš pamokslininkų ordino[19]. Jiems davėme visišką laisvę krikštyti, pamokslauti ir atlikti kitas šventas pareigas[20].

Item terras ponunt desertas, ut patet in Samigallia et in aliis multis. Sed dicunt quod faciunt propterea, ut christianos defendant. Pater sancte et reverende, nos christianos non impugnamus ut fidem catholicam destruamus, sed ut iniuriis nostris resistamus sicut faciunt reges et principes christiani, quod patet, quia habemus nobiscum fratres de ordine fratrum Minorum et de ordine fratrum Predicatorum, quibus dedimus plenam libertatem baptizandi, predicandi et alia sacra ministrandi.

Ista enim, pater reverende, vobis scripsimus, ut sciatis quare progenitores nostri in errore infidelitatis et incredulitatis decesserunt. Nunc autem, pater sancte et reverende, studiose supplicamus ut flebilem statum nostrum attendatis, quia parati sumus vobis, sicut ceteri reges christiani, in omnibus obedire et fidem catholicam recipere dummodo tortoribus predictis, videlicet magistro predicto et fratribus in nullo teneamur.

Taigi tai, garbingasis Tėve, jums parašėme, kad žinotute, kodėl mūsų protėviai mirė nepasitikėjimo ir netikėjimo klaidoje. O dabar, gerbiamas Šventasis Tėve, karštai maldaujame, jog į mūsų apverktiną padėtį pažvelgtute, kadangi esame pasiruošę jums, kaip ir kiti krikščionių karaliai, visur kur paklusti ir katalikų tikėjimą priimti, jei tik būtume visai nepriklausomi nuo minėtų kankintojų, būtent minėto magistro bei brolių.

15

[1322.XI.29], Ryga

Rygos miesto tarybos nariai prašo, kad Gediminas nesitartų su Vokiečių ordinu jiems nieko nežinant.

Rs.: B – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K-18, Nr. 17, 17 x 77 mm pergamentas; vienas lapas nukirptas nuo registro; rašysena ir rašalas įvairuoja. Dorso mini, kad tai esąs pavyzdys (*exemplum*): Exemplum litterarum civitatis Rigensis ad regem Lithuaniae Godemunde de iniuriis fratrum militie pacem impedientium: igitur ne cum iisdem pacem faciat, rex rogatur. Dėl ginčijamo datavimo žr. įvadą, p. xliv.

Pub.: a. RLA, Nr. 53, p. 30; b. LU, VI, Nr. 3068, st. 466–467; c. GL, 7, p. 58–65. LU sudarytojas publikuoja šiuos tekstus kita tvarka – nuo pusės, kuri prasideda „Regraciamur..“

Reg.: PU, II, Nr. 391, p. 286.

Illustri principi domino Gedemynde Dei gratia Lethwinorum Ruthenorumque regi .. consules civitatis Rigensis salutem in Domino.

Noveritis nos litteram vestram breviter destinatam recepisse, in qua percepimus, quod pacem et treugas nobiscum contrahere essetis parati, sicut Vithene bone memorie frater vester et antecessor nobiscum habuit, et quod super eo nuncios nostros ad vos secure mitteremus. Unde sciatis, quod nuncios nostros pro eo ad vos libenter mitteremus, sed pro fratribus hoc facere non possumus; nam ipsi mittunt nuncios suos ad vos quando volunt, quod nos facere non poterimus, et quicquid ipsi ordinant, penitus ignoramus; nichil ipsi nobis revelant. Quare petimus providenciam vestram instanter et obnixe, ut nullam specialem pacem et treugas contrahatis cum eisdem fratribus, nisi cum consensu trium parcium, videlicet archiepiscopi et sui capituli, magistri fratrum Theuthonicorum et nostre civitatis Rigensis, secundum quod conswetum est ab antiquo.

Preterea de statu archiepiscopi nostri petivistis rescribendum; unde sciatis, quod dominus noster archiepiscopus in curia Romana contra fratres antedictos \in omnibus/ suam optinuit voluntatem, sicut veraciter percepimus, et speramus ipsum breviter cum gaudio venturum Domino concedente. Ceterum noscat vestra dominatio, quod vestri latrunculi nobis magna dampna inferunt iuxta nostram civitatem; qua re[a] vobis supplicamus ut taliter ordinare dignemini latrunculis, ut huiusmodi dampna nobis de cetero non contingant. Valete

Verso, kitas raštininkas rašė:

Regraciamur scinceritati vestre pro amicabili littera nobis nuperrime destinata, unde noscat vestra regalis munificencia, quod fratres nos graviter ac multipliciter perturbant, eo quod nostros concives infra treugas tam in nostra civitate quam extra crudeliter occidere non formidant; quare nescimus, utrum vel quando nos hostiliter et nostram invadere velint civitatem. Quocirca rogamus vestram serenitatem studiose, quatenus si dicti fratres nos

[a] a, b: *quare*

15

Šviesiam valdovui ponui Gediminui[1], Dievo malone lietuvių ir rusų karaliui, Rygos miesto tarybos nariai NN sveikinimą Viešpatyje [siunčia][2].

Žinokite, kad mes jūsų laišką, neseniai siųstą, gavome. Iš jo supratome, jog taiką ir paliaubas su mumis sudaryti esate pasirengę[3], kokias Vytenis[4], šviesaus atminimo jūsų brolis ir pirmtakas, su mumis palaikė, ir kad dėl to saugiai turėtume siųsti savo pasiuntinius pas jus. Todėl žinokite, jog tuo reikalu pas jus mielai siųstume savo pasiuntinius, bet dėl [Vokiečių ordino] brolių šito daryti negalime; nes jie patys siunčia savo pasiuntinius pas jus, kada tik nori; to mes daryti negalėsime; visiškai nežinome, ką jie nusprendžia, nieko jie mums neatskleidžia. Dėl to jūsų rūpestingumo karštai ir tvirtai prašome, kad jokios ypatingos taikos ir paliaubų nesudarytute su tais broliais, nebent tik trijų šalių, būtent arkivyskupo ir jo kapitulos, Vokiečių [ordino] brolių magistro ir mūsų Rygos miesto, sutarimu, kaip įprasta nuo seno[5].

Be to, prašėte atrašyti apie mūsų arkivyskupo padėtį, taigi žinokite, kad Romos kurijoje mūsų ponas arkivyskupas visame kame išlaikė valią[6] prieš minėtus brolius, kaip patikimai sužinojome, ir tikimės, jog jis greitai, Dievui leidžiant, su džiaugsmu grįš. Be to, tegu žino jūsų valdybingumas, kad jūsų pasamdyti plėšikėliai[7] mums neša didelę žalą šalia mūsų miesto, dėl ko jūsų maldaujame, kad teiktumėtės nurodyti pasamdytiems plėšikėliams, jog tokios žalos mums iš naujo nebedarytų. Likite sveiki.

Kita ranka (kitoje rankraščio pusėje)

Dėkojame jūsų širdingumui už mums visai neseniai siųstą draugišką laišką, ir tegu žino jūsų karališkasis dosnumas, kad broliai mus sunkiai ir įvairiai trikdo tuo, jog mūsų piliečius paliaubų metu[8] tiek mūsų mieste, tiek už jo žiauriai žudyti nesibijo. Dėl to nežinome, kada ir ar iš viso mus ir mūsų miestą panorės priešiškai užpulti. Todėl nuolankiai prašome jūsų šviesybę, kad jei minėti broliai nuspręstų mus užpulti, pagelbėtute, reikalui esant, kaip mums savo laiške rašėte; dėl to prašome, kad jokios taikos su minėtais broliais nesudarytute, idant mes nebūtume tokioje pat taikoje kaip jie. Be to, jūs mums rašėte, jog apie mūsų arkivyskupo padėtį jums praneštume; taigi žinokite, kad jo reikalai klostosi gerai kurijoje,

impugnare presumpserint, nobis succurratis occasione remota, sicut nobis in vestris litteris demandastis. Propterea rogamus, ut nullam pacem cum antedictis fratribus ineatis, quin nos simus in eadem pace sicut ipsi. Ceterum scripsistis nobis, ut de statu nostri archiepiscopi vobis mandaremus; unde sciatis, quod negocium suum est in curia in bono statu, ut breviter percepimus et speramus ipsum breviter adventurum. Valete. Scripta vigilia Andree.

Tas pats raštininkas, rašalas tamsesnis:

Ceterum percepimus, quod dominus Dawid sit rex Plescowie. Cum igitur vos et ipse estis amici speciales, quare scinceritatem vestram petimus studiose, ut taliter ordinare dignemini vestra gracia mediante, quod ipse sit amicus nostre civitatis et promotor nostrorum concivium, quia per terram suam multociens proficiscuntur; quod intendimus deservire.

kaip neseniai sužinojome, ir tikimės jį greitai parvyksiant. Likite sveiki. Rašyta Andriaus šventės išvakarėse[9].

Tas pats raštininkas rašo tamsesniu rašalu:

Dar sužinojome, kad ponas Dovydas[10] yra Pskovo valdovas. Kadangi jūs esate ypatingi draugai[11] su juo, todėl jūsų širdingumo karštai prašome, idant, jūsų malonei tarpininkaujant, teiktumėtės taip patvarkyti, jog jis taptų mūsų miesto draugu ir mūsų brolių-piliečių globėju, kadangi [šie] per jo žemę daug kartų vyksta; šį reikalą siekiame tvarkyti.

16

1323.I.25, Vilnius

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas kviečia krikščionių pirklius, ūkininkus, karius, amatininkus ir dvasininkus iš viso pasaulio, ypač Liubeko, Štralzundo, Brėmeno, Magdeburgo, Kelno miestiečius, atvykti ir apsigyventi Lietuvoje.

Rs.: B – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 18. Tuolaikinė kopija, pergamentas, 153 x 190 mm, be antspaudo.

Pub.: a. RLA, Nr. 54, p. 31–32; b. LU, VI, Nr. 3069, st. 467–469; c. GL, 3, p. 28–37 (pagal b).

Reg.: PU, II, Nr. 398, p. 289.

Christicolis universis in toto orbe diffusis, viris et mulieribus precipue cum aliquibus civitatibus prerogativis Lubicensi, Sundensi, Broemensi, Maydeborgcensi, Collocensi[a], ceteris vero usque Romam, Gedeminne Dei gratia Letphinorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigallie, honoris et favoris constantiam cum salute.

Tenore presencium significamus tam presentibus, absentibus quam futuris nostrum nuncium cum litteris nostris domino apostolico et patre nostro sanctissimo sub katholice[b] fidei receptione direxisse, cuius reponsum novimus; et suorum legatorum tediosissime omni die exspectamus, quod si ad vos venerint[c], ipsos promoventes honorifice nostre presencie transmittendo. Quod volumus promereri casu simili vel maiori, quia quidquid eis beneficii feceritis[d], nobis fecisse dinoscatis. Quin cuncta, que sanctissimo patre et domino nostro summo pontifice[e] litteraliter conscripsimus, ad laudem Dei et honorem ecclesie sancte inviolabiliter studebimus observare, ecclesias erigere, sicuti iam fecimus: unam de ordine predicatorum sciatis nos infra duos annos erectam in civitate nostra Vilna de novo, duas[f] vero de ordine minorum, unam in Vilna civitate nostra predicta, aliam in Noygardis[g], quam cruciferi Prucie ob destructionem christianitatis et fratrum minorum exstirpationem terre nostre igne combusserunt; quam hoc anno iterum ad honorem Dei omnipotentis et sue genetricis Virginis Marie et beati Francissci[h] fecimus reedificare, ut laus Christi ad utilitatem nostram et in remedium salutiferum filiorum et uxorum nostrarum et eciam omnium verum Deum Ihesum Christum colentium ab eisdem fratribus iugiter perseveret[i]. Episcopos, sacerdotes, religiosos ordinis cuiuscumque dummodo eorum vita non sit vitiata, [j] sicut illorum, qui claustra edificant et tollunt elemosinas bonorum hominum et tunc vendunt, et implent dictum Ewangelii[k]: 'vos autem fecistis speluncam latronum'; talibus exceptis, nam eorum amicicia non erit nobis socia. Insuper terram, dominium et regnum unicuique bone voluntatis patefacimus: militibus, armigeris, mercatoribus, rurensibus[l], ferrariis, carpentariis, sutoribus, pellificibus,

[a] a, b, c: *Colloniensi*
[b] b, c: *Catholicae*
[c] a, b, c: *veniunt*
[d] a, b, c: *fecistis*
[e] a, b, c: *pontifici*
[f] a, b, c: *Quas*
[g] a, b, c: *Noygardis*
[h] a, b, c: *Francisci*
[i] Turbūt čia praleisti žodžiai, panašūs į *cupimus colligere,* kaip skaitome Nr. 21.
[j] devyni taškai, 3 x 3
[k] a, b, c: *dictam civitatem* – neturi prasmės

16

Visiems visame pasaulyje išplitusiems Kristaus garbintojams, vyrams ir moterims, ypač teikiant pirmenybę ypatingiems Liubeko, Štralzundo, Brėmeno, Magdeburgo, Kelno miestams ir kitiems iki pat Romos[1], Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis, garbės ir malonės patvarumo sveikindamas [linki]. Šiuo [raštu] pareiškiame tiek esantiems, nesantiems, tiek būsimiems skaitytojams, kad išsiuntėme mūsų pasiuntinį su mūsų laišku Apaštališkajam Viešpačiui ir Švenčiausiajam mūsų Tėvui dėl katalikų tikėjimo priėmimo. Jo atsakymą žinome ir jo legatų kiekvieną dieną nekantriai laukiame[2], o jeigu jie pas jus atvyktų, padėkite jiems pagarbiai siųsdami juos toliau pas mus. Nes norime gauti tokią paslaugą panašiu arba svarbesniu atveju, kadangi ką tik gera padarysite jiems, pažinsite, kad mums taip padarėte. Nes viso to, ką Švenčiausiajam Tėvui ir mūsų Viešpačiui aukščiausiajam dvasininkui surašėme, sieksime Dievo šlovei ir Šventosios bažnyčios garbei tvirtai laikytis, bažnyčias statyti, kaip jau esame padarę: žinokite, kad vieną [bažnyčią] pamokslininkų ordinui mes naujai pastatėme prieš dvejus metus mūsų mieste Vilniuje. O dvi – mažųjų ordinui: vieną minėtame mūsų Vilniaus mieste[3], kitą – Naugarduke[4]. Pastarąją Prūsijos kryžiaus nešėjai sudegino, siekdami krikščionybę sunaikinti ir mažuosius brolius išvaryti iš mūsų žemės[5]; šiais metais Visagalio Dievo ir jo gimdytojos Mergelės Marijos, ir palaimintojo Pranciškaus garbei liepėme vėl atstatyti, kad tie broliai nuolatos didintų Kristaus šlovę mūsų naudai ir išganingai sūnų ir mūsų žmonų, ir taip pat visų, tikrą Dievą Jėzų Kristų garbinančių, apsaugai. [Kviečiame] vyskupus, kunigus, bet kurio šventimo dvasininkus, kurių tik gyvenimas nėra ydingas, kaip tų, kurie vienuolijas stato ir paima gerųjų žmonių aukas, ir tada [vienuolijas] parduoda[6], ir patvirtina evangelijos posakį: „O jūs padarėte plėšikų lindynę“[7], tokius išskiriame, nes jų draugystė nebus mums maloni. Be to, atveriame [mūsų] žemę, valdas ir karalystę kiekvienam geros valios žmogui: kariams (riteriams), ginklanešiams, pirkliams, valstiečiams, kalviams, račiams, kurpiams, kailiadirbiams, malūninkams, smuklininkams, bet kokiems amatininkams. Visiems šiems išvardytiems – kiekvienam pagal jo rangą – norime žemę padalyti. Tie, kurie norėtų atvykti kaip žemdirbiai, dešimt metų tedirba mūsų žemę be mokesčio. Pirkliai teįvažiuoja ir teišvažiuoja be mokesčio bei muito ir laisvai, pašalinus bet kokias kliūtis. Karius ir ginklanešius, jei norėtų pasilikti, aprūpinsiu daiktais ir nuosavybe, kaip dera. Paprasta liaudis tikrai tegu džiaugiasi Rygos miesto pilietine teise[8], jei, mums pasitarus su išmintingaisiais, nebus tada išrasta geresnės.

pistoribus, tabernariis, artis mechanice cuiusque. Hiis omnibus prescriptis volumus terram dividere, unicuique secundum suam dignitatem. Hi, qui coloni venire voluerint, annis decem colant terram nostram absque censu. Mercatores intrent et exeant sine exactione et teoloneo[m] libere, omni inpedimento procul moto. Milites et armigeri, si manere voluerint, dotabo eos rebus et possessione prout decet. Commune vero wlgus[n] gaudeat iure civili Rygensis civitatis, nisi tunc melius fuerit inventum de concilio discretorum. Quicunque predicta inpedierit[o] et venientes perscrutare prenotata \etiam/ inpedierit graviter nos molestant et non eis sed nostre regali magnificentie congnoscant esse factum. Nam post istud capiti nulli obesse, sed omnibus prodesse volumus ac pacem, fraternitatem karitatemque veram cum omnibus fidelibus Christi firmare federe sempiterno. Ut hec maneant illibata nostrum sigillum presentibus in testimonium \dedimus/ et munimen.

Datum in civitate nostra Vilna matura deliberatione anno Domini MCCCXXIII in conversatione Sancti Pauli apostoli.

Rogamus universos consules, ut hec litera exscribatur et exscriptum ad ecclesie postes affigatur, et ipsa litera amore nostri sine aliqua dilatione ad vicinam civitatem transmittatur, ut Dei gloria sic innotescat universis. Orate Deum pro nobis.

[l] a, b, c: *curensibus*

[m] a, b, c: žodis pataisytas į *teloneo*

[n] a, b, c: *Omne vero vulgus*

[o] a, b, c: pataisytas žodis – *impedierint*

Kas tik nepaisys nurodymų ir trukdys tiems, kurie atvyksta teirautis minėtais reikalais, labai mus apsunkins, tesužino, kad iš tiesų trukdys ne jiems, bet mūsų karališkajai didenybei. Nes nuo šiol norime ne kam nors pakenkti, bet visiems padėti ir stiprinti taiką, brolystę ir tikrą gailestingumą su visais Kristaus ištikimaisiais amžina sutartimi. Kad tai pasiliktų nepakeista, pridėjome mūsų antspaudą prie šio rašto kaip paliudijimą ir apsaugą.

Duota, nuodugniai apsvarsčius, mūsų mieste Vilniuje 1323 Viešpaties metais[9], Švento apaštalo Pauliaus atsivertimo dieną.

Prašome visų miesto tarėjų, kad šis raštas būtų nurašomas, o nurašytas prie bažnyčios durų prisegtas[10], ir pats laiškas dėl meilės mums be kokio nors atidėliojimo į kaimyninį miestą būtų persiųstas taip, kad Dievo šlovė supažindintų visus su juo. Melskite Dievo už mus.

17

1323.V.26, Vilnius

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas kviečia Saksonijos dominikonus įsikurti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir paskelbti savo tėvynainiams, ypač pirkliams, ūkininkams, amatininkams, kariams bei dvasininkams, žinią apie galimybę laisvai verstis savo verslu jo žemėse.

Rs.: *B – Liubeke 1323.VII.18 Rygos miesto bei vyskupijos tarėjas Henrikas iš Kalmaro kartu su savo kolega Jonu Roghenu pateikė imperatoriaus įgaliotojam notarui Jonui iš Brėmeno laišką, kurį Gediminas siuntė Saksonijos provincijos dominikonams. Dokumentas išlikęs vien tik šio nuorašo kopija – žr. Nr. 21.

Pub.: a. Dreyer J., *Specimen juris publici Lubecensis* (Liubekas, 1761), p. 183; b. von Kotzebue A., *Preussens altere Geschichte*, II (Ryga, 1808), p. 353; c. von Sartorius von Waltershausen B., *Urkundliche Geschichte des Ursprunges der deutschen Hanse*, red. J. M. Lappenberg, II (Hamburgas, 1830), p. 305; d. Voigt J., *Geschichte Preussens. Von den altesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, IV (Karaliaučius, 1830), p. 367; e. Baliński M., *Historia miasta Wilna*, I (Vilnius, 1836), p. 54; f. Raczyński, CDL, p. 27; g. LU, II, Nr. 688, st. 141–142; h. GL, 5, p. 46–51; Rowell S. C., „Trys Gedimino 1323 metų gegužės 26 dienos laiškai", *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai*, sud. M. Vaicekauskas [*Senoji Lietuvos literatūra*, 4] (Vilnius, 1996), p. 100–102.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 298, p. 154; LU, II, Nr. 809, p. 55; PU, II, Nr. 409. p. 297.

18

1323.V.26, Vilnius

Lietuvos valdovas Gediminas kviečia pirklius, ūkininkus, amatininkus, karius bei dvasininkus iš Saksonijos miestų (Liubeko, Rostoko, Štralzundo, Greifsvaldo, Ščecino bei Gotlando salos) atvykti į jo valdas, dirbti savo pačių bei Lietuvos naudai.

Rs.: *B – Liubeke 1323.VII.18 Rygos miesto bei vyskupijos tarėjas Henrikas iš Kalmaro kartu su savo kolega Jonu Roghenu pateikė imperatoriaus įgaliotajam notarui Jonui iš Brėmeno laišką, kurį Gediminas siuntė šiems miestams. Dokumentas išlikęs tik šio nuorašo kopija – žr. Nr. 21.

Pub.: a. Dreyer, *Specimen juris*, p. 186; b. Kotzebue, *Preussens altere Geschichte*, II, p. 354; c. Sartorius, *Urkundliche Geschichte*, II, p. 305; d. Voigt, *Geschichte Preussens*, IV, p. 367; e. . Baliński, *Historia miasta*, I, p. 58; f. Raczyński, CDL, p. 28; g. LU, II, Nr. 688, st. 144–146; h. GL, 4, p. 36–47; Rowell S. C., „Trys Gedimino...", p. 102–108.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 300, p. 155; LU, II, Nr. 811, p. 56; PU, II, Nr. 409, p. 297.

19

1323.V.26, Vilnius

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas kviečia Saksonijos provincijos pranciškonus toliau plėsti savo veiklą jo žemėse, prašydamas, kad jie paskelbtų valdovo siūlomas privilegijas visiems pirkliams, ūkininkams, amatininkams, kariams bei dvasininkams (išskyrius cistersus).

Rs.: *C – 1323.VII.18 Liubeko pranciškonų kustodas Dytrichas prašo susirinkusius Liubeko konsistorijoje peržiūrėti jo Štralzunde padarytą bei antspauduotą Gedimino laiškų kopiją. Dokumentas išlikęs tik šio nuorašo kopija – žr. Nr. 21.

Pub.: a. Dreyer, *Specimen juris*, p. 186; b. Kotzebue, *Preussens altere Geschichte*, II, p. 357; c. Sartorius, *Urkundliche Geschichte*, II, p. 305; d. Voigt, *Geschichte Preussens*, IV, p. 367; e. Baliński, *Historia miasta*, I, p. 64; f. Raczyński, CDL, p. 30; g. LU, II, Nr. 689, st. 142–144; h. GL, 6, p. 50–57; Rowell S. C., „Trys Gedimino", p. 108–112.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 299, p. 154; LU, II, Reg. Nr. 810, p. 55–56; PU, II, Nr. 410. p. 297.

20

1323 [gegužės mėn.?], Vilnius
Gediminas rašo laišką popiežiui. Tai antrasis Gedimino laiškas, gautas Avinjone, apie jį kalba popiežius savo laiškuose. Datuojamas pagal to paties 1323.XI.7 laišką prancūzų karaliui Karoliui IV – žr. Nr. 28, 41.

quod tu et alii principes omnes et barones regni tui perseverantes laudabiliter in premissis circa nos et eandem ecclesiam, te et ipsos plene sinceritate conspicuos indicarunt illum in persona sua innuentes obediencie reverentis haberi spiritum ex illustracione divina te asseris unum esse Deum patrem et Filium et Spiritum Sanctum et hoc firmiter credis et tenes, noscens ab eodem Deo vivo et vero nos pastorem et gubernatorem salvandorum omnium constitutum, ut quicquid ligaverimus et solverimus, in celo et in terra ab altissimo Iudice habeatur ratum maneat. Multa insuper grata nostrisque accepta propositis earundem tenor continet litterarum.

20

...nes tu ir visi kiti tavo karalystės vadai ir bajorai pagirtinai laikotės anksčiau minėtų nuostatų mūsų ir mūsų Bažnyčios atžvilgiu, ir [laiškas] atskleidė, kad tu ir taviškiai pasižymite tikru nuoširdumu, parodė, jog tavo paties dvasia kupina pagarbaus nuolankumo, kuris tau, kaip tikime, buvo suteiktas ne be dieviškos malonės dovanos. Kaip to paties laiško pradžioje nurodoma, kad tu žinai iš dieviškojo apreiškimo, jog vienas yra Dievas Tėvas ir Sūnus, ir Šventoji Dvasia, ir kad tuo tvirtai tiki ir laikaisi, žinodamas, jog to paties gyvo ir tikro Dievo mes esame paskirti ganytoju ir valdytoju[1] visiems išgelbėti ir kad ką tik surišame ar atleidžiame, palaikoma Aukščiausiojo Teisėjo danguje ir žemėje[2]. Dar daug daugiau malonių ir brangių mūsų siekiams dalykų to laiško turinys apėmė, bet jų įtraukti negalime dėl šio rašto trumpumo...

21

1323.VII.18, Liubekas

Notaro patvirtinta Gedimino 1323 m. gegužės 26 d. rašytų laiškų kopija. Ją padarė imperatoriaus įgaliotasis notaras Jonas iš Brėmeno Liubeko tarėjų konsistorijoje miesto dvasininkijos ir tarėjų Henriko iš Kalmaro ir jo kolegos Jono Rogheno prašymu. Liudytojais buvo Liubeko katedros kanauninkai: Jonas Krekas, Henrikas Goldoghenas, Henrikas iš Švėrino, Jonas iš Morų; Liubeko dominikonų prioras Valteris; pranciškonų kustodas Dytrichas, pamokslininkas Brunonas, Petras iš Vroclavo ir Hermanas iš Ribenicės; Liubeko miesto tarybos tarybos nariai. Paskui atėjo į konsistoriją Liubeke esantys Vokiečių ordino (Livonijos provincijos) nariai: kun. Jonas iš Rygos, Reimaras Hanė, Cėsio komtūras, Mikalojus iš Parsovo, Karksio vaitas, ir Gotfrydas Vustas. Gedimino antspaudas čia aprašytas gerai.

Rs.: A^1 – Berlynas, PKKA, OBA 524, 525, 526, 527 (buv. sign. LS Schieblade XI.17), 685 mm ilgio ir 420 mm pločio pergamentas. Įžiūrimos trijų kunigų (Liubeko vyskupo Henriko, brolio Valterio, dominikonų Liubeko vienuolyno priioro, brolio Dytricho, pranciškonų kustodo) antspaudų liekanos: 1. žalias; 2. raudonas, 25 x 40 mm, maldaujantis Kristaus dangun žengimo momentu; 3. raudonas, panašaus dydžio kaip ir 2, šv. Kotryna. Rankraščio pabaigoje matomas notaro ženklas, kairėje pusėje: rombas, 30 mm^2, 4 heraldinės lelijos, 4 žvaigždės, 4 rutuliai; A^2 – Antroji tuo pačiu metu daryta kopija, buvusi Liubeko miesto muziejuje iki 1945 m., neišliko. Pirmą kartą ją transkribavo ir išleido Johannesas Dreyeris 1761 m. Jo paskelbtas tekstas iš esmės sutampa su Berlyno rankraščiu.

Pub.: a. Dreyer J. S., *Specimen juris publici Lubecensis* (Liubekas, 1761), p. 183–185 (pagal A^2); b. Kotzebue, *Preussens altere Geschichte*, II, p. 353–358; c. Voigt, *Geschichte Preussens*, IV, p. 367–368; d. Narbutt T., *Dzieje narodu litewskiego*, IV (Vilnius, 1836), dodatek 14, p. 52–57; e. CDL, Nr. II, p. 27–32; f. LU, II, Nr. 688–691, st. 141–150; g. GL, 4–6, p. 36–57 (pagal f); h. *Senoji Lietuvos literatūra, kn. 4: Metraščiai ir kunigaikščių laiškai*, p. 99–112.

Reg.: (kartu su vertimu į lenkų kalbą) Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 298–301, p. 154–156; PU, II, Nr. 414–415, p. 298–299; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, Nr. 166, p. 165.

In Dei nomine amen. Anno nativitatis Eiusdem .M°. CC°C XX°III. .XV. kalendas Augusti, indiccione sexta, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Iohannis divina providencia pape XXII anno septimo, Hinricus de Calmaria consul dyocesis et civitatis Rigensis una cum collega suo, videlicet Iohanne Roghen, constitutus in presencia mei Iohannis de Brema publici auctoritate imperiali notarii et venerabilium ac honorabilium virorum dominorum canonicorum cathedralis ecclesie Lubicensis, videlicet Iohannis Crek, Magistri Hinrici Goldoghen, Hinrici de Zwerin et Iohannis de Morum necnon fratrum Ordinis Predicatorum ....[a] Th[iderici] gardiani, Brunonis lectoris, Petri de Wartzslavia et Hermanni de Ribbenitze, et consulum Lubicensium in consistorio consulum eorundem quasdam litteras fratribus Predicatoribus sub speciali forma et sigillo regio regis Letphanorum presentaverunt et easdem incontinenti legi et exponi per eosdem fratres mandaverunt, tenoris et continencie infrascripte:

[a] Dominikonų prioru, kaip rodo dokumento pabaiga, buvo brolis Valteris. Čia notaras praleido jo vardą ir kustodo Dytricho pareigas.

Dievo vardu, amen. To Paties [Dievo] gimimo 1323 metais, penkioliktą dieną iki rugpjūčio kalendų, šeštą indiktą, Švenčiausiojo Kristuje Tėvo ir Viešpaties, Dievo apvaizda popiežiaus pono Jono XXII septintais popiežystės metais, Henrikas iš Kalmaro[1], Rygos vyskupijos ir miesto tarėjas, kartu su savo kolega, būtent Jonu Roghenu[2], būdamas mano, Jono iš Brėmeno[3], imperatoriška malone viešojo notaro, ir gerbiamų bei garbingų vyrų ponų Liubeko katedros kanauninkų, būtent Jono Kreko[4], magistro Henriko Goldogheno[5], Henriko iš Švėrino[6] ir Jono iš Morų[7], taip pat pamokslininkų ordino brolių[8]: [...] [mažųjų brolių ordino Liubeke] kustodo Dytricho[9], pamokslininko Brunono, Petro iš Vroclavo ir Hermano iš Ribenicės, ir Liubeko tarėjų akivaizdoje tų pačių tarėjų konsistorijoje vieną broliams pamokslininkams [siųstą] laišką, tinkamai surašytą ir karališku lietuvių karaliaus antspaudu pažymėtą, pateikė ir pavedė, idant jis būtų tų pačių brolių tuoj pat perskaitytas ir paskelbtas. Toliau surašytas jo turinys ir esmė:

Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis[10], mokytiems ir pamaldiems vyrams pamokslininkų ordino, nors ir kurios būtų provincijos

Gedeminne Dei gratia Letphanorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigallie litteratis viris et devotis Ordinis Predicatorum magistris cuiuscunque provincie prioribusve, fratribus universis, principaliter tamen[b] Magistro Saxonie ac prioribus sub eodem constitutis, salutem et quicquid melius poterit adoptari.

Sciat vestra honorabilis commendabilisque sciencia nostros[c] nuncios cum litteris misisse ad patrem nostrum gloriosissimum, dominum Iohannem papam, ud nos vestiat stola prima, cuius nuncios cum grandi timore et tedio de die in diem expectamus[d], quia, domino Ihesu Christo annuente, iam parati erimus ad queque sue beneplacita voluntatis. Ita quod[e] episcopos cupimus, sacerdotes, religiosos colligere, exceptis hiis qui claustra sua vendunt et machinantur in mortem clericorum; iura ecclesiastica protegere, clerum honorare volumus et cultum Dei ampliare. Idcirco petimus, ut vos hec in civitatibus, locis et villis ubi aliquem vestrorum[f] predicare contigerit, populo nuncietis. Eciam si qui milites essent et armigeri, daremus eis redditus et agriculturam quantum vellent. Mercatoribus, fabris, carpentariis[g], balistariis, sutoribus, artis mechanicis[h] cuiuscunque, cum uxoribus et liberis et iumentis concedimus liberum introitum et exitum terre nostre sine ulla exactione sive theoloneo[i] et omni turbatione proculmota.

Licet cruciferi, huius negocii causa prescripti, sigillum nostrum in contumeliam nostram igne cremaverunt, videbitur, ut a Deo inceptum extinguerent et oculos hominum obcecarent[j]; tamen, hanc cartam cum ipso sigillamus prout sigillari[k] fecimus litteras domini patris apostolici predilecti in certam credenciam et munimen. Quam prius ferrum in ceram transit et aqua in calibem commutatur, quam verbum a nobis progressum retrahamus. Malignantes contra hoc scriptum et sigillum sunt detractores veritatis, dyaboli cultores, fidei destructores, heretici mendaces et omni honore privati in hiis scriptis.

Hac littera lecta et exscripta a magistro et prioribus Saxonie ultra mittatur quanto prius, ut Dei gloria[l] perficiat quod incepit. Datum anno Domini .M°. CC°C XX°III. ipso die Corporis Christi; valete.

Hiis vero perlectis et expositis, alias litteras sub memorato sigillo regio regis Letphanorum viris providis et honestis advocatis, consulibus civibusque Lubicensibus, Rostokcensibus, Sundensibus, Gripeswaldensibus, Stetynensibus, Gotlandie mercatoribus, mechanicis cuiuscunque conditionis directas legi et exponi petiverunt iuxta formam infrascriptam:

Gedeminne Dei gratia Letphanorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigallie honorabilibus viris providis et honestis, advocatis, consulibus civibusque Lubicensibus, Rostokcensibus, Sundensibus, Gripeswaldensibus, Stetynensibus Gotlandieve mercatoribus et mechanicis cuiuscunque conditionis salutem et regalem gratiam et favorem.

[b] b: *autem*; e: *cum*
[c] Atrodo, kad čia praleistas žodis *nos* prieš *nostros*.
[d] e: *expectavimus*
[e] b: *Itaque*
[f] b: *aliqui nostrum;* e: *aliquod nostrum;* f: *aliquem vestrum*
[g] b: *arpentariis*
[h] A^1: *mechanice*
[i] b: *seu theolonio;* e: *sine theoloneo;* f: *sive theolonio*
[j] A^1, b, c, d, e, f: *obsecarent.* Raštininkas tikriausiai supainiojo *s* ir *c*. Žodis *obsecrare* (prašyti) netinka pagal prasmę, o *obcecare* (apakinti) yra suprantamas.
[k] b: *sigillati*
[l] b: *gratia*

magistrams[11] arba priorams, visiems broliams, o ypač Saksonijos[12] magistrui ir jam pavaldiems priorams [siunčia] sveikinimą ir viso geriausio, ko galima linkėti.
Tepasiekia jūsų garbingą ir patikimą mokytumą, kad mes nusiuntėme savo pasiuntinius su laišku pas mūsų Šlovingiausią Tėvą poną popiežių Joną, idant mus apvilktų geriausiu drabužiu[13], ir laukiame jo pasiuntinių su didele baime ir nekantrumu kasdien, kadangi, Viešpačiui Jėzui Kristui pritariant, jau būsime pasiruošę įvykdyti bet kokią jo valią. Todėl trokštame susikviesti vyskupus, kunigus, vienuolius, išskyrus tuos, kurie savo vienuolynus parduoda[14] ir rengia kunigams mirtį; norime bažnytinę teisę ginti, gerbti dvasininkus ir Dievo garbinimą pagausinti. Todėl prašome, kad jūs miestuose, dvaruose ir kaimuose, kur kam nors iš jūsų pasitaikytų pamokslauti, tai žmonėms praneštute. Taip pat jei atsirastų riterių ir ginklanešių, duotume jiems pajamų ir dirbamos žemės, kiek panorėtų. Pirkliams, kalviams, račiams, arbaletininkams, kurpiams, įvairių amatų meistrams su žmonomis ir vaikais bei gyvuliais[15] leidžiame laisvai į mūsų žemę atvykti ir išvykti iš jos be jokio mokesčio[16] ar muito ir pašalinus bet kokius trukdymus.
Nors dėl minėto reikalo kryžiuočiai mus[17] paniekindami sudegino mūsų antspaudą, atrodytų tam, jog Dievo pradėtą darbą užgniaužtų ir žmones apakintų, tačiau šį raštą tuo pačiu antspauduojame, kaip liepėme antspauduoti laišką, skirtą ponui mieliausiam Apaštališkajam Tėvui, kad teiktume pasitikėjimą ir apsaugą. Pirmiau geležis pavirs vašku, o vanduo į plieną pasikeis, negu savo duotą žodį atšauksime[18]. Kenkiantys šiam raštui ir antspaudui yra tiesos šmeižikai, velnio garbintojai, tikėjimo ardytojai, apgavikai eretikai ir bet kokios garbės netekę pagal šį raštą.
Šis laiškas, Saksonijos magistro ir priorų perskaitytas ir nurašytas, toliau tegu būna siunčiamas kaip iki šiol, idant Dievo šlovė tobulintų, ką pradėjusi. Duota 1323 Viešpaties metais, tą pačią Kristaus Kūno dieną[19]; likite sveiki.

Štai perskaitę ir paskelbę, siekė, kad kitas laiškas, pažymėtas minėtu lietuvių karaliaus karališku antspaudu, skirtas įžvalgiems ir garbingiems vyrams, Liubeko, Rostoko, Štralzundo, Greifsvaldo, Ščecino, Gotlando vaitams, tarėjams ir miestiečiams, pirkliams ir bet kokios padėties meistrams, būtų perskaitytas ir paskelbtas toliau surašytos formos:

Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis, gerbiamiems, įžvalgiems ir garbingiems vyrams Liubeko, Rostoko, Šralzundo, Greifsvaldo, Ščecino, Gotlando[20] vaitams, tarėjams ir miestiečiams, pirkliams ir bet kokios padėties meistrams sveikinimą [siunčia] ir karališką malonę bei globą.
Kadangi visos karalystės, iš kurių vieną turime, paklūsta dangiškajam karaliui Jėzui Kristui[21], tarsi forma materijoje arba tarnas namuose[22], nors iš visų karalių mažiausias pasirodome, tačiau Dievo apvaizda didžiausias [esame] savo kraštuose, kur galime įsakinėti ir reikalauti, pražudyti ir išgelbėti, uždaryti ir atidaryti. Jau seniai mūsų ribas peržengiate be jokio muito, lankydami Naugarduką ir Polocką[23]. Viską leidome dėl būsimo gėrio; dabar pamatėte ir kasdien girdite apie visų jūsų nuostolį. Mūsų protėviai nusiuntė jums savo pasiuntinius ir laiškus, atvėrė jums žemę; nė vienas iš jūsų neatvyko, nė šuo iš tos pusės nedėkojo už pasiūly-

Cum omnia regna subiacent celesti regi Ihesu Christo, de quibus unum tenemus tamquam forma in materia vel servus in domo, licet omnium regum minimus apparemus, tamen Dei providencia in propriis[m] maximus, in quibus habemus precipere et impetrare[n], perdere et salvare, claudere et reserare[o]. Iamdudum nostros terminos transivistis[p] absque ulla recognicione visitando Noygardiam Pleskowiamque[q]. Omnia permisimus futurum propter[r] bonum; nunc vidistis et aure[s] percipitis de die in diem omnium vestrorum detrimentum. Miserunt progenitores nostri vobis suos nuncios et litteras, aperuerunt vobis terram, nullus vestrorum veniens, aut canis ex parte eorum referens grates de preceptis. Non vos terreant prescripta. Si ipsi unum promiserunt, Domino annuente, nos dupla faciemus. Ideoque amplius quia patri nostro sanctissimo domino pape nostras litteras misimus pro ecclesie Dei unione et legatorum suorum adventum cum inenarrabili tedio expectamus, quorum presenciam litteraliter recepimus nos videre. Idcirco consulentes vobis ipsis, mittentes nobis ex parte vestrorum omnium sollempnes nuncios veros et viros[t] fidedignos super manum nostram et super presens scriptum nostro regio sigillo roboratum, super hoc promittimus vobis omnibus fide data, quod talem pacem ordinabimus ininvicem, quod Christiani similem nunquam senciebant.
Episcopos, sacerdotes, religiosos Ordinis Predicatorum et Minorum colligemus, quorum vita laudabilis et probata; talium nolumus[u] accessum, qui de cenobiis faciunt latronum refugium[v] et elemosinam vendunt in detrimentum animarum et eciam unde latrunculi exeunt in preceptionem[w] et mortificacionem clericorum; de talibus monachis sibi unusquisque caveat consulimus dominorum.
Insuper ex regali dono damus iam in presenti carta nostram terram liberam esse sine theoloneo, exactione angariarum et perangariarum super omnes predecessores nostros omnibus mercatoribus, militibus, vasallis, quos dotabo redditibus unicuique suam secundum dignitatem. Mechanicis condicionis cuiuscunque scilicet fabris, sutoribus, carpentariis, lapicidis, in arte salis peritis, pistoribus, argentariis, balistariis, piscatoribus cuiusve condicionis veniant cum liberis, uxoribus et iumentis, intrent et exeant secundum placitum omni turbatione proculmota, quod spopondimus in hiis fide data, quod ab omni iniusta peticione meorum subditorum manebunt securi et exempti.
Agriculis nostrum regnum intrandi commorandique volentibus damus et concedimus ad decem annos colere libere absque censu et medio tempore[x] ab omni opere regio sint exempti[y]; termino predicto expirato et eciam secundum terre fertilitatem dabunt decimam prout in aliis regnis vel propriis[z] dare consueverunt; ita tamen[aa] quod nobiscum plus exsuperabit granum[ab] quam in aliis regnis est consuetum.

[m] b: populis
[n] b, f: *imperare*
[o] b, e: *reservare*
[p] b: *transmistis*
[q] b: *Pleskoviamque;* b, c, e, f: *Pleskoviam, que.* Arba *que* susijungia su *Pleskoviam* (reikšmė: *ir*), arba galima skaityti prie *omnia* ('kuriuos visus dalykus...')
[r] b: *propriam*
[s] b: *a me*
[t] b: *unos*
[u] e: *volumus*
[v] Evangelijos tekstas – Matt.xxi.13, Marc.xi,17, Luc. xix.46.
[w] A[1]: in *p'cept;* b, e, f: *'preceptis'*. Tačiau šis sutrumpinimas yra kitoks negu anksčiau rašoma 'grates de preceptis'. In preceptionem reiškia 'žalai'.
[x] b: *ipse*
[y] e, f: taiso į *e.remti*
[z] b: *provinciis;* e, f: *populis;* c: *propriis*
[aa] b: *tunc*
[ab] b: *gratiam;* d, e: *gracia*

mus[24]. Tegu jūsų nebaugina surašyti dalykai. Jei anie vieną pažadėjo, mes, Viešpačiui pritariant, dvigubai padarysime[25]. Tuo labiau kadangi mūsų Švenčiausiajam Tėvui ponui popiežiui laišką nusiuntėme dėl prisijungimo prie Dievo bažnyčios ir laukiame jo pasiuntinių atvykimo su neapsakomu nekantrumu, gavę raštą, jog jie pas mus atvyksta. Todėl, pritardami sau ir siųsdami mums jūsų visų kilnius pasiuntinius, teisingus ir vertus pasitikėti vyrus, savo ranka ir šiuo mūsų karališku antspaudu patvirtintu raštu prisiekiame jums visiems, užtikrindami, jog sudarysime tokią abipusę taiką, kokios krikščionys dar niekada nėra regėję[26].

Priimsime vyskupus, kunigus, pamokslininkų ir mažųjų brolių ordinų vienuolius, kurių gyvenimas pagirtinas ir be priekaištų, nenorime, kad atvyktų tokie, kurie iš vienuolyno daro plėšikų lindynę[27] ir išmaldą parduoda, kenkdami sieloms[28], iš kur plėšikėliai[29] išeina kunigų trukdyti ir žudyti; patariame kiekvienam ponui vengti tokių vienuolių.

Be to, pralenkę visus mūsų pirmtakus, kaip karališką dovaną suteikiame jau dabartiniu raštu, jog mūsų žemė yra laisva nuo muito, nuo pastočių ir pagalbinių tarnybų apmokestinimo[30] visiems pirkliams, riteriams, vasalams, kuriuos aprūpinsiu pajamomis kiekvieną pagal jo luomo padėtį[31], įvairių amatų meistrams, būtent kalviams, kurpiams, račiams, akmenskaldžiams, druskininkams, malūnininkams, sidabrakaliams, arbaletininkams, žvejams, bet kokio rango žmonėms. Tegu atkeliauja su vaikais, žmonomis ir gyvuliais, atvyksta ir išvyksta, kaip nori, be jokio trukdymo; tai įsipareigojame šiuose dalykuose, duodami pažadą, kad liks saugūs ir nepaliesti jokio mano pavaldinių neteisingo užsipuolimo.

Žemdirbiams, norintiems atvykti į mūsų karalystę ir pasilikti, duodame ir leidžiame dešimt metų dirbti žemę laisvai ir be mokesčio[32], ir tuo tarpu jie gali būti atleisti nuo bet kokios prievolės karaliui. Pasibaigus minėtam terminui, pagal žemės derlingumą duos dešimtinę[33] kaip kitose karalystėse ar savo kraštuose duodavo, tačiau taip, kad pas mus daugiau gautų grūdų, negu kitose karalystėse paprastai būna.

Visi paprasti žmonės [miestiečiai]tesinaudoja Rygos pilietine teise[34], nebent jei kada būtų išrasta geriau protingu išrinktųjų sprendimu. Taigi idant saugesni ir tikresni būtute, turime pastatytas dvi mažųjų brolių bažnyčias, vieną mūsų minėtame karališkame mieste Vilniuje, antrą Naugarduke[35], o trečią – pamokslininkų brolių, kad kiekvienas Dievą garbintų pagal savo paprotį[36].

Taigi kad mūsų dovanojimas liktų nepakeičiamas ir tvirtas, liepėme, jog šis raštas būtų surašytas ir mūsų antspaudą prikabinus patvirtintas; kadangi žinodami, jog tą patį antspaudą mūsų Viešpačiui ir Švenčiausiajam Tėvui nusiuntėme ir ką tik jam raštiškai surašėme, saugosime nepaliestą. Šio antspaudo priešininkus atstumiame šiuo raštu tarsi piktavalius tikėjimo ardytojus, apgaulingus eretikus ir bet kokios garbės netekusius. Kiekvienas galės saugiai atvykti pas mus, į mūsų valdas, per Mazovijos kunigaikščio pono Suboneslovo kunigaikštystę[37].

Duota Vilniuje 1323 Viešpaties metais, pačią Kristaus Kūno dieną. Norime, kad perskaitytas laiškas viename mieste su vienuolių ar kitų patikimų vyrų liudijimu būtų nurašytas ir negaišinant išsiųstas į kitą, idant mūsų troškimas būtų paskelbtas visiems. Likite sveiki.

Panašiai, minėtą laišką kruopščiai perskaičius ir paskelbus toje pačioje konsistorijoje, dalyvaujant anksčiau išvardytiems ponams kanauninkams, vienuoliams ir tarėjams, šie nuolankiai

Iure civili utatur[ac] Rigensis civitatis omnis vulgus[ad], nisi tunc melius fuerit inventum de sano consilio discretorum. Ut igitur securiores et magis cerciores vos reddamus, duas ecclesias fratrum Minorum, unam in civitate nostra regia Vilna dicta et aliam in Noygardis habemus erectas, et terciam fratrum Predicatorum, ut quivis secundum ritum suum Deum[ae] colat. Quod ergo nostre donationis concessio maneat inpermutabilis et firma, presentem cartam conscribi iussimus et sigilli nostri appensione fecimus roborari; quia hoc scientes quod idem sigillum domino nostro ac patri[af] sanctissimo misimus et quicquid sibi[ag] litteraliter conscripsimus servabimus illibatum. Contradictores huius sigilli tamquam maliciosos fidei destructores, hereticos mendaces repudiamus et omni honore privatos in hiis scriptis. Per ducatum domini Subonislay[ah] ducis Masovie ad nos poterit habere securum accessum super manum nostram unusquisque.
Datum Vilna, anno Domini M° CC°C XX°III ipso die Corporis Christi. Littera perlecta in una civitate petimus sub testimonio religiosorum ac aliorum fidedignorum virorum exscribi et mittere in aliam sine mora, ut desiderium nostrum manifestetur universis. Valete.

Similiter prefatis litteris diligenter perlectis et expositis in eodem consistorio presentibus dominis canonicis, religiosis et consulibus superius nominatis, alias litteras sub sigillo Fratris Thiderici custodis fratrum Minorum Custodie Lubicensis legi supplicarunt, tenorem qui sequitur continentes:

In Christo karissimis fratribus presentem litteram inspecturis Frater Theodericus Custos Lubicensis sinceram in Domino caritatem. Noveritis me quasdam litteras illustris domini Regis Letwinorum in consistorio consulum Civitatis Sundensis mihi traditas respexisse, tenorem qui sequitur continentes:

Gedeminne divina providencia Letphanorum Ruthenorumque rex, princeps Semigallie et dux religiosis in Christo viris et patribus reverendis ac devotis ministris, custodibus et gardianis ceterisque fratribus Minoribus universis toto orbe diffusis, precipue tamen ministro Saxonie ceterisque fratribus universis salutem cum promotionis amminiculo continuum incrementum.
Scire vos volumus litteras nostras patri nostro excellentissimo domino Johanni sedis apostolice summo pontifici direxisse, ut inviaret[ai] nos una cum ceteris suis ovibus ad pascua ubertatis. Recepimus itaque in responso breviter adventum fieri suorum legatorum, quorum dilatio tedia nobis generat infinita, ut eo cicius perficeretur opus Dei et fraus seductoria cassaretur. Cupimus per vos et vestros fratres in omnibus civitatibus, locis seu villis nostrum pandere velle universis, et populum hortari salutaribus monitis, ut quod rigavit Deus pullulet ac metat et in celestibus collocet cum beatis.

[ac] A^1: utantur
[ad] A^1: omnis wlgus. 1323.I.25 laiške rašoma taip: 'commune vero vulgus': *GL*, p. 35, žr. p. 106.
[ae] b: *dominum*
[af] A^1 e: *patre*
[ag] rašoma 'sibi' vietoj 'illi'
[ah] a: *Subonislay*; b: *Bonislay;* e: *Bonislav* (?); f, g: *Bonizlai*
[ai] b: *minaret;* f: *iuvaret*

prašė perskaityti kitą laišką su brolio Dytricho, Liubeko kustodijos mažųjų brolių kustodo, antspaudu. Jo [laiško] turinys yra štai toks:

Brangiausiems broliams Kristuje, šį laišką skaitysiantiems, brolis Dytrichas, Liubeko kustodas, [reiškia] nuoširdžią meilę Viešpatyje. Žinokite, kad Štralzundo miesto tarėjų konsistorijoje aš perskaičiau man perduotą šviesaus lietuvių karaliaus laišką. Laiško turinys yra štai toks:

Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis, vienuoliams ir gerbiamiems tėvams Kristuje, ir pamaldiems tarnams, kustodams ir gvardijonams, ir visiems kitiems mažųjų [ordino] broliams, visame pasaulyje išplitusiems, o ypač Saksonijos ministrui ir visiems kitiems broliams, [siunčia] sveikinimą ir [linki] nuolatinio sėkmės didėjimo.
Norime, kad jūs žinotute, jog mes nusiuntėme savo laišką mūsų Tėvui, kilniausiam Viešpačiui Jonui, Apaštalų Sosto aukščiausiam vyskupui, idant nukreiptų mus kartu su kitomis savo avimis į derlingą ganyklą. Sužinojome iš atsakymo, kad greitai atvyks jo pasiuntiniai, kurių delsimas mums neša begalinį nekantrumą, jog kuo greičiau būtų atliktas Dievo darbas ir būtų panaikinta paklydimo žala. Trokštame, idant jūs ir jūsų broliai visuose miestuose, vienuolynuose ar kaimuose paskleistute visiems mūsų norą ir paragintute žmones naudingais patarimais, jog ką Dievas palaistė, tegu augina ir nuima derlių, ir į dangų pasiima su laimingaisiais.
Norime pasikviesti vyskupų, kunigų, bet kurio ordino vienuolių, ypač iš jūsų, nes jums jau pastatėme dvi bažnyčias: vieną vadinamame mūsų karališkajame mieste Vilniuje, kitą – Naugarduke. Į jas mums šiais metais prašom paskirti keturis brolius, mokančius lenkiškai, žiemgališkai ir prūsiškai[38], tokius, kaip dabar yra ir kadaise buvo; ir taip pat iš pamokslininkų, kuriems ateityje duosime bažnyčią. Tačiau mums nereikia tokių vienuolių, kurie parduoda savo vienuolynus viešpačių žalai ir kunigų žudymui, apgailėtinai tyčiodamiesi iš sielų. Skelbdami žinias žmonėms ir broliams, iš meilės mums pradėkite skelbti miestuose, dvaruose ir kaimuose, kad riteriams ir ginklanešiams duosime pajamų, o pirkliams, kalviams, račiams, sidabrakaliams, druskininkams ir, žinoma, įvairios padėties meistrams laisvą galimybę atvykti į mūsų žemę ir išvykti iš jos per Mazovijos kunigaikščio pono Boleslovo[39] kunigaikštystę be jokio mokesčio, muito, pastočių ir pagalbinių tarnybų neteisėto priekabiavimo.
Šį raštą saugosime nepakeistą, nes mūsų žodis tvirtas kaip plienas. Šio dalyko paliudijimui liepėme ant šio rašto uždėti mūsų antspaudą, kurį Apaštališkajam Viešpačiui ir mūsų Švenčiausiajam Tėvui nusiuntėme ir kurį dabar kryžiuočiai į ugnį įmetė, paniekindami šį susitarimą. Šio antspaudo ir teksto priešininkus laikome klastotojais, tikėjimo persekiotojais, piktavaliais eretikais ir pasileidėliais.
Duota Vilniuje 1323 Viešpaties metais, per pačią Kristaus Kūno dieną. Perskaitytą laišką tegu ministras arba kustodai siunčia į kitą provinciją, ir visi broliai tegu ištikimai meldžiasi už karalių, jo sūnus ir karalienes, ir visą žemę, kad Viešpats pabaigtų, ką pradėjęs.

Volumus enim episcopos, sacerdotes, religiosos ordinis cuiuscunque colligere, precipue de vestris[aj], quibus iam ereximus duas ecclesias, unam in civitate nostra regia dicta Vilna, aliam in Novgardia, ad quas nobis hoc anno quatuor fratres scientes polonicum, semigallicum ac pruthenicum[ak] ordinetis, tales ut nunc sunt[al] et fuerunt; et eciam de Predicatoribus, quibus dabimus ecclesiam tempore successivo; exclusis tamen religiosis, qui cenobia eorum in dampnum[am] dominorum et mortificationem clericorum vendunt, miserabiliter animas illudentes. Intimantes eciam populo et fratribus incipiatis intimare in civitatibus, locis et villis amore nostri, quod militibus et armigeris redditus dabimus; mercatoribus autem, fabris, carpentariis, argentariis, salis arte peritis ac plane mechanicis conditionis cuiuscunque liberam facultatem intrandi et exeundi terram nostram per ducatum ducis Masovie domini Bonizlai omni exactione, theloneo, infestatione iniusta angariarum et perangariarum procul motis.
Hec scripta servabimus rata, quia verbum nostrum[an] ut calibs manebit duraturum. In cuius rei testimonium nostrum sigillum, quod domino apostolico et patri nostro sanctissimo misimus, quod nunc cruciferi ad ignem proiecerunt in contumeliam huius legationis, presentibus duximus apponendum. Huius sigilli contradictores et seriei reddimus falsarios, fidei persecutores, hereticos maliciosos et perversos in hiis scriptis.
Datum Vilna, anno Domini M° CC°C XX°III ipso die Corporis Christi. Littera perlecta a ministro et custodibus mittatur ad aliam provinciam, et omnes fratres fideliter orent pro rege, filiis et reginis et tota terra, ut dominus perficiat quod incepit.

In huius visionis evidenciam Ego Frater Th[idericus] custos prefatus presens transcriptum sigillo mei officii consignavi. Datum Sundis anno Domini M°. CC°C XX°III. in festo divisionis apostolorum.

Cum itaque inter alias sollicitudines[ao] prefatis canonicis, religiosis et consulibus incumbentes iidem perpeti cura revolverent[ap], ut errantes in viam reducere veritatis ipsosque Deo lucrifacere sua eis cooperante gratia prompcius convalerent, Fratres de Domo Theutonica tunc in civitate Lubicensi presentes, videlicet Johannes de Riga presbyter, Reymarus dictus Hane commendator in Wenda, Nicolaus de Parsowe advocatus in Carkus et Gotfridus dictus Wst ad presenciam sepedictorum canonicorum, religiosorum et consulum sunt vocati, ut eorum salubre consilium super prefato negocio, quid facto opus esset, diligencius audiretur. Qui, cum ad presenciam prelibatorum canonicorum, religiosorum et consulum ad consistorium prompcius venissent eorundem, et prescriptas litteras per ordinem diligencius audivissent, volenti animo et corde hylari recipientes easdem responderunt, quod, si premissa veritati niterentur, quamvis curis et negociis gravarentur diversis atque distraherentur pluribus occupationibus circa id, tamen intenderent et vellent intendere votis ferventibus vacare instantius ac operose sollicitudinis studium impertiri et studiosa diligencia vigilare, quod ad

[aj] e: *viris*
[ak] f, g: *ruthenicum*
[al] e: nẽra *sunt*
[am] d, e, f, g: *dispendium*
[an] b: *quod verbum ut*
[ao] e: *sollicitudinis*
[ap] e: *revolventur*

Šį reikalų patikinimą patvirtindamas aš, brolis Dytrichas, minėtas kustodas, pažymėjau šį nuorašą savo pareigybės antspaudu. Duota Štralzunde 1323 Viešpaties metais, Apaštalų nusiuntimo dieną[40].

Taigi kai be kitų rūpesčių, užgulusių minėtus kanauninkus, vienuolius ir tarėjus, tie patys vėl yra kamuojami nuolatinio rūpesčio, kad galėtų greičiau sugrąžinti klaidžiojančius į tiesos kelią ir greičiau patrauktų juos prie Dievo, padedant Jo malonei, Liubeko mieste esantys broliai iš Vokiečių namo, būtent Jonas iš Rygos[41], kunigas, Reimaras[42], vadinamas Hanė, Cėsių komtūras, Mikalojus iš Parsovo[43], Karksio vaitas, ir Gotfrydas, pavarde Vustas[44], buvo pakviesti pas anksčiau minėtus kanauninkus, vienuolius ir tarėjus, idant aiškiau išgirstų jų naudingą patarimą dėl minėto darbo, kurį reikia padaryti. Kai šie netrukus atvyko į konsistoriją pas anksčiau minėtus kanauninkus, vienuolius ir tarėjus ir atidžiai iš eilės išklausė minėtą laišką, gerai nusiteikę ir džiugia širdimi jį priėmę, atsakė, kad jei minėti dalykai remiasi teisybe, nors jie patys yra užsiėmę įvairiais rūpesčiais bei darbais ir atitraukiami daugelio užsiėmimų, tačiau jie yra pasiryžę ir karštai nori pasiryžti būti laisvi tokiam [darbui vykdyti], tikrai ir kruopščiai atsidėti tikslui bei su uoliu kruopštumu stengtis, kad dėl Dievo garbės ir tikinčiųjų sielų gerovės lietuviuose įsigalėtų Kristaus tikėjimas, o atskiri tos genties abiejų lyčių kilmingieji ir nekilmingieji išsaugotų savo padėtį ir luomo laisves. Pridėdami, idant visi ir atskiri dalykai, esantys minėtuose laiškuose, suklestėtų geriau ir greičiau, jei kuris minėtu reikalu nuspręstų siųsti pasiuntinius pas minėtus lietuvius arba išlaidas dėl to daryti nuspręstų, [kryžiuočiai] siųs savo pasiuntinius su jų pasiuntiniais ir visas išlaidas, kurias kiti dėl to daryti norėtų, panašiai patys darys, ir didesnes, ir ne mažiau iš savo Ordino ir savų asmenų pusės. Minėtų [žemių atstovų] akivaizdoje jie įsipareigojo vykdyti visus minėtus reikalus, kaip liepia sąžinė bei garbė.
Be to, jei, minėtam reikalui nejudant iš vietos, pirmiau negu [lietuviai] priimtų Kristaus tikėjimą ir krikštą, kaip minėtame laiške žada, [pagonys] mėgintų pasikėsinti į krikščionis, ko tegu nebūna, arba į turtus, žemes arba asmenis, kaip, galimas daiktas, nuogąstauja dėl tam tikrų spėliojimų, kai nedera tesėti pažado tam, kas pats jo nesilaiko, [Ordino nariai] bus priversti nubausti juos už tikėjimo įžeidimą ir šitaip darydami jie nenori būti laikomi dėl minėtų dalykų savo priesaikos laužytojais.

Štai ant laiško yra uždėtas toks apskritas vaškinis antspaudas[45], turintis iš viso dvylika kampų[46] ir viduryje apskritimo – plaukuoto vyro, sėdinčio soste, laikančio dešinėje rankoje karūną, kairėje – skeptrą, atvaizdą[47]; o aplink jį – keturiasdešimt viena raidė ir kryžiumi yra išraižyta: Gedimino, Dievo malone lietuvių ir rusų karaliaus, antspaudas[48].

NOTARO ŽENKLAS Šitai atlikta Liubeke, garbingų ir išmintingų vyrų ponų Liubeko tarėjų konsistorijoje, dalyvaujant liudytojais garbingiems vyrams, anksčiau minėtiems ponams kanauninkams, vienuoliams ir tarėjams, specialiai dėl šių dalykų pakviestiems ir paprašytiems. Metais, dieną, indiktą ir pontifikavimo metais, kaip anksčiau minėta.

Dei gloriam et profectum fidelium animarum apud Lethwinos[aq] invalesceret fides Christi, manentibus singulis gentis illius nobilibus et ignobilibus utriusque sexus in suo statu et condicionis libertate. Adicientes, ut omnia et singula in premissis litteris contenta melius et cicius prosperentur, quod si qui nuncios ad dictos Lethwinos super prelibato negocio mittere aut expensas circa hoc facere decreverint, nuncios suos cum nunciis eorum mittent et omnem expensam, quam alii circa hoc facere voluerint, consimilem ipsi facient et maiorem et nichilominus ex parte tocius sui ordinis et personarum propriarum, se sub honoris rerum et conscientiarum obligatione ad premissa omnia et singula constrinxerunt in presencia predictorum.

Ceterum si, prefato negocio stante insuspenso, antequam fidem Christi suscipiant et baptismum quemadmodum in litteris pollicentur prelibatis, in Christianos quod absit, aut in res, terras seu personas eorundem manus mitterent virulentas, sicut ex certis verisimiliter formidant coniecturis, cum fides fidem non servanti minime debeat observari, in ipsos cogentur fidei contumeliam vindicare atque hoc facientes promissi sui inveniri nolunt circa premissa transgressores.

Sigillum vero huiusmodi litteris appensum erat rotundum cereum, continens circulum duodecim angulorum et in medio circuli ymaginem viri capillati residentis in cathedra continentis in manu dextra coronam et ceptrum in sinistra; et in circumferentia eius per quadraginta unam litteras et cruce sculptum erat: S DEI GRACIA GEDEMINNI LETHWINOR ET RUTKENOR REG.

NOTARO Acta sunt hec Lubeke in consistorio honorabilium ac prudentum virorum
ŽENKLAS dominorum consulum Lubicensium, presentibus venerabilibus viris dominis canonicis, religiosis et consulibus sepedictis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Anno, die, indictione et pontificatus supradictis.

Et ego Johannes de Brema clericus, auctoritate imperiali publicus notarius omnibus premissis una cum supradictis testibus presens interfui, ipsas litteras conscripsi et copiavi et in hanc publicam formam redegi, meoque signo solito et consueto signavi rogatus. In signum eciam maioris evidencie omnium premissorum sigilla officialatus venerabilis patris et domini Domini Hinrici Episcopi Lubicensis necnon Fratris Waltheri Ordinis Fratrum Predicatorum prioris domus Lubicensis, Fratris quoque Thiderici gardiani Ordinis Fratrum Minorum in Lubeke, per dominum Hinricum Goldoghen gerentem[ar] vices dicti domini Hinrici episcopi Lubicensis et per Fratrem Waltherum priorem predictum, per Fratrem Thidericum etiam gardianum supradictum presentibus sunt appensa.

[aq] e: *Letuwinos*

[ar] A^1, e: *gerenti,* taisyklingai turėtų būti gerentem – žr. *dominum Hinricum*

NOTARO Ir aš, Jonas iš Brėmeno, dvasininkas, imperatoriaus galia viešasis raštininkas,
ŽENKLAS kartu su anksčiau minėtais liudytojais dalyvavau visuose minėtuose dalykuose, pačius laiškus surašiau ir į šią viešą formą sutvarkiau, ir paprašytas juos pažymėjau savo paprastu bei įprastu antspaudu . Didesnio aiškumo vardan visų minėtų dalykų buvo uždėti antspaudai, priklausantys: gerbiamo tėvo ir viešpaties pono Henriko[49], Liubeko vyskupo, oficiolatui, taip pat broliui Valteriui[50], pamokslininkų ordino brolių namo Liubeke priorui, taip pat broliui Dytrichui[51], mažųjų brolių ordino Liubeke kustodui, o šiuos antspaudus uždėjo ponas Henrikas Goldoghenas, pavaduojantis minėtą poną Henriką, Liubeko vyskupą, ir brolis Valteris, minėtas prioras, brolis Dytrichas, tas pats minėtas kustodas.

22

[po 1323.IX.8]

1323.VIII.10 Rygos kapitulos bei miesto atstovai kartu su Talino bei pranciškonų, dominikonų ir Vokiečių ordino Livonijoje pasiuntiniais susitiko Edermo suvažiavime, kur nusprendė patikrinti Gedimino siūlomas taikos sąlygas. 1323.IX.8 Vilniuje jų paskirti atstovai kalbėjosi su Lietuvos valdovu. Paskui jie pateikė misijos ataskaitą savo ponams.

Rs.: A – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18. Nr. 19. Pergamentas, 101 x 305 mm, be antspaudo; B – šio pranešimo žodžiai kartojasi Rygoje padarytoje 1323.X.2 m. Vilniaus sutarties kopijoje – žr. Nr. 25; C – B rankraščio vertimas į lotynų kalbą – žr. Nr. 51.

Pub.: a. RLA, Nr. 58, p. 36 (išnaša); b. LU, VI, Nr. 3070, st. 469–470. LU sudarytojas išbraukia raidę *h* po *g* ir keičia *y* į *i*. Čia, kaip RLA, pateikiame rankraštyje vartotą formą.

Reg.: LU, VI, Reg. Nr. 816 b, p. 167.

Do Wi boden vor den koningh to Lethowen mit sinen breuen quemen de eme dar lesen worden. Do bekande he des inghesegheles unde alle der stucke, de dar inden breuen stunden, Do leghede Wy eme vore ofte he by dessen breuen unde by allen articulen de inden breuen stunden, bliuen wolde, Do antworde he also: „Wanne des paues boden der ych alle daghe wachtende byn to my komet wat ich am myme herten hebbe dat wet God wol unde ich suluen, wante ich dat ghe hort hebbe van minen olderen dat de paues user aller vader is, Dar nagest de Erscebyschop dar na andere byschope“, vort mer sprach he, „Ich late leuen an myme lande yeweliken mynschen na sinen seden unde na siner .E“. Dar na sprach he latet nu de breue liggen unn spreket umme enen vrede dar mach men van godes weghene bynnen alle gode dyngh weruen, do worde Wy des menliken to rade dat Wy myt Eme enen vrede makeden vor den menen krystendom, also alse an sinen breuen unde in unsen vollenkommeliken bescreuen steyt.

22

Mes, pasiuntiniai[1], atėjome su jo raštu pas Lietuvos karalių, o laiškas buvo perskaitytas jam, ir jis pripažino savo antspaudą bei visas laiške išdėstytas mintis. Tada mes paklausėme, ar jis laikytųsi šio rašto ir visų jame pateiktų straipsnių. Jis atsakė šitaip: „Kol popiežiaus pasiuntiniai, kurių kasdien laukiu ateinančių, neatvyks pas mane, Dievas žino, kas yra mano širdyje, ir aš noriu tai pasilaikyti, nes girdėjau iš savo vyresniųjų[2], kad popiežius yra mūsų visų tėvas, paskui yra arkivyskupas, tada kiti vyskupai". Jis ištarė daugiau žodžių: „Leidau visiems žmonėms gyventi savo žemėje pagal jų papročius ir teisę". Paskui po kalbos jis leido skaityti laiškus ir pasakė apie taiką, kurią geri žmonės sudarytų visų labui. Visi patarė, jog mes sudarytume sutartį su juo visos krikščionybės vardan. Toji sutartis buvo pilnai įrašyta jo bei mūsų raštuose.

23

1323.X.2, Vilnius

Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas sudaro trejų metų taikos sutartį su Vokiečių ordino Livonijos šaka, Livonijos ponais, danų karaliaus vietininku Estijoje, Livonijos vyskupais bei Rygos miestu. Pirkliams garantuojamas saugumas, pabėgėliai grąžintini ponams, vietos valdžia turi teisti nusikaltėlius už jos teritorijoje padarytą žalą.

Rs.: B – tuometinis nuorašas (žr. Nr. 25) ir C – 1324 m. vertimas iš vokiečių į lotynų kalbą (žr. Nr. 51).

Pub.: a. Raczyński, CDL, Nr. 3, p. 33; b. LU, II, Nr. 693, st. 150–152 (lotynų vertimas); c. MPV, Nr. 168, p. 226–227 (klaidinga data: 1323.XI.1); d. PU, II, Nr. 418, p. 301–302; GL, 8, p. 64–75 (pagal d; Pašuta supainiojo šio rankraščio aprašymą – pergamentas su 13 antspaudų – su kito rankraščio, čia Nr. 25 originalo, LVVA signatūra).

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 815, p. 57–58; PU, II, Nr. 418, p. 301.

24

1323.X.2, Vilnius

Livonijos bei Estijos ponų, vyskupų, danų karaliaus vietininko Estijoje ir Rygos miestiečių atstovai sudaro taikos ir prekybos sutartį su Gediminu (žr. *23, 25).

Rs.: A – Ryga, pergamentas su 13 antspaudų (šiam leidiniui nežiūrėtas), XIX a. saugotas Rygos miesto tarybos vidaus archyve (innere Rigische Rathsarchiv); B – Ryga, LVVA F 673 4/K–18, Nr. 20, pergamentas (žr. Nr. 25); C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, du vertimo į lotynų kalbą nuorašai (žr. Nr. 51).

Pub.: a. *Monumenta Livoniae Antiquae. Sammlungen von Chroniken, Berichten, Urkunden und anderen schriftlichen Denkmalen und Aufsetzen, IV Rigas ältesten Geschichte in Uebersicht, Urkunden und alten Aufzeichnungen zusammengestellt* (Ryga, 1844), Nr. 55, p. 171–173; b. Suhm P. F., *Historie af Danmark fra de ældste Tider*, red. R. Nyerup, XII (Kopenhaga, 1828), p. 353; Raczyński, c. CDL, Nr. IV, p. 39; d. LU, II, Nr. 694, st. 153–157. Čia pateikta pagal c, kuris mažai skiriasi rašybos atžvilgiu nuo d; kur c spausdinama *uu*, čia *w*.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 816, p. 58; Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 302, p. 156; HU, II, Nr. 412, p. 175; PU, II, Nr. 419, p. 302.

Alle de gene, de dessen breff ansen und horen, de latet groten de boden der landesheren unde der stede, de to Liflande und to Estlande unde to Curelande sint, de van den sulven heren unde steden sant sint to Gedemminen, deme koninge van Lettowen, unde wnscet en heil unde vrede in Gode.

Wi boden, herr Arnolt Stoyve, de in des bischoppes stede is van der Rige an gestlicken saken, und her Woldemar van Rosen van des bischoppes wegene van der Ryge, van des Capittels wegene van der Rige: herr Johan Molendinum unde her Thomas, van des biscopes wegene van Osele: her Bartholomeus van Velin unde her Ludolf van deme Wittenhowe, en domhere van Hapesel, van des biscopes wegene van Darbete und siner menen man unde siner stad: Hermann Lange, van des houetmannes wegene des edelen koninges van Denemarken unde siner menen man: broder Arnolt, de prior van Revele, und her Hinric van Parenbeke, van des Mesters wegene unde der menen brodere van Liflande: broder Johan van Lewenbroke, de kummundur van der Mithowe und broder Otto Bramhorn, van der stades wegene van der Ryge: herr Hinric van der Mithowe, her Johan Langeside, herr Ernest, van dersulven stad: broder Wessel, prior der predikere, van der minnerbroder wegene: broder Albrecht Sluc.

Wi hebbet met desseme vorbenomenden koninge Gedeminnen enen steten vrede gemaket und mit allen sinen luden, de unter eme beseten sint, vor alle kerstene lude, de ere boden to eme senden und vrede met eme holden willet, dar wil he gerne vrede mede hebben em aldussdaniker wise:

Dat alle wege in lande unde in watere open unde vrie wesen scullen eme jewelken minscen to komende und to varende, se to uns, und wi to en, sunder jenegerleie hindernisse.

Dit sint de lant, da wi den vrede mede maket hebbet: van des koninges wegene van Lettowen dat lant to Ousteyten unde Sameyten, Plessekowe und alle de Russen, de under eme beseten sint; van unser landesheren wegene: dat biscopdom to Rige unde de stad to

24

Visus šį raštą[1] matysiančius bei girdėsiančius sveikina žemių valdovų bei miestų pasiuntiniai iš Livonijos, Estijos ir Kuršo, kurie buvo tų pačių ponų bei miestų pasiųsti pas Lietuvos karalių Gediminą ir linki jiems sveikatos ir ramybės Dievuje. Mes, pasiuntiniai, ponas Arnoldas Stojvė[2], kuris pavaduoja Rygos vyskupą dvasiniuose reikaluose, iš Rygos vyskupo pusės – ponas Voldemaras iš Roseno[3], iš Rygos kapitulos pusės – ponas Jonas iš Molendino[4] ir ponas Tomas, iš Saremos vyskupo pusės – ponas Baltramiejus iš Felino[5] bei ponas Liudolfas iš Weisshofo[6], Hapsalio kanauninkas, iš Tartu vyskupo, jo visų vasalų bei miesto pusės – ponas Hermanas Langė[7], iš šviesiausio Danijos karaliaus vietininko bei visų jo vasalų pusės – brolis Arnoldas[8], Talino prioras, bei ponas Henrikas iš Parenbekės[9], iš magistro bei visų Livonijos brolių pusės – brolis Jonas iš Liovenbrukės[10], Mintaujos komtūras, brolis Otonas iš Bramhorno[11], iš Rygos miesto pusės – ponas Henrikas iš Mintaujos[12], ponas Jonas Langesidė[13], ponas Ernestas[14], iš to paties miesto brolis Veselis[15], pamokslininkų prioras, iš mažųjų brolių pusės – brolis Albertas Sluthas[16]. Mes su minėtu karaliumi Gediminu esame sudarę tvirtą sutartį ir su visais jam pavaldžiais žmonėmis, ir už visus krikščionių žmones, kurie norėjo nusiųsti jam savo pasiuntinius ir susitarti su juo dėl taikos, o jis sutiko sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis:

kad visi keliai žemėje ir vandenyje be jokio trukdymo kiekvienam žmogui, atvykstančiam ar keliaujančiam pas mus ar mums pas juos, turi būti atviri ir laisvi. Štai tos žemės, su kuriomis ir dėl kurių nusprendėme sudaryti taiką. Iš Lietuvos karaliaus pusės – Aukštaičiai, Žemaičiai, Polockas ir visi Rusai, kurie paklūsta tam pačiam karaliui. Iš mūsų žemių ponų pusės – Rygos vyskupystė ir Rygos miestas; iš magistro pusės – Klaipėda[17], Kuršo[18] žemė ir viskas, kas tenka Livonijai[19], kuri klauso magistro ir minėtų brolių savo saugumui; iš Saremos vyskupo pusės – visa vyskupystė ir visa, kas jam paklūsta; iš Tartu vyskupo pusės – visa vykupystė ir visi, kurie jam [vyskupui] paklūsta kartu su Tartu miestu; iš Danijos karaliaus pusės – Harija[20], Virlantas[21], Albentakė[22] ir viskas, kas jam paklūsta. Mes visi sudarėme šią sutartį.

Ryge; van des mesters wegene: de Memele und dat lant to Curlande und alle, dat to Liflande tohoret, dat deme mestere unde sinen broderen steit to bewarende; van des biscopes wegene van Osele: sin ganse biscopdom unde alle, dat under eme beseten is; van des bischopes wegene van Darbethe: sin ganse biscopdom unde alle, dat under eme beseten is, met der stad van Darbete; van des koninges wegene van Denemarken: Harien, Wirlant, Alentaken und alle, dat under eme beseten is. Dessen vrede hebbe wi aldus gemaket.

Were dat also, dat jenegeme manne unrech scude van deme anderen, de sculde dat vorderen dar, dar eme dat unrecht gedan were, unde sine sake vorderen na des landes rechte.

Were dat over also, dat eme dar nen volrecht scen mochte, so sculde he dat bringen an den landes heren, dar eme dat unrecht inne schen is, de scal eme volles rechtes behelpen.

Vortmer sint jeneghe dink gescen, de scal men vorliken met fruntscap ofte met rechte.

Lopt en drel van eneme lande in dat andere, den scal men utantwerden, wan he gevorderet wert.

Is dat och also, dat en man deme anderen goth ofte generhande dink entvoret in dat andere lant, dat scal men utantwerden, wan dat geescet wert.

Vortmer wil en vrie man varen van eneme lande in dat andere, des scal he weldig wesen.

Desse vrede de scal stede bliven unde vast, also dat den neman breken scal. Were dat over also dat jenich man van dessen benomeden landes heren dessen vreden breken wolde, de scal des nene macht hebben sunder volbort aller desser benomeden landes heren. Sve over dessen vrede upsoggen wolde met rechter sake, de scal deme anderen twe manede vore to seggen.

Uppe dat alle dinch tuscen uns vrunthliken und lefliken stan, so heft desse vorgenomede koning Gedeminne van Lettowen in sineme lande eneme jeweliken minscen, to en to komende und van en to varende, gegeven Ryges recht.

Vortmehr, en jewelik kopman van beiden siden mach kopen allerleie kopenscap, de eme vellich is.

Uppe ene betugunge desser vorbonomeden dinge unde uppe ene bebindinge enes steden vredes, so hebbe wi alle use ynghesegele to deseme brefe hangen.

Desse bref is utgegeven uppe deme hus thor Vilne na unses Heren bort duse yar dre hunder ya in deme dreundtvengesen yar des sunnendages na sunte Micheles dage.

Taip pat sutarta, kad jei žmogus neteisybę patirtų iš kito, jis turi reikalauti atlygio iš to, kuris padarė tą neteisybę, pagal to krašto teisę.
Jei atsitiktų, kad jis [žmogus] negalės gauti visiško teisingumo, turi kreiptis savo reikalu į valdovus to krašto, kuriame neteisybė jam buvo padaryta; jie turi jam padėti pasiekti visišką teisingumą.
Taip pat jei kokia nors įtampa tarp mūsų kokiu nors atveju kiltų, turi būti nuspręsta arba draugiškai, arba teisme.
Jeigu vieno krašto baudžiauninkas pabėgtų į kitą kraštą, jis turėtų būti sugrąžintas, jeigu reikalaujama.
Taip pat sutarta, jei kas nors kito turtus išsigabentų į kitą žemę, privalo sugrąžinti, kada tik būtų pareikalauta.
Be to, jei koks nors laisvas žmogus vyktų iš vienos žemės į kitą, turi turėti visą galią [tą padaryti].
Minėta taika privalo pasilikti amžina ir tvirta, idant niekas jos nesulaužytų, ir jeigu kas nors iš čia minėtų žemių norėtų sulaužyti šią sutartį, niekas be visų minėtų žemių sutikimo neturi galios ją taip atšaukti.
O jei kuri nors pusė prieštarautų ir panorėtų atšaukti minėtą taiką, turi aiškiai pranešti kitai pusei prieš du mėnesius.
Ir, be to, kad visi dalykai tarp mūsų vyktų pagarbiai ir draugiškai, jau anksčiau minėtas karalius Gediminas yra suteikęs kiekvienam žmogui, atvykstančiam į jo žemę ir išvykstančiam [iš jos], Rygos teisę[23].
Toliau, kiekvienas pirklys iš abiejų pusių gali pirkti kokią panorėjęs prekę.
Šių dalykų paliudijimui ir minėtos taikos patvirtinimui visų mūsų, minėtų pasiuntinių, antspaudai ant šio rašto yra uždėti.
Duota Vilniaus pilyje 1323 Viešpaties gimimo metais, pirmą sekmadienį po Mykolo šventės.

25

1323.X.–1324.V, Ryga

Livonijos valdovų atstovai praneša (popiežiui) apie 1323 m. derybas bei taikos sutartį, sudarytą 1323.X.2 Vilniuje tarp ponų bei Lietuvos valdovo Gedimino. Abiejų pusių sutarties dokumentai įrašyti į pranešimą.

Rs: α – Ryga, LVVA F 673, 4/K–18, Nr. 20 (iš buvusio Rygos miesto tarybos archyvo – Aussere Rathsarchiv), pergamentas. Konceptas dokumento, kuris buvo pasiųstas popiežiui, kurijoje dokumentas buvo išverstas į lotynų kalbą (žr. Nr. 51).

Pub.: a. RLA, Nr. 58, p. 35–37 (iš dalies. Dėl livoniečių pusės teksto Napierskij, kaip ir dėl žodžių, kurių nėra čia perrašytame Gedimino tekste, nurodo *Monumenta Livoniae*, IV (čia – Nr. 24); b. LU, II, Nr. 3071, st. 470–72 (iš dalies, paimta iš a ir sutrumpinta, keičiant rašybą pagal LU tvarką [atsisakyta *h* po *g* arba *t* ir t. t.] – paties sutarties teksto sudarytojas neduoda, nurodo LU, II, Nr. 693).

Reg.: LU, VI, Reg. Nr. 817b, p. 167–168; PU, II, Nr. 420, p. 302.

Alle den\ghe/yenen[a] de desse iegenwardighe scrift ansen, ofte horen, den Wuns chiunde en budeth Hinrich der godesghenad \en/[b] provest Ludfart \en/[b] prior / vnde/ dat mene Capitel der hilgen kerken van der Ryge, Arnolt \en/[b] pleban van Cokenhusen an geistliken saken \en/[b] vicarius vnde an der stede des craftegen an Christo vaders heren Vredericus des ersebischopis van der Ryge, broder Wessel de prior der predekerer, broder Werner de gardian der Baruoten, unde de Rat der stades van der Ryge, ewich heil an gode. Juwer eraftegen bescedenicheyt to wi witlich unde openbaret, dat de menen landesheren van Ehstlande unde van Liflande \in/[c] santte Laurentius dage tho Edermis dor sprake willen tho samende quamen ut thogande de breue de Gedeminne de koning /van/ Letowen an dudesche lande unde[d] och an de vorgenomeden landes heren \van/ Estlande unde[d] \van/ Liflande ge sant hadde uppe deme vorgenomeden dage tho Edermis de menen heren der vorgenomeden lande Estlande unde Liflande[e] eyndrachtich worden ere erafthegen boden der heren de hir na ge screuen stat, tho sendende an dat lant tho Letowen unn benomet worden[f] van des stichtes wegene van der Ryge, erst her Arnolt Stoyue de an des \erte/ bischopes stede is van der Ryge unde \her/ Woldemer van Rosen, ein Ryddere, her Iohan Molendinum unn her Thomas de canonike sint van der Ryge, van der stades wegene van der Ryge her Hinric van der Mytowe, her Iohan Langeside vnn her Ernest \Rike, ratmanne/ van Munstere, broder Wessel de prior der predekere, unde broder Albrech Scluth van den Baruoten, van des eraftegen bischopes weghene van Osele her Ludelof van deme Wittenhoue ein domhere tho Hapeselle, unn her Bartholomeus van Vellin ein Ryddere /van des mesters weghene unde des orden der brodere des dudeschen huses broder Iohan van Lowenbruke eyn commendor van der Mytowe unde broder Otto Bramhorn/[g] van des stichtes wegene \unde der stades/ van Darbethe her Herman Lange eyn ratman van Darbete, van des \edelen/ Hogen koninges wegene van Danemarken des landes van Revele broder Arnolt

[a] a: *denghenen*
[b] a: nėra *en*
[b] a: pataisyta iš *duschen*
[c] *ge* išbrauktas
[d] a: *unn*
[e] a: brūkšnys eina per šalių pavadinimus
[f] a: būkšnys eina per *unn benomet worden*
[g] a: ši dalis pateikta nuor. 1, p. 36.
[h] a: *erliken*

25

Visus šį raštą matysiančius arba girdėsiančius sveikina bei linki amžinos sveikatos Dievuje Šventosios Rygos bažnyčios Dievo malone prepozitas Henrikas[1], prioras Liudfardas[2] bei visa kapitula, galingo Kristuje tėvo Rygos arkivyskupo pono Frydricho[3] vietininkas dvasiniams reikalams bei pavaduotojas Kuoknesės klebonas Arnoldas[4], pamokslininkų [ordino] prioras brolis Veselis[5], mažųjų ordino kustodas brolis Verneris[6] bei Rygos miesto taryba[7]. Pranešame ir atskleidžiame jūsų išmintingumui, kad Šv. Lauryno dieną Ederme[8] visi Estijos bei Livonijos žemių ponai, norintys derėtis, susirinko svarstydami tuos laiškus, kuriuos Lietuvos karalius Gediminas pasiuntė į vokiečių žemes bei minėtus Estijos bei Livonijos kraštus, ir minėtą dieną visi ponai iš minėtų Estijos bei Livonijos kraštų susirinko Ederme susitarti dėl svarbių pasiuntinių iš čia įrašyto miesto, kuriuos nusiųstų į Lietuvos žemę, ir šitie buvo išrinkti. Iš Rygos [arki]vyskupystės pusės pirma ponas Arnoldas Stojvė[9], Rygos arkivyskupo pavaduotojas, bei ponas Voldemaras iš Roseno[10], riteris, ponas Jonas iš Molendino[11] bei ponas Tomas, Rygos kanaunininkai, iš Rygos miesto pusės – ponas Henrikas iš Mintaujos[12], ponas Jonas Langesidė[13] bei ponas Ernestas Rikė iš Miunsterio[14], tarėjai, pamokslininkų [ordino] prioras brolis Veselis bei mažųjų ordino brolis Albertas Sluthas[15], iš galingojo Saremos vyskupo pusės – ponas Liudolfas iš Weisshofo[16], Hapsalio kanaunininkas, bei ponas Baltramiejus iš Felino[17], riteris, iš Vokiečių namo ordino brolių pusės – brolis Jonas iš Liovenbrukės[18], Mintaujos komtūras, ir brolis Otonas iš Bramhorno[19], iš Tartu vyskupystės bei miesto pusės – miesto tarėjas ponas Hermanas Langė[20], iš kilnaus aukštenybės Danijos karaliaus[21] Talino žemės pusės – brolis Arnoldas[22], pamokslininkų [ordino] Taline prioras, bei Henrikas iš Parenbekės[23], riteris. Šie minėti pasiuntiniai buvo pakviesti vykti Lietuvon mūsų Ponios [Švč. Mergelės Marijos] dieną[24].

Atvykę karaliaus akivaizdon, jie elgėsi kilniai bei ėmė karaliui aiškinti žiną jo pasiųstą laišką, kurį prašo perskaityti, ir jis pripažino savo antspaudą bei laiške išdėstytas mintis. Tada jie jo paklausė kelis kartus, ar jis laikytųsi šio rašto ir visų jame pateiktų straipsnių. Tada jis atsakė[25]: „Kol popiežiaus pasiuntiniai, kurių kasdien laukiu ateinančių, neatvyks pas mane, Dievas žino, kas yra mano širdyje, ir aš noriu tai pasilaikyti, nes girdėjau iš vyresniųjų[26], kad popie-

eyn prior der predekere van Revele, unde her Hinrich van Parenbeke eyn Riddere. Desse vorgenomeden boden tho hant na unser vrowen dage der lateren thogen ut tho Lethowen warth. Do se vor den koning quamen se erlichen[h] worden unde fangen unde gehandelich deme koninge se wiseden sine breve de he ut gesant hadde de eme dar ge lesen worden Tho hant bekande he des inghezeghelis unde der breve unde der stuchke de an den breven scoden. Do vrageden de eme oft he bi den breuen unde bi den articulen de an den breven stunden bliven wolde. Do antwerte de koning, so wanne des paveses boden, der ich alle dage wachtende bin, to mi komet, wat ich an mime herten hebbe dat got wol wet unde ich suluven, wante ich dat ge hort hebbe van minen olderen, dat de paves user aller vader is, dar naghest de ersebischop, dar na andere bischope. Vortmer sprac he: „Ich late leuen an mime lande enen ieweliken minschen na sinen seten unde na siner E". Darna sprach de vorgenomede koning, lattit nu de breve lichgen unn spreket umme enen vrede dar mach man van godes wegene binnen alle gode dinch tho godes ere weruen. Do worden de vorbenomeden boden menliken to rade wante eme ieweliken boden van sinen ouersten vullenkomene macht to donde unde to latende mede gheghoven was des der brodere boden des duschen huses, sunderliken broder Iohan van Lowenbroke, de kummeldur van der Mytowe, unde broder Otto Bramhorn, de van der brodere wegene an den vorgenomeden saken boden waren to Lethowen vor deme Koning van Lethowen unde sinen mannen unde den menen vorgenomeden boden openbare bekanden sich to dun, unde to latende vullenkomene macht hebben mit deme vorgenomeden koninge enen steden vrede to makende vor den menen cristendom. Des vredes vullenkominacheyt antvarden uns de vorbenomeden boden opene vullenkomene breve an dusche ge screven vnder waren hangenden ingezegele, dat he och an andere lant vore ghe sant hadde de vorgenomede antwarde des koninges wart vns ghe antwart be screven under der openbaren menen hant, unde des vredes breve, de de boden van deme koninge untfingen van worde tho worden ludet aldus.

Alle den yenen de dessen bref em sen unde horen do let groten Gedeminne de koninge van Lethowen vnde wnschet en heil unde vrede an gode.
Wi don witlich an desseme iegenwardigen breve dat to vns komen sint na unsen breven boden van des bischopes wegene van der Ryge, her Woldemer van Rosen unde her Arnolt Stoyve de in des bischopes stede is, van des capitules weghene, her Iohan Molendinum unde her Thomas, van des bischopes wegene van Osele, her Bartholomeus van Vellin unde her Ludolf van den Wittenhove, eyn domhere van Hapeselle, van des bischopes wegene van Darbete unde siner menen man unde siner stad, her Herman Lange, van des houetmannes wegene des edelen koninges van Danemarken unde siner menen man, broder Arnolt de prior van Reuele unde her Hinric van Parenbeke, van des Meysters wegene unde der menen brodere van Liflande, broder Iohan van Lowenbroke, de kummeldur van der Mytowe, broder Otto Bramhorn, van des stades wegene van der Ryge, her Hinric van der Mytowe, her Iohan Langeside unde her Ernest, van der sulven Stad broder Wessel prior der predekere, van der minneren broderen wegene, broder Albrech Scluth. Wi mit dessen vorbenomeden hebbet mit rade unde mit vulborde unser wisesten enen steden vrede ge maket mit allen Cristenen luden de ere boden tho uns sendet unde vrede mit uns holden willet, in aldus daner wise.
Dat alle weghe in lande unde in watere open unde vri wesen scolen eneme ieweliken menschen to komende unde to varende, se tho uns unde wi tho em sunder ienegherleyge hindernisse.

žius yra mūsų visų tėvas, paskui yra arkivyskupas, tada kiti vyskupai“. Tada jis ištarė daugiau žodžių: „Leidau visiems žmonėms gyventi savo žemėje pagal jų papročius ir teisę“. Kai anksčiau minėtas karalius baigė kalbėti, jis leido skaityti laiškus ir paminėjo taiką, kuria žmonės iš Dievo pusės tvarkytų visus reikalus Dievo šlovei. Tada visi minėti pasiuntiniai pasiūlė susitikti ir susitarti su jo vyresniaisiais [patarėjais], kaip padarė Vokiečių namo brolių pasiuntiniai, būtent Mintaujos komtūras brolis Jonas iš Liovenbrukės bei brolis Otonas iš Bramhorno, kurie buvo pasiųsti minėtu reikalu Lietuvon iš brolių pusės prie Lietuvos karaliaus ir jo vyrų, ir visi minėti pasiuntiniai atvirai prisiekė taip daryti ir turėjo visą galią su jau minėtu karaliumi sutarti stiprią taiką iš visos krikščionybės pusės. Minėti pasiuntiniai parodė mums sudarytą sutartį atvirame vokiškai parašytame laiške, prie kurio prikabintas buvo antspaudas. Laišką karalius buvo pasiuntęs į kitus kraštus, ir karaliaus atsakymas buvo parašytas atvirai, ir tas laiškas, kurį pasiuntiniai pernešė, įrašytas čia žodis po žodžio.

Visus šį raštą matysiančius ir girdėsiančius sveikina Lietuvos karalius Gediminas ir jiems linki sveikatos ir taikos Viešpatyje.
Šiuo raštu visiems pranešame, kad, atsiliepdami į mūsų laišką, pas mus atvyko Rygos [arki]vyskupo pasiuntiniai: ponas Voldemaras iš Roseno bei ponas Arnoldas Stojvė, to paties pono [arki]vyskupo pavaduotojas; kapitulos vardu: ponas Jonas iš Molendino ir ponas Tomas; iš pono Saremos vyskupo pusės – ponas Baltramiejus iš Felino, Liudolfas iš Weisshofo, Hapsalio kanauninkas; iš pono Tartu vyskupo, jo pavaldinių ir miesto pusės – ponas Hermanas Langė; iš kilmingiausio Danijos karaliaus vietininko ir visų jo pavaldinių pusės: brolis Arnoldas, Talino prioras, ir ponas Henrikas iš Parenbekės; iš [Vokiečių ordino] magistro ir visų Livonijos brolių pusės – brolis Jonas iš Liovenbrukės, Mintaujos komtūras, ir brolis Otonas iš Bramhorno; iš Rygos miesto pusės – ponas Henrikas iš Mintaujos, ponas Jonas Langesidė, ponas Ernestas, iš to paties miesto brolis Veselis, pamokslininkų [ordino] prioras, iš mažųjų brolių pusės – brolis Albertas Sluthas.
Taigi mes su anksčiau išvardytais [asmenimis], pasitarę su mūsų išmintingiausiais vyrais, sudarėme nuolatinę ir tvirtą taiką su visais sutinkančiais krikščionimis, kurie siunčia savo pasiuntinius pas mus ir siekia taiką su mumis palaikyti tokiomis sąlygomis:
kad visi keliai žemėje ir vandenyje be jokio trukdymo atvykstant ir keliaujant jiems pas mus ar mums pas juos bet kuriam žmogui turi būti atviri ir laisvi. Štai tos žemės, su kuriomis sudarėme minėtą taiką. Pirmiausia iš mūsų pusės – Aukštaičiai, Žemaičiai, Polockas[27] ir visi Rusai, kurie mums pavaldūs; iš žemių valdovų pusės – Rygos vyskupystė ir Rygos miestas; iš magistro pusės – Klaipėda[28], Kuršas[29] ir viskas, kas priklauso Livonijai[30], ir tai, kas klauso minėto magistro ir brolių savo saugumui; iš Saremos vyskupo pusės – visa jo vyskupystė ir viskas, kas jam paklūsta; iš Tartu vyskupo pusės – visa jo vyskupystė ir visi, kurie jam paklūsta drauge su Tartu miestu; iš Danijos karaliaus pusės[31] – Harija[32], Virlantas[33], Albentakė[34] ir viskas, kas paklūsta jam. Mes visi sudarėme taiką tokiomis sąlygomis.
Taip pat jei žmogus patirtų neteisybę iš kito, jis turi reikalauti atlygio iš to, kuris padarė tą neteisybę, pagal to krašto teisę.
Tačiau jeigu bus taip, kad negalėtų jo patenkinti toks sprendimas, tai jis gali savo reikalu kreiptis į valdovus to krašto, kuriame tas neteisingumas jam buvo padarytas; jie turi jam padėti pasiekti visišką teisingumą.
Be to, jei kas nors kito turtus arba daiktą išsivežtų į kitą šalį, turi grąžinti, kada tik būtų pareikalauta.

Dit sint de lant, dar wi den vrede mede maket hebbet: van unser wegene dat lant to Eusteythen unde Sameyten, Plessekowe unde alle der Russen, de under uns besethen sin; van der landesheren wegene dat bischopedom to Ryge unde de stad to Ryge; van des meysteres wegene de Memele unde de lant Kurelande unde alle dat Liflande thohoret, dat deme meystere unde sinen broderen steyth tho bewarende; van des bischopes wegene van Osele sin ganse bischopedom unde alle dat under eme beseten is; van des bischopes wegene van Darbete sin ganse bischopedom unde allet dat under eme beseten is, mit der stad van Darbethe; van des koninges wegene van Denemarken Hareyn, Wirlant, Allentaken unde alle dat under eme beseten is. Dessen vrede hebbe wi aldus gemaket.
Were dat also, dat ieneghe manne unrech scude van deme anderen, de scolde dat vorderen, dar eme dat unrech gedan were, unde sine sake vorderen na des landes recht.
Were dat over also, dat eme dar nen vul recht gheschen mochte, so scolde he dat bringen an den landesheren, dar eme dat unrecht inne geschen is, de scal eme vulles rechtes helpen.
Vorthmer sin ie\ne/ghe dinch[i] untferet in dat andere lant, dat scal men utantworden, wan dat geescheth werth.
Vortmer wil en vri man varen van eneme lande an dat andere, des scal he weldich wesen.
Lopt en drelle van eneme lande an dat andere, den scal men utantworden, wan he gevorderet werth.
Is dat oc also, dat en man deme anderen guth ufte ienegerhande dinch untforet an dat andere lant, dat scal men utantworden, wan dat gheescheth wert[j].
Desse vrede de scal stede bliuen unde vast, dat den nen man breken scal. Wereth over also dat ienich man, de under uns besethen is, dessen vrede breken wolde, dene scal des nene macht hebben sunder unse vulborth. Sve over dessen vrede upsagen wolde mit rechter sake, de scal deme anderen tve mande vore thoseggen.
Uppe dat alle dinch tuschen uns vruntliken unde lefliken stan, so geve wi an unseme lande eme ieweliken menschen, de tho uns kumpt ofte van uns varet, Ryges recht.
Unde en gewelicht copman van beyden syden de mach copen allerleyge copenscap, de eme velich is.
Uppe ene betughinge desser vorebenomeden dinch unde up ene bebingdinge enes steden vredes so hebbe wi unse koninglike inghezegel tho dessen breven gehangen.
Desse bref is utgegeven uppe unseme hus to de Vilne na unses heren borth dusent iar drehundert iar in dreuntwinthegesten iare des sunnendages na sunte Micheles dage.

Uppe ene bebindunge unde ene sekertheit desses vore screvenen vredes geven de vorghenomeden boden deme koninge van Lethowen under eren hangenden ingesegelen opene breve de aldus luden van worden tho worden also hir na gescreven steyth.

Alle de iene de dessen bref[k] ansen unde horen, de latet groten de boden der landesheren und der stede, de tho Liflande unde to Curelande sint, de van den suluen heren unde steden sant sint to Gedemminen, deme koninge van Lettowen, und vunschet en an Gode.
Wi boden her Arnolt Stoyue de in des bischopes stede is van der Ryge an gheistliken saken, und her Woldemer van Rosen van des bischopes wegene van der Ryge, van des capitules wegene van der Ryge herr Iohan Molendinum vnde her Thomas van des biscopes wegene

[i] Čia praleistas sutarties straipsnis, įrašytas livoniečių variante (p. 140) ir lotyniškas vertimas (Nr. 51) apie žalos atlyginimą „draugiškai arba teisme“.

[j] Šis tekstas, ko gero, buvo per klaidą įrašytas anksčiau – žr. i.

[k] a: Nurodo *Monumenta Livoniae* leidinį, o tekstą toliau praleidžia iki datos.

Be to, jeigu kuris nors laisvas žmogus nuspręstų keliauti iš vienos žemės į kitą, jis turi turėti visą galią; be to, jeigu koks baudžiauninkas pabėgtų į kitą žemę, privalo būti sugrąžintas, kada tik bus pareikalauta.
Jeigu atsitiks ir taip, kad vienas žmogus išveš kito žmogaus turtą ar kokį nors daiktą į kitą šalį, turi grąžinti, kai tik bus pareikalauta.
Minėta taika turi būti nuolatinė ir tvirta, idant niekas jos nesulaužytų, o jeigu kas iš mūsų pavaldinių panorės šią sutartį sulaužyti, neturės galios to padaryti be mūsų sutikimo.
O jeigu kuri nors pusė norėtų atšaukti minėtą taiką dėl teisingos priežasties, turi aiškiai pranešti kitai pusei prieš du mėnesius.
Be to, kad viskas tarp mūsų vyktų pagarbiai ir draugiškai, suteikiame bet kuriam žmogui, pas mus atvykstančiam ar iš mūsų išvykstančiam, Rygos teisę[35], ir kiekvienas pirklys iš abiejų pusių gali pirkti kokią panorėjęs prekę.
Minėtų dalykų paliudijimui ir minėtos taikos patvirtinimui mūsų karališkas antspaudas ant šio rašto yra uždėtas.
Šis raštas duotas mūsų pilyje Vilniuje[36] 1323 mūsų Viešpaties gimimo metais, sekmadienį po Švento Mykolo šventės.
Apie šios anksčiau rašytos sutarties įpareigojimus bei autentiškumą minėti pasiuntiniai liudija Lietuvos karaliui, uždėdami savo antspaudus atviram laiškui, kurio turinys surašytas apačioje žodis po žodžio:
Visus šį raštą matysiančius bei girdėsiančius sveikina žemių valdovų bei miestų pasiuntiniai iš Livonijos ir Kuršo, kurie buvo tų pačių ponų bei miestų pasiųsti pas Lietuvos karalių Gediminą, ir linki jiems sveikatos Dievuje. Mes, pasiuntiniai, ponas Arnoldas Stojvė, kuris pavaduoja Rygos vyskupą dvasiniuose reikaluose, iš Rygos vyskupo pusės – ponas Voldemaras iš Roseno, iš Rygos kapitulos pusės – ponas Jonas iš Molendino ir ponas Tomas, iš Saremos vyskupo pusės – ponas Baltramiejus iš Felino bei ponas Liudolfas iš Weisshofo, Hapsalio kanauninkas, iš Tartu vyskupo, jo visų vasalų bei miesto pusės – ponas Hermanas Langė, iš šviesiausio Danijos karaliaus vietininko bei visų jo vasalų pusės – brolis Arnoldas, Talino prioras, bei ponas Henrikas iš Parenbekės, iš magistro bei visų Livonijos brolių pusės – brolis Jonas iš Liovenbrukės, Mintaujos komtūras, brolis Otonas iš Bramhorno, iš Rygos miesto pusės – ponas Henrikas iš Mintaujos, ponas Jonas Langesidė, ponas Ernestas, iš to paties miesto brolis Veselis, pamokslininkų prioras, iš mažųjų brolių pusės – brolis Albertas Sluthas.
Mes su minėtu karaliumi Gediminu esame sudarę tvirtą sutartį ir su visais jam pavaldžiais žmonėmis, ir už visus krikščionių žmones, kurie norėjo nusiųsti jam savo pasiuntinius ir susitarti su juo dėl taikos, o jis sutiko sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis:
kad visi keliai žemėje ir vandenyje be jokio trukdymo kiekvienam žmogui, atvykstančiam ar keliaujančiam pas mus ar mums pas juos, turi būti atviri ir laisvi. Štai tos žemės, su kuriomis ir dėl kurių nusprendėme sudaryti taiką. Iš Lietuvos karaliaus pusės – Aukštaičiai, Žemaičiai, Polockas ir visi Rusai, kurie paklūsta tam pačiam karaliui. Iš mūsų žemių ponų pusės – Rygos vyskupystė ir Rygos miestas; iš magistro pusės – Klaipėda, Kuršo žemė ir viskas, kas priklauso Livonijai, kuri klauso magistro ir minėtų brolių savo saugumui; iš Saremos vyskupo pusės – visa vyskupystė ir visa, kas jam paklūsta; iš Tartu vyskupo pusės – visa vykupystė ir visi, kurie jam [vyskupui] paklūsta kartu su Tartu miestu; iš Danijos karaliaus pusės – Harija, Virlantas, Albentakė ir viskas, kas jam paklūsta. Mes visi sudarėme šią sutartį.
Taip pat sutarta, kad jei žmogus neteisybę patirtų iš kito, jis turi reikalauti atlygio iš to, kuris padarė tą neteisybę, pagal to krašto teisę.
Jei atsitiktų, kad jis [žmogus] negalės gauti visiško teisingumo, turi kreiptis savo reikalu į valdovus to krašto, kuriame neteisybė jam buvo padaryta; jie turi jam padėti pasiekti visišką teisingumą.

van Osele her Bartholomeus van Velin vnde her Ludolf van deme Wittenhoue en domhere van Hapeselle, van des bischopes van Darbete vnde siner menen man vnde siner stad Herman Lange, van des houetmannes wegene des edelen koninges van Denemarken vnde siner mene man broder Arnolt de prior van Reuele unde her Hinric van Parenbeke, van des Meysters wegene und der menen brodere van Liflande broder Iohan van Lowenbroke de kummeldur van der Mytowe, unde broder Otto Bramhorn, van der stades wegene van der Ryge, her Hinric van der Mitowe her Iohan Langeside, her Ernest, van dersulven Stad broder Wessel prior der prodekere, van der minnerenbrodere wegene broder Albrech Scluch. Wi hebbet met desseme vorbenomenden koninge Gedeminnen enen steden vrede maket unde mit alle sinen luden de under eme beseten sint, vor alle kerstene lude, de ere boden tho eme senden unde vrede met ome holden willet, dar wil he gerne vrede mede hebben em aldussdaniker wis.

Dat alle wege in lande unde in watere open unde vri wesen scolen eme iewelken minschen tho komende unde tho varende, de tho uns unde wi tho en sunder ienegherleyge hindernisse.

Dit sint de lant, dar wi den vrede mede maket hebbet: van des koninges wegene van Lethowen dat lant to Eusteyten unde Sameythen, Plessekowe unde alle de Russen, de under eme besethen sint; van unser landes heren wegene dat bischedom tho Rige unde de stad to Ryge; van des meysters wegene de Memele und dat lant to Kurelande unde alle dat to Liflande horet, dat deme meystere unde sinen broderen steyth to bewarende; van des bischopes wegene van Osele sin ganse bischopedom unde alle dat under eme beseten is; van des bischopes wegene van Darbethe sin ganse bischopedom unde allet dat under eme besethen is, mit der stad van Darbethe; van des koninges wegene van Denemarken Hareyn, Wirlant, Allentaken unde allet dat under eme beseten is. Dessen vrede hebbe wi aldus gemaket.

Were dat also, dat ieneghen manne unrech scude van deme anderen, de scolde dat vorderen dar, dar eme dat unrecht dan were, unde sine sake vorderen na des landes rechte.

Were dat over also, dat eme dar nen vulrecht schen mochte, so scolde he dat bringen an den landesheren, dar eme dat unrech inne geschen is, de scal eme vulles rechtes helpen.

Vortmer sint ieneghe dink gheschen, de scal men vorliken met vrunscap ofte mit rechte.

Lopt en drel van eneme lande an dat andere, den scal men utantworden, wan he gevorderith werth.

Is dat och also, dat en man deme anderen gut ofte ienegerhande ding untvoret an dat andere lant, dat scal men utantworden, wan dat gheeschet wert.

Vortmer wil en vriman varen van eneme lande an dat andere, des scal he weldich wesen.

Desse vrede de scal stede bliuen unde vast, also dat den nenman breken scal. Were dat over also dat ienich man van dessen benomeden landes heren dessen vreden breken wolde, dene scal des nene macht hebben sunder vulleborth aller desser benomeden landes heren. Sve over dessen vrede upsagen wolde met rechter sake, de scal deme anderen tve mande vore tho seggen.

Uppe dat alle dinch tuschen uns vrunthliken unde lefliken stan, so heft desse vorgenomede koning Gedeminne van Lettowen in sineme lande eneme ieweliken minschen tho en tho komende und van en tho varende gegeuen Ryges recht.

Vortmer, en iewelich copman van beyden syden de mach copen allerleyge copenscap, de eme vellich is.

Uppe \e/ne bethugunge desser vorbonomeden dinge unde uppe ene bebindinge enes steden vredes so hebbe wi alle unse inghezegele to desseme breve ghehangen.

Desse bref is utgegheuen uppe deme hus to der Vilne na unses heren bort dusent iar drehunderth iar an deme dreundtwinthegesten iare des sunnendages na sunte Michaeles daghe.

Taip pat jei kokia nors įtampa tarp mūsų kokiu nors atveju kiltų, turi būti nuspręsta arba draugiškai, arba teisme.
Jeigu vieno krašto baudžiauninkas pabėgtų į kitą kraštą, jis turėtų būti sugrąžintas, jeigu to reikalaujama.
Taip pat sutarta, jei kas nors kito turtus išsigabentų į kitą žemę, privalo sugrąžinti, kada tik būtų pareikalauta.
Be to, jei koks nors laisvas žmogus vyktų iš vienos žemės į kitą, turi turėti visą galią [tą padaryti].
Minėta taika privalo pasilikti amžina ir tvirta, idant niekas jos nesulaužytų, ir jeigu kas nors iš čia minėtų žemių norėtų sulaužyti šią sutartį, niekas be visų minėtų žemių sutikimo neturi galios jos taip atšaukti.
O jei kuri nors pusė prieštarautų ir panorėtų atšaukti minėtą taiką, turi aiškiai pranešti kitai pusei prieš du mėnesius.
Ir, be to, kad visi dalykai tarp mūsų vyktų pagarbiai ir draugiškai, jau anksčiau minėtas karalius Gediminas yra suteikęs kiekvienam žmogui, atvykstančiam į jo žemę ir išvykstančiam [iš jos], Rygos teisę.
Toliau, kiekvienas pirklys iš abiejų pusių gali pirkti kokią panorėjęs prekę.
Šių dalykų paliudijimui ir minėtos taikos patvirtinimui visų mūsų, minėtų pasiuntinių, antspaudai ant šio rašto yra uždėti.
Duota Vilniaus pilyje 1323 Viešpaties gimimo metais, pirmą sekmadienį po Mykolo šventės.

26

1323.X.16, Braunsbergas

Varmės vyskupas Eberhardas, dekanas Jordanas kartu su visais Varmės kapitulos nariais perspėja visus krikščionis dėl pavojų, kuriuos kelia Vilniaus taikos sutartis su lietuviais. Mini neseną lietuvių agresiją prieš kaimynus Talino ir Tartu vyskupystėse, Klaipėdoje, Vėluvoje, Dobrynėje bei Štrasburge.

Rs.: A – Berlynas, PKKA, OBA, 528 (buv. sign. L.S. Schieblade XI, Nr. 4), pergamentas, 395 x 261 mm; du antspaudai: 1. tamsiai rudo vaško elipsė, 64 mm ilgio, 40 mm pločio, su įrašu *Ebirhardus*, jame pavaizduotas vyskupas su pastoralu kairėje rankoje, dešinę ranką pakėlęs palaiminimui, 2. gelsvo vaško 50 mm skersmens skritulys su įrašu: *Warmiensis*, pavaizduota Mergelė Marija su Kūdikiu.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 107, p. 139; b. LU, II, Nr. 695, st. 157–159; c. *Ermländisches Urkundenbuch*, I, Nr. 216; GL, 9, p. 74–75 (perspausdinta b).

Reg.: PU, II, Nr. 422, p.301.

[U niversis] Christi fidelibus presentium notitiam habituris Ebirhardus Dei gratia episcopus, Iordanus prepositus, Iohannes decanus totumque capitulum ecclesie [Warmie]nsis salutem in Filio Virginis Gloriose. Cum ineffabilis summi bonitas plasmatoris, cuius munere vegetamur, vivimus et movemur, quod mucronem non ******* eos aspernua nece peremptos infernalibus penis non deputat flagellandos, qui crudelitatem gentilium inimicorum crucis Christi colorant mendaciter *******ant, immo effusionem sanguinis fidelium Ihesu Christi, ponentes sub modio propter terrenarum rerum lucra, aliis fidelibus non revelant. Hinc est quod quidam **********catis factis karitatem negantes, que ambiciosa non est, nugis victum querentes, in populo apud fideles predicare et asserere mendaciter sunt inventi, propter [********** ge] ntiles Christifidelium sanguinis effusores velint converti ad fidem Christi, sed per fratres de domo Theutonica[a] nullatenus admittantur, quod in hiis scriptis [********** c]oram Deo[b] et Dei fidelibus mendacium manifestum, quod et iidem infideles verbis negant manifestissime atque factis, nam nomen Domini Nostri Ihesu Christi fidemque christianam katholicam[c], quantum in eis est, delere in christiano populo moliuntur, quia prochdolor[d], quod cum amaritudine cordis referimus, iidem gentiles Lytwini anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo tertio in carnisprivio intraverunt Revaliam terram regis Dacie in partibus Lyvonie ac eciam episcopatum Tarbatensem, quas terras rapinis et incendiis exsiccialiter destruxerunt, occidentes et capientes quatuor milia hominum sexus promiscui et quingentos, duas parrochiales ecclesias cum sacramentis ecclesie comburentes, fratres Ordinis Cisterciensis videlicet presbiterum in fine misse et conversum multosque presbiteros seculares inhumaniter occidentes. Preterea eodem anno post festum beati Gregorii iidem Lytwini civitatem Memelam armata manu intraverunt hostiliter et eam cum suburbiis suis preter solum castrum, muro circumdatum, in quo fratres

[a] a, c: Theutonica

[b] A, a: Ten, kur anksčiau buvo įskaitomas žodis *Deo*, dabar yra skylė.

[c] c: catholicam

[d] c: proh dolor

26

Visiems tikintiems Kristų ir skaitysiantiems šį raštą Eberhardas[1], Dievo malone vyskupas, Jordanas[2], prepozitas, Jonas[3], dekanas, ir visa Varmės bažnyčios kapitula sveikinimą Šlovingosios Mergelės sūnuje [siunčia].

Kai neapsakomas gerumas aukščiausio Kūrėjo, kurio malone stiprėjame, gyvename ir judame[4], kuris <...> neskiria kardo nei laiko pragariškomis bausmėmis kankindamas tuos, kurie žuvo žiauria mirtimi. Tokie apgaulingai slepia pagonių, Kristaus kryžiaus priešų, žiaurumą ir <...>, jie netgi kitiems tikintiesiems neatskleidžia tikinčiųjų Jėzų Kristų kraujo praliejimo, o vožia indu[5] dėl žemiškų dalykų naudos. Todėl savo darbais neigdami meilę, kuri nėra savanaudiška[6], ieškodami aukos tuštybėms, tikinčiųjų yra pastebėti, kad pamokslauja ir melagingai teigia, jog pagonys, kurie lieja tikinčiųjų kraują, nori atsiversti į Kristaus tikėjimą, bet Vokiečių namo brolių yra neleidžiami, kas šiuose raštuose Dievo ir tikinčiųjų akivaizdoje yra aiškus melas. Tai tie patys netikintieji aiškiausiai žodžiais ir darbais neigia, nes mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardą ir krikščionių katalikų tikėjimą, kiek tik gali, stengiasi sunaikinti krikščionių tautoje, kadangi, deja, su širdies kartėliu pranešame, jog tie patys pagonys lietuviai tūkstantis trys šimtai dvidešimt trečiaisiais Viešpaties metais, per gavėnią, įžengė į Danijos karaliaus Talino žemę[7] Livonijos kraštuose ir taip pat į Tartu vyskupystę[8], tas žemes grobimais ir gaisrais visiškai nusiaubė, nužudė ir pagrobė keturis tūkstančius ir penkis šimtus abiejų lyčių žmonių ir sudegino dvi parapijų bažnyčias su bažnytiniais sakramentais, cistersų ordino brolius, būtent kunigą, mišių pabaigoje ir [vienuolyne gyvenusį] pasaulietį brolį, ir daug vyskupystės kunigų nežmoniškai nužudė. Be to, tais pačiais metais, po palaimintojo Grigaliaus šventės, tie patys lietuviai į Klaipėdos miestą[9] apsiginklavę priešiškai įsiveržė ir jį su priemiesčiais, išskyrus vienintelę pilį, siena apjuostą, kurioje to paties Vokiečių namo ordino broliai gyvena, sudegino ir visiškai išgriovė. Daug ten pat nužudė žmonių ir pagrobė mergynų, moterų ir kitų, kuriuos tik pajėgė pagrobti; be to, vieną brolį [..], minėto Ordino kunigą, žiauriai nužudė. Taip pat tais pačiais metais, Švento Petro 'grandinių' šventės išvakarėse, Vėluvos[10] teritorijoje sudegino penkis kaimus, pagrobę žmonių ir daiktų, ir vieną minėto Ordino riterį nužudė. Taip pat tais pačiais metais, Švento kryžiaus išaukštinimo dieną, tie

eiusdem ordinis domus Theutonice morantur, ceperunt, cremaverunt et penitus destruxerunt, multos ibidem occidentes homines ac eciam captivantes virgines, mulieres ac alios quosquos capere valuerunt; unum preterea .. fratrem presbiterum predicti ordinis crudeliter occiderunt. Item eodem anno in vigilia ad vincula beati Petri in territorio Vilnnouwe[e] quinque villas hominibus et rebus, rapina et incendio vastaverunt et unum militem predicti ordinis occiderunt. Item eodem anno in die Exaltationis Sancte Crucis iidem infideles Christi Lytwini cum exercitu valido intraverunt nobilis domine ducisse de Doberin terram et eam destruxerunt incendiis et rapinis. Civitatem quoque Doberin, ceperunt incendio funditus destruentes, in ea duo milia hominum et in ipsa terra Doberin predicta sex milia hominum utriusque sexus, item septem sacerdotes et quadraginta clericos quosdam occiderunt, quos[dam ***], prochdolor, in captivitatem perpetuam deduxerunt. Item duos monachos ordinis beati Benedicti occiderunt et decem parrochiales ecclesias preter capellas ignis *******[f] [des]truxerunt.

Preter hec iidem infideles in districtu fratrum domus Theutunice videlicet in Strazburg sexaginta homines, virgines, mulieres et viros **********[g] occiderunt et in dicto districtu ipsis fratribus dampna mille marcarum dampnabiliter[h] intulerunt. Nichilominus ultra quam dicitur et credi possit humanius Christi ********** sanctum crudeliter in villis, districtibus, hominibus et locis aliis circumquaque. Preterea[i] autem ***** audivimus[j] et scimus, sicut de facto contingerunt, a ********** et est fama publica et manifesta, ut profitemur in hiis scriptis et credimus bona fide. Prebet igitur cristiana religio super res **********ni habeantur, qui notam ex falsitatis temeritate ponere nituntur in alios, Deum, qui est vera veritas, in hoc abnegantes se ipsos ignorare **********r ac perfuctorie a Deo et Ipsius semitis, si fas est dicere, retrocedunt. Quapropter attente et obnixius vestram universitatem rogamus in Domino **********acibus fratrum detractoribus veritatis et iusticie suffocatoribus aures non adhibeatis benivolas, sed eis, quantum in vestra est benevolencia, cure[tis **********] atione sicut veris et publicis dolatoribus, si ad vos venerint, respondere, adiuncto ut Christum in corde vestro portetis cristianorum tam abunde ********** medullitus condolentes. In cuius rei testimonium et pleniorem evidentiam predicta conscribi fecimus sub nostro et .. capituli nostri sigillis fideliter ********** **** [Datum in Brun]sberg in castro nostro, in die beati Galli, anno Domini supradicto.

[e] Neaišku, gal *Vilnnouwe*, gal *Vilmiouwe*. Kiti redaktoriai rašo *Vilunniwe*. PD, 188 mini *Wilow – Vėluvą*.
[f] *funditus*?
[g] *crudeliter*?
[h] c: damna, damnabiliter
[i] šio žodžio nebėra
[j] po *audivimus* – skylutė

patys netikintys Kristų lietuviai su galinga kariuomene įsiveržė į kilnios ponios Dobrynės kunigaikštienės žemę[11] ir ją nuniokojo degindami ir plėšdami, o Dobrynės miestą užėmė ir visiškai sudegino, jame du tūkstančius žmonių, o minėtoje Dobrynės žemėje šešis tūkstančius žmonių, ir vyrų, ir moterų, taip pat septynis kunigus ir keturiasdešimt dvasininkų vienus nužudė, kitus, deja, į amžiną vergystę išsivarė. Taip pat du Švento Benedikto ordino vienuolius nužudė ir dešimt parapinių bažnyčių, neskaitant koplyčių, <...> sudegino.
Be to, tie patys netikintys Vokiečių namo brolių krašte, būtent Štrasburge[12], šešiasdešimt žmonių, merginų, moterų ir vyrų, <...> nužudė ir minėtame krašte atnešė tiems patiems broliams žalos už tūkstantį markių. Vis dėlto daugiau, negu sakoma ir įmanoma žmogui įsivaizduoti, Kristaus < > šventą, žiauriai [išniokojo] kaimuose, kraštuose, žmonėse ir visur kitose vietose. Be to, <...> girdėjome ir žinome, kad iš tikrųjų buvo ir yra viešai ir aiškiai kalbama, kaip pareiškiame šiame rašte ir tikrai tikime. Taigi krikščionių religija suteikia dėl dalykų < > yra laikomi, kurie dėl savo beprotiškos klaidos stengiasi kaltę perkelti kitiems, Dievą, kuris yra tikroji tiesa, tuo neigdami, jog jie patys nežino <...> ir džiaugdamiesi nuo Dievo ir Jo kelio, jei galima taip pasakyti, atsitraukia. Dėl to karštai ir nuolankiai jus visus maldaujame Viešpatyje <...>, kad neatkreiptute geranoriškų ausų į melagingus brolių šmeižikus, tiesos ir teisingumo smaugėjus, bet, kiek gali jūsų geranoriškumas, pasirūpintute <...> jiems kaip tikriems ir viešiems kaltininkams, jei pas jus atvyktų, atsakyti, kaip nešate Kristų savo krikščioniškoje širdyje taip gausiai, nuoširdžiai užjausdami artimą.
Šio dalyko paliudijimui ir didesniam aiškumui liepėme minėtus dalykus surašyti su mūsų ir mūsų kapitulos tikrais antspaudais Braunsberge [Branieve][13], mūsų pilyje, Švento Galo dieną, anksčiau minėtais Viešpaties metais.

27

1323.X.24, Elbingas

Varmės vyskupas Eberhardas, dekanas Jonas, Sembos vyskupas Jonas, prepozitas Jonas, Pamedės vyskupas Rudolfas, prepozitas Eberhardas, Kulmo prepozitas Hermanas įtikinėja Livonijos vyskupus, valdžios vyrus ir Vokiečių ordino riterius, kad lietuviai kelia pavojų jų saugumui. Mini Vilniaus sutartį ir neseniai įvykusius lietuvių žygius prieš Dobrynę ir Kulmą.

Rs.: A – Berlyne, PKKA OBA, 529 (buv. sign. L.S. XI.18), 455 x 158 mm dydžio pergamentas su septyniais antspaudais, iš kurių išlikę keturi: 1. Eberhardo – rudo vaško elipsė, 42 mm x 64 mm ilgio, pavaizduotas vyskupas; 2. pergamento etiketė mini *Si. Dni. Samb* (Sembos vyskupo antsp.); 3. Pamedės vyskupo Rudolfo – geltono vaško elipsė, 43 x 67 mm, atsikniojęs nuo pergamento; 4. gelsvo vaško elipsė, 32 x 46 mm, pavaizduotas knygą laikantis kunigas su įrašu *S. Prepositi de Culmense*; 5. geltono vaško, pavaizduotas žmogus, prašantis Dievo Motinos su Kūdikiu (pavaizduotų iki pusės) malonės, su įrašu *S. Prepositi Pomezani*; 6. pergamento etiketė mini *Si. Prepositi Samb* (Sembos prepozito antsp.); 7. pergamento etiketė mini *Si. Decani Warm.* (Varmės dekano antsp.)

Pub.: a. CDP, II, Nr. 105, p. 136; b. LU, II, Nr. 696, st. 160–161.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 1939, p. 233; LU, II, Reg. Nr. 819, p. 59; PU, II, Nr. 423, p. 303.

Venerabili in Christo patri ac domino, domino .. Osyliensis ecclesie episcopo, viris que honorabilibus ac discretis dominis .. sancte Rigensis ecclesie, Osyliensis predicte, Tarbatensis, Revalyensisque ecclesiarum prepositis, administratoribus seu procuratoribus, capitulis quoque et canonicis earundem, religiosisque viris ac in Christo sibi sincere dilectis fratribus .. magistro, commendatoribus seu preceptoribus fratrum ordinis domus Theuthonice per Lyvoniam universis, strenuis quoque et nobilibus viris .. capitaneo serenissimi domini .. regis Dacie cum suis subditis universis, omnibus quoque et singulis, nobilibus, militibus et fasallis[a] terrarum Lyvonie et Estonie necnon viris prudentibus et discretis .. Rigensis, Tarbatensis, Revalyensis aliarumque civitatum Lyvonie et Eystonie[b] consulibus iuratis et communitatibus universis Ebirhardus divina miseracione Warmyensis, fratres Iohannes Sambiensis, Rudolfus Pomezaniensis Dei et apostolice sedis providencia ecclesiarum episcopi, Hermannus Culmensis, Ebirhardus Pomezaniensis et Iohannes Sambyensis ecclesiarum prepositi et Iohannes decanus ecclesie Warmyensis salutem in Domino et per temporalia bona transire feliciter ad eterna.

Serpens antiquus hostis humani generis prothoplastum[c] cum posteris sua versucia fallente prostravit in mortem, tantaque cottidie adversum Christi subditos digrassatur invidia, ut quandoque quod per se non poterit per sua membra tamquam instrumenta nequissima non pretereat intemptatum[d], et quia temptator[e] non dormit impugnans, necesse est, ut qui temptatur resistet cura pervigili, ne succumbat. Igitur quia veredica relacione didicimus,

[a] b: vasallis
[b] b: Estoniae
[c] b: protoplastum
[d] b: intentatum
[e] b: tentator (LU sudarytojas visur keičia *mpt* į *nt*)

27

Garbingam Kristuje tėvui ir viešpačiui ponui V[1] Saremos bažnyčios vyskupui, ir garbingiems bei išmintingiems vyrams ponams VV, Šventos Rygos bažnyčios[2], minėtos Saremos, Tartu, Talino bažnyčių prepozitams, tvarkytojams arba atstovams teisme, taip pat jų kapituloms ir kanauninkams, pamaldiems vyrams ir Kristuje nuoširdžiai mylimiems broliams, VV magistrui, komtūrams arba visiems Vokiečių namo ordino brolių viršininkams Livonijoje, taip pat ryžtingiems ir kilniems vyrams VV ponui[3] aukščiausiojo Danijos karaliaus[4] vietininkui su visais jo pavaldiniais, visiems ir pavieniams Livonijos ir Estijos žemių kilmingiesiems, riteriams ir vasalams, protingiems bei išmintingiems Rygos, Tartu, Talino ir kitų Livonijos ir Estijos miestų prisiekusiems tarybos nariams ir visoms bendruomenėms Eberhardas[5], Dievo gailestingumu Varmės, broliai Jonas[6] – Sembos, Rudolfas[7] – Pamedės, Dievo ir Apaštalų Sosto apvaizda bažnyčių vyskupai, Hermanas – Kulmo, Eberhardas[8] – Pamedės, Jonas[9] – Sembos bažnyčių prepozitai, ir Jonas, Varmės bažnyčios dekanas, [siunčia] sveikinimą Viešpatyje ir per laikiną gėrį laimingai pereiti prie amžinojo [gėrio] [linki].
Slibinas[10], senas žmonių giminės priešas, apgaulingu vikrumu pasmerkė pirmąjį žmogų su palikuonimis mirčiai ir kasdien kankina Kristaus sekėjus tokiu dideliu pavydu, kad jei tik ko pats negali, savo kūnu tarsi įrankiu, visiškai piktu, nepraeina pro nesugundytą. Kadangi gundytojas puldamas nemiega, reikia, jog tas, kuris yra gundomas, budrus atsispirtų, idant nesukluptų. Taigi kadangi iš patikimo pranešimo sužinojome, jog kažkokie pasiuntiniai buvo pasiųsti per jus pas lietuvių karalių [..], kurie su tuo pačiu karaliumi ir kai kuriomis jo žemėmis ir pavaldiniais iš vienos, o jūsų žemėmis ir jūsų pavaldiniais iš kitos pusės sudarė taikos sutartį[11], dėl to labai sunerimę, nė kiek neabejodami, tikrai už tikrą darome išvadą, kad šis papiktinantis dalykas daro nepataisomą žalą Viešpaties kaimenėje ir mums mūsų žemėse bei priklausančiose provincijose, jei tokia taika kaip netinkama nebus atšaukta. Ypač, kai tie

nuncios quosdam[1] per vos ad .. regem Lytwinorum transmissos, cum eodem rege et quibusdam suis terris et subditis ex una, vestri quoque et terrarum et subditorum vestrorum parte ex altera pacis federa pepigisse, ex quo nimirum turbati procul omni dubietate cercius certo colligimus, scandalum in grege Dominico nobisque nostris terris et adiacentibus provinciis dampnum irrecuperabile, si pax huiusmodi, quod absit, retractata non fuerit exoriri, maxime cum iidem filii Sathane fraudis comenta contra vos et nos machinentur in dolo, ut quemadmodum mus in pera et serpens in gremio foti. Primum nos nostrosque terminos cum adiacentibus terris, demum vos et vestras provincias, possessiones et subditos, redigant ausu sue ferocitatis in nichilum, in contumeliam nominis Christi et tocius christianitatis miserabile detrimentum. Sane igitur vestre sinceritatis universitatem monemus in Domino et consulimus pura fide, quatenus dicte paci sive treugis qualibuscumque vel qualitercumque factis et initis quantocius renunciare dictosque Christi crucis emulos in personis et rebus, ut expedit, diffidare curetis, que namque comparacio Christi ad belial minus ergo decet militantes Domino, genti peccatrici populo nequam filiis celeratis aliqua pactione coniungi. Ipsi etenim cum locuntur, menciuntur et cum menciuntur, locuntur ex propriis, quia mendax est pater eorum dyabolus, quem secuntur. Nam quod nichil aliud quam vestrarum nostrarumque terrarum subversionem sua dolosa calliditate pretendant, non solum ex multis antiquis verum et ex novis experimentis lamentosis novissime in terra Dobrynensi et confinibus Culmensibus patet et patuit prochdolor evidenter. Frugi est igitur ut confederacione tam dampnosa postposita, Domino vestra bella gerente et ex alto conferente virtutem, inimicis expugnatis et redactis in nichilum, in terris gloriam et in celestibus palmam accipiatis victorie triumphalis.

Datum in Elbingo anno incarnacionis dominice .M°. trecentesimo vigesimo tercio feria secunda ante festum beatorum Symonis et Iude.

[1] raštininkas pataisė *ex par*

patys šėtono apgaulės sūnūs klastingai rezga melą prieš jus ir prieš mus, visiškai taip pat, kaip pelė krepšyje ir gyvatė užanty sušildytos, pirmiausia savo žiauriu akiplėšiškumu jie atves mus ir mūsų valdas su priklausančiomis žemėmis į pražūtį, po to jus ir jūsų provincijas, valdas ir aveles. Jie išniekins Kristaus vardą ir padarys žalą visai krikščionybei. Taigi tiktai perspėjame jūsų visų nuoširdumą Viešpatyje ir patariame tyru tikėjimu, idant rūpintutės atsisakyti [tokios] minėtos taikos ir paliaubų, sudarytų bet kada ir su bet kuo ir pradėtų tiek kartų, ir nepasitikėtute minėtais Kristaus kryžiaus priešais nei asmeniškai, nei reikaluose, nes šis Kristaus pardavimas šėtonui nedera kariaujantiems Viešpatyje, jog jie susisietų kokia nors sutartimi su nuodėminga gentimi, pasileidusia tauta, prasikaltusiais sūnumis. Juk patys, kai kalba, meluoja[12] ir kai meluoja, kalba savais žodžiais, kadangi jų tėvas yra melagis velnias, kuriuo seka. Nes kad jie savo klastingu gudrumu siekia nieko kita, o tik jūsų ir mūsų žemes griauti, yra aišku ne tik iš daugelio ankstesnių, bet ir iš naujų apgailėtinų įrodymų, deja, neseniai paaiškėjusių Dobrynės[13] žemėje ir Kulmo kaimynystėje[14]. Taigi būtų dora, jog, nepaisydami tokios pražūtingos sutarties, Viešpačiui jūsų kariams iš aukštai įkvepiant narsumą, nukariavę priešus ir pavertę į nieką, gautumėte garbę žemėje ir iškilmingos pergalės palmės šakelę danguje.

Duota Elbinge[15] 1323 Viešpaties įsikūnijimo metais, pirmadienį prieš palaimintųjų Simono ir Judo šventę[16].

28

1323.XI.7, Avinjonas

Gavęs prancūzų karaliaus Karolio IV žinią apie ketinimus rengti žygį prieš musulmonus Palestinoje, popiežius Jonas XXII praneša karaliui apie Gedimino norą krikštytis.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 112, dalis II, l. 12, Nr. 540. Kodekse pateikiami panašaus turinio laiškai, skirti prancūzų karaliui bei karalienei ir kitiems prancūzams, minintys žygį į užjūrį. Juose nei Gediminas, nei Lietuva neminimi.

Pub.: a. *Lettres secrètes et curiales relatives à la France*, sud. A. Coulon ir S. Clemencet, 4 tomai (Paryžius, 1906–1972). Nr. 1850; dalis teksto – b. Raynaldi, *Annales ecclesiastici*, sud. C. Baronius ir kt., 37 tomai (Paryžius–Freiburgas–Bar le Duc, 1864–1887), ad annum 1323 § 19; c. LU, II, Nr. 697, st. 162; d. GL, 10 (paimtas iš c).

Carolo regi Francie. Ad nostram nuper presentiam venientes dilecti filii nobiles viri Robertus, comes Bononie et Matheus de Varennis ac Petrus de Cunheriis[a], milites regalis excellentie nuntii[b], litteras regias de credencia nostro apostolatui presentarunt, qui per nos affectu benigno recepti sanctum et laudabile propositum utique plurimum nobis gratum, quod cura liberationem Terre Sancte de manibus infidelium cordi regio divinitus, sicut indubie credimus, Altissimus inspiravit, in nostra et nonnullorum fratrum nostrorum Sancte Romane Ecclesie cardinalium recensentes presentia, ea, que super negotio passagii transmarini juxta commissum sibi per easdem litteras credentiam proponere voluerunt. Primo prudenter et discrete verbotenus explicarunt, et subsequenter sub certis capitulis tradiderunt in scriptis, super quibus nos, cum eisdem nuntiis[c] | multis collationibus, et cum dictis fratribus nostris profundis et maturis deliberationibus habitis, ecce quod ad responsionem ac intentionem nostram providentie regie plenius super hiis explicandam, venerabilem fratrem nostrum G. archiepiscopum Viennensem ac dilectum filium Dominicum, fratrem predicatorum sacre theologie professorem et in curia romana lectorem, de quorum circumspectione provida et fidelitate probata plene confidimus, ad regalem presentiam providimus destinandos. Quocirca serenitatem regiam rogamus attentius et hortamur quatinus nuntios ipsos benigne recipere sibique super predictis velit celsitudo regia fidem indubiam adhibere predictosque nuntios ad nos et sedem eandem remittere celeriter et fideliter expeditos.

Ceterum ad gaudium celcitudini regie nunciamus fidedignis relatibus noviter accepisse, quod sub tributo annuo quinquaginta millum florenorum Soldano per Armenos more solito persolvendo pax est inter eos pro annis .XV^{cim}. reformata et in eis partibus publicata, iamque Armeni propter guerram profugi ad propria sunt reversi; que quidem pax ab Armenis acceptabilis reputatur.

Rursus Gedeminne[d], qui se regem Lethonie[e] et Ruthenorum[f] intitulat, nobis nudius[g] per suas litteras nunciavit[h] se desiderare intense cum suis regnicolis sacrosancte Romane Ecclesie subiacere unitati; supplicans a nobis legatos sibi, qui eum ad fidem ortodoxam admittant et in ea salubriter instruant, destinari; super quibus per nuncios nostros plenius informari poterit regia celcitudo.

Datum Avinione .VII. id. novembris anno octavo.

[a] a: *Concheriis*
[b] B: *nunciis*
[c] B: *multis* įrašyta eilutės gale, kartojoma kitos pradžioje
[d] B: neaišku, ar *Gedemien*, ar *Gedennen*
[e] c, d: *Letthovie*
[f] B: *Ruthuorum*
[g] B: *nuper*
[h] a: *iniciavit;* b, c, d: *intimavit*

28

Karoliui[1], Prancūzijos karaliui. Neseniai pas mus atvykę mieli sūnūs kilmingi vyrai Robertas[2], Bulonės grafas, Motiejus iš Varennes ir Petras iš Cugnieres[3], riteriai, karališkosios ekscelencijos pasiuntiniai, įteikė mūsų popiežystei karaliaus įgaliojimo laišką. Su geranoriška meile mūsų priimti, mūsų ir kai kurių mūsų brolių Šventosios Romos bažnyčios kardinolų akivaizdoje šie pristatė mums itin malonų šventą ir pagirtiną sumanymą. Jį, kaip neabejodami tikime, Aukščiausias Dieviškumas karališkai širdžiai įkvėpė, rūpindamasis išlaisvinti Šventąją Žemę iš netikinčiųjų rankų. Mūsų akivaizdoje šie pasiuntiniai norėjo atskleisti savo pažadą dėl užjūrio žygio[4], remdamiesi tuo pačiu laišku. Pirmiausia išmintingai ir aiškiai pažodžiui išdėstė tai, ką norėjo, o po to tam tikrais punktais perdavė [duomenis] raštuose, dėl kurių mes, su tais pačiais pasiuntiniais daug aptarę ir su minėtais mūsų broliais [kardinolais] nuodugniai ir brandžiai apsvarstę, štai ką atsakome ir siekiame karališkajam įžvalgumui daugiau dėl tų dalykų paaiškinti. Gerbiamą mūsų brolį G.[5], Vienne's arkivyskupą, ir mielą sūnų Dominyką, pamokslininkų brolį, šventosios teologijos magistrą-dėstytoją ir Romos kurijos pamokslininką, kurių protingu įžvalgumu ir išmėginta ištikimybe visiškai pasitikime, numatome paskirti apsilankyti pas karalių. Dėl to karališkąją prakilnybę karštai prašome ir raginame, jog karališkoji aukštybė norėtų maloniai priimti tuos pasiuntinius ir dėl minėtų dalykų rodyti jiems neabejotiną pasitikėjimą bei minėtus pasiuntinius pas mus ir į tą patį Sostą greitai ir netrukdomai sugrąžinti.

Be to, karališkosios aukštybės džiaugsmui pranešame, kad iš patikimų šaltinių neseniai sužinojome, jog, armėnams įprasta tvarka sumokėjus 50,000 florinų metinės duoklės sultonui, taika tarp jų yra atnaujinta penkiolikai metų ir paskelbta tuose kraštuose, ir jau dėl karo pabėgę armėnai jau sugrįžo namo, taigi ši taika armėnų laikoma priimtina[6].

Vėl Gediminas, kuris skelbiasi Lietuvos ir rusų karaliumi[7], mums labai neseniai[8] pranešė savo laišku labai trokštąs su savo karalystės gyventojais prisijungti prie didžiai Šventos Romos bažnyčios vienybės, maldaudamas, kad paskirtume jam pasiuntinius, kurie jį atvestų į tikrąjį tikėjimą ir naudingai to tikėjimo pamokytų; per mūsų pasiuntinius karališkoji aukštybė galės daugiau apie tai sužinoti.

Duota Avinjone septintą dieną iki lapkričio idų, aštuntais metais.

29

1323.XI.25, Kulmas

Brolis Mikalojus, prūsų pranciškonų gardianas, kartu su pavaldiniais įtikinėja visus krikščionis, kad lietuviai yra nepatikimi. Gina Vokiečių ordino brolius, mini Gedimino laiškus ir jo elgesį su popiežiaus legatų pasiuntiniais.

Rs.: A – Berlynas. PKKA OBA 529 (buv. sign. L.S. XI.20) 261 x 170 mm pergamentas, rudas rašalas, penki rudi elipsės formos antspaudai: 1. Braunsbergo, 35 x 53 mm, prašytojas stovi prieš Kristų; 2. Torūnės, 30 x 45 mm, stovintis asmuo teikia palaiminimą; 3. 35 x 53 mm, prašytojas stovi prieš Dievo Motiną su Kūdikiu; 4. 36 x 58 mm, soste sėdintis vyskupas duoda palaiminimą, o žemiau pavaizduota prašanti moteris; 32 x 45 mm, šventasis stovi, įrašas – S. *gardiani de Novocastro.*

Dorso – Littera custodie Pruscie et gardianorum de periculo, quod rex Lictowinorum christianis intulit, fide simulata. Šis tekstelis parašytas kito žmogaus, o ne laiško autoriaus.

B – Nuorašas iš A, žr. Nr. 30.

Pub.: a. LU, II, Nr. 698, st. 162–163; b. GL, 11 (paimtas iš a). Plg. Nr. 35.

Reg.: PU, II, Nr. 430, p. 308.

Universis Christi fidelibus hanc litteram inspecturis frater Nicolaus, custos fratrum minorum custodie Pruzcie[a] cum ceteris gardianis sue sollicitudini commendatis sinceram in Domino caritatem.

Cum veritatem veritatis professores calumpnias sustinere conspiciunt, debent iniuriam pacientibus non solum compati, verum etiam remediis subvenire prout expedit, oportunis. Ea propter nos considerantes virorum religiosorum de domo Teuthonica dominorum famam gravius et inmerito fore denigratam ex eo, quod nonnulli ipsorum emuli audeant asserere Litwanorum regem fidem cum suis katholicam[b] assumere cupientem ipsi nitantur studiosius inpedire[c], universitati vestre, cogente iusticia, pro ipsorum iam dictorum excusacione dominorum, prout nobis cercius et plenissime constat ex nuper actis, patefacimus per presentes eundem prefatum regem quasdam per plures mundi partes direxisse litteras, in quibus se cum suis et toto regno asseruit baptizari et coniungi velle turbe fidelium populorum. Super quo venientes quamplures ad ipsum nuncii solempnes non solum in hoc facto ficticium reperientes, sed etiam eundem blasphemare Deum ibidem audierunt.

Nec hiis contenti satellites ipsius fines christianorum circumquaque invaserunt intantum ledentes ut maximam utriusque sexus hominum multitudinem, exceptis occisis et crematis in ecclesiis, quorum non est numerus, in captivitatem redigentes penitus abduxerunt. Quomodo ergo verisimile aut credibile esse poterit sepedictos viros, qui, relinquentes mundum et se tali religioni pro defensione christianorum tradentes, cottidie etiam corpus proprium periculis et morti exponant, ut oculata sepius fide conspeximus, regis prefati et gentis ipsius debeant inpedire conversionem cum tanta ab ipso et suis satellitibus christianis et sibimetipsis mala frequencius inferantur. Cupientes igitur ut veritatis testimonium supra memoratum prenotatis dominis utile et laudabile fiat, appensione nostrorum sigillis officiorum presentia roboramus. Datum in Culmine anno Domini .M°C°C°C°XXII°I. in die sancte Katherine[d].

[a] a: *Prusciae*
[b] a: *catholicam*
[c] a: *impedire*
[d] *in die Catherinae*

29

Visiems šį raštą skaitysiantiems Kristaus tikintiesiems brolis Mikalojus, mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje[1] kustodas[2], su kitais jo rūpestingumui patikėtais kustodais linki nuoširdžios meilės Viešpatyje.

Kai tiesos skelbėjai pastebi, kad tiesa užpuolama šmeižtais, privalo skriaudą patiriančius ne tik užjausti, bet ir tinkamais vaistais jiems padėti. Tai skirta ir mums, manantiems, jog dievobaimingų vyrų ir ponų iš Vokiečių namų šlovė labiau ir nepelnytai bus apjuodinta dėl to, kad kai kurie jų varžovai išdrįsta teigti, jog lietuvių karalius kartu su saviškiais ketina priimti katalikų tikėjimą, o jie patys stengiasi kruopščiau [lietuviams] kliudyti. Jums visiems teisingumo liepiami tų pačių minėtų ponų pateisinimui pagal tai, kaip mums tikriau ir aiškiausiai žinoma iš nesenų darbų, aiškiname šiuo [laišku], kad tas pats anksčiau minėtas karalius nusiuntė daugeliui pasaulio sričių laišką[3], kuriame teigė, jog jis su saviškiais visoje karalystėje nori būti apkrikštytas ir sujungtas su tikinčiųjų tautų minia. Daugybė šį reikalą tirti atvykusių pas jį [oficialiųjų] pasiuntinių ne tik atskleidžia šio dalyko prasimanymą, bet netgi ten pat girdėjo jį piktžodžiaujant prieš Dievą.

Šiais [dalykais] nepatenkinti jo paties bendrininkai įsiveržė į aplinkines krikščionių žemes taip niokodami[4], kad didžiausią daugybę abiejų lyčių žmonių, neskaitant begalės nužudytų ir sudegintų bažnyčiose[5], į nelaisvę paėmę išsivarė. Taigi kaip galėtų būti panašu į tiesą ir visai tikėtina, jog minėti [Vokiečių ordino] vyrai, kurie, palikdami pasaulį ir atsiduodami tokiam tikėjimui, idant apgintų krikščionis, kasdien savo kūną pavojams ir mirčiai atstato, kaip ne kartą esame sužinoję iš paliudijimų, turėtų kliudyti minėto karaliaus ir jo genties atsivertimui, jei jis ir jo bendrininkai ir tiems patiems [vienuoliams] tokias blogybes dažnai neša? Taigi trokšdami, kad tiesos paliudijimas, anksčiau minėtas, pavadintiems ponams būtų naudingas ir pagirtinas, tvirtiname šį [raštą], pridėdami mūsų pareigybių antspaudus.

Duota Kulme 1323 Viešpaties metais, Šventos Kotrynos dieną.

30

1323.XI.25, Kulmas

Brolis Mikalojus, prūsų pranciškonų gardianas, kartu su kitais ordino pareigūnais įtikinėja popiežių, kad lietuviai yra nepatikimi. Gina Vokiečių ordino brolius, mini Gedimino laiškus ir jo elgesį su popiežiaus legatų pasiuntiniais.

Rs.: A – Berlynas. PKKA OBA 530 (buv. sign. L.S. XI.19) 250 x 177 mm pergamentas, rudas rašalas, penki rudi elipsės formos antspaudai: 1. 32 x 51 mm, prašytojas stovi prieš Kristų, įrašas – *sigillu gardiani de Brunsberc*; 2. 29 x 49 mm, eidamas dangun Kristus suteikia palaiminimą, įrašas – *gardian de Thoru*; 3. 32 x 50 mm, prašytojas stovi prieš Dievo Motiną su Kūdikiu; 4. 35 x 50 mm, soste sėdintis vyskupas teikia palaiminimą žemiau pavaizduotam žmogui; 33 x 47 mm, šventasis stovi, įrašas – *S. gardiani de Novocastro*.
Dorso – Littera custodis et gardianorum fratrum minorum Pruscie ad dominum papam de dolo regis Lectowinorum.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 106, p. 138; b. PU, II, Nr. 429, p. 307–308.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 822, p. 60; *Ermländisches Urkundenbuch*, I, Nr. 336, p.125; *Kulmer Urkundenbuch*, Nr. 197, p. 140.

Sanctissimo ac piissimo patri et domino, domino Iohanni summo divina providentia Sedis Apostolice episcopo frater Nicolaus custos fratrum Minorum custodie Pruzcie cum ceteris gardianis sue sollicitudini commendatis devota cum prostracione humili pedum oscula beatorum.

Cum veritatem veritatis professores calumpnias sustinere conspiciunt, debent iniuriam pacientibus non solum compati verum etiam remediis subvenire, prout expedit, oportunis. Ea propter nos considerantes virorum religiosorum dominorum de domo Teuthonica famam gravius et inmerito fore denigratam ex eo, quod nonnulli ipsorum emuli audeant asserere Litwanorum regem fidem cum suis katholicam assumere cupientem ipsi nitantur studiosius inpedire, sanctitati vestre fide qua tenemur et devocione pro ipsorum iam dictorum dominorum excusatione, prout nobis cercius et plenissime constat ex nuper actis, patefacimus per presentes eundem prefatum regem quasdam per plures mundi partes litteras direxisse, in quibus se cum suis et toto regno asseruit baptizari et coniungi velle turbe fidelium populorum. Super quo venientes quamplures ad ipsum nuncii solempnes non solum in hoc facto ficticium repperientes, sed etiam eundem blasphemare Deum ibidem audierunt.

Nec hiis contenti satellites ipsius fines christianorum circumquaque invaserunt intantum ledentes ut maximam utriusque sexus hominum multitudinem, exceptis occisis et crematis in ecclesiis, quorum non est numerus, in captivitatem redigentes penitus abduxerunt. Quomodo ergo verisimile aut credibile esse poterit sepedictos viros, qui relinquentes mundum et se tali religioni pro defensione christianorum tradentes cottidie etiam corpus proprium periculis et morti exponant, ut oculata sepius fide conspeximus, regis prefati et gentis ipsius debeant inpedire conversionem cum tanta ab ipso et suis satellitibus christianis et sibimetipsis mala frequencius inferantur. Cupientes igitur ut veritatis testimonium quod coram vestra protulimus sanctitate dominis prenotatis utile et laudabile fiat, appensione nostrorum sigillis officiorum presentia roboramus.

Datum in Culmine anno Domini millesimo XXII°I· in die sancte Katherine.

Švenčiausiajam ir pamaldžiausiam Tėvui ir Viešpačiui, vyriausiajam Dievo apvaizdoje Apaštalų Sosto vyskupui Jonui brolis Mikalojus, Mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje[1] kustodas[2], su kitais kustodais, jo rūpestingumui patikėtais, kukliai nusilenkdami bučiuoja palaimintųjų pėdas.

Kai tiesos skelbėjai pastebi, kad tiesa užpuolama šmeižtais, privalo skriaudą patiriančius ne tik užjausti, bet ir tinkamais vaistais jiems padėti. Tai skirta ir mums, manantiems, jog dievobaimingų vyrų ir ponų iš Vokiečių namų šlovė labiau ir nepelnytai bus apjuodinta dėl to, kad kai kurie jų varžovai išdrįsta teigti, jog lietuvių karalius kartu su saviškiais ketina priimti katalikų tikėjimą, o jie patys stengiasi kruopščiai [lietuviams] kliudyti. Jums visiems teisingumo liepiami tų pačių minėtų ponų pateisinimui pagal tai, kaip mums tikriau ir aiškiausiai žinoma iš nesenų darbų, aiškiname šiuo [laišku], kad tas pats anksčiau minėtas karalius pasiuntė daugeliui pasaulio sričių laišką[3], kuriame teigė, jog jis su saviškiais visoje karalystėje nori būti apkrikštytas ir sujungtas su tikinčiųjų tautų minia. Daugybė šį reikalą tirti atvykusių pas jį [oficialiųjų] pasiuntinių ne tik atskleidžia šio dalyko prasimanymą, bet netgi ten pat girdėjo jį piktžodžiaujant prieš Dievą.

Šiais dalykais nepatenkinti, jo paties bendrininkai įsiveržė į aplinkines krikščionių žemes taip niokodami[4], kad iš ten didžiausią daugybę abiejų lyčių žmonių, neskaitant begalės nužudytų ir sudegintų bažnyčiose[5], į nelaisvę paėmę išsivarė. Taigi kokiu būdu galėtų būti panašu į tiesą ir visai įtikėtina, jog minėti vyrai, kurie, palikdami pasaulį ir atsiduodami tokiam tikėjimui, idant apgintų krikščionis, kasdien savo kūną pavojams ir mirčiai atstato, kaip ne kartą esame sužinoję iš paliudijimų, turėtų kliudyti minėto karaliaus ir jo genties atsivertimui, jei jis ir jo bendrininkai krikščionims ir tiems patiems [vienuoliams]tokias blogybes dažnai neša? Taigi trokšdami, idant teisybės paliudijimas, anksčiau minėtas, pavadintiems ponams būtų naudingas ir pagirtinas, tvirtiname šį [raštą], pridėdami mūsų pareigybių antspaudus.

Duota Kulme 1323 Viešpaties metais, Šventos Kotrynos dieną.

31

1323.XII, Sarema

Pub.: a. Schirren, C., *Verzeichniss Livländischer Geschichts-Quellen in Schwedischen Archiven und Biblioteken*, I (Tartu, 1862), Nr. 32, p. 160; b. LU, VI, Reg. 882 f, p. 168.

Ein bisschop van Curland heft gebeden Jacobum, den bisscop van Ozell, dar he mit den Lettowen den bifrede wolde upseggen; krege der derwegen schaden, den wolde eme de orde upleggen, worde he vor dem stole to Rome verklaget, de bisscop van Curland wolde in siner eigener personen dar hen und eme vorantworden. M°III°XXIIII

31

Kuršo vyskupas prašė Saremos vyskupo Jokūbo[1], kad atšauktų taiką su lietuviais; skriaudos jam bus, bet Ordinas jam padėtų, o jeigu tas skųstųsi Romos Sostui, Kuršo vyskupas[2] norėtų dėl šito jam atsakyti pats.

32

1323.XII.23, Naugardas

Sutartis tarp Naugardo (atstovaujamo arkivyskupo Dovydo, posadniko Varfolomejaus Juraičio, tūkstantininko Avramo) ir Vokiečių ordino Livonijoje (atstovaujamo Reimaro Hanės, Henriko Holtzetės, Otono iš Bramhorno, Voldemaro iš Doleno, Henriko iš Parenbekės, Helmoldo iš Sagheno ir keturių Rygos tarybos narių). Susitarė vieni kitiems padėti, jei užpultų lietuviai.

Rs.: A – Talino miesto archyvas, Raudonosios privilegijos Nr. 67, 305 x 187 mm pergamentas be antspaudų, jų buvimo vietoje likusios skylutės.

Pub.: a. RLA, Nr. 55; b. LU, II, Nr. 685, st. 137–139, sudarytojas tvarko kalbą: keičia *y* į *i*, išbraukia *h* po *g*; c. *Gramoty Velikogo Novgoroda i Pskova*, sud. S. N. Valk (Maskva–Leningradas, 1949), Nr. 37, p. 65–67.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 806, p. 53–54; *Katalog des Revaler Stadtsarchiv*, III.2 (Talinas, 1926), p. 199–; Janin V. L., *Novgorodskije akty XII–XV vv. Chronologičeskaja kommentarj* (Maskva, 1991), Nr. 11, p. 87–88. Dėl datavimo žr. įvadą, p. xliv–xlv.

Alle de ghene, de dessen bref sen unde horen, de latet groten de Comendur van Wenden, her Reymar Hane, unde de Comendur van Dunemunde, her Hinrich Holtzete, her Otto Bramhorn, her Woldemar van Dolen, her Hinrich van Parenbeke, her Helmolt van Saghen, mit heyle an unsen herren Ihesu Christo. Kundich do wi dat, dat wi van des menen kerstendomes weghene to Novgarden in botschaft hebbet ghe wesen, unde dat wi mit den biscope Dawida unde mit den borchgreven Olfermegy unde mit deme herthoghen Awarine unde mit den menen Nougarderen unde mit alle eren underdanen ene ewighe vorbindinghe hebbet ghe maket, de ewich bliven schal, dat de Novgarten uns helpen scholen und wi en weder uppe de Lettowen und uppe alle de ghene de ere vrunt unde ere helpere sint der Lettowen. Were dat de Novgarden koningh mit deme Lettoweschen koninghe uppe de Novgardere ten wolde, dar scholde wi ere helpere to wesen. Vort mer ift der Novgardere koningh mit deme Lettoweschen koninghe up uns ten wolde, dar scholden de Novgardere use helpere to wesen, mit sodanen reden also hir na stan: Dat de Nougardere nenen vrede maken scholden mit den Lettowen ane use wlbort und wi och ninen vrede maken scholden mit den Lettowen ane der Novgardere wlbort[a]; vort mer de Novgardere scholen uns helpen reysen uppe de Lettowen mit alle erer macht, unde wi scholen weder mit en reysen uppe de Lettowen mit alle user macht. Were och dat den Ruzen ienegherleye scade schude van unseme lande, dar scholden se ere boden to senden, dar de schade were gheschen, de scholden dat untweyten an minne eder na rechte; were och dat also, dat des de ghene nicht weder don ne wolde, de den schaden hedde ghe dan, swat deme vort mer dar umme schude, dar ne scholde de vrede nicht mede ghe broken wesen. Were dat unseme lande ienegherleye schade schude, so scholde wi use boden senden, dar de schade were gheschen, dat scholden se weder don na mynne eder na rechte; were dat des nicht en schude, ift men dar ghicht umme dede, dar mede ne scholde de vrede nicht ghe broken wesen. Were och dat also, dat de Pleschowere van den Lettowen nicht laten ne wolden, so

[a] b: volbort

32

Visiems šį raštą matysiantiems bei girdėsiantiems Cėsio [Wendeno] komtūras ponas Reimaras Hanė, Daugavgryvos komtūras ponas Henrikas Holtzetė[2], ponas Otonas iš Bramhorno[3], ponas Voldemaras iš Doleno[4], ponas Henrikas iš Parenbekės[5], ponas Helmoldas iš Sagheno[6] linki sveikatos Viešpatyje mūsų Jėzuje Kristuje.

Mes duodame žinoti, jog būdami pasiuntinybėje Naugarde visos krikščionybės vardan sudarėme amžiną sutartį su [arki]vyskupu Dovydu[7] ir su posadniku Varfolomejumi[8], ir su tūkstantininku Avramu[9] bei visais naugardiškiais ir visais jų pavaldiniais. Ta sutartis, pagal kurią naugardiškiai privalo padėti mums, o mes – jiems prieš lietuvius ir visus [pastarų]jų draugus ir sąjungininkus, galios amžinai. Jeigu Naugardo [*turėtų būti:* Pskovo] kunigaikštis[10] norės žygiuoti su lietuvių kunigaikščiu prieš naugardiškius, mes turėsime pastariesiems padėti. Toliau, jeigu Naugardo [t.y. Pskovo] kunigaikštis kartu su lietuvių kunigaikščiu[11] norės mus užpulti, naugardiškiai turės būti mūsų padėjėjais čia nustatytomis sąlygomis: naugardiškiai nesudarys jokio susitarimo su lietuviais, mums su tuo nesutikus, o mes nesudarysime jokio susitarimo su lietuviais, naugardiškiams su tuo nesutikus; toliau, naugardiškiai turės mums padėti žygiuoti prieš lietuvius visomis savo jėgomis, o mes turėsime žygiuoti su jais prieš lietuvius visomis savo jėgomis. O jeigu rusams bus kokios nors žalos mūsų žemėje, jie turės pasiųsti pasiuntinius ten, kur tai atsitiko, ir jie susitars taikingai arba per teismą. Jei tas, kuris padarė žalą, nenorės susitarti, tai neduos progos laužyti šį sutarimą. Jeigu bus žala mūsų žemei, mes turėsime siųsti savo pasiuntinius ten, kur tai atsitiko, ir byla bus išspręsta taikingai arba teisme. Ir jeigu taip nebus, net jeigu kaltė bus nustatyta, tai nebus proga laužyti šį susitarimą. Taip pat jeigu pskoviečiai nenorės skirtis nuo lietuvių[12], mes turėsime padėti naugardiškiams ir kariauti šalia jų, ir jie šalia mūsų prieš pskoviečius tol, kol pastarieji paklus naugardiškiams. Toliau, jei pasienyje kils ginčas tarp mūsų šalių dėl sienų, žvejybos, bartinių medžių arba dėl šienavimo, tada bus nustatoma, pagal kieno teisę [byla] bus sprendžiama, kad nuostolių nebūtų teisme ir kad kiekvienas laikytų sieną taip, kaip iš seno buvo.

Patvirtindami šį susitarimą, mes pridėjome savo antspaudą prie šio minėtiems rusams [skirto]

scholde wi den Novgarderen helpen dar to, unde orloghen also langhe mit den Novgarderen, und se mit uns up de Pleschowere, bet se den Novgarderen underdanich worden. Vort mer ift ienegherleye lant kif up sta twischen den landen umme lantschedinghe, umme vischerye, umme honich bome, umme heyslach[b], dar schal men to komen, mit watte rechte en winnen wille, dat he mit deme selven rechte weder vorlese, och dat malk sine lantscede beholde, als is van oldinghes heft ghewesen. To er thughinghe so hebbe wi vorbenomeden Ruzen use[c] ingheseghele an dessen breff ghehangen, de is ut ghegheuen na den iare uses Heren in deme dusendesten, in deme drehundersten, in deme dre und twynteghesten, des lesten vrydaghes vor des heylighen Kerstes daghe. Dat de rechten breue der Ruzen, de ut ghe gheven sint uppe de vorbindinghe twischen den Novgarderen unde deme menen kerstendome, van worde to worde aldus spreken, dar so hebbe wi herren Hinrich van Parenbeke, Helmolt van Saghen, de riddere, unse ingheseghele an desse ieghenwordighen ut scrift ghe hangen.

[b]: hoislach

[c]: unse

rašto. Raštas duotas mūsų Viešpaties tūkstantis trys šimtai dvidešimt trečiaisiais metais, paskutinį penktadienį iki Kalėdų[13]. Patvirtindami tikrąjį raštą, kurį rusai davė dėl taikos tarp naugardiškių ir visos krikščionybės, žodį po žodžio, kaip jie kalba, įrašytą, mes, ponas Henrikas iš Parenbekės ir Helmoldas iš Sagheno, riteriai, esame pridėję prie jo savo antspaudus[14].

33

1324.I.16, Mevė

Olivos ir Pelplino cistersų vienuolynų abatai daro oficialų Prūsijos pranciškonų atstovo brolio Mikalojaus laiško Jonui XXII nuorašą (žr. Nr. 30).

Rs.: A – Berlynas, PKKA OBA 532 (buv. sign. Schiebl. 52, Nr. 2), 292 x 273 mm pergamentas, rudas rašalas, dvi pergamento juostelės antspaudams, antspaudų nėra. Kitoje teksto pusėje: Excusatio fratrum super iniusta fama quod impedirent regem Livanorum a recipienda fide catholica.

Reg.: PU, II, Nr. 429, p. 307–308.

Noverint universi presentes visuri quod nos frater Paulus abbas de Oliva et frater Iordanus abbas de Pelpelin ordinis Cysterciensis Wladislaviensis dyocesis quandam litteram non rasam, non abolitam, non cancellatam, non viciatam sed prorsus omni vicio carentem veris ac libatis sigillis religiosorum virorum videlicet fratris Nycolai custodis fratrum Minorum custodie Pruscie ceterorumque gardianorum eorundem ordinis et provincie, scilicet Thorunensis, Culmensis, Brunbergensis et Nuwinburgensis sigillatam vidimus, legimus. conrrectavimus et examinavimus diligenter cuius tenor sequitur in hec verba.

Sanctissimo ac piissimo patri et domino, domino Iohanni, summo divina providentia Sedis Apostolice episcopo, frater Nicolaus custos fratrum Minorum custodie Pruscie cum ceteris gardianis sue sollicitudini commendatis [a] devota cum prostracione humili pedum oscula beatorum.

Cum veritatem veritatis professores calumpnias sustinere conspiciunt, debent iniuriam pacientibus non solum compati verum etiam remediis subvenire, prout expedit, oportunis. Ea propter nos considerantes virorum religiosorum dominorum de domo Teuthonica famam gravius et inmerito fore denigratam ex eo, quod nonnulli ipsorum emuli audeant asserere Litwanorum regem fidem cum suis catholicam assumere cupientem ipsi nitantur studiosius inpedire, sanctitati vestre, fide qua tenemur et devocione pro ipsorum iam dictorum dominorum excusacione, prout nobis cercius et plenissime constat ex nuper actis, patefacimus per presentes eundem prefatum regem quasdam per plures mundi partes litteras direxisse, in quibus se cum suis et toto regno asseruit baptizari et coniungi velle turbe fidelium populorum. Super quo venientes quam plures ad ipsum nunccii sollempnes non solum in hoc facto ficticium repperientes, sed etiam eundem blasphemare Deum ibidem audierunt.

Nec hiis contenti satellites ipsius fines christianorum circumquaque invaserunt in tantum ledentes ut maximam utriusque sexus multitudinem hominum, exceptis occisis et crematis in ecclesiis, quorum non est numerus, in captivitatem redigentes penitus abduxerunt. Quomodo ergo verisimile aut credibile esse poterit sepedictos viros, qui relinquentes mundum et \se/ tali religioni pro defensione christianorum tradentes cottidie etiam corpus proprium periculis et morti exponant, ut oculata fide sepe conspeximus, regis prefati et gentis ipsius debeant inpedire conversionem cum tanta ab ipso et suis satellitibus christianis et sibimetipsis mala

[a] *prost* išbraukta

33

Tegul žino visi, kurie matys šį raštą, jog mes, Vloclaveko vyskupystėje[1] esantys cistersų ordino Olyvos abatas brolis Paulius[2] ir Pelplino abatas brolis Jordanas[3], peržvelgėme, skaitėme, pataisėme ir kruopščiai apžiūrėjome šį laišką, neištrintą, neapgadintą, nepribraukytą, nesuklastotą ir apskritai nekeliantį jokio įtarimo, tikrais ir nepaliestais vienuolių, būtent brolio Mikalojaus[4], Mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje kustodo, ir kitų tų pačių ordino ir provincijos, t. y. Torūnės, Kulmo, Braunsbergo ir Neuenburgo, gvardijonų antspaudais paženklintą. Šio laiško turinys išdėstytas šiais žodžiais:

Švenčiausiajam ir pamaldžiausiam Tėvui ir Viešpačiui ponui Jonui, aukščiausiam Dievo apvaizda Apaštalų Sosto vyskupui, brolis Mikalojus, Mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje kustodas, su kitais gvardijonais, jo rūpesčiui patikėtais, pamaldžiai, su nuolankiu atsidavimu palaimintųjų [šv. Petro ir Pauliaus] pėdas bučiuoja.

Kai tiesos skelbėjai pastebi, kad tiesa užpuolama šmeižtais, jie privalo skriaudą patiriančius ne tik užjausti, bet ir tinkamais vaistais jiems padėti. Dėl to mes, manydami, jog ponų vienuolių iš Vokiečių namo garbė sunkiai ir nepelnytai bus apjuodinta dėl to, kad kai kurie jų priešininkai drįsta tvirtinti, jog lietuvių karaliui, trokštančiam su saviškiais priimti katalikų tikėjimą, šie siekią atkakliai trukdyti, ir dėl tikėjimo, kurio laikomės, ir dėl dievobaimingumo minėtų ponų pateisinimui, kaip mums tikrai ir aiškiausiai žinoma iš nesenų įvykių, atskleidžiame jūsų šventenybei šiuo [laišku], kad tas pats minėtas karalius į daugelį pasaulio kraštų nusiuntė laiškus, kuriuose teigė, jog jis su saviškiais ir visa karalyste norįs apsikrikštyti ir prisijungti prie tikinčių tautų būrio. Be to, daug įprastų pasiuntinių, atvykstančių pas jį, ne tik šiame dalyke atskleidė apsimetinėjimą, bet ir ten pat girdėjo jį piktžodžiaujant prieš Dievą.

Šiais [dalykais] nepatenkinti jo paties bendrininkai į aplinkines krikščionių žemes įsiveržė taip niokodami, kad iš ten didžiausią daugybę abiejų lyčių žmonių, neskaitant begalės nužudytų ir sudegintų bažnyčiose, į nelaisvę paėmę išsivarė. Todėl argi tikrai įtikėtina ir panašu į tiesą, jog minėti vyrai, kurie, palikdami pasaulį ir atsiduodami tokiam tikėjimui, idant apgintų krikščionis, kasdien savo kūną pavojams ir mirčiai atstato, kaip dažnai esame sužinoję iš paliudijimų, turėtų minėto karaliaus ir jo genties atsivertimui trukdyti, jei jis ir jo bendrininkai krikščionims ir tiems patiems [vienuoliams] tokias blogybes dažnai neša? Taigi trokšdami, kad tiesos paliudijimas, kurį jūsų šventenybei pateikėme, minėtiems ponams būtų naudingas ir pagirtinas, mūsų pareigybių antspaudus pridėdami šį raštą tvirtiname.

frequencius inferantur. Cupientes igitur ut veritatis testimonium quod coram vestra protulimus \sanctitate/ dominis prenotatis utile et laudabile fiat, appensione nostrorum sigillis officiorum presentia roboramus. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus dignum-duximus appendenda.

Datum in Gmewa castro. Anno Domini .M°.C°C°C°.XXIIII°. indiccione .VII. XVII°. kalendas Februarii, presentibus Fratre Gerhardo priore in Olyva et fratre Iohanne priore in Pelpelin et domino Gotfrido quondam abbate in Pelpelin et fratre Allexandro camerario ibidem.

Duota Mevės[5] pilyje Viešpaties 1324 metais, septintą indiktą, 17 dieną prieš vasario kalendas, brolio Ekhardo[6], Olyvos prioro, brolio Jono[7], Pelplino prioro, pono Gotfrydo[8], kadaise Pelplino abato, ir broliui Aleksandro[9], ten pat iždininkui, akivaizdoje.

34

1324.I.17, Mevė

Prie Pelplino ir Olivos abatų imperijos notaras Zygvinas iš Dachybekės oficialiai perrašo Mikalojaus laišką popiežiui (žr. Nr. 28).

Rs.: A – Berlyne PKKA OBA 533 (buv. sign. Schiebl. 52, Nr. 1), 199 x 402 mm dydžio pergamentas, panašus į littera clausa su trimis raudono vaško liekanomis verso; raštininko ženklas – rudas rašalas.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 106, p. 138.

Reg.: žr. Nr. 33.

In Christi nomine amen. Anno nativitatis Eiusdem .M°C°C°C°XXIIII°., indiccione .VII°. .XVI°. kalend. Februar. hora .III. in castro Gmewensi, reverendus vir, dominus ac frater Fridericus de Wyldinberch ordinis hospitalis sancte Marie Iherosol. de Domo Theuthonica terrarum Pruscie magister presentavit michi infrascripto notario publico et in manibus meis posuit in presencia testium subscriptorum quandam litteram non rasam, non abolitam, non cancellatam, non viciatam sed prorsus omni suspicione carentem, veris ac illibatis sigillis religiosorum virorum videlicet fratris Nycholai custodis fratrum minorum custodie Pruscie ceterorumque gardianorum eorumdem ordinis et provincie scilicet Thorunensis, Culmensis, Brunsbergensis et Nuwinburgensis sigillatam, mandans ut ipsam litteram diligenter inspicerem, legerem ac perlectam de verbo ad verbum fideliter exemplarem, cuius tenor sequitur in hec verba:

Sanctissimo ac piissimo patri et domino, domino Iohanni, summo divina providencia sedis apostolice episcopo, Frater Nycholaus, custos fratrum minorum custodie Pruscie cum ceteris gardianis sue sollicitudini commendatis devota cum prostracione humili pedum oscula beatorum.

Cum veritatem veritatis professores calumpnias sustinere conspiciunt, debent iniuriam pacientibus non solum compati, verum eciam remediis subvenire, prout expedit, oportunis. Ea propter nos considerantes virorum religiosorum dominorum de domo Theuthonica famam gravius et inmerito fore denigratam ex eo, quod nonnulli ipsorum emuli audeant asserere Lytwanorum regem fidem cum suis katholicam assumere cupientem ipsi nitantur studiosius inpedire, sanctitati vestre fide qua tenemur et devocione pro ipsorum iamdictorum dominorum excusacione, prout nobis cercius et plenissime constat ex nuper actis, patefacimus per presentes eundem prefatum regem quasdam per plures mundi partes litteras direxisse, in quibus se cum suis et toto regno asseruit baptizari et coniungi velle turbe fidelium populorum. Super quo venientes quamplures ad ipsum nuncii sollempnes non solum in hoc facto ficticium reperientes, sed eciam eundem blasphemare Deum ibidem audierunt.

Nec hiis contenti satellites ipsius fines christianorum circumquaque invaserunt intantum ledentes ut maximam utriusque sexus multitudinem hominum, exceptis occisis et crematis in ecclesiis, quorum non est numerus, in captivitatem redigentes penitus abduxerunt.

34

Kristaus vardu, amen. To paties 1324 gimimo metais, septintą indiktą, šešioliktą dieną iki vasario kalendų, trečią valandą, Mevės pilyje. Gerbiamas vyras ponas ir brolis Frydrichas iš Wildenbergo[1], Švenčiausios Marijos Jeruzalės ligoninės Vokiečių namo ordino Prūsijos žemių magistras, įteikė man, toliau pasirašiusiam viešajam notarui, ir į mano rankas įdėjo toliau surašytų liudytojų akivaizdoje šį laišką, neištrintą, neapgadintą, nepribraukytą, nesuklastotą ir apskritai nekeliantį jokio įtarimo, tikrais ir nepaliestais vienuolių, būtent brolio Mikalojaus, Mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje kustodo, ir kitų tų pačių ordino ir provincijos, t. y. Torūnės, Kulmo, Braunsbergo ir Neuenburgo, gvardijonų antspaudais paženklintą, liepdamas, kad tą laišką kruopščiai apžiūrėčiau, perskaityčiau, o perskaitęs žodis žodin patikimai perrašyčiau. Šio laiško turinys išdėstytas šiais žodžiais[2]:

Švenčiausiajam ir pamaldžiausiam Tėvui ir Viešpačiui ponui Jonui, aukščiausiam Dievo apvaizda Apaštalų Sosto vyskupui, brolis Mikalojus, Mažųjų brolių kustodijos Prūsijoje kustodas, su kitais gvardijonais, jo rūpesčiui patikėtais, pamaldžiai, su nuolankiu atsidavimu palaimintųjų pėdas bučiuoja.

Kai tiesos skelbėjai pastebi, kad tiesa užpuolama šmeižtais, privalo skriaudą patiriančius ne tik užjausti, bet ir tinkamais vaistais jiems padėti. Dėl to mes, manydami, jog ponų vienuolių iš Vokiečių namo garbė sunkiai ir nepelnytai bus apjuodinta dėl to, kad kai kurie jų priešininkai drįsta tvirtinti, jog lietuvių karaliui, trokštančiam su saviškiais priimti katalikų tikėjimą, šie siekią atkakliai trukdyti, jūsų šventenybei tikėjimu, kurio laikomės, ir dievobaimingumu minėtų ponų pateisinimui, kaip mums tikrai ir aiškiausiai žinoma iš nesenų įvykių, atskleidžiame šiuo [laišku], kad tas pats minėtas karalius į daugelį pasaulio kraštų nusiuntė laiškus, kuriuose teigė, jog jis su saviškiais ir visa karalyste norįs apsikrikštyti ir prisijungti prie tikinčių tautų būrio. Be to, daug įprastų pasiuntinių, atvykstančių pas jį, ne tik šiame dalyke atskleidė apsimetinėjant, bet ir ten pat girdėjo jį piktžodžiaujant prieš Dievą.

Šiais [dalykais] nepatenkinti jo paties bendrininkai į aplinkines krikščionių žemes įsiveržė taip niokodami, kad iš ten didžiausią daugybę abiejų lyčių žmonių, neskaitant begalės nužudytų ir sudegintų bažnyčiose, kurių neįmanoma suskaičiuoti, į nelaisvę paėmę išsivarė. Todėl argi tikrai įtikėtina ir panašu į tiesą, jog minėti vyrai, kurie, palikdami pasaulį ir atsiduodami tokiam tikėjimui, idant apgintų krikščionis, kasdien savo kūną pavojams ir mirčiai atstato, kaip ne kartą esame sužinoję iš paliudijimo, turėtų minėto karaliaus ir jo genties atsivertimui

Quomodo ergo verisimile aut credibile esse poterit sepedictos viros, qui, relinquentes mundum et se tali religioni pro defensione christianorum tradentes, cottidie eciam corpus proprium periculis et morti exponant, ut oculata fide sepe conspeximus, regis prefati et gentis ipsius debeant inpedire conversionem, cum tanta ab ipso et suis satellitibus christianis et sibimet ipsis mala frequencius inferantur. Cupientes igitur ut veritatis testimonium quod coram vestra protulimus sanctitate dominis prenotatis utile et laudabile fiat, appensione nostrorum sigillis officiorum presencia roboramus. Datum in Culmine anno Domini M°C°C°C°XXIII° in die Sancte Katherine.

Actum anno, mense, indictione, die, hora et loco quibus supra, presentibus reverendis viris dominis ac fratribus videlicet domino Iordano abbati in Polpelin ordinis Cisterciensis, domino Godfrido antiquo ibidem abbati, domino Alexandro ibidem camerario eiusdem ordinis et aliis multis.

NOTARO ŽENKLAS[a] Et ego Sygwinus de Dachybeche clericus Moguntine dyocesis publicus imperiali auctoritate notarius prout eandem vidi, legi et perspexi litteram, sic eam nil addens nil quoque minuens quod sensum mutet aut intellectum viciet, transcripsi, exemplavi, in hanc publicam formam redegi meis quoque consueto signo et nomine roboravi vocatus et rogatus in testimonium premissorum.

[a] žr. iliustr. Nr. 5

trukdyti, jei jis ir jo bendrininkai krikščionims ir tiems patiems [vienuoliams] tokias blogybes dažnai neša? Taigi trokšdami, kad tiesos paliudijimas, kurį jūsų šventenybei pateikėme, minėtiems ponams būtų naudingas ir pagirtinas, mūsų pareigybių antspaudus pridėdami šį raštą tvirtiname. Duota Kulme 1323 Viešpaties metais, Šventos Kotrynos dieną.

Atlikta metais, mėnesį, indiktą, dieną, valandą ir vietoje, kaip anksčiau [minėta], dalyvaujant gerbiamiems vyrams ponams ir broliams, būtent ponui Jordanui, cistersų ordino Pelplino abatui, ponui Gotfrydui, tos pačios vienuolijos buvusiam abatui, ponui Aleksandrui, tų pačių ordino bei vienuolijos kambariniui, ir daugeliui kitų.

NOTARO Ir aš, Zygvinas iš Dachebacho, Mainzo vyskupijos dvasininkas, imperatoriaus ŽENKLAS[a] galia viešasis notaras, kaip tą [laišką] pamačiau, perskaičiau ir supratau, taip jį, nieko nei pridėdamas, nei atimdamas, kas pakeistų prasmę arba trukdytų suprasti, perrašiau, padariau nuorašą, į šią viešą formą sutvarkiau ir savo įprastu ženklu ir vardu patvirtinau, pakviestas ir paprašytas minėtų dalykų paliudijimui.

35

1324.I.17, Mevė

Olivos ir Pelplino abatų laiškas popiežiui. Teksto pagrindas yra prūsų pranciškonų gvardijono Mikalojaus laiškas (žr. Nr. 29).

Rs.: A – Berlyne PKKA OBA 534 (buv. sign. Schiebl. LIV, Nr. 3), 292 x 195 mm dydžio pergamentas su dviem apgadintais žalio vaško antspaudais.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 108, p. 141; b. LU, II, Nr. 699, st. 163–164; c. PU, II, Nr. 446, p. 316–317.

Reg.: PU, II, Nr. 446, p. 315–316.

Sanctissimo ac Reverendissimo patri et domino universalis Ecclesie, domino Iohanni .XXII. summo pontifici frater Paulus abbas in Oliva et frater Iordanus abbas in Polplin ordinis Cisterciensis Wladislaviensis dyocesis cum devocione sincera et prostracione humili pedum oscula beatorum.

Cum eque reus sit, qui veritatem ocultat et qui mendacium refert et longe sit salubrius pro veritate, eciam si articulus urgeat pati suplicium quam pro falsitate consequi beneficium, idcirco nos, qui veritatis sumus ex regulari habitu professores, virorum utique religiosorum et vita laudabilium et ad propugnandum fideles materiali gladio multum utilium, videlicet fratrum ordinis domus Teuthonicorum, quorum iam ex multis retroactis temporibus terminos contingimus et ex vicinia est veritas inquirenda, famam gravius et indigne denigrari considerantes, ex eo, quod nonnulli ipsorum emuli audeant asserere Litwanorum regem fidem cum suis katholicam assumere cupientem ipsi nitantur studiosius inpedire, sanctitati vestre, fide qua tenemur et devocione pro ipsorum iam dictorum fratrum excusatione, prout nobis cercius et plenissime constat ex nuper actis, patefacimus per presentes eundem prefatum regem quasdam per plures mundi partes litteras direxisse, in quibus se cum suis et toto regno asseruit babtizari et coniungi velle turbe fidelium populorum. Super quo venientes quam plures ad ipsum nuncii solempnes ex parte dictorum fratrum non solum in hoc facto ficticium reperientes, sed eciam eundem blasphemare Deum ibidem audierunt.

Immo nec hiis contenti satellites ipsius fines christianorum circumquaque invaserunt intantum ledentes, ut pene octo milia occiderent, concremarent et in captivitatem redigerent utriusque sexus fidelium, inter quos eciam sacerdotes et inferioris ordinis clerici fuere occisi. Quomodo ergo vero simile aut credibile esse poterit sepe dictos fratres, qui relinquentes mundum et se tali religioni pro defensione christianorum tradentes, cottidie etiam corpus proprium periculis et morti exponant ut oculata fide sepe conspeximus regis prefati et gentis ipsius debeant inpedire conversionem, cum tanta ab ipso et suis satellitibus christianis et sibimetipsis mala frequencius inferantur. Cupientes igitur ut veritatis testimonium, quod coram vestra protulimus sanctitate, fratribus prenotatis utile et laudabile fiat, nostrorum duximus apensione fieri evidens sigillorum.

Datum in castro Gemewa, anno domini .M°CCC°XXIIII., indiccione .VII^{a} .XVI. Kal. Februarii.

35

Šventčiausiajam ir pamaldžiausiam Tėvui ir Viešpačiui ponui Jonui, aukščiausiam Dievo apvaizda Apaštalų Sosto vyskupui, Vloclaveko vyskupystės cistersų ordino brolis Paulius, Olyvos abatas, bei brolis Jordanas, Pelplino abatas, pamaldžiai, su nuolankiu atsidavimu palaimintųjų pėdas bučiuoja.

Žiūrint, jog lygiai nusikalto ir tas, kuris tiesą slepia, ir tas, kuris perduoda melą, ir kad laikui bėgant būtų sveikiau dėl tiesos iškęsti kančią, net jeigu įsakymo straipsnis taip reikalautų, negu nusipelnyti iš neteisybės, todėl mes, esantys iš paklusnumo savo regulai tiesos skelbėjai, suprantame, jog rimčiau bei nepelnytai juodinama garbė tų vyrų bei vienuolių, kurie yra pagirtino gyvenimo ir labai naudingi tikintiesiems ginti fiziniu kardu, būtent Vokiečių namo ordino brolių, su kuriais esame iš daugelio praėjusių laikų kaimynai. Ir iš arti reikia ieškoti tiesos [apie juos], ir [suprasdami] dėl to, kad kai kurie jų priešininkai drįsta tvirtinti, jog lietuvių karaliui, trokštančiam su saviškiais priimti katalikų tikėjimą, šie siekią atkakliai trukdyti, jūsų šventenybei tikėjimu, kurio laikomės, ir dievobaimingumu minėtų ponų pateisinimui, kaip mums tikrai ir aiškiausiai žinoma iš nesenų įvykių, atskleidžiame šiuo [laišku], kad tas pats minėtas karalius į daugelį pasaulio kraštų nusiuntė laiškus, kuriuose teigė, jog jis su saviškiais ir visa karalyste norįs apsikrikštyti ir prisijungti prie tikinčių tautų būrio. Be to, daug įprastų pasiuntinių, atvykstančių pas jį, ne tik šiame dalyke atskleidė apsimetinėjimą, bet ir ten pat girdėjo jį piktžodžiaujant prieš Dievą.

Šiais [dalykais] nepatenkinti jo paties bendrininkai į aplinkines krikščionių žemes įsiveržė taip niokodami, kad vos ne aštuonis tūkstančius nužudė, sudegino ir išvedė nelaisvėn; buvo nužudyti abiejų lyčių tikintieji, tarp jų net kunigai bei žemesnių šventimų dvasininkai.

Todėl, ar tikrai įtikėtina ir panašu į tiesą, jog minėti vyrai, kurie, palikdami pasaulį ir atsiduodami tokiam tikėjimui, idant apgintų krikščionis, kasdien savo kūną pavojams ir mirčiai atstato, kaip dažnai esame sužinoję iš paliudijimo, turėtų minėto karaliaus ir jo genties atsivertimui trukdyti, kai jis ir jo bendrininkai krikščionims ir tiems patiems [vienuoliams] tokias blogybes dažnai neša? Taigi trokšdami, kad tiesos paliudijimas, kurį jūsų šventenybei pateikėme, minėtiems ponams būtų naudingas ir pagirtinas, mūsų pareigybių antspaudus pridėdami šį raštą tvirtiname.

Duota Mevės pilyje 1324 Viešpaties metais, septintą indiktą, šešiolika dienų iki vasario kalendų.

36

1324[V.31–VI.I], Avinjonas

Jonas XXII paskyrė Aleto vyskupą Bartolomėjų bei kitą benediktiną, Šv. Teofredo vienuolyno abatą Bernardą savo legatais Lietuvoje (ir visoje Pabaltijo srityje – žr. Nr. 79).

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 4^{v}–5^{v}, Nr. 11; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 14–16^{r}.

Pub.: a. HRM, Nr. 109, p. 105–109 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 290, p. 190–192 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20329, p. 198; PU, II, Nr. 462, p. 324.

Venerabili fratri Bartholomeo episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo abbati monasterii Sancti Theofredi Aniciensis diocesis apostolice sedis nuntiis [salutem] et c. Exultamus in Domino et gratias agimus gratiarum omnium largitori, quod nuper in aquilonaribus partibus in regno videlicet Lotwinorum[a] et nonnullis provinciis Ruthenorum, divino lumine magnifici viri Gedeminne[b] regis eiusdem regni et multorum Ruthenorum mentem misericorditer illustrante, idem rex per sacri susceptionem baptismatis sacrosancte catholice ecclesie[c] corpori, dimissis errorum tenebris, in quibus hactenus ambulavit, desiderans aggregari, litteras suas multa devocione refertas nuper nostro apostolatui destinavit, que[d] nostris[e] et fratrum nostrorum sancte Romane ecclesie cardinalium affectibus ob devocionem, quam ad nos et Romanam ecclesiam se gerere asserit, iocunditatis et leticie materiam ministrarunt[f], per easdem litteras devote professionis eulogio recognoscens, quod omnes catholice fidei professores auctoritati nostre deberent[g] esse subiecti, et quod tota fides catholica iuxta provisionem Romane ecclesie gubernatur, in eisdem litteris devote subnectens, quod ipse invitus in errore consistit, nec christianos impugnat tamquam fidem velit destruere christianam, sed defendit se ab inimicis suis, ut faciunt reges et principes alii christiani, et quod Predicatorum et Minorum Ordinum fratres \secum/ habet, quibus licenciam dedit liberam ut baptizent, predicent et informent christianum populum et eciam infideles, ut ad omnipotentem Deum et Dominum convertantur, supplicans nobis ut ad statum suum flebilem attendere dignaremur, quia[h] paratus est nobis in omnibus sicut ceteri reges catholici obedire ac fidem recipere orthodoxam, eligens nos et[i] fratres nostros predictos cum suis presentibus et futuris in patres, et supplici prece deposcens, ut venerabilem fratrem nostrum Fredericum archiepiscopum Rigensem una cum legato nostro et apostolice sedis ad eum ad partes illas pro facienda pace ac terminis disponendis mittere dignaremur. Ac subsequenter post aliqualem decursum temporis[j] secunde littere, quas idem rex nobis transmisit, nobis et eisdem fratribus exultacionem et gaudium cumularunt, ex eo quod inter cetera continebant, quod ipse et alii omnes principes et barones regni sui perseverantes laudabiliter in premissis circa nos et eandem ecclesiam, se et ipsos plene sinceritatis conspicuos indicarunt, ex illustracione divina

[a] b: *Letwinorum*
[b] a: *Gedenimne*
[c] B: *cor*
[d] a: *qui*
[e] B, C: *nostra*
[f] a: *ministravit*
[g] C, a: *debent*
[h] a: *qui*
[i] C: *nostros* vietoj *nos et*
[j] C, a: *temporis decursum*

36

Garbingajam broliui Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir brangiam sūnui Bernardui, Anesi vyskupijos Švento Teofredo vienuolyno[2] abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams, [sveikinimą siunčia] ir t. t.

Džiaugiamės Viešpačiu ir dėkojame visų malonių dalytojui, kad neseniai šiauriniuose kraštuose, būtent lietuvių karalystėje ir kai kuriose rusų provincijose, dieviškai šviesai gailestingai apšvietus didingo vyro Gedimino, tos pačios karalystės ir daugelio rusų valdovo[3], protą, tas pats karalius, trokšdamas prisijungti prie Šventosios katalikų bažnyčios bendruomenės per švento krikšto priėmimą, išsklaidžius klystkelių šešėlius, kuriuose iki šiol klaidžiojo, neseniai mūsų apaštalatui nukreipė savo laišką, kupiną dievobaimingumo, dėl prisirišimo, kuriuo teigia atsiduosiąs mums ir Romos bažnyčiai. Tame pačiame laiške pamaldaus išpažinimo gera paraiška jis pripažino, jog visi katalikų tikėjimo išpažinėjai privalo paklusti mūsų autoritetui ir kad visą katalikų tikėjimą Romos bažnyčia rūpestingai valdo, pamaldžiai pridėdamas, jog pats nenorom paklydime esąs ir nekovoja prieš krikščionis, lyg norėdamas sugriauti krikščionių tikėjimą, bet ginasi nuo priešų, kaip daro karaliai ir kiti krikščionių vadai. Jis rašo, kad savo krašte turi pamokslininkų ir mažųjų ordinų vienuolių, kuriems yra davęs leidimą laisvai krikštyti, pamokslauti ir ugdyti krikščionišką tautą, ir netgi netikinčius, kad būtų atversti prie Visagalio Dievo ir Viešpaties. [Karalius] mūsų maldavo malonėti atkreipti dėmesį į jo apverktiną padėtį, kadangi yra pasiruošęs mums visa kuo, kaip kiti katalikų karaliai, paklusti ir priimti tikratikių tikėjimą, pagerbdamas kartu su dabartiniais ir būsimais saviškiais mus ir mūsų minėtus brolius kaip savo tėvus ir nuolankiai maldaudamas, jog teiktumeisi siųsti garbingąjį mūsų brolį Frydrichą, Rygos arkivyskupą, kartu su mūsų ir Apaštalų Sosto pasiuntiniu pas jį ir į tuos kraštus taikai sudaryti ir sienoms nustatyti[4]. Ir vėliau, šiek tiek laiko praėjus, antras laiškas[5], kurį tas pats karalius mums atsiuntė, mums ir tiems patiems broliams linksmybės ir džiaugsmo suteikė dėl to, kad, be kitų dalykų, buvo rašoma, jog pats ir visi kiti kunigaikščiai, ir jo karalystės didikai, besilaikantys pagirtinai prielaidos apie mus ir Bažnyčią, parodė, kad jis ir kiti yra kupini tikro nuoširdumo. Jis tvirtina iš dieviškojo aiškinimo žinąs, kad vienas yra Dievas Tėvas ir Sūnus, ir Šventoji Dvasia, ir tuo tvirtai tiki ir laikosi, žinodamas, jog tas pats Gyvas ir Teisingasis paskyrė mus ganytoju ir valdytoju visiems gelbėti, kad ką tik surišame ir atleidžiame, būtų laikoma, jog taip nuspręsta Aukščiausiojo Teisėjo danguje ir žemėje. To paties laiško turinys apima dar daugiau mūsų tikslams malonių ir brangių dalykų, kurių čia nesiteikėme pridėti, idant nepailgintume šio laiško. Šiuos laiškus, tiek pirmą, tiek antrą, su tais pačiais mūsų broliais dėmesingai apsvarstę, Visagaliui Dievui įvai-

scire se asserens unum esse Deum Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, et hoc firmiter credit et tenet, noscens ab Eodem vivo et vero nos pastorem et gubernatorem salvandorum omnium constitutum, ut quicquid ligaverimus et solverimus ratum in celo et in terra ab altissimo iudice habeatur. Multa insuper grata nostrisque accepta propositis earumdem[k] tenor continet litterarum, que causa brevitatis presentibus non duximus apponenda. Quibus litteris tam primis quam secundis debita cum eisdem fratribus nostris attencione discussis, omnipotenti Deo multimoda[l] gratiarum agimus acciones pro eo, quod Spiritus Sancti gratia eiusdem regis mentales oculos videtur sui fulgoris[m] radiis illustrasse, et ostendisse sibi viam catholice veritatis; presertim cum nostrum ex hoc et ipsius ecclesie expectemus magnum et salutare desiderium adimplendum, si viderimus eandem ecclesiam multiplicate prolis fetu concrescere variasque gencium naciones sub eiusdem observancia fidei in unum acceptabilem Christo populum congregatas in domo Domini habitare. Desiderantes igitur ut idem rex salutis sue vitato dispendio electorum aggregari consorcio mereatur, et que credit, tenet et servat eadem Romana mater ecclesia[n] per vere conversionis et conversacionis graciam amplectatur, ad vos viros[o] utique litterarum sciencia preditos, catholice fidei fervidos zelatores, ignitum, ut speramus, habentes eloquium, ex quo audiencium corda in ardore vere fidei concalescant, nostre mentis oculos dirigentes, vos ad prefatum regem et partes illas de ipsorum fratrum consilio ut nostros et dicte sedis speciales nuncios providimus destinandos. Ideoque discrecionem vestram hortandam instanter duximus et eciam excitandam, vobis in remissionem peccaminum iniungentes ut, tamquam fideles ministri satoris eterni, seratis in agrum hactenus sterilem cordium eorundem, iam divino vomere, ut speramus, excultum semen gratie ubere fidelium segete augmentandum, et nutancium animos confirmetis in fide mentesque fidelium confortetis, et tam in luce sermonis quam rectitudine operis propositum vobis iter || sine quorumlibet offensione curratis. Ut autem ministerium vestrum eo plenius prosperetur, quo maiori fueritis auctoritate suffulti, vobis auctoritate presencium[p] concedimus, ut in terris illarum parcium convertandarum ad fidei catholice veritatem proponere verbum Dei et constitutis ibidem, non obstante, si aliqui fuerint maiori excommunicacione ligati, in verbo, officio, cibo ac in aliis honestis et licitis communicare secure, ipsosque seu alios, quos converti ad unitatem fidei christiane affectamus, recipere, baptizare, aggregare ovili fidelium valeatis in hiis omnibus per vos vel alium seu alios exequendis pari in omnibus potestate functuri, nisi in hiis, que ordinis episcopalis existunt, et auctoritatem pontificalis exigunt dignitatis, que per te, frater episcope, volumus excerceri. Liceat quoque personis dudum sacro[q] baptismate delibatis, redeuntibus[r] ad fidei vere lumen et obedienciam dicte sedis maiori excommunicacione ligati[s] absolucionis beneficium iuxta formam ecclesie impertiri, ac eciam dispensare, ut redeuntes de scismaticis ad ecclesie catholice unitatem inter suos, si voluerint, valeant habitare, eisque communicare sine contumelia creatoris, et quod clerici nacionum ipsarum publice ad dicte sedis obedienciam redeuntes gaudeant privilegio clericali. Possitis quoque

[k] B: *eorundem*
[l] b: *multimodis*
[m] *C: fulguris*
[n] *C, a: ecclesia mater*
[o] a: *unos*
[p] B: nėra; a: *eorundem*
[q] C: išbraukta *crismate*
[r] B, C, a: *redeuntes,* b pataisyta pagal prasmę
[s] B, C, a: *ligati*

riapusiškai dėkojame dėl to, kad, rodos, Šventosios Dvasios malonė karaliaus sielos akis nušvietė šviesos spinduliais ir parodė jam katalikiškos tiesos kelią; ypač kai laukiame iš jo, idant būtų įvykdytas mūsų ir pačios Bažnyčios didelis ir [išgelbėjimui] naudingas troškimas, būtent, jei matytume, kad ta pati Bažnyčia dauginantis palikuonims auga ir įvairios genčių tautos, to paties tikėjimo saugojamos ir susitelkusios į vieną, mielą Kristui tautą, gyvens Viešpaties namuose. Taigi trokšdami, jog tas pats karalius, išvengęs pavojaus savo išgelbėjimui, nusipelnytų prisijungti prie [Dievo] išrinktųjų draugijos ir priimtų per tikro atsivertimo ir bendravimo malonę tą, ką tiki, laiko ir saugo Motina Romos bažnyčia. Nukreipiame proto ausis į jus, vyrai, ypač apdovanotus rašto mokėjimu, aistringus katalikų tikėjimo mylėtojus, ugningą, kaip tikimės, turinčius iškalbą, dėl kurios klausančiųjų širdys tikro tikėjimo liepsna sušyla. Todėl numatome tų pačių brolių kardinolų nutarimu jus siųsti pas minėtą karalių ir į tuos kraštus kaip specialius mūsų ir minėto Sosto pasiuntinius. Todėl ryžtingai siekiame jūsų išmintį paraginti ir paskatinti, jums pavesdami nuodėmių atleidimą, kad kaip Amžinojo Sėjėjo ištikimi tarnai sėtumėte į tų pačių širdžių dirvą, iki šiol nevaisingą, tik dieviškų noragu, kaip tikimės, išpuoselėtą malonės sėklą [ir] vaisingu tikinčiųjų derliumi paskatintute tikėjimui ketinančių prisijungti ir [6]abejojančiųjų sielas ir tikinčiųjų širdis padrąsintute, ir tiek kalbos aiškumo bei tiek darbo teisingumo ištiestu jums keliu niekieno nekliudomi keliautute. O kad jūsų tarnystė tuo geriau sektųsi, tuo didesniu autoritetu būsite paremti; jums šio [laiško] autoritetu leidžiame, kad tų sričių kraštuose, kuriuos reikia atversti į katalikų tikėjimo tiesą, aiškinti Dievo žodį [galėtute] ir su tais, kurie ten gyvena, netgi tuo atveju, jei kas nors būtų sukaustytas didesniu atskyrimu nuo Bažnyčios, galėtute saugiai bendrauti žodžiu, patarnavimu, maistu ir kitais garbingais bei leistinais dalykais ir tuos pačius arba kitus, kuriuos atvesti į krikščioniško tikėjimo vienybę siekiame, sugebėtute priimti, krikštyti, sujungti tikinčiųjų avidėje. Visi tie reikalai gali būti atlikti jūsų arba kito, arba kitų visaip vienoda galia, išskyrus tuos atvejus, kurie yra vyskupo kompetencijoje ir reikalauja vyskupo pareigas atitinkančio autoriteto, tokiais atvejais norėtume, kad jūs, brolau vyskupe, atliktute būtent tas pareigas. O asmenys, anksčiau gavę šventą krikštą, gali grįžti prie tikrojo tikėjimo šviesos ir paklusnumo nurodytam Sostui, rimtesne ekskomunika sukaustyti gautų atleidimo palankumą pagal Bažnyčios tvarką, ir taip pat leisti, jog grįžtantys nuo atskalūnų prie Katalikų bažnyčios vienybės tarp savųjų, jei norėtų, galėtų gyventi ir su jais bendrauti be Kūrėjo paniekinimo, kad tų pačių tautų dvasininkai, viešai grįžtantys prie minėto Sosto paklusnumo, džiaugtųsi dvasininkų teise. Galite taip pat pagal Bažnyčios tvarką išteisinti dvasininkų ir vienuolių žudikus ir visus kitus dvasininkus, ir pasauliečius, esamus ir būsimus, tuose kraštuose gyvenančius, kurie dėl smurto, prievartos prieš kunigus-pasauliečius arba vienuolius ar padegimu, ar šventvagyste, ar kaip kitaip sulaikė bausmę pagal kanonų teisę, kad tik deramai atlygintų skriaudą ir žalą nukentėjusiems ir kad niekas nesitrauktų į tuos kraštus, idant apgaule gautų tokį atleidimą, išskyrus tuos, kurie prekes vežė į Aleksandriją saracėnams ir veš ginklus ar kitus draudžiamus dalykus, arba tiems patiems [saracėnams] teikė ar teiks pagalbą, patarimą ir globą, kad pakenktų krikščionims ir ypač Šventajai Žemei. Ir tuos, kurie dar būdami katalikai ir bendraudami su Apaštalų Sostu, [kurie] šventvagiškai išdrįso pakelti rankas prieš vyskupus ir vyresnius už juos, teisę tokiems nuodėmes atleisti Apaštalų Sostas

clericorum occisores et religiosarum personarum, et quoscumque alios clericos et laicos presentes et futuros in illis partibus constitutos, qui pro violenta inieccione manuum in clericos seculares vel viros religiosos, vel incendio sive sacrilegio, vel aliter inciderunt in canones sentencie promulgate, iuxta ecclesie formam absolvere, dummodo iniuriam et dampna passis satisfaciant competenter, nec se ad partes illas pro absolucione huiusmodi obtinenda[t] fraudolenter[u] duxerint confferendos, illis exceptis qui in Alexandriam Sarracenis merces portaverint[v] et arma seu alia prohibita et portabunt, vel eisdem impenderunt vel impendent auxilium, consilium et favorem in Christianorum dispendium, et specialiter terre sancte, vel in episcopos eorumque superiores, dummodo catholici fuerint et communionem apostolice sedis[w] habuerint, ausu sacrilego manus iniecerint violentas, quorum absolucionem specialiter sedi apostolice reservamus. Dispensandi eciam cum clericis parcium illarum[x] convertendarum ad fidem catholicam defectum natalium pacientibus, dummodo non sint de adulterio vel incestu, aut regularibus vel presbiteris procreati, liberam tenore presencium vobis concedimus facultatem, quam eciam habeatis circa illos, qui ab unitate ecclesie catholice vel religione seu clericali ordine recesserunt, si humiliter redire voluerint, et digne iuxta vestrum arbitrium satisfacere de commissis, ita quod ipsi religiosi ad sua loca salva disciplina sui ordinis resumantur. Illosque ex iam dictis ad ecclesie redeuntibus unitatem possitis iuxta formam ecclesie a vinculo excommunicacionis absolvere, et cum eis, si qui forsitan in apostasia vel scismate constituti divina officia celebrarunt, vel se iniecerunt eisdem, super irregularitate, quam propter apostasiam, scisma, celebrationem et ingestionem huiusmodi contraxerunt, sicut est expressum superius, dispensare. Sit eciam vobis facultas eis, qui de scismaticis ad unitatem eiusdem fidei noviter sunt reversi, aut inposterum revertentur, dandi dispensacionem licenciam[que], quod uxores suas, cum quibus in tercio vel quarto gradu consanguinitatis aut affinitatis contraxisse noscuntur dum in scismate[y] permanerent in uxores licite valeant retinere. In eisdem eciam partibus commutandi vota, exceptis religionis, continencie ac peregrinacionis ultramarine votis, liberam vos habere volumus facultatem. Liceat eciam vobis cum clericis partium earumdem et aliis ex scismaticis ad catholicam redeuntibus unitatem presentibus et futuris, super labe symoniace pravitatis, quam ante ipsorum reditum ad unitatem predictam contraxerunt hactenus, vel contrahent, priusquam ad eiusdem ecclesie redierint unitatem, misericorditer dispensare, eisque remittere, si qua pro labe huiusmodi recepissent, si videritis expedire, iniuncta eis loco remissionis huiusmodi satisfaccione alia competenti. Concedimus insuper vobis, quod, illis dumtaxat exceptis que mere officii pontificalis existunt, possitis per specialem commissionem in partibus illis, quociens expedire videritis, per presbiteros regulares et seculares, dum tamen sint[z] providi et catholici, explicare et illis eciam committere, ut vestes sacerdotales, pallas altaris et corporalia benedicere, ac ecclesias et cimeteria reconciliare valeant, si ea forte contingat effusione sanguinis vel seminis violari. Possitis eciam in eisdem partibus in ecclesiarum dedicacionibus et sanctorum

[t] C: pataisyta iš *obsolvenda*
[u] C, a: *fraudulenter*
[v] a: *portaverunt*
[w] C, a: sedis apostolice
[x] b: illarum parcium
[y] B: *in scismatice*, C: *inscismatice*, a: *in scismatice*
[z] B, C: *sicut* VMPL, b: p. 191 *sint*

palieka sau. Taip pat šiuo raštu duodame jums laisvą galimybę suteikti malonę tų kraštų, kuriuos reikia atversti į katalikų tikėjimą, dvasininkams, kurie neturi geros kilmės, jeigu tik jie nėra pradėti svetimautojų ar per kraujomaišą, o jų tėvas nebuvo vienuolis ar kunigas. Taip pat turite galią taip elgtis su tais, kurie pasitraukė iš Katalikų bažnyčios bendruomenės arba vienuolyno, arba dvasininkų luomo, jei jie nuolankiai norėtų sugrįžti ir pagal jūsų nuosprendį atgailautų dėl nuodėmių taip tinkamai, jog tie patys vienuoliai būtų priimti atgal į savo vietą per savo ordino išgelbstinčią tvarką. Ir galite pagal Bažnyčios tvarką atleisti nuo atskyrimo pančių tuos jau minėtus asmenis, kurie grįš prie Bažnyčios bendruomenės, ir galite atleisti taip pat, kaip anksčiau minėta, tuos, kurie, galbūt būdami atsitraukę ar atskirti nuo Bažnyčios, dieviškas apeigas šventė arba prisidėjo prie tokių apeigų, – nuo pažeidimų, padarytų per atsitraukimą [nuo tikėjimo], atskyrimą [nuo Bažnyčios] ir apeigų šventimą, ir smurtą. Tebūnie taip pat jūsų galia leisti tiems, kurie naujai sugrįžo arba ateity sugrįš iš atskalūnų prie to paties tikėjimo vienybės, duoti atleidimą ir laisvę, kad savo žmonas, su kuriomis trečiu arba ketvirtu kraujo arba santuokinės giminystės laipsniu susijungė, kol buvo atskilę, galėtų teisėtai laikyti žmonomis. Taip pat suteikiame jums laisvą galimybę tuose pat kraštuose pakeisti įžadus, išskyrus religijos, skaistybės arba dalyvavimo užjūrio kryžiaus žygiuose. Leidžiama taip pat jums gailestingai atleisti tų pačių kraštų dvasininkams ir kitiems *atskalūnams*, grįžtantiems prie katalikų bendruomenės dabar ir ateity, dėl simonijos iškraipymo dėmės, kuria prieš sugrįždami prie nurodytos bendruomenės susitepė arba susiteps, pirmiau, negu sugrįš prie tos pačios Bažnyčios bendruomenės. Galite tiems atleisti, jei ką nors dėl tokios klaidos yra gavę, jei matysite, kad dera, jiems tinkamai atsilyginus vietoj tokio atleidimo. Be to, leidžiame jums, žinoma, išskyrus tai, kas liečia būtent popiežiaus pareigas, kad tuose kraštuose galėtumėte ypatingu mandatu, kiek kartų matysite esant naudinga, liepti per kunigus (vienuolius ir pasauliečius), jeigu jie tiktai būtų rūpestingi ir katalikai, ir juos taip pat įpareigoti, kad galėtų pašventinti kunigų apeiginius rūbus, altoriaus drobules ir korporalus bei bažnyčias ir kapines atšventinti, jei kartais pasitaikytų tuos dalykus išniekinti dėl kraujo arba sėklos praliejimo. Galite taip pat tuose kraštuose per bažnyčių šventinimus ir šventųjų pagerbimą ar kitus suėjimus arba kai aiškinamas Dievo žodis, visiems tikrai besigailintiems ir atlikusiems išpažintį gailestingai atleisti nuo vienerių metų bausmės, jiems paskyrę atgailą[6]. Jums taip pat suteikiama laisva teisė atnaujinti vyskupų sostus tuose kraštuose, apie kuriuos dar prisimenama ir žinoma, kad iki šiol metropolijos buvo arba bažnyčios-katedros, ir jas į anksčiau buvusią padėtį sugrąžinti, atkūrus tas senas provincijas ir vyskupijas, tačiau išsaugojus jų sienas arba joms priklausančių žemių nustatymą, kurį senais laikais turėjo[7]. Arba jei kartais ten iki šiol nebuvo jokios metropolijos arba bažnyčių-katedrų, arba tos vietos buvo priskirtos kitų metropolijų provincijoms arba bažnyčių-katedrų vyskupijoms, leidžiame įkurti nuo pradžių kitas metropolijas, jei tik tų kraštų didumas reikalauja, ir joms priskirti provincijas ir vyskupų padėjėjus, ir sufraganų bažnyčias tose pačiose provincijose paskirti su sąlyga, jog minėtoms bažnyčioms būtų skiriamos pakankamos dovanos pagal jų reikalavimą per minėtą karalių ir kitus minėtų kraštų tikinčiuosius. Galite minėtoms bažnyčioms, tiek metropolinėms, tiek sufraganų valdytoms, duoti tam tikras vyskupijas ir taip pat žymėti jų ribas, nedarydami senosioms bažnyčioms žalos, nes jų teises norime palikti neliestas. Taip pat

festivitatibus vel aliis congregacionibus, seu cum proponitur verbum Dei omnibus vere penitentibus et confessis unum annum de iniunctis sibi penitenciis misericorditer relaxare. Vobis eciam resumendi sedes in eisdem partibus, de quibus haberi potest memoria et eciam certitudo, quod hactenus metropoles fuerint vel ecclesie cathedrales et eas in statum pristinum reponendi, eis antiquis provinciis et diocesibus restitutis, servata tamen limitacione seu terminacione, quam vetustis temporibus habuerunt, libera sit facultas, vel si forte nulle hactenus fuerunt ibidem metropoles vel ecclesie cathedrales, vel loca illa fuerint in aliarum metropolum provinciis vel ecclesiarum cathedra || lium diocesibus constituta, erigendi de novo alias metropoles, si illarum parcium exigat magnitudo, et eis provincias assignandi et suffra[ga]neos presules et ecclesias suffraganeas in eisdem provinciis ordinandi, dummodo dictis ecclesiis per dictum regem et fideles alios dictarum parcium sufficientes dotes iuxta ipsarum exigenciam assignentur, ac predictis ecclesiis tam metropolitanis, quam suffraganeis certas dandi dioceses, et eciam limitandi sine[aa] antiquarum ecclesiarum preiudicio, quibus iura sua integra volumus remanere, preficiendi quoque eisdem ecclesiis personas idoneas[bb] in pastores liberam hac vice cum consilio metropolitanorum, si qui fuerint, quibus loca huiusmodi sunt subiecta, necnon constituendi alias collegiatas[cc] seculares et regulares, et eciam parrochiales ecclesias in provinciis et diocesibus supradictis, ac in eisdem metropolitanis, cathedralibus et collegiatis ecclesiis, secularibus et regularibus, ordinandi et ponendi collegia seu capitula canonicorum et clericorum, ac dignitates, personatus, officia, prebendas et alia beneficia constituendi in eis iuxta decenciam, facultatem et exigenciam[dd] earundem, ac de huiusmodi dignitatibus, personatibus, officiis, prebendis et aliis beneficiis personis idoneis, quas in eisdem metropolitanis, cathedralibus et collegiatis ecclesiis per uos institui volumus in canonicos et clericos seu beneficiatos, necnon eisdem parrochialibus ecclesiis de rectoribus idoneis providendi, vobis concedimus auctoritate presencium facultatem. Vobis insuper apostolica auctoritate concedimus, ut fratribus predicatorum et minorum et aliorum mendicancium ordinum per sedem approbatorum eandem in civitatibus, castris vel villis, seu locis quibuscumque illarum parcium recipiendi domos seu loca, et inibi commorandi, seu hactenus recepta mutandi, eaque permutacionis, devocionis[ee] ac cuiusvis alienacionis titulo in alios transferendi, et de hiis, que ex causa contractus huiusmodi recipient, libere disponendi, nisi eorum, que sic percipientur, per alios antiquos canones permutacio vel quevis alia disposicio fuerit interdicta, liberam possitis concedere facultatem, constitucionibus felicis recordacionis Bonifacii pape .VIII. et aliorum Romanorum pontificum quorumcumque predecessorum nostrorum in contrarium editis, eciam si de illis plenam et expressam ac de verbo ad verbum in presentibus oporteat fieri mencionem, nequaquam obstantibus, dummodo in locis de huiusmodi domibus ab ordinibus eisdem pro eorum diversitate sumendis certa servetur distancia, quam pro ipsorum voluntate concordi, vel secundum terrarum exigenciam, ubi loca et domus recipientur huiusmodi pro utilitate fidelium videritis expedire.

[aa] B: *finem*
[bb] C: *ydoneas*
[cc] C: *ecclesias* išbraukta
[dd] b: exigenciam et facultatem
[ee] C, a, b: *donacionis*

[laisvą teisę] paskirti toms pačioms bažnyčioms tinkamus asmenis dvasininkais, šiuo atveju pasitarus su metropoliečiais, jeigu tokių dar būtų, kuriems tokios vietos buvo suteiktos, taip pat įsteigti kitas kolegiatas kunigams pasauliečiams ir vienuoliams ir parapines bažnyčias anksčiau minėtose provincijose ir vyskupijose. Tose pačiose metropolinėse, katedrų ir kolegijų bažnyčiose, skirtose tiek kunigams pasauliečiams, tiek vienuoliams, galite pašventinti ir įsteigti kolegijas arba kanauninkų ir dvasininkų kapitulas ir ten skirti rangus, teisę kelti asmenį į klebonus, pareigas, kitas beneficijas, pareigas, prebendas ir kitus paskyrimus pagal jų tinkamumą, galimybes, sugebėjimus bei reikalavimus ir suteikti šiuos titulus, pareigybes, prebendas ir kitus apdovanojimus tinkamiems asmenims, kuriuos norime, kad jūs paskirtumėte tose pačiose metropolinėse, katedrų ir kolegijų bažnyčiose, numatę kanauninkus, dvasininkus arba beneficijolus. Taip pat šio [rašto] autoritetu jums suteikiame galimybę skirti tinkamus rektorius toms pačioms parapinėms bažnyčioms. [8]Be to, jums apaštališku autoritetu leidžiame pas pamokslininkų, mažųjų ir kitų elgetaujančių, patvirtintų per tą patį Sostą, ordinų brolius miestuose, pilyse arba kaimuose, arba kitose tų kraštų vietose gauti namus arba vietas ir ten apsistoti arba pakeisti anksčiau gautus būstus ir juos perduoti kitiems pagal beneficijų keitimą iš pamaldumo ar dėl bet kokios perdavimo priežasties. Galite suteikti visą galimybę tiems, kurie šitokia sutartimi juos gaus, laisvai disponuoti jais, nebent jei tų [būstų], kurie šitaip bus gauti, keitimas arba kitoks perdavimas būtų uždraustas pagal senus kanonus, visiškai nepaisant šviesaus prisiminimo popiežiaus Bonifaco VIII ir kitų Romos vyskupų, ir kitų mūsų pirmtakų priešinga linkme išleistų nutarimų, taip pat jeigu [pagal įstatymus] reikėtų, kad jie būtų pilnai ir aiškiai, ir pažodžiui paminėti šiame [rašte], jokiu būdu neprieštaraujančiame, jei tik tie ordinai gautuose būstuose dėl savo pačių skirtingumo išlaikytų tam tikrą atstumą, kurį, jei matysite, kad jo reikia jų pačių bendram tikslui, arba pagal žemių reikalavimą, kur vietos ir namai tikinčiųjų naudai šitaip gaunami. Be to, jums šio [rašto] autoritetu leidžiame Viešpaties Gimimo, Prisikėlimo, Dangun Žengimo, Sekminių švenčių proga ir per keturias palaimintos šlovingosios Mergelės šventes, ir palaimintojo Jono Krikštytojo, taip pat Visų Šventųjų ir atskirų Šventųjų Apaštalų šventėse, ir per bažnyčių šventajam globėjui dedikavimo šventės metines visiems tikrai atgailaujantiems ir išpažinusiems nuodėmes teikti maloningą atleidimą nuo vienerių metų ir 40 dienų bausmės. Ir per pačių švenčių oktavas 40 dienų, ir taip pat kitose šventėse, ir atskiromis dienomis, kai tik jūsų kviečiami žmonės viešai susieis, ir patys aiškinsite arba kiti, jūsų pavesti, viešai iškilmingai aiškins Dievo žodį, arba jums pasitaikys iškilmingai švęsti mišių apeigas 40 dienų, ir šis raštas galios, kol tam pačiam Šventajam Sostui patiks. Be to, jums ir bet kam visų ir kiekvieno minėtų dalykų įgyvendinimui šiame rašte suteikiame visišką galią[-8].

Duota Avinjone.

Insuper vobis presencium auctoritate concedimus, quod in Natalis Domini, Resurrectionis, Ascensionis Dominice, Penthecostes et quatuor Beate Virginis gloriose, ac beati Iohannis Baptiste necnon Omnium Sanctorum et singulis sanctorum Apostolorum festivitatibus, ac in ecclesiarum dedicacionibus omnibus vere penitentibus et confessis unum annum et .XL. dies, ac per ipsarum festivitatum octavas quadraginta[ff] dies, in aliis vero festivitatibus necnon diebus singulis, quibus coram vobis facietis populum congregari, et per vos ipsos proponetis vel coram vobis proponi facietis sollempniter[gg] verbum Dei, vel sollenniter[hh] vos contigerit missarum officia celebrare .XL. dies de iniunctis eis penitenciis misericorditer relaxare, presentibus usque ad eiusdem Sedis beneplacitum duraturis. Ceterum vobis et cuilibet vestrum super premissis omnibus et singulis exequendis \plenam/ iuxta modum premissum tenore presencium concedimus potestatem.
Datum Avinione.

[ff] C: XL.
[gg] C, a: *solemniter*
[hh] C: *solemniter*, b: *solempniter*

37

1324.V.26, Avinjonas

Jonas XXII leido legatams aukoti mišias aplinkybėmis, kuriomis pagal kanonus jas aukoti draudžiama.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 8^{v}, Nr. 20; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 20^{v}.

Pub.: a. HRM, Nr. 110, p. 109–110 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 299, p. 198–199 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20320, p. 198; PU, II, Nr. 468, p. 325.

Venerabili fratri Bartholomeo episcopo Electensi[a] et dilecto filio Bernardo abbati monasterii de Sancto Theofredo ordinis sancti Benedicti Aniciensis diocesis, Apostolice Sedis nunciis salutem.

Cum vos ad magnificum virum Gedeminne[b] Regem Letwinorum et multorum Ruthenorum et terras sue dicioni subiectas pro magnis et arduis negociis exaltacionem et augmentum Catholice fidei tangentibus destinemus, nos volentes super hiis, que vestrarum[c] et aliorum salutem animarum contingunt, favore vos prosequi gracioso, vestris supplicacionibus inclinati, ut cum vos vel alterum vestrum[d], quamdiu[e] eundo, morando et redeundo in huiusmodi negociorum prosecucione fueritis, ad loca ecclesiastico supposita interdicto declinare, sive in illis moram trahere continget, libere possitis in locis eisdem, ianuis clausis, non pulsatis campanis, excommunicatis et interdictis exclusis, ac voce submissa missarum et aliorum divinorum officiorum solempnia[f] celebrare, et eciam facere celebrari, dummodo vos vel alter vestrum, seu illi, qui vobiscum in huiusmodi celebracione presentes extiterint, causam non dederitis interdicto, nec id vobis vel eis contingat specialiter interdici, vobis et cuilibet vestrum auctoritate presencium indulgemus. Nulli[g] et c. nostre concessionis infringere et c..

Datum Avinione .V. Kal. Iunii, anno octavo.

[a] C: *episcopo electensi Bartholomeo*
[b] a: *Gedenimne*
[c] B, C, a: *vestrorum*. b: p.198 *vestrarum*
[d] b: *alterum vestrum*
[e] a: *quandiu*
[f] C, a: *solemnia*
[g] C: *ergo*

37

Gerbiamam broliui Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui, Anesi vyskupystės Švento Benedikto ordino Švento Teofredo[2] vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams, sveikinimą [siunčia].

Kadangi siunčiame jus pas didingą vyrą Gediminą, lietuvių ir daugelio rusų karalių, ir į žemes, jo valdymui paklūstančias, dideliems ir sunkiems darbams, susijusiems su katalikų tikėjimo išaukštinimu ir skleidimu, Mes, norėdami šiuose jūsų ir kitų sielų išganymą liečiančiuose dalykuose lydėti jus malonia globa, ir jūsų maldavimų paveikti, suteikiame šio rašto autoritetu jums ir kiekvienam iš jūsų bendražygių tokį leidimą: kai jūs ar kitas iš jūsų, kol, vykdydami šiuos dalykus, turėsite keliauti, išbūti ir grįžti arba jums teks į vietas, bažnytiniu interdiktu nuteistas, vykti arba jose užtrukti, laisvai galėtute tose pačiose vietose, uždarius duris, neskambinant varpais, išvarius ekskomunikuotus ir uždraustus asmenis, tyliu balsu mišių ir kitų dieviškų apeigų iškilmes švęsti ir taip pat leisti, kad būtų švenčiamos, ir kad tik jūs ar kitas iš jūsų, arba tie, kurie su jumis bus kartu atliekant tokias apeigas, priežasties nesukeltumėte interdiktui, ir kad nepasitaikytų nei jums, nei jiems būti uždraustiems. Niekam neleidžiama mūsų leidimo pažeisti ir t. t.

Duota Avinjone penktą dieną iki birželio kalendų, aštuntais metais.

38

1324.V.26, Avinjonas

Jonas XXII leido legatams aukoti mišias dar neprašvitus dienai.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 8^{v}, Nr. 21; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 20^{v}.

Pub.: a. HRM, Nr. 111, p. 110 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 300, p. 199 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20321, p. 198; PU, II, Nr. 467, p. 325.

Venerabili fratri Bartholomeo episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo abbati Monasterii de Sancto Theofredo ordinis sancti Benedicti Aniciensis dieceseos Apostolice Sedis nunciis[a].

Cum vos ad magnificum virum Gedeminne[b] Regem Letwinorum et multorum Ruthenorum et terras sue dicioni subiectas pro magnis et arduis negociis exaltacionem et augmentum Catholice fidei tangentibus destinemus, nos volentes super hiis, que salutis animarum incrementa respiciunt, favore vos prosequi gracioso, vestris supplicacionibus inclinati, ut cum vobis vel vestrum alteri[c] ex iusta causa fuerit oportunum, possitis, quamdiu[d] eundo, morando et redeundo in huiusmodi negociorum prosecucione fueritis, antequam illucescat dies, missam licite celebrare, seu eciam in vestra presencia facere celebrari. Ita quod id nec vobis nec aliis presbiteris taliter celebrantibus ad culpam valeat imputari, vobis et vestrum cuilibet auctoritate presencium indulgemus, proviso ut pace[e] utamini concessione predicta, quia cum in altaris officio immoletur noster Dominus, Dei Filius Ihesus Christus, qui candor est lucis eterne, congruit hoc non in noctis tenebris fieri, sed[f] in luce. Nulli[c] et c. nostre concessionis infringere.

Datum Avinione .V. Kal. Iunii. Anno octavo.[g]

[a] B: rubrika; C: virš eilutės
[b] a: *Gedenimne*
[c] C, a: *alteri vestrum*
[d] a: *quandiu*
[e] a, b: *parce*, B: *pce*
[f] a: set
[g] C: *datum Avinione ut supra*. Paskui eina Jono laiškas šv. Tado bažnyčios arkivyskupui Zacharijui (x. kal. dec. anno 6 datuotas)

38

Gerbiamam broliui Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui, Anesi vyskupystės Švento Benedikto ordino Švento Teofredo[2] vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams, sveikinimą [siunčia].

Kadangi siunčiame jus pas didingą vyrą Gediminą, lietuvių ir daugelio rusų karalių, ir į žemes, jo valdymui paklūstančias, dideliems ir sunkiems darbams, susijusiems su katalikų tikėjimo išaukštinimu ir skleidimu, Mes, norėdami šiuose sielų išganymo dauginimą liečiančiuose dalykuose lydėti jus malonia globa, ir jūsų maldavimų paveikti, leidžiame, kad kai jūs ar kitas iš jūsų, kol, vykdydami šiuos dalykus, turėsite keliauti, išbūti ir grįžti, galėtute aukoti patys arba kitiems liepti aukoti mišias jūsų akivaizdoje legaliai, dienai dar neprašvitus[3]. Idant nei jums, nei kitiems kunigams nekiltų kaltinimas, jums ir kiekvienam iš jūsiškių suteikiama privilegija šiuo raštu su sąlyga, jog taikingai naudotute minėtą nuolaidą, nes kai per altoriaus apeigą aukojamas mūsų Viešpats Dievo Sūnus Jėzus Kristus, kuris yra amžinosios šviesos spindesys, derėtų šią apeigą atlikti ne nakties tamsybėse, bet šviesoje.

Niekam neleidžiama mūsų leidimo pažeisti ir kt.

Duota Avinjone penktą dieną iki birželio kalendų, aštuntais metais.

39

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII įgalioja savo legatus jiems trukdančiuosius atskirti nuo Bažnyčios.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 5^{v}, Nr. 12; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 16^{r}.

Pub.: a. HRM, Nr. 105, p. 100 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 291, p. 192–193 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20323, p. 198; PU, II, Nr. 470, p. 325.

Venerabili fratri Bartholomeo Episcopo Electensi ac dilecto filio Bernardo Abbati monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis, apostolice sedis nuntiis.

Cum vos ad regnum Letwinorum et Rutthenorum pro magnis arduisque negociis, respicientibus exaltacionem et augmentum Catholice fidei destinemus, quia in desideriis nostris geritur, ut submotis impedimentis quibuslibet, eorumdem[a] negociorum prosecucioni libere ac efficaciter, auctore Domino, intendere valeatis, omnes et singulos cuiuscunque dignitatis, \ordinis/, condicionis vel status extiterint, ecclesiastici vel mundani, qui vobis seu familiaribus et nunciis vestris, quamdiu[b] fueritis in prosecucione predicta, impedimenta vel obstacula per se vel per alios presumpserint ministrare, quominus predicta negocia libere et efficaciter prosequi, Deo favente, possitis, apostolica auctoritate[c] decernimus eo ipso[d] excommunicacionis sentencie subiacere, eorumque terras subpositas ecclesiastico interdicto, cuius excommunicacionis absolucionem et interdicti relaxacionem absque auctoritate sedis apostolice speciali, preterquam in mortis articulo, ab alio quam a vobis vel vestrum altero, et tunc[e] eciam nisi congrua satisfaccione premissa, nequeant obtinere, non obstantibus quibuscunque privilegiis vel indulgenciis[f] sub quacunque forma vel[g] expressione verborum eisdem vel eorum aliquibus ab apostolica sede concessis, vel imposterum concedendis, que \quo/ ad hoc eis in nullo volumus suffragari.

Datum Avinione. Kal. Iunii, anno octavo.

[a] C, a: *eorum*
[b] a: quandiu
[c] a: prideda žodį compescendo
[d] C: *eo ipso decernimus*, b: *eo ipso* nėra
[e] b: *extune*
[f] a: *vel indulgenciis* nėra
[g] a: *et*

39

Gerbiamam broliui Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui, Anesi vyskupystės Švento Benedikto ordino Švento Teofredo[2] vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams, sveikinimą [siunčia].

Kadangi jus siunčiame pas didingą vyrą Gediminą, lietuvių ir daugelio rusų karalių, ir į žemes, jo valdymui paklūstančias, dideliems ir sunkiems darbams, susijusiems su katalikų tikėjimo išaukštinimu ir skleidimu, ir dėl to, kad mūsų noras yra toks, jog, pašalinę bet kokią kliūtį, Dievo pagalba sugebėtute laisvai ir vaisingai skirti [dėmesį] tų reikalų įgyvendinimui, nusprendėme, idant galėtute minėtus reikalus laisvai ir vaisingai atlikti, Dievo malone, įgalioti jus apaštalų autoritetu[3] paskirti visiems ir atskiriems asmenims, nors ir kurio rango, įšventinimo, padėties, statuso jie būtų, bažnytiniams arba pasauliečiams, jeigu jie jums ar jūsų tarnams patys arba per kitus išdrįstų daryti kliūtis arba trukdyti, kol būsite užsiėmę šiais minėtais reikalais, atskyrimo nuo Bažnyčios bausmę vien dėl tokių [trukdančių] veiksmų. Kai jų žemės bus nubaustos interdiktu, jie negalės gauti atleidimo nuo atskyrimo arba interdikto sušvelninimo be ypatingo Apaštalų Sosto autoriteto, nebent mirties patale, jeigu [to neprašys] jūsų arba vieno jūsiškių, ir tiktai tokiu atveju, jei bus davę atitinkamą atlyginimą, nepaisant visų privilegijų arba indulgencijų, kurias jie kartais būtų gavę arba gaus ateityje iš mūsų patys arba per kitus bet kokia forma arba žodžių raiška, o tokių [indulgencijų] jokiu būdu nenorime suteikti.

Duota Avinjone birželio pirmą dieną, aštuntaisiais metais.

40

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII suteikia legatams teisę kreipti visus oponentus į Avinjoną.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 5ᵛ–6ʳ, Nr. 13; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 16ʳ.

Pub.: a. HRM, Nr. 106, p. 101 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 292, p. 193 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20324, p. 198; PU, II, Nr. 471, p. 326.

Eisdem

Cum vos ad regnum Letwinorum *et c., ut in proxima superiori usque:* intendere valeatis, citandi peremptorie ex parte nostra per vos vel per alium seu alios omnes et singulos, cuiuscunque dignitatis, ordinis vel status extiterint, ecclesiastici vel mundani *et c. usque* Deo favente possitis, quod infra certum terminum competentem, quem eis ad | | hoc duxeritis prefigendum, apostolico se conspectui personaliter representent, facturi super hiis et recepturi, quod iuxta ipsorum demerita viderimus expedire, liberam vobis et cuilibet vestrum auctoritate presencium concedimus facultatem: diem vero citacionis et prefixionis huiusmodi et quicquid super premissis duxeritis faciendum, nobis per vestras litteras harum seriem continentes studeatis fideliter intimare.

Datum Avinione. Kal. Iunii. Anno octavo.

Tiems patiems [Baltramiejui[1] ir Bernardui[2]]

Kadangi jus siunčiame į lietuvių [ir rusų] karalystę *ir taip toliau, kaip paskutiniame anksčiau rašytame laiške*[3], *iki:* sugebėtute [laisvai ir vaisingai] skirti (dėmesį) [tų reikalų įgyvendinimui] *cituodami griežtai iš mūsų pusės* per jus arba kitą, arba per kitus paskirti visiems ir atskiriems asmenims, nors ir kurio rango, įšventinimo, padėties, statuso jie būtų, bažnytiniai arba pasauliečiai, jeigu jie jums ar jūsų tarnams patys arba per kitus drįstų daryti kliūtis arba trukdyti, kol būsite užsiėmę šiais minėtais reikalais, atskyrimo nuo Bažnyčios bausmę ir galiojant [jai] tam tikrą laikotarpį, kurį atitinkamai nustatysite savo galva, kad jie patys prisistatytų Apaštališkajai akivaizdai, tvarkyti šiuos reikalus ir gauti [sprendimą], kuris mūsų akimis atitiks jų nusižengimus, [taip daryti] jums ir kiekvienam jūsiškiam duodame laisvą galimybę šio rašto galia. Jūs rūpinsitės ištikimai informuoti mus tokio turinio savo laiškais: apie šaukimo [į teismą] ir tokios sesijos dieną ir viską, ką, jūsų manymu, reikėtų daryti dėl minėtų dalykų.

Duota Avinjone per birželio kalendas, aštuntaisiais [pontifikavimo] metais.

41

1324.VI.1, Avinjonas

Popiežius Jonas XXII atsako į Gedimino ketinimus priimti katalikų tikėjimą, siųsdamas jam tikėjimo formulę, kuri pabrėžia katalikų mokymą apie Šventąją Dvasią, popiežiaus viršenybę; cituoja du Gedimino laiškus.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 6^{r-v}, Nr. 14; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 16^{v}–17^{v}.

Pub.: a. Raynaldi, *Annales Ecclesiastici*, 1324 § 48–50; b. HRM, Nr. 108, p. 102–105; c. LU, II, Nr. 703, st. 171–176; d. VMPL, Nr. 293, p. 193–195; e. GL, 12, p. 90–110.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 828, p. 62; Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 308, p. 159; Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20325, p. 198; PU, II, Nr. 461, p. 323.

Excellenti et magnifico viro Gedemimne Letwinorum et multorum Ruthenorum regi illustri Deum colere et timere.

Missa nobis tue magnitudinis littera, devocione referta verbisque succincta, gratia nimirum nostris ac fratrum nostrorum sancte Romane ecclesie cardinalium venit affectibus, in qua dum tuam devocionem attendimus, dum advertimus[a] salvacionis tue salubre propositum, dum illum, quem ad Deum ac nos et Romanam ecclesiam te gerere asseris, devocionis affectum intente meditacionis intuitu contemplamur, auditui nostro gaudii et leticie materiam prebuisti. Post primum quidem tue grate salutacionis alloquium in ipsius primordio littere subiunxisti, quod omnes fidei christiane cultores auctoritati nostre debent esse subiecti, quodque tota fides catholica iuxta provisionem Romane ecclesie gubernatur, declarans nobis, quod quondam predecessor tuus rex[b] Mindowe cum toto suo regno fuit ad fidem Christi conversus, sed propter atroces et innumerabiles[c] iniurias dilectorum filiorum .. magistri et fratrum ordinis Sancte Marie Theotonicorum[d] Ierosolimitani a fide huiusmodi recesserunt, et in errorem pristinum sunt relapsi, sicut et te oportet propterea usque ad[e] hodiernum diem, licet invitum, in errore huiusmodi permanere, ac subsequenter quamplures articulos contra eosdem magistrum et fratres in eisdem litteris annotasti, multorum gravaminum, iniuriarum, excessuum expressivos, subnectens, quod tu nequaquam christianos[f] impugnas, tamquam fidem velis destruere christianam, sed defendis te ab inimicis tuis, ut faciunt reges et principes alii christiani, et quod Predicatorum [et] Minorum ordinum fratres tecum habes, quibus commisisti et licenciam dedisti liberam, ut baptizent, predicent et informent christianum populum, et eciam infideles, ut ad omnipotentem Deum et Dominum convertantur. Supplicasti denique nobis ut ad statum tuum flebilem attendere dignaremur, quia paratus es nobis, in omnibus sicut ceteri reges catholici obedire, ac fidem recipere orthodoxam, dummodo predictis magistro et fratribus in nullo penitus tenearis, eligens nos dictosque fratres nostros predicte Romane ecclesie cardinales cum filiis tuis presentibus et futuris in patres[g], ac iterato supplicans ut venerabilem fratrem nostrum Fredericum Archiepiscopum Rigensem una cum legato nostro et apostolice sedis ad te ad partes illas pro facienda pace ac terminis disponendis mittere dignaremur. Consequenter post aliqualis decursum temporis perfuse

[a] b, c, d: *admittimus*
[b] b, c, d: nēra *rex*
[c] b, d: *inimicabiles*
[d] C: *Theotonicorum Sancte Marie*
[e] b, c, d: *in*
[f] b, c: Christianos nequaquam
[g] a, c: *partes*

41

Žymiam ir didingam vyrui Gediminui, lietuvių ir daugelio rusų šviesiam karaliui, [linki] Dievą garbinti ir [Jo] bijoti.

Atsiųstas mums tavo didenybės laiškas, kupinas dievobaimingumo ir žodžiais glaustas, suteikė tikrą malonę mūsų ir mūsų brolių, Šventosios Romos bažnyčios kardinolų, jausmams. Mums, jo klausantiems, suteikei progą džiaugtis ir linksmintis, kai [laiške] juntame tavo dievobaimingumą, kai atkreipiame dėmesį į protingą tavo norą išsigelbėti, kada įdėmiai mąstydami svarstome tą pamaldumo būseną, kurią teigi turįs Dievo, mūsų ir Romos bažnyčios atžvilgiu. Po pirmo tavo malonaus pasveikinimo kreipimosi pačioje laiško pradžioje pridėjai[1], kad [2]visi krikščionių tikėjimo išpažinėjai privalo paklusti mūsų autoritetui ir kad visas katalikų tikėjimas yra valdomas Romos bažnyčios rūpesčiu, pareikšdamas mums, jog kitados tavo pirmtakas karalius Mindaugas buvo atsivertęs į Kristaus tikėjimą su visa savo karalyste, bet dėl mūsų mielų magistro sūnų ir Jeruzalės Šventosios Marijos vokiečių ordino brolių žiaurių ir nesuskaičiuojamų skriaudų atsitraukę nuo šito tikėjimo jie vėl sugrįžo į ankstesnę klaidą. Taip pat dėl to ir tau reikia iki pat šios dienos, galbūt nenoromis, tokioje klaidoje būti. Po to tame pačiame laiške išvardijai dar daug dalykų, rodančių daugybę sunkių ir neteisingų nusižengimų tų pačių magistro ir brolių nenaudai, pridėdamas, kad tu tikrai neužpuldinėji krikščionių, norėdamas sugriauti katalikų tikėjimą, bet giniesi nuo priešų, kaip daro kiti krikščionių karaliai ir vadai. Paminėjai, kad su savimi turi pamokslininkų ir mažųjų ordinų brolių, kuriems raginamas davei laisvą valią, idant krikštytų, pamokslautų ir ugdytų krikščionišką tautą ir kad net netikintys atsiverstų prie Visagalio Dievo ir Viešpaties. Taip pat maldavai mūsų, kad teiktumės atkreipti dėmesį į tavo apverktiną padėtį, kadangi esi pasiruošęs mums visame kame, kaip kiti katalikų karaliai, paklusti ir priimti tikrą tikėjimą, jeigu tik nebūtum priklausomas nuo minėtų magistro ir brolių. Dėl to kartu su tavo dabartiniais ir būsimais sūnumis pasirinkote mus ir minėtus mūsų brolius, Romos bažnyčios kardinolus, į tėvus, dar kartą maldaudamas, jog teiktumės siųsti gerbiamą mūsų brolį Frydrichą, Rygos arkivyskupą, pas tave ir į tuos kraštus kartu su mūsų Apaštalų Sosto pasiuntiniu taikai sudaryti ir sienoms nustatyti[-2]. Vėliau, po šiek tiek laiko, antrasis pamaldumu perkvipęs laiškas, kurį mums tavo prakilnybė atsiuntė, suteikė mums ir tiems patiems mūsų broliams daug linksmybės ir džiaugsmo, nes [3]tu ir visi kiti tavo karalystės vadai, ir bajorai pagirtinai laikotės anksčiau minėtų nusistatymų mūsų ir mūsų Bažnyčios atžvilgiu, ir [tais laiškais] atskleidė, kad tu ir taviškiai pasižymite tikru nuoširdumu, parodydamas, jog tavo paties dvasia yra kupina pagarbaus

devocionis odore secunde littere, quas nobis tua excellentia destinavit, exultacionem et gaudium super eo nobis et eisdem fratribus nostris uberrima cumularunt, quod tu et alii principes omnes[h] et barones regni tui perseverantes laudabiliter in premissis circa nos et eandem ecclesiam, te et ipsos plena sinceritate conspicuos indicarunt, illum in persona tua innuentes obediencie reverentis haberi spiritum, tibi, ut credimus, non sine divine clemencie dono concessum, prout in earundem litterarum principio annotatur, quod ex illustracione divina te asseris unum esse Deum Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, et hoc firmiter credis et tenes, noscens ab eodem Deo vivo et vero nos pastorem et gubernatorem salvandorum omnium constitutum, ut quicquid ligaverimus et solverimus in celo et in terra ab Altissimo \Iudice/ ratum maneat. Multa insuper grata nostrisque accepta propositis earundem tenor continet litterarum, que inserere presentibus causa omittimus brevitatis. Nos igitur tam primis quam secundis huiusmodi[i] litteris[j] debita cum eisdem fratribus nostris attencione discussis[k], Deo Patri omnipotenti, a quo bona cuncta procedunt, in cuius manu regum corda consistunt, cui eciam quecunque \vult/ illa, sine obice difficultatis inclinat, multimodas graciarum retulimus acciones, pro eo, quod Spiritus Sancti gratia videtur mentales tuos oculos suis fulgoris radiis illustrasse ac ostendisse tibi viam catholice veritatis, ut regalis providencia[l] reformet salubriter fidem ipsam catholicam, quam predecessor tuus predictus cum suo regno susceperat, licet ab ea deficientes postmodum dampnabiliter in errorem pristinum laberentur, ut tue littere continebant. Presertim cum et nostrum ex hoc et ipsius ecclesie expectemus[m] magnum et salutare desiderium adimplendum, si viderimus eandem ecclesiam multiplicate prolis fetu concrescere, variasque gencium naciones sub eiusdem fidei observancia in unum acceptabilem Christo populum congregatas in domo Domini habitare. Hanc utique domum, unam videlicet ecclesiam sibi et gentibus congregatam, non habentem maculam neque rugam Dominus noster elegit, iuxta quod legitur in Canticio Canticorum, „una est sponsa mea, electa mea, immaculata mea“. Ipse quoque Dominus unum esse ovile ovium et unum pastorem in ewangelio protestatur, et in apostolorum Symbolo, unam esse catholicam et apostolicam ecclesiam fides catholica profitetur. Hanc autem idem Dominus Ihesus Christus in semet ipso lapide angulari fundavit, hanc \et/ sui preciosi || sanguinis effusione redemit, cuius magisterium[n] apostolorum principi, beato Petro vicario suo, et per ipsum suis successoribus singularis privilegii prerogativa commisit, „Tu es“, inquiens, „Petrus et super hanc petram edificabo[o] ecclesiam meam“[p]; et cum illi post suam resurreccionem verbo tercio repetito dixisset: „Pasce oves meas“; pro cuius eciam fide se orasse fatetur, loquens ad eum in ewangelio: „Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos“; ac ut eiusdem apostolorum principis suorumque successorum universalis esset auctoritas et introducendi in regnum celorum indubitata potestas, ad eundem dixit: „Tibi dabo claves regni celorum et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in celis“. Qui[q] ergo se ad huius ovile et sub eiusdem pastoris cura reduxerint, ac sub eius doctrina et magisterio cursum vite peregerint, salvacionis graciam merebuntur. Qui vero ab eis deviarint, dampnacionis sentencia ferientur. Et ideo paterno desideramus affectu, ut salutis tue vitato dispendio, electorum

[h] b, c, d: omnes principes
[i] C: *habuimus*
[j] b, c: nèra *huiusmodi litteris*
[k] b, c: *litteris*
[l] b, c: *prudentia*
[m] C: *conspectemus*
[n] c: *ministerium*
[o] b, c: *hedificabo*
[p] d: nèra *meam*
[q] B: *cui*

nuolankumo, kuris tau, kaip tikime, buvo suteiktas ne be dieviškos malonės dovanos. Kaip to paties laiško pradžioje nurodoma, iš dieviškojo apreiškimo tu žinai, kad vienas yra Dievas Tėvas ir Sūnus, ir Šventoji Dvasia ir kad tuo tvirtai tiki ir laikaisi, žinodamas, jog mes esame paskirti ganytoju ir valdytoju to paties gyvo ir tikro Dievo visiems išgelbėti, ir kad ką surišome ar atleidome, taip pat yra nuspręsta Aukščiausiojo Teisėjo danguje ir žemėje[3]. To laiško turinys apėmė dar daug daugiau malonių ir mūsų siekiams brangių dalykų, bet jų įtraukti čia negalime dėl šio rašto trumpumo. Taigi mes, tiek pirmą, tiek antrą tokį laišką su tais pačiais broliais tinkamu dėmesiu ištyrę, Visagaliui Dievui Tėvui, iš kurio visos gėrybės išeina, kurio ranka laiko karalių širdis, kuriam taip pat, ko tik panori, be jokių kliūčių paklūsta, įvairiausiai išreiškėme padėką už tai, kad atrodo, jog Šventosios Dvasios dėka Tėvas nušvietė tavo vaizduotę savo šviesos spinduliais ir parodė tau katalikiškos tiesos kelią, idant karališka globa naudingai sustiprintų katalikų tikėjimą, kurį minėtas tavo pirmtakas su savo karalyste buvo priėmęs, nors vėliau, atmesdami jį, pražūtingai buvo įpuolę į ankstesnę klaidą, kaip tavo laiškas išdėstė. Ypač kai mes tikimės, kad išsipildys mūsų ir pačios Bažnyčios didelis ir [tikrajam gyvenimui] naudingas troškimas, jei matysime, jog ta pati Bažnyčia didėja augant gausiems palikuonims ir įvairioms pagonių tautoms, to paties tikėjimo saugojamoms, sueinant į vieną mielą Kristui tautą, kuri gyvena Viešpaties namuose. Būtent šitą vieną namą, suprantama, Bažnyčią, suvienytą sau ir tautoms, neturinčią nei dėmių[4], nei raukšlių, mūsų Viešpats išsirinko, kaip kad skaitoma „Giesmių giesmėje“: „Viena esti mano sužadėtinė, mieloji mano, skaisčioji mano“[5]. Ir pats Viešpats evangelijoje skelbia, jog viena yra avių avidė ir vienas ganytojas[6], ir Apaštalų tikėjimo išpažinime katalikų tikėjimas pripažįsta, kad viena yra visuotinė ir Apaštalų bažnyčia[7]. Ją taip pat Viešpats Jėzus Kristus įkūrė ant savęs kaip ant kertinio akmens[8], ją atpirko brangaus savo kraujo praliejimu, o jos valdymą pirmajam iš apaštalų palaimintajam Petrui, savo pavaduotojui, ir per jį statymo išimtine teise patikėjo jo atskiriems įpėdiniams. Sakydamas: „Tu esi Uola, ir ant šitos uolos pastatysiu savo Bažnyčią“[9]; ir kai jam po savo prisikėlimo triskart pakartojęs pasakė: „Ganyk mano avis“[10]; teigiama, jog meldėsi už jo tikėjimą, sakydamas jam evangelijoje: „Aš meldžiuosi už tave, Petrai, kad tavasis tikėjimas nesusvyruotų, ir tu sugrįžęs stiprink savo brolius“[11]; ir kad pirmasis iš apaštalų ir jo įpėdiniai turėtų visuotinį autoritetą ir neabejotiną galią įvesti į dangaus karalystę, jam pačiam pasakė: „Tau duosiu dangaus karalystės raktus ir ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką atriši žemėje, bus atrišta ir danguje“[12]. Taigi tie, kurie sugrįš į jo avidę ir atsiduos Ganytojo globai, pereidami gyvenimo kelią pagal Jo mokymą ir vadovavimą, pelnys išgelbėjimo malonę. O tie, kurie nuo Jo nusigręš, bus baudžiami pasmerkimo nuosprendžiu. Ir todėl tėvišku palankumu trokštame, jog, išvengęs išsigelbėjimo praradimo, nusipelnytum prisijungti prie išrinktųjų bendruomenės, ir, visiškai palikęs atskalūnų klaidas[13], kurių laikantis nukrypstama nuo šviesos kelio ir atsiveria kelias į tamsybes, įgytum tą tikro atsivertimo ir bendravimo malonę, kuria tiki, laiko ir saugo ta pati Motina Romos bažnyčia. Todėl mes kreipėme mūsų sielos akis į gerbiamą mūsų brolį Baltramiejų[14], Aleto vyskupą, ir mielą sūnų Bernardą[15], Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatą, vyrus, ypač apdovanotus rašto išmanymu, pagirtino gyvenimo ir bendravimo, turinčius dieviškąją evangelijos aiškinimo dovaną, dėl ko jie mums ir minėtiems broliams yra priimtini. Pasitarę su tais pačiais mūsų broliais kardinolais, liepėme juos pas tave ir į tavo valdomus kraštus pasiųsti specialiai kaip mūsų ir minėto Sosto pasiuntinius, kad tau ir tavo karalystei išpažintų evangeliją ir skelbtų Dievą ir Viešpatį mūsų Jėzų Kristų ir jus pamokytų jūsų išgelbėjimo naudai, ir lavintų tikrojo ir šventojo visuotinio apaštališkosios Romos bažnyčios tikėjimo tiesoje, idant jų išganingai pamokyti pažinti patį

aggregari consorcio merearis, et que credit, tenet et servat eadem Romana mater ecclesia, derelictis omnino scismaticorum erroribus, in quorum observacione deviatur a via lucis, et panditur iter ad tenebras, vere conversionis et conversacionis graciam amplectaris. Hinc est, quod nos ad venerabilem fratrem nostrum Bartholomeum Electensem episcopum et dilectum filium Bernardum abbatem Monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis, viros utique litterarum sciencia preditos, vita et conversacione laudabiles, et graciam evvangelice predicacionis habentes nobisque propterea ac dictis fratribus acceptos, dirigentes oculos mentis nostre, ipsos ad te ac partes tue dicioni subiectas de ipsorum fratrum consilio ut nostros et dicte sedis nuncios duximus specialiter destinandos, ut tibi ac regno tuo evvangelizent et predicent Deum et Dominum nostrum Ihesum Christum, vosque in orthodoxe ac sancte catholice et apostolice Romane ecclesie fidei veritate salubriter instruant et informent, quatinus ipsum Dei Filium Ihesum Christum tu et gens tua salutaribus eorum erudicionibus agnoscentes, baptismi, qui nondum illo forsan renati estis, purificari[r] mereamini sacramento, ac suum gloriosum nomen christiane fidei observancia colatis. Ceterum, quod super memoratis articulis in predictis primis ac secundis litteris eciam[s] contra dictos magistrum et fratres expositis, ad nos dictosque cardinales fratres nostros habuisti recursum, nos attendentes, quod ex recta[t] confidencia et pura devocione procedit, quod nostrum et ipsius ecclesie subire in illis iudicium non recusas[u] et imploras auxilium confidenter, eius obediencie te submittens, eisdem magistro et fratribus, te post suscepcionem eiusdem fidei ad gremium eiusdem ecclesie redeunte, nostris dabimus litteris in mandatis et faciemus, auctore Domino, per circumspectam apostolice sedis providenciam, quod ab huiusmodi molestiis, dampnis et iniuriis tibi decetero inferendis penitus resipiscant, tecumque fraterne teneantur vivere[v] et in pace, sine qua non congrue colitur pacis actor. Et nichilominus, cum simus omnibus secundum apostolum in iusticia debitores[w], super huiusmodi articulis, causis et questionibus, quos et quas cum dictis magistro et fratribus, vel adversus eos te habere proponis, post tue felicis conversionis auspicium adeo favorabilis iusticie plenitudinem ac defensionis presidium tibi tuisque natis et regno exhibere proponimus, quod tu, qui nos dictosque cardinales fratres nostros in patres cum eisdem filiis tuis, ut premittitur, elegisti, merito gaudere poteris tales elegisse patres, teque in nobis et predicta Romana ecclesia id, quod in patris et matris auxilio reperire spectaveras, invenisse. Sed et memoratis episcopo et abbati dedimus in mandatis, ut omnia inter te dictosque magistrum et fratres ac in dictis partibus agere studeant et tractare, que ad cultum et laudem Dei, exaltacionem catholice fidei, honorem apostolice sedis, relevacionem ecclesiarum et pauperum animarum salutem et corporum pertinebunt. Ideoque magnificenciam tuam rogamus, monemus et hortamur attente, quatinus eosdem episcopum et abbatem pro divina dicteque apostolice sedis ac nostra reverencia, immo pocius nos in ipsis benigne recipiens et honeste pertractans, eorum salubribus monitis acquiescas, sisque christianis catholicis, qui apud te degunt, pius et misericors, benivolus et benignus, et permittas, quod iidem episcopus et abbas, alieque persone idonee[x], graciam evvangelice predicacionis habentes, quas ad huiusmodi predicacionis officium duxerint assumendas, christianis eisdem aliisque infidelibus tibi subditis evvangelizare libere valeant Ihesum Christum. Datum Avinione.

[r] b, c: *fortificari*
[s] b, c, d: *eciam litteris*
[t] b: *nostra*
[u] B: *recursas*
[v] b, c, d: *convivere*
[w] b, c, d: *debitores in iusticia*
[x] d: *ydonee*

Dievo Sūnų Jėzų Kristų, tu ir tavo gentis būtumėte verti apsivalyti krikšto sakramentu, per kurį gal dar nebūsite atgimę, pagerbtute krikščioniško tikėjimo laikymusi jo šlovingą vardą. O kadangi į mus ir minėtus brolius kardinolus kreipeisi pagalbos dėl anksčiau išvardytų minėtuose pirmame ir antrame laiškuose skundų prieš minėtus magistrą ir brolius, mes, suprasdami, kad tai išeina iš tikro pasitikėjimo ir tyro pamaldumo, jog neatsisakai tuose dalykuose paklusti mūsų ir tos pačios Bažnyčios sprendimui ir drąsiai prašai pagalbos, atsiduodamas tai pagalbai, tau priėmus tą patį tikėjimą ir į tos pačios Bažnyčios glėbį sugrįžus, mes duosime įsakymus savo laiške tiems patiems magistrui ir broliams ir Viešpačiui vadovaujant rimtai rūpinsimės per Apaštalų Sostą, kad jie labai gailėtųsi dėl šitokių skriaudų, žalos ir neteisybių, padarytų tau, ir stengtųsi gyventi su tavimi broliškai ir taikoje, be kurios tinkamai nepagerbiamas taikos Kūrėjas. Ir vis dėlto kadangi, pasak apaštalų, esame visiems dėl teisingumo įsipareigoję, be šitokių atvejų, bylų ir tardymų, kuriuos tu siūlai su minėtais magistru ir broliais išsiaiškinti arba prieš juos kelti, po tavo laimingo atsivertimo pradžios tokią paslankią teisingumo pilnatvę ir gynybos apsaugą siūlome parodyti tau ir tavo vaikams, ir karalystei, jog tu, kuris su tais pačiais savo sūnumis, kaip teigiama, pasirinkai mus ir minėtus mūsų brolius kardinolus į tėvus, pelnytai galėsi džiaugtis, kad išsirinkai tokius tėvus ir kad suradai mumyse ir minėtoje Romos bažnyčioje tokią pagalbą, kokios tikėjaisi gauti iš tėvo ir motinos. Bet taip pat davėme nurodymus minėtiems vyskupui bei abatui, jog minėtuose kraštuose viską, kas tiks Dievo garbinimui ir šlovei, katalikų tikėjimo didybei, Apaštalų Sosto garbei, bažnyčių išaukštinimui ir vargdienių sielų bei kūnų gerovei, stengtųsi daryti ir aiškinti tarp tavęs ir minėtų magistro ir brolių[16]. Dėl to dėmesingai prašome, raginame ir kviečiame tavo didenybę, kad dėl dieviškos ir minėto Apaštalų Sosto, ir mūsų pagarbos maloniai priimdamas ir garbingai vertindamas tuos pačius vyskupą ir abatą, tiksliau, mus pačius jų pavidalu, sutiktum su jų naudingais raginimais ir būtum doras ir gailestingas, geranoris ir kilnus krikščionims katalikams, kurie pas tave gyvena, ir leistum, kad jiems vyskupas ir abatas, ir kiti tinkami asmenys, turintys evangelijos aiškinimo malonės dovaną ir paskirti šitokio pamokslavimo pareigoms, laisvai galėtų skelbti Jėzaus Kristaus tikėjimą tiems patiems krikščionims ir kitiems netikintiems tavo pavaldiniams.

Duota Avinjone.

42

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII suteikia legatams teisę rinkti lėšas savo kelionei iš vietinių bažnyčių ir vienuolijų (žr. toliau Nr. 43, 58).

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 6^{v}–7^{r}, Nr. 15; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 18^{r}.

Pub.: a. HRM, Nr. 104, p. 99–100 (naudojant C); b. VMPL, Nr. 299, p. 198–199 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20326, p. 198; PU, II, Nr. 466, p. 325.

Venerabili fratri Bartholomeo Episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo Abbati Monasterii sancti Theofredi ordinis sancti Benedicti Aniciensis diocesis, apostolice sedis nunciis.

Cum vos tamquam viros litterarum scientia preditos ac in multorum arduorum execucione probatos, scientes utique tractare sollicite[a] grandia, prudenter illa dirigere et laudabiliter cooperante vobiscum Domino consummare, ad regnum Letwinorum et Ruthenorum pro magnis et arduis ecclesie Romane et fidei orthodoxe negociis specialiter destinemus, tibi frater episcope octo, tibi vero fili abbas quinque florenos auri singulis diebus, quibus in dictorum negociorum prosecucione fueritis, pro necessariis vestris expensis de fratrum || nostrorum consilio deliberavimus providendum. Ut igitur in commissis vobis negociis eo possitis prosperari facilius, quo maiori per nos fueritis auctoritate muniti, vobis et cuilibet vestrum compellendi quoslibet prelatos cuiuscunque preeminencie vel dignitatis extiterint, eciam si archiepiscopali vel episcopali prefulgeant dignitate, nec non regulares Cisterciensis, Cluniacensis, Cartusiensis, Premonstratensis[b], sanctorum Benedicti et Augustini et aliorum ordinum, Magistros quoque priores, preceptores ac fratres sancti Iohannis Ierosolimitani, Beate Marie Theotonicorum, Calatravensis aliorumque quorumcunque hospitalium sive domorum et alias quascunque personas ecclesiasticas cathedralium et aliarum ecclesiarum sive monasteriorum exemptorum et non exemptorum, per censuram ecclesiasticam ad contribuendum in dictis[c] procuracionibus vobis debitis, non obstantibus quibuscunque privilegiis et indulgenciis apostolicis, per que possent in hac parte quomodolibet se tueri et de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum deberet fieri in nostris litteris mencio specialis, plenam auctoritate presencium concedimus potestatem.

Datum Avinione, anno octavo.

[a] a: *sollicite tractare*
[b] a: *Cistercienses, Cluniacenses, Cartusienses, Premonstratenses*
[c] a: *indictis*

42

Garbingam broliui Baltramiejui, Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui, Anesi vyskupystės Švento Benedikto ordino Švento Teofredo vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams.

Kadangi jus, kaip raštų mokslu apdovanotus bei daugelį sunkių reikalų įgyvendinant išbandytus vyrus, gebančius rūpestingai užsiimti dideliais reikalais, juos išmintingai tvarkyti bei girtinai, Dievui padedant, privesti iki galo, specialiai paskyrėme į lietuvių ir rusų karalystę dideliems ir sunkiems Romos bažnyčios ir tikrojo tikėjimo darbams atlikti, su mūsų brolių kardinolų patarimu nusprendėme tau, broli vyskupe, kol būsite užsiėmę minėtais reikalais, kasdien aštuonis, o tau, sūnau abate, paskirti penkis aukso florinus[1] būtinoms jūsų išlaidoms. Todėl, kad galėtumėte kuo lengviau įvykdyti jums patikėtus reikalus, turėdami didesnį autoritetą, šio rašto galia suteikiame visapusišką galią priversti per bažnytinį peikimą bet kuriuos prelatus, kad ir kokio kilmingumo ar rango jie būtų, net jeigu pasižymėtų arkivyskupo arba vyskupo rangu, taip pat ir cistersų[2], kluniečių[3], kartūzų[4], premonstrantiečių[5], Šv. Benedikto[6], Šv. Augustino[7] bei kitų ordinų brolius, Šv. Jono Jeruzalės[8], vokiečių Šventos Marijos[9], Kalatravos[10] ir visų kitų ligoninių arba namų ordinų magistrus, priorus, vadus bei brolius ir bet kuriuos kitus bažnytinius žmones iš katedrų, kitų bažnyčių bei priklausomų arba nepriklausomų [nuo vyskupo valdžios] vienuolynų prisidėti prie minėtų jums pateiktų darbų vykdymo, nepaisant visų jiems pateiktų apaštališkų privilegijų bei indulgencijų, pagal kurias galėtų tvarkyti tuos reikalus ir kurios yra ypatingu būdu įvardytos pažodžiui mūsų raštuose. Duota Avinjone aštuntaisiais [pontifikavimo] metais.

43

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII leido legatams rinkti pinigus kelionei iš vietinių dvasininkų pakeliui į rytus. Dominikonai ir pranciškonai turėtų jiems tarnauti vertėjais.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 7^{r}, Nr. 16; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 18^{rv}.

Pub.: a. HRM, Nr. 107, p. 101–102 (naudoajnt C); b. VMPL, Nr. 299, p. 198–199 (naudojant B).

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20327, p. 198; PU, II, Nr. 465, p. 324.

Bartholomeo episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo abbati monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis apostolice sedis nunciis etc.[a]

Cum vos ad magnificum virum Gedeminne[b] Regem Letwinorum et multorum Ruthenorum et terras sue diccioni subiectas pro magnis et arduis negociis, respicientibus exaltacionem et augmentum Catholice fidei, destinemus, ad quorum prosecucionem non est dubium vos fidelibus in utraque lingua peritis interpretibus indigere, requirendi dilectos filios, priores Predicatorum et custodes seu gardianos[c] Minorum fratrum et aliorum quorumcunque mendicancium ordinum approbatorum, prelatos illarum partium, quod de fratribus suorum ordinum quotcunque et quoscunque volueritis, si eos[d] pecieritis nominatim ad obsequia vestra, alioquin quos ipsi ad hec exequenda[e] magis idoneos esse cognoverint, super quibus eorum consciencias oneretis, ad requisicionem vestram debeant destinare, quandocunque et quocienscunque eos super hoc duxeritis requirendos, ac nichilominus si forte in parendo vobis circa premissa se negligentes redderent[f], vel forsitan contumaces, assumendi per vos ipsos de fratribus dictorum ordinum, quos idoneos esse noveritis, quotcunque vobis super prosecucione premissorum putaveritis oportunos, et committendi eis quecunque super hiis videritis committenda, et contradictores per censuram ecclesiasticam, appellacione postposita, compescendi, non obstante, si eisdem prioribus, custodibus, gardianis[g], prelatis, fratribus ac ordinibus supradictis a Sede Apostolica sit indultum, quod professores dictorum ordinum ad aliquod officium vel ministerium sumendum vel eciam exequendum cogi, seu quod excommunicari, suspendi vel interdici non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mencionem, et qualibet alia prefate Sedis indulgencia generali vel speciali, cuiuscumque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus presencium impediri valeat quomodolibet vel differri, et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis, discrecioni vestre plenam et liberam auctoritate presencium concedimus facultatem, ita quod[h] si aliquem vestrum in prosecucione premissorum contigerit impediri, alter vestrum ea nichilominus exequatur.

Datum Avinione.

[a] B: *Eisdem*
[b] a: *Gedenimne*
[c] a: *Guardianos*
[d] C: *eis*
[e] a: exquenda
[f] B: pataisyta iš *reddiderent;* c, a: *reddiderint*
[g] a: *Guardianis*
[h] RS2: *itaque*

43

Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui[2], Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams [sveikinimą siunčia] ir kt. Kadangi skiriame jus pas didingą vyrą Gediminą, lietuvių ir daugelio rusų karalių, į žemes, jo valdymui paklūstančias, idant atliktute didelių ir sunkių darbų, kurie aukština ir gausina katalikų tikėjimą, ir dėl to, jog nėra abejonės, kad šių darbų vykdymui jums reikia patikimų abi kalbas[3] mokančių vertėjų, šio rašto galia suteikiame jūsų išmintingumui visišką ir laisvą galią įsakyti mieliems sūnums pamokslininkų priorams, mažųjų brolių ir bet kurių kitų patvirtintų elgetaujančių ordinų kustodams arba gvardijonams bei tų kraštų dvasininkams, kad jie paskirtų jūsų paslaugoms savo ordinų brolių, kiek tik ir kokių tik norėsite, jei prašysite jų, išvardydami jums reikalingas tarnystes, arba tuos, kuriuos jie patys manys esant tinkamesnius šiems darbams atlikti, dėl kurių jų sąžines apkrausite ir kuriuos jūsų prašymu jie turi atsiųsti pas jus, kada tik ir kiek tik kartų jų dėl šito lieptute suieškoti. Jei kartais tie atsisakytų, nesirūpindami paklusti jums dėl minėtų reikalų, arba prieštarautų, [galite] išsirinkti patys iš minėtų ordinų brolių tuos, kuriuos matysite esant tinkamus, ir kiek tik jums jų reikės minėtiems darbams vykdyti, ką laikote būtina jiems suteikti. Prieštaraujančius galėsite sutramdyti per bažnytinę cenzūrą, atmetus apeliacijas, net tuo atveju, jei Apaštalų Sostas būtų anksčiau pateikęs tiems patiems jau minėtiems priorams, kustodams, gvardijonams, dvasininkams, broliams ir ordinams tokį leidimą, su kuriuo minėtų ordinų narių neleistina priversti atlikti ar užimti tam tikrą pareigą arba tarnybą, ar juos nušalinti [nuo Bažnyčios bendravimo], stabdyti jų įgaliojimus arba uždrausti kitais popiežiaus laiškais, kurie neturi išsamaus ir aiškaus nuo to leidimo žodis žodin (nurašyto) paaiškinimo dėl šitokio atleidimo, arba remiantis bet kokiu kitu bendru arba specialiu nuolaidos dokumentu, nors ir kokio turinio būtų. Kitaip tokie leidimai galėtų trukdyti dabartinio laiško įgyvendinimui, jeigu jis jo nepaminėtų specialiai. Taigi jei kuris nors iš jūsų, vykdydamas minėtus dalykus, būtų sutrukdytas, kitas iš jūsų tegu vis tiek tai tęsia.

Duota Avinjone.

44

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII praneša Vokiečių ordinui apie Gedimino pastangas priimti katalikybę ir prašo jam netrukdyti. Jis pristato savo legatus ir mini lietuvių prieš Ordiną iškeltą bylą, kurią jis nagrinės vėliau.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 7^{r-v}, Nr. 17; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 18^{v}–19^{r}; D – Berlynas, PKKA, Ordensfolianten 323, Nr. 378, 15 a. nuorašas iš C (žr. PU, II, Nr. 464, p. 324).

Pub.: a. HRM, Nr. 102, p. 96; b. CDP, II, Nr. 109, p. 142 (pagal C); c. Raczyński, CDL, p. 25 (pagal B); d. VMPL, Nr. 296, p. 196; e. LU, II, Nr. 705, st. 178–179; f. GL, 12, p. 90–110 (pagal e).

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 830, p. 63; Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 313, p. 161; Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20328, p. 198; PU, II, Nr. 464, p. 324.

Dilectis filiis .. Magistro et fratribus hospitalis sancte Marie Theothonicorum Ierosolimitani salutem.

Pater luminum, a quo omne datur optimum et omne donum perfectum descendere noscitur, mentem magnifici viri Gedemine[a] Regis Letwinorum et multorum Ruthenorum preparasse videtur, sicut per devotissimas litteras eius nobis et fratribus nostris sancte Romane ecclesie Cardinalibus nuper directas percepimus, ad cognoscendam et percipiendam[b] lucem catholice veritatis, propter quod ad eiusdem regis devote requisicionis instanciam venerabilem fratrem nostrum Bartholomeum episcopum Electensem, et dilectum filium Bernardum[c] abbatem monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis, viros utique litterarum sciencia preditos, in magnis et arduis gerendis negociis hactenus laudabiliter comprobatos, ac fervidos catholice fidei zelatores, tamquam speciales Apostolice Sedis nuncios ad partes illas providimus destinandos, sperantes quod per manus eorum idem Rex et alii principes et nobiles cum populis dictarum parcium, regenerati sacri unda baptismatis, veram sanctamque doctrinam Catholice fidei et evvangelicam percipient veritatem. Cum autem idem Rex super certis articulis, causis et questionibus, quos et quas contra vos se habere, preponit nostrum et eiusdem ecclesie subire iudicium non recuset, quin imo[d] super hiis implorat auxilium confidenter, nos cupientes eundem et quoslibet infideles ad catholicam fidem converti, volentes quantum cum Deo possumus, fovere favoribus[e] et beneficiis provocare, Universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur attente, vobis in virtute sancte obediencie districtius iniungentes, quatinus postquam idem Rex fidem catho | |licam Deo auctore suscepit, a molestiis, dampnis et iniuriis inferendis eidem et hominibus regni sui resipiscatis omnino, quin imo[d] teneri vos volumus cum eodem Rege et aliis personis illarum parcium, que ad fidem catholicam convertentur, fraterne et in pace vivere, sine qua non congrue colitur auctor pacis[f]. Nos enim cum simus omnibus, secundum Apostolum, in iusticia debitores, super predictis articulis, causis et questionibus post conversionem ipsius Regis ad fidem catholicam intendimus per optime ac celeris exhibicionem iusticie partes apostolice solicitudinis adhibere.

Datum Avinione, kalendis lunii, anno octavo.

[a] C: *Gedeminne;* a: *Gedenimne*
[b] c: *perspiciendam*
[c] B, C, a, c: *Bertrandum*
[d] a, b, d: immo
[e] C, a, b, d: *favore*
[f] a, b, d: *pacis auctor*

44

Mieliems sūnums, Jeruzalės Švenčiausios Marijos vokiečių ligoninės magistrui ir broliams, sveikinimą [siunčia].

Šviesos tėvas[1], kuris duoda visa, kas geriausia, ir kuris teikia visokias tobulas dovanas, yra pakreipęs didingo vyro Gedimino, lietuvių ir daugelio rusų karaliaus, mintis, idant šis pažintų ir priimtų katalikų tiesos šviesą, kaip supratome iš to paties karaliaus neseniai atsiųsto pamaldžiausio laiško mums ir mūsų broliams, Šventosios Romos bažnyčios kardinolams. Dėl tokio šio karaliaus pamaldaus prašymo tvirtumo numatome paskirti gerbiamą mūsų brolį Baltramiejų[2], Aleto vyskupą, ir mielą sūnų Bernardą[3], Anesi vyskupijos Švento Teofredo vienuolyno abatą, kaip specialius Apaštalų Sosto pasiuntinius į tuos kraštus. Tie vyrai gerai išmano rašto mokslą, yra patikrinti, iki šiol pagirtinai įvykdę didelius ir sunkius darbus kaip uolūs katalikų tikėjimo gynėjai. Tuo būdu mes tikimės, kad jų padedami tas pats karalius ir kiti valdovai bei kilmingieji su minėtų kraštų liaudimi[4], atgimę jų rankomis patiektu švento krikšto vandeniu, priims tikrą ir šventą katalikų tikėjimo mokymą ir evangelijos tiesą. O kadangi tas pats karalius dėl tam tikrų punktų, dalykų ir klausimų, kuriuos jis rodo, jog turi prieš jus, neatsisako paklusti mūsų ir tos pačios Bažnyčios sprendimui, netgi daugiau – pasitikėdamas jis prašo dėl to pagalbos, mes, trokšdami, kad pats karalius su kai kuriais netikinčiaisiais atsiverstų į katalikų tikėjimą bei norėdami, kiek galime su Dievu, jiems padėti globa ir patraukti geradarystėmis, jūsų visumą prašome, primename ir atkakliai raginame, jums griežčiau nurodydami, idant po to, kai tas pats karalius, Dievui liepus, priims katalikų tikėjimą, visiškai liautumėtės darę nemalonumus, žalą ir skriaudas jam ir jo karalystės žmonėms, nes juk norime, jog laikytutės broliškai ir gyventute taikoje[5] su tuo pačiu karaliumi ir kitais tų kraštų, kurie į katalikų tikėjimą atsiverčia, asmenimis, nes be to tinkamai nepagerbiamas taikos Kūrėjas. O mes, kadangi esame visiems, pasak apaštalų, skolininkai teisingume, po ano karaliaus atsivertimo į katalikų tikėjimą dėl minėtų punktų, dalykų ir klausimų norime geriausiai ir greitai parodydami teisingumą atlikti apaštališko rūpesčio pareigas.

Duota Avinjone.

45

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII suteikia legatams teisę prašyti reikalingos pagalbos.

Rs.: B – Berlynas, PKKA, OBA 4472 (buv. sign. Schiebl. 7, 20, Nr. 315), 433 x 330 mm pergamentas su dviem pergamento juostelėmis antspaudams, kurių viena dar turi vaško liekanų. Pavaizduotas stovintis po arka žmogus. Dešinėje jo rankoje pastoralas, kairėje – knyga. Šį nuorašą padarė apaštališkasis notaras Jonas iš Altenburgo, prašomas legatų. Jį antspaudavo legatai, o notaras pripiešė savo ženklą (aštuonių spindulių žvaigždę); C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 7ᵛ, Nr. 18; D – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 19ᵛ.

Pub.: a. HRM, Nr. 101, p. 95 (pagal B); b. CDP, II, Nr. 104, p. 135 (pagal D); c. Raczyński, CDL, Nr. V, p. 41 (pagal B); d. VMPL, Nr. 297, p. 196–197 (pagal C); e. LU, II, Nr. 704, st. 176–178 (pagal B); f. GL, 12, p. 90–110 (pagal e). Čia – pagal B.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 829, p. 63; Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 312, p. 161; Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20329, p. 198; PU, II, Nr. 469, p. 325.

In nomine Domini Amen. Hoc est transcriptum quarundam litterarum apostolicarum sanctissimi patris et domini, domini Iohannis divina providencia .pp. .XXII. vera bulla plumbea cum cordula canapis more solito bullatarium sanauum et integrum omnique suspitione carentium, quarum tenor dinoscatur esse talis[a]:

Iohannis episcopus, servus servorum Dei[b] venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis et dilectis filiis electis, abbatibus, prioribus, decanis[c], propositis, archidiaconis, archipresbiteris, plebanis, officialibus, rectoribus et aliis ecclesiarum prelatis et eorum vices gerentibus ac personis ecclesiasticis, religiosis et secularibus, ecclesiarum et monasteriorum capitulis et conventibus exemptis et non exemptis Cisterciensis, Cluniaciensis, Cartusiensis, Premonstratensis, sanctorum Benedicti et Augustini et aliorum ordinum necnon magistris et preceptoribus hospitalis sancte Iohannis Ierosolimitani et beate Marie Theotonicorum et Calatravensis ad quos littere iste pervenerint, salutem.

Cum venerabilem fratrem nostrum Bartholomeum episcopum Electensem et dilectum filium Bernardum abbatem Monasterii sancti Theofredi ordinis sancti Benedicti Aniciensis diocesis, Apostolice Sedis nuncios, pro magnis et arduis ecclesie Romane et fidei orthodoxe negociis ad regnum Letwinorum et Ruthenorum specialiter destinemus, universitatem vestram rogamus et hortamur attente, per apostolica vobis scripta mandantes, quatinus eosdem nuncios, cum per partes vestras transitum fecerint, ob reverenciam dicte Sedis et nostram benigne recipientes ac honeste tractantes, eisdem diebus singulis, episcopo videlicet in octo, et abbati predictis in quinque florenis auri pro eorum necessariis, et de securo conductu, necnon in evectionibus oportunis, si sue[d] in via forsan decesserint vel defecerint vel alias fuerint impedite, cum super hiis ex parte nostra per ipsos vel eorum alterum seu nuncium vel nuncios ipsorum fueritis requisiti, in eundo, morando et redeundo liberaliter provi-

[a] šios dalies neturi a
[b] a neturi šių žodžių, e neturi *servus servorum dei*
[c] e: žodžių nuo *decanis* iki *Calatravensis* nėra
[d] D: *evectionibus si sue oportunis*

Vardan Viešpaties, amen.

Tai yra Švenčiausiojo Tėvo ir Viešpaties, Dievo apvaizda pono popiežiaus Jono XXII vieno apaštališko laiško, nekeliančio jokio įtarimo, turinčio tikrą švino bulę [t.y. antspaudo] su sunkia kanapės virvele, kaip ir [tinka popiežių] leidžiamoms bulėms, sveikas ir nepaliestas nuorašas[1]. Laiško turinys yra toks:

Jonas[2], vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingiems broliams arkivyskupams ir vyskupams, ir mieliems išrinktiems sūnums, išrinktiesiems į vyskupus, abatams, priorams, dekanams, prepozitams, arkidiakonams, arkikunigams, klebonams, oficiolams, valdytojams ir kitiems bažnyčių dvasininkams ir jų pavaduotojams, ir bažnytiniams asmenims, vienuoliams ir pasauliečiams, bažnyčių ir vienuolynų kapituloms ir vienuolijoms, atleistoms [nuo vyskupo valdžios] ir neatleistoms, [priklausančioms] cistersų, kluniečių, kartūzų, premonstrantiečių, Šventų Benedikto, Augustino ir kitiems ordinams, Jeruzalės švento Jono ir Palaimintosios Marijos – Vokiečių ir Kalatravos ordinų magistrams ir komtūrams[3], kuriuos šis laiškas pasieks, sveikinimą [siunčia].

Kadangi specialiai paskyrėme garbingą mūsų brolį Baltramiejų[4], Aleto vyskupą, ir mielą sūnų Bernardą[5], Anesi vyskupystės Švento Benedikto ordino Švento Teofredo vienuolyno abatą, Apaštalų Sosto pasiuntinius, į lietuvių ir rusų karalystę dideliems ir sunkiems Romos bažnyčios ir tikrojo tikėjimo darbams atlikti, jus visus prašome ir atidžiai raginame, pavesdami jums per apaštališką raštą, kad, iš pagarbos minėtam Sostui ir mums (patiems) maloniai priimdami tuos pasiuntinius ir garbingai elgdamiesi su jais, kai per jūsų kraštą keliaus, kiekvieną dieną jiems, minėtiems vyskupui, būtent aštuonis, o abatui penkis aukso florinus jų būtinoms išlaidoms ir saugiai kelionei (suteiktumėte), ir taip pat pasistenkite pasirūpinti tinkamomis susisiekimo priemonėmis, jei kartais jos kelyje sugestų arba jų pritrūktų, arba kitaip būtų trukdomi, kai dėl to mūsų vardu per juos ar kitą iš jų pasiuntinių ar pasiuntinius būsite prašomi[6]. Pasistenkite tuo pasirūpinti, kad jie keliautų, prabūtų ir grįžtų laisvai, taip pat, kad

dere curetis, ita quod devocionem vestram exinde commendare merito valeamus, alioquin sentenciam, quam ipsi vel eorum alter per se vel alium seu alios propter hoc rite tulerint in rebelles, super quo eis et eorum cuilibet plenam concedimus tenore presencium potestatem[e], ratam habebimus, et faciemus, auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, non obstantibus[f], si aliquibus communiter[g] vel divisim ab eadem Sede indultum existat, [h]quod nunciis Sedis eiusdem aliquam procuracionem exhibere, vel in ipsa contribuere, nisi ad eos declinaverint, minime teneantur, seu[h] quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, que de indulto huiusmodi plenam et expressam non fecerint mencionem, sive aliquibus privilegiis vel indulgenciis quibuscunque personis, locis vel ordinibus sub quavis forma verborum ab eadem Sede concessis, de quibus quorumque totis tenoribus in nostris litteris similis mencio sit habenda, et per que presens mandatum nostrum valeat quomodolibet impediri.
Datum Avinione.

NOTARO ŽENKLAS Et ego Iohannes de Luacia civitatis Alten. clericus publicus apostolica auctoritate notarius predictam litteram apostolicam prout in ea continenti inveni hic fideli de verbo ad verbum transumpsi et in hanc publicam formam redegi meoque signo solito consignavi de mandato reverendorum in Christo patrum dominorum Bartholomei episcopi Electensis et B[ernardi] abbatis monasterii sancti Theofredi, Apostolice Sedis nunciorum predictorum, qui sigilla sua in pendenti huiusmodi huic transcripto appendi mandaverunt in plenioris testimonium veritatis.

[e] a: *facultatem*
[f] a: *obstrante*
[g] a: *constanter*
[h-h] a: *quod nunciis... seu* nėra

jūsų pamaldumu dėl to pelnytai galėtume patikėti. Priešingu atveju nuosprendį, kurį jie arba vienas iš jų patys ar per kitą, ar kitus dėl to pelnytai teiktų nepaklusniesiems, dėl ko jiems ir bet kuriam iš jų šio rašto turiniu suteikiame visišką galią, patvirtinti turėsime ir sieksime, Dievui vadovaujant, idant tinkama bausmė būtų nelaužomai atlikta, net jei kas nors bendrai ar skyrium yra gavęs atleidimą to paties Sosto, kad jiems nereikėtų to paties Sosto pasiuntiniams kokios nors globos teikti arba prie jos prisidėti, jų neliestų, arba kad negalėtų jiems skirti interdikto, stabdyti jų religinės veiklos, sulaikyti ar atskirti apaštališku laišku, kuris apie šitokį leidimą nepadarė pilno ir aiškaus paminėjimo, arba kitomis privilegijomis ir indulgencijomis bet kuriems asmenims arba ordinams, bet kokia žodžių forma to paties Sosto suteiktomis, dėl kurių visų turinio mūsų laiške yra panašus paminėjimas, ir per ką mūsų šis pavedimas galėtų kaip nors būti kliudomas.
Duota Avinjone.

NOTARO Ir aš, Jonas iš Luacijos, Altenburgo[7] miesto dvasininkas, apaštališka valia
ŽENKLAS valstybės raštininkas, minėtą apaštališką laišką, kaip jame surašyta radau, taip ištikimai žodis žodin perrašiau ir savo įprastu ženklu pažymėjau dėl gerbiamų Kristuje tėvų ponų Baltramiejaus, Aleto vyskupo, ir Bernardo, Švento Teofredo vienuolyno abato, minėtų Apaštalų Sosto pasiuntinių įgaliojimo, kurie savo antspaudus šiame nuoraše pavedė uždėti aiškesniam teisybės paliudijimui.

46

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII apibrėžia tikėjimo išpažinimą, kurį legatai perduos lietuviams.

Rs.: A – Paryžius, Bibliothèque Nationale, Collection Baluze, Nr. 382; B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 76, l. 7^{v}–8^{v}, Nr. 19; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 62, l. 19^{v}–20^{v}.

Pub.: a. HRM, Nr. 103, p. 97–99; b. VMPL, Nr. 298, p. 197–198.

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20330, p. 198; PU, II, Nr. 463, p. 324. Auvray ir Poupardin, *Catalogue de la Collection Baluze* (Paryžius, 1921), p. 433.

Venerabili fratri Bartholomeo episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo abbati monasterii Sancti Theofredi Aniciensis diocesis apostolice sedis nunciis [salutem etc].

Inter precipuos et precordiales affectus, qui totum nos possident, illa est nobis cura suprema, ut fides catholica iugiter augeatur, et tunc nobis iuxta cor nostrum consolacionis materia prestatur et gaudii, cum audimus orbis principes et magnates[a] dudum ambulantes in tenebris et mortis umbra degentes novi luminis fulgoribus radiatos renasci cupere[b] fonte baptismatis et perempnem[c] amplexari salutem, que Christus est, et semitam agnoscere veritatis. Sane a magnifico viro principe Gedeminne rege Letwinorum et multorum Ruthenorum iam repetitas recepimus litteras inter cetera continentes, se maioresque suos, nisi obstitissent aliqua, que longum esset per cuncta repetere[d], ad Christianam fidem fuisse conversos; ipso denique cum instancia postulante ut venerabilem fratrem nostrum .. archiepiscopum Rigensem ad dandum sibi tam generose benedictionis munus ad partes illas mittere dignaremur. Nos ex hiis precordialiter delectati, et devotas laudes et supplices referentes Domino Ihesu Christo, qui cordi dicti regis tanti luminis iubar infundit, de vestra quoque fidei diligencia et circumspectione plenam in Domino fiduciam obtinentes, et sperantes in Eo, qui spiritus suos angelos facit et ministros Eius ignem urentem, vos, qui tante mercedis participio expertes non eritis, ad partes illas ad evvangelizandum dicto regi et genti sue verbum vite ac viam salutis eterne duximus destinandos, et ut articulos Christiane fidei dictis regi et genti lucidius explanare et insinuare possitis, ipsos vobis presentibus annotatos transmittimus, qui tales sunt:

Credimus sanctam Trinitatem, Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, unum Deum omnipo| tentem, totamque in Trinitate deitatem coessencialem et consubstancialem, coeternam, coomnipotentem, unius voluntatis, potestatis, et maiestatis; creatorem omnium creaturarum, a quo omnia, per quem omnia, que sunt in celo et in terra, visibilia et invisibilia, corporalia et spiritualia. Credimus singulam quamque in Sancta Trinitate personam unum verum Deum plenum et perfectum.

Credimus ipsum Filium Dei Verbum Dei eternaliter natum de Patre, consubstancialem,

[a] b: *magistros*
[b] C: *cepere*
[c] a, b: *perennem*
[d] C: *enarrare*

Gerbiamam broliui Baltramiejui[1], Aleto vyskupui, ir mielam sūnui Bernardui[2], Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto pasiuntiniams, [sveikinimą siunčia ir kt.].

Tarp ypatingų ir nuoširdžių nusiteikimų, kurie mus visiškai užvaldo, tas yra mums didžiausias rūpestis, idant katalikų tikėjimas nepaliaujamai augtų. Ir tada mūsų širdžiai atsiranda paguodos ir džiaugsmo medžiaga, kai girdime, jog pasaulio valdovai ir didžiūnai, vis dar vaikštantys tamsybėse ir gyvenantys mirties šešėlyje[3], apšviesti naujos šviesos spindulių, nori atgimti krikšto šaltinyje ir gauti tikrąjį išganymą, kuris yra Kristus, ir pažinti tiesos kelią. Iš tikrai didingo vyro valdovo Gedimino, lietuvių ir daugelio rusų karaliaus, esame jau gavę pakartotinius laiškus[4], be kita ko, sakančius, kad jis ir jo didikai, jei nebūtų sutrukdę kai kurie dalykai, kuriuos visus išvardyti ilgai užtruktų, į krikščionių tikėjimą būtų jau atsivertę; pagaliau jis atkakliai prašęs, jog teiktumės siųsti gerbiamą mūsų brolį [Frydrichą], Rygos arkivyskupą, į tuos kraštus, idant suteiktų jam taip dosnaus palaiminimo malonę. Mes dėl to nuoširdžiai nudžiugome ir pamaldžiai bei nuolankiai dėkodami Viešpačiui Jėzui Kristui, kad Jis minėto karaliaus širdį apšvietė tokios šviesos spinduliais, turėdami dėl jūsų tikėjimo kruopštumo ir apdairumo visišką pasitikėjimą Viešpatyje ir pasikliaudami Juo, kuris dvasias verčia savo angelais[5] bei deginančią ugnį savo tarnais, liepiame paskirti jus, kurie irgi pasidalys atlygį už dalyvavimą [Jo darbuose], skleisti į tuos kraštus minėtam karaliui ir jo genčiai evangeliją, gyvybės žodį ir amžino išganymo kelią. O kad galėtute minėtiems karaliui ir jo genčiai suprantamiau išaiškinti ir išdėstyti Kristaus tikėjimo pagrindus, siunčiame jums juos štai tokius šiame rašte išdėstytus:

Tikime Švenčiausiąją Trejybę, Tėvą ir Sūnų, ir Šventąją Dvasią, vieną Dievą Visagalį, ir Trejybėje esančią visą vienesmę ir vienesybę, amžiną, visagalę dievybę, turinčią vieną valią, galią ir didybę, visų kūrinių kūrėją, kurio viskas ir per kurį viskas yra danguje ir žemėje, regima ir neregima, kūniška ir dvasiška. Tikime kiekvieną atskirą Švenčiausiosios Trejybės asmenį kaip vieną tikrą Dievą, visišką ir tobulą.

Tikime patį Dievo sūnų, Dievo Žodį, amžinai gimusį iš Tėvo, tos pačios prigimties, tiek pat visagalį ir lygų visa kuo Tėvui dieviškumu, pradėtą iš Šventosios Dvasios, gimusį iš visada esančios Mergelės Marijos, su protinga siela, turintį du gimimus – vieną amžiną iš Tėvo, kitą laikiną iš motinos, tikrą Dievą ir tikrą žmogų, savą abiejose prigimtyse ir tobulą, neįsūnytą ir neišgalvotą, bet vieną ir vienintelį Dievo sūnų dviejuose ir iš dviejų, būtent dieviškos ir

coomnipotentem et equalem per omnia Patri in divinitate, conceptum de Spiritu Sancto, natum ex Maria semper virgine cum anima racionali, duas habentem nativitates, unam ex Patre eternam, alteram ex matre temporalem, Deum verum et hominum verum, proprium in utraque natura atque perfectum, non adoptivum neque fantasmaticum, sed unum et unicum Filium Dei in duabus et ex duabus, divina scilicet et humana, naturis, sed in unius persone singularitate, impassibilem et immortalem divinitate, sed in humanitate pro nobis et pro salute nostra passum; vera carnis passione mortuum et sepultum et descendisse ad inferos ac tercia die resurrexisse a mortuis vera carnis resurrectione[e]; die quadragesima post resurrectionem[f] cum carne, qua resurrexit, et anima ascendisse in celum, et sedere ad dexteram Patris; et inde venturum[g] iudicare vivos et mortuos; et redditurum unicuique secundum opera sua, sive bona fuerint sive mala.

Credimus eciam Spiritum Sanctum plenum et perfectum, verumque Deum ex Patre et Filio procedentem, coequalem et coessencialem et coomnipotentem et coeternum per omnia Patri et Filio.

Credimus hanc sanctam Trinitatem non tres deos sed unum Deum omnipotentem, eternum, invisibilem et incommutabilem.

Credimus sanctam catholicam et apostolicam unam esse veram ecclesiam, in qua unum datur baptisma et vera omnium remissio peccatorum.

Credimus eciam veram resurrectionem[h] eiusdem carnis quam nunc gestamus, et vitam eternam.

Credimus eciam[i] novi et veteris testamenti legis ac prophetarum et apostolorum unum esse auctorem Deum et Dominum omnipotentem.

Hec est vera fides catholica et hanc super dictis articulis tenet et predicat sacrosancta Romana ecclesia. Sed et propter diversos errores, a quibusdam ex ignorancia et ab aliis ex malicia introductos, dicit et predicat eos, qui post baptismum in peccata labuntur non rebaptizandos, sed per veram penitenciam suorum posse consequi veniam peccatorum. Quod si vere penitentes in caritate decesserint, antequam dignis penitencie fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum animas penis purgatoriis post mortem purgari, et ad penas[j] huiusmodi relevandas prodesse eis fidelium vivorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, oraciones et helemosinas[k], et alia pietatis officia, que a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueverunt secundum ecclesie instituta. Illorum igitur animas, qui post sacrum baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam, illos[l] eciam qui[m] post contractam peccati maculam vel in suis manentes corporibus, vel eisdem exuti[n], prout superius dictum est, sunt purgati[o], in celo mox recipi; illorum autem animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt,

[e] C: *resurrexione*
[f] C: *resurrexionem*
[g] B: *venturus*
[h] C: *resurrexionem*
[i] a, b: nėra *eciam*
[j] B: *de penis*
[k] C: *helemosine*
[l] a, b: *illas*
[m] a, b: *que*
[n] a, b: *exute*. Ši forma yra teisinga. Teksto pagrindas yra 1274 m. II Liono suvažiavimo tikėjimo išpažinimas, pateiktas Bizantijos imperatoriui Mykolui Paleologui; ten šio žodžio forma yra tokia, žr.: Denzinger H., *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, red. J. B. Umberg (Freiburgas, 1937), § 461–466, p. 214–217.
[o] a, b: *purgate*

žmogiškos prigimčių, bet vieno asmens vientulystėje, nežūstantį ir nemirtingą dieviškumu, bet žmogiškumu už mus ir už mūsų išganymą atkentėjusį, po kūno kančios mirusį ir palaidotą, ir nužengusį į pragarus, o trečią dieną prisikėlusį iš mirusiųjų tikru kūno prisikėlimu, keturiasdešimtą dieną po prisikėlimo su kūnu, kuriuo prisikėlė, ir dvasia įžengusį į dangų ir sėdintį Tėvo dešinėje, iš ten ateisiantį teisti gyvųjų ir mirusiųjų ir nuteisiantį kiekvieną pagal jo darbus, gerus arba blogus.
Taip pat tikime Šventąją Dvasią, pilną ir tobulą, ir tikrą Dievą, iš Tėvo ir Sūnaus kylantį, tokį pat visame kame lygų ir esminį, ir visagalį, ir amžiną kaip Tėvas ir Sūnus.
Tikime šią Švenčiausiąją Trejybę, ne tris dievus, bet vieną Dievą Visagalį, amžiną, neregimą ir nekintamą.
Tikime, kad yra vienintelė tikra šventa visuotinė ir apaštališka Bažnyčia, kurioje duodamas vienas krikštas ir tikras visų nuodėmių atleidimas.
Tikime taip pat tikrą to paties kūno, kurį dabar turime, prisikėlimą ir amžiną gyvenimą.
Tikime taip pat, kad vienintelis Naujojo ir Senojo Testamento įstatymo ir pranašų, ir apaštalų mokymo kūrėjas yra Dievas ir Visagalis Viešpats.
Tai yra tikras katalikų tikėjimas, ir jį pagal minėtus pagrindus laiko ir išpažįsta Šventoji Romos bažnyčia. O dėl įvairių suklydimų, kuriuos vieni dėl nežinojimo, kiti iš piktybiškumo padaro, [ji, Bažnyčia,] sako ir pamokslauja, kad tiems, kurie po krikšto puola į nuodėmes, nereikia iš naujo krikštytis, bet jie per tikrą savųjų nuodėmių atgailą gali gauti malonę. Ta pati Šventoji Romos bažnyčia tiki ir tvirtai liudija, jog jei tikrai atgailaudami meilėje žmonės mirtų pirmiau, negu vertais atgailos vaisiais atlygintų už savo nusižengimus ir apsileidimus, po mirties jų sielos yra apvalomos skaistinančiomis bausmėmis, ir tas bausmes pakelti jiems padeda gyvų tikinčiųjų užtarimai, būtent mišių aukos, maldos ir išmaldos, ir kitos pamaldumo pareigos, kurios vienų tikinčiųjų už kitus paprastai yra daromos pagal Bažnyčios tvarką[6]. Taigi sielos tų, kurie po švento krikšto priėmimo be krislelio nuodėmės, taip pat tie, kurie, užsitraukę nuodėmę, ar pasilikdami savo kūnuose, ar jų netekę, kaip anksčiau pasakyta, yra apvalyti, į dangų netrukus priimami; o sielos tų, kurie mirtinoje nuodėmėje arba su gimtąja nuodėme miršta, netrukus nužengia į pragarus, kad būtų įvairiomis bausmėmis baudžiamos. Taip pat ir Šventoji Romos bažnyčia tiki ir tvirtina, ir vis tiek Teismo dieną visi žmonės stos prieš Kristų teisėją su savo kūnais ir duos ataskaitą už savo darbus.
Taip pat ta pati Romos bažnyčia laiko ir moko, jog yra septyni bažnyčios sakramentai: vienas – krikštas, apie kurį anksčiau kalbėta, antras yra sutvirtinimo sakramentas, kurį su vyskupo rankos uždėjimu gauna atgimę patepimu, trečias – atgaila, ketvirtas – eucharistija, penktas yra kunigystės sakramentas, šeštas – santuoka, septintas – paskutinis patepimas, kuris teikiamas silpstantiems pagal švento Jokūbo mokymą. Komunijos sakramentą iš neraugintos duonos daro pati Romos bažnyčia, laikydama ir mokydama, kad pačiame sakramente duona virsta Viešpaties Jėzaus Kristaus kūnu, o vynas – krauju. Dėl santuokos teigia, jog nė vienas vyras negali turėti vienukart daug žmonų, nė viena moteris tuo pat metu – daug vyrų. Tik sako, kad, atrišus santuokos sutartį per vieno iš sutuoktinių mirtį, antros, trečios ir tolesnės vestuvės yra leidžiamos, jeigu dėl kitos priežasties neiškyla Bažnyčios teisėje numatytų kliūčių[7]. Taip pat pati didi Šventoji Romos bažnyčia aukščiausią ir visišką pirmenybę bei valdžią

mox in infernum descendere, penis tamen disparibus puniendos[p], eadem sancta Romana ecclesia credit et firmiter asseverat. Et quod nichilominus in die Iudicii omnes homines ante tribunal Christi cum corporibus suis comparebunt, reddituri de factis propriis racionem. Tenet eciam et docet eadem Romana ecclesia septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma, de quo dictum est supra; aliud est sacramentum confirmacionis, quod per manus imposicionem episcopi[q] conferunt crismando renatos; aliud est penitencia; aliud est eucharistia; aliud est sacramentum ordinis; aliud est matrimonium; aliud est extrema unctio, que secundum doctrinam beati Iacobi infirmantibus exhibetur. Sacramentum[r] eucharistie ex azimo conficit ipsa Romana ecclesia, tenens et docens, quod in ipso sacramento panis transubstanciatur vero in corpus et vinum in sanguinem Domini Ihesu Christi. De matrimonio vero tenet, quod nec unus vir simul plures uxores, nec una mulier simul habere permittitur plures viros. Soluta vero lege matrimonii per mortem alterius coniugum, secundas et tercias et deinceps nupcias successive licitas esse dicit, si impedimentum canonicum ex causa alia non obsistat. Ipsa quoque sacrosancta Romana ecclesia summum et plenum primatum / et principatum/ super universam catholicam ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in beato Petro apostolorum principe seu vertice, cuius Romanus pontifex est successor, cum potestatis plenitudine recepisse veraciter et humiliter recognoscit, qui sicut pre ceteris tenetur fidei veritatem defendere, sic et si que de fide suborte fuerint questiones, suo debet iudicio diffinire, ad quem[s] potest gravatus quilibet in negociis pertinentibus ad forum ecclesiasticum appellare; sed in omnibus causis ad examen ecclesiasticum spectantibus ad ipsius[t] potest recurri iudicium, et eidem omnes ecclesie sunt subiecte, ipsarumque prelati et obedienciam et reverenciam sibi debent, apud quam sic potestatis plenitudo consistit, quod ecclesias ceteras ad solicitudinis partem admittit, quarum multas, et patriarchales precipue diversis | privilegiis eadem Romana ecclesia honoravit, sua tamen prerogativa tam in generalibus quam in quibusdam aliis semper salva.

Datum Avinione.

[p] a, b: *puniendas*
[q] b: *Epi*
[r] B: *sacracramentum*
[s] C: *quam*
[t] b: *ipsius potestatis potest*

visai Visuotinei bažnyčiai turi ir pripažįsta, kad jinai paveldi tą valdžią tiesiogiai ir nuolankiai su galios pilnatve iš paties Viešpaties per šventąjį Petrą, pirmą ir vyriausią iš apaštalų, kurio įpėdinis yra Romos vyskupas. Manoma, jog jis pirm kitų gina tikėjimo tiesą, ir jei dėl tikėjimo kiltų kokių nors klausimų, privalo pats paskelbti tikrąjį nuosprendį. Kiekvienas, įsivėlęs į reikalus, priklausančius Bažnyčios prerogatyvai, gali kreiptis su apeliacija į bažnytinį teismą; nuosprendis, paskelbtas visose Bažnyčios reikalus liečiančiose bylose, gali būti apskųstas jam [t. y. popiežiui], visos bažnyčios jam yra pavaldžios, ir jų dvasininkai privalo jam paklusnumą ir pagarbą [rodyti], ir jis turi tokią galios pilnatvę, kad leidžia perimti dalį rūpesčių ir kitoms bažnyčioms, iš kurių daugelį, ypač patriarchų, įvairiomis privilegijomis ta pati Romos bažnyčia apdovanojo, tačiau tiek bendruosiuose, tiek kituose dalykuose jo pirmenybė visuomet neliečiama.

Duota Avinjone.

47

1324.VI.1, Avinjonas

Jonas XXII įgalioja Rygos arkivyskupą Frydrichą atskirti savo priešus nuo Bažnyčios.

Rs: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 20, l. 560ᵛ, Nr. 1072; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 77, l. 25ᵛ, Nr. 1072.

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 19661.

Venerabili fratri [a] Frederico archiepiscopo Rigensi salutem et c..[b]
Cum tu zelo fidei et devotionis accensus de nostra licencia et beneplacito ad provinciam tuam Rigensem te conferas, ut ad ovile gregis dominici per salubrem ministerii tui opem oves errantes[c] auctore Domino valeas revocare ac fructum facere animarum. Quia in desideriis nostris geritur ut, summotis inpedimentis quibuslibet prosecucioni intendere valeas premissorum omnes et singulos cuiuscunque dignitatis[d] , ordinis, condicionis vel status[e] extiterint, ecclesiastici vel mundani, qui te seu familiares tuos quominus in eundo libere et secure iter ceptum procequi valeatis per se vel alium seu alios inpedire scientes presumpserint, apostolice auctoritati decernimus[f] eo ipso excommunicacionis sententie subiacere eorumque terras fore suppositas ecclesiastico interdicto, quorum excommunicacionis[g] absolucionem et interdicti relaxacionem absque auctoritate Sedis Apostolice speciali, preterquam in mortis articulo ab alio quam a Sede predicta nequeant obtinere, [h] non obstantibus quibuscunque privilegiis vel indulgenciis sub quacumque forma vel expressione verborum eisdem vel eorum aliquibus ab eadem Sede concessis vel imposterum concedendis que quo ad hec eis in nullo volumus suffragari.
Datum Avinione. Kal. Iunii. Anno octavo.

[a] C: *nostro*
[b] C: neturi *salutem et c.*
[c] B: *auctoritate* išbraukta
[d] B: *ord* išbraukta
[e] B: *exs* išbraukta
[f] C: *detrimentum*
[g] B: *sancte išbraukta*
[h] B: *mon* išbraukta

47

Gerbiamam broliui Frydrichui[1], Rygos arkivyskupui, sveikinimą [siunčia]ir kt.
Kai tu karštu tikėjimu ir pamaldumu užsidegęs nuvyksi su mūsų leidimu ir pritarimu į savo Rygos provinciją, idant, Dievui padedant, naudingu savo tarnystės darbu galėtum susišaukti klaidžiojančias aveles[2] į Viešpaties ganytojo avidę ir suteikti sieloms naudos[3], kadangi mes širdyje trokštame, jog, pašalinus bet kokias kliūtis, galėtum imtis minėtų dalykų, nusprendžiame, kad visi [kartu] ir kiekvienas atskirai, nors ir kokio rango, ordino, sąlygos ar padėties atsirastų, bažnytiniai ar pasauliečiai, kurie žinodami imtųsi trukdyti patys arba per kitą ar kitus, kad tu ar tavo artimieji keliaudami negalėtute laisvai ir saugiai tęsti pradėtos kelionės, yra savaime baustini dėl tokių veiksmų apaštališkuoju autoritetu pašalinimo iš bažnytinės bendruomenės bausme. Jų žemėms bus skirtas bažnytinis interdiktas, o jie negalės gauti ekskomunikos atrišimo ir interdikto atleidimo be ypatingos Apaštalų Sosto valios, išskyrus ateinančios mirties atvejį, iš nieko kito, tik iš minėto Sosto, neprieštaraujant jokioms privilegijoms ar leidimams, bet kokia žodžių forma ar raiška jiems patiems ar kitiems iš jų to paties Sosto suteiktiems arba vėliau suteiksimiems. Nenorime, kad tokie leidimai galiotų šiais atvejais.
Duota Avinjone per birželio kalendas, aštuntais metais.

48

1324.VI.5, Avinjonas

Jonas XXII arkivyskupui Frydrichui suteikia apsaugos raštą.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 20, l. 533, Nr. 1182; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 77, l. 59, Nr. 1182.

Pub.: a. VMPL, Nr. 301, p. 199

Reg.: PU, II, Nr. 472, p. 326, kur sudarytojas klaidingai datuoja tekstą – 1324.VI.1.

Venerabilibus fratribus Archiepiscopis et episcopis [a]et dilectis filiis electis, abbatibus, prioribus, decanis, prepositis, archidiaconis, archipresbiteris, rectoribus et aliis ecclesiarum prelatis et eorum vices gerentibus et aliis personis ecclesiasticis, religiosis et secularibus, exemptis et non exemptis Cisterciensis, Cluniaciensis, Cartusiensis, Premonstratensis, sanctorum Benedicti et Augustini et aliorum ordinum necnon Magistris sancti Ierosolimitani, Beate Marie Theotonicorum et Calatravensis Magistris et preceptoribus ipsorumque loca tenentibus presentes litteras inspecturis salutem et cetera[a].

Cum venerabilis frater noster Fredericus archiepiscopus Rigensis zelo fidei et devocionis accensus, de licencia et beneplacito nostris ad provinciam suam Regensem se conferat, ut ovile gregis dominici per sui opem salubris ministerii tanquam pastor fidelis oves errantes auctore Domino, ab invio revocare valeat, et fructum facere animarum, nos cupientes, ut idem Archiepiscopus, submotis impedimentis quibuslibet, prosecucioni intendere valeat premissorum, Universitatem vestram rogamus et hortamur attente, per apostolica vobis scripta in virtute obediencie districte precipiendo mandantes, quatenus eidem Archiepiscopo suisque familiaribus, cum per partes vestras transitum fecerint, nullam in personis, comitaturis et rebus suis molestiam seu iniuriam quomodolibet inferatis; quin imo pro divina et Apostolice Sedis nostraque reverencia de securo conductu, si cum[b] et prout oportunum fuerit, et ad vos super hoc duxerit recurrendum, sic liberaliter provideatis eisdem, quod idem Archiepiscopus grata de vobis eidem Sedi Apostolice referre seu nunciare valeat, nosque proinde sinceritatem vestram dignis in Domino laudibus attollamus.

Datum Avinione. Non. Iunii, anno octavo.

[a] a-a: *Theiner praleidžia pilną adresą.*

[b] b: *sicut;* B: *si cum*

Garbingiems broliams arkivyskupams ir vyskupams, ir mieliems sūnums, išrinktiems į vyskupus, abatams, priorams, dekanams, prepozitams, arkidiakonams, arkikunigams, parapijos klebonams ir kitiems bažnyčių dvasininkams ir jų pavaduotojams, ir kitiems bažnytiniams asmenims, vienuoliams ir pasauliečiams, atleistoms ir neatleistoms [nuo vyskupo valdžios] cistersų, kluniečių, kartūzų, premonstrantiečių, Šventųjų Benedikto ir Augustino, ir kitų ordinų vienuolijoms, taip pat Šventojo Jeruzalės Švenčiausios Marijos vokiečių ir Kalatravos ordinų magistrams, komtūrams ir jų vietininkams[1], šį laišką skaitysiantiems, sveikinimą ir kita [siunčia].

Kadangi karštu tikėjimu ir pamaldumu užsidegęs gerbiamasis mūsų brolis Frydrichas[2], Rygos arkivyskupas, vyksta į savo Rygos provinciją su mūsų leidimu ir patarimu, idant, Viešpačiui padedant, tarsi ištikimas piemuo galėtų susigrąžinti klaidžiojančias aveles[3] iš klystkelių į Viešpaties ganytojo avidę savo naudingos tarnystės pastangomis ir sielos naudą atnešti: Mes, trokšdami, jog tas pats arkivyskupas, pašalinus bet kokias kliūtis, galėtų atsidėti minėtų dalykų vykdymui, jūsų *Visumą* prašome ir atkakliai raginame, apaštališku raštu jums pavesdami visapusiško paklusnumo dorybėje imtis, kad jokiu būdu nedarytute jokios skriaudos tam arkivyskupui ir jo artimiesiems, kai per jūsų kraštus keliaus, asmenims, jį lydėsiantiems, nei žalos jo turtui. O pagerbdami Dievą, Apaštalų Sostą ir mus, jei kada nors jiems prireiktų pagalbos ir dėl to į jus kreiptųsi, taip pasirūpinkite jų saugia kelione, jog tas pats arkivyskupas galėtų už jūsų [pagalbą] dėkoti ar pranešti tam pačiam Apaštalų Sostui, ir mes dėl to jūsų nuoširdumą vertai Viešpatyje pagerbtume.

Duota Avinjone per birželio nonas, aštuntais metais.

49

1324.VI.15, Lionas

Iš Rygos arkivyskupo turto inventoriaus, padaryto prieš jam išvykstant iš Prancūzijos Rygon 1324 m.

Rs.: A – Vatikanas, Slaptasis archyvas, A. A. Arm. C. 1200, popierius, 263 x 319 mm. Du lapai sulenkti per pusę išilgai ir susiūti į 8 puslapių knygutę, tekstas surašytas 5 puslapiuose. Penktame puslapyje – *Inventarium super rebus venerabilis in Christo patris, domini fratris Friderici, sancte Rigensis ecclesie archiepiscopi.*

Pub.: a. Arbusow L., „Römischer Arbeitsbericht", I–IV in: *Latvijas Universitates Raksti*, 17 (1928), p. 285–422; 20 (1929), p. 445–656; ten pat, *Filosof.-filolog. Serija* 1/3 (1929–1931), p. 65–160; 2/4 (1931–1933), p. 279–397; b. Valenti T., „Gli inventari di Fr. Frederico de Pernstein O.F.M., arcevescovo di Riga (1304–1341)", *Miscellanea Francescana*, 33 (1933), p. 46–66.

I

In nomine Domini Amen. Anno Domini M°.CCC°.XXIIII. quintodecimo die. mensis Iunii. Hec sunt res venerabilis in Christo patris et domini domini Friderici Dei gracia sancte Rigensis ecclesie Archiepiscopi.

p. 6:

In septimo cophino hec sunt res: in primo septem ventilabra de palmis facta. Item Bancale viride. ... Item unum manutergium intextum serico. Item Littere regis Letovie cum aliis litteris quam pluribus necessariis. Item Pixis de serico. Item Speculum. ...

1325

Iš kito inventoriaus (ap. 1325)

Rs.: A – Vatikanas, Slaptasis archyvas, A. A. Arm. C. 1197, popierius, 235 x 319 mm. Lapas sulankstytas į 4 dalis, kairėje pusėje surašytas inventorius, be datos. Paraštėje pastaba: „Non capit illr lapis mistum, qui sepe movet, nec habet divitias, qui per loca multa vagatur".

Pub.: Žr. I.

II

In nomine Domini Amen.

Quintus cophinus istas res continet ... Item Originalia Prosperi, Anselmi, Crisostomi Iohannis et aliorum sanctorum in uno volumine. Item Duo manuteria de Letoviensi provincia.

I

Viešpaties vardan, amen. Viešpaties 1324 metai, birželio mėnesio penkiolikta diena. Štai garbingojo Kristuje tėvo ir pono Frydricho[1], Dievo malone Šventosios Rygos bažnyčios arkivyskupo, daiktai –

p. 6

Septintoje skrynioje yra tokie daiktai: visų pirma septynios vėduoklės, pagamintos iš palmių; taip pat žalias priegalvis; taip pat vienas rankšluostis, siuvinėtas šilku; taip pat Lietuvos karaliaus laiškai[2] kartu su kitais labai naudingais raštais; taip pat šilkinė komuninė; taip pat veidrodis.

II

Viešpaties vardan, amen.

Penktoji skrynia turi šiuos daiktus ... originalūs Prospero[3], Anzelmo[4], Jono Auksaburnio[5] ir kitų šventųjų raštai, surišti viename tome; taip pat du rankšluosčiai iš Lietuvos provincijos.

50

1324.VIII.19, Avinjonas

Popiežius Jonas XXII atleidžia Ciešino kunigaikščiui Kazimierui neteisėtas vedybas su Eufemija Troidenaite Mazoviete dėl to, kad abu kunigaikščiai turi gintis nuo lietuvių.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 21, l. 224, Nr. 1619; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 77, l. 218, Nr. 1619.

Pub.: a. VMPL, Nr. 303, p. 200; b. *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza, cz. II. Dokumenty z lat 1248–1355*, sud. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraśir kt. (Vroclavas–Varšuva–Krokuva–Gdanskas–Lodzė, 1989), Nr. 170, p. 169–170.

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20140, p. 181; PU, II, Nr. 482, p. 330; *Bullarium Poloniae*, sud. S. Kuraś ir kt., I (Roma–Liublinas, 1982), Nr. 1258, p. 221.

Johannes episcopus etc. dilecto filio nobili viro Casimiro duci Thossinensi et dilecte in Christo filie nobili mulieri Eufamie eius uxori, salutem etc.

Cum summus pontifex, collatis sibi in persona beati Petri ab Eo, qui eterna providentia celestia simul et terrena disponit, clavibus regni celestis, pontificium ligandi obtineat et solvendi, nonnunquam supra ius de iure dispensans, necessitatis vinculum, quo ad ipsius iuris observantiam cincti tenentur, laxat provide de sue potestatis plenitudine circa quosdam, et precipue circa personas generis nobilitate sublimes, erga deum et sedem apostolicam devotione precipua refulgentes, prout personarum et negotiorum qualitate pensata id in deo conspicit salubriter expedire. Oblata siquidem nobis pro parte vestra petitionis series continebat,quod inter, te fili Casimire, ac dilectum filium nobilem virum Troydinum ducem Mazovie, genitorem tuum, filia Eufamia, ut tu, prefate Casimire, ac idem dux potentie Litwanorum, qui tuas, Casimire predicte, et dicti ducis terras sepius invadentes, populum christianum exinde abduxerunt, melius et utilius resistere valeretis, et ne sopite inter te dictumque ducem lites suscitari valerent, fuit unio et amicitia ordinata, vosque demum, ut unio et amicitia huismodi firmius permaneret, matrimonium invicem, licet tertio et quarto consanguinitatis sitis coniuncti gradibus, contraxistis, quod demum in facie ecclesie publice solennizare curastis. Verum quia matrimonium ipsum absque dispensatione sedis apostolice non potest de iure subsistere, impedimento consanguinitatis huiusmodi obsistente, fuit pro parte vestra nobis humiliter supplicatum, ut providere vobis super hoc de opportune dispensationis remedio dignaremeur. Nos itaque, qui cunctorum Christifidelium pacem querimus et quietem, vestre cupientes providere saluti, vobiscum, ut impedimento consanguinitatis huiusmodi nequaquam obstante, in eodem matrimonio valeatis licte remanere, auctoritate presentium dispensamus, prolem suscipiendam ex eo legitimam de apostolice potestatis plenitudine nuntiantes. Nulli ergo omnino hominum etc. nostre dispensationis et nuntiationis infringere etc.

Datum Avinione XIV kalendas Septembris, anno octavo.

50

Jonas, vyskupas ir t. t., mylimam sūnui, kilmingajam vyrui Ciešino kunigaikščiui Kazimierui[1] ir mylimajai dukrelei Kristuje, kilmingajai moteriai jo žmonai Eufemijai[2], linki sveikatos ir t. t. Dėl to, jog vyriausiasis vyskupas, gavęs šventojo Petro asmenyje iš Jo, kuris amžina apvaizda disponuoja tuo pat metu ir dangiškais, ir žemiškais reikalais, dangaus karalystės raktus, turi popiežiškąją būtenybės grandį, kuria visi surišami bei atrišami, laikydami [Dievo] įstatymus, ir kartais, esant reikalui, jis teisina virš teisės ribų ir dėl savo pilniausios galios jis atrišo grandį tam tikriems asmenims, ypač tiems kilnybės apreikštiesiems, rodantiems ypatingą pagarbą Dievui ir Apaštalų Sostui, kai asmenų bei reikalų kokybės svarba tinka Dievo naudai. Pagal iš jūsų gauto prašymo turinį, tarp tavęs, sūnau Kazimierai, ir mūsų mylimo sūnaus kilmingojo Mazovijos kunigaikščio Troideno[3], tavo tėvo, dukrele Eufemija, buvo sudaryta sąjunga bei draugystė, kad tu, minėtas Kazimierai, ir tas pats minėtas kunigaikštis galėtų geriau ir naudingiau prieštarauti lietuvių galingajam kunigaikščiui, kuris išveda Kristaus tikinčiuosius iš tavo, minėtas Kazimierai, bei minėto kunigaikščio žemių dažnų užpuolimų metu, ir kad nekiltų nesutarimų tarp tavęs ir minėtojo [Mazovijos] kunigaikščio, ir pagaliau, kad šios sąjunga bei draugystė pasiliktų stiprios, santuoka buvo sutarta žmonių, surištų trečiu arba ketvirtu kraujo giminystės laipsniu, ir pagaliau solemnizavote tą santuoką viešai prie bažnyčios durų. Tačiau dėl to, kad be Apaštalų Sosto dispensos tokia santuoka negali būti laikoma legali, esant teisinėms kraujo giminystės kliūtims[4], iš jūsų pusės mus kukliai prašoma malonėti jums suteikti tinkamą dispensą. Todėl mes, kurie ieškome visiems krikščionims taikos bei ramybės, norėdami padėti jūsų išgelbėjimui, idant toliau galėtute gyventi legalioje santuokoje, nepaisant iškilusios kliūties, suteikiame jums šio rašto galia dispensą, skelbiančia pilniausia mūsų apaštališkąja galia, jog galėsite turėti santuokinių vaikų. Todėl niekas neturėtų ... ir t. t. ... prieštarauti mūsų dispensai bei sprendimui ... ir t. t.
Duota Avinjone 14 dienų iki rugsėjo kalendų, aštuntais [mūsų pontifikavimo] metais.

51

1324.VIII.31, Avinjonas

Jonas XXII įsako visam Ordinui [ne vien livoniečiams, bet ir prūsams] laikytis sutarties su lietuviais 1323.X.2 (žr. Nr. 21/22). Nurašo sutarties teksto lotynų kalba vertimą (plg. Nr. 32). Taip pat aprašinėja, kaip Gediminas priėmė Livonijos atstovus Vilniuje 1323.IX.8.

Rs: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 21, l. 360–367, Nr. 1893; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 77, l. 318^{v}–320^{v}, Nr. 1893; D – Berlynas, PKKA, nuorašas iš C.

Pub.: a. Raynaldi, *Annales Ecclesiastici*, 1323 § 20 (dalis); b. Raczyński, CDL, Nr. III, p. 33–38 (pagal D); c. LU, II, Nr. 707, st. 180–184, 693, st. 150–152, 694, st. 153–158 (kiekviena dalis atskirai); d. MPV, Nr. 175, p. 231–233, Nr. 168–169, p. 226–228.

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, V, Nr. 20332, p. 198; PU, II, Nr. 483, p. 330.

Dilectis filiis .. magistro, preceptoribus et fratribus domus sancte Marie Theutonicorum[a] Ierusalemitane per Alamaniam, Livoniam, Prusciam et partes circumadiacentes constitutis salutem[b].

Gracias agamus[c] Domino Deo nostro, qui per altitudinem diviciarum sapientie et scientie sue omnium creaturarum superans intellectum secundum, ordinatissimam disposicionem suam ad salvandas animas vias prebens et preparans[d] salutares, magnifici viri Gedemini[e] regis Letwinorum direxit votum et preparavit affectum, ut qui iamdudum extitit in paganitatis devio[f] constitutus, sicut laudabilibus ostendit indiciis, ad veritatem converti desiderat fidei orthodoxe et professionis doctrina catholice et moribus imbui christianis. Hoc namque per litteras, hoc per nuncios suos, quos ad sedem apostolicam propter hoc specialiter destinavit, nobis et fratribus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus patefecit, pia et instanti devotarum precium adiectione deposcens, ut ad eum et terras suas nuncios nostros Deum timentes, in lege Domini eruditos, specialiter mitteremus, quorum salutaribus doctrinis cognicione vere fidei illustratus ipse cum aliis ad fidem venire cupientibus christianam sacrum susciperet baptismatis sacramentum. Quas preces cum summo gaudio summaque leticia amplectentes ac eas, cum eius conversio possit superna auxiliante gracia innumeras illarum parcium gentes infidelitatis tenebris involutas ad fidem pertrahere orthodoxam, iocundis desideriis admittentes, venerabilem fratrem nostrum Bartholomeum, episcopum Electensem, et dilectum filium Bernardum, abbatem monasterii sancti Theofredi, Aniciensis diocesis, magni consilii magneque experientie viros, decretorum doctores et in sacra pagina eruditos ac etiam pro ampliatione catholice fidei[g] intrepidis et spontaneis animis laborantes, ad dictum regem et partes illas de dictorum fratrum consilio duximus destinandos, sperantes per gracie celestis auxilium et intentum ac oportunum ministerium eorundem eiusdem regis et aliorum convertendorum ad fidem dominicis horreis uberem segetem inserendam[h].

[a] C: *theotonicorum*
[b] C.c: *salutem* nėra
[c] a, d: *agimus*
[d] B: *preperans*
[e] C: *Gedeminne*, a: *Gedenne*, c: *Gedemundi*
[f] C: *devia*
[g] C: nėra *catholice fidei*, a: nėra *catholice*
[h] a, c: inferendam

51

Mieliems sūnums, [...] Jeruzalės Švenčiausios Marijos vokiečių namo magistrui, komtūrams ir broliams, Vokietijoje, Livonijoje, Prūsijoje ir aplinkinėse žemėse esantiems, sveikinimą [siunčia].

Dėkokime Viešpačiui mūsų Dievui, kuris išminties ir žinojimo turtų aukštumu[1] viršijo visų kūrinių protą ir pagal savo taisyklingiausią sutvarkymą teikia ir ruošia kelius sielų išganymui, nes Jis pakreipė didingo vyro Gedimino, lietuvių karaliaus, troškimą ir parengė jam nusiteikimą, kad tasai, kuris jau seniai yra pasiklydęs pagonybės klystkeliuose, parodė pagirtinais ženklais, jog trokšta atsiversti į tikrojo tikėjimo tiesą ir išmokti katalikų išpažinimo doktrinos ir krikščioniškų papročių. Nes štai karalius atskleidė mums ir mūsų broliams, Šventos Romos bažnyčios kardinolams, laišku ir per savo pasiuntinius[2], kuriuos Apaštalų Sostui specialiai dėl to nusiuntė, maldaudamas su dorais ir atkakliais prašymais, idant pas jį ir į jo žemes specialiai pasiųstume gerai išmanančius Viešpaties įstatymus dievobaimingus pasiuntinius, kurių sveikinančiais mokymais jis, tikro tikėjimo pažinimo apšviestas, pats su kitais, trokštančiais ateiti į krikščionių tikėjimą, priimtų šventą krikšto sakramentą. Šiuos prašymus su didžiausiu džiaugsmu ir didžiausia linksmybe priimdami ir juos prie malonių troškimų pridėdami, kadangi jo atsivertimas galėtų, aukščiausiai malonei padedant, daugybę tų kraštų genčių, įsipainiojusių į netikėjimo tamsybes, patraukti į tikrąjį tikėjimą, mes su minėtų brolių patarimu liepėme pasiųsti garbingą mūsų brolį Baltramiejų[3], Aleto vyskupą, ir mielą sūnų Bernardą[4], Anesi vyskupijos Švento Teofredo vienuolyno abatą, pas minėtą karalių ir į tuos kraštus. Jie yra didelio įžvalgumo ir didelio patyrimo vyrai, [Bažnyčios] įstatymų daktarai ir Šventame Rašte išprusę, ir taip pat besistengią nebijančiomis ir veržliomis sielomis platinti katalikų tikėjimą. Todėl mes tikime, kad su dangiškos malonės pagalba ir atkakliu bei naudingu šių vyrų tarnavimu gausus pasėlis bus pasėtas Viešpaties svirnui, idant tas pats karalius ir kiti atsiverstų į tikėjimą.

Po to mūsų mieli sūnūs Rygos miesto vaitas, tarybos nariai ir visi miestiečiai kartu laiškais ir per ypatingus pasiuntinius pranešė mums ir tiems patiems broliams kardinolams, kaip tas pats karalius, gausindamas dangaus malonės šlakstomą rasą savo gerais darbais, ne tik norįs įsilieti į krikščionių tikėjimą, bet ir trokštąs tą tikėjimą parodyti gerais darbais. Jis išsiuntė

Post hec dilecti filii advocatus, consules et universitas[i] civitatis Rigensis per eorum litteras et nuncios speciales nobis et eisdem fratribus intimarunt, quod idem rex[j] sparsum in se rorem superne gracie per bonarum okperacionum incrementa multiplicans, nec solum fide cupiens imbui christiana, sed et ipsam desiderans exhibicione bonorum operum demostrare, tam vos, quam nonnullos ecclesiarum prelatos et religiosos ac principes et nobiles et universitates illarum parcium catholice fidei professores per suas[l] litteras requisivit, ut ad eum speciales nuncios mitteretis, cum quibus ipse desiderabat pacem bonam et firmam perpetuis tenendam[m] temporibus, tractare pariter et firmare. Propter quod dilecti filii nobiles viri universi domini terrarum Livonie et Estonie[n] in festo beati Laurencii anni proximi preteriti certo loco una cum aliquibus ex vobis colloquendi gracia convenerunt ad investigandum et perscrutandum veritatis formulam, ut eorum verbis utamur, de literis, quas idem rex versus Theotoniam ad vos et predictos nobiles destinarat, in qua collocucione placitis hinc inde consiliis habitis tandem concorditer et unanimiter mittere idoneos et sollennes[o] nuncios, quod admodum[p] dictus rex pecierat, cum pleno mandato faciendi omnia, que christianitati dictarum parcium expedirent, ad ipsius regis presenciam decreverunt.

Accedentibus ergo tam dictorum prelatorum et nobilium et eiusdem universitatis Rigensis, quam vestris[q] nunciis ad presenciam regis eiusdem, iidem nuncii ab eo, sicut ex eiusdem universitatis insinuacione percepimus, honorifice fuere recepti et splendide pertractati, dictique nuncii litteras suas tam vobis[r], quam eisdem dominis eorum directas ostenderunt[s] eidem. Quibus visis et auditis idem rex, suo sigillo recognito[t], confessus est omnes articulos in eisdem litteris comprehensos de cordis sui conscientia processisse, adiciens quod quando legati nostri, quorum cotidie[u] prestolabatur adventum, ad eum pervenerint[v], id quod Omnipotens Deus novit et in suo corde firmaverat, illico satageret effectum mancipare, subiungens se a suis progenitoribus in sua puericia audivisse, quod Romanus pontifex erat pater et dominus omnium suorum; post quem archiepiscopi et episcopi in orbe preeminent potestate, inferens[w] eisdem nunciis, quod loquerentur de pace hinc inde firmanda[x], qua mediante et Dei suffragante clemencia omne bonum inter eum et christianitatem illarum parcium poterat | ordinari. Verum iidem nuncii necessitate et utilitate christianitatis attenta cum ipso rege et suis pacis federa inierunt pro cunctis hominibus christianis, prout iniendi[y] et faciendi pacem huiusmodi plenam habebant ab eorundem dominis facultatem, quam quidem pacem tam rex [z]et sui, quam vestri[z] et alii nuncii supradicti observare inviolabiliter iuraverunt[aa], prout in litteris inde confectis Theotonico scriptis sigillo[ab] predictorum regis et nunciorum communitis, quarum tenores de Theotonico in Latinum translatos nobisque transmissos de verbo ad

[i] C, a, c: *universitates*
[j] C: *idex idem*
[k] d: *bonorum*
[l] d: *suos*
[m] B: *tonendam*
[n] a: *Escoviae*
[o] C: *solempnes*
[p] C, a, c: *quemadmodum*
[q] a, b: *nostris*
[r] a, b: *nobis*
[s] C: *ostondlerunt*
[t] a: *recognovit et*
[u] a: *quotidie*
[v] d: *perviнerint*
[w] d: *inserens*
[x] C: *firmando*
[y] a: *ineundi*
[z] c, d: *nostri*
[aa] a: *jurarunt*

laiškus tiek jums, tiek kai kuriems bažnyčių dvasininkams ir vienuoliams bei valdovams, ir kilmingiesiems, ir visiems tų kraštų katalikų tikėjimo išpažinėjams, prašydamas, jog pas jį siųstute ypatingus pasiuntinius, su kuriais jis pats troško gerą ir tvirtą taiką[5], galiojančią visiems laikams, sudaryti ir kartu patvirtinti. Dėl to praėjusių metų Švento Lauryno dieną[6] mieli sūnūs kilmingi vyrai, visi Livonijos ir Estijos žemių viešpačiai tam tikroje vietoje kartu su kai kuriais iš jūsų susitiko, kad pasikalbėtų, ištyrinėtų ir išsiaiškintų tiesos pobūdį, kaip jų žodžiais čia naudojamės, dėl laiško, kurį tas pats karalius į vokiečių žemes ir jums bei minėtiems kilmingiesiems pasiuntė. Tame pasikalbėjime tinkamai iš visų pusių apsvarstę, [šitie jūsų atstovai] pagaliau sutartinai ir vienbalsiai nusprendė siųsti pas patį karalių tinkamus ir ypatingus pasiuntinius, ko minėtas karalius ir buvo prašęs, su visa kompetencija daryti viską, kas pasitarnautų krikščionybei minėtuose kraštuose.

Taigi, atvykus pas tą patį karalių tiek minėtų dvasininkų, kilmingųjų ir tos pačios Rygos visuomenės, tiek jūsų pasiuntiniams, tie patys pasiuntiniai, kaip iš tos pačios visumos teigimo sužinojome, pagarbiai buvo priimti ir su jais buvo puikiai elgiamasi, ir minėti pasiuntiniai parodė karaliui laiškus, kuriuos jis buvo pasiuntęs, tiek jums, tiek tiems patiems jų ponams. Tai pamatęs ir išgirdęs, tas pats karalius, pažinęs savo antspaudą, prisipažino, kad visi dalykai, tuose laiškuose suminėti, iš jo širdies įsitikinimo išėjo, pridėdamas, jog kada mūsų pasiuntiniai, kurių atvykimo kasdien laukia, pas jį atvyksią, tai, ką Visagalis Dievas žino ir jo širdyje buvo sustiprinęs, kaipmat imsiąs vykdyti, pridėdamas, kad jis iš savo protėvių vaikystėje girdėjęs, jog Romos vyskupas yra visų jo žmonių tėvas ir viešpats; po jo arkivyskupai ir vyskupai pasaulyje yra viršesni galia. Jis pasakė tiems patiems pasiuntiniams, kai kalbėjo apie abiejų pusių saugotiną taiką, kad, taikai esant ir Dievo gailestingumui pritariant, visoks gėris gali atsirasti tarp jo ir jų kraštų krikščionybės. Taigi tie patys pasiuntiniai, rūpindamiesi krikščionybės būtinumu ir naudingumu, visų krikščionių vardan sudarė taikos sutartį su pačiu karaliumi ir jo žmonėmis, nes iš savo ponų jie turėjo visišką laisvę tokią taiką pradėti ir sudaryti. Būtent tą taiką tiek karalius ir jo žmonės, tiek jūsų ir kiti pasiuntiniai prisiekė nelaužomai saugoti, kaip aiškiai yra sakoma tame vokiškai tenai perrašytame karaliaus ir pasiuntinių laiške, kuriam minėti karalius ir pasiuntinys pridėjo savo antspaudus, kurio turinį, iš vokiečių į lotynų kalbą išverstą ir mums atsiųstą, liepėme surašyti žodis žodin šiame rašte. Dėl to minėtų V. V. advokato, tarybos narių ir visuomenės vardu mūsų buvo nuolankiai maldauta, kad būtų pripažinta, jog šios taikos saugojimas teikia tam tikrą naudą ir gerovę visiems tų kraštų tikintiesiems, o jos laužymas, ko tegu nebūna, jeigu pasitaikytų, neštų akivaizdžią žalą ir nuostolį jiems ir krikščionių tikėjimo platinimui, [ir kad] apaštališku autoritetu pavestume ją tvirtai saugoti.

Taigi mes, matydami, kad straipsniuose, esančiuose minėtos taikos dokumente, nieko nėra prieštaraujančio tikėjimui, nieko priešiška krikščioniškiems papročiams ir kad per ją, Dievui tvarkant, kelias ruošiamas ir suteikiama galimybė, idant per tinkamas tikinčiųjų pastangas ir švento pamokslavimo pareigą tų kraštų pagonys, palikę klaidų tamsumas, atsiverstų, dieviškai malonei padedant, į tikro tikėjimo šviesą, su tų pačių mūsų brolių patarimu nustatome, kad toji taika būtų saugoma. Todėl jums visiems apaštališku raštu įsakome laikytis griežto paklusnumo iš pagarbos Apaštalų Sostui ir mums, taip pat dėl šventos priesaikos, kurią dėl minėtos

verbum presentibus inseri fecimus, plenius continetur[ac]. Quare pro parte .. advocati, consulum et universitatis predictorum fuit nobis humiliter supplicatum, ut cum observacio pacis eiusdem in evidentem profectum et comodum cunctorum fidelium illarum parcium redundare eiusque violatio, si, quod absit, forsan contingeret, in evidens eorumdem dispendium ac impedimentum ampliationis christiane fidei cedere dinoscatur[ad], illam firmiter observari auctoritate apostolica mandaremus

Nos igitur attendentes, quod in capitulis contentis in ordinacione pacis predicte nichil est obvium fidei, nil moribus christianis adversum, et quod per eam faciente Domino via paratur et prestatur habilitas, ut per oportunam opem fidelium et sancte predicationis officium paganitas illarum parcium dimissis errorum tenebris ad vere fidei lumen[ae] divina opitulante gracia convertatur, ipsam de eorundem fratrum nostrorum[af] consilio fore providimus observandam. Quocirca universitati vestre per apostolica scripta in virtute obedientie districte precipiendo mandamus, quatenus ob reverenciam apostolice sedis et nostram necnon ob religionem iusiurandi, quod super observacione pacis predicte in animas vestras nuncii vestri sicut et alii nuncii prestitisse noscuntur, cuius iusiurandi transgressio et contemptus in fame vestre dispendium et iacturam et animarum perniciem redundaret, ac eciam ob religionis vestre decorem, cuius professio, sicut ad exaltationem fidei vos pugiles reddere debet intrepidos, sic ab omnibus, que eiusdem fidei propagationis negocium impedirent, vos exhibere debet omnimodis alienos, predictam pacem iuxta capitula in eius ordinacione contenta inviolabiliter observetis et per subditos ordinis vestri faciatis inviolabiliter observari. Alioquin venerabili fratri nostro .. episcopo et dilectis filiis .. preposito et .. decano Osilensibus damus nostris litteris in mandatis, ut ipsi vel duo aut unus eorum per se vel per alium seu alios, vos et quoslibet alios ad observacionem pacis predicte per censuram ecclesiasticam et penas alias, quas viderint expedire, appellacione remota compellant, non obstantibus quibuscumque privilegiis vobis et ordini vestro et quibuslibet aliis communiter vel divisim ab apostolica Sede concessis, quod excommunicari, suspendi vel interdici minime valeatis per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de concessione[ag] huiusmodi mencionem.

Tenor autem litterarum eiusdem regis super dicta pace confectarum talis est:

Omnibus has litteras visuris vel audituris Gedeminne[ah], Lethowinorum rex, pacem in Domino et salutem.

Universis notum facimus per presentes, quod secundum nostras litteras venerunt ad presenciam nostram nuncii dominorum terrarum Livonie et Estonie; ex parte domini archiepiscopi Rigensis: domini Woldimarus[ai] miles de Rosen, Arnoldus Stoyve[aj] generalis vicarius eiusdem domini archiepiscopi Rigensis; ex parte capituli: domini Iohannes Molendinum et Thomas, canonici Rigenses; ex parte domini episcopi Osiliensis: domini Bartholomeus miles de Velin,

[ab] C, a, c: *sigillis*
[ac] a: baigiasi čia
[ad] C, c: *dinoscantur*
[ae] d: *fidei limen*
[af] C, c: nėra *nostrorum*
[ag] C, c: *indulto*
[ah] c: *Gedeminus*
[ai] C, c: *Woldemarus*
[aj] C: *Storve*

taikos saugojimo jūsų sieloms jūsų pasiuntiniai, kaip ir kiti pasiuntiniai, uždėjo, kaip yra žinoma, o šios priesaikos peržengimas ir nepaisymas pavirstų jūsų garbės nuostoliu ir žala, ir sielų pražūtimi, ir taip pat dėl jūsų pašventimo derėjimo, kurio išpažinimas turi parodyti jus kaip bebaimius karius, kovojančius už tikėjimo išaukštinimą. Jums reikia visokiais būdais aiškiai atsiriboti nuo visų, kurie tik trukdytų to paties tikėjimo platinimo darbui. Jums įsakome nelaužomai saugoti minėtą taiką pagal joje nustatytus straipsnius ir liepti tiems, kurie priklauso nuo jūsų ordino taip pat nelaužomai ją saugoti. Priešingu atveju gerbiamam mūsų broliui vyskupui V.[7] ir mieliems sūnums Saremos prepozitui V[8], ir dekanui V[9], duodame mūsų laiške[10] pavedimus, idant jiedu arba kartu, ar atskirai, patys arba per kitą, ar kitus priverstų jus ir bet kuriuos kitus saugoti minėtą taiką grasindami bažnytiniu pasmerkimu ir kitomis bausmėmis, kokias matys tinkamas, be teisės jų nuosprendį apskųsti. Jie gali taip elgtis, nepaisydami jokių privilegijų, kurias Apaštalų Sostas būtų suteikęs jums ar jūsų ordinui ir bet kuriems kitiems bendrai arba skyrium, kad negalėtumėte būti atskirti, sulaikyti ar uždrausti apaštališku laišku, nedarančiu pilno ir aiškaus žodis žodin paminėjimo dėl šitokios bausmės dovanojimo.
O to paties karaliaus laiško, dėl minėtos taikos surašyto, turinys yra štai toks:
Visiems šį laišką matysiantiems bei klausysiantiems Gediminas, lietuvių karalius, taikos Viešpatyje ir gerovės [linki].
Šiuo raštu visiems pranešame, kad atsiliepę į mūsų laišką pas mus atvyko Livonijos ir Estijos žemių viešpačių pasiuntiniai[11]; iš pono Rygos arkivyskupo pusės – ponai Voldemaras iš Roseno, riteris, Arnoldas Stojvė, to paties pono Rygos arkivyskupo generalvikaras; kapitulos vardu – ponas Jonas Molendinas ir Tomas, Rygos kanauninkai; iš pono Saremos vyskupo pusės – ponai Baltramiejus iš Felino, riteris, Liudolfas iš Weisshofo, Saremos kanauninkas; iš pono Tartu vyskupo, jo pavaldinių ir miesto pusės – ponas Hermanas Longas [Langė], ten pat tarybos narys; iš kilmingiausio Danijos karaliaus vietininko ir jo pavaldinių pusės – brolis Arnoldas, pamokslininkų [ordino] prioras Taline, ir Henrikas iš Parenbekės, riteris; iš magistro ir Vokiečių namo brolių pusės – broliai Jonas iš Liovenbrukės, Mintaujos komtūras, ir brolis Otonas iš Bramhorno; iš Rygos miesto pusės – ponai Henrikas iš Mintaujos, Jonas Langesidė, Ernestas Divesas, brolis Veselis, pamokslininkų prioras, ir brolis Albertas Sluthas – iš mažųjų [brolių ordino] pusės.
Taigi mes, teisingai pasitarę ir išmintingų mūsų vyrų sutarimu, su minėtais pasiuntiniais ir visais krikščionimis nusprendėme sudaryti nuolatinę ir tvirtą taiką, būtent su visais, kurie savo pasiuntinius pas mus siunčia ir siekia taiką su mumis palaikyti su tokia sąlyga, kad visi keliai žemėje ir vandenyje turi būti atviri ir laisvi kiekvienam žmogui, atvykstant, išvykstant ar keliaujant jiems pas mus ar mums pas juos be jokio trukdymo. Štai tos žemės, su kuriomis sudarėme minėtą taiką. Pirmiausia iš mūsų pusės: Aukštaičiai, Žemaičiai, Polockiečiai ir visi Rusai, kurie mums pavaldūs; iš Livonijos ir Estijos žemės valdovų pusės: Rygos arkivyskupystė ir miestas; iš Vokiečių namo magistro ir brolių pusės: Klaipėda, Kuršo ir Livonijos žemės, ir viskas, kas klauso minėto magistro ir brolių dėl savo saugumo; iš pono Saremos bažnyčios vyskupo pusės: jo vyskupystė ir viskas, kas paklūsta jo valdžiai; iš pono Tartu vyskupo pusės: jo vyskupystė ir visi, kurie jo globai paklūsta kartu su Tartu miestu; iš šviesaus Danijos karaliaus pusės: Harija, Virlantas, Albentakė ir viskas, kas paklūsta jo valdžiai.

Ludolfus de Alba curia, canonicus Osiliensis; ex parte domini episcopi vasallorum suorum et civitatis Tarbatensis: dominus Hermannus Longus, consul ibidem; ex parte capitanei nobilissimi regis Dacie et vasallorum suorum: frater Arnoldus, prior Predicatorum in Revalia, et Hinricus miles de Parenbeke; ex parte magistri et fratrum domus Theotonicorum: fratres Iohannes de Lowenbrunke[ak] commendator de Mithowe, et frater Otto Bramhorn; ex parte civitatis Rigensis: domini Henricus de Mithowia[al], Iohannes Langleside, Ernestus Dives, frater Wessellus, prior Predicatorum, et frater Albertus Sluc, ex parte Minorum.

Nos vero consilio et consensu discretorum virorum nostrorum cum prelibatis nunciis et omnibus christianis inire decrevimus pacem stabilem atque firmam, cum omnibus etiam, qui nuncios suos ad nos dirigunt et pacem nobiscum tenere intendunt in tali condicione, quod omnes vie in terra et in aqua[am] sine omni impedimento advenienti, recedenti et pergenti ipsi ad nos et nos ad ipsos, unicuique | etiam hominum[an] aperte et libere debent esse. Iste sunt terre, cum quibus pacem inivimus[ao] supradictam: Primo enim nostri ex parte: Eustoythen[ap], Sameyten[aq], Pleskowe et omnes Ruteni[ar] qui subiciuntur dominio nostro; ex parte dominorum terrarum Livonie et Estonie: diocesis et civitas Rigensis; ex parte magistri et fratrum Theotonicorum domus: Memelam, terras Curlandie, Lyvonie et totum quod ad custodiendum spectat magistro et fratribus supradictis; ex parte domini Osiliensis ecclesie episcopi: sua diocesis et[as] totum, quod sue subicitur potestati; ex parte domini episcopi Tarbatensis: sua diocesis et omnes, qui sue protectioni subiciuntur cum civitate Tarbatensi; ex parte illustris regis Dacie: Harien, Wirlant, Albentaken et totum, quod sue subicitur dicioni.

Prelibatam pacem facere decrevimus conditione subscripta, quod si aliqua inter nos controversie materia fuerit[at] orta, ad amicitiam reformari debet mediante iusticia vel amore.

Item si alicui iniusticia accideret in terminis supradictis, illam[au] debere prosequi secundum iuris exigenciam illius patrie, in qua iniusticia qualiscumque fuerit irrogata; si ibidem[av] iusticia aliqualiter fuerit denegata, extunc est ad dominorum presenciam dirigenda, qui exhibebunt iusticie complementum.

Insuper, si aliquis bona alterius abduxerit in terram aliam, restitui debent, quandocumque fuerint requisita.

Ceterum si aliquis liber homo pergere vel ire decreverit de una terra in aliam, debet habere liberam potestatem; preterea si aliquis servus proprius fugam dederit in terram aliam, restitui debet, quando fuerit postulatus.

Prefata enim pax debet esse stabilis atque firma, et nulli omnino hominum liceat eam infringere, nec de nostris subditis aliquis sine nostro consensu renunciande[aw] paci predicte habebit aliqualiter potestatem.

Si autem aliqua pars contradicere et renunciare voluerit ex iusta causa paci predicte, duobus mensibus alter alteri predicere studeat manifeste.

[ak] C: *Lowenbruke, c: Lowenbinke*
[al] C: *Hinricus de Michowia*
[am] B: pataisyta iš *qua*
[an] c: *homini*
[ao] C: *inivimus pacem*
[ap] C: *Susteyten,* c: *Sustentense*
[aq] C: *Samenten* pataisyta iš *Saymenten (kaip c)*
[ar] c: *Rutheni*
[as] c: *ac*
[at] c: *fuerint*
[au] c: *illa*
[av] b, c: *iniusticia... ibidem* nėra
[aw] C, b, c: *renunciando*

Minėtą taiką nusprendėme sudaryti su toliau surašyta sąlyga, kad jei tarp mūsų kokiu nors pagrindu kiltų ginčas, jis turi būti pakeistas draugiškumu, padedant teisingumui arba meilei. Taip pat jei pasitaikytų kam nors neteisybė minėtų kraštų ribose, ją turime ištirti pagal įstatymus tos šalies, kurioje šis neteisingumas buvo padarytas; jei ten teisingumas kokiu nors būdu būtų paneigtas, tada reikia vykti pas valdovus, kurie įvykdys teisingumą.
Be to, jei kas nors išsivežtų svetimus turtus į kitą šalį, privalo juos sugrąžinti, kada tik būtų pareikalauta.
Be to, jeigu kuris nors laisvas žmogus nuspręstų keliauti arba vykti iš vienos žemės į kitą, jis turi turėti laisvą galią [taip daryti]; be to, jeigu koks baudžiauninkas pabėgtų į kitą žemę, jis privalo būti sugrąžintas, kada tik bus pareikalauta.
Minėta taika turi būti pastovi ir tvirta, ir visiškai niekam neleidžiama jos pažeisti, ir niekas iš mūsų pavaldinių be mūsų sutikimo neturės galios atšaukti minėtą taiką.
O jeigu kuri nors pusė prieštarautų arba norėtų atšaukti minėtą taiką dėl teisingos priežasties, turi stengtis aiškiai prieš du mėnesius pranešti kitai pusei.
Be to, kad viskas tarp mūsų vyktų mielai ir draugiškai, duodame ir suteikiame kiekvienam žmogui, pas mus atvykstančiam ar iš mūsų išvykstančiam, visame kame Rygos teisę, ir kiekvienas iš abiejų pusių turi laisvą galimybę pirkti ir parduoti visas jam priklausančias prekes.
Minėtų dalykų paliudijimui ir minėtos taikos patvirtinimui mūsų karališkas antspaudas ant šio rašto yra uždėtas.
Duota mūsų pilyje Vilniuje 1323 Viešpaties metais, sekmadienį, einantį po Švento Mykolo šventės.
Taip pat minėtų pasiuntinių laiško, surašyto dėl minėtos taikos, turinys yra štai koks:
Visiems šį raštą matysiantiems bei girdėsiantiems Arnoldas Stojvė, gerbiamo Kristuje tėvo ir viešpaties pono Frydricho, Dievo ir Apaštalų Sosto malone šventos Rygos bažnyčios arkivyskupo, generalvikaras dvasiniuose dalykuose, Voldemaras iš Roseno, riteris, Jonas Molendinas ir Tomas, tos pačios Šventos Rygos bažnyčios kanauninkai, Liudolfas iš Weisshofo, kanauninkas, Baltramiejus iš Felino, riteris, Saremos bažnyčios vasalas, Hermanas Longas, Tartu tarybos narys, brolis Arnoldas, pamokslininkų brolių prioras Taline, Henrikas iš Parenbekės, riteris, šviesiausiojo valdovo Danijos karaliaus vasalas, brolis Jonas iš Liovenbrukės, Mintaujos komtūras, brolis Otonas iš Bramhorno, Vokiečių namo įšventinti broliai, Henrikas iš Mintaujos, Jonas Langesidė, Ernestas Divesas, Rygos miesto tarybos nariai, brolis Veselis, pamokslininkų [ordino] prioras, brolis Albertas Sluthas iš mažųjų [brolių] ordino amžiną sveikinimą Viešpatyje [siunčia].
Tesužino visi šio rašto skaitovai, kad mes, anksčiau minėti pasiuntiniai, neseniai nusiųsti pas didingą valdovą Gediminą, lietuvių karalių, su pilna galia sudaryti ir atšaukti [susitarimus] dėl visų krikščionių, kurie savo pasiuntinius siunčia pas mus ir siekia palaikyti taiką su mumis, sudarėme pastovią ir tvirtą taiką su pačiu karaliumi ir jo žmonėmis, su toliau parašyta sąlyga, kad visi keliai žemėje ir vandenyje turi būti atviri ir laisvi kiekvienam žmogui, atvykstančiam ar keliaujančiam pas mus ar mums pas juos, be jokio trukdymo. Štai tos žemės, su kuriomis ir dėl kurių nusprendėme sudaryti anksčiau minėtą taiką. Pirmiausia iš minėto Lietuvos karaliaus pusės: Aukštaičiai, Žemaičiai, Polockas ir visi Rusai, kurie paklūsta to

Preterea vero, ut omnia inter nos caritative se habeant et amice, damus et concedimus omni hominum[ax] ad nos venienti et recedenti in omnibus ius Rigense, et unusquisque ex utraque parte emendo et vendendo omnia mercimonia sibi competencia[ay] liberam habeat facultatem. In testimonium premissorum et firmitatem pacis sepedicte nostrum regale sigillum presentibus est appensum.

Datum in castro nostro Vilna, anno Domini .M°CC°XXII°I. dominica proxima post festum beati Michaelis.

Item tenor litterarum dictorum nunciorum super dicta pace confectarum talis est:

Omnibus presens scriptum visuris vel audituris Arnoldus Stoyve, venerabilis in Christo patris ac domini. domini Frederici Dei et apostolice Sedis gratia sancte Rigensis ecclesie archiepiscopi in spiritualibus vicarius generalis, Woldemarus miles de Rosen, Iohannes Molendinum et Thomas, eiusdem sancte Rigensis ecclesie canonici, Ludolfus de Alba curia canonicus, Bartholomeus miles de Velin, vassallus Osiliensis ecclesie, Hermannus Longus, consul Tarbatensis, frater Arnoldus prior fratrum Predicatorum in Ravalia, Hinricus miles de Parenbeke vassallus excellentissimi principis regis Dacie, frater Iohannes de Lowenbruke commendator in Mithowia, frater Otto Bramhorn, professores ordinis Theotonicorum domus, Hinricus de Mithowia, Iohannes Langleside, Ernestus Dives, consules civitatis Rigensis, frater Wessellus prior Predicatorum, frater Albertus Slut de ordine Minorum [az]salutem in Domino sempiternam[az].

Noverint universi presencium inspectores, quod nos prenominati nuncii nuper ad magnificum principem Gedeminnem[ba] Lethowinorum regem cum plena potestate faciendi et dimittendi missi, cum ipso rege et suis pro omnibus hominibus christianis, qui suos nuncios ad nos dirigunt[bb] et pacem nobiscum tenere intendunt, inivimus pacem stabilem atque firmam[bc] condicione subscripta, quod omnes vie in terra et in aqua sine omni impedimento unicuique homini venienti et pergenti ipsi ad nos et nos ad ipsos aperte et libere debent esse. Iste vero sunt terre cum quibus et \pro quibus/ pacem inire decreuimus supradictam: Primo enim ex parte regis predicti: Lethowie[bd], Eustoythen, Sameyten[be], Pleskowe et omnes Rutheni qui eiusdem regis dominio subiciuntur. Ex parte dominorum terrarum qui nos ad Lethowiam emiserunt[bf]: primo tota diocesis civitasque Rigensis; ex parte magistri et fratrum Theothonicorum domus: Memelam, terras Curonie, Lyvonie et totum quod ad custodiendum spectat magistro et fratribus supradictis; [bg]ex parte domini episcopi ecclesie Osiliensis sua diocesis et totum quod sue subicitur potestati[bg]; ex parte domini episcopi Tarbatensis: sua diocesis et omnes, qui sue protectioni subiciuntur cum civitate Tarbatensi; ex parte gloriosi[bh] principis regis Dacie: Harien, Wirlant, Albentaken[bi] et omne quod sue subicitur dicioni.

Ac[bj] prelibatam pacem conditione infrascripta facere decrevimus, quod si alicui iniusticia accideret in terminis supradictis, illam debere prosequi secundum iuris exigentiam illius

[ax] C, b, c: *homini*
[ay] C: *competenciam*
[az-az] d: nėra
[ba] c: *Godemundum*
[bb] c: *diriguntur*
[bc] d: nuo *firmam* iki *in premissorum* praleistas tekstas
[bd] c: *Lethowie*
[be] c: *Samathen* pataisyta iš *Samaythen*
[bf] c: *miserunt*
[bg] c: šios teksto dalies neturi c
[bh] B: *illustris*
[bi] C: *Allemtakem*
[bj] C, c: *Ac* nėra

paties karaliaus valdžiai. Iš tų ponų, kurie mus išsiuntė į Lietuvą, žemių pusės: pirmiausia visa Rygos vyskupystė ir miestas; iš Vokiečių namo magistro ir brolių pusės: Klaipėda, Kuršo bei Livonijos žemės ir viskas, kas klauso magistro ir minėtų brolių dėl savo saugumo; iš pono Saremos vyskupo pusės: jo vyskupystė ir visa, kas jo valdžiai paklūsta; iš pono Tartu vyskupo pusės: jo vyskupystė ir visi, kurie jo globai paklūsta, kartu su Tartu miestu; iš šlovingojo Danijos karaliaus pusės: Harija, Virlantas, Albentakė ir viskas, kas jo valdžiai paklūsta.
Ir nusprendėme sudaryti minėtą taiką su toliau surašyta sąlyga, kad jei kuriam nors neteisingumas pasitaikytų minėtų kraštų ribose, jį turi ištirti pagal to krašto, kuriame koks nors neteisingumas būtų pasitaikęs, teisės reikalavimą, o jei ten teisingumas kokiu nors būdu būtų paneigtas, tada turi būti nukreiptas pas valdovus, kurie vykdys teisingumą pagal teisės nuostatus.
Taip pat jei kokiu nors atveju kiltų koks nors ginčas tarp mūsų, jis turi būti pakeistas draugiškumu, padedant teisingumui arba meilei.
Po to, jei kas nors kito turtus išsivežtų į kitą šalį, privalo sugrąžinti, kada tik būtų pareikalauta.
Be to, jei koks nors laisvas žmogus nuspręstų vykti arba keliauti iš vienos žemės į kitą, jis turi turėti laisvą galią [tai padaryti]; be to, jei koks baudžiauninkas pabėgtų į kitą žemę, privalo būti sugrąžintas, kada bus pareikalauta.
Minėta taika privalo pasilikti pastovi ir tvirta, ir visiškai niekam neleidžiama jos sulaužyti, ir niekas iš mūsų pavaldinių be mūsų sutikimo neturi galios kaip nors minėtą taiką atšaukti.
O jei kuri nors pusė prieštarautų ir panorėtų atšaukti minėtą taiką, turi aiškiai pranešti kitai pusei prieš du mėnesius.
Ir be to, kad visi dalykai tarp mūsų vyktų pagarbiai ir draugiškai, duodame ir suteikiame kiekvienam žmogui, pas mus atvykstančiam ir išvykstančiam, visame kame Rygos teisę, ir kiekvienas iš abiejų pusių tegu turi laisvą galimybę pirkti ir parduoti visokias prekes, jam priklausančias.
Šių dalykų paliudijimui ir minėtos taikos patvirtinimui visų mūsų, minėtų pasiuntinių, antspaudai ant šio rašto yra uždėti.
Duota mūsų pilyje[12] [sic!] Vilniuje 1323 Viešpaties metais, sekmadienį, einantį po Mykolo šventės.

Duota Avinjone antrą dieną iki rugsėjo kalendų, aštuntais [mūsų pontifikavimo] metais.

patrie, in qua qualiscumque iniusticia fuerit irrogata; quod, si ibidem iusticia aliqualiter fuerit denegata, extunc est ad presentiam dominorum dirigenda, qui exhibebunt secundum iuris formulam iusticie complementum.
Item si aliqua inter nos contentionis materia quocumque casu fuerit orta, reformari debet ad amiciciam pristinam mediante iusticia vel amore.
Insuper, si aliquis bona alterius abduxerit in terram aliam, restitui debent, quandocumque fuerint postulata.
Ceterum si aliquis liber homo ire vel pergere decreverit de una terra in aliam, debet habere liberam potestatem; preterea si aliquis servus proprius fugam dederit in aliam terram, debet restitui, quando fuerit requisitus.
Prefata enim pax debet manere stabilis atque firma et nulli omnino hominum liceat eam infringere, aut de nostris subditis aliquis sine nostro consensu renunciando paci predicte aliqualiter habeat potestatem.
Si autem aliqua pars contradiceret et renunciare paci predicte voluerit, duobus mensibus altera alteri predicere studeat manifeste.
Preterea vero, ut omnia inter nos caritative se habeant et amice, damus et concedimus omni homini ad nos venienti et recedenti in omnibus ius Rigense, et unusquisque ex utraque parte emendo et vendendo omnia mercimonia sibi competencia habeat liberam facultatem[bk].
In premissorum testimonium et pacis sepedicte[bk] firmitatem sigilla omnium nostrorum nunciorum predictorum presentibus sunt appensa.
Datum in castro nostro Vilna, anno Domini .M°.CCC°.XXIII°. dominica proxima post festum Michaelis.

Datum Avinione .II. Kal. septembris anno octavo.

[bk-bk] C: *supradicte*

52

1324.VIII.31, Avinjonas

Jonas XXII rašo Saremos vyskupui, prepozitui ir dekanui apie 1323.X.2 sutartį.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 21, l. 367^{v}, Nr. 1894; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 77, l. 182^{v}–183, Nr. 1894.

Pub.: a. MPV, Nr. 176, p. 234–235.

Venerabili fratri .. episcopo et dilectis filiis .. preposito et .. decano Osiliensibus salutem. Gratias agimus Domino Deo nostro et c. ut in proxima superiori usque: exhibitione bonorum hoperum demostrare tam dilectos filios .. magistrum, preceptores et fratres domus sancte Marie Theotonicorum Ierusalemitane per Alammaniam, Livoniam, Prusciam et partes circumadiacentes constitutos, quam nonnullos ecclesiarum prelatos et religiosos ac principes et nobiles et universitates illarum parcium catholice fidei professores per suas litteras requisivit, ut ipsi ad eum speciales nuncios mitterent, cum quibus ipse desiderabat pacem et c. usque: certo loco una cum aliquibus ex dictis magistro, preceptoribus et fratribus [b] colloquendi gracia convenerunt ad investigandum et perscrutandum veritatis formulam, ut eorum verbis utamur de litteris, quas idem Rex versus Theotoniam[c] ad predictos magistrum, preceptores et fratres ac nobiles destinaret et c. usque: accedentibus ergo tam dictorum prelatorum et nobilium et eiusdem universitatis Rigensis, quam ipsorum magistri, preceptorum et fratrum nunciis ad presentiam Regis eiusdem iidem nuncii et c. usque: dicti nuncii litteras suas tam eisdem magistro, preceptoribus et fratribus, quam dictis dominis eorum directas ostenderunt eidem, quibus visis et c. usque: quam quidem pacem tam Rex et sui, quam eorundem magistri, preceptorum et fratrum et alii nuncii supradicti observare inviolabiliter iuraverunt, prout in litteris et c. ut in eadem usque: fore providimus observandam. Qua propter eidem magistro, preceptoribus et fratribus per apostolica scripta in virtute obediencie districte duximus precipiendo mandandum, quatenus ipsi ob reverenciam Apostolice Sedis et nostram necnon ob religionem iusiurandi, quod super observacione pacis predicte in animas dictorum magistri, preceptorum et fratrum sui sicut et alii nuncii prestitisse noscuntur, cuius iusiurandi[d] transgressio et contentus in eorum fame dispendium[e] et iacturam et animarum | [f]perniciem redundaret, et etiam ob ipsorum religionis decorem, cuius professio sicut ad exaltationem fidei fratres ipsos pugiles reddere debet intrepidos, sic ab omnibus, que eiusdem fidei propagationem impedirent[f], eos exhibere debent omnimodis alienos, predictam pacem iuxta capitula in eius ordinacione contenta observarent inviolabiliter, et per subditos sui ordinis faciant inviolabiliter observari.

[a] Iš rankraščių paraštės: B: *At quia non est in loco debito sibi, quia oportet, quod scribatur per longum*; C: *Vacat. Attende, quod ista littera scripta est in fine libri sub numero, in XXI attende nunc assignatus est numerus iste, vero erat numerus MDCCCLXXXXIIX*

[b] B: *con* išbraukta

[c] B, C: *Theoniam.*

[d] B: *religio et* išbraukta

[e] B, C: *dispendio*

[f] B: eilutės nuo *perniciem* iki *impedirent* vos vos įskaitomos

Gerbiamam broliui V[1], Saremos vyskupui, ir mieliems sūnums: prepozitui[2] ir dekanui[3] sveikinimą [siunčia].

Dėkojame Viešpačiui mūsų Dievui *ir kt. kaip artimiausiai viršiau rašytame laiške iki pat*[4]*: tą tikėjimą parodydi gerais darbais.* Tiek mielus sūnus, Jeruzalės Švenčiausios Marijos vokiečių namo magistrą, vadus ir brolius, esančius Vokietijoje, Livonijoje, Prūsijoje ir aplinkinėse žemėse, tiek kai kuriuos bažnyčių dvasininkus ir vienuolius, ir valdovus, ir kilminguosius, ir tų kraštų visuomenę, katalikų tikėjimo išpažinėjus savo laiškuose prašė, jog jie jam [karaliui] ypatingus pasiuntinius atsiųstų, su kuriais jis troško taiką *ir kt. iki:* tam tikroje vietoje kartu su kai kuriais iš minėtų magistro, vadų ir brolių susirinko, kad pasikalbėtų, ištirtų ir išsiaiškintų tiesos pobūdį, kaip naudojamės jų žodžiais iš laiško, kurį tas pats karalius į Vokietiją minėtiems magistrui, vadams ir broliams bei kilmingiesiems nusiuntė *ir kt. iki:* atvykus tiek minėtų dvasininkų ir kilmingųjų, ir tos pačios Rygos visuomenės, tiek pačių magistro, vadų ir brolių pasiuntiniams pas tą patį karalių, tie patys pasiuntiniai ir *kt. iki:* minėti pasiuntiniai jo laiškus, tiek tam pačiam magistrui, vadams ir broliams, tiek minėtiems jų ponams adresuotus, parodė jam, kuriuos pamatęs *ir kt. iki:* būtent tą taiką tiek karalius ir jo žmonės, tiek tų pačių magistro, vadų ir brolių, ir kiti pasiuntiniai, anksčiau minėti, prisiekė nelaužomai saugoti, kaip laiškuose *ir kt., kaip tame pačiame iki:* pasirūpinome, kad ji būtų saugoma. Dėl to tam pačiam magistrui, vadams ir broliams apaštališku raštu griežto paklusnumo dorybėje liepėme pavesti, kad imtųsi, jog jie iš pagarbos Apaštalų Sostui ir mums, taip pat dėl šventos priesaikos, kurią, kaip yra žinoma, dėl minėtos taikos saugojimo minėtų magistro, vadų ir brolių sieloms saviškiai ir kiti pasiuntiniai uždėjo, o šios priesaikos peržengimas ir nepaisymas pavirstų jų garbės nuostoliu ir žala, ir sielų pražūtimi, ir taip pat dėl jų pačių pašventinimo derėjimo, kurio išpažinimas turi pačius brolius parodyti tarsi bebaimius karius, kovojančius už tikėjimo išaukštinimą. Tiems reikia visokiais būdais aiškiai atsiriboti nuo visų, kurie tik trukdytų to paties tikėjimo platinimo darbui. Tie turi nelaužomai saugoti minėtą taiką pagal joje nustatytus straipsnius ir pasiekti, kad jų Ordino pavaldiniai ją saugotų nelaužomai.

Dėl to jums visiems apaštališku raštu pavedame, kad jūs arba du, arba vienas iš jūsų, patys ar per kitą, ar kitus, privalo minėtus magistrą, komtūrus ir brolius bei bet kuriuos kitus, kuriuos matysite, perspėti ir priversti juos saugoti minėtą taiką, grasindami bažnytiniu pasmerkimu ir kitomis bausmėmis, jei matysite, kad jos tinka, neprieštaraujant kokioms nors privilegijoms, Apaštalų Sosto suteiktoms, tiems patiems magistrui, komtūrams ir broliams bei jų Ordinui, ir kam nors kitiems bendrai arba skyrium, idant negalėtų būti atskirti, sulaikyti ar uždrausti, nes

Quocirca discretioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios eosdem magistrum, preceptores et fratres et quoslibet alios, quos super hoc videritis compellendos, ad observationem pacis predicte per censuram ecclesiasticam et penas alias, quas expedire videritis, apellatione postposita compellatis, non obstantibus quibuscumque privilegiis eisdem magistro, preceptoribus et fratribus et ordini ipsorum et quibuslibet aliis communiter vel divisim ab Apostolica Sede concessis, quod excommunicari, suspendi vel interdici non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de concessione huiusmodi mencionem. Tenor autem litterarum eiusdem Regis super dicta pace confectarum talis est: Omnibus has litteras visuris et c. usque: Dominica proxima post festum Michaelis.
Datum Avinione .II. Kalendas Septembris pontificatus nostri anno octavo.

apaštališkasis laiškas, nepateikia pilno ir aiškaus pažodinio šios bausmės dovanojimo paminėjimo. O to paties karaliaus laiško, surašyto dėl minėtos taikos, turinys yra toks: Visiems, šį laišką matysiantiems *ir kt. iki:* pirmą sekmadienį po Mykolo šventės.
Duota Avinjone antrą dieną iki rugsėjo kalendų, aštuntais mūsų pontifikavimo metais.

53

1324.X.20, Ryga

Popiežiaus legatai rašo Vokiečių ordinui, patvirtindami Vilniaus sutartį.

Rs.: A – Berlynas, PKKA, OBA L.S. XI.3, 225 x 225 mm pergamentas, dvi juostelės su raudono vaško liekanomis. Lapo viršutinė dalis apgadinta, tačiau išlikęs visas tekstas.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 110, p. 143–144; b. LU, II, Nr. 708, st. 184–186.

Reg.: PU, II, Nr. 487, p. 333.

Bartholomeus miseracione divina episcopus Electensis et Bernardus permissione eadem abbas monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis apostolice sedis nuncii Venerabilibus et religiosis viris .. Magistro, preceptoribus et fratribus Prussie ordinis beate Marie Theotonicorum hospitalis Ierosolimitani[a] et eorum locum tenentibus salutem in Domino et apostolicis atque nostris parere mandatis.

Nuper per sedem apostolicam ad Rigensem provinciam destinati pro exaltacione catholice fidei, ad cuius ampliacionem et cultum domini nostri summi pontificis pervigil versatur intencio et continuorum laborum conatus validi innituntur, vias et modos duximus exquirendos, per quos ad tam salubris prosecucionem negocii nobis valeret liberior aditus aperiri. Et accendentes, quod sub pacis bono leviori cursu conveniunt que ad pacis auctoris, qui Christus est, obsequiorum ministeria intentantur, pacem quandam initam hactenus inter clerum, populum et vasallos civitatis, diocesis et provincie Rigensis ac nonnullos fratres vestri ordinis ex parte una et Regem Letwinorum et Ruthenorum ex altera, procuravimus Dei opera qua potuimus integrari certi tenoris processum monicionis mandata et sentencias continentem contra violatores ipsius cuiuscunque dignitatis, status ordinis, condicionis existerent facientes, quem processum eius solemni publicacione et patula facta de eo magistro, preceptoribus et fratribus Livonie ad vos magistrum, preceptores et fratres Prussie non ambigimus plenarie devenisse, cum et vos ipsi includimini in eodem, verum ut certi per nos reddamini cerciores processum ipsum et integrationem prefate pacis vobis insinuamus presentibus, et illam indicimus usque ad apostolice sedis et nostre voluntatis beneplacitum efficaciter observandam, vos nichilominus et vestrum singulos primo, secundo, tercio et peremptorie monentes expresse vobisque et vestrum singulis in virtute sancte obediencie et sub penis subscriptis districtius iniungentes, quatenus circa dicte pacis observanciam oportune et efficaciter [in]sistentes et facientes per subditos vasallos fautores familiares vestros et valitores insisti, eam quoquomodo per vos vel alium seu alios, clam vel palam, directe vel indirecte infringere minime presumatis; vosque, magister Prussie, tanquam superior dicti ordinis prefatis magistro, preceptoribus et fratribus Livonie per vestras litteras, quas nobis etiam mitti volumus ut cercioremur de illis, districtius iniungatis pacem ipsam iuxta nostri processus predicti tenorem absque alia controversia observare. Alioquin si[b] per vos vel

[a] b: *Mariae h. Theoton. hospitalis Ierosol*

[b] b: *ei*

53

Baltramiejus[1], Dievo gailestingumu Aleto vyskupas, ir Bernardas[2], tokiu pat leidimu Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatas, Apaštalų Sosto pasiuntiniai, garbingiems vienuoliams Jeruzalės Švenčiausios Marijos ligoninės vokiečių namo Prūsijoje magistrui, komtūrams ir broliams bei jų vietininkams sveikinimą Viešpatyje [siunčia] ir apaštališkiems bei mūsų nurodymams paklusti [linki].

Neseniai Apaštalų Sosto į Rygos provinciją paskirti, kad aukštintume katalikų tikėjimą, kurio platinimui ir garbinimui mūsų viešpats aukščiausias vyskupas nesigaili budrių pastangų ir nuolat triūsia prie to, mes numanome, kad reikia ištirti kelius ir būdus, kuriais mums galėtų laisviau atsiverti galimybė tokiam naudingam darbui atlikti. Pripažindami, kad esant taikos gerovei lengviau vyksta tie dalykai, kurie tinka Kristui, taikos kūrėjui, pasirūpinome Dievo pagalba, kokia galėjome, įterpti į tam tikrą taiką, jau sudarytą tarp Rygos miesto, vyskupystės ir provincijos dvasininkų, gyventojų ir vasalų bei kai kurių jūsų Ordino brolių iš vienos pusės ir lietuvių bei rusų karaliaus iš kitos [pusės], tam tikro turinio priedą, skelbiantį įspėjimus ir nuosprendžius, jos laužytojams, nors ir kokio rango, pareigos, įšventinimo, luomo jie būtų. Padarėme, kad ši iškilmingai paskelbta sutartis[3] toliau pilnai įpareigotų ne tik Livonijos magistrą, komtūrus ir brolius, bet aiškiai ir jus, Prūsijos magistrą, komtūrus ir brolius[4]. Dėl to, kad ir jūs patys esate įtraukti į tą patį ir kad nors jau ir esate tikri, per mus pasidarytumėte dar tikresni, įrašėme tą priedą bei tos taikos patvirtinimą į šį raštą, įsakydami [jums] veiksmingai laikyti šią taiką tiek, kiek mes su Apaštalų Sostu to norėsime. O juk jus ir jūsiškius antrą, trečią kartą ir nuolatos aiškiai perspėjame ir raginame jus visus ir skyrium dėl švento paklusnumo ir gresiant toliau surašytoms bausmėms, idant tinkamai ir veiksmingai imtumėtės minėtą taiką saugoti ir taip darytumėt, kad jūsų pavaldiniai, vasalai, šalininkai, tarnai ir rėmėjai ją saugotų, o jūs patys ar per kitą, arba kitus, slapta arba viešai, atvirai ar neatvirai neketintute jos sulaužyti. Jūs, Prūsijos magistre[5], kaip to paties Ordino minėtų Livonijos magistro, komtūrų ir brolių vyresnysis savo laišku, kurį norime, kad ir mums atsiųstumėte, idant su juo susipažintume, [turėtute] karščiau saugoti pačią taiką pagal mūsų minėtos bylos turinį be jokių prieštaravimų. Kitaip jei per jus arba kurį nors iš jūsų, arba minėtus Livonijos magistrą, komtūrus ir brolius, arba kurį kitą, arba pavaldinius, vasalus, šeimynykščius, minėto Ordino globėjus ir rėmėjus ir jo narius prieš tą pačią taiką būtų kokiu nors būdu pasikėsinta, mes jums ir kam nors iš jūsų *ipso facto* taikome šiuo raštu ekskomunikos, interdikto ir kitų bausmių nuosprendžius, kuriuos paskelbėme minėtoje mūsų ankstesnėje byloje. Jei minėti

vestrum aliquem aut magistrum, preceptores et fratres Livonie memoratos vel quemlibet alium aut subditos vasallos, familiares, fautores et valitores dicti ordinis et personarum ipsius contra pacem eandem fuerit quomodolibet attempt[at]um[c] vos excommunicacionis interdicti et aliarum penarum sentenciis, quas in dicto nostro priori processu tulimus et in vos et quemlibet vestrum ferimus per presentes, ipso facto volumus subiacere, absolucione omnium et singulorum, qui prefatas sentencias vel earum aliquam incurrerint, superiori nostro vel nobis tantummodo reservata.

In cuius rei testimonium presentes litteras vobis dirigimus sigillorum nostrorum appensione munitas.

Datum Rige anno Domini a nativitate .M°CC°CXXIIII°. die vicesima mensis octobris.

[c] b: *attentatum*

nuosprendžiai arba kai kurie iš jų būtų pritaikyti, nusižengimus atleisti tegalime tik mes arba viršesni už mus[6]. Šio dalyko paliudijimui siunčiame jums šiuos laiškus, patvirtintus mūsų uždėtais antspaudais.
Duota Rygoje 1324 metais nuo Viešpaties gimimo, spalio mėnesio dvidešimtą dieną.

54

1324.XI.3, [Vilnius/Ryga]

Popiežiaus legatų pasiuntiniai praneša apie savo 1324.XI mėn. misijos pas Gediminą sėkmę.

Rs.: A^1 – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 22, 505 x 184 mm pergamentas be antspaudų; A^2 – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 23, 496 x 210 mm pergamentas, be antspaudų rašyba panaši į A^1, stilius šiek tiek geresnis.

Pub.: a. RLA, Nr. 67, p. 42-48; b. LU, VI, Nr. 3073, st. 477–483; c. GL, 14, p. 116–145 (c nuorašas iš b, o šis perrašytas iš a).

Reg.: PU, II, Nr. 491, p. 336.

Sciendum, quod nos .. missi a dominis legatis sedis apostolice \Domino archiepiscopo et consuli civitatis Rigensis/ .. ad regem Lethowie .. venimus in civitatem suam Vilnam sabbato post festum omnium sanctorum, et circa horam vesperarum fecit nos vocare ad suam presenciam. Cum venimus ad eum, cum consiliariis in aula sua sedentem, presentavimus sibi litteras dominorum legatorum, domini archiepiscopi, episcopi Osiliensis et Tharbatensis et consulum de Riga, quas recepit gratiose. Postea sibi diximus, quod negocia haberemus secum tractare[a] ex parte domini apostolici et dominorum premissorum; qui respondit, quod tali hora non expediret, quia venimus de via et post labores deberemus recreari et esse leti ac jocundi. Sequenti mane ivimus ad \fratres/ minores audire missam et ante missam loquebamur cum fratre Nicolao, inquirendo, si rex esset eiusdem voluntatis, sicut domino apostolico scripserat et toti mundo, petendo instanter consilium suum; ex quo percepimus eum esse de consilio regis; quod nos informaret amore christianitatis, sub qua forma possemus persequi negocium domini apostolici nobis commissum; qui respondit, quod propositum suum esset mutatum ita, quod nequaquam vellet recipere fidem Christi; et aliud concilium non poteramus ab ipso optinere et sic intravimus ecclesiam audire missam.

Finita missa, loquebamur cum fratre Hinrico et Bertoldo, minoribus fratribus, inquirendo consilium sicut prius; qui responderunt, quod rex habuerat bonum propositum, sed, proh[b] dolor, supervenientibus aliis totaliter esset mutatus et aversus; qui[c] quidem per integrum annum in concilio suo non fuerunt, sed solum frater Nicolaus, de quo habebant suspicionem omnis mali et aversionem propositi boni ex instinctu Spiritus Sancti quod incepit. Interim, quod fuimus in missa, rex misit pro fratre Nicolao[d] et post missam volebamus redire ad hospicium, fratre Bertoldo nobis comitivam faciente, venit nuntius regis et vocavit fratres Bertoldum et Hinricum ad presenciam regis.

Facta conmestione[e] rex misit pro nobis; venientibus autem nobis, invenimus eum in aula sua cum consiliariis suis circa viginti, quod nobis multum displicuit, quia speravimus[f] ipsum solum invenire. Habito concilio inter nos videbatur nobis consultum, ex quo percepimus

[a] a, b, c: *volutare*
[b] A^2: *proch*
[c] A^2: *quia*
[d] a, b, c: *post fratrem*
[e] a, b, c: *Peracta comestione*
[f] B^2: *sperabamus*

Žinotina, kad mes, V.V. Apaštalų Sosto ponų legatų V.V.[1] pono arkivyskupo[2] ir Rygos miesto tarybos nario pasiųsti pas V.[3] Lietuvos karalių, atvykome į pastarojo miestą Vilnių šeštadienį, po Visų Šventųjų šventės[4], ir maždaug vakaro maldų laiku[5] jis liepė mus pakviesti pas jį. Kai atėjome pas jį, sėdintį su patarėjais[6] menėje, įteikėme jam ponų legatų, pono arkivyskupo, Saremos ir Tartu vyskupų bei Rygos tarybos narių laiškus, kuriuos jis maloningai priėmė. Po to jam[7] pasakėme, kad turime užduotį su juo tartis Apaštališkojo Viešpaties ir minėtų ponų vardu; jis atsakė, jog tokią valandą derėtis nepatogu, kadangi atvykome iš kelionės ir po vargų turėtume pailsėti ir būti linksmi bei džiugūs. Kitą rytą[8] ėjome pas mažuosius brolius klausyti mišių ir prieš mišias kalbėjomės su broliu Mikalojumi[9], klausdami, ar karalius tebeturi tą norą, kaip buvo parašęs Apaštališkajam Viešpačiui ir visam pasauliui. Primygtinai siekdami jo nuomonės sužinojome, kad jis esąs iš karaliaus tarybos; jo prašėme dėl meilės krikščionybei pasakyti, kokiu būdu galėtume įvykdyti mums Apaštališkojo Viešpaties patikėtą užduotį; tas atsakė, jog karaliaus sumanymas yra pasikeitęs taip, jog visai nenori priimti Kristaus tikėjimo; o kitų patarimų negalėjome iš jo išgauti ir taip įėjome į bažnyčią klausyti mišių.

Pasibaigus mišioms, kalbėjomės su broliu Henriku ir Bertoldu, mažaisiais broliais[10], klausinėdami nuomonės kaip anksčiau; jie atsakė, jog karalius turėjęs gerą sumanymą, bet, o varge, kitiems pasipriešinus, visiškai pasikeitė ir nusisuko nuo to, o jie per visus metus jo taryboje nebuvo, tik vienintelis brolis Mikalojus, kurio kaltei įtarė visą blogybę ir gero sumanymo, Šventosios Dvasios įkvėpto, pakeitimą. Tuo tarpu, kol buvome mišiose, karalius pasiuntė brolio Mikolajaus, ir po mišių norėjome grįžti į prieglaudą, broliui Bertoldui mus lydint, bet atėjo karaliaus pasiuntinys ir pakvietė brolius Bertoldą ir Henriką pas karalių.

Pavalgius karalius pasiuntė mūsų; o atvykę radome jį menėje su maždaug dvidešimčia patarėjų; tai mums labai nepatiko, nes tikėjomės jį rasti vieną. Mums pasitarus tarpusavyje, atrodė aiškiai suprantama, jog karalius priešiškas; norėdami pelnyti jo palankumą, pradėjome kalbėti apie ponų [legatų] atvykimą ir prieš Ordino brolius iškeltą teismo bylą, ir belaisvių bei jo turtų grąžinimą taikos metu, dėl ko labai dėkojo ir džiaugėsi.

Paskui jam papasakojome, kaip jis savo laišką siuntė ponams tarybos nariams į Rygą, pažymėdamas, kaip jis negalėjo siųsti savo pasiuntinių į kuriją su laišku, kadangi praėjusiais metais savo pasiuntinį siuntė į kuriją, bet tasai buvo sugautas kelyje, badu marintas ir labai kankin-

eum aversum; propter captare[g] suam benevolenciam incepimus loqui de adventu dominorum et processu facto contra fratres et restitucionem captivorum \ac bonorum suorum/ infra pacem, de quo multum regratiabatur ac gaudebat.

Postea sibi narravimus qualiter litteras suas misisset dominis consulibus in Riga, significans quod non posset mittere nuncios suos ad curiam[h] cum litteris, quia precedenti anno nuncium suum misit ad curiam[h], qui captus fuit in via, fame afflictus et male cruciatus, rogando consules, ut ipsi aliquem de suis cum litteris et negociis suis ad presenciam domini apostolici destinarent, et quod non parcerent expensis, quia tempus veniret, quod maius solveret cum minuta. „De quo consules gavisi miserunt me .. cum litteris vestris ad dominum nostrum summum pontificem, qui vestras litteras procurante domino archiepiscopo cum inenarrabili gaudio recepit et sequenti die fecit vocare cardinales ad consistorium, quibus significavit vestram voluntatem secundum quod in vestris litteris continebatur; ubi dominus archiepiscopus et ego presentes fueramus. Et statim non poterat invenire personas ydoneas ad tantum factum et salutiferum perficiendum; sed mora aliqua transacta, misit reverendos in Christo patres ac dominos .. cum plenaria potestate secundum desiderium vestrum, prout domino \apostolico et/ archiepiscopo scripseratis, qui Domino annuente[i] salvi in Rigam cum domino archiepiscopo pervenerunt, mittentes nos ad vestram presenciam[j], cupiendo vestrum statum \de bono/ in melius prosperari, et missi sunt pro expedicione conversionis vestre, pro qua vos et progenitores vestri multo tempore laborarunt, qui cum magno desiderio cupiunt vos videre, quia missi sunt pro vestra salute et exaltatione vestri regni".

Postea quesivit rex, si sciremus, quid continebatur in litteris, quas domino apostolico, \domino archiepiscopo/ et toti mundo destinasset. Respondimus, quod intencio litterarum fuit, quod vellet recipere \fidem Christi/ et baptizari. Tunc ipse respondebat, quod[k] non iussisset \hoc/[l] scribere, sed[m] si Frater Bertoldus scripsisset, in capud suum redundaret. „Sed si unquam habui in proposito, dyabolus me baptizet"[n].

Preterea[o] affirmabat, quod vellet tenere dominum apostolicum[p] pro patre, sicut scripsit, „quia est antiquior me et tales tenebo sicut patres, et dominum archiepiscopum similiter pro patre teneo, quia est antiquior me, et qui sunt similes mei tenebo pro fratribus, et minores me pro filiis" et christianos facere Deum suum colere secundum morem suum, Ruthenos secundum ritum suum, Polonos secundum morem suum, et „\nos/ colimus Deum secundum ritum nostrum, \et/ omnes habemus unum Deum". Et breviter dictum tenorem litterarum totaliter confirmabat, excepto solo baptismo, quia nollet baptizari[q], et sic protulit ista verba: „quid dicitis mihi de christianis? ubi invenitur maior iniuria, maior iniquitas, violencia, perdicio et usura, quam in hominibus christianis et precipue in illis, qui videntur religiosi, sicut cruciferi, qui faciunt omne malum; captivaverunt episcopos, incarceraverunt eos et tenuerunt in miseria, quousque oportebat eos componere cum eis secundum eorum voluntatem, quosdam

[g] a, b: pataisyta į *captandam*
[h] a, b: keičia į *civitatem*
[i] A^2: *adiuvante*
[j] A^2: *presenciam vestram*
[k] A^2: *hoc*
[l] A^1: išbraukta *sre*
[m] A^2: *quia*
[n] a, b: *baptizaret*
[o] a, b: *Postea*
[p] A^2: *dominum apostolicum vellet tenere*
[q] A^2: *baptisari*

tas; [todėl] jis prašė konsulų, kad jie patys pasiųstų ką nors iš saviškių su laišku ir užduotimi pas Apaštališkąjį Poną[11] ir nepagailėtų išlaidų, nes laikas ateis, kai už didesnį atlygins mažiausiu; dėl to tarėjai apsidžiaugę pasiuntė mane, V, su jūsų laišku pas mūsų viešpatį, aukščiausią vyskupą, kuris jūsų laišką, tarpininkavus ponui arkivyskupui[12], priėmė su neapsakomu džiaugsmu ir kitą dieną liepė sušaukti kardinolus į konsistoriją, ir jiems paskelbė jūsų norą pagal tai, kas jūsų laiške buvo rašoma; ten ponas arkivyskupas ir aš dalyvavome.

Ir popiežius tuoj pat negalėjo rasti tinkamų asmenų tokiam dideliam ir naudingam darbui atlikti[13], bet, praėjus šiek tiek laiko, jis pasiuntė gerbiamus Kristuje tėvus ir ponus VV su visuotine galia pagal jūsų norą, kaip Apaštališkajam Viešpačiui ir arkivyskupui rašėte. Tie pasiuntiniai, Dievo padedami, sveiki atvyko į Rygą su ponu arkivyskupu[14], siųsdami mus pas jus, trokšdami, kad jūsų padėtis pasikeistų iš geros į geresnę, ir jie atsiųsti yra, idant sutvarkytų jūsų atsivertimą, dėl ko jūs ir jūsų protėviai daugelį metų vargo[15]; jie su didžiuliu nekantrumu trokšta jus matyti, nes yra pasiųsti dėl jūsų išgelbėjimo ir jūsų karalystės didybės. Po to karalius klausė, ar žinome, kas buvo rašoma laiškuose, kuriuos Apaštališkajam Viešpačiui, ponui arkivyskupui ir visam pasauliui buvo paskyręs[16]. Atsakėme, kad laiško ketinimas buvo toksai, jog jis nori priimti Kristaus tikėjimą ir krikštytis. Tada pats atsakė nebuvo liepęs to rašyti, bet jei brolis Bertoldas taip parašė, jo galvai tenka. Bet jei kada turėjau tokį sumanymą, velnias tegu mane krikštija.

Be to, patvirtino, kad nori laikyti, kaip rašė, Apaštališkąjį Viešpatį kaip tėvą; kadangi yra vyresnis už mane, ir tokius laikysiu tėvais, ir poną arkivyskupą panašiai kaip tėvą laikau, kadangi yra vyresnis už mane, o kurie yra panašūs į mane, laikysiu broliais, o mažesnius už mane – sūnumis[17] ir [leisiu], kad krikščionys garbintų savo dievą pagal savo paprotį, rusai pagal savo apeigas, lenkai pagal savo paprotį, ir mes garbiname dievą pagal mūsų apeigas, ir visi turime vieną dievą. Trumpai tariant, karalius visiškai patvirtino laiško turinį, išskyrus tiktai krikštą, kadangi nenori būti apkrikštytas, ir taip ištarė tuos žodžius: „Ką sakote man apie krikščionis?[18] Kur randama didesnė neteisybė, didesnė nuodėmė, prievarta, pražūtis ir lupikavimas negu tarp krikščionių, ir ypač tarp tų, kurie atrodo pamaldūs, kaip kryžiaus nešėjai[19], o daro visokį blogį. Tie paėmė į nelaisvę vyskupus, uždarė juos į kalėjimą ir laikė varge, kiek reikėjo, kad sutartų su jais pagal jų valią, kai kuriuos ištrėmė, dvasininkus ir vienuolius nužudė, Rygos miestui didžiausią žalą atnešė ir ką tik nuo pirmo šitos krikščionybės įsikūrimo [čia] priesaika buvo pasižadėję, mažiausiai laikėsi, ypač praėjusiais metais, kai žemės valdovų pasiuntiniai čia buvo[20]. Visiems sutinkant, neverčiami[21] taiką sudarė visos krikščionybės labui ir sutvirtino ją priesaikomis, bučiuodami kryžių, bet tuojau po to, ką priesaika buvo sutvirtinę, absoliučiai nieko nesilaikė, kadangi mano pasiuntinius, kuriuos, kaip buvome susitarę, siunčiau taikai sutvirtinti, nužudė, ir ne tik juos, bet daug kitų ir ne kartą nužudė, pagrobė, surišo ir žiauriai laikė[22]; ir dėl to visokiomis jų priesaikomis nebetikiu".

Kitą dieną ėjome į Mažųjų brolių bažnyčią, kur klausėmės mišių. Pasibaigus mišioms, sugrįžome į mūsų prieglaudą, ir pavalgius karalius atsiuntė pas mus pasiuntinius iš savo tarnybos, kurie klausinėjo mūsų, ar norime laikytis taikos, kuri buvo sudaryta, ir ar yra tokių, kurie nori laikytis taikos arba nenori, o jeigu yra norinčių, pats yra pasirengęs laikytis to, ką pažadėjo[23], o kurie nenori laikytis, pats pasiryžęs naudoti pakankamą jėgą prieš juos. Jie prašė atsakymo į

exulaverunt, clericos et religiosas[r] personas occiderunt, civitati Rigensi maxima dampna intulerunt et a primeva[s] plantacione istius christianitatis quicquid iuramentis promiserant, minime tenuerunt, precipue anno preterito, cum nuncii dominorum terre hic fuerunt, cum consensu eorum omnium non coacti pacem fecerunt pro tota christianitate et iuramentis eam[t] confirmabant et super ea osculati fuerunt crucem et statim postea, quicquid iuramentis confirmaverant[u] nichil penitus tenuerunt, quia meos nuncios occiderunt, quos pro pace misi confirmanda, sicut conpromisimus, et non solum illos, sed multos alios et multociens occiderunt, captivaverunt, ad vincula posuerunt et graviter tenuerunt; et pro tanto omnibus iuramentis eorum non credo".

Sequenti die ivimus ad ecclesiam minorum et audivimus missam. Finita missa reversi fuimus ad hospicium nostrum et facta conmestione[v] rex misit ad nos nuncios suos de suo concilio, qui requirebant a nobis, utrum vellemus tenere pacem, que facta fuit, vel[w] qui essent, qui vellent tenere vel non tenere, et si aliqui essent, qui vellent tenere pacem, ipse paratus esset tenere secundum quod promisit, et qui nollent tenere, ipse vellet eis satis dare ad manus; et super ista petiverunt responsum. Consilio inter nos habito, respondimus, ex quo rex esset aversus a proposito bono, sicut domino apostolico, \domino archiepiscopo/ et toti mundo demandavit, nesciremus, quid domini legati, /archiepiscopus et sui suffraganei/ intenderent facere; sed si sibi placeret, quod mitteret nuncios suos nobiscum, qui eum de pace servanda vel non servanda plenius posset informare. Et hos sibi placuit tali condicione, quod reciperemus illos nuncios super capud nostrum, quod secure possent ire et redire, quod et fecimus. Postea die subsequente[x] vocavit nos interpres regis et christianus ad hospicium fratrum minorum. Ibi invenimus advocatum suum, videlicet regis, cum consiliariis ipsius presentibus[y] maioribus fratribus et minoribus; et idem advocatus regis quesivit a minoribus, a quo ille littere domino apostolico directe primo[z] habuerunt processum. Respondit frater Hinricus, quod ipse scripsisset litteras, cum quibus rex nuncium suum proprium misit ad curiam[h], qui male fuit tractatus in via, incarceratus et fame afflictus, et litteram domino pape confractam[aa]. Tunc quesivit a fratre Bertoldo, si ipse scripsisset litteras, quod rex vellet baptizari. Respondit, quod scripsisset ultimas litteras, que fuerunt misse[ab] per consules Rigenses et in eis nichil scripsit nisi ex ore regis, quod vellet esse filius obedientie et venire ad gremium sancte matris ecclesie et recipere christianos et fidem Christi breviter dictum ampliare; nam cognoscebat se stare in errore. Et sic respondit advocatus: „ergo recognoscis, quod non iussit te scribere de baptismo?" Tunc ipse Bertoldus et frater Nicolaus de ordine maiorum responderunt /et nos omnes/, quod esse filius obediencie et venire ad gremium sancte matris ecclesie aliud non esset nisi baptismus. Tunc respondit advocatus et frater Nicolaus, quod ipse \frater Ber[toldus]/ esset, qui regi fecerat[ac] talem confusionem et cum talibus responsionibus recesserunt.

[r] A^3: *reliosas*
[s] A^3: išbraukta *anno predicto*
[t] a, b, c: *ea*
[u] A^3: *et super ea ... confirmaverant* trūksta
[v] a, b, c: *comestione*
[w] A^3: *et*
[x] A^3: *die sequenti die*
[y] A^1, a, b, c: *presente*
[z] a, b, c: *primum*
[aa] a, b, c: *et litera domino pape reportata.* b sudarytojas pažymi, kad B^3 – *confracta*
[ab] A^3: *et*
[ac] A^3: *faceret*

šiuos dalykus. Tarpusavy pasitarę atsakėme, kodėl karalius atsivertė nuo gero sumanymo, kaip Apaštališkajam Viešpačiui, ponui arkivyskupui ir visam pasauliui buvo paskelbęs; nežinome, ką ponai pasiuntiniai, arkivyskupas ir jo padėjėjai ketina daryti; bet jeigu jis nuspręstų siųsti savo pasiuntinius su mumis, šie jam galėtų išsamiau pranešti dėl taikos palaikymo ar nepalaikymo. Ir jam patiko šis reikalas su tokia sąlyga, kad priimtume tuos pasiuntinius savo atsakomybėn, jog saugiai galėtų vykti ir grįžti; tą ir padarėme[24].

Vėliau, kitą dieną, pašaukė mus karaliaus vertėjas krikščionis[25] į mažųjų brolių prieglaudą. Ten radome advokatą, būtent karaliaus, su paties patarėjais, dalyvaujant didesniems (t. y. dominikonams) ir mažiesiems broliams[26]; ir tas pats karaliaus advokatas klausė mažųjų, kuris rašė pirmas tą laišką, skirtą Apaštališkajam Viešpačiui. Atsakė brolis Henrikas, kad jis rašė laišką, kurį karalius siuntė su savo pasiuntiniu į kuriją, ir su juo kelyje buvo blogai pasielgta: jis buvo pasodintas į kalėjimą ir marintas badu, o laiškas ponui popiežiui sunaikintas[27]. Tada klausė brolio Bertoldo, ar jis rašė laiške, jog karalius nori krikštytis. Atsakė, kad rašė paskutinį laišką, kuris buvo išsiųstas per Rygos tarėjus, ir jame nieko kita nerašė, tik tai, kas ėjo iš karaliaus lūpų: kad nori būti paklusnumo sūnus ir atsiduoti Šventos Motinos bažnyčios globai, ir priimti krikščionis, ir Kristaus tikėjimą, trumpai tariant, pagausinti, nes žinojo esąs klaidoje[28]. Ir taip atsakė advokatas: „Taigi prisipažįsti, kad neliepė tau rašyti apie krikštą?“ Tada pats Bertoldas ir brolis Mikalojus iš mažųjų ordino atsakė[29], ir mes visi[30], jog būti paklusnumo sūnumi ir atsiduoti Šventos Motinos bažnyčios globai nėra kas nors kita, tik krikštas. Tada atsakė advokatas ir brolis Mikalojus, kad brolis Bertoldas yra tas, kuris karaliui padarė tokią painiavą, ir su tokiais atsakymais jie pasišalino.

Ir jiems išeinant, advokato atkakliausiai prašėme, kad vienui vieni ir atskirai galėtume kalbėtis su karaliumi; tas pasakė, jog nori pranešti karaliui. Ir kitą dieną karalius pasiuntė tą patį savo advokatą su kai kuriais kitais iš savo tarybos, kurie turėjo slapta su mumis kalbėtis, kadangi karalius negalėjo kalbėtis su mumis atskirai – buvo užsiėmęs su totoriais[31]. Taip pradėjome jiems pasakoti užduotį, kurią mūsų ponai mums pavedė, ir išaiškinome jiems, kiek galėjome, prašydami, kad per tarybą jie praneštų karaliui, jog jei pasiliktų tvirtai ir pastoviai prie gero sumanymo, pats gautų tokią garbę, kaip bet kuris kitas krikščionis karalius turi pasaulyje, ir didesnę, ir savo karalystę išaukštintų, ir visa jo gentis [garbę turėtų]. Be to, Apaštališkasis Viešpats davė tiems ponams mūsų pasiuntiniams visišką galią, kurią pats turi, ir, ko tik pats trokštų vieno, patys duotų du[32], ir jis greitai pasidarytų toks galingas ir didelis ponas ir karalius, kaip bet kuris kitas pasaulyje. Be to, prašėme, kad siųstų atsakymą laišku mūsų ponams pasiuntiniams, arkivyskupui ir miestui; tie pasakė, jog karalius nori tai daryti ir siųsti su savo pasiuntiniais; [bet] to nepadarė.

Toliau yra tai, ką slaptai išgirdome apie šį dalyką.

Pirmiausia išgirdome iš brolio Henriko, brolio Bertoldo ir kitų brolių, ir taip pat iš pasauliečių, kad broliai iš Prūsijos davė daug apsiaustų ir dovanų galingesniems iš žemaičių[33], todėl tie sukilo prieš karalių, sakydami, jei šis priimtų tikėjimą, jie norėtų jį, sūnus ir visus jam paklūstančius nukariauti ir brolių iš Vokiečių namo padedami išvaryti iš savo karalystės ir visiškai išrauti. Šiuos grasinamus žodžius daug kartų tais metais kalbėjo karaliaus akivaizdoje, panašius grasinamus žodžius kalbėjo ir rusai prieš jį, dėl to karalius nusisuko nuo tikėjimo ir net nedrįso daugiau kalbėti apie krikštą.

Et in recessu eorum rogavimus advocatum instantissime[ad], quod solitarii et ad partem possemus loqui cum rege; qui dixit, quod vellet nunciare regi. Et die sequenti rex misit eundem advocatum suum cum quibusdam aliis de concilio suo, qui nobiscum secrete deberent loqui, quia rex ad partem non poterat loqui nobiscum, nam cum tartaris erat impeditus. Et sic incepimus ipsis narrare negocium secundum quod a dominis nostris nobis erat iniunctum et informavimus eos in quantum potuimus rogando, quod ipsi per consilium informarent regem[ae], si maneret firmus et stabilis in bono proposito, ipse tantum honorem consequeretur, sicut aliquis rex christianus haberet in mundo et maiorem, et regnum suum exaltaret et tota gens sua. Preterea dominus apostolicus dedit istis dominis nostris legatis omnem potestatem, quam ipse personaliter haberet, et quicquid ipse desideraret unum, ipsi darent duo et breviter tam potens et magnus efficeretur dominus et rex, sicut aliquis esset in mundo. Insuper rogavimus, ut mitteret responsum dominis nostris legatis, archiepiscopo et civitati per suas litteras; qui dixerunt, quod rex vellet facere et mittere cum suis nunciis; quod non fecit. | Hec, que secuntur[af], sunt que secrete audivimus de isto facto.

Primo[ag] audivimus a fratre Hinrico, fratre Bertoldo et aliis fratribus et eciam a laycis, quod fratres de Pruscia dederunt multas tunicas et bona potencioribus de Sameytis, ita quod ipsi insurrexerunt contra regem \dicendo/[ah], si ipse reciperet fidem, ipsi vellent eum, filios et omnes sibi adherentes expungnare[ai] et una cum fratribus de domo Theuth[onica] expellere de suo regno[aj] et totaliter exstirpare. Ista verba minatoria multociens isto anno loquebantur in facie regis[ak], et similia verba minatoria habuerunt Rutheni contra eum et propter ista rex esset aversus a fide ita, quod non auderet amplius loqui de baptismo. Insuper audivimus ab eisdem fratribus minoribus se audivisse a socio fratris Nicolai de ordinis maiorum et etiam nos[al] ab ore suo audivimus, sed secrete inter nos, quod frater Nicolaus sibi retulisset ista verba: „quadam vice ego sedebam cum rege in collacione, tunc rex incepit loqui de conversione sua petens concilium[am] a me, quid faceret[an]. Ego respondi: videtur mihi, quod non sapienter facitis[ao]; vos elegistis archiepiscopum Rigensem in patrem, ipse se ipsum non potest defendere, nam iacuit bene[ap] .XII.[aq] annis in curia Romana pro negociis suis adhuc nec habet finem. Qualiter ergo ille \vos/ defendet, qui se ipsum non potest iuvare? Et dominus apostolicus est ita remote; antequam ipse vobis veniret[ar] in adiutorium, vos essetis radicitus et totaliter destructus. Sed si velletis per illam viam procedere, tunc deberetis eligere aliquem regem potentem, sicut regem Ungarie vel Boemie; illi possent vos defendere ac tueri". Et multa de ista materia audivimus, quod non possumus ad memoriam revocare.

[ad] A[3]: *constantissime*
[ae] A[3]: *regem informarent*
[af] A[3]: *sequuntur*, a, b, c: *Hec, que secuta sunt, que*
[ag] a, b, c: *Post*
[ah] A[3]: trūksta šio žodžio
[ai] a, b, c: *expugnare*
[aj] A[3]: *regno suo*
[ak] A[3]: *in facie regis loquebantur*
[al] A[3]: trūksta šio žodžio
[am] A[3]: *consilium*
[an] A[3]: *facere*
[ao] A[3]: *fecistis*
[ap] a, b, c: *bonis*
[aq] A[3]: *duodecim*
[ar] A[3]: *veniret vobis*

Be to, girdėjome iš tų pačių mažųjų brolių, kad jie girdėjo iš brolio Mikalojaus iš didžiųjų ordino draugo, ir taip pat mes iš jo paties girdėjome[34], bet slaptai tarp mūsų, jog brolis Mikalojus jiems pasakė tokius žodžius: „Vienąkart aš sėdėjau su karaliumi susirinkime, tada karalius pradėjo kalbėti apie savo atsivertimą, prašydamas manęs patarimo, ką daryti. Aš atsakiau: man atrodo, kad neprotingai darote; jūs pasirinkote Rygos arkivyskupą tėvu, tas savęs paties negali apginti, nes išbuvo gerokus dvylika[35] metų Romos kurijoje savo reikalais ir iki šiol jų nebaigė. Taigi kokiu būdu jis jus gins, jei sau pačiam negali pagelbėti? Ir Apaštališkasis Viešpats yra taip toli, pirm, negu jums ateitų į pagalbą, jūs būtumėt visiškai ir galutinai sužlugdytas. Bet jeigu norite tuo keliu eiti, tada turite pasirinkti kokį nors galingą karalių, kaip Vengrijos ar Čekijos, jie galėtų jus apginti ir globoti“[36]. Ir daug apie tuos dalykus išgirdome, ko negalime į atmintį prisišaukti.

Be to, kai turėjome išeiti, pasivedėjome į šalį Henekiną[37], karaliaus vertėją, sakydami jam šitokius žodžius: „Henekinai, tu esi žmogus krikščionis ir pasirinkęs mylėti Kristų ir krikščionių tikėjimą; kaip žinome, tai darai iš visos širdies. Mes raginame tave per krikštą, kurį esi priėmęs, pamąstyti apie savo sielos išgelbėjimą ir paskutinį Kristaus teismą, kur kiekvienas turės duoti ataskaitą dėl visų savo viešų ir slaptų darbų, jog pasakytum mums teisybę, ar karalius turėjo tą sumanymą, kaip mūsų viešpačiui vyriausiam vyskupui rašė apie savo atsivertimą ir Jėzaus Kristaus tikėjimo priėmimą, kadangi supratome, kad tu buvai vertėjas tarp karaliaus ir brolio Bertoldo, kai rašė minėtą laišką“[38]. Į tai atsakė prašydamas, jog ką pasakys, mes laikytume paslaptyje kaip per išpažintį, kadangi jei kam nors paaiškėtų, pats netektų gyvybės: „Jūs, ponai, taip stipriai paraginote mane, kad man dera jums pasakyti teisybę. Aš žinau, jog karalius tvirtai laikėsi savo atsivertimo sumanymo, kadangi su dideliu troškimu liepė parašyti laišką; bet kokiu būdu nusisuko, nežinau; velnias sėklą pasėjo, ir prašau, kaip pirmiau, kad tai jūs laikytute paslaptyje“.

Be to, girdėjome iš kažkurio mažojo brolio, kad viena moteris iš karalienės namiškių[39] jam atskleidė, jog karalius tada kiekvieną naktį, kiek ten buvome, mums išėjus iš susitikimo įžengdavo į savo miegamąjį, pakvietęs kartu giminaitį Erudoną[40], ir verkė graudžiausiai ir, padaręs pertrauką, vėl pradėjo verkti, ir kiekvieną naktį tai darė tris kartus, ir pagal tai, ką ta moteriškė galėjo spręsti, taip padarė dėl to, kad reikia atsitraukti nuo pradėto žingsnio[41].

Preterea[as] cum debebamus recedere, traximus ad partem[at] Hennekinum[au], interpretem regis, dicentes sibi ista verba: „Hennekine[ay], tu es homo christianus et teneris diligere Christum et christianam fidem[aw], ut scimus te facere ex toto corde. Nos monemus te per baptismum, quod recepisti, ut[ax] cogites in salutem anime tue et in extremum iudicium Christi, ubi unusquisque tenetur reddere de omnibus factis suis manifestis et occultis rationem, ut dicas nobis veritatem, si rex fuerit illius propositi sicut domino nostro summo pontifice scripsit de sua conversione et fide Ihesu Christi recipienda, quia intelleximus te fuisse interpretem inter regem et fratrem Bertoldum[ay], cum scripsit litteras predictas". Ad hoc respondit, rogans, quod ea que diceret, nobis teneremus sub sigillo confessionis, quia si alicui innotesceret, ipse amitteret vitam: „Vos, domini, ita profunde monuistis[az] me, quod oportet me vobis dicere veritatem. Ego scio, quod rex firmus fuit in proposito sue conversionis, quia cum magno desiderio fecit conscribi litteras; sed qualiter est aversus, ignoro; sed dyabolus suum semen seminavit, et rogo, ut prius, quod ista apud vos secrete teneatis".

Preterea[as] audivimus de quodam fratre minore, quod una mulier de familia regine sibi revelavit, quod rex omni nocte interim, quod fuimus ibi, post discessum nostrum de collacione intravit cubiculum suum assumpto secum cognato suo Erudone et flevit amarissime et, facto intervallo, iterum incepit flere; et qualibet nocte hoc fecit tribus vicibus; et secundum quod illa mulier poterat iudicare, hoc fecit ratione illius, quod deberet retrocedere a proposito inchoato[ba].

[as] a, b, c: *Postea*
[at] a, b, c: *patrem*
[au] A^2: *Hennikinem*
[av] A^2: *Hennikine*
[aw] A^2: *fidem christianam*
[ax] A^2: *in*[av] a: *her*
[az] A^2: *\monustis/ monistis*
[ba] A^2: *inchato*

55

1324.XI.12, Avinjonas

Jonas XXII leido Saksonijos pranciškonams funduoti tris naujas vienuolijas, turinčias po dvylika vienuolių, vieną Taline, dvi – Prūsijoje. Privilegija atrodo esanti reakcija į Gedimino prašymą sukurti naujas galimybes broliams rengtis misijoms Lietuvoje.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 22, f. 238, Nr. 440.

Pub.: a. MPV, Nr. 177, p. 235–236.

Reg.: LU, II, Nr. 835, p. 65.

Dilectis filiis .. Ministro provinciali et universis fratribus ordinis Minorum Saxonie salutem.

Redemptor noster verus et bonus pastor, qui animam suam posuit pro ovibus suis, quique in preteritis generacionibus dimisit omnes homines ingredi vias suas, latitudinem gracie christiane per omnes partes tocius orbis extendens, ex omnibus cotidie gentibus sacris olive sue ramis germen inserens oleastri de inimicis reconsiliatos, de alienis adoptivos et de impiis facit iustos, ut omnis lingua exurgat in eiusdem confessionem et gloriam Salvatoris. Ex cuius ineffabili gracia, sicut letanter audivimus, nunc processit, quod .. Rex Lethwinorum, olim paganitatis tenebris involutus, mentem suam divina gracia illustrante sic est zelo catholice fidei et devocionis accensus, quod in terra sua duo loca ordini vestro obtulit, in quibus ad eiusdem Redemptoris laudem et gloriam duas ecclesias erigi fecit pro fratribus predicti vestri ordinis inibi perpetuo permansuris. Cum autem inter Saxoniam et regnum Lethwinorum, ad quod desideratis ob favorem et ampliationem fidei fratres vestri ordinis destinare, magna locorum distancia, cum distent per quindecim dietas et amplius, existere dinoscatur, sintque inter Saxoniam et Regnum predicta nonnulla loca adeo inhabitabilia et deserta plenaque periculis, quod dictum Regnum absque magnis discriminibus et laboribus adire aliquatenus non potestis, nisi aliqua loca intermedia habeatis, ubi eundo ad dictum Regnum possitis recipi et morari, donec congrua societate recepta illud intrandi secura vobis comoditas ministretur, nobis humiliter supplicastis, ut vobis recipiendi duo in Pruscia et unum loca in civitate Revaliensi, que quidem civitas est in dictorum Regni et Saxonie medio constituta, licenciam concedere dignaremus. Nos itaque ob favorem et profectum fidelium ac salutem vestris in hac parte supplicacionibus inclinati, devocioni vestre recipiendi ad habitandum pro fratribus vestri ordinis duo in Pruscia et unum loca in civitate Revaliensi predicta, dumtamen ville, loca seu castra, in quibus suscipietis loca predicta, talia fuerint, quod duodecim fratres dicti ordinis in eis valeant honeste commorari, eaque perpetuis futuris temporibus retinendi ac in eorum singulis singulas ecclesias seu oratoria edificandi sine iuris preiudicio alieni, felicis recordacionis Bonifacii pape .VIII. predecessoris nostri et qualibet alia constitutione contraria non obstante, plenam et liberam auctoritate presencium concedimus facultatem. Nulli et c. nostre concessionis infringere.

Datum Avinione .II. Idus Novembris, anno nono.

55

Mieliems sūnums provincijos administratoriui ir visiems mažųjų ordino broliams Saksonijoje[1] sveikinimą [siunčia].

Mūsų Atpirkėjas, tikrasis ir gerasis Ganytojas, kuris gyvybę paaukojo už savo avis[2] ir kuris praėjusiose kartose leido visiems žmonėms įžengti į jo kelią, ištiesdamas krikščioniškos malonės platumą per viso pasaulio visus kraštus, kasdien įskiepydamas ūglį iš visų genčių savo šventos alyvos šakų alyvmedžiui[3], priešus sutaiko, svetimus įvaikina ir nedorėlius išteisina, kad kiekvieno lūpos pakiltų Jo paties išpažinimui[4] ir Išgelbėtojo šlovinimui. Iš Jo neapsakomos malonės, kaip džiugiai išgirdome, dabar vyksta, kad V.[5], lietuvių karalius, kitados įsipainiojęs pagonybės tamsumoje, jo protą dieviškai malonei apšvietus, taip yra užsidegęs katalikų tikėjimu ir pamaldumu, jog savo žemėje paskyrė jūsų ordinui[6] dvi vietas, kuriose to paties Atpirkėjo šlovinimui ir garbinimui jis liepė pastatyti dvi bažnyčias minėto jūsų ordino broliams, ten amžinai pasiliksiantiems. O kadangi yra žinoma, kad tarp Saksonijos ir lietuvių karalystės, į kurią trokštate savo ordino brolius pasiųsti tikėjimo globai ir platinimui, yra didelis atstumas, nes nutolę per 15 ir daugiau dienų žygį[7], ir yra tarp Saksonijos ir karalystės kai kurios minėtos vietos netgi negyvenamos ir tuščios, ir kupinos pavojų, kad negalėsite pasiekti minėtos karalystės be didelių nuostolių ir vargų, jeigu kokių nors tarpinių vietų neturėsite, kur eidami į minėtą karalystę galite būti priimti ir pasilikti, kol, gavus tinkamą draugiją, būtų suteikta galimybė ten saugiai vykti, mūsų nuolankiai maldavote, idant malonėtume jums suteikti[8] teisę gauti dvi [vietas] Prūsijoje ir vieną vietą Talino mieste, kuris yra minėtų karalystės ir Saksonijos vidury[9]. Taigi mes, paveikti jūsų prašymų, tikinčiųjų globai ir gerovei bei jūsų saugumui šiame krašte leidžiame jūsų pamaldumui gauti dvi vietas Prūsijoje ir vieną vietą minėtame Talino mieste jūsų broliams apgyvendinti. Tos gyvenvietės, dvarai arba pilys, kurias gausite, turėtų būti tokie, kad 12 minėto ordino brolių juose galėtų garbingai prabūti ir juos visada ateity turėti, ir kai kuriose iš jų bažnyčias arba koplyčias statyti be kitos teisės įžeidimo, šviesaus prisiminimo popiežiaus Bonifaco VIII[10], mūsų pirmtako, ir bet kokiai prieštaraujančiai nuostatai nekliudant. Šio rašto autoritetu suteikiame jums pilną teisę ir laisvę juos turėti. Niekam ir taip toliau… neleidžiama mūsų leidimo pažeisti.

Duota Avinjone antrą dieną iki lapkričio idų, devintais [mūsų pontifikavimo] metais.

56

[1324, Ryga]

Rygos miesto tarybos nariai rašo Liubeko tarybos nariams, gindamiesi nuo Vokiečių ordino kaltinimų: dėl Gedimino laiškų sukūrimo, Vilniaus sutarties, Vokiečių ordino sutarties su naugardiškiais, Varmės kapitulos šmeižimo, santykių su Mazovijos kunigaikščiais ir t. t.

Rs.: B – Ryga, LVVA, F 673, apr. 4/K–18, Nr. 21, tuometinis nuorašas, 275 x 278 mm pergamentas be antspaudų.

Pub.: a. RLA, Nr. 62, p. 38; b. LU, VI, Nr. 3072, st. 472–473; c. GL, 15, p. 146–165.

Reg.: PU, II, Nr. 443, p. 315.

Honorabilibus et discretis viris dominis consulibus in Lubeke consules civtatis Rigensis obsequii et honoris promptitudinem cum affluencia omnis boni.

Innotuit nobis relacione quorundam veridicorum, scriptis eciam auctenticis videlicet publicis instrumentis, quod fratres ordinis Theoth[onice] domus apud vos suis litteris nos graviter infamarunt racione litterarum regis Lethowye, quas vobis in estate preterita misimus eiusdem regis ex parte; quas quidem fratres predicti a nobis dicunt confectas et sigillatas. Quod in verbo veritatis dicimus, quod Deus hoc in nobis non novit neque tollerat, neque mundus, prout in veritate patet[a], quia terrarum domini Lyvonie et Estonie et precipue fratres ordinis memorati unanimiter et concorditer pro se quispiam solempnes suos direxit nuncios ad regem Lethowye supradictum ad investigandam [et] perscrutandam veritatis formulam de litteris vobis et ceteris civitatibus principibus et terrarum dominis in Theothonia et in nostra provincia Rigensi ab ipso rege missis. Qui nuncii, cum ad presenciam dicti regis pervenerunt cum litteris suis antedictis, quibus perlectis et examinatis coram universis nunciis, ipse[b] rex recognovit publice sigillum litteris appensum esse suum et articulos in ipsis litteris conscriptos ex ore suo prolatos[c], rursum, rex requisitus si secundum predictos articulos se regere vellet, respondit: „quando legati domini pape ad me venerint, quorum adventum prestulor desiderio summo, quod in corde meo habeo, hoc Deus scit et ego"; et sic singulos articulos in ipsis litteris scriptos adeo firmavit rationibus[d], prout dictorum nunciorum ab ipso rege reversorum universitas se fecisse[e] testabatur. Quod dicti nuncii non causa metus aut violencie, sed considerata necessitate et utilitate christianitatis cum ipso rege et suis pacem firmam inierunt pro cunctis hominibus christianis. Quam predicti nuncii et precipue nuncii fratrum domus Theotonice predictorum, scilicet frater Iohannes de Leuenborgh, commendator Mithowye, et frater Otto Bramhorn, qui interrogati ab honesto milite uno de nunciis domino Woldemaro de Rosen, quatuor vicibus responderunt se habere ex parte ordinis sui domus Theothonice faciendi, dimittendi liberam facultatem, primo et principaliter dicti fratres pro se et eorum ordine, reliqui vero nuncii cum premissis fratribus a dominis predictarum terrarum emissis pro se et eorum dominis observare inviolabiliter iuraverunt et scripta super predictam pacem

[a] a, b, c: *pacis*
[b] a, b, c: *quare*
[c] a, b, c: *perlatos*
[d] a, b: siūlo skaityti ir *responsionibus*
[e] *fassio?*, a, b, c: nėra

56

Garbingiems ir išmintingiems vyrams ponams Liubeko miesto tarybos nariams Rygos miesto tarėjai, atsidavę ir garbę parodydami, su visokio gėrio gausumu [linki].
Mums žinoma iš kai kurių patikimų žmonių pranešimo, taip pat iš tikrų raštų, būtent viešumo priemonių, kad Vokiečių namo ordino broliai jums savo laišku mus sunkiai apkaltino[1] dėl Lietuvos karaliaus rašto, kurį jums praėjusią vasarą nusiuntėme to karaliaus vardu[2]. O minėti broliai sako, jog mes jį patys sukūrėme ir užantspaudavome. Tiesos žodžiu sakome, kad nei Dievas, nei pasaulis šito mumyse nežinojo ir netoleruoja, kaip tiesoje atrodo. Kadangi Livonijos ir Estijos žemių valdovai, ir ypač minėto Ordino broliai vieningai ir sutartinai kiekvienas pasiuntė savo iškilnius pasiuntinius pas minėtą Lietuvos karalių[3], idant ištyrinėtų ir išaiškintų tiesą apie laišką, kurį pats karalius pasiuntė jums ir kitiems miestams, ir žemių valdovams Vokietijoje ir mūsų Rygos provincijoje. Kai tie pasiuntiniai atvyko pas minėtą karalių su jo jau minėtu laišku, šį laišką viešai visų pasiuntinių akivaizdoje perskaičius ir ištyrus, pats karalius viešai pripažino, kad antspaudas, ant laiško uždėtas, yra jo ir teiginiai, tame laiške surašyti, yra jo lūpomis pasakyti. Dar sykį karalius, paklaustas, ar norėtų elgtis pagal minėtus teiginius, atsakė: „Kol pono popiežiaus pasiuntiniai, kurių atvykimo laukiu su didžiausiu troškimu, pas mane neatvyks, ką turiu širdyje, tai Dievas žino ir aš“[4]. Taip dar patvirtino ir išaiškino atskirus teiginius, tame pačiame laiške surašytus; taip minėtų pasiuntinių, grįžusių iš paties karaliaus, visuma paliudijo jį padarius. Kad minėti pasiuntiniai sudarė tvirtą taiką su pačiu karaliumi ir jo žmonėmis visų krikščionių vardan ne iš baimės ar dėl smurto[5], bet apsvarstę krikščionybės būtinybę ir naudą. Kaip minėti pasiuntiniai ir ypač Vokiečių namo minėtų brolių pasiuntiniai, būtent brolis Jonas iš Liovenbrukės[6], Mintaujos komtūras, ir brolis Otonas iš Bramhorno[7], paklausti garbingo riterio vieno iš pasiuntinių pono Voldemaro iš Roseno[8], keturiskart atsakė, kad jie turėjo iš savo Vokiečių namo ordino pusės laisvą įgaliojimą veikti. Pirmiausia ir ypač minėti broliai už save ir savo Ordiną, o kiti pasiuntiniai su minėtais broliais, siųstais minėtų žemių ponų, už save ir savo ponus prisiekė neliečiamai ją [taiką] saugoti ir raštą, dėl minėtos taikos surašytą, minėti broliai sutvirtino savo antspaudu kartu su visų kitų pasiuntinių antspaudais, patikėdami minėtam karaliui minėtai taikai paliudyti ir garantuoti, kaip rasite minėtų laiškų nuorašuose[9], kuriuos šio rašto įteikėjas turi parodyti jums ir kitiems kartu su minėto karaliaus atsakymu minėtų pasiuntinių bylai ir paaiškinti kitus teiginius, surašytus tame pačiame laiške. O šitai taikai Vokiečių namo

confecta prefati fratres suis sigillis cum sigillis aliorum omnium nunciorum muniverunt, committendo sepedicto regi in predicte pacis testimonium et cautelam, prout invenietis in transcriptis dictarum litterarum, quas exhibitor presencium vobis et aliis habet ostendere in commissum cum predicti regis responso nunciorum processibus predictorum et aliis articulis in eisdem litteris scriptis plenius continere. Huic vero paci fratres domus Theothonice, licet nuncii eorundem supradicti, ut dictum est[f], pacem firmam ex parte ordinis predicti iuramentis receperunt sigillisque suis eandem in evidenciam signaverunt, contra Deum, iustitiam et in grave preiudicium tocius christianitatis Lyvonie et Estonie dedixerunt et partibus non consencientibus eisdem fratribus in premisse pacis renunciacione sicuti domino episcopo Osiliensi et sue dyocesi et civitati Tharbatensi atque nobis. Quare nullatenus fieri aut inveniri periuri intendimus Domino annuente[g], publice et occulte adinvencionibus, quibuscunque poterunt, adversantur, et magis cum[h] nobis quam ceteris, quibus manifestum est.
Quare modo in hyeme magister et fratres ordinis memorate domus Theothonice cum Ruthenis in Nogardia pacem osculando crucem inierunt tali condicione, quod omnes de nostris concivibus Nogardia adventantes privati sint corporibus atque rebus; ipsi vero Rutheni bona predictorum nostrorum civium obtinendo, capita vero eorundem dictis fratribus presentando, quod dux et borgravius ibidem in Nogardia in foro communi et in publico colloquio coram cunctis astantibus publicarunt; quod iidem Nogardenses[i] nostris quibusdam civibus ostenderunt[j], quominus forma prohibita[k] occuparunt, quod pro eorundem vita et bonis posuerunt fideiussoriam caucionem; qui communi mercatorum adiutorio \tunc/ ibidem existentium de vestra civitate et aliis civitatibus dimissi sunt liberi et soluti, pro quo vobis et ipsis immensas gratiarum referimus actiones. Post hec cum breviter venit in Nogardiam frater Otto Bramhorn predictus, qui, ut dictum est, in Lethowya cum ceteris nunciis predictam pacem cum iuramentis pro se et suo ordine sepedicto acceptavit, quosdam ibidem in Nogardia tunc nostros cives primo quitos dimissos denuo in pristina formula occupavit; qui ab arrestacione iterum Dei clemencia et mercatorum predictorum auxilio suffragante dimissi sunt liberi et soluti. Ista et alia inportabilia gravamina nobis in bona securitate non dedicendo inferunt ea de ratione, quia[l], ut supra diximus, nolumus fieri aut inveniri periuri, Dei nos gratia conservante, in predicte pacis contradictionem, consenciendo fratribus domus Theothonice memoratis.
Ceterum quia[m] episcopus et capitulum ecclesie Warmiensis forte nutu aliorum vobis presumpsit scribere, quod nos lucri causa quarundam rerum temporalium, cito evanescentium, quasi criminose, mendose, dolose et falsiter querentes victum ordinassemus premissa omnia inportune, ad que respondemus et probare volumus evidentius, quod quantum in nobis fuit, in pace predicta firmanda ad utilitatem tocius christianitatis per nostros nuncios manifeste cum ceteris nunciis predictarum terrarum dominorum Lyvonie et Estonie decrevimus laborare; sed nobis luce clarius manifestum est, quod predicti fratres domus Theothonice propter

[f] a, b, c: *est* nėra
[g] a, b, c: *innuente*
[h] a, b, c: *tam*
[i] a, b, c: *Nogardici*
[j] a, c: *responderunt,* b žodžio nėra
[k] a, b, c: *prehibita*
[l] a, b, c: *quod*
[m] a, b, c: *quoniam*

broliai, galbūt ir jų anksčiau minėti pasiuntiniai, kaip yra pasakyta, priėmė priesaikomis tvirtą taiką minėto Ordino vardu ir ją paženklino savo antspaudais, įrodydami savo norą, tačiau [paskui] jie sulaužė šią sutartį, elgdamiesi prieš Dievą ir teisingumą, vesdami visus Livonijos ir Estijos krikščionis į pavojų, kartu su kitomis ir nesuvokiančiomis pusėmis, su tais pačiais broliais minėtai taikai atšaukti[10], kaip su ponu Saremos vyskupu ir savo vyskupyste, ir Tartu miestu, ir mumis. Todėl visai nesiekiame pasidaryti arba atrodyti laužantys priesaiką, Viešpačiui pritariant, kai jie viešai ir slaptais prasimanymais, kokiais tik galės, prieštarauja ir užpuola mus net daugiau negu kitus, kaip yra aišku.

Todėl žiemą bučiuodami kryžių su rusais Naugarde magistras ir minėto Vokiečių namo ordino broliai tuoj pat sudarė taiką[11] su tokia sąlyga, kad visi iš mūsų miestiečių, atvykstantys į Naugardą, netenka laisvės ir daiktų, o patys rusai, laikydami mūsų minėtų piliečių turtus, juos pačius perduoda minėtiems broliams. Tai kunigaikštis ir posadnikas ten pat Naugarde[12], bendroje aikštėje ir viešame susirinkime [večėje], paskelbė visiems, stovintiems šalia. Tie patys naugardiškiai juos parodė kai kuriems mūsų piliečiams, duodami suprasti, kad nebuvo juos suėmę draudžiamu būdu ir kad tikrai užstatu laidavo dėl jų gyvybės ir turtų; šie bendromis pirklių, ten esančių iš jūsų miesto ir kitų miestų, pastangomis tada buvo paleisti laisvi ir nevaržomi, už ką jums ir jiems kuo didžiausiai dėkojame. Tačiau netrukus po to, kai Naugardan atvyko minėtas brolis Otonas iš Bramhorno, kuris, kaip buvo sakyta, Lietuvoje drauge su kitais pasiuntiniais sudarė minėtą taikos sutartį, prisiekdamas savo ir dažnai minėto Ordino vardu, dėl tos pačios pirmos priežasties jie vėl suėmė kai kuriuos neliečiamus Naugarde tebesančius mūsų piliečius, kurie anksčiau buvo paleisti. Šįsyk jie buvo paleisti iš arešto, laisvi ir nevaržomi, vien tik Dievo gailestingumui ir minėtiems pirkliams paremiant. Tokių ir kitokių nepakenčiamų nuoskaudų jie mums be jokio pavojaus sau padaro. Karo neskelbdami, dėl to, kad, kaip anksčiau sakėme, Dievo malonei mus saugant, nenorime patys būti nei kitų būti laikomi priesaikos laužytojais minėtos taikos atžvilgiu, kaip to siekia minimieji Vokiečių namo broliai.

O kadangi Varmės vyskupas ir bažnyčios kapitula, tikriausiai kitų asmenų įkvėpti, jums nutarė parašyti[13], kad mes, siekdami pasipelnyti iš kažkokių greitai išnykstančių, laikinų dalykų, tarsi nusikalstamai, melagingai, klastingai ir klaidingai, ieškodami [savo] naudos, sutvarkėme visus minėtus dalykus netinkamai, į tai atsakome ir norime įrodyti aiškiau, jog, kiek galėjome, minėtos taikos stiprinimui ir visos krikščionybės naudai nusprendėme dirbti per mūsų pasiuntinius aiškiai su kitais minėtų žemių Livonijos ir Estijos valdovų pasiuntiniais, bet mums aiškiau kaip dieną, kad minėti Vokiečių namo broliai dėl prekių, kurias turi savo pilyse, būtent Daugpilyje, Mintaujoje, Rezeknėje[14], ir kituose įtvirtinimuose, siekia sulaužyti minėtą taiką, su lietuviais ir jų kaimynais sutartą, kol minėtose pilyse ir minėtuose įtvirtinimuose minėti broliai taiko slaptas, be kitų šalių sutikimo, ypatingas prekiavimo sąlygas su tais pačiais lietuviais.

O būtent anksčiau negu bendra minėta taika buvo patvirtinta per minėtus pasiuntinius su karaliumi ir saviškiais, šviesusis katalikų valdovas Mazovijos kunigaikštis, kuris to paties Lietuvos karaliaus dukterį anksčiau krikščioniška apeiga vedė[15], didžiai ir atkakliai prašydamas, iš to paties karaliaus gavo lietuvių kariuomenę pagalbai prieš savo priešus. Ją

mercimonia, que habent in castris suis, scilicet Duneborgh, Mytow[n] et Rositen et in aliis municionibus cum Lethowinis et eisdem in vicinio adiacentibus, pacem nituntur infringere memoratam, quantum[o] in castris et municionibus predictis cum ipsis Lethowinis predicti fratres servant clam destine[p] sine consensu parcium mercacionis gratiam[q] specialem. Ceterum antequam predicta communis pax per sepedictos nuncios cum rege et suis fuisset firmata, illustris princeps katholicus, dux Mazowye, qui eiusdem regis Lethowye dudum christianitatis ritu filiam sibi matrimonio copulavit, magna precum instancia apud eundem regem in adiutorio optinuit Lethowinorum exercitum super inimicos suos, in terram scilicet matertere sue, ducisse de Doberin, deducendum, qui propere ante dicte pacis ordinacionem ad propria redierat. Insuper devastacio terrarum videlicet dyocesis Tharbatensis et regis Dacie, prius quam predictus rex aliquas emisit litteras, fuit facta, et qui contra premissa vobis per scripta vel per verba aut amplius vestris auribus scriptis vel dictis referre presumpserint quibuscunque, scire debetis, et in bona consciencia dicimus, quod tales, quicunque fuerunt, in premissis procedunt contra formulam equitatis, quod ad probandum scriptis super premissam pacem hinc inde confectis sigillis predicti regis Lethowye et nunciorum omnium prefatorum, quocumque[r] requisiti fuerimus, officiosis nos paratos, et quod predicti episcopus et capitulum Warmiensis ecclesie et quidam monachi vestre honestati contra nos scripserant, non debetis in veritate aliqualiter invenire. Verum vestre discrecioni presentibus devote et attencius supplicamus, quatenus si aliqui, ut dictum est, contra perhibitam materiam dicere vel scribere presumpserint, nullam[s] fidem, donec nostris scriptis responsum nostrum audieritis, dignemini adhibere, sed nos fovere, protegere, diligere, causa nostri perpetui servicii in omnibus promovere, quod apud vos et vestros, quibuscunque poterimus, intendimus promereri. Et memoratas litteras vobis diu libentissime misissemus, sed non potuimus propter passagii protrahenciam et insultus fratrum predictorum domus Theothonice, qui non permittunt aliquas deduci litteras extra terram, et quia predicti fratres rata et grata non servant, que inter ipsos et nos in Perona placitata et ordinata fuerant, iuramentis et scriptis vallata presentibus terrarum dominis Lyvonie et Estonie sepedictis, nec nos frui permittunt nostris libertatibus, quas secundum nostra privilegia et libertatem quiete possedimus ab antiquo. Timemus, ut percepimus, nobis ab ipsis fratribus gwerram magnam et contenciones breviter imminere, contra quam si pro nostra defensione quidquam fecerimus[t], scitote pro certo et testamur in Deum patrem omnipotentem et in matrem misericordie, Virginem Mariam, quod hoc racione iusticie nostre et defencione necessaria faciemus et petimus universitatem vestram attencius et devote, quatenus una nobiscum ipsum Deum, fauctorem iusticie, et Beatissimam Virginem Mariam, ipsius iusticie protectricem, partem iusticie protegant et defendant. Amen.

[n] a: *Mythow*
[o] B, a, b, c: *quan tum*
[p] turėtų būti *clandestine*
[q] a, b, c: *gratia*
[r] a, b, c: *quicumque*
[s] a, b, c: *ullam*
[t] a, b, c: *fecimus*

vedė į savo tetos, tai yra Dobrynės kunigaikštienės[16], žemę ir prieš pat minėtos taikos sutvarkymą skubiai sugrįžo į savo žemę. Be to, būtent Tartu vyskupystės ir Danijos karaliaus žemės buvo nusiaubtos pirmiau, negu minėtas karalius išsiuntė kažkokį laišką[17], o jeigu kas nors išdrįs jums girdint pranešti kokiu nors būdu, raštu arba žodžiu, prieš jums čia raštiškai ar žodžiu paminėtus faktus, privalote žinoti ir ramia sąžine mes jums sakome, kad šiuo atveju tokie žmonės, kad ir kokie jie būtų, nusižengia teisingumui. Žinoti turite, kad mes visai pareigingai pasiruošę, kai tik bus pareikalauta, įrodyti minėtos taikos tikrumą dokumentais, sutvirtintais abiejų pusių antspaudais, būtent minėtojo Lietuvos karaliaus bei išvardytų visų pasiuntinių. Ką minėti vyskupas ir Varmės bažnyčios kapitula ir kažkokie vienuoliai jūsų garbingumui prieš mus parašė, neprivalote gryna teisybe laikyti. Tikrai jūsų išmintingumo šiuo raštu pamaldžiai ir atidžiai maldaujame, kad jei kurie nors, kaip pasakyta, prieš čia išdėstytą reikalą imtųsi sakyti ar rašyti medžiagą, jokio pasitikėjimo, kol mūsų laiške mūsų atsakymo neišgirsite, teikitės nepriimti, bet mus globoti, užtarti, mylėti, dėl mūsų amžinos tarnystės visuose dalykuose padėti, nes jums ir jūsiškiams, kuriems tik galėsime, norime pasitarnauti. Ir minėtą laišką jums seniai mieliausiai būtume siuntę, tačiau negalėjome dėl užkirsto kelio ir minėtų Vokiečių namo brolių puldinėjimų, kurie neleidžia, jog kokie nors laiškai būtų išsiųsti iš krašto, kadangi minėti broliai nesaugo patvirtintų sutarčių, kurios tarp jų ir mūsų buvo sutartos ir sutvarkytos Piarnu[18] bei patvirtintos priesaikomis ir raštais, dalyvaujant minėtiems Livonijos ir Estijos žemių valdovams, ir neleidžia mums naudotis mūsų laisvėmis, kurias pagal mūsų išskirtines teises ir laisvę ramiai turime nuo seno. Bijome, kaip sužinojome, kad mums netrukus gresia tų pačių brolių didelis kerštas ir vaidas, jei savo gynybai ką nors prieš tai darysime, žinokite tikrai ir liudijame Dievu Tėvu Visagaliu ir gailestingumo Motina Mergele Marija, jog darysime tai mūsų teisingumo ir būtinos gynybos vardan, ir prašome jūsų visumą atidžiai ir pamaldžiai, kad kartu su mumis pats Dievas, teisingumo globėjas, ir palaimintoji Mergelė Marija, to paties teisingumo sargė, teisingumo pusę globotų ir gintų. Amen.

57

1325.IV.4, 5, 7, Ryga

Rygos arkivyskupas Frydrichas atskiria Vokiečių ordiną nuo Bažnyčios. Dalyvauja vienas popiežiaus legatų abatas Bernardas. Tekstas paskelbtas katedroje ir Šv. Jokūbo bažnyčioje. Mini Vilhelmo iš Modenos bylą, Daugavgryvos bylą, Saremos kunigo nužudymą, rygiečių apiplėšimą, mėginimus šantažuoti arba kitaip grasinti Gediminui, šmeižtus, liečiančius Vilniaus sutartį.

Rs.: A – Berlynas, PKKA OBA 540 (buv. sign. L.S. XI, 21), notaro nuorašas, 620 x 506 mm pergamentas su 100 mm ilgio papuoštu inicialu ir apvaliu 65 mm skersmens raudono vaško antspaudu – vyskupas sėdi, kairėje rankoje laiko kryžių, dešine laimina. Kitoje pusėje mažas juodas antspaudas įspaustas į raudoną. Notaro ženklas, kitoje pusėje – Littera Rigensis Episcopi contra fratres impedientes Letwinos converti ad fidem.
B – Berlynas, PKKA, OF 66, p. 436–446 (XV a. nuorašas).

Pub.: a. CDP, II, Nr. 111, p. 144–150; b. LU, II, Nr. 710, st. 186–195.

Reg.: PU, II, Nr. 502, p. 341–342.

In[a] nomine Domini, amen. Anno Eiusdem millesimo .CC°CXXV°. indictione octava, pontificatus sanctissimi patris et domini nostri domini Iohannis pape .XXII. anno nono mensis aprilis die quarta, quinta et septima, in presencia mei notarii publici et testium subscriptorum ad hec vocatorum specialiter et rogatorum reverendus in Christo pater et dominus dominus, frater Fredericus sancte Rigensis ecclesie archiepiscopus infra sacra officia sanctorum dierum Iovis, Veneris et paschatis more consueto proposito solempniter verbo Dei, quosdam processus denunciacionis fecit et publicavit et per religiosum virum dominum Gerhardum dicte Rigensis ecclesie canonicum coram se clero et populo ibidem in sua cathedrali ecclesia beate Virginis congregato fecit legi et deinde per dominum Arnoldum rectorem ecclesie sancti Iacobi Rigensis in wlgari[b] fecit eidem populo publicari, quorum tenor dinoscitur esse talis.

In nomine Domini, amen. Quia nos, frater Fredericus sancte Rigensis ecclesie archiepiscopus, dudum, sicut existit notorium, magistrum et fratres ac singulares personas ordinis fratrum sancte Marie Theuthonicorum ut fidei Christi impeditores, ecclesiarum destructores, morum bonorum violatores, captivatores temerarios archiepiscoporum et aliorum prelatorum et clericorum, quorum quam plures per eosdem occisi fuerunt, notorios invasores castrorum aliorumque locorum, earundarum ecclesiarum avidissimos occupatores, conspiratores, periuros ac facientes parlamenta, nullam iurisdiccionem habentes in provincia Rigensi, a iure prohibita in scriptis, candelis extinctis et campanis pulsatis excommunicavimus et eorum domos, ecclesias ac loca quecunque ecclesiastico subposuimus interdicto, nostras contra eos sentencias proferentes, ipsosque postmodum similiter denunciavimus candelis extinctis et campanis pulsatis, et mandavimus ab aliis nostre iurisdiccioni subiectis modo simili campanis pulsatis et candelis extinctis excommunicatos suis plebibus publice nunciari, et loca eorum ecclesiastico fore subposita interdicto, ob causas predictas.

[a] puošnus 100 mm ilgio inicialas

[b] a, b: *vulgari*

57

Viešpaties vardu, amen. To Paties 1325 metais, aštuntą indiktą, Švenčiausiojo Tėvo ir mūsų Viešpaties pono popiežiaus Jono XXII valdymo devintais metais, balandžio mėnesio ketvirtą, penktą ir septintą dieną[1], dalyvaujant man, viešajam notarui, ir toliau įvardytiems liudytojams, specialiai tam pakviestiems ir apklaustiems, gerbiamas Kristuje tėvas ir viešpats ponas brolis Frydrichas[2], Šventos Rygos bažnyčios arkivyskupas, po Didžiųjų Ketvirtadienio, Penktadienio ir Velykų šv. apeigų įprastu būdu šventiškai dėstant Dievo žodį, interdikto bylą iškėlė ir paskelbė, ir liepė, kad pamaldus vyras ponas Gerhardas[3], minėtos Rygos bažnyčios kanauninkas, viešai ten pat dvasininkams ir žmonėms, Palaimintosios Mergelės katedroje susirinkusiems, perskaitytų ir kad ponas Arnoldas, Rygos Švento Jokūbo bažnyčios klebonas, tiems patiems žmonėms vietos kalba viešai praneštų dalykus, kurių turinys yra štai toks.

Viešpaties vardu, amen. Kadangi mes, brolis Frydrichas, Šventos Rygos bažnyčios arkivyskupas, kaip jau seniai žinoma, užgesinus žvakes ir skambinant varpais ekskomunikavome[4] magistrą, brolius ir atskirus asmenis iš Šventosios Marijos vokiečių ordino brolių, kaip Kristaus tikėjimo trukdytojus, bažnyčių ardytojus, gerų papročių niekintojus, vyskupų, kitų dvasininkų bei kunigų, kurių daugybė buvo jų nužudyta, lengvabūdiškus grobikus, žinomus įsibrovėlius į pilis ir kitų tų pačių bažnyčių vietų godžiausius užpuolikus, sąmokslininkus, priesaikų laužytojus ir vedančius susirinkimus, uždraustus teisės raštuose, neturint jokių įgaliojimų Rygos provincijoje[5]. Visus jų namus, bažnyčias ir vietas uždraudėme bažnytiniu interdiktu, savo nuosprendį dėl jų pateikdami ir po to juos pačius panašiai paskelbėme, užgesinus žvakes ir skambinant varpais, ir pavedėme, jog kiti, mūsų teisingumui pavaldūs, panašiu būdu, skambinant varpais ir užgesinus žvakes, apie ekskomunikuotus praneštų viešai savo liaudžiai ir kad jų vietos dėl minėtų priežasčių būtų uždraustos bažnytiniu interdiktu.

Ir taip pat, kadangi ponas iš Modenos[6], kitados Apaštalų Sosto pasiuntinys, kaip jo bylose ir laiškuose aiškiai matyti, nusprendė ir amžinu ediktu patvirtino, jog visi kartu ir kiekvienas skyrium, kurie peržengė jo paties nustatytas žemių dalijimo ribas arba ekskomunikuotus laikė

Et eciam quia dominus Mutinensis, olim sedis apostolice legatus, prout in eius processibus et literis clare liquet, statuit et edicto perpetuo firmavit omnes et singulos, qui terminos terrarum divisionis per ipsum distributos excederent, aut excommunicatos infra sue legacionis limites in castris, domibus aut aliis locis tenerent vel defenderent, esse excommunicatos ipso facto, et ipsa castra subposita essent ecclesiastico interdicto, quod nulla tergiversacione celari potest, dictos magistrum et fratres premissa facere continue et fecisse.

Preterea [b] dominus Franciscus, a dicta sede apostolica contra dictos magistrum et fratres missus inquisitor, eosdem magistrum et fratres eciam propter quasdam causas, et eorum inobedientiam[d] excommunicavit et ecclesias, loca, domos ac capellas ipsorum ecclesiastico subposuit interdicto, privans eosdem propter premissa sentencialiter omnibus privilegiis, que habebant[c].

Insuper sanctissimus pater et dominus noster dominus Iohannes papa .XXII. dictis, scilicet magistro generali preceptorique Livonie, commendatoribus, fratribus ac fratri Conrado generali procuratori tocius ordinis eorum in sua presencia constitutis pro se et toto ordine suo ac successoribus suis in perpetuum sub pena excommunicacionis, quam ipsos et quemlibet eorum voluit incurrere ipso facto, si eius transscenderent limites mandatorum, in pleno consistorio precipiendo mandavit, quod ecclesias Rigenses et eius suffraganeas ac capitula earundem in spiritualibus et temporalibus restituerent plenarie, et ablata tam mobilia quam immobilia cum suis iuribus et iurisdiccionibus ac singulis pertinenciis et terminis redderent sine mora; et quod de suis singulis[e] malefactis satisfaccione premissa de cetero similia non committerent nec alios pro suo posse admitterent dictas ecclesias qualitercunque in posterum molestari; et quod super hiis constituciones ederent in perpetuum duraturas in suis generalibus capitulis, ne ipsi et fratres sui ordinis de cetero talia vel similia perpetrarent, sed suo ordine in sua professione regulariter conservato deputata sibi officia, ad que sunt vocati utiliter exhiberent.

Quodque predicatores, minores et alias personas religiosas vel seculares et quoscunque alios pro fide Christi predicanda et dilatanda apud paganos Lethowinos et alios infideles ac scismaticos in eundo, stando et redeundo laborantes nec per se nec per alios impedirent. Et quod nullos religiosos vel seculares ad Romanam curiam et inde venientes nullatenus molestarent. Et quod neophytos de novo conversos importabilibus oneribus non gravarent et edificaciones locorum sacrorum non impedientes pro suo posse studiosius promoverent. Et quod archiepiscopos, episcopos, prepositos, decanos et alios ecclesiarum prelatos et personas ecclesiasticas capiendo, incarcerando, invadendo, occidendo et alias in eos manus violentas temere iniciendo amplius non facerent.

Et quod omnes coniuraciones, conspiraciones, uniones et confederaciones factas per eos et eis adherentes quatenus sunt preiudiciales dictis ecclesiis et personis revocarent et eas ulterius non tenerent, quas eciam dictus dominus papa cassavit, annullavit, revocavit, irritavit et eciam vacuavit, statuens perpetuo ut similia nullo modo de cetero facerent, vel eciam at-

[b-c] Nuo čia iki *privilegiis que habebant* eina rankraščio devintoji eilutė.

[d] *et eorum inobedientiam* – Šiuos žodžius pridėjo notaras, kaip nurodoma dokumento pabaigoje, žr. nuorodą i.

[e] a, b: *singulis suis*

ir gynė savo pasiuntinybės ribose pilyse, namuose ar kitose vietose, yra ekskomunikuoti *ipso facto*, ir pačios pilys uždraustos bažnytiniu interdiktu, nes jokiu išsisukinėjimu negali būti nuslėpta, kad minėti magistras ir broliai minėtus dalykus nuolatos daro ir darė.

Be to, ponas Pranciškus[7], kurį minėtas Apaštalų Sostas pasiuntė prieš minėtus magistrą ir brolius kaip įkalčių rinkėją, taip pat ekskomunikavo tuos pačius magistrą ir brolius dėl tam tikrų priežasčių ir jų nepaklusnumo, jų bažnyčias, vietas, namus ir koplyčias bažnytiniu interdiktu uždraudė, savo nuosprendžiu atimdamas iš jų visas privilegijas, kurias jie turėjo, dėl minėtų dalykų.

Be to, pilnoje konsistorijoje pritardamas Švenčiausias Tėvas ir mūsų viešpats ponas popiežius Jonas XXII įsakė didžiajam magistrui ir Livonijos žemės maršalui, komtūrams, broliams ir broliui Konradui[8], viso jų Ordino pagrindiniam prokuratoriui, įsikūrusiam kurijoje, grasindamas jam ir visam jo Ordinui, ir įpėdiniams amžina ekskomunikos bausme, jei jie peržengtų jo pavedimų ribas, paliepdamas, kad Rygos bažnyčias, jos sufraganų bažnyčias ir jų kapitulas su dvasiniais ir pasaulietiniais turtais visas atstatytų ir atimtą tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį turtą su savo teisėmis ir kompetencija bei atskirais priedais ir ribomis grąžintų nedelsiant ir kad, dėl savo atskirų piktadarysčių minėtus dalykus patenkinę, iš naujo panašių dalykų nebedarytų ir kitiems savo galia neleistų, jog minėtos bažnyčios kaip nors ateity būtų varginamos. Ir kad, išleidus savo bendruose Ordino suvažiavimuose amžinai galiojančius nuostatus, liečiančius šį reikalą, patys ir jų Ordino broliai iš naujo tokių ar panašių dalykų nedarytų. Bet savo Ordino veikloje patikėtas jiems pareigas, kurioms yra pašaukti, tegu nuolatos naudingai vykdo.

Ir kad nei patys, nei kiti netrukdytų pamokslininkams, mažiesiems broliams ir kitiems vienuoliams arba vyskupo kunigams, ir bet kuriems kitiems, besistengiantiems eiti, būti ir grįžti pas pagonis lietuvius ir kitus netikinčius ir atskilėlius už Kristaus tikėjimo aiškinimą ir platinimą[9]. Ir kad nei vienuoliams, nei pasauliečiams, vykstantiems į Romos kuriją ar iš jos, niekaip netrukdytų[10]. Ir kad neapkrautų naujakrikštų, naujai atsivertusių, nepakeliamomis prievolėmis ir netrukdytų šventų vietų statyboms, bet savo galia stropiau padėtų. Ir kad arkivyskupų, vyskupų, prepozitų, dekanų ir kitokių bažnytinių dvasininkų ir bažnytinių asmenų daugiau negrobtų, neuždarinėtų į kalėjimus, nepuldinėtų, nežudytų ar kaip kitaip begėdiškai į juos prievarta nesikėsintų[11].

Ir kad visus sąmokslus, sąjungas ir sutartis, jų ir jiems ištikimųjų padarytas, kiek yra kenksmingos minėtoms bažnyčioms ir asmenims, atšauktų ir daugiau nesilaikytų, jei jas minėtas ponas popiežius atšaukė, panaikino, anuliavo, pakėlė ir ištuštino, nuspręsdamas, kad daugiau panašių dalykų jokiu būdu iš naujo nedarytų ir nebandytų daryti[12]. Ir kad įžengiantiems į Rygą ir išeinantiems iš Rygos niekaip neuždarytų uosto ir pačios Dauguvos upės su jos krantais, bet visiems laisvą paliktų, atidėję ir pašalinę bet kokias sąlygas[13]. Ir kad nei patys, nei kiti nekliudytų Rygos miestui ir piliečiams, elgdamiesi pagal teises, kompetenciją ir laisves bei rašytas privilegijas, bet veikiau jiems padėtų. Ir kad Daugavgryvoje[14] nedarytų jokių naujovių – nei pastatuose, nei kur kitur. Ir kad sąmokslininkus, smurtininkus ir visokius plėšikus priverstų kaip tik gali tinkamai atlyginti [padarytą žalą] ir, visur visiškai palikę sąmokslus, maištus, sąjungas, sandėrius, kiek, kaip minėta, kenkia minėtoms bažnyčioms ir asmenims, prie

temptarent. Et quod portum ac ipsum fluvium Dune cum suis litoribus intrantibus versus Rygam et egredientibus de Riga nullatenus clauderent, sed liberum omnibus dimitterent, omni condicione postposita et semota. Et quod civitatem Rigensem et ipsos cives in suis iuribus, iurisdictionibus et libertatibus ac pertinenciis nec per se nec per alios impedirent sed pocius promoverent. Et quod in Dunamunde nullam facerent aliquo modo in edificiis et in aliis novitatem. Quodque conspiratores, violentatores et rebelles alios ad condignam satisfaccionem pro posse suo inducerent sic ut dimissis totaliter omnibus coniuracionibus, conspiracionibus, unionibus et confederacionibus, quatinus ut premittitur sunt preiudiciales dictis ecclesiis et personis ad servicia debita efficaciter redderentur, et alia quam plurima dictus dominus papa prefatis magistro et fratribus facienda precepit, ut patet in actis inde confectis, que racione prolixitatis hic minime exprimuntur.

Que quidem omnia et singula dicti Magister, preceptor, commendatores, fratres ac procurator ordinis eorum, pro se ac fratribus ac successoribus sui ordinis in perpetuum in presentia dicti domini pape dominorumque cardinalium in pleno consistorio, tactis sacrosantis ewangeliis iuraverunt se prehabita omnia firmiter, plenarie, inviolabiliter et perhenniter servaturos et se talia de cetero vel similia non facturos. Sed quod dolenter referimus, dicti magister et fratres predicta omnia et singula, prout iuraverunt, nec faciunt, prodolor, nec fecerunt. Immo, quod deterius est, mala malis addentes, duriores in maliciis sunt effecti, facientes quecunque volunt pro sue libitu voluntatis.

Nam ad vomitum redeuntes post dicta iuramenta quosdam clericos venientes de curia Romana et transeuntes ad eandem occiderunt, ut patet in domino Bertoldo dicto Gygante, quondam Osiliensis ecclesie canonico, et quosdam ceperunt non sine inieccione manuum violenta, tam diu detinentes captivos in durissimis vinculis et carceribus, donec iuxta voluntatem dictorum magistri et fratrum cum eis componerent et de cetero ad dictam Romanam curiam contra eos se promitterent non venire; quod nuncquam[f] factum esse dinoscitur, eciam per quoscunque et quantumcunque rebelles imperatores sub titulo christiane fidei consistentes, ut patet in Gotfrido sacerdote nunc plebano in Corbe Osiliensis dyocesis et Magistro Nycolao sacerdote nunc plebano parochie Sancti Petri in Riga et dicte Osiliensis ecclesie vicario, et fratre Thiderico dicto Scoldo ordinis Minorum ibidem et aliis quam pluribus clericis et laycis civitatis, dyocesis et provincie nostre Rygensis, quos capientes contumeliis affecerunt, ut patet in Ernesto consule Rigensi et eius familia ac alia civibus Rigensibus, quos ceperunt et capere non desistunt.

Tam in dicto libero fluvio Dune quam alibi pro sue arbitrio faccionis spoliant, carcerant et offendunt et tandem de carceribus sub gravissimis paccionibus dimittunt eosdem, quod hiis modernis temporibus factum esse dinoscitur in Hinrico dicto Lokesor, Kaykemele, Arnoldo, Thiderico sutore, Toke et Kone et aliis pluribus quam .XXX.[g] civibus Rigensibus

Preterea dictum regem Lethowinorum infidelium, ne ad fidem catholicam cum suis veniat, dicti Magister et fratres per omnes vias, quas possunt, impediverunt et impediunt. Nam nuncios ad regnum ipsius euntes vel versus partes christianorum pro salute animarum ve-

[f] a, b: *nunquam*

[g] a, b: *triginta*

privalomos tarnystės veiksmingai grįžtų, ir kad daugybė kitų dalykų, kuriuos minėtas ponas popiežius minėtiems magistrui ir broliams liepė daryti, atsiskleidžia veiksmais, jau padarytais, kurie, vengiant ištęstumo, čia mažiausiai minimi.

Visa tai ir atskiri minėti magistras, žemės maršalas, komtūrai, broliai ir jų Ordino prokuratorius dėl savęs, brolių ir savo Ordino įpėdinių, dalyvaujant minėtam ponui popiežiui ir ponams kardinolams, pilnoje konsistorijoje, palietę didžiai šventas evangelijas, amžinai prisiekė, kad jie visų minėtų dalykų tvirtai, visiškai nelaužomai ir niekada nebesilaikys ir tokių dalykų iš naujo arba panašių nebedarys. Bet sielvartaudami pranešame, jog minėti magistras ir broliai minėtų visų ir atskirų dalykų, kaip prisiekė, deja, nedaro ir nedarė. Dar blogiau, nes, blogybes prie blogybių pridėdami, žiauriau vykdo piktadarystes, darydami ką tik nori pagal savo užgaidas.

Nes sugrįžę prie savo vėmalo[15] po minėtos priesaikos jie nužudė kai kuriuos dvasininkus, grįžtančius iš Romos kurijos ir vykstančius į ją, kaip aišku dėl pono Bertoldo, vadinto Gigantu [Milžinu][16], kitados buvusio Saremos bažnyčios kanauninku, pavyzdžio, kitus tik sučiupo, žiauriai kėsindamiesi į juos, taip ilgai laikė belaisvius sunkiausiuose pančiuose ir kalėjimuose, kol šie pagal minėtų magistro ir brolių norą su jais sutarė ir pasižadėjo į minėtą Romos kuriją prieš Ordiną daugiau nevykti. Žinoma, kad to niekada nebuvo padaryta.

Taip pat kai kurie besivaržantys nepaklusnūs vadai, prisidengę krikščionių tikėjimo vardu, sučiupo ir užgauliojo [dvasininkus], kaip yra aišku kunigo Gotfrydo, dabar klebono Korbėje, Saremos vyskupystėje, ir kunigo magistro Mikalojaus, dabar Švento Petro parapijos Rygoje klebono, [atvejais], ir minėtos Saremos bažnyčios vikaro[17], ir Dytricho[18], pavadinto Skoldu, mažųjų ordino brolio, ten pat ir daugybės kitų miesto ir vyskupystės, ir mūsų Rygos provincijos dvasininkų ir pasauliečių, kaip aišku dėl Ernesto[19], Rygos tarėjo, ir jo šeimos, ir kitų Rygos piliečių, kuriuos pagrobė ir nesiliauja grobę.

Tiek minėtoje laisvoje Dauguvos upėje, tiek kitur savivaliaudami siaubia, [tie broliai] uždaro žmones į kalėjimus, sužeidžia juos ir pagaliau iš kalėjimų su sunkiausiais sandėriais paleidžia, kas šiais dabartiniais laikais yra žinoma, kad padaryta Henrikui, pavadintam Lokesore, Kaikemelei, Arnoldui, batsiuviui Dytrichui, Tokei, Konei ir daugiau kaip trisdešimčiai kitų Rygos piliečių[20].

Be to, minėti magistras ir broliai visokiais būdais, kokiais tik galėjo, trukdė ir trukdo minėtą netikinčių lietuvių karalių, kad tik į katalikų tikėjimą su saviškiais neateitų[21]. Nes pasiuntinius, į jo karalystę einančius arba į krikščionių kraštus sielų gelbėjimui vykstančius, į minėtas priesaikas nekreipdami dėmesio, grobia, žiauriai uždaro į kalėjimus ir žudo, kaip aišku, o varge, Gerhardo, pavadinto Dordemuere, mažųjų ordino brolio, atveju. Dabartiniais laikais, būtent 1324 Viešpaties metais, jį, vykstantį iš minėto lietuvių karaliaus į Rygą su savo draugais ir dėl sielų išgelbėjimo vargstantį, [kryžiuočiai] žiauriai pagrobė ir savo Ašeradės pilyje daug dienų kalėjime laikė[22].

O kitus to paties karaliaus pasiuntinius, kuriuos jis pasiuntė pas ponus Apaštalų Sosto pasiuntinius ir pas minėtą poną Rygos arkivyskupą, būtent Sedegalą, žiauriai nužudė minėtoje pilyje, apaštališką įsakymą ir priesaikas, jam pačiam suteiktas, visiškai paniekinę dideliam papiktinimui ir krikščioniško tikėjimo žalai[23]. Taip pat ne tik apkrauna naujakrikštus nepake-

nientes dictis iuramentis non obstantibus, capiunt, carcerant crudeliter et occidunt, ut patet, propudor, in fratre Gerhardo ordinis minorum dicto Dordemuere[h], quem de dicto rege Lethowinorum versus Rigam cum suis collegis venientem modernis temporibus anno videlicet domini .Millesimo. C°CCX°XIIII°. pro saluteque animarum laborantem violenter ceperunt et in eorum castro Aschradis pluribus temporibus in carceribus tenuerunt.
Reliquos vero nuncios eiusdem regis ad dominos dicte sedis apostolice nuncios et ad dictum dominum archiepiscopum Rigensem per dictum regem missos, videlicet Sedegallum, crudeliter occiderunt in castro prefato, mandatum apostolicum et iuramenta eidem prestita penitus contempnentes, in magnum scandalum et christiane fidei detrimentum.
Neophitos quoque non solum importabilibus oneribus aggravant, immo dictis infidelibus et scismaticis vendunt, ut patet in fratre .. dicti ordinis advocato in Rosito, qui homines neophitos dicti domini archiepiscopi capiens, dictis infidelibus et scismaticis vendidit perpetuo servituros.
Insuper dicti magister et fratres postquam per premissa et quam plura alia dictum regem Lethovie cum suis a fide Christi callide et subdole retraxerunt, ne viderentur impedivisse nec adhuc impedire dictum regem et suos ut ad fidem Christi veniret, fucos et colores mendaciter adinveniunt, quemadmodum Iudei Christo fecerunt, flectentes genua ac verbis reverentibus salutantes in faciem eius spuentes cedentesque collaphis blasphemabant clamantes: „Ave Rex Iudeorum". Sic sub quadam apparencia verborum dicti magister et fratres promittebant dicto Regi Lethowinorum mille marchas argenti vel quatuor millia florenorum, si sacrum baptisma cum suis recipiat, se daturos; castra eciam quedam in solo dicte Rigensis ecclesie, per dictos magistrum et fratres violenter constructa ad honorem dicti regis, si ut premittitur baptizatus cum suis fuerit, se fracturos. Que omnia et singula carent omnimoda veritate quod ex eo colligitur.
Nam dicti magister et fratres contra dictum regem et suos, illudentes eisdem ac omnibus aliis, qui ipsum cum suis magnis laboribus nisi sunt ad fidem Christi trahere et ad huc nituntur, litteras diffamatorias, illusorias, subsannativas et impeditorias ad curiam Romanam et alias civitates et partes infidelium miserunt, mittunt et mittere non desistunt in distraccionem, ut dictum est, fidei orthodoxe.
Preterea pacem cum dicto rege Lethowinorum et suis subditis ex una parte et dictos dominos archiepiscopum Rigensem et episcopos Osiliensem, Tarbatensem, Revaliensem ac capitula, civitates, vasallos et dyoceses eorundem dictosque magistrum et fratres ex parte altera factam et iuramentis, litteris aliisque paccionibus hinc inde confirmatam in magnum dampnum et scandalum Christianitatis tocius violenter et temerarie infregerunt quod patet. Quia dictus dominus Osiliensis episcopus in favorem et augmentum Romane fidei renunciare ad importunam instanciam dictorum magistri et fratrum noluit dicte paci, sibi contradici fecerunt, gravissime ferentes ipsum et ei adherentes Magistro dictorum fratrum publice et notorie dicente in faciem dicti episcopi Osiliensis in parlamento Perone: „nisi vos renunciaveritis paci iam facte cum dicto rege, nos et ordo noster tales vias excogitabimus et faciemus quod Christianitas in partibus Livonie nuncquam recuperare valebit".

[h] a, b: *Dordemure*

liamomis prievolėmis, bet juos minėtiems netikintiems ir atskalūnams perduoda, kaip aišku dėl brolio, minėto ordino vaito Rezeknėje[24], kuris, minėto pono arkivyskupo naujakrikštus pagrobęs, minėtiems netikintiems ir atskalūnams pardavė į amžiną vergystę.
Be to, minėti magistras ir broliai, po to, kai dėl minėtų ir daugybės kitokių dalykų minėtą lietuvių karalių su saviškiais nuo Kristaus tikėjimo apsukriai ir klastingai atitraukė, kad neatrodytų, jog sutrukdė ir iki šiol trukdo minėtam karaliui ir jo žmonėms į Kristaus tikėjimą ateiti, apsimetinėjimą ir netikrą išvaizdą melagingai prasimano, kaip žydai Kristui darė: lenkdami kelius ir maloniais žodžiais sveikindami į veidą jam spjaudė ir suduodami smūgius piktžodžiavo šaukdami: „Sveikas, Žydų Karaliau!"[25] Taip dangstydamiesi neaiškiais žodžiais minėti magistras ir broliai žadėjo duoti minėtam lietuvių karaliui tūkstantį sidabro markių arba keturis tūkstančius florinų, jeigu šventą krikštą su saviškiais priimtų. Taip pat žada sugriauti minėto karaliaus garbei kažkokias pilis, kurias minėti magistras ir broliai buvo priverstinai pastatę minėtos Rygos bažnyčios žemėje, jeigu, kaip minėta, jis apsikrikštytų su saviškiais[26]. Visi šie ir atskiri dalykai stokoja visokeriopos tiesos, kas apie tai yra pateikiama.
Nes minėti magistras ir broliai, mulkindami minėtą karalių ir jo žmones, ir visus kitus, kurie per didelius vargus stengėsi ir iki šiol stengiasi patraukti jį su jo žmonėmis į Kristaus tikėjimą, išsiuntė, siunčia ir siųsti nesiliauja šmeižikiškus, išjuokiančius, pasityčiojančius ir klaidinančius laiškus į Romos kuriją ir kitus miestus bei į netikinčiųjų kraštus. Tuo būdu, kaip pasakyta, jie siekė trikdyti tikrąjį tikėjimą[27].
Be to, kas yra aišku, didelei visos krikščionybės žalai ir papiktinimui jie begėdiška prievarta sulaužė taiką, kuri buvo sudaryta tarp minėto lietuvių karaliaus ir jo pavaldinių iš vienos pusės ir minėtų ponų Rygos arkivyskupo ir Saremos, Tartu, Talino vyskupų ir kapitulų, miestų, vasalų ir jų vyskupysčių ir minėtų magistro ir brolių iš kitos pusės ir paskui sutvirtinta priesaikomis, laiškais ir kitais sandėriais[28]. Kadangi nors minėti magistras ir broliai įkyriai užsispyrę reikalavo, minėtas ponas Saremos vyskupas dėl Romos tikėjimo globos ir didinimo nenorėjo minėtos taikos nutraukti, [tie] priverte jį prieštarauti jo paties norui, sunkiausiai kaltindami jį ir jo šalininkus, kai minėtų brolių magistras viešai ir žinomai pasakė minėtam Saremos vyskupui tiesiai į akis Piarnu seimo metu: „Jei jūs neatšauksite taikos, jau sudarytos su minėtu karaliumi, mes ir mūsų ordinas sugalvosime tokius veiksmus ir padarysime, kad krikščionybė Livonijos kraštuose niekada nepajėgs atsigauti".
Panašiai buvo grasinama ten pat ir kitiems, kurie krikščionybės palaikymui norėjo globoti ir saugoti minėtą taiką su minėtu karaliumi; aišku, šis dalykas visai Livonijai žinomas. Taip pat minėti magistras ir broliai savo sielos pražūčiai bei oficialaus Bažnyčios autoriteto paniekai tvarko arba liepia, kad kiti tvarkytų, kaip nori, bažnyčias bei parapijų prižiūrimas koplytėles ir koplyčias, kurias užima per savo Ordino dvasininkus arba kitus pasauliečius, negavę vietos vyskupo leidimo sieloms ganyti ir, kas svarbiau, toms šventykloms yra paskirtas bažnytinis interdiktas[29].
Be to, pastaruoju metu visokiais švelniais raginimais, kaip tik galėjome, taip pat pragaištingai atidėję didelę dalį mūsų teisių, dėl sielų išgelbėjimo mėgindavome sugrąžinti prie Šventos Motinos bažnyčios ir mūsų globos[30], tikro paklusnumo ir sąjungos minėtus magistrą ir brolius kartu su mūsų vasalais, esančiais sąmokslininkais, maištininkais ir pastarųjų sąjungininkais,

Similiter minabantur ibidem et aliis qui in favorem Christianitatis dictam pacem cum dicto rege fovere et servare volebant, quod factum toti Livonie constat notum. Item dicti magister et fratres ecclesias, oratoria et capellas curata, que occupant per clericos sui ordinis vel alias personas seculares cura animarum non habita a suo ordinario, et quod plus est, ecclesiastico subposita interdicto continue in dampnacionem animarum et contemptum clavium administrant vel administrari per alios faciunt, sicut libet.

Preterea hiis novissimis temporibus cum omni exhortacionis modestia, sicut plus potuimus, eciam iuribus nostris in magna parte dampnose postpositis, in favorem salutis animarum ad gremium veramque obedienciam et unionem sancte matris ecclesie ac nostram, sepedictos magistrum et fratres una cum vasallis nostris, coniuratoribus, conspiratoribus et confederatoribus eorundem videlicet Iohannem de Tisenhusen, Iohannem de Pala, Iohannem et Rodolphum de Ungaria, Iohannem de Ostinhusen et Iohannem de Ikescule ac eis adherentes, excepto duntaxat Woldemaro de Rosis, qui istam denunciacionem preveniens nobis humiliter supplicavit ut secum graciose et misericorditer ageremus, quem ob hoc non ponimus in numero predictorum, reducere conabamur et sepius in nostris predicacionibus et aliis locis nunc monendo, nunc exhortando, nunc mulcendo, nunc sub penis prenominatis ut ad penitenciam et satisfaccionem de premissis redirent, diucius et clemencius exspectantes monuimus et moneri fecimus pietate paterna. Sed quod dolenter referimus apud predictos magistrum, fratres, vasallos eisque adherentes, sic monendo, exhortando, mulcendo et omni posse ad unionem ecclesie sancte et nostram trahendo, in nullo proficere potuimus nec valemus. Nam dictas sentencias excommunicationis, interdicti, periuria continue perpetrantes, audaci et pertinaci animo sustinent et non curant nec curaverunt a retroactis temporibus redire ad gremium sancte matris ecclesie et obedienciam cum satisfaccione, ut tenentur.

Nos itaque ex debito pastorialis officii attendentes sollicite, quod premissorum omnium et singulorum communio cunctis fidelibus est dampnosa, parumque obediencia prodesse videretur humilibus, si contemptus contumacibus et rebellibus impunitus aliqualiter remaneret, unde, quantum in nobis est, desiderantes toto mentis affectu, pro quo laboravimus, laboramus et laborare intendimus de salubri remedio providere predictis.

Quia crescente contumacia crescere debet et pena, prenominatos magistrum, commendatores, fratres, vasallos et omnes adherentes eisdem, auctoritate qua fungimur, propter predicta omnia et singula ut prius denunciamus, excommunicatos et periuros in hiis scriptis et loca eorum ecclesiastico subposita interdicto, mandantes has sententias denunciacionis per omnes ecclesias nostre dyocesis quantocius publicari et eosdem in divinis arcius evitari. Has quoque litteras publica manu scriptas sub appensione nostri sigilli ianuis affigi ecclesie nostre precepimus ad huiuscemodi mandati nostri et dictarum sentenciarum evidenciam pleniorem.

Et licet predictis omnibus et aliis quam pluribus et quasi innumerabilibus factis prefati magister et frater cum nostris vasallis ac omnibus eis adherentibus sunt dampnabiliter irreciti, tamen toto cordis affectu, ipsorum desiderantes salutem, cupimus et querimus, nostris commodis postpositis, eosdem sancte matris ecclesie gremio incorporari, et secundum totum nostrum posse, cum eis paternaliter, amicabiliter, graciose facere et agere et recipere eosdem cum omni misericordia ad penitenciam pleno corde. Dicimus igitur notorie annunciantes

būtent Joną iš Tysenhuseno[31], Joną iš Palos[32], Joną ir Rudolfą iš Vengrijos[33], Joną iš Ostenhuseno[34] ir Joną iš Ikškilės[35] ir jiems ištikimus, išskyrus, žinoma, Voldemarą iš Roseno[36], kuris užbėgdamas už akių šiam nuosprendžiui mūsų nuolankiai maldavo, kad jo maloningai ir nuoširdžiai pasigailėtume, kurio dėl to neįtraukiame į minėtųjų sąrašą. Dažnai mūsų pamoksluose ir kitokiose vietose tai priminėme ir raginome, tai minėtomis bausmėmis, kad prie minėtų dalykų grįžtų, ilgai ir atlaidžiai laukdami perspėjome ir liepėme perspėti tėvišku pamaldumu. Bet skausmingai pranešame tai apie minėtus magistrą, brolius, vasalus ir jiems ištikimus, jog priminimu, raginimu, raminimu ir visokia galia traukdami į Šventosios bažnyčios ir mūsų vienybę, negalėjome niekuo jų paveikti ir negalime. Nes jie įžūliai ir atkakliai priima minėtus ekskomunikos, interdikto nuosprendžius, nuolatos darydami neleistinus dalykus, ir nesirūpina bei nesirūpino nuo pasikeitusių laikų grįžti į Šventos Motinos bažnyčios glėbį ir paklusnumą su atlyginimu, kaip yra būtina.

Taigi ir mes jausdami ganytojišką pareigą nerimaujame, kad visų ir atskirų minėtų dalykų sujungtis pražūtinga visiems tikintiesiems. Atrodo, mažai paklusnumas padėtų paprastiems žmonėms, jei užsispyrėlių ir plėšikų nedorybės liktų kokiu nors būdu nenubaustos. Todėl, kiek yra mūsų galioje, dėl ko dirbome, dirbame ir siekiame dirbti, trokštame visa proto esybe naudingą vaistą parūpinti minėtiems dalykams.

Kadangi, augant užsispyrimui, turi augti ir bausmė, autoritetu, kuriuo naudojamės, kaip anksčiau, skelbiame šiuo raštu, kad minėti magistras, komtūrai, broliai, vasalai ir visi jiems ištikimi dėl visų minėtų ir atskirų dalykų yra ekskomunikuoti ir priesaikos laužytojai, ir jų vietos, uždraustos bažnytiniu interdiktu, pavesdami, kad šis nuosprendis būtų paskelbtas visose mūsų vyskupystės bažnyčiose ir jų sakramentų suteikimo griežčiau būtų vengiama. Taip pat liepiame prikalti šitą laišką, viešumai perrašytą, su mūsų antspaudu prie mūsų bažnyčios durų, kad mūsų pavedimai ir minėti nuosprendžiai būtų aiškesni.

Ir nors minėti magistras ir brolis su mūsų vasalais ir visais savo ištikimaisiais yra pražūtingai įsipainioję į visus minėtus ir daugybę kitų nesuskaičiuojamų darbų, tačiau visa širdimi trokšdami jų išsigelbėjimo, norime, siekiame, nežiūrėdami savo naudos, kad jie būtų priimami į Šventos Motinos bažnyčios glėbį, ir [norime] pagal mūsų visą galią su jais tėviškai, draugiškai, maloningai veikti, elgtis ir priimti jų atgailą kupina gailestingumo širdimi. Todėl aiškiai sakome, pranešdami visų žiniai, kad mus ras pasiruošusius ir pasiryžusius visiems minėtiems dalykams, kada tik jie malonės [taisytis].

Taigi meldžiame ir prašome, idant dėl jų būtų meldžiama Dievo, kad, prisimindami Jo išgelbėjimą, kada nors grįžtų prie vienybės su Bažnyčia.

Duota ir atlikta Rygoje, minėtoje Palaimintosios Mergelės katedroje, Viešpaties metais, indiktą, pontifikavimo metais, mėnesį ir dieną, kaip anksčiau minėta. Dalyvaujant garbingiems vienuoliams ponams Bernardui[37], Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatui, Apaštalų Sosto legatui ir jo palydai, Liutfrydui[38], minėtos Rygos bažnyčios kapitulos vyresniajam, Liudolfui[39], priorui, ir kitiems tos pačios bažnyčios broliams kanauninkams, taip pat mažųjų ordino Rygoje broliams Verneriui[40], kustodui, Eghardui, pavadintam Knoke, bei Dytrichui, pavadintam Skoldu[41], ir daugeliui kitų patikimų liudytojų, tam specialiai pakviestų ir apklaustų. Ir kadangi anksčiau, devintoje eilutėje nuo pradžios, po sakinio dalies „dėl jų

omnibus, quod nos paratos et promptos ad omnia prehabita, quando eis placuerit, invenient. Oramus itaque et orari pro eis Deum petimus ut sue salutis memores quantocius redeant ad ecclesie unionem.
Datum et actum Rige in dicta kathedrali ecclesia beate Virginis, anno Domini, indiccione, pontificatu, mense et die ut supra, presentibus honorabilibus et religiosis viris dominis Bernardo Abbate Monasterii sancti Theofredi Anniciensis dyocesis Sedis Apostolice nuncio et sua familia; Lutfrido dicte Rigensis ecclesie preposito, Ludolfo priore ac aliis eiusdem ecclesie canonicis fratribus quoque Wernero gardiano, Echardo dicto Knoke et Thiderico dicto Scoldo ordinis minorum in Riga ac pluribus aliis fidedignis testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis. Et quia superius a principio in nona linea post dicciones 'et eorum inobedienciam' obmisi; has dicciones auctoritate apostolica hic propria manu supplevi[i].

NOTARO Et ego Nycolaus slavus de Belgard publicus[k] auctoritate apostolica notarius
ŻENKLAS supradictis publicacionibus dictorum processuum una cum dictis testibus presensis interfui eosque rogatus fideliter scripsi et in hanc publicam formam redegi meoque signo solito consignavi.

[i] žr. nuorodą c-c ir d
[j] Ženklas 79 x 65 mm – mažas kryžius virš stilizuoto keturių gėlės žiedlapių pavidalo kryžiaus.
[k] b: *publica*

nepaklusnumo“, tekstą praleidau, šį tekstą apaštališku autoritetu čia pridėjau savo ranka.
NOTARO Ir aš, Mikalojus Slavas iš Belgrado, apaštališkuoju autoritetu viešasis notaras,
ŽENKLAS anksčiau minėtas bylas paskelbiant kartu su tikrais liudytojais dalyvavau ir juos apklausęs patikimai surašiau, ir į šią viešą formą sutvarkiau, ir savo įprastu ženklu pažymėjau.

58

1325.V.29, Ryga

Ruošdamiesi grįžti Avinjonan, popiežiaus legatai prašo piniginės pagalbos iš Vokiečių ordino bei Livonijos ir Prūsijos vyskupų.

Rs.: A – Berlynas, PKKA OBA 544 (buv. sign. L.S. 40, Nr. 3), 334 x 190 mm pergamentas su dviem raudono vaško antspaudais: 1. šventasis [Benediktas?] laiko rankose lazdą ir knygą; 2. Dievo Motina su kūdikėliu Jėzumi ir lelija stovi virš trijų žmonių, viduryje – vyskupas.

Pub.: a. LU, II, Nr. 712, st. 201–202

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 839, p. 69; PU, II, r. 508, p. 346.

Bartholomeus miseratione divina episcopus Electensis et Bernardus permissione eadem abbas monasterii sancti Theofredi Aniciensis diocesis apostolice sedis nuncii reverendis in Christo patribus dominis .. Sambiensi, .. Pomezaniensi, .. Culmensi et .. Warmiensi ac .. Curioniensi episcopis, aut eorum vicariis, venerabilibus quoque et religiosis viris magistris Pruscie et Livonie et preceptoribus marescallisque ac fratribus Ordinis Hospitalis Beate Marie Theot. per dictas partes constitutis, et fratribus Georgio de Hembeke ac Iohanni de Elbingo Ordinis predicti, procuratoribus magistrorum et fratrum predictorum salutem in Domino.

Sanctissimus pater et dominus noster, dominus summus pontifex nos destinans ad has partes mandavit per suas certi tenoris litteras, de quibus vobis alias fecimus plenam fidem, nobis de certis procurationibus et necessariis evectionibus per personas ecclesiasticas ipsarum partium provideri. Cum itaque ad eundem dominum nostrum redire navali conductu necessario debeamus, vos dominos .. episcopos, magistros, .. preceptores, .. marescallos et fratres ac procuratores predictos, primo, secundo, tertio et peremptorie monemus expresse, vobis nichilominus in virtute sancte obediencie et sub penis subscriptis districtius iniu[n]gentes, quatinus infra trium epdomadarum[a] terminum a data presenti computandum, quem vobis pro prefata monicione canonica et peremtorie assignamus trecentos et octuaginta florenos auri nobis pro navali conductu predicto ac nostris stipendiis[b] apud Rigam, Lubecum[c], Amburcum aut Bruges integre persolvatis. Alioquin, si huiusmodi monitionibus et mandatis nostris \vos episcopi[d]/ non[e] parueritis cum effectu, vobis et vestrum cuilibet, promissa monitione predicta, ingressum ecclesie interdicimus in hiis scriptis, quod interdictum si sustinueritis una die, vos suspendimus a divinis, si vero interdictum et suspentionem huiusmodi duxeritis die altera tollerandas, in vos et vestrum quemlibet prenominatorum excommunicacionis sententiam ferimus in hiis scriptis, ecclesias et loca vestra interdicto ecclesiastico supponentes, absolutione et relaxatione sententiarum ipsarum superiori nostro vel nobis tantummodo reservatis. Verum ut onus huiusmodi supportare vos, domini episcopi, eo commodius valeatis, quo aliorum auxilio fueritis equanimius relevati ad contribuendum

[a] a: *hebdomadarum*
[b] čia išbraukta 78 mm teksto
[c] a: *Lubecam*
[d] a: nėra *vos episcopi*
[e] tekste pataisyta nuo nob

58

Baltramiejus[1], Dievo gailestingumu Aleto vyskupas, ir Bernardas[2], tokiu pat suteikimu Anesi vyskupystės švento Teofredo vienuolyno abatas, Apaštalų Sosto pasiuntiniai, gerbiamiems Kristuje ponams V[3], Sembos, V[4], Pamedės, V[5], Kulmo, V[6], Varmės ir V[7], Kuršo vyskupams arba jų garbingiems vietininkams, taip pat Palaimintosios Marijos ligoninės Vokiečių ordino vienuoliams, Prūsijos ir Livonijos magistrams, komtūrams, maršalams ir broliams, minėtuose kraštuose esantiems, ir minėto Ordino broliams Jurgiui iš Hembekės[8] ir Jonui iš Elbingo[9], minėto Ordino magistrų ir minėtų brolių prokuratoriams, gerovės Viešpatyje [linki].

Švenčiausiasis Tėvas ir mūsų viešpats, ponas aukščiausias vyskupas, skirdamas mus į šiuos kraštus, pavedė aiškaus turinio laišku, dėl kurio jus visiškai užtikriname kita proga, kad tų kraštų bažnytiniai asmenys susirūpintų tam tikrais mūsų reikalais ir reikalingu transportu. Taigi, kai turėsime sugrįžti pas tą patį mūsų poną reikalingu jūrų transportu, jus, minėtus ponus vyskupus, magistrus, komtūrus, maršalus ir brolius bei prokuratorius, pirmą, antrą, trečią kartą primygtinai raginame, uždėdami jums dėl švento paklusnumo ir toliau surašytų bausmių, kad, skaičiuojant nuo šios dienos, per tris savaites, kurias jums dėl minėto teisėto įsakymo griežtai skiriame tiksliausiais terminais, jūs sumokėtumėt mums visus tris šimtus aštuoniasdešimt aukso florinų minėtai kelionei laivu ir mūsų išlaidoms Rygoje, Liubeke, Hamburge arba Briugėje[10]. Antra vertus, jei šitokiems perspėjimams ir mūsų įsakymams jūs, vyskupai, nepaklusite veiksmingai, pagal ankstesnį perspėjimą šiuo raštu uždraudžiame jums ir kam nors iš jūsų įeiti į bažnyčią; jei šį draudimą vilkinsite vieną dieną, jus sulaikome nuo dieviškų pareigų, o jeigu šitokio draudimo ir sulaikymo nepaisysite antrą dieną, jums ir kam nors iš jūsų atskyrimo (nuo Bažnyčios) nuosprendį skelbiame šiuo raštu, uždrausdami bažnyčias ir jūsų vienuolynus bažnytiniu interdiktu; nuo šito nuosprendžio atleisti ir atrišti gali tik viršesni už mus arba mes patys.

O kad tokią naštą jūs, ponai vyskupai, galėtumėte lengviau panešti, kitų labiau būsite paremti, jums nė kiek ne mažiau išlaikant privalomą dalį, idant mums tai paskirtumėte, autoritetu, kuriuo naudojamės, jums ir kam nors iš jūsų šio rašto turiniu suteikiame visišką galimybę priversti grasinant bažnytiniu pasmerkimu kapituloms, dvasininkijai ir kitiems Bažnyčios tarnams, pasauliečiams, vienuoliams, priklausomiems nuo vyskupo valdžios ar ne, išskyrus minėtus brolius [jums padėti].

nobis super hiis, vobis nichilominus reservata debita portione, capitula, clerum et alias personas ecclesiasticas, seculares et regulares exemptas et non exemptas, vestrarum civitatum et diocesum, fratribus memoratis duntaxat exceptis cohersendi[1] per censuram ecclesiasticam, auctoritate qua fungimur, vobis et vestrum cuilibet plenam concedimus tenore presentium facultatem. In cuius rei testimonium presentes litteras vobis dirigimus, sigillorum nostrorum appensione munitas.

Datum Rige, anno Domini a nativitate millesimo .CC°CX°XV., die vicesima nona mensis madii.

[1] a: *cohercendi*

Šio reikalo paliudijimui siunčiame jums šį raštą, mūsų antspaudų uždėjimu patvirtintą.
Duota Rygoje Viešpaties gimimo 1325 m. gegužės 29 d.

59

1325.VI.12.

Neišlikęs Talino bei Saremos vyskupams padarytas Gedimino 1323 m. laiškų nuorašas.

Reg.: Schliemann T., *Regesten verlorener Urkunden aus dem livländischen Ordensarchiv* (Mintauja, 1873), Nr. 26–27, p. 7–8. Žr. taip pat: Jakštas J., „Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu", *Senovė*, 2 (1936), p. 16, nuor. 193.

Ein Transumpt noch daben gebunden, den Bischoffe zur Reval und Curlandt sambt ertzlicher Ritter in sich halttende einen Brieff von gedeminne konige der Littauen und Reussen, herzogen zu Semgaln, woraus die Stadt Riga Conspiration mit demselben wieden den Deutschen Orden zu ersehen, und das sie des konigs ingesiegel ein Zeitlang beh sich gehabt haben. Gegeben 1325 den 12 Juni.

59

Kopija padaryta Talino bei Kuršo vyskupams per tam tikrą riterį, turintį laišką nuo Lietuvos bei Rusų karaliaus, Žiemgalos kunigaikščio Gedimino, kuriame atsispindi Rygos miesto konspiracija su tuo karaliumi prieš Vokiečių ordiną ir kad jie ilgai turėjo karaliaus antspaudą prie savęs.
Duota 1325 m. birželio 12 d.

60

[1325.VI.2], Vilnius

Gedimino skundas Tartu ir Saremos vyskupams, Talino vietininkui, Rygos miesto tarybos nariams ir visiems taiką su lietuviais sudariusiems livoniečiams dėl Vokiečių ordino nusikaltimų. Mini Rygoje esantį arkivyskupą Frydrichą.

Rs.: B – Ryga, LVVA, F 673, apr. 4/K–18, Nr.24, tuometinis nuorašas, 195 x 160 mm pergamentas be antspaudo.
Pub.: a. RLA, Nr. 69, p. 48; b. LU, VI, Nr. 3074, st. 484–485; c. Pašuto V. T., *Obrazovanije litovskogo gosudarstva* (Maskva, 1959), p. 528–529; d. GL, 16, p. 165–173.
Reg.: PU, II, Nr. 509, p. 346.

Godeminnus Lethowinorum Ruthenorumque rex reverendis in Christo patribus et dominis episcopis Tharbatensi [et] Osyliensi, et Capitaneo terre Revaliensis, necnon consulibus civitatis Rygensis ceterisque omnibus pacem nobiscum tenentibus amiciciam suam cum plenitudine omnis boni.

Notum facimus vobis omnibus et singulis et cum dolore cordis nostri conquerimur, quod pax, que inter nos et vos facta et litteris ex utraque parte munita, et per dominum papam confirmata, nullis nostris demeritis nunc hostiliter est violata per fratres cruciferos de domo Theuthonica, qui, formam litterarum non servantes in hoc, ut quum pacem servare nollent, duobus mensibus circa ante renunciare deberent, hiis omnibus obmissis, nec attendentes, quod iustum est, nobis in terris dominio nostro subiectis dampna plurima intulerunt, tanquam homines immemores proprie salutis. Et primo in hoc quia cmegthones[a] .VI. ceperunt, quos oportebat, ut se ab eis redimerent, et duos crudeliter occiderunt. Item omnes vias tam in terra quam in aquis suis custodiis munierunt ita, quod nullo a nobis ad vos vel a vobis ad nos valeat transmeare, cum hoc sit directe contra ordinacionem utrarumque litterarum. Item de Upiti unum venatorem occiderunt et duos captos deduxerunt. Item Woynatoni tres equos abstulerunt, qui ad fratrem dictum Ungnade sunt deducti. Item Medelo castrum nostrum fere ceperant, si non fuissemus premuniti, sed homines plurimos occiderunt et alios secum deduxerunt. Item terram Ploscensem hostiliter vastaverunt, homines et equos rapientes deduxerunt, de quibus partem reddiderunt, et adhuc .XX. personas in animarum suarum non modicum detrimentum tenent violenter. Item eandem terram modo in quadragesima transacta denuo tamquam lupi rapaces octogenta homines ense crudeli quosdam[b] necaverunt, quosdam secum deduxerunt[c], .L. equos notabiles, vestes, et res alias, quarum numerus sciri non potest.

Item famulos obnoxios bene ad .CCC^{os}., qui profugi[d] dominio nostro fuerunt, quos receperunt, nec unum ex eis reddiderunt. Ita omnia et plurima alia, que longum esset enarrare,

[a] a, b, c: *sinoghtones.* Žr. komentarą, nuor. 6.
[b] a, b, c: *confectam,* a pastebi, kad čia *q^{a} fcam*
[c] Gal čia trūksta veiksmažodžio, kurio reikšmė panaši į *deduxerunt.*
[d] Čia ištrintos šešios arba septynios raidės; a, b, c siūlo skaityti *profugi,* kurio reikšmė atitinka 'pabėgę'. Pagal 1323.X.2 sutartį pabėgėliai turėjo būti grąžinami savo ponui.

Gediminas, lietuvių ir rusų karalius, gerbiamiems Kristuje tėvams ir ponams Tartu[1] ir Saremos[2] vyskupams, ir Talino žemės [danų karaliaus] vietininkui[3], taip pat Rygos miesto tarybos nariams ir visiems kitiems, su mumis taiką palaikantiems, savo draugystę su visu gėrio gausumu [liudija].

Pranešame jums visiems kartu ir kiekvienam atskirai ir su širdies skausmu skundžiamės, kad taika, kuri tarp mūsų ir jūsų sudaryta ir laiškais iš abiejų pusių sutvirtinta, ir pono popiežiaus patvirtinta[4], nė vienam mūsiškiui nenusižengus, dabar yra priešiškai pažeista Vokiečių namo brolių kryžiuočių, kurie nesilaiko laiškų turinio tame, kada, nebenorint saugoti taikos, reikia apie tai pranešti[5] maždaug prieš du mėnesius. Nepaisydami visų tų dalykų ir negerbdami teisingo elgesio, jie daug žalos atnešė mums pavaldžiose žemėse, tarsi žmonės, pamiršę asmeninį išganymą. Ir pirmiausia tuo [nesilaiko susitarimo], kad pagrobė šešis kaimiečius[6], kurie buvo priversti išsipirkti iš jų, o du žiauriai nužudė. Taip pat visus kelius, tiek žemėje, tiek vandenyse, taip įtvirtino savo apsaugomis, kad nė vienas iš mūsų pas jus ir niekas iš jūsų pas mus negalėtų keliauti, o štai yra tiesiogiai prieš abiejų laiškų susitarimą[7]. Taip iš Upytės[8] vieną medžiotoją nužudė ir du pagrobę nusivedė. Taip iš Vainato[9] tris arklius atėmę, juos nuvedė pas brolį, vardu Ungnadė[10]. Taip pat Medile[11] jie būtų paėmę mūsų pilį, jei nebūtume buvę gerai įsitvirtinę, bet daugybę žmonių nužudė, o kitus su savimi išsivedė. Taip pat Polocko žemę[12] priešiškai nuniokojo, žmonių ir arklių prisigrobę išsivedė, iš kurių dalį grąžino, o 20 asmenų iki šiol savo sielų didelei žalai laiko per prievartą. Taip pat praėjusią gavėnią[13] tą pačią žemę perėję, vėl tarsi grobuonys vilkai iš 80 žmonių vienus žiauriai kardu nužudė, kitus su savimi išsivedė, pagrobę 50 puikių žirgų, drabužių ir kitokių daiktų, visko neįmanoma suskaičiuoti. Taip pat apie 300 nelaisvų tarnų, pabėgėlių iš mūsų valdų, kuriuos sučiupo, nė vieno iš jų negrąžino[14]. Taip mes patyrėme iš minėtų brolių kryžiuočių daugybę visokių kitokių dalykų, kuriuos ilgai užtruktų išvardyti, minėtos taikos potvarkiui ir laiko terminui galiojant. Tie nei Dievo bijo, nei žmonių gerbia, tarsi žmonės, kurie pasitiki tik savo rankos galybe. O kokia bausmė bus uždėta šią taiką laužantiems, jums viskas aišku. Taigi mes, teisingumą ir mūsų pažadą viešai jums rodydami, jiems jokios skriaudos nedarome iki šiol, nors minėtos taikos atžvilgiu patiriame begalinę žalią, o praneškite mums kiek galima greičiau, ką tikrai reikėtų daugiau daryti arba su kuriais turėtume palaikyti taiką.

infra ordinacionem et temporem[e] dicte pacis, nobis sunt illata per dictos fratres cruciferos, qui Deum non timent, nec homines verentur tamquam homines, qui in potentia sui brachii confidunt. Quo[f] autem pena sit posita hanc pacem violantibus, vobis omnibus patet. Nos igitur iustitiam ac promissum nostrum coram vobis ostendentes eis in nullo aliquam iniuriam fecimus in hanc horam, quia sub specie pacis predicte dampna percepimus infinita, quid vero ultra sit faciendum aut cum quibus pax sit tenenda, nos de hoc quantocius informetis Datum Wilno in die Sancte Trinitatis. In signum credencie sigillum nostrum duximus presentibus apponendum.

Item in hoc fidem violaverunt, quod nunciis nostris securitatem dederunt ad se veniendi, qui postquam venerunt eos captivaverunt, excepto Lessone, quem membris destrictis dimiserunt, reliquis in hodiernum diem nescimus, quid factum sit de eis, equos et omnes res eorum detinentes. Item postquam audivimus Fridericum[g] dominum archiepiscopum de Curia rediisse, nuncium nostrum ad eum misimus de sanitate sua inquirentes, dictum nuncium suspenderunt. Item in ordinacione fuit, quod duo castra reddere debebant, videlicet Duneborch et Medizota, quod non fecerunt. Ista omnia predicta dampna percepimus infra tempus dicte pacis. Insuper, ubicunque possunt, hanc pacem nituntur destruere pcio ac pte ad homines nostros pro posse eorum ita, quod pax inter nos diu durare non potest, nisi aliam viam ad hoc inveniatis.

[e] B: *temporem* klaidingai parašyta vietoj *tempus,* a, b, c: *tempore*

[f] B: *quo;* a, b, c: *que*

[g] B: *Ff*

Duota Vilniuje Švenčiausiosios Trejybės dieną[15]. Kaip pasitikėjimo ženklą uždedame ant šio rašto mūsų antspaudą.

Taip pat tuo pasitikėjimą pažeidė, kad mūsų pasiuntiniams leido saugiai pas juos vykti, o kai šie atvyko, juos sučiupo, išskyrus Lesę[16], kuriam galūnes surišę paleido, o apie kitus iki šios dienos nežinome, kas jiems yra padaryta. Arklius ir visus kitus daiktus atėmė. Taip pat po to, kai išgirdome, jog Frydrichas, ponas arkivyskupas, iš kurijos sugrįžo[17], nusiuntėme savo pasiuntinį pas jį, klausdami apie jo sveikatą, bet jie minėtą pasiuntinį pakorė. Taip pat susitarta buvo, kad privalo grąžinti dvi pilis, būtent Daugpilį ir Medizotą[18], bet to nepadarė. Visas šias minėtas blogybes patyrėme minėtai taikai galiojant. Be to, kur tik gali, jie ypač siekia sugriauti šią taiką ir užpulti mūsų žmones, kiek gali, taip kad taika tarp mūsų ilgiau nebegali tęstis, nebent jei kitą būdą tam atrasite.

61

1325.VIII.25, Plockas

Ravos kunigaikštis Ziemovitas, Čersko kunigaikštis Troidenas bei Plocko vyskupas Florijonas siunčia laišką popiežiui, lietuviams pasmerkti ir Ordinui pagirti.

Rs.: B – Kurnikas, biblioteka PAN, Rs 156, l. 34^{v}–35. Vokiečių ordino bylos prieš lenkus 1421 m. nuorašas; C – Berlynas, PKKA, Schiebl. 10, Nr. 38, l. 34–35^{r}. Šį nuorašą 1424.I.10 padarė Šv. Morkaus bažnyčios kardinolas Vilhemas. Didelis 89 lapų pergamento kodeksas. Teksto paraštėje pažymėta, kad štai „littera testimonialis, qua treuge inter ordinem et Litwanos fuerunt periculosissime"; D – Berlynas, PKKA, Ordensfolianten 11b, l. 51^{v}–52^{v} (XV a. nuorašas, popierius); E – Berlynas, PKKA, Ordensfolianten 12, l. 91.

Pub.: a. CDP, II, Nr. 114, p. 152 (pagal C); b. *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum* (Poznanė, 1890–1892), I:2, p. 98–99 (pagal B); c. PU, II, Nr. 528, p. 355–356; d. *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. II*, Nr. 178, p. 176–178.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 317; Suchodolska E., *Regesty dokumentów mazowieckich z lat 1248–1345* (Varšuva, 1980), Br. 118, p. 80–81.

Sanctissimo in Christo patri et domino reverendo sacrosancte Romane ac universalis ecclesie summo pontifici Semovitus Ravensis[a], Droydynus Cirnensis[b] duces Masovie ac Florianus divina miseracione ecclesie Plocensis episcopus in finibus christianitatis in provincia Polonie constituti cum debita subiectione oraciones humiles et devotas ac oscula pedum[c] beatorum.

Cum venerabiles patres Bartholomeus miseracione divina episcopus Elycensis[d] et Bernardus permissione eadem abbas sancti Theofredi Aniciensis[e] diocesis apostolice sedis nuncii, pacem et treugas inter regem sive ducem Litwanorum[f] et sibi subiectos ex una parte, et magne religionis viros magistrum et fratres hospitalis sancte Marie domus Theutonicorum Ierosolimitane terre Prussie et[g] ceteros christianos presertim terre Litwanorum vicinos ex altera auctoritate sanctitatis vestre firmiter tenendas ac inviolabiliter observandas per spatium quatuor annorum indixerint[h], infra quos promiserunt quamvis fallaciter baptismum et fidem recipere christianam, quod non nisi in manu potenti et gladio bis acuto, si Domino placuerit, ipsos impleturos credimus et facturos treugis huiusmodi indictis et durantibus, de quibus christiani erant[i] securi quantum[j] eisdem christifidelibus et maxime terris nostris necnon dicte Plocensi diocesi, cum sint regno Litwanorum immediate coniuncte, dampnum irrecuperabile sit illatum, sanctitati vestre cum dolore et cordis amaritudine presentibus lacrimabiliter declaramus.

In vigilia etenim beate Cecilie proxime transacta quidam princeps infidelis nomine David, regi sive duci | eidem Litwanie[k] subiectus, in multitudine gravi et exercitu copioso clam subintrans terras nostras octuaginta villas in nostro dominio et trigintaseptem mense episco-

[a] B: *Rayensis*
[b] B: *Czirznensis*
[c] B: *pedum oscula*
[d] B: *Elicnin*
[e] B: *Anituensis*
[f] B: *Lituanorum*
[g] B: *ac*
[h] B, C: *induxerunt*
[i] c, d: pataisyta į *erunt*
[j] C, D, E: čia prideda *ex*
[k] B: *Lituanie*

61

Šventčiausiam Kristuje Tėvui ir garbingam ponui, didžiai šventos Romos ir Visuotinės bažnyčios aukščiausiam vyskupui Ziemovitas iš Ravos[1], Troidenas iš Čersko[2], Mazovijos kunigaikščiai, ir Florijonas[3], Dievo gailestingumu Plocko bažnyčios vyskupas, įsikūrę krikščionybės pakraštyje[4], būtent Lenkijos bažnyčios provincijoje, su tinkamu nuolankumu nusižeminę ir pamaldžiai kalbame ir palaimintųjų pėdas bučiuojame.
Garbingi tėvai Baltramiejus, Dievo gailestingumu Aleto vyskupas, ir Bernardas, tokiu pat leidimu Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatas, Apaštalų Sosto pasiuntiniai, jūsų šventenybės autoritetu nurodė, kad taika ir paliaubos tarp Lietuvos karaliaus, arba kunigaikščio, ir jo pavaldinių iš vienos pusės ir tarp didžiojo pamaldumo vyrų Prūsijos žemės[5] Jeruzalės Šventos Marijos ligoninės Vokiečių namo [ordino] magistro ir brolių bei kitų krikščionių, ypač lietuvių žemių kaimynų, iš kitos pusės būtų tvirtai laikomos ir nelaužomai saugomos ketverius metus[6], per kuriuos [tie lietuviai] pažadėjo, nors ir apgaulingai[7], šitokias paliaubas paskelbus ir joms besitęsiant, dėl jų krikščionys buvo saugūs, priimti krikštą ir krikščionių tikėjimą, ko nepadarytų, nebent, kaip mes tikime, tik paveikti tvirtos rankos ir dvigubai aštresnio kardo, jei Viešpačiui patiktų. Todėl šiuo raštu mes su skausmu ir širdies kartėliu veiksmingai pranešame jūsų šventenybei, kokia nepataisoma žala ligšiolei yra atnešta tiems patiems tikintiems Kristų ir labiausiai mūsų žemėms, taip pat minėtai Plocko vyskupystei, nes ji turi tiesioginę sieną su lietuvių karalyste.
Iš tiesų, ką tik praėjusios Šv. Cecilijos dienos išvakarėse[8], vienas netikintis valdovas, vardu Dovydas, tam pačiam Lietuvos karaliui, arba kunigaikščiui[9], pavaldus, su dideliu būriu ir gausia kariuomene slaptai įžengdamas į mūsų žemes, pagrobė arklius, galvijus ir įvairius daiktus iš 80-ies mūsų valdoms priklausančių gyvenviečių, 37-ių vyskupo stalo valdų ir vieno neįtvirtinto miesto, neskaitant daugybės vienuolynų dvarų. Mūsų Dievo vardą keikdamas, jis liepsnomis priešiškai sudegino didelę daugybę bažnyčių su minėtais dvarais, krikščionių kraują, ką su skausmu pranešame, žudydamas kardu žiauriai praliejo ir, o varge, daugiau negu du tūkstančius abiejų lyčių krikščionių į pagonišką paklydimą su savimi išsivedė, atiduodamas

palis et unum opidum non munitum cum multis villis monasteriorum, equis, pecoribus et rebus omnibus spoliavit. Quamquam plures ecclesias cum prefatis villis nomine Dei nostri blasphemando, incendio ignis hostiliter concremavit sanguinem christianum quod cum dolore referimus occisione gladii crudeliter effudit et prochdolor plus quam duo milia christianorum utriusque sexus in errorem paganicum secum abduxit redigens perpetue servituti, exceptis parvulis, qui ex nuditate et frigoris asperitate perempti per devia silvas et nemora consumendi a bestiis sunt relicti.

Qui prophanus dux David paulo ante indictas treugas predictas ingrediens[l] cum valido exercitu Litwanorum terram Dobrinensem sitam in prenominata Plocensi[m] diocesi totam miserabiliter devastavit[n]. Et nichilominus opido quodam munito Dobryn vulgariter dicto expugnato et in favillam prorsus redacto multis inibi christifidelibus ferro peremptis decemmilia et ultra hominum utriusque sexus secum abegit similiter et deduxit. Et nisi sanctitas vestra fidelibus Christi terris nostris et maxime ecclesie Plocensis diocesis supradictis necnon genti Polonice per ipsos Litwanicos[o] heu penitus iam vastatis de salubri ac celeri remedio providere dignetur possunt sepedicti Litwani terris nostris et gente destructis spoliis ditati armis bellicis comparatis municionibus ipsorum[p] fortificatis et eciam reparatis sicud eisdem treugis durantibus nuper de reparacione et fortificacione opidi quod dicitur Grodno prefati ducis a terrarum nostrarum limitibus ad duas leucas positi veraciter didicimus[q] nos et terras[r], | naciones validius impugnare.

Quare vestre beatitudini pedibus prevolutis humiliter supplicamus quatenus intuitu divine pietatis et salutis animarum christifidelium pacem et treugas memoratas dignetur vestra pietas revocare prenominatis magistro et fratribus iniungendo ut sepefatos Litwanos[s] impugnantes viriliter sicut prius cum eos pre ceteris christianis plus timeant et formident[t] terras nostras, et precipue ecclesiam Plocensis diocesis ceterosque christianos ab insultu et incursu eorundem frequenti defendant et tueantur prout hactenus tueri et defendere consueverunt.

Datum in Ploczsk[u] in crastino beati Bartholomei apostoli gloriosi anno Domini millesimo tricentesimo vicesimo quinto.

[l] C *prefatas grediens*
[m] C *placensi*
[n] C *devastat*
[o] C *Litwanos*
[p] C *eorum*
[q] C *dedimus*
[r] C *ceteras;* c, d: pataisyta į *terras nostras;* galėjo būti ir *ceteras naciones*
[s] B: *lituanos*
[t] B: *formidant*
[u] B: *Ploczik*

amžinai vergystei, išskyrus mažutėlius, kurie nuogi ir smarkaus šalčio sušaldyti nuošaliuose keliuose, miškuose ir giraitėse buvo palikti žvėrims suėsti.
Šis šventvagis kunigaikštis Dovydas, šiek tiek anksčiau prieš minėtų paliaubų paskelbimą įžengdamas su galinga lietuvių kariuomene į Dobrynės žemę[10], esančią minėtoje Plocko vyskupystėje, visą apgailėtinai nuniokojo. Ir vis tiek vieną įtvirtintą miestą, vietos kalba vadintą Dobrzyn̄, visiškai nukariavęs ir pelenais pavertęs, daug tikinčiųjų ten kardu nužudęs, dešimt tūkstančių ir daugiau ir vyrų, ir moterų su savimi išvarė ir išsivedė. Ir jei jūsų šventenybė tikintiems Kristų mūsų ir labiausiai anksčiau minėtose Plocko vyskupystės bažnyčios žemėse, taip pat lenkų tautai, tų lietuvių visiškai, o varge, nuniokotiems, nesiteiktų parūpinti naudingo ir skubaus vaisto, dažnai minėti lietuviai gali mus ir kitas tautas smarkiau užpuldinėti, apsirūpinę atimta iš mūsų žemių ir tautų ginkluote, pasiruošę karo ginklų, savo įtvirtinimus sustiprinę ir atstatę, kaip, toms pačioms paliauboms besitęsiant, neseniai patikimai sužinojome apie minėto kunigaikščio miesto, Gardinu pavadinto, sustiprinimą ir įtvirtinimą, o tai yra per dvi lygas nuo mūsų žemių pasienio[11].
Dėl to, nusilenkdami iki jūsų malonybės pėdų, nuolankiai maldaujame, atsižvelgiant į dievišką pamaldumą ir Kristų tikinčiųjų sielų išganymą, kad jūsų dorybingumas teiktųsi atšaukti taiką ir minėtas paliaubas, pavesdamas minėtam magistrui ir broliams, kad, narsiai kovodami, kaip anksčiau, su dažnai minėtais lietuviais, kurie jų labiau bijo ir baiminasi negu kitų krikščionių, jie gintų ir globotų mūsų žemes ir ypač Plocko vyskupystės bažnyčią, ir kitus krikščionis nuo dažno lietuvių puldinėjimo ir įsiveržimo, kaip iki šiol globoti ir ginti yra įpratę.
Duota Plocke[12] rytojaus dieną po šlovingojo apaštalo Švento Baltramiejaus dienos, 1325 Viešpaties metais.

62

1326.II.7, Lenčica

Lenkijos karalius Vladislovas I Uolektinis sudaro paliaubas su Vokiečių ordinu bei Mazovijos kunigaikščiais Ziemovitu, Troidenu, Vaclovu.

Rs.: A – Krokuva, biblioteka Czartoryskich, 97, 275 x 145 + 125 mm pergamentas su majestoto tipo antspaudu – Piekosiński F., *Pieczęcie polskie wieków średnich*, I (Krokuva, 1899), Nr. 320. Kitoje pusėje: inducie polonice Nr. 10, 8.

Pub.: a. *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, ed. 2, t. I (Poznanė–Varšuva, 1890–1935), Nr. 13, p. 433; b. PU, II, Nr. 548, p. 368–369.

Reg.: PU, II, Nr. 548, p. 368; *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. II*, Nr. 181, p. 181.

Nos Wladislaus Dei gracia rex Polonie universis hanc litteram inspecturis recognoscimus et publice profitemur, cum viris religiosis Wernhero magistro generali et fratribus ordinis hospitalis sancte Marie Ierosolimitani domus Theutonice a data presencium ad diem nativitatis Christi proxime affuturam treugas ordinasse, quas bona fide et omni specie subtilitatis ammota cum ipsis, terris ipsorum, omnibus terrigenis seu subiectis et expresse cum Troyden, Semovitho et Wankone ducibus Mazovie inviolabiliter volumus et promittimus observare tempore prenotato, sic quod Lithuanos nunc in servicio nostro existentes inpedire non debent fratres prenotati, quousque ad propria revertantur nobis serviciis exhibitis et peractis, hoc insuper adiecto, quod magister et fratres predicti nostris inimicis ac hiis, quos impugnabimus vel inpugnare voluerimus, nullum patrocinium prestare debeant auxilio, consilio vel favore, manifeste vel occulte, treugis durantibus prenotatis, quibus itaque filiolos nostros illustres principes omnes Cuyavie et Dobrinenses duces cum matre, terras et subiectos eorundem interpositos esse volumus et inclusos. Et ut inter nos et fratres prelibatos tocius dissensionis et discordie nodus amputetur et pax seu concordia, quam nostris temporibus cum omnibus Christi fidelibus tenere desideramus, inperpetuum valeat ordinari, cum ipsis apud Antiquam Wladislaviam primo die Rogationum convenire spondemus et arbitros ex utraque parte eligere ad placitandum inter nos super terra Pomoraniensi et aliis iniuriis atque dampnis, que inter nos dissensionis materiam generant ac vigere faciunt discordie fomitem et rancoris; qui, quod absit, si inter nos medium compositionis et concordie invenire nequiverint, treuge tamen prenotate in suo robore permanebunt, pro quibus nobiles nostri Boruvgius Lanciciensis et Clemens Syradiensis palatini, Paulus Ogon castellanus, Fal iudex Lancicenses una nobiscum compromittunt, et propter carenciam et defectum propriorum sigillorum ad manus venerabilis in Christo patris domini Floriani Dei gracia episcopi Plocensis promiserunt. In cuius evidenciam sigillum nostrum presentibus est adpensum.

Datum apud Lanciciam feria sexta post diem cinerum, anno Domini .M CCC XX sexto..

Mes, Vladislovas[1], Dievo malone Lenkijos karalius, visiems, šį laišką matysiantiems, primename ir viešai paskelbiame, kad su vienuoliais Verneriu[2], Jeruzalės Šventosios Marijos ligoninės Vokiečių namo ordino didžiuoju magistru, ir jo broliais nuo šio rašto datos iki ateinančios Kristaus gimimo dienos[3] nustatėme paliaubas, kurias su geru pasitikėjimu ir visokias gudrybes pametę, su jais, jų žemėmis, visais jų žemės gyventojais arba pavaldiniais ir ypač su Troidenu[4], Ziemovitu[5] ir Vaclovu[6], Mazovijos kunigaikščiais, nelaužomai norime ir pažadame minėtu laiku taip saugoti, kad minėti broliai neturėtų kliudyti lietuvių, dabar esančių mūsų tarnyboje[7], kol grįžtų į savo kraštus, mums tarnybas įvykdžius ir pabaigus. Be to, pridėjus tai, jog, besitęsiant minėtoms paliauboms, prie kurių norime, kad mūsų krikšto sūnūs, puikūs valdovai, visi Kujavijos ir Dobrynės kunigaikščiai[8] su motina, žemės ir jų pavaldiniai būtų pakviesti ir įskaitomi, minėti magistras ir broliai neturėtų teikti jokios paramos mūsų priešams ir tiems, su kuriais kariaujame arba norime kariauti, nei jiems padėti, patarti ar užtarti, atvirai ar slaptai. Ir kad tarp mūsų ir minėtų brolių bet kokio nesutarimo ir nesantaikos mazgas būtų perkirstas, ir taika, arba santarvė, kurią mūsų laikais su visais tikinčiais Kristumi trokštame palaikyti, būtų amžinai nustatyta, su jais Senajame Vloclaveke[9] pirmą Prašymų dieną įsipareigojame susitikti ir teisėjus iš abiejų pusių išrinkti, kad būtų sutarta tarp mūsų dėl Pamario žemės ir kitų skriaudų bei žalos[10], kurios tarp mūsų gimdo nesutarimus ir leidžia karštai keroti nesantaikai ir pagiežai; tačiau, ko tegu nebūna, jeigu tarp mūsų sutarimo ir santarvės jie negalės atrasti vidurio, minėtos paliaubos tebegalios. Už jas mūsų kilmingieji Borzyvojus Lenčicos[11] ir Klemensas – Syradės[12] vaivados, Paulius Ogonis[13], pilininkas, teisėjas Falis[14] iš Lenčicos kartu su mumis pasižada, ir, neturėdami bei stokodami nuosavų antspaudų, tai paskelbė per gerbiamąjį Kristuje tėvą poną Florijoną[15], Dievo malone Plocko vyskupą. To aiškumui mūsų antspaudas yra uždėtas ant šio rašto.
Duota Lenčicoje[16] penktadienį po Pelenų dienos, 1326 Viešpaties metais.

63

1326.III.2, Ryga

Rygoje lietuvių valdovo pasiuntinys Lesė praneša notarui Arnoldui iš Vyfhuseno apie tai, kaip livoniečiai ir prūsai skriaudžia lietuvius.

Rs.: A – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 25, 283 x 210 mm dydžio pergamentas be antspaudo. Turi notaro patvirtinimo ženklą: ranka, laikanti aštuonių spindulių žvaigždę – žr. iliustr. Nr. 8.

Pub.: a. RLA, Nr. 71, p. 50–52; b. LU, VI, Nr. 3075, st. 486–488; c. GL, 17, p. 174–187.

Reg.: LU, VI, Reg. Nr. 850b, p. 168–169.

In nomine Domini, Amen. Anno Eiusdem .M°.CC°C.XXV°I. indictione .VIII., pontificatus sanctissimi patris ac domini, domini Johannis divina providentia pape .XXII. anno .X°., mensis marcii die secunda, hora quasi tertia, in presencia mei, notarii publici, et testium subscriptorum constitutus quidam nomine Lesse, nuncius magnifici principis domini Gedeminni Lethowinorum et multorum Ruthenorum regis, hec vel similia verba proposuit atque dixit:

Domini reverendi et precipue tu, clerice et notarie publice, quedam vobis habeo proponere et dicere ex parte domini mei Gedeminnen regis Lethowinorum, cuius nuncius, ut scitis, existo et pluries extiti manifeste, ex cuius corde loquor, que dico, et volo, ut sciatis luculenter, quod predictus rex, dominus meus, cum omnibus suis subditis et obedientibus et adherere volentibus pacem nuper inter christianitatem et nos Lethowinos factam, a Romana curia confirmatam, a domino nostro archiepiscopo et nunciis domini pape[a] abbate et episcopo publicatam, cuius pacis patentes litteras vos nostras hic et nos vestras in nostris partibus habemus; a dicto vero domino papa litteras confirmacionis etiam super pace huiusmodi hic habetis; iuxta contenta earundem litterarum, videlicet super pace et confirmacione iamdicta[b] confectarum, intendit firmiter observare, nisi necessitate coactus, quod emulorum suorum insultibus se defendat, quibus cottidie, ut patet publice, impugnamur, quia postquam dicta pax firmata et confirmata fuerat, a cruciferis homines nostri regis sunt captivati, spoliati crudeliter et occisi, ut iam in ipsius domini regis patet nunciis manifeste. Quia cum dicta pax confirmata et firmata fuerat, nuncius tunc, ut nunc, domini mei regis extiti ad partes istas, quod omnibus vobis constat, in Ascradis[c] a fratribus domus Theotonice cum comitatu et sociis meis captivati, spoliati, de castro ad castrum deducti fuimus, miserabiliter[d] perituri pro tempore et detenti gravissime, quousque dicti nuncii domini pape nos suis protestationibus, promotionibus et mandatis quitos et liberos cum rebus nobis ablatis[e] a captivacione et vinculis reddiderunt; quibus Dominus Deus noster refundat pro nobis. Socios vero meos, videlicet ruthenos una mecum missos, bonis sibi post captivacionem restitutis, in itinere ad propria redeuntes iidem fratres in castro suo Duneborch denuo spoliarunt. Et super omnia

[a] a, b, c: *preposito;* sudarytojai siūlo 'pape', 'pontifici', tačiau A aiškiai turi *ppe, pape*
[b] a, b, c: *iam dicta*
[c] c: *Aschradis*
[d] a, b, c: *misere*
[e] b, c: *allatis*

63

Viešpaties vardu, amen. To Paties (Viešpaties) 1326 metais, aštuntą indiktą, Švenčiausiojo Tėvo ir Dievo apvaizda pono popiežiaus Jono XXII dešimtais valdymo metais, kovo mėnesio antrą dieną, apie trečią valandą.

Dalyvaujant man, viešajam notarui[1], ir toliau surašytiems liudytojams, pristatytas vienas asmuo, vardu Lesė[2], didžiojo kunigaikščio pono Gedimino, lietuvių ir daugelio rusų karaliaus, pasiuntinys, šitokius ar panašius žodžius ištarė ir pasakė[3]:

„Gerbiami ponai ir ypač tamsta, kunige ir viešasis notare, kai ką jums turiu pasakyti ir išdėstyti iš savo pono lietuvių karaliaus Gedimino pusės, kurio pasiuntinys, kaip žinote, esu ir tikrai daug kartų buvau. Iš [karaliaus] širdies kalbu, ką sakau, ir noriu, kad gerai žinotumėte, jog minėtas karalius, mano ponas, su visais savo pavaldiniais ir paklusniaisias bei norinčiais palaikyti taiką, tarp krikščionių ir mūsų, lietuvių, neseniai sudarytą, Romos kurijos patvirtintą, mūsų pono arkivyskupo ir pono popiežiaus pasiuntinių, abato ir vyskupo paskelbtą[4], šios taikos atvirus laiškus jūs mūsų čia ir mes jūsų savo pusėse turime, minėto pono popiežiaus patvirtinimo laišką dėl minėtos taikos taip pat turite, taigi pagal to laiško turinį, būtent taikos ir sutartų dalykų minėto patvirtinimo, siekia tvirtai apsaugoti, nebent tik būtinybės priverstas, idant apsigintų nuo priešų puldinėjimų. Kasdien, kas viešai žinoma, esame puldinėjami, kadangi po to, kai minėta taika buvo sudaryta ir patvirtinta, mūsų karaliaus žmonės kryžiuočių buvo pagrobti, žiauriai apiplėšti ir nužudyti, kaip jau akivaizdu dėl to paties pono karaliaus pasiuntinių patirties. Kadangi kai minėta taika buvo sudaryta ir patvirtinta, kaip ir dabar aš buvau savo pono karaliaus pasiuntinys[5] tuose kraštuose, kas jums visiems žinoma, ir Ašeradėje[6] mes su palyda ir bendražygiais buvome Vokiečių namo brolių sugauti, apiplėšti, iš pilies į pilį vedžiojami, kad apgailėtinai žūtume tuo laiku, ir sunkiausiomis sąlygomis laikomi, kol minėti pono popiežiaus pasiuntiniai[7], davę užtikrinimus, leidimus, pavedimus, mus su atimtais iš mūsų daiktais išvadavo iš nelaisvės pančių; jiems mūsų ponas Dievas teatlygina už mus. O mano bendražygius, būtent rusus, kartu su manimi pasiųstus, kuriems po nelaisvės turtai buvo sugrąžinti, pakeliui į namus tie patys broliai savo Daugpilio[8] pilyje vėl apiplėšė. Ir dėl viso to skundžiamės, kad mūsų pono, minėto karaliaus, ir visų mūsų lietuvių garbę jie siekia apjuodinti, kur tik gali[9], Apaštališkajam Viešpačiui, kardinolams, karaliams, valdovams, miestams ir bet kuriems krikščionims būtent tuo, kad mes minėtą taiką atšaukėme, o tai gryna neteisybė, kadangi šito nei pats mūsų ponas karalius, nei kas kitas iš mūsiškių nė neketino daryti, nebent tik, ką Dievas tegu atitolina, kaip yra sakoma, gresiant kokiai nors

conquerimur, famam domini nostri regis predicti et omnium nostrorum Lethowinorum apud dominum apostolicum, cardinales, reges, principes, civitates et alios quoscunque christianos, quibus possint, denigrare nituntur, in eo videlicet, quod nos predicte paci renunciaverimus; quod non est in aliqua veritate, quia hoc nec ipse dominus noster rex nec aliquis nostrum concepit hucusque in mentem, nisi, quod Deus avertat, ut dictum est, necessitate aliqua imminente, quia dictam vero pacem iuxta sui ordinacionem, ut supradicte littere expostulant, quod omnes vie in terris et in aquis unicuique per omnia libere debent esse, dictos fratres domus Theothonice invenimus non servare, ut plenius liquet in navibus lodigen dictis, que versus Rusciam iter suum cum mercimoniis arripuerunt, quas iidem fratres in castro suo Duneborch, ut nobis innotuit, occuparunt nec ultra eas ad partes, quas tendebant ire in gravi suarum rerum dispendio permiserunt, et vehiculis nuper ad Lethowiam euntibus, quibus ultra dimidietatem itineris pervenientibus gravibus laboribus et expensis: quos captivarunt, rebus spoliarunt, quosdam etiam vinculatos iidem fratres secum ad castrum suum Mythowe deduxerunt pro tempore graviter detinendo et post hec eosdem redire inperfecto negocio ad propria coegerunt. Quod dum predicto nostro regi innotuit, quod dicta pax secundum sui contenta minime servaretur, me versus Pruciam ad fratres Theotonice domus transmisit ad investigandum de observacione iamdicte pacis, quare non servarent eandem, ubi placitatum fuerat, quod omnes nuncii etiam quorumcumque inter terras christianorum et Lethowinorum transire deberent libere et secure, donec perscrutetur rei veritas de premissis. Post hec misit predictus rex noster Gedeminne nuncios suos, quorum quidam nomine Curso exstitit capitaneus, ad partes Lyvonie, qui in Aschrad occupati a fratribus memoratis fuerant et detenti nec permissi sunt ad presenciam dominorum, ad quos scilicet erant missi. Dehinc simile accidit in Mythovia a fratribus cum nunciis iam dictis. Ideo iidem rex noster et nos omnes ultra modum et indicibiliter miramur et mirari non sufficimus, quod dicti fratres domus Theotonice dominum suum papam, qui, ut dicitis, in terra est in loco Dei et est caput et dominus tocius mundi, curant minime, ut videtur, quod pacem videlicet ab ipso domino papa confirmatam iuxta sui contenta minime servare nituntur. Super quo dominus noster rex predictus desiderat et est sue voluntatis, ut nuncii modo sibi mittantur, qui eum expediant finaliter in omnibus de premissis.

Actum Ryge anno Domini indictione, pontificatu, mense, die quo supra, presentibus honorabilibus et discretis viris, dominis Johanne Langheside, Bodo Las[f], Ernesto de monasterio, Hinrico de Calmer, Hermanno de monasterio et Hinrico Meye testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis

NOTARO ŽENKLAS Et ego Arnoldus de Vyfhusen, publicus sancti Romani imperii auctoritate notarius[g], predicta omnia, ut audivi, de verbo ad verbum scripsi et in hanc publicam formam redegi, et rogatus solito meo signo signavi.

[f] a, b, c: *bodolas*

[g] a, b, c: *notarius publicus*

būtinybei, kadangi, tikrai sakant, pastebėjome, jog minėti Vokiečių namo [ordino] broliai nesilaiko taikos pagal [tos sutarties] nurodymą, kaip anksčiau minėtas laiškas reikalauja, kad visi keliai žemėse ir vandenyse kiekvienam visur kur turi būti laisvi.
Tas aiškiai matyti dėl laivų, vadinamų *lodigen*[10], kurie į Rusią su prekėmis plaukė, ir tie patys broliai savo Daugpilio pilyje, kaip mums paaiškėjo, juos sulaikė ir dideliam jų daiktų nuostoliui neleido keliauti į tuos kraštus, kur siekė vykti. Tas pats atsitiko ir vežimams, į Lietuvą vykstantiems, kai jie pusę kelio nuvažiavo per sunkų vargą ir išlaidas, tie patys broliai juos sulaikė, atėmė daiktus, o kai kuriuos supančiotus nusivedė į savo Mintaujos pilį tuo laiku ir sunkiomis sąlygomis laikė, o paskui privertė, kad jie grįžtų namo, nepabaigę užduoties. Kai šitai mūsų minėtas karalius sužinojo, jog minėtos taikos turinio mažiausiai laikomasi, jis mane pasiuntė į Prūsiją pas Vokiečių namo brolius, idant ištirčiau minėtos taikos laikymąsi, kodėl jos nesilaiko, kaip buvo nuspręsta, kad visi, nesvarbu kieno, pasiuntiniai galėtų pereiti krikščionių ir lietuvių žemes laisvai ir saugiai, kol nebus ištirta dalyko teisybė. Po to minėtas mūsų karalius Gediminas pasiuntė į Livonijos žemes savo pasiuntinius, iš kurių vienas, vardu Kurso[11], buvo viršininkas, ir šie Ašeradėje minėtų brolių buvo suimti, sulaikyti ir neprileisti pas ponus, pas kuriuos, žinoma, buvo siųsti. Vėliau panašiai broliai pasielgė Mintaujoje su minėtais pasiuntiniais. Todėl mūsų karalius ir mes visi be galo ir neapsakomai stebimės ir stebėtis nesiliaujame, kad minėti Vokiečių namo [ordino] broliai mažiausiai gerbia savo poną popiežių, kuris, kaip sakote, žemėje yra Dievo vietininkas ir yra viso pasaulio [valdovas] ir viešpats, kaip atrodo, nes mažiausiai stengiasi saugoti net paties pono popiežiaus patvirtintą taiką pagal jos turinį . Dėl to mūsų ponas, minėtas karalius, trokšta ir išreiškia norą, kad pasiuntiniai, kurie jį galutinai ir visais atžvilgiais išlaisvintų iš minėtų dalykų", jam būtų atsiųsti.
Atlikta Rygoje Viešpaties metais, indiktą, pontifikavimą, mėnesį, dieną, kaip anksčiau minėta, dalyvaujant garbingiems ir atskiriems vyrams, ponams Jonui Langesidei[12], Bodo(nui) Lasui[13], Ernestui iš Miunsterio[14], Henrikui iš Kalmaro[15], Hermanui iš Miunsterio[16] ir Henrikui iš Mejė[17], liudytojams, specialiai čia pakviestiems ir apklaustiems.
NOTARO Ir aš, Arnoldas iš Vyfhuseno[18], Šventos Romos imperijos galia viešasis notaras,
ŽENKLAS visus minėtus dalykus, kaip išgirdau, taip žodis žodin surašiau ir į šią viešą formą sutvarkiau, ir paprašytas įprastu savo ženklu pažymėjau.

64

[1331.IX 27–1332.II, Marienburgas]

Vokiečių ordino didysis magistras Liuteris iš Braunšveigo praneša popiežiui Jonui XXII apie jo Ordinui 1329 m. lietuvių padarytą žalą.

Rs.: B – Viena, Vokiečių ordino centrinis archyvas [Deutschordenszentralarchiv], Urk. ca. 1332, 291 x 290 mm dydžio pergamentas be antspaudo, laiško Dytrichui Goldenhauptui [Theodoricus de Aureo Capite] dalis. Kitoje pusėje (rašyta ta pačia ranka): Fratri Theoderico de Aureo capite procuratori in Curia Romana magistri et fratrum de domo Theutonica; (archyvaro pastaba): informatio missa pontifici romano Joanni a Liudero de Brunswico magistro generali Ordinis Teutonici contra Polonos, vicit hic 1331.

Pub.: a. SRP, II, p. 6; b. Kłodziński A., „Ze studiów krytycznych nad rokiem 1331", *Kwartalnik Historyczny*, 19 (1905), p. 39; c. PU, II, nr. 747, p. 494–496. Popiežius mini šį reikalą 1332.IV.13 laiške – PU, II, Nr. 754.

Reg.: PU, II, Nr. 747, p. 494.

Sanctissimo in Christo patri suo propitio domino domino Iohanni divina providencia sacrosancte Romane et universalis ecclesie summo pontifici frater Luderus de Brunswic magister generalis Dei clemencia ordinis sancte Marie Ierosolimitane domus Thewtonice et omnes fratres sui cum supplicibus, orationibus et obedientia vera devota pedum oscula beatorum.

Nos alium dominum in terris nescimus preter vos, mundi dominum, celi clavigerum, Christi vicarium, in quo speremus. Ideo non despicite nos, domine miseracionum propter mendacia perfidorum, ex quorum occasione sepe subtracta nobis benivolencia vestra sancta plus animos nostros conturbat, quam omnis rerum iactura, quam ab emulis nostris patimur, seu eciam personarum. Perpendite, pater sanctissime, quomodo huiuscemodi dectractiones fontem exuberantis pietatis vestre, que per omnia climata mundi ad omnes ordines matris ecclesie habundanter effluxit, obstruxerunt in tantum, que licet ubilibet et continue non cesset effluere, ad nos tamen nec unam guttam eiusdem aque gratiarum manare permittunt, que refrigeret ligwam nostram, sed id ipsum bonam gratiam reputamus, quod nos ex tot et tantis mendaciis de libro viventium non deletis. Ab hoc peccato vos et periculo nos ipsa summa tuetur veritas utrubique. Hinc est, quod totius rei seriam[a], que inter regem Polonie et nos vertitur, vestre sanctitati duximus fiducialiter et veraciter presentibus transcribendam. Inter ipsum et nos, prochdolor, irremediabile cahos inimicitiarum firmatum est, quod ipse hereditavit in filium, quem filiam regis Litwinorum permisit traducere in uxorem. Ipse una cum filio cum eisdem crucis Christi inimicis ad nostrum exterminium et in grave Christianorum dispendium sue salutis immemor conspiravit, cum quibus innumerabilia flagitia sepius perpetravit et perpetrat cottidie, incurius[b] sui nominis christiani. Ipse iam penes se tenet innumerabilem multitudinem Litwinorum in suo territorio, cum quibus ad nos transire decreverat, sed non potuit, ipsum et ipsos aquarum inundantia retardante. Hinc est, quod idem Litwini in sua terra iacentes nec exire volentes locum ubi iacent in circumferentia viginti miliarum desolaverunt, matronas honestissimas repuerunt, virgines stupraverunt, tria

[a] b: *seriem*

[b] b: *incuriosus*

Švenčiausiam Kristuje Tėvui, savo maloningam Viešpačiui ponui Jonui, Dievo apvaizda didžiai Šventos Romos ir Visuotinės bažnyčios aukščiausiam vyskupui, brolis Liuteris iš Braunšveigo[1], Dievo gailestingumu Jeruzalės Šventos Marijos Vokiečių namo ordino didysis magistras, ir visi jo broliai su nuolankiomis maldomis ir tikru pamaldžiu paklusnumu palaimintųjų [apaštalų] pėdas bučiuoja.

Mes nepripažįstame kito viešpaties žemėje[2], tik jus, pasaulio valdovą, dangaus raktininką, Kristaus vietininką, kuriuo dera tikėti. Todėl nepaniekinkite mūsų, gailestingumo pone, dėl klastingų žmonių apgavysčių, dėl kurių dažno pasireiškimo jūsų šventas geranoriškumas mums yra užkertamas, ir tai labiau mūsų sielas jaudina negu visas daiktų arba net asmenų praradimas, kurį kenčiame nuo mūsų priešininkų. Pagalvokite, Švenčiausiasis Tėve, kokiu būdu šitokios apkalbos užtvėrė jūsų šaltinį, trykštantį kupinu pamaldumu, kuris gausiai liejasi per visą pasaulį į visus Motinos bažnyčios ordinus ir dar galbūt bet kurioje vietoje nesiliauja tekėti, tačiau [tos apkalbos] neleidžia, kad bent vienas to (šaltinio) arba malonių lašas, kuris atgaivintų mūsų [trokštantį] liežuvį[3], atitekėtų pas mus. Bet tai laikome gera malone, jog dėl šitiek ir tokių melų neištrinkite mūsų iš gyvųjų knygos.

Nuo šios nuodėmės jus ir nuo pavojaus mus pati aukščiausia teisybė visur tesaugo. Todėl jūsų šventenybei pateikėme ataskaitą visų tų reikalų, kurie vyksta tarp Lenkijos karaliaus[4] ir mūsų, kad būtų patikimai ir teisingai perrašyta. Tarp paties (karaliaus) ir mūsų, deja, nepataisoma priešiškumo tamsybė pasidarė, kurią pats perdavė sūnui, kuriam leido lietuvių karaliaus dukterį imti į žmonas[5]. Pats kartu su sūnumi, pamiršęs savo išganymą, susimokė su tais pačiais Kristaus kryžiaus priešais mūsų naikinimui ir didelei krikščionių žalai ir su jais nesuskaičiuojamas niekšybes daug kartų padarė ir kasdien daro, nesirūpindamas savo krikščionišku vardu[6]. Pats karalius jau laiko nesuskaičiuojamą daugybę lietuvių savo krašte, su kuriais atvykti pas mus nusprendė, bet negalėjo, nes patį ir pačius sutrukdė potvynis. Tie patys lietuviai, esantys jo žemėse ir nenorintys išeiti, nuskurdino vietą, kurioje įsikūrė, dvidešimties mylių spinduliu, garbingiausias moteris pagrobė, merginas išniekino, tris vyrų vienuolynus sugriovė ir kasdien daro ir darė tokius žvėriškumus, apie kuriuos baisu net rašyti.

religiosorum monasteria destruxerunt et tantam abhominationem, quam nephas est scribere, cottidie faciunt et fecerunt.

Ipse rex tanta indignatione contra nos fervet, quod si bene quandoque treuge tractantur, mox rumpuntur per eum, ita quod experientia nos docente nulla satisdatio suum malivolum animum contra nos permotum atrociter poterit inmutare. Non latet notitiam vestram sanctam, quomodo anno plusquam preterito acceptis treugis et ei per litteras hinc et inde firmatis nobis contra Litwinos proficiscentibus una cum domino rege Bohemie ipse post tergum nostrum territorium Culmense subintravit et illud totaliter desolavit. Nec latet sanctam gratiam vestram, quomodo idem rex anno preterito receptis treugis cum rege Bohemie, conplice guerre nostre, cum Ungaris, Litwinis, Ruthenis et Cumanis iterum terras nostras intravit et tunc residuum brute sue malignitatis erugine devastavit. Ipse nos in quantum potest et nostros hostiliter persequitur et nos sibi et suis in nullo deferimus econverso. Et quidquid sibi et suis iure belli possumus irrogare, in eo non pigescimus, et multo plura hinc et inde fuissent patrata, nisi summa providentia auram presentis yemis taliter humectasset. Hoc, pater sanctissime, fiducialiter agredimur alacriter actitantes, fretis[c] privilegiis sanctissimorum patrum predecessorum vestrorum plurium piarum recordacionum et potissime domini Innocentii pape quarti, cuius anima sit cum Deo et memoria semper clara, non dubitantes, quin tales propellere a[d] nostra iniuria, qui cum inimicis crucis Christi contra nos atlethas eiusdem conspirare presumunt, in remissionem nobis hoc et omnibus adiutoribus nostris proveniat peccatorum. Hoc etiam accidit aliquando, quod nostri neophiti, quos in tanta multitudine quandoque ducimus adiutores, quod ipsos gubernare non possumus nec eis tunc etiam inperare, modum excedunt vindicte legittime, quod nobis molestissimum est, et summe compatimur, teste cordium scrutatore.

Idem rex Polonie nuperrime extantibus et firmatis inter ipsum et nos treugis fecit despoliari cives nostros de multis curribus pannis nobilibus honeratis, quorum valor decem milia marcarum transcendunt, quod nunquam recolimus esse factum. Semper enim mercatores treugis pendentibus cum suis mercimoniis incedebant. Cum ergo idem rex Polonie, ut audistis, in ira indignationis sue nullam adversum nos contineat pietatem et sicut inpie et atrociter, sic magis inlegaliter in nos et nostros seviat inprovisos, non turbetur vestra sanctitas circumspecta, si sibi resistimus vim vi, prout possumus, repellendo. Non enim nobis restat aliud faciendum, quam ut sue indignationi malivole resistamus, tam diu, donec alterutrius nostrum iustitia celesti iudicio declaretur. Et hoc nobis, pater sanctissime, pro parte sua et in nostrum dispendium nullatenus assumatis, sed ipsum divino intuitu et ortodoxorum filiorum vestrorum prospectu, si poteritis, conpescatis. Firmiter speramus, quod tandem a vobis ad nos a fonte supereffluentis pietatis vestre, qui multis patuit sitibundis, aliqua gratiarum unda consolatoria debeat derivari, spirante spiritu veritatis et altissime bonitatis. Ista, sanctissime pater, est vera veritatis relatio. Ideo si aliqua ad vos deferentur sinistra de nobis, de cetero non credatis.

[c] b: *freti*. Šis žodis pataisytas kito raštininko, naudojusio kitą rašalą, į *fretis*.

[d] b: *a* nėra

Pats karalius tokiu apmaudu mums dega, jog jei tik kada nors paliaubų yra gerai laikomasi, tuoj pat sugriūva per jį; todėl, patyrimui mus mokant, joks užtikrinimas negalės pakeisti jo bloga norinčios sielos, kuri yra nukreipta prieš mus. Nesislepia nuo jūsų šventos malonės žinios, kokiu būdu praėjusiais metais priėmus paliaubas ir jas raštu iš abiejų pusių patvirtinus, mums prieš lietuvius vykstant kartu su ponu Čekijos karaliumi[7], patsai įžengė už mūsų nugaros į Kulmo kraštą ir jį visiškai nusiaubė[8]. Yra žinoma jūsų šventai malonei, kokiu būdu tas pats karalius praėjusiais metais, priėmus paliaubas su Vengrijos karaliumi, mūsų karo sąjungininku, su vengrais, lietuviais, rusais ir kumanais vėl įžengė į mūsų žemes ir tada likusias vietas nuniokojo savo sunkaus piktavališkumo neapykanta. Pats mus ir mūsiškius priešiškai persekioja, kiek tik gali, o mes jam ar jo žmonėms jokia proga neatsakome tuo pačiu. Ir ką tik jam ar jo žmonėms karo teise galime padaryti, to nesigėdijame, ir daug daugiau iš čia ir iš ten būtų mums buvę padaryta, jei Aukščiausioji apvaizda nebūtų skyrusi tokios drėgnos žiemos[9]. Šito, Švenčiausiasis Tėve, patikimai imamės su mielu noru, veikdami pagal Švenčiausiųjų Tėvų, daugelio jūsų šviesaus atminimo pirmtakų, ir ypač pono popiežiaus Inocento IV, kurio siela tebūna su Dievu ir jo atminimas visada šviesus, privilegijas, neabejodami, kad tokios atstumia nuo mūsų skriaudos tuos, kurie imasi rengti sąmokslą su Kristaus kryžiaus priešais prieš mus, jo atletus, mums ir visiems mūsų pagalbininkams tai tebūnie nuodėmių atleidimas. Šitai taip pat atsitiko kitados, jog mūsų naujakrikštai, kuriuos tokioje daugybėje kartais laikome pagalbininkais, nes pačių negalime valdyti nei jiems tuomet įsakinėti, kerta leistino keršto ribą, kas mums yra sunkiausia, ir labiausiai kenčiame, širdžių Tyrėjui esant liudytoju.
Labai neseniai tas pats Lenkijos karalius, nustačius ir patvirtinus tarp jo ir mūsų paliaubas, liepė atimti iš mūsų piliečių daugelį vežimų, prikrautų puikių audeklų, kurių vertė viršija 10 000 markių, o niekada neprimename, kad tokia (žala) būtų padaryta anksčiau. Juk paliaubų metu pirkliai visada atvykdavo su savo prekėmis. Taigi kai tas pats Lenkijos karalius, kaip girdėjote, degdamas pykčiu, nerodo mums jokio padorumo ir taip nedorai ir žiauriai, dar labiau neteisėtai mums nesitikint siautėja prieš mus ir mūsiškius, teneišsigąsta jūsų apdairus šventumas, jei priešinamės, kaip galime, jėgą jėga atstumdami. Juk mums nelieka nieko kita, tik priešintis jo piktavališkam apmaudui taip ilgai, kol vieno kurio iš mūsų teisingumas dangiško teismo būtų pareikštas. Ir šito mums, Švenčiausiasis Tėve, jo naudai, o mūsų žalai jokiu būdu nepriimkite, bet Dievo įkvėptas sutramdykite jį jūsų tikratikių sūnų naudai, jei galėsite. Tvirtai tikimės, kad pagaliau nuo jūsų kokia nors malonių guodžianti banga mums turėtų kilti iš jūsų trykštančio pamaldumo šaltinio, kuris atviras daugeliui ištroškusiųjų, tiesos ir Aukščiausio gėrio dvasiai dvelkiant. Tai, Švenčiausiasis Tėve, yra tikras teisybės pranešimas. Taigi, jeigu kokie nors negeri dalykai būtų pranešami jums apie mus, daugiau jais nebetikėkite.

65

[Po 1331.IX. 27, Marienburgas]

Vokiečių ordino didysis magistras Liuteris iš Braunšveigo rašo kurijoje esančiam Ordino prokuratoriui Dytrichui Goldenhauptui apie pergalę kautynėse prieš lenkus Plovcuose.

Rs.: B – žr. Nr. 64. Šis tekstas įrašytas po magistro laiško popiežiui.

Pub.: a. SRP, II, p. 6; b. Kłodziński A., „Ze studiów krytycznych nad rokiem 1331", *Kwartalnik Historyczny*, 19 (1905), p. 39; c. PU, II, nr. 748, p. 496–497.

Reg.: Forstreuter K. (sud.), *Die Berichte der general Prokuratoren des Deutschen ordens an der Kurie*, I (Getingenas, 1961), Nr. 91, p. 238.

Frater Thoderice, sciatis et cui placuerit referatis, quod taliter se habuit bellum nostrum: Nos cum tam valido exercitu in terram regis Polonie transsiveramus, quod potenter poteramus, si cauti fuissemus, totam Poloniam pertransire et in redditu nostro de Calys vertentes aciem nostram versus Brest, civitatem suam, quam vallare voluimus, duplam partem exercitus premisimus, ut caperent loca et facerent thabernacula. Tertia vero pars exercitus ad pabulandum retro permansit. Illam positis insidiis cum suo exercitu rex invasit et in eodem puncto temporis, quo incepit conflictus, tanta nebula aure supervenit, quod vix alter altrum agnoscere poterat et videre. Et nostri pauci contra totum exercitum regis \bella-vit/[a], quod utrobique fatigati interpallatim quieverunt, et tribus vicibus illo die hostiliter sunt congressi. Et qui tunc tenporis captivati fuerunt, post datam fidem et securitatem igitur prestitem personarum, armis sponte exutis, fuerunt per Polonos miserabiliter macellati, qui nisi hoc dolo mediante vitam nullatenus perdidissent. Tandem \ad/venit exercitus noster, qui precesserat, et tantam stragiam fecit in populo, quod totus[b] campus de mortuis est repletus. Tunc filius regis primus fugam cepit et uno continuo cursu usque in Cracoviam agitavit et ibi a sexta feria in dominica proxima pervenit. Que Cracovia a loco conflictus distat theutonica miliaria sexaginta. Rex antiquus cum aliquibus suis evasit et exercitus noster campum optinuit. Hoc est veritas, quidquid etiam ipse dominus rex de lana caprina, ut dicitur, glorietur. Et tandem nostri propter wlneratos[c] medendos ad propria redierunt.

[a] kitas rašalas, kitas raštas

[b] *populе* išbraukta po *totus*

[c] b: *vulneratos*

65

Broli Dytrichai[1], žinokite ir kam tik patiks praneškite, kad taip įvyko mūsų karas. Kai mes su taip galinga kariuomene žygiavome į Lenkijos karaliaus žemę, jei būtume buvę atsargūs, tikrai galėjome visą Lenkiją pereiti. Grįždami iš Kališo[2], atsukę mūsų rikiuotę į Brestą[3], savo miestą, kurį norėjome apsupti, pusę kariuomenės pasiuntėme į priekį, kad užimtų vietas ir statytų palapines. O trečdalis kariuomenės pasiliko užnugary pasiruošti pašaro. Paspendęs pinkles, karalius užpuolė ją su savo kariuomene, ir tuo pat metu, kada įvyko susidūrimas, toks debesis užėjo, jog sunkiai vienas kitą buvo galima pažinti ir pamatyti. Ir tas truputis mūsiškių taip kovojo prieš visą karaliaus kariuomenę, kad abiejose pusėse išvarginti kartkartėmis ilsėjosi ir triskart tą dieną buvo priešiškai susirėmę. Ir kurie tuo metu buvo paimti į nelaisvę po duotos priesaikos ir gavę asmens saugumo garantiją, sudėję ginklus – tie buvo lenkų apgailėtinai nukankinti ir, jei ne šita klasta, jie nebūtų gyvybės pražudę. Tačiau atvyko mūsų kariuomenė, kuri buvo pasiųsta į priekį, ir tokį antpuolį surengė, jog visas laukas lavonais buvo nuklotas. Tada karaliaus sūnus[4] pirmasis puolė bėgti nesustodamas iki pat Krokuvos ir ten keliaudavo žmonės nuo penktadienio iki artimiausio sekmadienio. Šita Krokuva nuo susidūrimo vietos nutolusi per 60 vokiškų mylių. Senasis karalius su likusiais saviškiais išsiveržė, ir mūsų kariuomenė lauką užvaldė. Tai yra teisybė, nepaisant to, kad, kaip sakoma, karalius girtųsi dėl ožkos vilnos. Ir pagaliau mūsiškiai namo sugrįžo, kad pagydytų sužeistuosius[5].

66

[*circa* 1331 m.]

Įvairūs nuorašai iš Vladimiro ir Visos Rusios metropolito kanceliarijos, padaryti tikriausiai metropolito Teognosto laikais (1327–1353). Minimas miręs Lietuvos metropolitas, tikriausiai Teofilas (apie 1316–1330) ir jo turtas.

Rs.: Vatikanas, Apaštališkoji biblioteka, Codex Graecus 840, l. 244^{ev} (pagal Priselkovą ir Vasmerį, l. 243). Popierius, 201 x 292 mm. Čia pateiktos ištraukos iš l. 244, §1, l. 244^{v}, §3.

Pub.: a. Priselkov M. D., Fasmer M. R., „Otryvki V. N. Beneševiča po istorii russkoj cerkvi XIV veka", *Izvestija Otdelenija Russkogo Jazyka i Slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk*, 21 (1916), p. 48–68 (čia p. 49–50, 58–59), ten pat vertimas į rusų kalbą ir komentaras.

Reg.: Fonkič B. L., „Paleografičeskije zametki o grečeskich rukopisjach italjanskich bibliotek", *Vizantijskije očerki. Trudy sovetskich učjonych k XVI meždunarodnomu kongressu vizantinistov* (Maskva, 1982), p. 254–262. Jo nuomone, šis tekstas buvo parašytas Rusioje XIV a. III deš. pab., o popiežiaus bibliotekoje atsidūrė po 1437 m. metropolito Izidoro dėka.

Εις το Πριανισκον σακκος μεταξωτος: επιγονατιν, ετερον συρματινον: επιμανικα μετα μαργαρων: ποτηροκαλυ(μ)ματα συρματ(ι)να: μανδυλιν διακονικον: ετερον παλαιον: αλλαγη αρ(ρ)αφος: κρηον μοσχοκαβατον εν κεκοσμημενον και το ετερον ακοσμητον: στιχαριν και ουραριν του Αρσενιου. + εισι τα ευρισκομενα εις τας χειρας του Ιακωβου μετα τον θανατον του μητροπολιτου ταυτα σομια χρυσα γ, εισ τον Γου(γ)ιαν αργυρα σομια ρλς: δυο ρουχα σαμουρια: καυκια κη, αργυρα ς, σκ(ε)παστα κουναδια ρουχα γ. το εν ενδεδυμενον μετα χορνοσταην βαρεα πεντακοσια: γ τζοχας αλακσικας και ετερα ελαφρα. + ειπεν ο Ροστλαβος οτι χρεωστει ο ρηγας του Μορομισκη ο Γεροσοθλαβος σομια ιε.

Θεοδωρος ο καλογεροσ απο το Μοσκοβιν σωμια[a] κ. απο το Καστρωμαν κ. απο το Μικρον Ονουγρατην κ. απο τυν[b] Γαλιτζαν ι.[c] ειπε ταυτα Γεωργιος του Κοσμα ανθρωπος ο Βλαδιτζικας απηρεν απο το χωριον το Στολισχον σομια λ. κρατει εις το Κοζελισκον Ανδρεας του μητροπολιτη σομια ιε. απηρεν ο Δημητρις ο ρηγας κθ αλογα. ο τοιουτος Βλαδιτζικας κρατει και σταυρον χρυσουν του μητροπολιτου ωσαυτως ο Δημητρις κρατει και ετερα φοραδια ε.[d] δεδωκεν ο Θεοδωρος του Κεντιμηνου ο αδελφος αργυρα καυκια β. απο τον Αλεξανδρον τον ρηγα αργυρον καυκιν. ο ρηγασ του[e] Δρουτζικου Μιχαηλ καυκιν αργυρον. ο επισκοπος ο Ιωαννες του Σμολενισκου αργυρον ξυστοπουλον. ο Γεωργιος ο Σουγδαιος καυκιν εν. ο επισκοπος καυκιν: ηφερεν ο Αρτεμιος καυκια β και σωμιον εν. ο καλογερος ο Αντονιος καυκιν εν.[f] απο το Μοσχοβιν καυκια β και[g] εν το Κοσμαν. εις το Περιασθλαβην[h] δεδωκαν καυκια γ. εις το Γεωργιβον καυκια β. εις το Βλαντιμηρον η ρηγαινα καυκια β: ετερος αρχον[i] καυκια β: Πορνικης Σουγδαιος απηρεν του Αντωνιου την θυγατεραν θειος[j] και ανεψιος θειαν[k] και ανεψιαν.

[a] a: *σομια*
[b] a: *την*
[c] A: neaišku, galbūt *γ*
[d] A: nauja eilutė, tas pats raštininkas
[e] A: M–υ užima devynių raidžių tarpą. Tikriausiai turėtų būti *Μιχαηλου*. Priselkovas siūlo *Μηνισκα* arba *Μηνισκοβου*.
[f] A: *απο το* čia išbraukta
[g] A: lapas nukirptas taip, kad dabar matyti *εν, κια β και* pateikia a
[h] a: pataisyta į *Περιασθλαβιν*
[i] a: *αρχων*
[j] A: *θυος*
[k] A: *θυαν*

Brianske[1] yra [jo] šilkinis arnotas (sakkos); epigonatis, antrasis epigonatis išsiuvinėtas, manipulis (epimanika) su perlais; išsiuvinėtos uždangos kielikui; diakono mandulija, antroji sena; apdaras iš vieno gabalo; viršutinis rūbas iš veršiuko odos; vienas apdailintas apdaras, kitas neapdailintas; Arsenijaus[2] alba ir stula; mirus metropolitui[3], šie daiktai buvo surasti pas Jokūbą[4]: 3 auksinės grivinos[5]; pas G-ijų 136 grivinų; du rūbai iš sabalų kailio; 28 auksinės taurės[6], o šešios sidabrinės [taurės]; 3 kiaunės kailio kailiniai, vienas šermuonėlio kailis (*gornostai*)[7]; 500 voverių kailių; trys gelumbiniai apdarai; vienas lengvesnis drabužis. Rostislavas[8] paminėjo, jog Muromo kunigaikštis Jaroslavas[9] yra skolingas 15 grivinų.

Teodoras[10], vienuolis iš Maskvos, 20 grivinų; iš Kostromos[11] 20 gr.; iš Naugarduko[12] 20 gr.; iš Haličo[13] 10 gr. Tai pranešė Kuzmos tarnas Jurgis[14] [vardu]; o Vladička[15] paėmė iš Stolsko[16] vietovės 30 gr.; Kozelske Andrius[17] laiko 15 metropolitui priklausančių grivinų; kunigaikštis Dmitrijus[18] paėmė 29 arklius; tas pats Vladička laiko metropolito auksinį kryžių; tas pats Dmitrijus turi penkias kumeles; Gedimino brolis Teodoras[19] [ati-]davė dvi sidabrines taures; iš kunigaikščio Aleksandro[20] viena sidabrinė taurė; Drucko kunigaikštis Mykolas[21] [davė] vieną sidabrinę taurę; Smolensko vyskupas Jonas[22] [davė] vieną sidabrinę pateną; Jurijus iš Suražo[23] [davė] vieną taurę; vyskupas [davė] vieną taurę]; atnešė Artemijus[24] dvi taures bei vieną griviną; vienuolis Antanas [davė] vieną taurę; iš Maskvos dvi taurės; iš Kos[tro]mos[25] viena taurė; Perejaslavlyje[26] duotos trys taurės, Jurjeve[27] dvi taurės; Vladimire kunigaikštytė[28] [davė] dvi taures; kitas bajoras[29] [davė] dvi taures; Pornikas iš Suražo paėmė dukrą Antanę, senelį ir pusbrolį, tetą bei pusseserę.

67

[1334–1336]

Vokiečių ordino dvasininkas brolis Ulrichas skiria savo veikalą, giriantį Ordiną, naujai išrinktam popiežiui Benediktui [XII]. Jis lygina Ordiną su rojumi, dangaus Jeruzale, Nojaus arka, prašydamas popiežiaus liepti Rygos arkivyskupui [Frydrichui] nebepulti Ordino. Šiame įvadiniame laiške, kalbėdamas apie savo brolius, jis naudoja Jokūbo ir Ezavo pavyzdį.

Rs.: A – Vatikanas, Apaštališkoji biblioteka, Codex Ottobonus, 528, 319 + 3 lapai, pergamentas, 106 x 149 mm, čia l. 1–5^{v}. Rašyba – XIV a. vid.; žinoma, kad rankraštis atsirado popiežių bibliotekoje iki 1369 m.; minimas popiežius Benediktas, tad gavėju laikytinas arba Benediktas XI (1303–1304), arba XII (1334–1342). Autorius kalba apie tamplierių ordino sunaikinimą (1312 m., čia l. 281^{v}), l. 315 taip pat įrašyta Klemenso V (1305–1314) bulė, todėl gavėju laikytinas Benediktas XII, kuris buvo išrinktas 1334 m. 1334–1336 m. Rygos arkivyskupas Frydrichas darsyk ėmė sėkmingai bylinėtis prieš Ordiną. K. Forstreuteris mini XIV a. 3 dešimtmetyje žinomą Vokiečių ordino brolį Ulrichą – Forstreuter K., „Ein Traktat des Deutschen Ordens aus dem 14. Jahrhundert", *Recht in Dienste der Menschenwürde. Festschrift für Herbert Kraus* (Viurcburgas, 1964), p. 445–462.

Pub.: (trumpa citata iš l. 3), Forstreuter, „Traktat", p. 446–447.

Reg. Ehrle F., *Historia bibliothecae Romanorum Pontofocum*, I (1890), Nr. 922, p. 258; Forstreuter K. (sud.), *Die Berichte* (žr. Nr. 65), p. 98–99, nuor. 4.

Incipit epistola fratris Ulrici ad Benedictum papam super libros Ordinis Domus Theotunice Hospitalis Sancte Marie Ierosolimitani.

Benedicto a Christo Benedicto pontifici summo et sanctissimo frater Ulricus devota pedum oscula beatorum.

Pater mi surge, sede et commede de venacione mea ut benedicat mihi anima tua. Ne, queso, Domine, indingnetur mihi nec miretur mens tua apostolica et sanctissima propter hoc, quod audeo ad altitudinem tue sanctitatis et auctoritatis proferre et scribere illa verba, que etiam, ut in *Genesi* legimus, a sancto Iacob ad venerabilem patriarcham Ysaac fuerunt prolata, quae et tibi spiritualiter sunt aptissime et dingnissime in tua papali sanctitate et plenissima auctoritate optanda et attribuenda, ac a me necnon ab omnibus fidelibus desideranda, ipsa verba predicta modo predicto a Iacob ad Ysaac patrem suum dicta. Interpretatur enim Ysaac risus seu gaudium. Attestatur autem in Iacob tota ecclesia tue prosperitati papali congratulans, quod, te in sanctissimam apostolicam sede promoto, gaudium cum intime exultacionis risu spirituali factum sit in mundo. Sicut nato Domino ab angelis annunciatum fuit gaudium magnum mundo; et sicut gavisi fuerunt discipuli viso post resurrectionem Domino, sicut ergo ex filio promissionis Ysaac factus est risus seu gaudium Sare. Sic opto et desydero ex toto corde, ut risus seu gaudium spirituale, que ex tua papali promocione facta sunt ecclesie, possint usque in sempiternam leticiam aucta et firma in capite singulorum fidelium permanere. Quod autem loquens ad tuam apostolicam sanctitatem et auctoritatem, personam et verba tanti patriarche Iacob arripio. Per hoc non mihi eius sanctitatem usurpo, quem luctantem cum angelo victoriam benedictionis optinuisse lego, sed per hoc innuo, quod ad benedictionem Dei eternam ovium Christi dandam hiis, qui erunt ad iudicis dexteram et per

67

Čia prasideda brolio Ulricho[1] laiškas popiežiui Benediktui[2], pristatantis savo veikalą apie Jeruzalės Šventosios Marijos ligoninės Vokiečių namo ordiną.

Benediktui, Kristaus palaimintam aukščiausiam ir švenčiausiam vyskupui, brolis Ulrichas [siunčia sveikinimą], pamaldžiai bučiuodamas palaimintųjų [apaštalų Petro ir Pauliaus] pėdas.

Tėve mano, kelkis, sėskis ir sotinkis mano žvėriena[3], idant palaimintų mane tavo siela. Maldauju, Viešpatie, kad tavo apaštališkasis ir švenčiausias protas nepasipiktintų manimi ir nesistebėtų dėl to, kad išdrįstu kreiptis į tavo šventenybės ir galios aukštybę ir rašyti tuos žodžius, kuriuos, kaip Pradžios knygoje[4] skaitome, šventas Jokūbas[5] ištarė gerbiamam patriarchui Izaokui. Kaip dera pasirinkti ir tau dvasine prasme pritaikyti tuos žodžius, kurie kuo labiausiai ir verčiausiai tinka tavo popiežiškajai didžiausią galią turinčiai šventenybei, mes su visais tikinčiaisiais trokštame tau tarti minėtus žodžius, kuriuos Jokūbas ištarė savo tėvui Izaokui[6]. Juk suprantama, jog [vardas] Izaokas reiškia 'juokas' arba 'džiaugsmas', o Jokūbo [asmenybė] paliudija visą Bažnyčią, kuri sveikina tavo popiežiškąją gerovę, nes, tave iškėlus į Švenčiausią Apaštalų Sostą, pasaulyje plinta šventas džiaugsmas su gilaus džiūgavimo dvasiniu juoku. Kaip gimus Viešpačiui angelai pranešė didžiulį džiaugsmą pasauliui ir kaip apsidžiaugė [Kristaus] mokiniai, po prisikėlimo išvydę Viešpatį, taip ir pažadėtas sūnus Izaokas Sarai[7] tapo juoku bei džiaugsmu. Taip trokštu ir geidžiu iš visos širdies, kad dvasinis juokas arba džiaugsmas, kuris kilo Bažnyčioje dėl tavo iškėlimo į popiežius, iki nuolatinio džiaugsmo išaugęs ir sustiprėjęs, galėtų pasilikti kiekvieno krikščionio mintyse. O šitai kalbėdamas tavo apaštališkai šventenybei ir galiai renkuosi didžiojo patriarcho Jokūbo asmenį ir žodžius. Tuo netaikau sau jo šventumo, [apie] kurį skaitau, kad besivaržydamas su angelu

eiusdem Iacob benedictionem presignatam cum tue | benedictionis appostolice /et\ papalis auxilio, quamvis indingnus, cum gemittibus cordis suspiro et quam benedictionem Esau in terrena prosperitate recipere non concupisco. Pater mi surge, sede et commede de venacione mea ut benedicat mihi anima tua. In quibus verbis primo, ut vides, tuum affectum paternum et piissimum in papali et apostolica sede excitare studeo circa sacram domum theotonicam religionem devotam, ut paterne mentis oculis eam aspicias et tam solitis quam novis indulgenciis, privilegiis, libertatibus et gratiis apostolicis atque papalibus ipsam more pii patris favere et munire studeas. Deprecor, ergo, Deum, ut qui es cura et sollicitudine ac precipuo honore papali et apostolico spiritualis pater omnium fidelium in ecclesia tibi divinitus commissa, sis etiam mente paterna et apostolica pie domui theotunice protectionis umbra ab tribulacionis estu et absconsio, iuxta prophetam, a turbine et a pluvio. Pater, in manus tue apostolice auctoritatis et sanctitatis commendo spiritum meum et hunc ordinem meum ut per te redimat me et eum ipse Christus, Deus veritatis, qui exsecratur, testante ewangelio, omnes operarios iniquitatis et inpios persecutores cuiuslibet ordinis spiritualis. Tu sis mihi in Eo, pater mi, pater, mater, soror et frater ut tua protectione et tue benedictionis auxilio celestis patris voluntatem mea /de religione/ faciam et sic per Eum Eius, qui te fecit suum papalem vicarium, iuxta ipsius ewangelicum promissum, pater, mater, soror et frater fiam. Pater ipse misericordiarum et Deus tocius consolacionis tuum paternum affectum in hac sacra domo theutonica mihi ostendat ac me petentem a te ovum, piscem et panem nunquam porrigendo lapidem serpentem aut scorpionem repellas a te, sed omni perfectione fidei spei et caritatis ac omnibus bonis apostolicis in ipsa repleas me in Ipsius nomine et gratia et virtute, cuius scio te benedictum vicariam apostolicam tenere. Pater mi, queso supernotam faciat \Deus per te/ voluntatem suam bonam filiis suis sibi obedientibus infra hanc sanctam domum theotonicam. Sis, rogo Deum, spirituali et apostolica ac papali cura et sollicitudine pater meus in hec devota domo theotonica, ut et per te sic sit Dominus Deus meus mihi in ea susceptor salutis mee, qui voluit me suo ewangelio testante mihi in terra nisi se patrem nominare. Pater mi desidero et opto ut /possim\ ex tua || spirituali et apostolica benedictione et pallium tue papalis et appostolice protectionis suscipere et Sancti Spiritus tui, qui in terra es Christi vicarius, particeps fieri ac ipsam domus theotonice sacram congregacionem in spiritum ingnitum sancto spiritu et divino amore /per/ incensum currum et quadrigam non Israelis sed ecclesie cum vero Helyseus in ea in celum ascendentem cernere. Sic oro Deum in hac domo semper et si non alta sapientes, tamen in omnibus perpetuam apostolicam benedictionem fideles et obedientes filii gloria celestis patris omnipotentis et tui patris apostolici spiritualis et papalis iuxta dictum salvacionis. Utinam tu semper /existas/ quasi pius et benedicens pater in fratribus huius devote domus theotunice tamquam in tuis fidelibus et spiritualibus filiis cum tibi complaceas et eis tuam dilectionem apostolicam in ansuetam correctionem sic ostendas ac ut patrem pium eis te sic exhibeas ne unquam ad nichilum eos redigas sed paternis desideriis et profectibus donis apostolicis promovere studeas. Pater noster, qui es in celis, sanctificetur, queso, nomen tuum per Benedictum, vicarium tuum, ut eiusdem patris virtute et gratia benedicat speciali benedictione et favore hunc ordinem meum et suum ut latius apareat per eam sanctificatum in celis et in terris nomen suum. Et quomodo queso

laimėjęs palaiminimo pergalę. Bet tuo pažymiu, jog aš, nors nevertas, su širdies skausmu ilgiuosi Dievo amžinojo palaiminimo, kuris yra duotinas Kristaus avinėliams, stosiantiems Teisėjui iš dešinės. Tas palaiminimas Jokūbui iš anksto numatė palaiminimą mums, kurį gausime iš Dievo su tavo apaštališku ir popiežišku palaiminimu, o tokio Ezavo[8] palaiminimo žemiškoje laimėje gauti netrokštu. Tėve mano, kelkis, sėskis ir sotinkis mano žvėriena, kad tavo siela mane palaimintų. Tačiau šiuose žodžiuose pirmiausia matai, jog stengiuosi paskatinti tavo tėvišką ir pamaldžiausią meilę popiežiaus ir Apaštalų Soste aplink šventą Vokiečių namą pamaldų tikėjimą, /ir/ stengiuosi, kad tėviško proto akimis pažvelgtum į jį bei stengtumeisi globoti ir paremti jį patį įprastomis ir naujomis apaštališkomis ir popiežiaus indulgencijomis, privilegijomis, laisvėmis ir malonėmis pamaldaus tėvo papratimu. Taigi maldauju Dievo, idant tu, kuris per rūpestingumą ir globėjiškumą, per nepaprastą popiežiaus ir apaštališkąją garbę esi tau Dievo patikėtoje Bažnyčioje, būtumei visų tikinčiųjų dvasiškasis tėvas. Taip pat tėvišku ir apaštališku protu pamaldžiam Vokiečių namui būk priedanga nuo negandų šėlsmo ir, kaip ištarė pranašas, kad būtum slėptuvė nuo audros ir lietaus. Tėve, į tavo apaštališkos galios ir šventenybės rankas atiduodu savo dvasią ir šį savo ordiną, kad per tave atpirktų mane ir jį pats Kristus, tiesos Dievas, kuris prakeikia, kaip liudija evangelija, visus pikto darytojus ir nedorus viso dvasinio luomo persekiotojus. Būk Dieve, mano Tėve, tėvas, motina, sesuo ir brolis, kad tavo užtarimu ir tavo palaiminimu įvykdyčiau Dangiškojo Tėvo valią *savo* vienuoliškajame gyvenime ir taip per Jį [Dievą], kuris tave daro savo popiežišku pagalbininku pagal Jo paties evangelijos pažadą, tapčiau „tėvas, motina, sesuo ir brolis“. Tegul pats gailestingumo Tėvas ir visos paguodos Dievas parodys man tavo tėvišką meilę šiame šventame Vokiečių name, o manęs, prašančio tavęs kiaušinio, žuvies ir duonos, niekada neatstumk nuo savęs, paduodamas akmenį, šliužą ar skorpioną, bet visokeriopu tikėjimo, vilties ir meilės parodymu bei visokiomis apaštališkomis gėrybėmis apipilk mane malone ir dorybe vardan Jo, kurio, žinau, palaimintas apaštališkasis padėjėjas esi. Tėve mano, per tave tegul Dievas paaiškina minėtą gerą savo valią savo paklusniems sūnums, dirbantiems šiame šventame Vokiečių [ordino] name. Dievo prašau, būk per savo dvasinį, apaštališką ir popiežišką rūpestingumą bei globą mano tėvas šiame pamaldžiame Vokiečių name, kad taip per tave man tėvas būtų Viešpats, mano Dievas, ir mano gerovės globėjas, kuris norėjo, kad aš, Jo evangelijai liudijant, žemėje tik Jį vadinčiau tėvu. Tėve mano, trokštu ir prašau galimybės gauti iš tavo dvasinio bei apaštališko palaiminimo palijų tavo popiežiškos ir apaštališkos globos ir dalytis šventąja tavo dvasia, kuri tavyje esti Kristaus vietininkas, ir matyti Vokiečių namo vežimą, liepsnojantį Šventąja Dvasia bei Dievo meile, šventu bendravimu degančia, o tai būtų ne Izraelio, bet Bažnyčios vežimas, kuris kyla dangun su tikruoju Eliziejumi. Todėl visada meldžiu Dievą šiame name už [brolius], net jeigu jie nesupranta aukštų reikalų, visose srityse [yra] ištikimi nuolatinei apaštališkai palaimai paklusnūs sūnūs, kad jiems būtų mūsų Visagalio Tėvo bei tavo, mūsų apaštališkasis, dvasinis bei popiežiškas Tėve, šlovė, pagal Išgelbėjimo žodžius. O kad visada būtum panašus į rūpestingą ir palaiminantį tėvą tiems šio pamaldaus Vokiečių namo broliams, kaip patikimiems dvasiniams sūnums, kuomet tau taip patinka, ir kad visam laikui parodytum savo apaštališkąją meilę kaip paprastą išteisinimą jiems, ir parodytum save, esantį jiems rūpestingu tėvu, idant niekados jų nesunaikindamas,

iuxta psalmistam pater filiorum sicut tu, pater mi, miserere semper fratrum theotunicorum, quoriam tu noscis nostre humane fragilitatis figmentum. Pater ergo mi, queso, surge quasi in alta apostolice mentis /siccomorum/ arbore non Zachei sed vicarii Christi sanctissimi more ut possis ipsum Dei Filium in hoc mundo per ipsam sacram domum theotunicam transeuntem videndo et contemplando considerare. Consurge, consurge apostolica et papali sanctitate et auctoritate in tua humilima mente ut possis laudes et gloriam ecclesie sancte tibi commisse etiam in hac sancta religione domus theotunice audire et perpendere atque virtutum vestimentis per eam induendo tuam apostolicam et papalem gloriam amplius ornare. Exsurge, pater mi, non qui dormis ut illuminet te Christus, sed exsurge iam totus a vero lumine Christo in papali officio illuminatus, ut sis ydoneus vigilare et regulam et statuta ac consuetudines necnon privilegia huius pie congregacionis considerare et quasi laude dingna sic ex sacra || scriptura perpendere. Exsurge, pater mi, ampliori sollicitudine et paterno affectu apostolice et papalis officii tui et sanctitatis tue circa tui communem defensionem promotionemque et exaltacionem huius pie et sacre religionis domus theotunice tue sedis apostolice ne contra eam unquam prevaleat hostis nec confortetur contra eam hostis. Exsurge, pater mi, maiori amore et devocione et cum apostolica et papali sanctitatis tue sollicitudine et cura studeas circuire civitatem spiritualem sancte huius congregationis domus theotunice per eius regule statutorum et consuetudinum et privilegiorum vicos et castella ac plateas ut in ampliori securitate et libertate et gracia apostolica nova Christi gloria novum quasi psalterium et nova Dei cythara in ecclesia surgat et resonet licet devota religio domus theotunica. Surge, pater mi, et exsurgat tecum bona et pia ac benigna voluntate non tantum Ierosolim sed tota ecclesia et illuminare, quia etiam gloria Domini per hunc ordinem super te orta est et lumen Dei super te etiam per hanc religionem venit ut in ea tecum /ambulent/ gentes et reges in splendore ortus sui et institutionis sue. Surge, pater mi, cum auctoritate tua papali et apostolica semper in requiem et pacem super[a] celestem et eternam. Tu et archa sanctificationis tue videlicet sancta ecclesia catholica et eius humilima incorporata[b] filia ipsa sacra domus theotunica. Pater itaque mi sic oro et opto ac desidero ut surgas, sedeas et commedas de venacione mea ut benedicat mihi anima tua in tua sacra domo theotunica, que est autem venacio mea quam deprecor te sedendo in tua apostolica et papali sede et sanctitate[c] commedere. Aspice hic in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego in cibo meo quem de venacione mea tibi nunc offero de tua pia domo theotunica. Vide, queso, humilitatem meam et laborem meum in ista venacione mea et in preperatione huius cibi nunc ad commedendum offerendi et dimitte tu propter hoc universa delicta mea cum tua benedictione apostolica. Non autem in solo pane vivit homo, testante ewangelio, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Ver||ba ergo Dei spiritus et vita sunt quod tibi nunc cibum spiritualem de verbis Dei et /non/ corporalem de panibus a sacra domo theotonica offerunt et mea venacione tibi porrigunt, ut ergo, pater mi, surgeres et sederes ac commederes cibum spiritualem mee venacionis spiritualis de domo tua sacra theotonica in papali et apostolica gloria tua.

[a] turėtų būti *semper?*
[b] incorporata dar kartą
[c] sedendo išbraukta

tuo labiau stengtumeisi jiems padėti tėviškais norais, pamokomis bei apaštališkomis dovanomis. Tėve mūsų, kuris esi danguje, teesie šventas Tavo vardas; prašau per Tavo vietininką Benediktą, kad to paties Tėvo narsumu ir malone jis palaimintų ypatinga palaima bei globa šį mano ir savo paties ordiną, idant jo vardas per jį plačiau atrodytų šventas danguose bei žemėse; ir kaip, pasak psalmininko, prašau, sūnų tėvas, kaip tu, Tėve mano, visada pasigailėk vokiečių brolių, nes pažįsti mūsų žmogiško silpnumo vaizdą. Todėl, Tėve mano, lipk aukštyn apaštališka mintimi kaip į šilkmedį, bet [šįsyk] ne Zachiejaus, o švenčiausiojo Kristaus vietininko būdu, [kad] galėtum šitame pasaulyje išvysti patį Dievo sūnų, regėdamas ir suvokdamas Jį per tą patį šventą Vokiečių namą. Kelkis, o kelkis savo kukliausiose mintyse apaštališkuoju bei popiežiškuoju šventumu ir autoritetu, kad galėtum girdėti ir suprasti tau perduotos Šventosios bažnyčios pagyrimą bei šlovę per šio švento Vokiečių namo ordiną ir, apsirengdamas jos narsumo apranga, [galėtum] kuo daugiau papuošti savo apaštališkąją, popiežiškąją šlovę.

Kelkis, Tėve mano, kad Kristus nušviestų tave nemiegantį, tačiau kelkis jau visiškai tikros šviesos, t.y. Kristaus, nušviestas popiežiaus pareigose, idant tiktum budėti ir svarstyti šios pamaldžios kongregacijos regulą, statutus ir papročius bei privilegijas ir kaip verta pagyrimų suprasti jas pagal Šventąjį Raštą. Kelkis, Tėve mano, su platesniu rūpestingumu bei tėviška meile kaip apaštalas, statydamas bendrą tavo popiežiaus pareigų ir šventenybės pylimą Apaštalų Sostui, aukštindamas bei girdamas šį pamaldžios bei šventos religijos Vokiečių namą, kad priešas niekada nenugalėtų jo nei gautų pagalbos prieš jį. Kelkis, Tėve mano, su didesne meile bei prisirišimu ir stenkis savo šventenybės apaštališkuoju bei popiežiškuoju rūpestingumu ir globa apsupti dvasiškąją šio šventos kongregacijos Vokiečių namo pilį jos regula, statutais, papročiais ir privilegijomis kaip gatvėmis, bokštais ir aikštėmis, kad aprūpintas didesniu saugumu, laisve bei apaštališka malone Vokiečių namas iškiltų lyg pamaldus ordinas bei garsėtų, būdamas naujoji Kristaus šlovė, kaip nauja psalmių knyga bei Dievo naujoji citara. Kelkis, Tėve mano, ir tesikelia šalia tavęs su geru, pamaldžiu ir dosniu noru ne vien tik Jeruzalė, bet ir visa Bažnyčia, ir apšviesk, nes net Dievo šlovė užtekėjo virš tavęs per šį ordiną – net per tokį ordiną tau šviečia Dievo šviesa, kad joje su tavimi šlovingai vaikščiotų tautos bei karaliai šviesiajame Jo patekėjime pagal Jo tvarką. Kelkis, Tėve mano, su savo popiežiaus bei apaštalų autoritetu visada taikai, visuomet amžinos dangaus ramybės naudai. Tu su savo šventumo arka, t. y. Šventąja visuotine bažnyčia, kurioje yra įkūnyta labai kukli dukra, būtent šis šventas Vokiečių namas. Todėl, Tėve mano, taip meldžiu ir tikiuosi bei trokštu, kad keltumeisi, sėstumeisi ir sotintumeisi mano žvėriena, kad tavo siela mane palaimintų šiame šventame Vokiečių name. Tačiau ką reiškia manoji žvėriena, kuria prašau tavęs sotintis, kai sėdi Apaštalų Soste bei šventenybėje? Žiūrėk į mane ir pasigailėk manęs, nes vienas esu ir vargingas dėl to maisto, kurį dabar tau siūlau – savo žvėrienos šventajame tavo Vokiečių name. Prašau atsižvelgti į mano kuklumą bei vargą dėl tos žvėrienos ir šį čia siūlomą valgį maistą ruošiant. Dėl šios [žvėrienos] atleisk man visas mano nuodėmes su savo apaštališkąja palaima. Nes, kaip teigia evangelija, žmogų gaivina ne vien tik duona, bet kiekvienas Dievo ištartas žodis. Nes Dievo žodžiai – dvasia bei gyvenimas. Dėl to tau siūlau dabar dvasišką valgį sudarantį Dievo žodį, kuris išeina iš šventojo Vokiečių namo,

Ideo libros tres, quos de regula, statutis et consuetudinibus ac de privilegiis huius sancte religionis et ordinis auxilio Dei conscripsi, tue papali et apostolice sanctitati cure et sollicitudini transmisi et destinavi. In primo autem libro auxiliante Deo declaravi, quomodo hec sacra tua Domus Theotonica, quantum ad suam regulam et capitula regule sue assimilatur et similis quodammodo terreno paradyso comparabatur secundum ea, que in *Genesi* de ipso paradyso legimus. In secunda autem parte hunc ordinem, quantum ad eius statuta et consuetudines civitati spirituali Ierosolim, quam Johannes in *Apocalipsi* describit, prout Dei gracia mihi dedit, comparavi et interea similitudinem et comparacionem per hos libros probavi, eiusque congregacionem spiritualem civitatem Ierosolimitanam demonstravi. In tercia vero parte propter indulgencias, privilegia, libertates et gracias apostolicas ipsam sacram Domum Theotunicam cum auxilio Dei spiritualem archam veri Noe Christi manifestavi. Pater igitur mi surge, sede et commede de hac venacione mea ut benedicat mihi in isto ordine anima tua benedictione apostolica tua, quia facta est pro gloria et laude sedis apostolice tue et sancte ecclesie ipsiusque domus theotunice declaratione et consolacione. De hac ergo venacione mea spirituali cibos spirituales tue apostolice sanctitati et auctoritati offero et per sensus, exposiciones et similitudines spirituales de terreno paradyso de civitate ierosolimitana et de Noe archa in sacra tua domo theotunica secundum eius regulam, consuetudines, statuta et privilegia apostolica. Sicut adipe et pinguedine te more psalmiste saciari et repleri desidero et exopto et labiis exultacionis in laudes huius tue sacre domus te prorumpere mecum concupisco. Verumptamen hec spiritualis venacio non || tantum est mea sed eciam ipsius Rebecce. Hec est sancte ecclesie tibi benedicto apostolico commisse. Rebecca enim interpretatur 'paciencia' vel 'multa paciencia' seu 'que multum accepit'. Et ipsa ecclesia paciencia multa a Deo accepit, quod iuxta psalmistam sepe per hereses et iniquorum persecutiones quasi in dorso fabricatores substinuit nec expungnari potuit sed innumerabilia beneficia divina in omnibus religionibus et ordinibus spiritualibus ac in religiosis omnibus accepit, per quorum omnium statum tamquam per Iacob subplantatorem mundi, dyaboli et vitiorum et Deo dilectum et non per Esau hominem secularem, hyspidum peccatis et viciis plenum, in negociis secularibus velud et venacione agresti occupatum vero patri celesti celestem hedum Christum devote offerendo in cibo porrigit ut eternam benedictionem optinere /accipere/ adeo possit. Hec autem ecclesia catholica quando regulam statuta et consuetudines privilegia indulgencias et libertates ac gracias apostolicas ad exemplum aliarum religionum huic sacre domui concessit, quasi vestibus valde Esau bonis et odore agri pleni mea vestimenta virtutum bona fama eam flagrantem Rebecca fecit, ut merito mea spirituali venacione paradyso terreno civitati Ierosolimitane et arche Noe comparari seu asismilari possit. Sede, ergo, et commede, pater mi, de hac venacione mea ut cognoscendo et meditando in sede tue apostolice sanctitatis et auctoritatis hos libros tibi scriptos de tua sacra domo theotunica, sicut in canticis dicitur, dulces velud mel et lac non sub lingua sed in mente tua sentias et in hac religione, tanquam in Dei dextera sedendo, omnes infideles Dei tuos et huius domus inimicos quasi scabellum pedum Dei et tuorum desideriorum sanctorum per obedienciam ponas. Sed et commede, pater mi, de hac venacione mea ut sedendo more salvatoris iuxta puteum apostolice sapientie fatigatus, quandoque ex tua papali sollicitudine tue apostolice cure

vietoje tos fizinės duonos; jį tau ištiesiu iš savo medžioklės, kad keltumeisi, Tėve mano, sėstumeisi ir tavo popiežiaus bei apaštališkos šlovės naudai sotintumeis mano dvasinės žvėrienos dvasiniu maistu, kilusiu iš tavo švento Vokiečių namo.

Todėl tris knygas, kurias, Dievo padedamas, surašiau apie statutą, nuostatus ir papročius, ir taip pat apie šio švento ordino privilegijas, nusiunčiau ir paskyriau tavo popiežiškos ir apaštališkos šventenybės rūpesčiui ir globai. Taigi, pirmojoje knygoje, padedant Dievui, paskelbiau, atsižvelgiant į šito tavo švento Vokiečių namo statutą ir to statuto straipsnį, kaip šis ordinas gali būti gretinamas panašiai su kokiu nors žemišku rojumi, su tuo, ką skaitome Pradžios knygoje apie tą rojų. O antroje dalyje, kaip man Dievo malonė leido, palyginau šį ordiną pagal jo statutą ir įpročius su Jeruzalės dvasiniu miestu, kurį [šv.] Jonas aprašė „Apokalipsėje", ir, ištyręs jų panašumą ir palyginimą šiomis knygomis, parodžiau ordino artimumą dvasiniam Jeruzalės miestui. O trečioje dalyje dėl apaštališkų indulgencijų, privilegijų, laisvių ir malonių paaiškinau su Dievo pagalba patį šventą Vokiečių namą esant dvasine tikro Nojaus–Kristaus arka. Taigi, mano Tėve, kelkis, sėskis ir sotinkis mano žvėriena, idant šiame ordine tavo apaštalų palaima mano sielą palaimintų, nes šis veikalas yra sukurtas tavo Apaštalų Sosto bei Šventosios bažnyčios šlovei ir garbei bei to paties Vokiečių namo garsui bei paguodai. Todėl iš šios mano dvasiškos medžioklės [duodu dvasinį maistą] tavo apaštalų šventenybei bei autoritetui ir pristatysiu interpretuodamas paaiškinimus bei palyginimus su dvasiniais reikalais, būtent „žemiškąjį rojų", „Jeruzalės miestą" ir „Nojaus arką", šventą Vokiečių namą pagal jo regulą, papročius, statutus bei apaštališkąsias privilegijas. Lyg psalmininkas noriu ir trokštu tave pasotinti bei pripildyti riebalų ir taukų; geidžiu džiaugsmo balsu ūmai giedoti su tavimi šio švento namo garbei. Nes ši dvasinė žvėriena priklauso ne tiek man, kiek Rebekai, t.y. Šventajai, tau, apaštališkasis Benedikte, perduotai Bažnyčiai. Nes Rebeka reiškia „kantrybė", arba „didelė kantrybė", arba „ta, kuriai tenka [patirti] ". O pačiai Bažnyčiai teko daug kantrybės iš Dievo, nes, pasak psalmininko, Bažnyčia dažnai turėjo kentėti dėl erezijų ir persekiotojo piktadarių, kaip statybininko mušama nugara, bet būti nugalėta jai neteko, be to, jinai gavo nesuskaitomą daugybę Dievo labdarų visiems ordinams, dvasininkams, šventinimams, vienuoliams. Ji malonę gauna per visų dvasininkų ramią būseną, per Jokūbą, pasaulį, velnią ir ydas apgaunantį Dievo mylėtinį, o ne per Ezavą, pasaulietišką gauruotą, nuodėmėmis apaugusį žmogų, ydų pilną bei pasaulio reikalais lyg žemdirbyste užsiėmusį. O jinai aukodama dangiškąjį avinėlį Kristų Dangiškajam Tėvui, pamaldžiai paduoda maistą, idant galėtų gauti amžiną palaiminimą. Tačiau Visuotinė bažnyčia taip daro, aprūpindama šį šventą namą regula, statutais, papročiais, privilegijomis, indulgencijomis, laisvėmis bei apaštališkosiomis malonėmis, kaip pavyzdį kitiems ordinams – tada Rebeka padarė, kad tas namas įkvėpintų apdarą geradarybių garbe, tarsi itin gerais Ezavo rūbais bei laukų kvapu, idant pelnytai galėtų būti lyginama arba tapatinama per dvasinę mano žvėrieną su žemiškuoju rojumi, Jeruzalės miestu bei Nojaus arka. Sėskis tada ir sotinkis, Tėve mano, šia mano žvėriena, kad, [sėdėdamas] savo Apaštališkosios šventenybės ir autoriteto Soste, pažintum ir svarstytum šias tau rašytas knygas apie tavo šv. Vokiečių namą, kaip Giesmių knygoje rašoma, kad jaustum, kokie jie saldūs lyg medus ir pienas ne po liežuviu, bet mintyse, ir, sėdėdamas šiame ordine, kaip Dievo dešinėje, visus Dievą netikinčius, t. y. tavo bei šio ordino priešus, per paklusnumą padėtum kaip suolelį po Dievo ir tavo šventų norų kojomis.

eciam digneris per hos libros tibi scriptos cum hac religione tanquam cum muliere samaritana sue spirituali custodie intenta colloquendo de divine sapientie salutari aqua || domo deductionis gaudium habere et de alto puteo sapientie divine per ipsam velud per ydriam humilem aliquam spiritualis sensus guttam haurire quam cum cibo divine voluntatis non per discipulos Domini oblatos sed in ewangelio tibi et in lege proposito valeas sumere. Sede et commede, pater mi, non cum Helya sub iunipero ut angelo ammonente bibas aquam de vase et commedas de subcinericio panem sed se sicut Dei Filius, cuius es vicarius sedet ad dexteram Dei, sic sede tu cum tua auctoritate et sanctitate apostolica in religione ista sancta domo theotunica velud in quadam Dei spirituali dextera et comede bona voluntate hos libros scriptos tibi dicta ut, qualis ipsa sit, tua mens apostolica non sit ignara, ut huius pie domus et religionis laude cum salutacione quasi cibum sumas de sacre scripture dulci favo et melle. Sede, pater mi, in sede maiestatis tue apostolice quasi in excelso solio glorie tue divine cum semper optata tua et ecclesie prosperitate et commede cum pio humilique intellectu et aprobacione tua apostolica, quasi de venacione mea, ve, lamentaciones et carmina contenta in hiis libris tibi et tue apostolice auctoritati et sanctitati scriptis de hac domo theotunica, sicut librum, quem vidit etiam /et/ commedit Ezechiel propheta. Hec desidero, hec rogo, hec deprecor, peto et oro ut Deus det tibi in sede apostolica tanquam super cherubin cum tua sanctitate papali sedere ut humili et bona ac benigna voluntate sanctitatis tue dingneris hos libros sacre domus theotunice suscipiendo devorare. Voluntas enim Dei fuit ut tam cito post tuam papalem et apostolicam promocionem de hac venacione meorum librorum tibi tam subito offerrem ut daviticum animum tuum non ad Absalon sed ad hanc piam religionem domum theotunicam, cum Dei auxilio inclinarem. Voluntas Dei, cui, secundum Paulum, nemo potest resistere, fuit ut tacito de hac venacione mea mentis tue apostolice cibum sumeres et hunc ordinem paradysum ecclesie spiritualem cognosceres. Voluntas Dei tam placens et perfecta esse poterat ut spiritualis commestionis et mee venacionis tam cito hec domus theotunica pia tue apostolice sediper hos libros offerat ut | hunc ordinem quasi spiritualem ierosolimitanam congregationem per sua statuta et consuetudinem tua papalis sanctitas perpendat. Voluntas Dei fuit que dat pacem ewangelicam hominibus bone voluntatis in terris, ut per hos libros intelligas, quomodo hec religio quasi spiritualis archa veri Noe Christi archa existat et inter flumina perturbacionum et diluvia etiam non a protectione et defensione gubernacione apostolica ac divina indigeat. Voluntas Dei, que, secundum prophetam, nullius peccatoris mortem desiderat, fuit ut tam cito tua papalis et apostolica sanctitas et sancta sollicitudo perciperet, seu per libros huius pie domus theotunice cognosceret, quam plenus, quam amenus, quam perfectus, quam deliciosus spiritualis paradysus foret, et intelliget /quam/ clara, quam firma, quam preciosa, lata et alta spiritualis ierosolimitana civitas esset, necnon scire quam secura et undique bene munita veri Noe Christi archa ipsa et ecclesia catholica existeret, in qua Deus te benedictum apostolicum papalem vicarium suum erigere dingnatus est, quoniam per venacionem horum librorum videret qualis spiritualis paradisus civitas ierosolimitana et Noe archa hec domus theotunica ex sola sancte ecclesie tibi commisse participatione et communione dici et predicari posset. Voluntas Dei, qui Ipso per prophetam testante, est in omnibus sanctis et electis suis, erat ut per hos libros tibi

Tačiau sotinkis, Tėve mano, mano žvėriena ir sėskis lyg Išgelbėtojas, pavargęs prie apaštališkosios išminties šulinio. O kada iš tavo apaštališkos priežiūros popiežiaus rūpestingumu malonėsi per šias tau parašytas knygas kalbėti su šiuo ordinu, kaip [Jėzus] su samariete, jo dvasinėn globon atiduota, bylodamas apie gydantį Dievo išminties vandenį, džiaugsiesi prisiekiančiais Namui, ir iš gilaus Dievo išminties šulinio, kaip iš bet kokio kuklaus puodo jis gertų dvasinio supratimo lašelį, kurį galėtum pasiimti su Dievo valios maistu, kuris yra perduotas tau ne Viešpaties mokinių, bet gaunamas iš evangelijos bei [Dievo] įstatymų. Sėskis ir sotinkis, Tėve mano, ne su atsigulusiu po kadagiu Eliju, kai angelas jam liepė atsigerti vandens iš ąsočio bei valgyti keptą paplotį, bet kaip Dievo sūnus, sėdintis Dievo dešinėje, kurio vietininkas tu esi. Taip pat sėskis autoritete bei šventenybėje savo, šio Vokiečių namo ordine, tarsi jis būtų dvasinė Dievo dešinė, ir geru noru sotinkis šiomis tau parašytomis knygomis, idant tavo apaštališkoji mintis žinotų, koks tas ordinas yra, kad šio pamaldaus Namo bei ordino garbei sveikai imtum maistą iš Šventojo Rašto saldaus korių medaus. Sėskis, Tėve mano, savajame Apaštalų didenybės Soste, kaip aukštoje tavo dieviškos šlovės kėdėje su tavo sėkme ir gera Bažnyčios klotimi, kurios visuomet trokštame, bei su maldingu, kukliu supratimu ir su tavo apaštališkuoju pritarimu, valgyk iš mano žvėrienos liūdesį, vaitojimus ir dainas, esančias šiose knygose, kurios buvo sukurtos parodyti tau ir tavo apaštališkajam autoritetui bei šventenybei šį ordiną, kaip toji knyga, kurią pamatęs valgo pranašas Ezechielis. To trokštu, to prašau, to maldauju, to ieškau bei meldžiuosi, kad Dievas tau leistų sėdėti savo Apaštalų Soste, lyg virš kerubinų su popiežiškąja šventenybe, kad su tavo kukliu, geru ir dosniu noru malonėtum godžiai skaityti šias šv. Vokiečių namo knygas. Nes Dievo valia buvo tokia, kad Jam tave paaukštinus į apaštališkąsias popiežiaus pareigas, kuo greičiau pateikčiau tau šių mano knygų žvėrieną, idant tavo dovydiškąjį požiūrį, padedant Dievui, pakreipčiau ne Absaolono link, bet į šį pamaldų Vokiečių namo ordiną. Dievo valia, kuriai, pasak Pauliaus, niekas negali prieštarauti, buvo tokia, kad tyliai paimtum maistą iš šios mano žvėrienos savo apaštališkajai išminčiai bei susipažintum su šiuo ordinu – dvasišku Bažnyčios rojumi. Dievo valia galėjo būti tokia maloni ir tobula, kad šis pamaldus Vokiečių namas aukotų tavo Apaštalų Sostui šias dvasinio valgio ir mano žvėrienos knygas greitai, kad tavo popiežiaus šventenybė suprastų šį ordiną, esantį per jo statutus bei paprotį dvasiškąja Jeruzalės kongregacija. Dievo valia buvo žemėje suteikti evangelijos ramybę geros valios žmonėms, kad per šias knygas suvoktumei, jog šis ordinas – dvasinė tikrojo Nojaus, t. y. Kristaus, arka ir kad jam reikia apaštališkosios bei dieviškosios globos, priedangos bei vairavimo, kolei plaukia audros bangose ir tvanuose. Dievo valia, kuri, pasak pranašo, jokiam nusidėjėliui žūties netrokšta, buvo tokia, kad tavo popiežiaus bei apaštališkoji šventenybė bei šventas rūpestingumas taip greitai suprastų arba per šio pamaldaus Vokiečių namo knygas sužinotų, koks sotus, malonus, tobulas, koks džiuginantis bus tas dvasinis rojus, ir suvoktų, koks šviesus, stiprus, vertingas, platus bei aukštas tas dvasinis Jeruzalės miestas, ir žinotų taip pat, kokia saugi bei visapusiškai gerai apginta yra tikrojo Nojaus, t. y. Kristaus, arka bei Visuotinė bažnyčia, kuriai Dievas malonėjo paskirti tave savo palaimintu, apaštališkuoju popiežiumi-vietininku, kuomet per šių knygų žvėrieną pažvelgtum, kokiu dvasiniu rojumi, Jeruzalės miestu ir Nojaus arka galėtų būti pavadintas šis Vokiečių namas vien iš tau perduotos

scriptos eciam quelibet sancte ecclesie religio cognosceret quomodo et ipsa propter suam regulam statuta et consuetudines, per privilegia sua, sicut domus ista theotunica vel congruentius quasi spiritualis paradysus et spiritualis ierosolimitana civitas vel Noe veri Christi archa spiritualis dici et reputari valeret. Pater ergo mi, sic peto et oro Deum devote ac deprecor tue apostolice sanctitatis humilitatem ut surgas et sedeas et taliter, ut dictum est, de hac venacione mea tibi per hos libros domus theotunice oblatos perlegendo et legendo aut ad legendum et perlegendum seu cognoscendos alteri committendo spiritualiter commedas. Tantamque sic fragrantiam velud de agro pleno virtutum odore de exemplis virtutum et bonarum operationum tanquam de vestimentis huius devote domus theotunice precedere || sencias, ut sic post sumptum pie lectione spiritualem cibum tuo apostolico favore a te amplexatus ad tue benedictionis et dilectionis osculum eciam me indingnissimum solita sanctitatis tue humilitate accipias. Benedicat itaque mihi anima tua in hac et cum hac religione mea domo theotunica ut, secundum propheciam patriarche Ysaac, etiam benedictionibus, ut in *Genesi* dicitur, repleatur qui eciam benedicere dingnatur et etiam maledictoribus eternis terreatur, qui ei contra tuam et tue sedis apostolice benedictionem maledicere conatur. Benedicat mihi anima tua cum benedictione apostolica tua et huic religioni mee ut, secundum exhortaciones psalmiste, etiam anima mea et huius ordinis congregatio devota in omni loco dominacionis divine semper valeat in tua sede Dominum benedicere. Benedicat mihi anima tua benedictione apostolica tua ut, secundum prophetam, Dominus Deus noster magnificetur vehementer in te per domum hanc theotunicam. Benedicat mihi anima tua cum speciali gracia et approbatione ac confirmatione tua in hac religione mea, ut, iuxta prophete dictum, sit etiam benedictio a Domino Deo qui fecit celum et terram, qui cum tua apostolice sedis obediencia et benedictione et cum sancte ecclesie communione custodiunt plene eius statuta, consuetudines et regulam. Benedicat mihi anima tua de venacione spirituali mea et benedic, Domine, Domum istam Theotunicam ut, sicut scriptum est, etiam per te et per eam ac in ea semper sit benedictus Dominus Deus et laudabilis et gloriosus in secula. Benedicat mihi, queso, anima tua cum benedicta et apostolica sanctitate tua, et benedic Domum istam Theotunicam confirmacione et protectione tua, ut mihi et ei apareat ex apostolica et papali bendictione tua, quod vere semper benedictus sit Deus in ea et in sede ac ecclesia tua, qui docet etiam me cecum hominem a nativitate et manus meas per libros hos ad prelium ac digitos meos ad mirabile bellum contra omnem huius pie Domus Theotunice impium inimicum. Utinam anima tua sic huic ordini benedicat ut, iuxta Pauli apostoli ammonitionem, nunquam sedes tua apostolica nec aliquis alius ecclesie filius ei maledicere incipiat. Utinam tua apostolica benedictio tam copiose super hanc descendat ut et ipsa quamvis non ad interitum propter episcopatus impedimentum tantum saltem ad suum amorem et ad dilectionem atque ad | favorem venerabilem archiepiscopum Rigensem, quandoque inflamare et attrahere incipiat ut cognoscat quam bona et quam iocunda fratrum habitatio in ea existat. Pater itaque mi, Benedicte, sic, si fas est mihi demptori te et tuam apostolicam et humilem sanctitatem, ut surgas et sedeas et commedas meditatione ac lectione seu examinacione horum librorum de renacione mea spirituali et non tantum mihi, sed et huic domui theotunice, paradiso et Ierusalem ac arche Noe sic comparare ac assimilare,

Šventosios bažnyčios dalyvavimo ir bendravimo. Valia to Dievo, kuris, Jam liudijančiais pranašo žodžiais, gyvena visuose Jo šventuosiuose bei išrinktuosiuose, buvo tokia, kad per šias tau parašytas knygas, kažkoks Šventosios bažnyčios ordinas suprastų kaip ir jis, dėl jo regulos, statutų, privilegijose atsispindančių papročių, kaip tas Vokiečių namas, arba panašesnis, vertas būti pavadintas arba išgarsintas lyg dvasinis rojus, dvasinis Jeruzalės miestas, vėl Nojaus, t. y. Kristaus, arka. Todėl, Tėve mano, taip ieškau bei meldžiu Dievą ir maldauju tavo apaštališkosios šventenybės kuklumo, kelkis, sėskis ir, kaip sakoma, tokiu būdu dvasiškai sotinkis šia mano žvėriena, perskaitydamas bei skaitydamas arba perduodamas kitam, idant jis suprastų, skaitydamas šias tau parašytas knygas apie Vokiečių namą. Pajausk, koks stiprus kvapas, tarsi kylantis iš narsumų kvapų pilno lauko, išeina iš dorybių, gerų veiksmų pavyzdžių, kaip kyla iš šio pamaldaus Vokiečių namo abitų. Pabaigus šį pamaldaus skaitymo valgį, apaštališkaja malone paimk mane, labiausiai jo nevertą, įprastu tavo šventenybės kuklumu, apkabindamas mane prie savo palaimos bei meilės bučinio. Todėl tepalaimina mane tavo siela šiame ordine ir kartu su juo, mano Vokiečių namu, kad pagal patriarcho Izaijo pranašystę, jis pripildytų palaiminimais tą, kaip sakoma Pradžios knygoje, kuris malonėja palaiminti [kitus] ir tegul tas, kuris kyla prieš tavo bei tavo Apaštalų Sosto palaimą, keikdamas [tą Namą] amžinai baiminasi piktdarių.

Tepalaimina mane bei šį mano ordiną tavo siela apaštališkaja tavo palaima, kad, pagal psalmininko patarimus, net mano siela bei pamaldžioji šio ordino bendrija visur, kur viešpatauja Dievas, visada sugebėtų pašlovinti Viešpatį per tavo Sostą. Tepalaimina mane tavo siela savo apaštališkaja palaima, kad, pasak pranašo, šis Vokiečių namas stipriai pašlovintų per tave. Tepalaimina mane siela tavo ypatinga malone bei pagyrimu ir patvirtinimu šiame ordine, kad, pagal pranašo žodžius, būtų palaima iš Viešpaties Dievo, kuris sukūrė dangų ir žemę, kuris su tavo Apaštalų Sosto paklusnumu bei palaima ir Šventosios bažnyčios bendravimu pilnai globoja to ordino statutus, papročius ir regulą.

Tepalaimina mane tavo siela iš mano dvasinės žvėrienos ir palaimink, Viešpatie, šitą Vokiečių namą, kad, kaip yra parašyta, taip pat per tave ir per jį ir jame visada būtų garbinamas Viešpats Dievas, giriamas ir šlovinamas per amžius. Tepalaimina mane, maldauju, tavo siela su palaiminta ir apaštališka tavo šventenybe, ir palaimink šį Vokiečių namą savo pastiprinimu ir globa, kad man ir jam pasirodytų iš tavo apaštališko ir popiežiško palaiminimo, kad tikrai Dievas būtų visada pašlovintas jame ir Šv. Soste, ir tavo Bažnyčioje. Dievas moko mane, aklą nuo gimimo žmogų, [paruošdamas] mano rankas kovai per šias knygas ir mano pirštus nuostabiam karui prieš kiekvieną šio doro Vokiečių namo nedorą priešą. O kad tavo siela šį ordiną taip palaimintų, kad, pasak apaštalo Pauliaus pamokymo, niekada tavo Apaštalų Sostas nei koks nors kitas Bažnyčios sūnus prieš jį piktžodžiauti nepradėtų. O kad tavo apaštališkasis palaiminimas taip gausiai ant jo nužengtų, kad net pats [Namas] pradėtų pritraukti ir uždegti gerbiamą Rygos arkivyskupą ne pražūčiai, kenkiant vyskupijai, bet jo [t.y. Namo] meilei ir prielankumui, ir globai, kad [arkivyskupas] pažintų, koks geras ir koks malonus yra brolių gyvenimas ordine. Taigi, mano Benedikte, aišku, jei yra leidžiama man, nusidėjėliui, prašyti tavęs ir tavo apaštališkos ir nuolankios šventenybės keltis, sėsti bei užsiimti šių knygų apie mano dvasinį atgimimą apmąstymu ir skaitymu, ir tyrinėjimu, gal ne

dingneris tua papali clementia benedicere ac per eam totam ecclesiam tibi commissam, et omnium fidelium animos contra infideles armando confortare et infidelium nephandissimas presumpciones refrenare et pastoralem mentem Rigensis archiepiscopus ad eius amorem inclinare. Utinam tua benedictio tam larga super paradysum huius religionis spiritualem tam larga descendat ut et eidem venerabili archiepiscopo ut paradysus amenus et delectabilis ac dulcis esse apareat. Deus omnipotens, qui congregavit maria in unum locum ut apareret ardida, sicut sacra dicit scriptura, et qui aquam in vinum mutavit, ut ewangelista Iohannes dicit, ille etiam mentem episcopalem Rigensis archiepiscopi dingnetur pro intellectu illustrare ut studeat hanc domum theotunicam quasi Ierosolimitanam civitatem spiritualem contra omnia vicis ordinatam et munitam considerare. Utinam tue benedictionis apostolice virtute de cetero eius episcopalis mens velit, ut Archam spiritualem hunc ordinem domus theotunice pia mente edificare et promovere, eciam si non liceat sibi ad eam intrare. Pater itaque surge et sede et commede de hac mea venacione spirituali ut benedicat mihi anima tua et papalis seu apostolica sanctitas et auctoritas tua in hac pia religione ac Domo Theotunica tua ut in ea sit benedicta mea et cuiuslibet anima divinis et tuis ac tue apostolice sanctissime sedis preceptis et mandatis sollicite et devote semper et ubique intenta. Quod mihi Christus concedat, qui benedictus Deus vivit et regnat. Amen.

tik teiktumeisi savo malone palyginti ir sugretinti šį Vokiečių namą su rojumi ir Jeruzale, ir Nojaus arka, [bet ir] palaiminti per jį visą tau patikėtą Bažnyčią, teiktumeisi. Teikis visų tikinčiųjų sielas prieš netikinčius rūpinimusi paguosti ir neapsakomai blogą netikinčiųjų užsispyrimą sutramdyti, ir palenkti ganytojišką Rygos arkivyskupo[8] protą to ordino meilėn. O kad tavo toks dosnus palaiminimas ant šio ordino dvasinio rojaus nužengtų, kad ir tam pačiam gerbiamam arkivyskupui Vokiečių ordinas pasirodytų kaip žavingas ir nuostabus, ir malonus rojus. Visagalis Dievas, kuris suvedė jūras į vieną vietą, kad pasirodytų sausuma, kaip sako Šventasis Raštas, ir kuris vandenį vynu pavertė, kaip evangelistas Jonas sako, tegul teikiasi apšviesti Rygos arkivyskupo vyskupišką protą supratimui, kad jis stengtųsi žiūrėti į šį Vokiečių namą, kaip į dvasinį Jeruzalės miestą, įsteigtą prieš viską ir įtvirtintą. O kad dėl tavo apaštališkojo palaiminimo gerumo vėl jo vyskupiškas protas norėtų pastatyti ir iškelti tarsi dvasinę Arką iš Vokiečių namo ordino, net jei nebūtų leidžiama jam į jį įeiti. Taigi, Tėve, kelkis ir atsisėsk, ir sotinkis šia mano dvasine žvėriena, kad tavo siela ir popiežiška arba apaštališka šventenybė palaimintų mane ir tavo galia šiame pamaldžiame ordine ir tavo Vokiečių name, kad jame būtų palaiminta mano ir bet kurio kito siela, kuri rūpestingai ir pamaldžiai visada ir visur atsiduoda Dievo ir tavo, ir tavo Švenčiausiojo Apaštalų Sosto pamokymams ir nurodymams. Teleidžia man šitai Kristus, palaimintas Viešpats, kuris gyvena ir viešpatauja. Amen.

68

1337.XI.[15], Miunchenas

Imperatorius Liudvikas IV dosniai dovanoja Vokiečių ordinui Lietuvą, Žemaitiją ir Rusią, nors jos niekada nepriklausė nei dovanotojui, nei gavėjui.

Rs.: A – Berlynas, PKKA, Schiebl. XX, Nr. 29, 725 x 560 mm pergamentas, kuris iki 1945 m. dar turėjo imperatoriaus auksinį antspaudą. Antspaudas kadaise kabėjo ant žalios ir rožinės spalvos šilkinės virvutės. Tekstas pažymėtas imperatoriaus ženklu. Iliuminuota L raidė vaizduoja erelį, kuris tarsi lesa sėdinčio liūto karčius – žr.: Nikžentaitis A., *Gediminas* (Vilnius, 1989). Q raidė papuošta žiedais; B – ten pat, Schiebl. 52, r. 12, Vokiečių ordino magistro notaro Hermano de Caminata nedatuotas, tačiau magistro ir Bavarijos grafo Henriko II antspaudais patvirtintas nuorašas. Pagal PU, III redaktorius, tai paties dokumento konceptas; C – ten pat, 1393.IV.28 nuorašas – žr.: Nr. 80; D – Schiebl. XX, Nr. 29a, 470 x 291 mm pergamentas, nuorašas, padarytas iš C apie 1400 m.; E – Schiebl. XX, Nr. 31, 1421.V.10 Pamedės vyskupo Gerhardo padaryta notarinė kopija; F – 1421.XI.5 Pamedės vyskupo Gerhardo ir Kulmo vyskupo Jono padaryta notarinė kopija; G – Schiebl. 52, Nr. 13; H – Schiebl. 52, r. 32; I: OF 11b, l. 142^{v}; J – OF 72, l. 342^{v}; K – OF 7, l. 47; V – Vertimas į vokiečių kalbą, OF 270a, l.48^{v}. Čia naudotasi A ir B.

Pub.: a. CDL, Nr. VI, p. 42–44; b. PU, III, Nr. 134, p. 96–100. Pastarasis leidinys turi išsamesnį rankraščių ir ankstesnių šio teksto leidimų sąrašą.

Ludowicus Quartus Dei gracia Romanorum imperator semper augustus universis Christi fidelibus presentibus et posteris graciam suam et omne bonum. Multifariam multisque modis variis christianus populus, quem orthodoxe fidei volgor[a] illuminat diversarum virtutum iubare irradians et preclarus[b] sacrum ac felix Romanum imperium cunctis mundi presertim principatibus quibuslibet barbaris prepollere nacionibus fecit in preterito, verum eciam disponente omnium Domino eficiet in futuro. Nempe publice rei tuicio de stirpe gemina pullulans[c] vimque suam exinde muniens celibi videlicet[d] milicia solidat et confirmat sicque eminencia extollitur et perversorum presertim crucis Christi inimicorum infidelium malicia extra mundi terminos profugatur. Eapropter non tantum in nostris armatis militibus seu bellorum ducibus, quantum in religiosorum assidue Deo militancium devotis intercessionibus et aliis piis operibus nostre spei anchoram fingentes coruscantis[e] glorie nostre solium sublimius et solidius in speculo sublevatur. Religiosam itaque vitam ducentibus serenitatem nostram convenit prospicere [et] ipsorum utilitatibus intendere, ut felicis status recipiat incrementum et [ad] eorum facultates augendas graciosa largicio principis excitatur. Inter ceteros autem illi precipue nostram graciam, beneficia et benivolenciam promerentur, quibus hospitalitatis piissime et defensionis rei publice necnon alia[f] pietatis opera suffragantur, qui abiectis rebus suis propriis voluntatibus abdicatis spretoque suorum corporum cruciatu ascendentes inadverso pro Romano imperio et domo Ierusalem se murum non formidant exponere et in proprio sangwine pro fide catholica et paternis legibus animarum suarum pallia rubricare, veluti venerabiles in Christo frater Theodericus de Aldenburg magister generalis, princeps noster et Romani imperii karissimus, ceterique fratres ordinis hospitalis beate Marie domus Theutonicorum Ierosolimitani, quorum sancta religio ab imperialibus beneficium sumpsit inicium ac [sicut] imperialis ortus floridus imperatorum

[a] B: *fulgor*
[b] B: *preclarum*
[c] B: *pollulans*
[d] B: *nėra*
[e] B: *choruscantis*
[f] B: nėra

Liudvikas[1], Dievo malone visada didis romėnų imperatorius, visiems dabar esantiems ir paskui būsiantiems tikintiesiems Kristų savo malonę [reiškia] ir visokio gėrio [linki]. Daugelyje vietų ir labai įvairiais atvejais krikščioniška tauta, kurią apšviečia tikrojo tikėjimo stulbinanti šviesa, spinduliuojanti ir pasižyminti visokiomis dorybėmis, praeityje pasiekė, kad šventa ir laiminga Romos imperija išsiskyrė iš visų pasaulio valstybių, tapo galingesnė už visas, ypač už barbarų, tautas, o, taip Viešpačiui tvarkant, ir už visas kitas pasidarys dar stipresnė ateityje. Juk rūpinimasis visuomenės reikalais, iš dvigubo pagrindo kildamas ir savo jėgą iš ten grūdindamas, nevedusių vyrų (vienuolių), rodos, tarnybą stiprina ir sutvirtina [save], taip [jos] pranašumas iškeliamas, ir klaidatikių Kristaus kryžiaus priešų piktybiškumas už pasaulio ribų išvaromas. Dėl to, kreipiant mūsų viltingą žingsnį ne tiek į mūsų ginkluotus riterius bei karų vadus, kiek į vienuolių, atkakliai kovojančių Dievo naudai, pasiaukojamus įžadus ir kitus dorus darbus, mūsų rusenančios garbės sostas pakils aukščiau ir tvirčiau sargybos bokšte. Taigi religingą gyvenimą gyvenantiems [vienuoliams] mūsų ramybės dera tikėtis ir savo naudai siekti, kad jų laiminga padėtis tvirtėtų ir kad maloningas valdovo dosnumas būtų skatinamas didinti jų galimybes. O tarp kitų ypač tie mūsų malonę, geradarystes ir geranoriškumą pelno, kurie, atmetę savo pačių reikalus bei atsisakę asmeninių norų, dorybingiausio svetingumo ir respublikos gynimo bei kitus dorybės darbus remia, kurie, nepaisydami savo kūnų kankinimo, gina Romos imperiją ir Jeruzalės namą, nebijo atstatyti savęs kaip sienos ir savo krauju nudažyti savo sielų apsiaustus raudonai už katalikų tikėjimą bei [Bažnyčios] tėvų įstatymus, kaip garbingas Kristuje brolis Dytrichas iš Altenburgo[2], magistras-generolas, mums ir Romos imperijai brangiausias didikas, ir kiti Jeruzalės Šventosios Marijos Vokiečių namo ordino broliai, kurių šventas Ordinas gavo palankius savo pradus dėl imperatorių privilegijų[3] ir lyg imperijos sodas žydinčių daigelių ir kūrinių paaugs žemiškuose reikaluose ne kokio nors kito vado, bet imperatorių dėka.

Kadangi teisingai gerbiamas magistras ir minėti broliai, ir visas tyras Ordinas, dieviško vardo garbei ir šlovei bei katalikų tikėjimo platinimui maloningai ir darbščiai tarnaudami ir tai

plantula et factura a nullo principe tantum, quantum ab imperatoribus in rebus temporalibus incrementum.

Sane quia venerabiles magister et fratres prelibati et totus illibatus ordo [per] grata et laboriosa ad divini nominis laudem et gloriam et catholicam fidem ampliandam servicia, in quibus agendis incessanter et[g] strennue se inmiscent, se nobis valde graciosos et placidos representant, non inmerito ad tam pii negocii subsidium fervidis desideriis anhelamus ipsos ad benivolos applausive dulcedinis admittentes amplexus. Nam novissimis istis temporibus illustris princeps patruelis noster dilectus Heinricus[h] dux Bawarie[i] egregias edificiorum iuncturas in infidelium Lytwinorum[j] regionibus primogenitas indissolubiliter imperpetuum ad tocius orthodoxe fidei machinam supportandam, annuente altissimo veluti columnarum[k] prestancia permansuras, ut pote castrum capitale tocius terre Lythowie provide construxit, cooperante ad hoc venerabilium generalis magistri et suorum fratrum consilio et auxilio, ob[l] eiusdem patruelis nostri[m] interventum et strennua merita predictorum fratrum ipsis et beato ordini memorato ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et beatissime virginis Marie matris sue gloriose terram Lythwinorum[n] cum quibus omnibus pertinenciis suis et partibus cuiuscumque ydiomatis[o] sive Samayten[p] , Karsow vel Rusye[q] seu alterius cuiuscumque existant, prout nunc sunt vel ad quamcumque fidem declinaverint, de imperiali auctoritate donamus pure et irrevocabiliter iure proprio in perpetuum pro se et suis successoribus recipientibus dictam terram dictumque fratrem Theodericum felicem nostrum et imperii principem nomine dicti sacri ordinis investimus de eisdem cum administracione temporalium et iurisdiccione eiusdem plenaria principatus. Cui quidem castro principali idem noster patruelis[r] dilectus nomen et insignia armorum et vexilli terre Bawarie[s] que Beyern dicitur appropriavit, ita quod insignia sui vexilli ea debent honoris et dignitatis prerogativa pollere, ut pre omnibus vexillis aliis in expedicionibus contra Lythwinos[t] sint anteriora in agressu et ultima in recessu, et nichilominus predicte regionis incole, quos opitulante omnium conditore in eadem terra felici succedente tempore inhabitare contigerit, in prefato castro capitali debebunt requirere sua iura. Dictus eciam patruelis noster dilectus glorie et laudis Dei matrisque sue gloriose non inmemor, set iuste et religiose cogitans deliberavit una cum prefato magistro generali maturo prehabito consilio instituendam et construendam fore in predicta terra, quamprimum eam omnipotens Deus fide catholica ampliaverit ecclesiam kathedralem[u] , in qua tamquam in ecclesia metropolitana archyepiscopus[v] sic metropolitanus una eum[w] canonicis ibidem instituendis perpetuo permanebit, et siqui suffraganei opitulante Domino imposterum creabuntur, illi eidem archyepiscopo[y] tamquam suo metropolitano suberunt et sibi exhibebunt in omnibus obedienciam, reverenciam debitam et honorem. Que quidem ecclesia et archyepiscopatus[x] Beyern appellabitur ineternum.

In cuius rei testimonium presentes conscribi et nostra bulla aurea signoque nostro consueto iussimus communiri.

Datum Monaci .XVI°I. nonas decembris, anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo septimo, indiccione quinta, regni nostri anno vicesimo tercio, imperii vero decimo.

[g] B: nėra
[h] a nėra
[i] a *Bavarie*
[j] a *Litwinorum*
[k] a *columpmarum*
[l] a *ab*
[m] a nėra
[n] a *Litwinorum*
[o] a *ydeomatis*
[p] a *Samaythen*
[q] a *Russie*
[r] a *nobis* išbraukta
[s] a *Bavarie*
[t] a *Litwinos*
[u] a *cathedralem*
[v] a *archiepiscopus*
[w] a *cum*
[y] a *archiepiscopo*
[x] a *archiepiscopatus*

nepaliaujamai bei ryžtingai darydami, mums labai maloningi ir švelnūs pasirodo, todėl pelnytai tokiam doro darbo palaikymui karštai trokštame palankiai ar geranoriškai juos apkabinti. Nes labai neseniai šviesusis vadas, mylimasis mūsų broliavaikis Bavarijos kunigaikštis Henrikas[4] naudingai pastatė kaip visos lietuvių žemės pagrindinę galingą pilį[5], būtent puikius pirmuosius netikinčių lietuvių kraštuose pylimo pastatus, kurie vieningai ir amžinai rems visos tikratikiškos tikybos struktūrą ir Dievo sutikimu pasiliks[pilis] kaip tvirtoves, o jam padėjo bei patarė garbingas magistras-generolas ir jo broliai. Dėl to paties mūsų broliavaikio tarpininkavimo bei minėtų brolių veiklos nuopelnų pastariesiems bei palaimintam minėtam Ordinui, Visagalio Dievo bei Švenčiausios Mergelės Marijos, jo šlovingos motinos, pagyrimui bei šlovei lietuvių žemes su visais joms priklausančiais bet kokiais turtais bei padalijimais, būtent Žemaitiją[6], Karšuvą[7] ar Rusią[8] arba bet kokius kitus kraštus, nepaisant tikėjimo formos, į kurią jie būtų [anksčiau] linkę, imperatoriaus galia duodame, dovanojame grynai ir negrąžinamai amžina nuosavybės teise jiems ir jų įpėdiniams, gaunantiems minėtą žemę, o minėtam laimingam mūsų bei imperijos didikui broliui Dytrichui iš Altenburgo, minėto švento Ordino vardu suteikiame pasaulietinių[9] reikalų tvarkytojo pareigas ir visus įgaliojimus valdyti tą žemę. Kuriai pagrindinei piliai tas pats mylimasis mūsų giminaitis suteikė Bavarijos žemės, Beyern pavadintos, vardą, herbą bei vėliavą[10], kad jo vėliavos ženklai turėtų ją papuošti garbės bei šlovės pirmenybe, idant žygių prieš lietuvius metu jinai eitų pirma prieš visas kitas vėliavas, žygiui prasidėjus, o išeitų paskutinė, žygiui pasibaigus, ir vis tiek minėto krašto gyventojai, kuriems ateinančiais laimingais laikais teks gyventi toje žemėje pagal visų Kūrėjo valią, turėtų ieškoti savo teisių būtent toje pilyje. Tačiau paminėtas mūsų mylimas giminaitis, nepamiršęs Dievo bei Jo šlovingos motinos garbės, bet, teisingai ir pamaldžiai apmąstęs, nusprendė, gavęs išmintingą minėtojo magistro-generolo patarimą, funduoti bei pastatyti minėtoje žemėje, prieš Visagaliui Dievui ją pripildant katalikų tikybos, bažnyčią-katedrą[11], kurioje, panašiai kaip metropolijos bažnyčioje, visam laikui gyventų toks arkivyskupas-metropolitas kartu su ten įsikūrusiais kanauninkais, ir jeigu, Viešpačiui suteikiant, ateityje būtų skiriami sufraganai, jie priklausys tam pačiam metropolitui ir jam visuose reikaluose rodys paklusnumą, tinkamą pagarbą bei garbę. O tos pačios bažnyčia ir arkivyskupystė amžinai vadinsis 'Beyern'.

Šio dalyko paliudijimui paliepėme surašyti šį raštą ir mūsų auksiniu antspaudu[12] bei įprastu ženklu jį patvirtinti.

Duota Miunchene septyniolika dienų iki gruodžio nonų, Viešpaties 1337 metais, penktą indiktą, mūsų karaliavimo 23 metais, imperatoriaus valdžios dešimtaisiais metais[13].

69

1338.XI.1, Vilnius?

Taikos ir prekybos sutartis tarp Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ir jo sūnų bei Vokiečių ordino magistro Livonijoje Eberhardo iš Munheimo, nustatanti taikos ruožą.

Rs.: B – Ryga, LVVA, F. 673, apr. 4/K–18, Nr. 28, 430/435 x 213 mm. pergamentas, XV a. pradžios nuorašas. Kitoje pusėje XVII a. archyvaras įrašė pastabą: 1338 Zehenjahriger Friede zwisschen den Orden und den Konige in Littowen.

Pub.: a. RLA, Nr. 13. p. 67–69; b. LU, VI, Nr. 3081, st. 506–508 – sudarytojas keičia rašybą, kad po *g* nebūtų *h*, tokių modernizavimo skirtumų čia neminėsime; c. HU, II, Nr. 628, p. 275–277; d. GL, 18, p. 186–195; e. *Polockije gramoty*, III (Maskva, 1980), priedas 1, p. 102–107.

Dit is de vrede, den de mester van Liflande unde de koningh[a] van Lettowen hebbet-ghe maket, unde ludet in aldus danighen worden:

Van der Ewestenmunde to reghte in den wegh, den Ghodeminne de koningh van Lettowen herede, tho der Nycevre[b]; unde van der Ewestenmunde dvers over [de] Dune tho ener hofstede, dese het Uspalde, unde van denne reghte tho eme dorpe, dat het Stripayne[c] bouen, deme dorpe scal nen her dvers over den wegh nogh in den wegh slan, nogh van Lettowen, nogh van des mestres lude, nogh scrodere. Dit sint de vredelant ymme lande tho Lettowen: Balnike, Kedrayche[d], Nemensyane[e].

Vortmer scal de vrede gan van der Eweste up wente an de beke de ghe heten is de Pedene unde vort van der beke wente an den olden vrede tho Adsellen tho. In den vrede unde bouen den vrede schal nyn her ut nogh yn sclan ofthe nyn scroder.

Vortmer scal de Dune vrigh wesen eneme jeweliken kopmanne, he sy cristen eder heyden, up unde nedder tho varende also hoghe, alse de Dune gheyt unde alde beke, de dar in gat bouen der Ewesten.

Vort scal de Dudesche kopman varen also wyde, alse de koningh van Lettowen ret over Ruscen unde over Lettowen, seker lyves unde ghudes.

Vort scal over van beyden syden der Dune benedder der Eweste nedderwart veligh wesen eneme ieweliken kopmanne also verne, alse he myt ener keygen werpen magh.

Weret ok dat eyn unbevredet man in den vrede queme, de scal veligh wesen; wonede he ok in deme vrede unde queme he ut deme vrede, worde he ghe sclaghen, dar ane scholde nen part scult ane hebben, newedder de mester ofte de koningh.

Vortmer scal de kopman hebben eynen vrighen wegh, de ghe heren is de loyse wegh: svan de Dusche kopman kumt int lant tho Lettowen ofte to Ruslande, so magh he varen in dat lant, wor dat he wil; des ghe lik de Ruscesche efte de Lettowesche copman, svan he kumt to Ryghe, so magh he varen, wor he wil, innt[f] lant tho Liflande also verne, alse de mester ret.

[a] b: *konig*
[b] a, b: *Nytevre*
[c] a, b: *Stripayne*
[d] a, c: *Kedraythe*
[e] a, c: *Nemerasyanne*
[f] a, b, c: *int*

Štai taika[1], kurią sudarė Livonijos magistras[2] ir Lietuvos karalius[3] ir išreiškė tokiais žodžiais:

Nuo Aiviškitės žiočių tiesiogiai tuo keliu, kurį valdo Lietuvos karalius Gediminas, Nicevros kryptimi ir nuo Aiviškitės žiočių per Dauguvą iki dvarvietės, Uspalde vadinamos, ir nuo jos tiesiogiai į tą kaimą, vadinamą Stripaine, o aukščiau to kaimo nei už kelio, nei tame kelyje nei Lietuvos, nei magistro žmonės neturi kėsintis į kieno nors gyvybę ar turtą. Štai Lietuvos žemės, kurias liečia ši taika: Balninkai, Giedraičiai, Nemenčinė[4].

Toliau, taikos ruožas turi plytėti Aiviškitės upelio, Pedeten pavadinto, kryptimi ir toliau nuo to upelio pagal senąją taiką į Adzelę. Taikos ruože ir aukščiau jos nei viena, nei kita kariuomenė negali kėsintis į kieno nors gyvybę ar turtą.

Toliau, Dauguva turi būti laisva kiekvienam pirkliui, ar jis būtų krikščionis, ar pagonis[5], aukštyn ir žemyn einant, žiūrint į tai, kaip teka Dauguva; taip pat [laisvi turėtų būti] visi upeliai, kurie įteka į Dauguvą aukščiau Aiviškitės.

Toliau, vokiečių pirklys gali važiuoti saugus dėl savo gyvybės ir turto per Rusią ir Lietuvą taip toli, kiek siekia Lietuvos karaliaus valdžia.

Toliau, keliai abiejose Dauguvos pusėse, žemiau Aiviškitės žiočių, turi būti saugūs kiekvienam pirkliui tiek toli, kiek jis gali nusviesti ietį[6].

Jei atsitiks, kad žmogus, kuris negyvena taikos ruože, atvyks į taikos ruožą, jis turi būti saugus; ir jei tas, kuris gyvena taikos ruože, išvyktų iš jos ir būtų nužudytas, negalima kaltinti nė vienos pusės: nei magistro, nei karaliaus.

Toliau, pirklys gali keliauti netrukdomas tuo keliu, kuris vadinamas laisvuoju: kai atvyksta vokiečių pirklys į Lietuvos žemę arba Rusią, jis gali keliauti, kur nori; lygiai taip pat rusų arba lietuvių pirklys, kai atvyksta į Rygą, gali keliauti Livonijos žemėje, kur jis nori, ir taip toli, kiek siekia magistro valdžia[8].

Toliau, jei vokiečių pirklys numirtų lietuvių žemėje kaip krikščionis, jo turtas ir toliau turi būti neliečiamas; jei jis būtų užmuštas [vokiečių] kariuomenės, karalius neturi būti už tai kaltinamas; lygiai taip pat, jei lietuvių kariuomenė įžygiuotų į krikščionių žemę ir ten užmuštų savo pirklį, ar jis būtų rusas, ar lietuvis, magistras neturi už tai būti kaltinamas.

Vortmer is dat de Dutsche copman ymme lande tho Lettowen is, queme tot eme eyn kersten, de kopman scal bliven bi sineme ghude veligh; men worde he ghe sclaghen van deme here, daren schulde de koningh nen schult ane hebben; desghelik weret dat eyn Lettowesch her thoghe int kerstene lant und scloghen se eren copman, he were Rusce ofte Lettowe, dar sculde de mester nene scult ane hebben.

Vortmer worde eme Dudeschen copmanne to Lettowen efte tho Ruscelande wat vorstolen, dat scal men righten, dar dat schut; weret ok dat de Dudesche eme Ruscen efte eme Lettowen wat vorstele, des ghelik scal men dat righten, dar dat schut.

Weret ok dat de Dudesche copman schelende worde under sik to Lettowen efte tho Ruscelande, dat scholen se thogheren wante to Righe unde dar scal men dat righten; desghelik worden Ruscen efte Lettowen schelende inn des mesters lande under syk, dat scholen se thogeren wente vor eren oversten.

Vortmer worde de Dudesche copman schelende wedder Lettowen efte Ruscen[g], efte Ruscen efte Lettowen wedder den Dudeschen, dat scal men righten, dar dat schut.

Vlut eyn Lettowe efte Rusce dor de vredelant tome kerstendome, bringhet he gut mit sik unde wil de koningh sine hant dar up don, dat dat ghut eme anderen tho hore, dat gut schal men wedder gheven; des sulven ghelik vlut en man van deme cerstendome dor de vredelant tho Lettowen efte to Ruscelande, bringhet he gut mit sik unde wil de mester efte de lantmarscalk er hant dar up don, dat eme anderen dat ghut tho hore, dat ghut scal men wedder gheven; unde vlut eyn Lettowe efte eyn Rusce dor de unbevrede lant tome kerstendome, bringhet he ghut mit sik, dat ghut darf men night wedder gheven, unde vlut eyn dor de unbevredelant vamme kerstendome tho Lettowen efte tho Ruscelande unde bringhet he ghut mit sik, dat ghut darf men night wedder gheven.

Vortmer scal men van beyden parten nene pandinghe don, mer wil eyn Lettowe efte Rutse[h] eme Dudeschen scult gheven umme olde sake, des scal he ten vor den gheven, dar he under beseten is; des sulven ghe lik scal don eyn Dudesche eyme Lettowen efte Ruscen.

Desse vrede is ghemaket na Ghodes bort dusent iar drehundert jar unde aghtendertigh jar, in alle Ghodes hilleghe daghe, van vulbort des mesters unde des lantmarscalkes unde vele anderer bedere unde des rades van der Ryghe, de hir up hebbet dat cruce ghekusset, unde van vulbort des koninghes van Lettowen unde siner kindere unde alle siner boyarlen, de oc ere hilligh hirup hebben ghe dan, unde mit vulbort des biscopes van Ploscowe, des koninghes unde des stades van Ploscowe unde des koninghes van Vytebeke unde des stades van Vitebeke, de alle uppe dessen vorebenomeden vrede dat cruce hebben ghe kusset. Desse vrede scal waren theyn jar unghebroken.

[g] a: *Rutscen*

[h] a: *rucse*, b: *rusce*

Toliau, jei iš vokiečių pirklio Lietuvoje ar Rusioje būtų kas pavogta, turi būti teisiama ten, kur tai įvyksta; jei bus taip, kad vokietis pavogs iš ruso ar lietuvio, lygiai taip pat turi būti teisiama ten, kur tai įvyksta[9].

Jei bus taip, kad vokiečiai susiginčys tarpusavyje Lietuvoje ar Rusioje, jie turi ginčą pernešti į Rygą, ir ten jis turi būti išspręstas; lygiai taip pat, jei rusai ar lietuviai susiginčys tarpusavyje magistro žemėje, jie turi kreiptis į savo vyresniuosius.

Toliau, jei vokiečių pirklys susiginčytų su lietuviu ar rusu arba rusas ar lietuvis su vokiečiu, byla turi būti sprendžiama, kur įvyksta [ginčas].

Jei lietuvis ar rusas per taikos ruožą pabėgs į krikščionių žemę ir atsineš su savim turtą, o karalius nutars patvirtinti, kad tas turtas priklauso kitam, turtas turi būti grąžintas; tas pat, jei pabėgs žmogus iš krikščionių žemės per taikos ruožą į Lietuvą arba Rusią ir atsineš su savim turtą, o magistras ar žemės maršalas nutars patvirtinti, jog turtas priklauso kitam, tas turtas turi būti grąžintas; jei lietuvis ar rusas pabėgs į krikščionų žemę per taikoje neminėtą žemę ir atsineš su savim turtą, tas turtas gali būti negrąžinamas; ir jei pabėgs žmogus per taikoje neminėtą žemę iš krikščionių žemės į Lietuvą arba Rusią ir atsineš su savimi turtą, turtas gali būti negrąžinamas.

Toliau, iš abiejų pusių savavališkai neturi būti daromi suvaržymai pirkliams.

Be to, jei lietuvis ar rusas nori iškelti ieškinį vokiečiui dėl seno dalyko, jis turi kreiptis į tą, kuriam tasai žmogus pavaldus; lygiai taip pat turi daryti vokietis Lietuvoje arba Rusioje.

Toji taika sudaryta tūkstantis trys šimtai trisdešimt aštuntaisiais Dievo gimimo metais, Visų Šventųjų dieną, magistro, žemės maršalo ir daugelio kitų kilmingųjų, taip pat Rygos miesto tarybos sutikimu; jie tuo reikalu pabučiavo kryžių[10]; Lietuvos karaliaus, jo sūnų ir visų jo bajorų sutikimu[11]; jie tuo reikalu taip pat atliko savo šventąsias apeigas[12]; ir Polocko vyskupo[13], Polocko kunigaikščio[14] ir miesto, Vitebsko kunigaikščio ir Vitebsko miesto sutikimu; jie visi, patvirtindami minėtąją taikos sutartį, pabučiavo kryžių.

Ši taika bus laikoma nesulaužoma dešimt metų.

70

[1339, Smolenskas?]

Susitarimas tarp Smolensko kunigaikščio Ivano Aleksandraičio ir Vokiečių ordino Livonijoje magistro Pleskove bei rygiečių ([arki-]vyskupo, riterių, tarybos narių). Šis susitarimas papildo 1338.XI.1 Gedimino susitarimą su Ordinu (žr. Nr. 69).

Rs: Ryga, LVVA, F 8, apr. 3b, Nr 25a, 220 x 205 mm dydžio popierius be antspaudų.

Pub.: a. Graf Rumjancev, *Sobranije gosudarstvennych gramot i dogovorov* (Maskva, 1819), II, Nr. 8, p. 10–11; b. LU, II, Nr. 796, st. 332–333, data: 1340; c. Avanesov R. I., *Smolenskije gramoty XIII–XIV vekov* (Maskva, 1963), p. 69–72, faksimilė, p. 71, tekstas pateiktas toks, koks yra su nepaaiškintais sutrumpinimais.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 940, p. 104–105; Avanesov, *Smolenskije*, p. 71–72.

†се азъ князъ великий смоленьскый Иванъ Олександровичь оунукъ Глѣбовъ докончалъ іесмъ с братомь своимь с Мѣстерѣмъ с Ризьскимь и съ пискупомь и с Рыдѣли и с Ратманы и со всѣми Рижаны, што подъ іего рукою, докончалъ іесмь по дѣда своего докончанью й по старымъ грамотам докончалъ іесмъ по тому докончанью, како то брат мой старѣйший Кедименъ докончалъ и іего дѣти Глѣбъ и Алкердъ: іездити Немцемъ в домъ Святѣй Богородице й ко мнѣ, а мнѣ блюсти какъ и своего Смолнѧнина, а моймъ іездити в Ригу, а Мѣстерю й Ратманомъ блюсти моего Смолнѧнина какъ своего Немчина. А пріездили ко мнѣ на докончанье йз Риги wт Местѣрѧ Пьсковъ божі дворянинъ, а wт Ратманъ Иванъ Папъ; на том на всѣмь целовалъ іесмъ крестъ к брату къ своіему к Мѣстерю, а они целовали ко мнѣ крестъ мѣстеревою душею и пискуплею.

Aš, Smolensko didysis kunigaikštis Ivanas, Aleksandro sūnus[1], Glebo[2] anūkas, susitaręs esu su savo broliu Rygos magistru[3] ir vyskupu[4] bei riteriais[5], ir tarybos nariais[6], ir su visais rygiečiais, jo rankai pavaldžiais, susitaręs esu su jais pagal savo senelio sutartį[7] ir senuosius raštus ir esu susitaręs pagal tą sutarimą, kurį padarė vyriausias mano brolis Gediminas[8] kartu su savo sūnumis [Narimantu] Glebu bei Algirdu [būtent tokiu būdu]: vokiečiai iš Šventosios Dievo Motinos namų[9] [gali] atvykti pas mane, ir juos globosiu kaip saviškius smolenskiečius, o maniškiai [gali] vykti Rygon, ir magistras bei tarybos nariai turės globoti mano smolenskietį kaip jų vokietį[10]. O susitarti su manim atvyko iš Rygos nuo magistro Dievo tarnas Pleskau[11], o nuo tarybos pusės Jonas Papė[12]; tam visam [patvirtinti] pabučiavau kryžių[13] savo broliui magistrui, ir jie man pabučiavo kryžių, prisiekdami magistro ir vyskupo sielomis.

71

[1335–1348], Polockas

Polocko kunigaikštis (Narimantas-) Glebas ir vyskupas Grigorijus siūlo susitarti su Vokiečių ordino Livonijoje magistru dėl prekybos sąlygų.

Rs.: A – Ryga, LVVA F 673, apr. 4/K–18, Nr. 30, 250 x 210 mm pergamentas su dviem vaško antspaudais, kabančiais ant žaliai raudono bei žalio šilko virvelių: 1. 22 x 24 mm, pavaizduotas raitelis laiko rankoje ietį, kitoje pusėje įrašas: ïå÷å òè êíÿ æà Ãëå åîåà; 2. 28 x 25 mm, 'Znamenije' tipo Dievo Motina, kitoje pusėje įrašas: ïå ÷åòè åïñïå Ãðèãî ðûÿ, antspaudus aprašo Sreznevskij I. I., *Drevnyje pamjatniki russkogo pisjma i jazyka* (Petrapilis, 1882), p. 183; dorso: Dit is van der Wichte to Ploscow. Taip pat XVI a. pab. archyvaro pastaba – wegen der Gericht zu Poloczko; B[1] – Ryga, LVVA F 673, apr. 4/K–18, Nr. 31a, 205 x 238, XIV a. nuorašas, 205 x 238 mm pergamentas,

XIV a., kitoje pusėje XVIII a. archyvaro įrašas: Wegen des Gewichtes, wie es zwusschen den Reussen und Rigischen soll gehalten werden, ohne Jahre. B skiriasi nuo A tuo, kad pastarasis naudoja raidę; C – Ryga, LVVA F 673, apr. 4/K–18, Nr. 31b, 260 x 445, XIV a. nuorašas su tuometiniu vertimu į vokiečių kalbą; kitoje pusėje įrašas: Van der Wichte to Plosko. Pagrindinis skirtumas tarp A ir B, kad A nenaudojama raidė **ѣ**, visur – **є**, o A – formalus 'polustav'.

Pub.: a. Napierskij, *Gramoty*, Nr. 7 su faksimile; b. RLA, Nr. 74, p. 52–54; c. LU, VI, Nr. 3076 st. 489–490 (pagal C); d. HU, II, Nr. 631 (vokiečių kalba); e. Barchudarov, *Chrestomatija*, Nr. 27, p. 93; f. *Belorussija v epochu*, I, Nr. 25, p. 83 (modernina rašybą); g. *Polockije Gramoty*, I, Nr. 4, p. 39–42.

Reg.: RLA, Nr. 74, p. 52–53.

Тако хочемъ мы, горожане, с мѣштеремь: переже, како весѣти воскъ на скалвахъ, а вамъ чинити такожь, нъ тѧжѣлей нашего полупуда. Тотъ товаръ, который вѣсити на скалвахъ, а ѧзыкъ пускати на товаръ, а коли товаръ на стану станеть, ѡтступи прочь, а рукою не приимай. А вѣсцѣви крестъ цѣловати, какъ ему право вѣсити, какии ни товаръ будетъ. А Немцѣмъ дати вѣсцего ѡт бѣрковьска заоушнѧ ѡт воскоу, ѡт мѣди, ѡт олова. А соль вѣсити оу пудный рѣмѣнь, ѡт берковьска оузѧти іему долгаѧ, ѡт рублѧ дати іему полта . А в Ризѣ рускому купцѣви ѡт вѣса дати іему ѡт берковьска полъ овряѧ, ѡт воску, ѡт мѣди, ѡт олова, ѡт хмѣлю; а соль вѣсити пуднымь рѣмѣнем, ѡт бѣрковьска дати іему ѡт вѣса любѣцьскый ѡт гривны серебра любѣцьскый. А вѣсити чистый воскъ безъ подъсады, безъ смолы, безъ сала, какъ вѣрхь, тако и сподъ. Ажъ привѣзеть нечистый товаръ, а нелюбо будеть, поехати іему назадъ со своимь товаромь, а свой кнѧзь тамо казнить іего. Аже найдуть оу Немѣць нечистый товаръ оу руской земьли, пойти іему назадъ с товаромь оу Ригу, тамъ іего свой кнѧзь судить.

Taip mes, [Polocko] miestiečiai, norime [susitarti] su magistru[1]. Visų pirma, sveriant vašką [jis uždedamas] ne sunkesnis nei pusė mūsų svaro[2]. Svėrėjas prekę patikrina liežuviu, o kol prekė guli ant lėkštės, pasitraukia šalin, prekės neliečia ranka. Pasvėręs svėrėjas bučiuos kryžių, [prisiekdamas], kad turi teisę ją sverti, nors ir kokia ta prekė būtų. Vokiečių pirklys duoda svėrėjui zausnę[3] už birkavą[4] vaško, vario, alavo. Druska sveriama svariniu saiku, už birkavą mokama ilgąjį, už rublį reikia duoti ilgąjį. O Rygoje rusų pirklys turi duoti pusę oraus[5] už birkavą vaško, vario, alavo, apynių; o bendrai atsiskaitoma už druską svoriu nuo birkavo, bet išimtis taikoma liubekiečiams – jiems reikia palikti sidabrinę Liubeko griviną[6]. Sveriamas vaškas turi būti grynas, be nuosėdų, be deguto, be druskos, toks pat viršuje kaip apačioje. Jeigu kas nors atveš negryną prekę, nebus priimtas, o turės grįžti atgal su savo prekėmis, ir jo kunigaikštis turi jį nubausti. O jeigu rusų žemėje suteršta prekė bus rasta pas vokietį, tegul jis grįžta atgal su preke į Rygą, o tenai tegul jo kunigaikštis jį teisia[7].

72

1366

Vokiečių ordinas atsako į broliams pateiktus rygiečių skundus. Šioje dalyje kalbama ir apie 1298, 1316 bei 1330 m. lietuvių–rygiečių sąjungas.

Rs.: B – Berlynas, PKKA Ordensfolianten 271: *Rigische Handelunge und Grenzurkunden*, surišta 17 + 213 + 23 lapų, 160 x 211 mm dydžio pergamento ir popieriaus kodeksas, turįs XIV–XVI a. tekstus. Sudarytojo padalyta į skyrius.

Pub.: a. LU, II, Nr. 1036, st. 755–769 (pilnas tekstas), sudarytojas modernina rašybą (*i* vietoje *y* ir t. t.). Plg. su 1392 m. Ordino byla prieš Rygos arkivyskupą Joną iš Zinteno (Johann von Sinten) – Forstreuter, *Berichte*, I, Nr. 210, p. 316–321.

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 1227, p. 179–184.

Ane wisunge uf dy sache von Ryge, von den schadin, dy dem ordin getan sint.

[1] So yst czu wissin, das der herre, her Iohannes von Swerin, etteswen Erczebyschof czu Ryge, ein irhebir und beginner der czweitrachtikeit czwischen der kirchin von Rigen von eyner siten, und den brudern des Ordins unsir Vrouwen des Duczin husis von der andirn siten, vil schadin hat gemacht unde geschaffin.

[2] Czum erstin, das dy burgere von Rige von sime gebote und anewisunge das erliche hus des Ordins, das der Ordin in der stat von der erstin stiftunge hatte gehat, in dem pflag czu sin der houbtstul des meistirs und siner gebitiger, ein mit dem erlichin Covente von sechczit brudirn, alczumale virterbetin und irslugin dy brudire, ouch sy wurfin dar nydir dy kirchin und cappellen der brudere, von anewysunge des bosin geistis, und ander husere, dy gebuwet worin czu rentin den bruderen, also das sy dar von den brudirn schaden teten mer wen uf sechs tusent mark lotigis.

[3] Clage. Abir czu brachin sy alczumale eyne gute mole, dy was undir eyme steyninnen turme von vier rederin, davon vurten sy in gevencnisse sechs bruder, davon wart ouch der Ordin schadehaftig dryhundirt mark lotigis.

[4] Clage. Abir dy bruger[a] von Ryge von gebote und anwisunge des genantin herren Iohannes Erczebischo| |fes, und das volk des Erczebischofis czu sich gesellete unzellige grosheit der Littouwin der ungetruwen, ein hus genant Karcus sy gewunnen mit gemerlichim[b] virretnisse und vorwusten ys mit deme, das dar czu gehorte, vorburdeden, darynne irslugin sy eynen pristir mit dryn brudirn und ir gesinde, und namen einen unzelligin roub; und das allirlestirlichist ist czu sagin, allis das in der nehede was von pristirn, das irslugin sy, und ufbrachin di kirchin und virstroyten der wirdigin lichnam Cristi und dy bilde der martir und unsir Vrouwen enthoubten und czuhybin sy, und vingin und irslugin mer denne andirthalbtusint menschin, allirmeist wib und kindere, also das der Ordin do schadehaftig wart mer denne czhen tusint mark lotigis.

[5] Clage. Abir irslugin sy vreideclichin abir der vorgenanten bruder Meistir, genant Brune, seligis gedechtnissis, mit sechczic brudirn und mit grosem volke, dy nach volgetin den

[a] B: pataisyta pačiame tekste nuo *bruder, a: burger* [b] a: *gemmerlichin*

1. Žinotina, kad vadovas, ponas Jonas iš Šverino[1], kadaise Rygos arkivyskupas, buvo pradinis kūrėjas tų neramybių, kilusių tarp Rygos bažnyčios iš vienos pusės bei Mūsų Ponios [Švč. M. Marijos] Vokiečių namo ordino brolių iš kitos pusės. Jis padarė ir kurstė [padaryti] daug nuostolių.
2. Pirmiausia Rygos miestiečiai įsakė ir siekė sunaikinti garbingą Ordino namą, kurį Ordinas turėjo mieste nuo pat įkūrimo ir kuris pagal tradiciją būdavo magistro ir jo pareigūnų būstinė kartu su 60 brolių turinčiu vienuolynu, ir jie [miestiečiai] nužudė tuos brolius. Įkvėpti piktosios dvasios taip pat jie užpuolė Ordino bažnyčias ir koplyčias bei kitus namus, pastatytus brolių naudai.
3. Skundas. Tuomet jie sunaikino gerą tiltelį, esantį po akmeniniu bokštu. Iš ten paėmė 6 brolius į nelaisvę. Dėl to Ordinas patyrė 300 pilnų markių nuostolį.
4. Skundas. Minėto pono arkivyskupo Jono įsakymu ir jam žinant, Rygos miestiečiai kartu su arkivyskupo žmonėmis, pasitelkę nesuskaičiuojamą daugybę pagonių lietuvių[2], nelemta jėga užėmė pilį, pavadintą Karksis[3], ir sunaikino ją su visais jai priklausančiais priešpiliais, ten nužudė vieną kunigą su trimis broliais bei jų svita. Jie vogė nesuskaitomai daug. Turime dar pranešti, kad paėmė viską, kas buvo šalia nužudyto kunigo, bei nuniokojo bažnyčią ir išniekino Gerbiamą Kristaus Kūną, kankinių paveikslus, o Mūsų Ponios [statulai] nupjovė galvą; jie mušė, paėmė, nužudė daugiau kaip pusantro tūkstančio žmonių, įskaitant moteris bei vaikus. Ordino patirtas nuostolis – per 4 000 pilnų markių.
5. Skundas. Jie nužudė taikius žmones, tačiau minėtasis amžino atilsio brolis [Ordino] magistras, vardu Brunonas[4], su 60 brolių ir didele kariauna sekė paskui minėtus bažnyčių naikintojus, norėdami išlaisvinti Kristaus žmones, ir Kristaus krauju jie išlaisvino [juos] iš netikėlių rankų – pasiekė svarią pergalę, minėtųjų miestiečių padedami; jie dalijo grobį ir nužudė daugiau kaip 3 000 žmonių, įskaitant moteris ir vaikus, o miestiečiai jiems davė kelią, ir jie išvyko su nesuskaičiuojamu grobiu gilyn į žemes. Dėl to Ordinas patyrė per 4 000 pilnų markių nuostolį.
6. Skundas. 1316 metais, šeštadienį prieš sekmadienį Misericordia Domini, minėti [pagonys] sudegino Daugavgryvos[5] pilies priešpilį ir žiauriai nužudė vieną brolį kartu su visais šalia jo buvusiais žmonėmis.

egenantin kirchbrechern und irlosin wolden das volk Christi, irlost mit dem blute Cristi, von den henden der ungetruwen mit hulfe der burgere e genant mit mechtigem gesyge, teylletin den roub und irslugin mer denne drytusint mensche, allirmeyst wib und kindere, und wurden von den burgeren den wek bekostigit, und quamen mit unzelligem roube wyder zcu lande, und hirvon wurdin dy | brudere und der Ordin schadehaftik mer denne czwenzictusint mark lotigis.

[6] Clage. Abir in der iarczal tusint dryhundirt unt sechsczene, an dem nehesten sunnabunde vor Misericordia Domini, dy genantin alczumale vorbrantin das hachilwerg des huses Dunemunde, und dar selbis irslugin sy vreytlichin eynen brudir mit allem Cristen volke, das da was besammet.

[7]. Clage. Abir in der iarczal tusent drihundirt nununczwenczic, am nehesten donrstage vor Sente Iohannes tage Baptisten, in den cziten brudirs Friderichs, Erczebischofis czu Rige, sines nochkomelingis, von sime gebote und willen dy burgere czu Ryge yn nachtcziten anvertigiten das genante hus Dunemunde, und do sy ys nicht mochtin vorstoryn noch gehabin andirweit, si do vorbrantin das hachilwerk, das wedir gebuwet was mit grosim arbeit und kost, und daselbis beide man und wib mer denne hundirt irslugin und der Ordin wart des schadehaftic wol virhundirt mark lotigis.

[8] Ansprache. Abir in dem selbin iare, in der vastin am suntage Letare etc.[c], dy burgere czu Ryge[d] meyntin mit allir macht dy bruder us dem lande Lyfflant[e] czu tribin und santen zcu dem konige von Litowin der ungetruwen /ire/ tedingisboten, czwene von dem rate der stat, Hannus Tralowin und Bernhart Dirsowin, und anwisetin und sageten und gelobeten || ym, das ym suldin uf geantwortit werden alle husere vestin des bischtumes czu Rygin, umme us czu tribin den Ordin und dy Cristenheit der lande alczumale. Doch der almechtige, barmherczige Got, der ny undirweyne lis sin undirtenigis volk, dy Cristenheit mildeclichen warnte also, das dy brudere virnomen von Gotis barmherczikeit dy vorgenantin ding, und nomen czu yn mit gewalt und czu beschirmunge der Cristenheit vunf husir des stiftes czu Ryge dy allir nehest lagin den ungetruwin. Und der konig der ungetruwin quam mit grosir besammenunge syner lute czu dem wassir, genant Dune, und vornam, das dy brudere des Ordins dy husir in irre gewalt /hetten/, und wart entzunt mit grosim czorne, dy genantin Thedingisboten strafte hertelichin. Dy antwertin ym und trostin yn und sageten, das sy yn eynem andirn wec weldin vuren, da her muchte den Ordin und der Cristenheit vil mer schadin thun und sulde. Und also vurten si den koning der ungetruwin durch das stiffete czu Ryge virczic milen mit sime here und gabin ym dy kost und leytislute, den dy wege worin offinbar, bis czu dem landen der brudere, czu welchin sy do quamen, sy vientlichen angriffin, czum erstin im gebite Karthusen, von dem iare unsirs Herrin vorgenant am nehestin vryetage noch der hochczit Exaltacionis Sancte Crucis etc.[f]; da bliben sy bis an dy neheste mittewo||che. Darnach am nehestin vrytage ein herlich pfarre crispil, genant Helmeden, von virhundirt hakin landis si alczumale virterbetin, und daran tetin sy deme Ordin schadin sechstusint mark lotigis.

[c] a: nėra *etc*
[d] a: *Riga*
[e] a: *Liflant*
[f] a: nėra *etc*

7. Skundas. 1329 metais, ketvirtadienį prieš Šv. Jono Krikštytojo dieną[6], jo įpėdinio Rygos arkivyskupo Frydricho laikais[7], šio įsakymu ir noru Rygos miestiečiai naktį užpuolė minėtą Daugavgryvos pilį ir, negalėdami jos sunaikinti arba kitaip užimti, sudegino priešpilį, kuriam pastatyti buvo įdėta daug triūso, išleista nemažai pinigų. Buvo nužudyta per 100 vyrų ir moterų. Ordino nuostolis – 400 pilnų markių.
8. Paraiška. Tais pačiais metais, gavėnios sekmadienį „laetare etc"[9], Rygos miestiečiai sumanė visomis jėgomis išvaryti brolius iš Livonijos žemės. Nusiuntė savo pasiuntinius pas netikinčiųjų lietuvių karalių. Tai buvo du miesto tarybos nariai – Hanusas Tralovinas[10] ir Bernhartas Dirsovinas[11]. Jie jį [lietuvių karalių] informavo, pasakė ir pateikė jam [sąlygas], idant prie visų Rygos vyskupystės pilių būtų sutelktas pastiprinimas ir [būtų galima] išvaryti Ordiną ir visus krikščionis iš tos žemės. Tačiau Visagalis maloningasis Dievas, kuris niekada nepamiršta savo paklusnių tautų, įspėjo gerbiamus krikščionis, idant broliai sužinotų apie minėtą reikalą iš Dievo malonės, ir jie suvienijo savo jėgas krikščionims apginti, perimdami penkias Rygos vyskupystės pilis, kurios turėjo būti perduotos pagonims. Ir atvyko netikinčiųjų karalius su dideliu žmonių būriu prie upės, Dauguva vadintos, ir suprato, kad Ordino broliai valdo tas pilis, ir jį apėmė didelis pyktis, ir jis nubaudė minėtus pasiuntinius. Jie atsakė jam patikėję ir pasakę geriau keliauti kitu keliu, kuriuo [karalius] galėtų padaryti didelę žalą Ordinui bei krikščionybei. Jie pervedė netikinčiųjų karalių su kariauna keturiasdešimt mylių per Rygos vyskupystę ir davė jam pinigų bei karių, kurie žinojo kelią iki brolių žemių. Atvykę tenai, pirmiausia jie priešiškai užpuolė Karksio sritį minėtaisiais mūsų Viešpaties metais, penktadienį po Švento Kryžiaus iškėlimo šventės[12] ir t. t., ir pasiliko ten iki ateinančio trečiadienio. Paskui kitą penktadienį jie užpuolė kilnią parapijos bažnyčią, pavadintą Helemden[13], nuniokojo 400 žagrių žemės. Ten jie padarė Ordinui 6 000 pilnų markių nuostolį.
Ateinantį sekmadienį jie žygiavo į kitą parapiją, pavadintą Peystel[14], o pačioje bažnyčioje netikinčiųjų karalius praleido dvi naktis su dviem savo broliais[15] ir ten jis šėrė savo žirgus. Blogiausia ten buvo tai, kad jie padarė nesuskaičiuojamai daug bjaurybių prie Eucharistijos Sakramento ir abiejose minėtose bažnyčiose sunaikino taures, knygas ir visą bažnytinį inventorių, kilnius vargonus, brangius langų stiklus. Paskui, miestiečiams ir pasiuntiniams žinant, jie nuniokojo bažnyčią ir 300 žagrių priklausančių bažnyčiai žemių. Taip pat sunaikino visus abiejose bažnyčiose esančius turtus, sudegino derlių ir gyvulius, pagrobė, nužudė ir paėmė nelaisvėn 400 žmonių, tiek vyrų, tiek moterų.
Paskui jie įsiveržė į Sakelės sritį, kur yra Tarveste pavadinta[16] parapija. Ten jie nuniokojo 200 žagrių, sunaikino ir išgrobstė visą turtą, nužudė, paėmė nelaisvėn ir išsivedė per 4 000 žmonių, vyrų, moterų, mergaičių ir berniukų. Ordino nuostolis – 6 000 pilnų markių ar netgi daugiau.
9. Paraiška. Dar kartą iš daugelio [brolių] privilegijų aiškėja, kaip minėti broliai pasiaukojo dėl Šventosios Žemės ir [stojo] prieš Lietuvą, Rusią ir kitus netikinčiuosius, o ponas arkivyskupas ir jo kanauninkai daugiau kaip 50 metų užsiima tokiais reikalais[17], kurie daro žalą Ordinui ir broliams prieš Dievą ir teisingumą. Dėl viso to broliams padarytas nuostolis – 20 pilnų markių ir daugiau, ir jie už tai prašo atlyginti.

Amme sunnabinde darnach czogin sy in ein andir pfarre crispil, genant Peystele, in der selbin kirchin lag der koning der ungetruwin mit sinen czwen brudirn ubir zwu nacht, und vutirte sine pfert. Und das da ist allirlestirlichst, so ubetin si vor dem sacramento Eukaristie unczelliche bosheiten, kelche, buchere und alle czyrunge der kirchin, herliche orgelin, tuirbare glasevenstir si usslugin und virterbetin von beiden kirchin e genant. Darnach von anwysunge der burgere adir theidingisbotin sy dy kirche alczumale virbrantin; und czu der kirchin gehortin dryhundirt hakin landis. Und also virhertin sy alle ding in den czwein kirchin, korn und vye mit burnen und mit roubin und ouch geslagin und gevangen virhundirt menschin, also wol man alse wib.

Darnach insprengtin si in das gebite Sakele genant, in ein pfarre kiryspil, Tarvest genant, von czwein hundirt hakin, und alle ding vorwusten sy da mit brande, mit roube und geslagin, gevangin und wecgevuret mer denne virhundirt menschin, als wol man wib, iuncvrouwen und kindere. Da von wart der Ordin schadehaftig sechstusint marc loti| |gis und dennoch mer.

[9] Ansprache. Andirweide[g] dy entpindunge der gelobde czum heiligen lande und kegin Littouwin und Rusin und andir ungetruwin, dy suldin und geborin den egenantin brudirn, us vil yren privilegien czu entpinden, und dy entpindunge der geloube habin genomen der herre der Erczebisschof und sine tumherren vunfczic iar und mer, und habin den Ordin und dy brudir der beroubit widir Got und dy gerechtikeit, an welchin und in welchin dy brudere schadehaftig wordin sin czwenczit tusint mark und mer lotiges, und bitten, das man in das widir gebe. .....

[g] a: *Andirweit*

73

1310.VI.19; Avinjonas

Popiežius Klemensas V supažindina savo atstovus – Brėmeno arkivyskupą ir Ravenos kanauninką Albertą iš Milano – su (rygiečių) kaltinimais Vokiečių ordinui.

Rs.: A – Krokuva, biblioteka Ks. Czartoryskich, 85, 785 x 535 x 65 mm pergamentas su švino antspaudu, kabančiu ant kanapinės virvelės; B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 57 (Regestum Clementis V tom. 5), l. 113^{v}–114^{v}, Nr. 412; C – XV a. antroje pusėje šis tekstas buvo pažodžiui perrašytas Jono Dlugošo kronikoje, žr. pub. Dlugošas naudojo originalą, kuris tuomet buvo Rygos katedroje. Čia tekstas pateikiamas pagal B.

Pub.: a. Dogiel, *Codex*, V, Nr. 37, p. 33 (pagal A); b. LU, II, Nr. 630, st. 47–55 (pagal a); c. VMPL, Nr. 204, p. 119–122 (pagal B); d. Seraphim, *Zeugenverhör*, p. 167–171; e. *Regestum Clementis papae V, editum cura et studio monachorum Ordinis S. Benedicti* (Roma, 1885–1892), V, Nr. 5544, p. 169–173 (pagal B); f. PU, II, Nr. 13, p. 6–10 (pagal A); g. Ioannis Dlugossi, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber ix*, sud. D. Turkowska ir kt. (Varšuva, 1988), p. 76–81 (pagal A).

Reg.: LU, II, Reg. Nr. 728, p. 24–26; PU, II, Nr. 13, p. 6; Paszkiewicz H., *Regesta Lithuaniae ab origine usque ad magni Ducatus cum regno Poloniae unionem*, I: *Tempora usque ad annum 1315 complectens* (Varšuva, 1930), Nr. 813, p. 168.

Venerabili fratri .. archiepiscopo[a] Bremensi et dilecto filio Magistro Alberto de Mediolano, canonico Ravennatensi, Capellano nostro[b].

In vinea Domini licet immeriti cultores positi et custodes, sic in ipsius culture salubrisque custodie nos debemus ministeriis exercere, ut in ipsa infatigabiliter operantes extirpandis vitiorum spinis et peccatorum tribulis, que superficiem eius interdum obumbrare conantur, necnon plantandis virtutum germinibus, in quibus Altissimus delectatur, fervore spiritus et diligenti sollicitudine intendendo, ipsam ab illis presertim offentionum[c] discriminibus tueamur, que sub pietatis specie cautius subintrantes, difficilius precaventur. Sane tam predecessorum nostrorum Romanorum pontificum, quam nostris continuatis successive temporibus, ex clamore valido et insinuatione famosa, ad audientiam sedis apostolice est deductum, quod preceptores et fratres hospitalis sancte Marie Theotonicorum ad hec solum per sedem eandem in Rigensi Livonie et Pruscie provinciis constituti, ut ecclesias ac personas ecclesiasticas, aliosve catholice fidei professores vallo fortitudinis munientes, ipsos a paganorum et scismaticorum tueantur incursibus et ad dilatandum ibi catholice fidei nomen et cultum iugiter elaborent, in gravem prochdolor nostri Redemptoris iniuriam, fidelium cunctorum obprobrium et eiusdem fidei[d] detrimentum facti sunt hostes domestici, et familiares sunt redditi inimici, non insurgentes pro Christi nomine adversus hostes fidei, sed in eorundem favorem, quod stupet auditus, variis calliditatum generibus dimicantes potius contra Christum, ad id precipue, prout evidentia facti ostendere dicitur, intendentes, ut ecclesiis omnibus

[a] A, C, f: *Clemens episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Iohann archiepisopo*
[b] A, C, f: *salutem et apostolicam benedictionem*
[c] A, f: *offensionam;* C: *oppressionum*
[d] čia raidės ištrintos

Gerbiamam broliui V.[1], Brėmeno arkivyskupui ir mielam sūnui magistrui Albertui[2] iš Milano, Ravenos kanauninkui, mūsų[3] kapelionui.

Galimas daiktas, kad Viešpaties vynuogyne esame to [darbo] nenusipelnę augintojai ir sargai, vis tiek privalome jo įdirbimo ir priežiūros pareigas vykdyti, idant, jame nepaliaujamai dirbdami, pajėgtume išrauti ydų spyglius ir nuodėmių dyglius, kurie kartais jo žemę bando užgožti, taip pat kad sodintume dorybių daigus, kuriais Aukščiausiasis džiaugiasi, sutelkę dvasios įkarštį ir atidų rūpestį, ypač sergėtume nuo tų įžeidinėjimų, kurių, dorybės išvaizda prisidengusių, sunkiau apsisaugoti. Iš tikrųjų tiek mūsų pirmtakų Romos vyskupų, tiek mūsų dabartiniais laikais iš didžiulio triukšmo ir žinomos ataskaitos Apaštalų Sosto dėmesiui pranešta, kad Vokiečių Šventosios Marijos ligoninės komtūrai ir broliai, į šią žemę to paties Sosto Rygos, Livonijos ir Prūsijos provincijas paskirti vien tam, kad, gindami bažnyčias ir bažnytinius asmenis arba kitus katalikų tikėjimo išpažinėjus narsia apsauga, saugotų juos nuo pagonių ir atskalūnų užpuolimų ir nuolatos stengtųsi platinti ten visuotinio tikėjimo vardą ir išpažinimą, tačiau didelei, o varge, mūsų Atpirkėjo skriaudai, visų tikinčiųjų gėdai ir to paties tikėjimo nuostoliui jie tapo vidaus priešais, ir buvę draugai pasidarė nedraugais, nesukylantys už Kristaus vardą prieš tikėjimo priešus, bet, siekdami pastarųjų labo (stulbinamas dalykas!), įvairiausiais apsukrumo būdais greičiau kovodami prieš Kristų, kaip, sako, rodo ypač akivaizdūs dalykai, siekdami pakreipti visas bažnyčias ir jų turtą, ir kitokią minėtų šalių tikinčiųjų nuosavybę savo naudai, ir palengva suvalgo didelę [turtų] dalį. Dėl to, kad ignoruojantys karinę tarnybą Kristui, dabar prieš paties Kristaus tikinčiuosius kovojantys apgailėtiną karą blogio ginklais, jie pražūtingai nutarė kai kuriuos arkivyskupus ir kitus prelatus, ir bažnytinius asmenis, kurie buvo savo nelaimei paskirti į tarnybą tuose kraštuose, užpulti, nesiliaujant kelti ranką prieš juos ir pamiršus Dievo baimę, neatsakingai rūsčiai, baisiai, šventvagiškai

earumque facultatibus aliisque bonis fidelium dictarum partium eorum usibus applicatis, in rerum amplitudine contabescant, propter quod, dimissa Christi militia, nunc[e] contra Christi fideles armis nequitie bellum miserabile conferentes[f], nonnullos archiepiscopos, qui fuerunt pro tempore, aliosque prelatos et personas ecclesiasticas in dignitatibus constitutas illarum partium non absque iniectione manuum in ipsos, Dei timore[g] postposito, temere violenta, detestabili et sacrilego ausu capere, diris mancipare carceribus et alias eis graves corporales afflictiones inferre, dampnabiliter presumpserunt ac de quatuordecim[h] ecclesiis suffraganeis, quas ecclesia Rigensis metropolis partium earundem habere consueverat, septem totaliter deleverunt, septem aliis in tali statu dimissis, ut plus sint dedecori et pudori decentie pastoralis, quam si penitus non adessent, nam de quatuor earum eiectis canonicis in eis canonice institutis, fratres sui ordinis pro canonicis in dictis ecclesiis locaverunt[i], quos in eisdem de facto instituunt et destituunt, sicut volunt, et tales eorum confratres pro canonicis se gerentes, eligunt in episcopos, quos iidem preceptores et fratres mandant de suis confratribus eligendos. Electi vero taliter falsa, immo verius, confirmatione aliqua non obtenta, in episcopos se faciunt consecrari, nullam obedientiam eidem Rigensi ecclesie locorum metropoli facientes. In residuis autem tribus cathedralibus ecclesiis vacantibus intrudunt personas, quas volunt, etiam minus dignas, de quibus per potentie sue abusum electionem faciunt celebrari, ac de modo et forma electionum huiusmodi nulla examinatione premissa, per antedictos fratres sui ordinis pro episcopis se gerentes, electos huiusmodi in episcopos faciunt consecrari. Omnia bona earundem ecclesiarum, que insignes consueverant habere pontifices, cum solennibus capitulis, latis et magnis facultatibus et redditibus habundantes, propriis usibus, non absque pernitioso earundem ecclesiarum dispendio, enormiter applicando, seque, ut liberius in predictam metropolim et ecclesias, ceterosve prelatos et fideles provinciarum et partium predictarum valeant desevire, eorumque munitiones, castra, terras, iurisdictiones et iura proprie subicere[j] ditioni [cum] eisdem paganis nequam amicitie feder inientes[k], ac publicum eis adversus dictos fideles impendentes auxilium, consilium et favorem, ferrum, arma, equos et alia mercimoniorum genera, per que dicti pagani fideles eosdem possint acerbius impugnare, vendunt per alios ipsis vendi permittunt, quodque gravius est, iidem preceptores et fratres non solum \a/ confinibus eorundem paganorum, in quibus contra illorum incursus debuissent se murum defensionis opponere, in detrimentum fidelium recesserunt, sed quoddam castrum eiusdem Rigensis ecclesie eisdem paganis || pro certa quantitate pecunie venundantes, regnum Plothech[l], quod quondam rex Plothensis[m] ad fidem Christi conversus, prolem non habens legitimam, eidem ecclesie Rigensi contulerat pro anime sue salute, dictis paganis non absque iactura multitudinis innumerose fidelium dimiserunt, cuius occasione due solennes cathedrales Goloviensis[n] videlicet et Puchemensis[o] ecclesie consistentes in regno predicto totaliter sunt delete, quibus castro et regno ad manus dictorum

[e] A, C, f: *immo*
[f] A, C, f: *conserentes*
[g] C: *timore Dei*
[h] C: *sic de XIIII*
[i] C: *locarunt*
[j] B: *servituti* išbraukta
[k] A, C, f: *unientes*
[l] C, f: *Plochech*, b: *Polochense*
[m] C, b: *Plochensis*, b: *Polochensis*
[n] b: *Colomensis*, C: *Zeloniensis*, e: *Czeloviensis*
[o] C, b: *Rutheniensis*

suimti, uždaryti į klaikius kalėjimus ir kitas jiems sunkias kūniškas nuoskaudas suteikti[4]. Be to, iš keturiolikos[5] sufraganų bažnyčių, tas, kurios priklausė kraštų metropolijai, Rygos bažnyčiai, septynias visiškai sugriovė, o kitas septynias privedė iki tokios būklės, jog daugiau daro ganytojams gėdos ir negarbės, negu kad jų visai nebūtų, nes, iš keturių[6] išmetę teisėtai paskirtus kanauninkus, vietoj kanauninkų savo Ordino brolius minėtose bažnyčiose įkūrė. Juos ten iš tikrųjų paskiria ir pašalina kunigus, kaip nori, ir tokius jų brolius, laikančius save kanauninkais, išrenka vyskupais, kuriuos tie patys komtūrai ir broliai liepia rinkti iš savo tarpo. O tokiu būdu išrinkti, netikru, tikriau, jokiu sutvirtinimu į vyskupus įsišventina, nerodydami jokio paklusnumo tai pačiai Rygos bažnyčiai, vietinei metropolijai. Likusiose trijose tuščiose katedrose įperša asmenis, kokių nori, net mažiau vertus, kuriems, piktnaudžiaudami savo galia, liepia rengti rinkimus, ir dėl tokių rinkimų būdo ir formos jokio tyrimo nepadarius[7], minėtiems savo Ordino broliams, laikantiems save vyskupais, išrinktiems tokiu būdu, į vyskupus leidžia įsišventinti; jie kreipia savo naudai visus turtus tų bažnyčių, kurios turėdavo žymius dvasininkus su įteisintomis kapitulomis, pertekusiomis didelių ir gausių turtų bei pajamų, savo reikalams ir ne be pražūtingos žalos šitoms bažnyčioms be galo siekdami ir kad laisviau minėtoje metropolijoje ir bažnyčiose arba prieš kitus minėtų provincijų ir kraštų prelatus ir tikinčiuosius galėtų siautėti ir jų įtvirtinimus, pilis, žemes, jurisdikcijas ir teises palenkti savo valdžiai, su tais pačiais pagonimis piktybiškai sudarydami draugystės sąjungas ir atvirai jiems prieš minėtus tikinčiuosius teikdami pagalbą, patarimą ir globą, [netikėliams] šie parduoda patys ir kitiems leidžia pardavinėti geležį, ginklus, arklius ir kitokias prekių rūšis, su kuriomis minėti pagonys gali tuos pačius tikinčiuosius žiauriau puldinėti, ir, kas yra sunkiau, tie patys komtūrai ir broliai ne vien tikinčiųjų nenaudai pasitraukė nuo sienų tų pačių pagonių kaimynų, pas kuriuos prieš anų puolimą privalėtų save atstatyti kaip gynybos sieną[8], bet, ir kažkokią tai pačiai Rygos bažnyčiai priklausančią pilį[9] tiems pagonims už tam tikrą pinigų sumą pardavę, Polocko karalystę, kurią kitados Polocko karalius[10], atsivertęs į Kristaus tikėjimą ir neturėdamas teisėto įpėdinio, buvo padovanojęs tai pačiai Rygos bažnyčiai, kad jo siela išganytų, atidavė minėtiems pagonims, darydami didelei daugybei tikinčiųjų žalą. Dėl to dvi paprastos Selenijos ir, atrodo, Rusios[11], katedros, esančios minėtoje karalystėje, visiškai buvo sunaikintos. Joms – piliai ir karalystei – į minėtų netikinčiųjų rankas taip patekus, minėti pagonys, iš kaimyninių vietų išvarę tikinčiuosius, didelę minėtųjų dalį, tada gausią tikinčiųjų, dykviete pavertė, vienus tikinčiuosius nužudę kardu, kitus atidavę tų pačių pagonių apgailėtinam amžinos vergystės jungui; ir kas dar bjauriau yra, jei kada nors tie patys komtūrai ir broliai norėtų parodyti, kad jie, prisidengę kokia dingstimi, mušdami pagonis, neša valią, juos klastingai užpuldinėja, kad dėl jų poelgio tikintieji būtų žiauriau puldinėjami, tuos pačius pagonis kurstydami dėl visiškai menko grobio sugriauti tos pačios Rygos provincijos likusias pilis klastingomis kankinimo priemonėmis.

Pasakojamas taip pat apie juos pasibjaurėtinas nusikaltimas, baisus neleistinas dalykas, jog kai pagonių valdovas su savo pavaldiniais atsivertęs buvo į Kristaus tikėjimą ir po to buvo paskyręs įvairius vyskupus ir kunigus-pasauliečius, ir pamokslininkų bei mažųjų ordinų brolius visoje savo karalystėje, idant jie pasiliktų išrauti klaidų ir tikrąjį tikėjimą platinti bei diegti, tie patys komtūrai ir broliai (kokia gėda!), tarsi to paties tikėjimo griovėjai, slaptais ir

infidelium taliter devolutis, dicti pagani a locis confinium repulsis fidelibus, magnam partem dictarum provinciarum tunc fidelium multitudine copiosam[p], in solitudinem redegerunt, eisdem fidelibus partim peremptis gladio, partim eorundem paganorum miserabili iugo suppositis perpetue servitutis; quodque detestabilius est, si quando iidem preceptores et fratres offendendi paganos sub cuiusdam umbre pallio velint ostendere se gerere voluntatem, illos fraudulenter impugnant, ut ex eorum facto fideles atrocius impugnentur, eosdem paganos ex tenuis prede dampno modico, ad destruendum reliqua castra eiusdem Rigensis provincie pravis nocendi artibus irritantes.

Fertur etiam de ipsis execrabile facinus, dirum nephas, quod cum rex paganorum cum suis subditis fuisset ad fidem Christi conversus, ac diversos episcopos successive et presbiteros seculares ac fratres Predicatorum et Minorum ordinum in toto regno suo ordinasset, ad extirpationem errorum et illuminationem ac plantationem orthodoxe fidei permansuros, iidem preceptores et fratres pro pudor, velut eiusdem fidei subversores quosdam eorundem episcoporum, presbiterorum et fratrum exinde deici, quosdam vero interfici latentibus et occultis studiis procurarunt, et taliter pagani etiam ad fidem conversi, lumine veritatis abiecto, errores prochdolor, pristinos resumpserunt et sic quondam Lethoviensis[q] ecclesia cathedralis in dicto regno consistens cum sua civitate et diocesi, non absque multorum fidelium animarum et corporum deplorando periculo, miserabiliter fuit deleta. Populum etiam christianum terre Semigallie habentem episcopum et presbiteros orthodoxos, qui eis sacramenta ecclesiastica ministrabant, iidem preceptores et fratres totaliter deleverunt; nobiliores eiusdem terre, quos ad convivium invitarant, proditionis[r] infande sevitia, mutilatione capitum perimentes, reliquam multitudinem populi dicte terre, ultra quam centum milia fidelium utriusque sexus, ad terras paganorum crudeliter profugarunt, dictique fideles eorundem paganorum in depressionem fidei perpetue sunt redditi servituti. Propter quod episcopatus Samigallie, qui per septem dietas amplam diocesim obtinebat, totaliter de medio fuit sublatus; et ut omnino impediatur ampliatio fidei in partibus prelibatis, et proponendi verbum Dei facultas quelibet subducatur, ex eo quod fratres ordinis Minorum castri Brunsberg[s] eiusdem Rigensis provincie predicationi dictorum paganorum instantes verbum Dei continue diffundebant, ac quidam frater dicti ordinis iugiter per paganos discurrens, virtute verborum et operum corruscando, die quolibet multos paganos cognitione vere fidei illustratos sacre regenerationis lavacro innovabat, eisdem fratribus Minoribus de dicto loco ignominiose deiectis, eundem locum funditus destruxerunt, nullos omnino eiusdem verbi predicationi insistere permittentes; ecclesias quoque, oratoria et capellas edificari pro neophitis non permittunt, ita quod dicti neophiti in rudimentis fidei non instructi, ac in ecclesiis cum orthodoxis participium non habentes, nec in fide nec in moribus fidelibus sunt conformes. Pessimum etiam ritum eorundem sectantes, confratres suos, si quos contingit interdum in hostili congressu vel conflictu aliquo vulneribus sauciari, contra morem eiusdem fidei orthodoxe priusquam expirent, impietate quadam sevissime feritatis extingunt, eorum corpora flammarum incendio concremando; ac ut premissa, et alia eorum detestabilia scelera eiusdem

[p] A, b, C, f: *populosam*
[q] C: *Letchoviensis,* b: *Lechuviensis,* f: *Lechoniensis*
[r] A, b, f: *proditionis*
[s] C: *Brunsberch*

paslaptingais būdais siekė kai kuriuos tų pačių vyskupų, kunigų ir brolių iš ten išmesti, o kai kuriuos nužudyti, ir tokiu būdu net pagonys, į tikėjimą atsivertę, tiesos šviesą pašalinus, klaidas, deja, ankstesnes atsiėmė, ir taip kitados Lietuvos katedra, minėtoje karalystėje buvusi, su savo miestu ir vyskupyste buvo apgailėtinai sunaikinta sukeliant apverktiną pavojų daugybės tikinčiųjų sieloms ir kūnams[12]. O tie patys komtūrai ir broliai visiškai sunaikino krikščionišką Žiemgalos žemės tautą, turinčią tikruosius vyskupą ir kunigus, kurie jiems bažnytinius sakramentus teikė; jie iššudė tos pačios žemės kilmingesniuosius, kuriuos į vaišes buvo pasikvietę, neapsakomos išdavystės žiaurumu, nukapodami galvas; žiauriai išvarė likusią minėtos žemės tautos daugybę, daugiau negu šimtą tūkstančių abiejų lyčių tikinčiųjų, į pagonių žemes, ir minėti tikintieji buvo atiduoti amžinai vergystei tiems patiems pagonims, [mūsų] tikėjimo priespaudai. Todėl Žiemgalos vyskupija, kuri buvo septynių dienų žygio platumo, buvo visiškai išvalyta nuo [kitų krikščionių]; ir kad buvo ketinama visiškai sutrukdyti platinti tikėjimą minėtuose kraštuose, ir kad bet kokia galimybė skelbti Dievo žodį būtų atimta, dėl to, kad Braunsbergo pilies mažųjų ordino broliai, užsiėmę pamokslavimu tos pačios Rygos provincijos minėtiems pagonims, Dievo žodį nuolatos skleidė, ir vienas minėto ordino brolis, nuolatos pas pagonis lankydamasis, švytėdamas žodžių ir darbų dorumu, vieną dieną daugelį pagonių, tikro tikėjimo pažinimu apšviestų, šventu atgimimo krikštu atnaujino, bet Vokiečių ordino broliai, begėdiškai išmetę tuos pačius mažuosius brolius iš minėtos vietos, išgriovė tą pačią vietą iki pamatų, nė vienam vieninteliui neleisdami to paties žodžio pamokslavimui tęsti; taip pat neleidžia bažnyčių, koplytėlių ir koplyčių statyti naujakrikštams, todėl minėti naujakrikštai, tikėjimo pradžios nepamokyti ir nedalyvaudami bažnyčiose su tikratikiais, nei tikėjimu, nei papročiais nėra panašūs į tikinčiuosius, o, blogiausias jų apeigas sekdami, savo tikėjimo brolius, jei kur pasitaiko, kad kokiame nors priešų puolime arba susidūrime jie yra sužeidžiami, prieš to paties tikratikių tikėjimo paprotį, pirmiau, negu iškvepia dvasią, kažkokiu žiauriausiai barbarišku bedieviškumu žudo, jų kūnus liepsnose degina; ir, kaip minėta anksčiau, ir kiti jų pasibaisėtini nusikaltimai išvengia to paties Sosto tyrimo. Visus tikinčiuosius, kunigus ir pasauliečius, nesvarbu, kokio rango arba padėties pasitaiko, besikreipiančius, dėl šitokių persekiojimų prievarta, į Apaštalų Sostą skundams dėl anų išdėstyti, žiauriai persekioja, mirtį jiems patys ar per kitus atnešdami, kaip kad šitai buvo atsitikę kažkokiam teisės daktarui magistrui Aleksijui, paskirtam Torūnės bendruomenės parapijos klebonu, ir daugeliui kitų, kuriuos, grįžtančius iš Romos kurijos, į kurią buvo nuvykę skųstis dėl [Vokiečių ordino], žiauriai nužudė, sakoma, jog tai tikrai išaiškėjo; nedarydami galo minėtoms baisenybėms, bet trokšdami būti blogi, o atrodyti geri, prisidengę nepastebimo begėdiškumo šydu, laiko [savo rankose] reikalingus takus ir kelius, kuriais iš Rygos miesto išeinama ir grįžtama į jį, kai yra kokia nors neišvengiama būtinybė, su tokia apsauga, kad išėjimas ir grįžimas iš tenai yra atviras tiktai asmenims, kuriems [Ordinas] nori [padėti], taip minėtas miestas, neturėdamas laisvo išėjimo ir įėjimo, slegiančios apgulties nepatogumą yra verčiamas apverkti, esant tokiai apgulčiai, užkirtus judėjimą kai kuriais keliais, vis labiau spaudžiant. Tam tikra neleistina pirkimo dingstimi Ordinas su būdingu įžūlumu užėmė ir laiko užėmęs vieną pilį, esančią aukštesnėje miesto dalyje, ir žemesnėje miesto pusėje esantį uostą, priklausantį cistersų ordino Daugavgryvos vienuolynui[13], tos

sedis effugiant notionem, universos fideles clericos et laicos cuiuscumque dignitatis aut status existant, ad exponendum querelas de ipsis, tantarum persecutionum necessitate cogente, ad sedem apostolicam accedentes crudeliter persecuntur, mortem eis per se et alios inferendo, sicut hec in personis quondam magistri Alexii[t] doctoris decretorum, plebani plebis Thorunensis et aliorum quam plurium, quos redeuntes de Romana curia ad quam venerant contra eos, crudeliter occiderunt, dicuntur liquido apparere; nec dum finem premissis enormitatibus imponentes, sed mali esse et boni credi, sub pallio ignorate nequitie cupientes, passus et itinera debita, per que de civitate Rigensi exitus et reditus ad eandem quadam necessitate inevitabili peraguntur, sub ea faciunt custodia detineri, ut nonnisi personis, quas volunt, gressus ex ea pateat vel regressus sicque dicta civitas exitum et reditum liberum non habendo, cuiusdam obsidionis anguste dispendia cogitur deplorare, ad quam quidem obsidionem, preclusis itinerum quorumcumque vestigiis, fortius angustandam quoddam castrum a superiori parte ac portum monasterii Dunamundensis Cisterciensis ordinis eiusdem Rigensis diocesis, in quo eadem Rigensis ecclesia ius obtinet patronatus, ab inferiori parte eiusdem civitatis consistentia, absque quibus civitatem eandem, nec per terre[u] nec per maris vestigia nullus potest ingredi vel exire, quodam illicito emptionis titulo, cum monasteriorum alienatio sacris prohibita sit canonibus, et etiam ipsius monasterii Dunamundensis per pie memorie Gregorii pape .IX.[v] predecessoris nostri privilegium speciale, cuiuslibet alienationis contractus foret specialiter interdictus, temeritate propria occuparunt et || detinent occupata, propter que in eisdem provinciis, in quibus ecclesiam suam fetu nove prolis ad fidem converse Dominus ampliabat, familiari peste intestinam exercente sevitiam, non solum fides radicata et fundata non proficit, sed ex persecutione domestica deficit[w] et, nisi celeri occurratur remedio, nomen ibi deperit christianum. Novissime vero ad nostrum pervenit auditum, quod dicti preceptores et fratres hospitalis eiusdem dilecti filii nobilis viri Wladislai Cacrovie et Sandomine[x] ducis terram hostiliter subintrantes, in civitate Gdansco[y] ultra decim milia hominum gladio peremerunt, infantibus vagientibus in cunis mortis exitum inferentes, quibus etiam hostis fidei pepercisset. Iidem quoque preceptores et fratres quam plura alia detestanda dicuntur committere, quorum series se nimis extenderet, si singulariter singula presentibus clauderentur. Nos igitur, qui disponente Domino eisdem dominice vinee[z] presidemus, desiderantes, ut in ea virtutum palmites convalescant, succisis tribulis vitiorum, attendentes quoque, quod[aa] premissa, que de dictis preceptoribus et fratribus referuntur, utpote perniciosa et fidei nostre[ab] contraria, immo cunctorum Christi fidelium cordibus inimica sub dissimulatione transire salva conscientia nequeamus, considerantes etiam, quod in talibus debite correctionis differre remedium nichil esset aliud, quam licenciam sceleribus indulgere, discretionem vestram, de quorum circumspectionis industria, plenam in Domino fiduciam obtinemus, hortandam attente duximus et monendam, vobis per apostolica scripta districte precipiendo mandantes, quatenus ad partes illas, seu ad loca illarum partium, que vobis pro executione

[t] b, f: *Alesii*
[u] C: *terram*
[v] A, f: *VIIII*, C: *noni*
[w] C: nèra *deficit*
[x] A, C, b, f: *Cracovie et Sandomirie*
[y] C: *Gdansko*
[z] A, C, b, f: *vinee regimini*
[aa] f: *quoque ad premissa*
[ab] C: *nostre fidei*

pačios vyskupystės daliai, kurią globoti Rygos bažnyčia turi teisę. Netekus šių pastatų, į tą patį miestą nei žemės, nei jūros keliais niekas negali nei įeiti, nei išeiti. Nors vienuolynams parduoti draudžia šventi kanonai ir šviesios atminties popiežiaus Grigaliaus IX[14], mūsų pirmtako, ypatingas įstatymas, pagal kurį pačiam Daugavgryvos vienuolynui bet kokia pardavimo sutartis buvo specialiai uždrausta. Dėl to pardavimo provincijose, kuriose savo bažnyčią naujos kartos, į tikėjimą atsivertusios, augimu Viešpats padidino, viduje šėlstant namiškių siautėjimui, įleidęs šaknis ir sustiprėjęs tikėjimas ne tik neauga, bet dėl vietinio persekiojimo nyksta, ir jeigu nebus jam pagelbėta veiksmingu vaistu, tai krikščioniškas vardas tenai išnyks. Labai neseniai mus pasiekė žinia, kad minėti tos pačios prieglaudos vadai ir broliai į mielo sūnaus, kilnaus vyro Vladislavo, Krokuvos ir Sandomiro kunigaikščio[15], žemę priešiškai įžengdami, Gdansko[16] mieste daugiau kaip dešimt tūkstančių žmonių kardu nužudė, atnešdami mirtį net ir lopšyje verkiantiems kūdikiams, kurių net tikėjimo priešai būtų pasigailėję. Taip pat sakoma, jog tie patys komtūrai ir broliai daro daugybę kitokių niekšybių, kurių išvardijimas labai išsitęstų, jei atskirai po vieną šiame rašte būtų surašytas. Taigi mes, kurie Dievo liepiami tiems patiems iš Viešpaties vynuogyno vadovaujame, trokšdami, kad jame dorybių daigeliai, iškirtus ydų daigus, sustiprėtų, taip pat rūpindamiesi, jog pro minėtus dalykus, pranešamus apie minėtus komtūrus ir brolius, kadangi pražūtingi ir mūsų tikėjimui prieštaraujantys ir, negana to, visų Kristų tikinčiųjų širdims svetimi, negalėtume ramia sąžine praeiti neatkreipę dėmesio, taip pat manydami, kad tokiuose dalykuose neteikti būtino gydymo reikštų ne ką kita, o tik suteikti laisvę nusikaltimams, jūsų išmintį, apie kurios kruopštų įžvalgumą turime visišką pasitikėjimą Viešpatyje, siekiame atidžiai paraginti ir paskatinti, jums per apaštališkąjį raštą teisės galia nurodydami įsakymą, žiūrint asmeniškai, kas tiktų labiau šito reikalo įgyvendinimui tokiuose kraštuose arba tų kraštų vietose, ir turėdami prieš akis vienintelį Dievą, kad išsamiai tyrinėtų tiesą prieš minėtus tos ligoninės komtūrus ir brolius, minėtose provincijose ir kraštuose esančius, dėl minėtų visų ir atskirų dalykų, taip pat dėl atvejų, kuriuos įtraukiame į mūsų bulės antspauduotą raštą, ir dėl kitų nusikaltimų ir išsišokimų, dėl kurių jie bus viešai apkaltinti. Tą tiesą, kruopščiai ir rūpestingai ištyrę, ką tik rasite, raštuose surašę ir pakankamai išdėstę, uždėję savo antspaudus, pasirūpinkite mums sąžiningai pranešti.

Be to, Daugavgryvos pilį ir vienuolyną, kurį minėti komtūrai ir broliai, kaip minima, kažkokiu pirkimo sandėriu turi užimtą, liepdami tiems patiems komtūrams ir broliams, kad neužimtą ir visiškai laisvą atiduotų, patį net pagal paties Sosto gerą norą, kad minėto Sosto vardu būtų laikomas, tinkamiems patikimiems asmenims, kuriuos šiam reikalui jūsų kruopštumas bus numatęs, liepkite stropiai saugoti. O kad minėtų dalykų vykdymui laisviau galėtumėte atsidėti, kuo didesnius įgaliojimus iš mūsų gausite, idant galėtute tyrinėti visus minėtus dalykus kartu ir kiekvieną atskirai, kur ir kada suprasite, jog reikia, gausite pagalbos ir paramos tiek iš dvasininkų, tiek iš kunigaikščių ir kitų pasauliečių, nors ir kokio šventinimo ar luomo jie būtų arba kokia tik pareiga jie pasižymėtų, (ir turėsite teisę) priešininkams bei maištininkams, kuriuos tam sukviesite, teikti atskyrimo, suspendavimo ir interdikto, taip pat privilegijų, jiems paminėto Sosto duotų, atėmimo nuosprendžius, atšaukdami liudytojus, esančius tiek nuo dviejų dienų žygio atstumu, į bendrą susirinkimą, tiek nuo ko nors kito už

huiusmodi negotii videri poterunt magis apta, vos personaliter conferentes, et habentes pre oculis solum Deum, contra predictos preceptores et fratres eiusdem hospitalis in dictis provinciis et partibus consistentes, super premissis omnibus et singulis, necnon super articulis, quos sub bulla nostra vobis destinamus inclusos ac super aliis criminibus et excessibus, super quibus eos inveneritis publice diffamatos, inquiratis diligentius veritatem, eaque diligenter et sollicite inquisita, quecumque inveneritis, in scriptis redacta ac suffici[en]ter instructa nobis sub sigillis vestris procuretis fideliter intimare.

Ceterum castrum et monasterium Dunamundense, quod dicti preceptores et fratres, ut premittitur, sub cuiusdam emptionis colore detinent occupatum, per eosdem preceptores et fratres facientes expeditum et liberum omnino dimitti, ipsum usque ad eiusdem sedis beneplacitum, prefate sedis nomine teneri, ac per personas ydoneas et fideles, quas ad hoc eligendas industria vestra perspexerit, faciatis cum diligentia custodiri. Ut autem ad premissorum executionem eo liberius[ac] intendere valeatis, quo maiori per nos fueritis auctoritate muniti, vobis invocandi ad premissa omnia et singula exequenda, ubi et quando expedire cognoveritis, tam prelatorum quam etiam principum et aliorum secularium cuiuscumque conditionis vel status existant, vel quacumque dignitate prefulgeant, auxilium et succursum. Contradictores quoque et rebelles necnon testes, quos ad hoc duxeritis convocandos, per excommunicationis, suspensionis et interdicti, necnon privationis privilegiorum eisdem concessorum a sede predicta sententias, compescendi, tam de duabus dietis in concilio generali, quam de aliquo extra suam civitatem et diocesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium non vocando et aliis quibuscumque constitutionibus que vestre[ad] possent in hac parte iurisdictioni vel potestati eiusque libero exercitio quomodolibet obviare; aut si testes, quos ad hoc evocari contigerit, fuerint Predicatorum vel Minorum aut aliorum ordinum quorumcumque, vel si predictis ordinibus a predicta sede indultum existat, quod predictorum ordinum fratres ad perhibendum testimonium in quibuscumque causis, vel negociis compelli non possint, seu si dictis preceptori et fratribus ab eadem sit sede indultum, quod excommunicari, suspendi vel interdici non possint, per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et quibuslibet aliis indulgentiis, privilegiis et litteris apostolicis quibuscumque in quacumque forma verborum concessis, per que presentibus non expressa, vel totaliter non inserta, premissorum executio possit quomodolibet impediri, nequaquam obstantibus, plenam vobis concedimus, tenore presentium, facultatem. Quod si non ambo hiis exequendis potueritis interesse, alter vestrum ea nichilominus exequatur.

Datum Avinione, .XIII. kal. iulii[ac], anno quinto.

[ac] e: *libentius*

[ad] f: *nostre,* nors sudarytojas žodį *vestre* laikė teisingesniu

[ac] C, b, f: *pontificatus nostri.* Po *quinto* Dlugošas prideda metus (klaidingai) *anno Domini* forma (1311)

savo miesto ir vyskupystės, išskyrus tam tikrus išimtinius atvejus ir tuos, kurie gyvena didesniu negu vienos dienos žygio atstumu nuo vyskupystės ribos, į teismą nekviesdami ir bet kokiais kitais potvarkiais, kurie galėtų šiame krašte jūsų teisingumui arba galiai ir jos laisvam vystymuisi kokiu nors būdu trukdyti, arba jeigu liudytojai, kuriuos tam reikėtų išsikviesti, būtų pamokslininkų arba mažųjų, arba bet kurio kito ordino, arba jei minėtiems ordinams minėto Sosto būtų nustatyta, kad minėtų ordinų broliai liudijimo pateikimui tam tikrose bylose arba darbuose negalėtų būti atvesti, arba jeigu minėtiems broliams ir vadui to paties Sosto būtų leista, kad negalėtų būti ekskomunikuoti, suspenduoti arba negalėtų jiems būti paskelbtas interdiktas, apaštališkame laiške nedarydami pilno ir aiškaus bei pažodinio paminėjimo apie tokį atleidimą ir apie bet kokius kitus atleidimus, teises ir apaštališkus laiškus, bet kokia žodžių forma surašytus, kuriais dabartiniame rašte neišreikšta arba visiškai neįtraukta, minėtų dalykų vykdymas galėtų būti kokiu nors būdu kliudomas, jokiu būdu neprieštaraujant, visišką jums leidžiame šio laiško turiniu galimybę. Jei abu šiuose tirtinuose dalykuose to negalėsite vykdyti, vis tiek vienas iš jūsų tegu vykdo.
Duota Avinjone penktais metais, tryliktą dieną prieš liepos kalendas.

74

1317.II.3, Avinjonas

Popiežius Jonas XXII ragina (pietvakarių) Rusios kunigaikščius (Andrių ir Levą Jurevičius) atsisakyti klaidingo atskalūnų tikėjimo ir grįžti prie Romos bažnyčios tiesų. 1254 m. jų protėvis Danilas Romanovičius buvo gavęs karūną iš Romos. Laiškas, ko gero, buvo Jono laiško Gediminui modelis, Gediminas irgi vadindavosi 'rex Ruthenorum' – žr. Nr. 12.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RA, 2, l. 3^{v}, Nr. 92 *de Curia*; C – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 63, l. 357^{v}, Nr. 102 (čia pagrindinis tekstas).

Pub.: a. MPV, nr. 138, p. 204; b. *Acta Iohannis*, Nr. 1, p. 1–2.

Reg.: Mollat, *Lettres communes*, Nr. 5110.

Nobilibus viris .. [et] .. Ducibus Ruthenorum[a]. Illum super cuncta revereri, cui cum voluerit, subest posse[a]. Regnans in celis triumphans ecclesia, cui pastor est Pater eternus, sibi constituit in terris vicariam ecclesiam militantem, unigenito filio Dei vivi Domino nostro || Ihesu Christo ineffabili commertio copulatam. In hac enim ipse Christus a patre progrediens per illustrationem Paracliti, qui ab utroque procedit, statuit fidei firmamentum, ut ab ea velut a primitivo fonte ad nationes singulares orthodoxas eiusdem fidei rivuli deriventur[b]. Ad huius[c] quidem ecclesie regimen voluit Christi clementia Romanum pontificem vice sui deputari ministrum, cuius instructionem[d] et doctrinam eloquio traditam evangelice veritatis cuncti renati fonte baptismatis teneant et observent. Qui enim sub hac doctrina cursus vite peregerint, salvationis gratiam merebuntur; qui vero ab ea deviaverint, dampnationis sententie subiacebunt. Cupientes igitur, ut vos salutis vitato dispendio electorum mereamini consortio feliciter aggregari, nobilitatem vestram rogamus, monemus et hortamur in Domino et per Dei misericordiam obsecramus, quatenus, que Romana tenet, predicat et servat ecclesia, derelictis scismaticorum erroribus, in quorum observatione a via lucis deviatur in tenebris, amplecti una cum subiectis vobis populis devote conversionis actibus studeatis, ita quod plene divini nominis percipientes fragranciam et per hoc efficacius ad amorem eius allecti, ad regni celestis valeatis gloriam pervenire, nos autem, si datum fuerit nobis desuper, ut mentibus vestris celestis luminis illustratis splendoribus ad eiusdem ecclesie gremium redeatis, personas vestras gerere proponimus in visceribus caritatis, et eas, quantum cum Deo poterimus, favoribus apostolicis prosequamur[e].

Datum Avinione .III. nonas Februarii, anno primo.

[a-a] b neturi šio sakinio
[b] a: *deriverint*
[c] a: *huiusmodi*
[d] b: *institutionem*
[e] a, b: *prosequemur*

Kilniems vyrams V. ir V. rusų kunigaikščiams[1]. Dera Tą labiausiai iš visų gerbti, kuriam kada panori, paklūsta galybė.

Karaliaujanti danguje triumfuojanti Bažnyčia, kurios Ganytojas yra Amžinasis Tėvas, paskyrė sau žemėje pagalbininkę, kovojančią Bažnyčią, suvienytą neapsakomo bendravimo su vieninteliu tikrojo Dievo sūnumi, mūsų Viešpačiu Jėzumi Kristumi. Joje juk pats Kristus, kilęs iš Tėvo per Guodėją [Šv. Dvasią], kuri kilusi iš Tėvo ir Sūnaus, pastatė tikėjimo ramstį, kad iš jos to paties tikėjimo upeliukai tekėtų, kaip iš pirminio šaltinio, atskiroms tikratikėms tautoms. Gailestingasis Kristus norėjo, kad šitokią Bažnyčią valdantis Romos pontifikas būtų laikomas jo vietininku, ir šio nurodymus ir mokymą, pateiktą evangelijos tiesos kalba, visi, atgimę per krikšto šaltinį, priimtų ir vykdytų. Tie, kurie gyvenimo kelią praeis pagal šį mokymą, pelnys išganymo malonę; o kurie nuo jo nukryps, prakeikimo nuosprendžiui turės paklusti. Taigi norėdami, kad jūs, neprarasdami išsigelbėjimo, būtute verti laimingai prisijungti prie išrinktųjų būrio, jūsų prakilnybę prašome, raginame ir kviečiame Viešpatyje ir per Dievo gailestingumą maldaujame, kad, palikę atskilėlių klaidas, kurių laikantis nuo šviesos kelio nukrypstama į tamsybes, priimtute, ką Romos bažnyčia apima, pamokslauja ir saugo, ir kartu su jums pavaldžiomis tautomis pamaldaus atsivertimo veiksmais stengtumėtės, kad, giliai pajutę dieviško vardo įkvėpimą, per tai paskatintumėte labiau jį mylėti, galėtumėte patekti į dangaus karalystės šlovę, o mes, jei mums bus leista iš viršaus, kad, jūsų protus dangaus šviesos spinduliams apšvietus, į tos pačios Bažnyčios glėbį grįžtute, jūsų asmenybes žadame apgaubti geraširdiškumu ir jas, kiek su Dievu galėsime, apaštališka globa lydėsime. Duota Avinjone pirmaisiais metais, trečią dieną iki vasario nonų.

75

[1319.VIII, Avinjonas]

Popiežius Jonas XXII siunčia laišką Lenkijos kunigaikščiui Vladislovui Uolektiniui, miglotai paremdamas kunigaikščio norą būti karūnuotam Lenkijos karaliumi.

Rs.: B – Cambrai (Kombrė), bibliothèque Municipale, Ms 538 [anksčiau Nr. 496], ll. 139^{v}–140^{v}. Tai popiežiaus Klemenso VII sekretoriaus Henriko de Areno surinktas 460 Jono XXII laiškų kodeksas – Monsieur le Glay, *Catalogue descriptif et raissoné des manuscrits de la Bibliothèque de Cambrai* (Paryžius, 1830), p. 220.

Pub.: a. Abraham W., „Stanowisko kurii papieskiej wobec koronacji Łokietka", *Księga pamiątkowa wydana przez Uniwersytet lwowski ku uczczeniu 500-letniego jubileuszu Uniwersytetu krakowskiego* (Lvovas, 1900), 1–34.

Plg. su to paties popiežiaus 1319.VIII. 20 laišku lenkų vyskupams, VMPL, Nr. 226, p. 146–148.

Dilecto filio Nobili viro Wlandislao Duci Polonie.

Non est, fili, ad te mentis apostolice caritas ociosa, dum nos de tui status prosperitate soliciti ad ea, que tue salutis comodis congruunt et honoris incrementa contingunt, te paternis monitis excitamus. Si enim patris affectum animo devoto suscipies et persuasionibus nostris studio filialis promptitudinis acquiesces, tibi spiritualis et temporalis commodi fructus multiplices cumulabis. Optamus profecto, fili, quod tu una cum terra tua Polonie nobis et ecclesie Romane nullo mediante subesse dinosceris. Perogatiam specialis dilectionis amplectimur per iusticie et equitatis semitas, quibus dominantium potestates stabilitate firmantur, incedens, te verum ipsarum constituas amatorem utriusque cultum, ut illorum qui iudicium faciunt et custodiunt iusticiam omni tempore beatorum | | aggregari numero valeas, sine quavis acceptione personarum observes, te ad pietatem que presentis vite promissionem obtinet ac future feruenter exerceas; inter subditos tuos pacis bonum que bona continet universa nutrias et conserves Romanam ecclesiam matrem tuam, que te gerit in intimis predilectum studio filialis venerationis honorans ecclesias ipsarumque prelatos et alios[a] ecclesiasticas personas, tamquam Dei ministros in terris, et libertatem ipsorum pro sui nominis gloria tuearis in exterminium infidelium nationem, presertim qui vicini sunt terris tuis per quos nomen Altissimi blasphematur. Sicut strenuus athleta Domini temporis oportunitate captata prompta magnanimitate consurgens pro dilatione catholice fidei, velut sollicitus operator, et pervigil elabores te ipsum per gravitatem morum et sobrietatis modestiam sic bonorum opum subiectis tibi populis exemplum exhibeas, quod ipsos reddas acceptabiles Domino eorundem operum sectatores.

Hec autem in te, fili, benevolentia sincera perquirimus et ad hec te pii patris more intentis affectibus exhortamur, ut preter multifarias laudes, quas tua nobilitas ex premissorum observacione commendabili consequetur, Ille, cui nunquam sine remuneratione servitur, adaugeat in benedictionibus dies tuos et post presentis mortalitatis excursum tibi coronam inmarcessabilis glorie largiatur. Preterea negocio, pro quo prelati et clerus ac nonnulli nobiles Polonie venerabilem fratrem nostrum G[erwardum] episcopum Wlasdilaviensem[b] exhibitorem presentium ad sedem apostolicam destinarunt, dilgenter inspecto, post deliberationem quam super illo habuimus diligentem, cura ipsius expeditionem, quantum cum Deo potuimus uotis condescendimus corde prout in his apostolicis archiepiscopo et suffraganeis eisdem directis poteris intueri.

[a] turėtų būti *alias*

[b] turėtų būti *Wladislasviensem*

Mielam sūnui, kilniam vyrui Vladislovui[1], Lenkijos kunigaikščiui.
Nėra tau, sūnau, apaštališkojo proto meilė abejinga, nes mes, susirūpinę tavo padėties gerove, tam tave tėviškais perspėjimais skatiname, kas tavo išsigelbėjimo naudai ir garbės augimui tinka. Juk jeigu tėvo meilę priimsi dievobaiminga dvasia ir mūsų įtikinėjimams pritarsi sūnaus atsidavimu, susirinksi daugybę dvasinės ir žemiškos naudos vaisių. Iš tiesų trokštame, sūnau, kad tu kartu su Lenkijos žeme mums ir Romos bažnyčiai galėtum tiesiogiai paklusti be jokio kito valdovo tarpininkavimo. Ypatingos meilės prašymą priimame teisingumo ir lygybės keliais, kuriais valdovų galios stiprinamos patikimumu; o eidamas jais tu pasirodytum gražus abiejų pasaulių dalykų mylėtojas, idant galėtum prisijungti prie tų palaimintųjų, kurie priima nuosprendį ir saugo teisingumą; be jokio palankaus asmeniškumo žiūrėk, kad atkakliai siektum pamaldumo, kuris žada šį ir būsimą gyvenimą; tarp savo pavaldinių puoselėk taiką, kuri visas gėrybes laiko, ir saugok Romos bažnyčią, tavo motiną, kuri laiko tave labai mielą tarp artimų, ir dėl sūnaus pagarbos pagerbk bažnyčias ir jų dvasininkus, ir kitus bažnytinius asmenis kaip Dievo tarnus žemėje, ir jų laisvę dėl savo vardo garbės saugok, kad sunaikintų netikinčiųjų tautą, ypač tuos, kurie yra tavo žemių kaimynai, burnojantys prieš Aukščiausiojo vardą. Kaip ryžtingas Viešpaties galiūnas, naudodamasis ta proga, parodęs kilniadvasiškumą, pakylantis už katalikų tikėjimo išplatinimą, tarsi rūpestingas kūrėjas ir labai budrus darbuotojas, tobulink save papročių rimtumu ir saikingu kuklumu ir rodyk gerų darbų pavyzdį pavaldžioms tau tautoms, kad juos padarytum mylimus Viešpačiui kaip tokių pačių darbų šalininkus.
Taigi šito, sūnau, tavyje nuoširdžiu geranoriškumu ieškome ir prie to tave pamaldaus tėvo papratimu raginame stipria meile, idant, be įvairiausių pagyrimų, kuriuos tavo prakilnybė dėl minėtų dalykų pagirtino laikymosi gaus, Tas, kuriam niekada be atpildo netarnaujama, pagausintų palaiminimu tavo dienas ir, pasibaigus gyvenimui žemėje, tau uždėtų neblėstančios šlovės karūną[2]. Be to, užduotį, dėl kurios prelatai ir dvasininkija, ir kai kurie Lenkijos kilmingieji pasiuntė gerbiamą mūsų brolį Gervardą[3], Vloclaveko vyskupą, šio laiško rašytoją, į Apaštalų Sostą, kruopščiai ištyrus, atidžiai svarstę reikalą, kiek su Dievu galėjome, nuoširdžiai linkstame jį įgyvendinti taip, kaip galėsi įžvelgti iš šių, arkivyskupui bei tiems patiems vyskupams-sufraganams paskirtų apaštališkų raštų[4].

76

1320.VIII.27; Vladimiras

Haličo kunigaikštis Andrius kviečia Krokuvos pirklius apsilankyti jo žemėse, siūlydamas jiems prekybos lengvatas, panašias į tas, kurias vėliau vokiečių pirkliams siūlys Gediminas.

Rs.: B – Krokuva, biblioteka Jagiellońska, Ms latina 16, Kodeks Behma, l. 5.

Pub.: a. Piekosiński F., *Kodeks Dyplomatyczny miasta Krakowa 1257–1506* (Krokuva, 1879), Nr. 12, p. 14–15; b. *Boleslav Jurty II*, p. 150–151.

Andreas, Dei gratia dux Ladomiriensis et dominus terre Russie, discretis viris consulibus ac universis civibus seu negotiatoribus in civitate Cracoviensi, nec non in territorio predicto commorantibus, favorem et in omnibus complacendi voluntatem.

Noverit vestra discretio, quod nos attendentes gravationem negotiatorum terram nostram intrantium, ac etiam pro reformatione terre nostre, ut unusquisque eo gratantius cum rebus quibuscumque de cetero terram nostram ingrediatur, usi consilio baronum ac nobilium nostrorum, gratiam talem facimus, quod in civitate Ladimiriensi, ubi prius tres grossi solvebantur de quolibet animali, nunc vero tantummodo unum grossum statuimus persolvendum. Ceterum omnia iura, que tempore patris nostri felicis recordacionis in terra Russie viguerunt, volumus omnes hospites seu negotiatores ut eo iure perfruantur. Item si alicui iniuria, molestia vel violentia per aliquos nostros officiales, ministeriales vel theolonatores illata fuerit in terra nostra, pro uno denario sibi iniuste ablato, quod ostendere poterit, duos refundemus. Et hec omnia sub verbo dominationis nostre per nos et per omnes nostros firmiter promittimus observare.

Datum in Laudimiria in die Ruffi martiris, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo.

Andrius[1], Dievo malone[2] Vladimiro kunigaikštis ir Rusios žemės valdovas, išmintingiesiems ponams miesto tarybos nariams ir visiems piliečiams bei pirkliams, Krokuvos mieste ir anksčiau minėtoje (Rusios) teritorijoje esantiems, malonę ir visuose reikaluose norą elgtis dosniai [žada].

Tegu sužino jūsų išmintinga didenybė, kad mes, paisydami mūsų žemėn ateinančių pirklių sunkumų, ir taip pat dėl mūsų žemės pertvarkymo, kad kiekvienas kuo džiugiau įžengtų į mūsų žemę iš kitur su bet kokiomis prekėmis, ir, naudodamiesi mūsų bajorų ir didikų nutarimu[3], darome tokią malonę, kad Vladimiro mieste[4], kur pirmiau trys gražiai būdavo mokami nuo bet kokio gyvulio, dabar tik vieną grašį nusprendėme imti. Be to, norime, jog visi svečiai arba pirkliai naudotųsi tomis teisėmis, kurios Rusios žemėje galiojo šviesaus prisiminimo mūsų tėvo[5] laikais. Taip pat, jeigu mūsų žemėje kas nors patirs neteisybes, sunkumus arba smurtą iš kokių nors mūsų pareigūnų, tarnų ar muitininkų, už vieną denarą, iš jų neteisėtai atimtą, jei bus akivaizdu, dviem atlyginsime[6]. Ir viso to mūsų viešpatavimo žodžių mes ir visi mūsiškiai tvirtai pažadame laikytis.

Duota Vladimire kankinio Rufo dieną, 1320 Viešpaties metais.

77

1320.VIII.27; Vladimiras

Haličo kunigaikštis Andrius kviečia Torūnės pirklius apsilankyti jo žemėse, siūlydamas jiems prekybos lengvatas, panašias į tas, kurias vėliau vokiečių pirkliams siūlys Gediminas.

Rs.: B – Torūnė, pergamentas be antspaudo; nerasta šiam leidiniui, spausdinamas pagal seniau paskelbtą nuotrauką.

Pub.: a. HU, II, Nr. 371, p. 154; b. *Boleslav Juriy II*, p. 151 (nuotrauka II).

Reg.: PU, II, Nr. 293, p. 189.

Andreas[a] Dei gratia dux Ladimirie et dominus Russie discretis viris consulibus, scabinis ac universis civibus in Thorun favorem et in omnibus affettuosam voluntatem. Noverit vestra discretio, quod nos cupientes melioracionem terre nostre ac etaim profectum omnium hospitum terram nostram cum pannis, mercimoniis vel rebus quibuscunque ingredi volencium, usi consilio maturo baronum ac nobilium nostrorum omnibus hospitibus ius tale per presentes concedimus, quod nullus de cetero theloneatorum vel ministerialium[b] nostrorum ab eis pannos vel mercimonia exigere debeat nec eciam omnino ista attemptare. Ceterum omnia iura, que tempore patris nostri felicis memorie in terra Russie omnes negociatores habuerunt, volumus, ut de cetero omnes hospites seu negociatores suo iure[c] perfruantur. Item si alicui hospiti vel negociatori terram nostram ingredienti alique iniuria vel molestia aut violencia illata fuerit[d] per aliquos nostros in terra nostra, quod ostendi poterit, pro uno quolibet denario iniuste ablato vel recepto duos reddere obligamur. Hec autem omnia in verbo donacionis nostre per nos et per omnes nostros firmiter volumus observari. Datum in Ladimiria in die Ruffi martiris, anno Domini .M°. C°C°C°. X°X.

[a] RS: *An*
[b] *ministerialiorum*
[c] *sui iure*
[d] virš eilutės rašoma *illata fueris*

Andrius[1], Dievo malone Vladimiro kunigaikštis ir Rusios valdovas, išmintingiesiems ponams miesto tarybos nariams, suolininkams ir visiems Torūnės[2] piliečiams malonę ir visuose reikaluose mielą norą [žada].

Tegu sužino jūsų išmintinga didenybė, kad mes, trokšdami didesnės gerovės mūsų žemėje ir taip pat naudos visiems svečiams, norintiems atvykti į mūsų žemę su audeklais ir bet kokiomis prekėmis, bei naudodamiesi vaisingu mūsų bajorų ir kilmingųjų nutarimu, visiems svečiams suteikiame tokią teisę šiuo raštu, kad šiaip nė vienas iš mūsų muitininkų ar pareigūnų negali iš jų audeklų nei prekių atimti, nei iš viso bandyti taip elgtis. Be to, norime, kad visi svečiai arba pirkliai naudotųsi tomis teisėmis, kurias šviesaus atminimo mūsų tėvo laiku Rusios žemėje visi pirkliai turėjo. Taip pat, jei kuris nors iš svečių ar pirklių, į mūsų šalį atvykstančių, patirs iš kurių nors mūsiškių kokią nors skriaudą ar nemalonumą, ar smurtą mūsų žemėje, kas bus akivaizdu, už vieną bet kokį denarą, neteisėtai atimtą arba kitaip gautą, dviem atlyginti įsipareigojame. Viso to mūsų dovanojimo žodžiu mes ir visi mūsiškiai norime tvirtai laikytis.

Duota Vladimire kankinio Rufo dieną, 1320 Viešpaties metais.

78

1322.VI.17, Avinjonas

Ataskaita arkivyskupo Frydricho tarnams, dirbantiems prie popiežiaus kurijos.

Rs.: A – Vatikanas, Slaptasis archyvas, A.A. Instr. Misc. 805; 153 x 166 mm popierius su 25 mm diametro raudono vaško antspaudu, kuriame vaizduojama Švč. M. Marija su Jėzumi Dorso: Die XVII junii sunt lecta in audienciam ad instanciam per Hugonem Raynulfi presentis civi de Agetino, civi de Adria Iohannis Angoli et H. de Camposasso ac Nicolao de Parma. Plg. dokumentą, turintį signatūrą A. A. Arm. C. 1199, kalbantį apie tarnų atlyginimus.

Quicumque procurator Audientie sive Palatii domini pape debet habere salarium a domino .. archiepiscopo Rigensi, vadat ad eum cum procuratoriis et ipse sibi satisfaciet pro labore. Verumtamen omnes procuratores, quos hactenus in Romanam \curiam/ constituit, ex nunc revocat, et pro revocatis habeantur, ita quod de cetero nichil pro eo faciatur vel attentatur. In cuius revocationis testimonium presentes littere sunt sigillo dicti domini archiepiscopi sigillate.

Datum Avinion. Anno Domini Millesimo CCC XXII, indictione quinta, die septimodecimo mensis iunii, pontificatus sanctissimi patris et domini Iohannis pp. XXII anno sexto.

Tegu kiekvienas pono popiežiaus audiencijos arba rūmų prokuratorius, turintis gauti atlyginimą iš pono [Frydricho], Rygos arkivyskupo[1], atėjęs pas jį su prokuratoriaus įgaliojimais, gauna atlygį už savo darbą. Tačiau nuo šios dienos jis atšaukia visus prokuratorius, kurių tarnybą lig šiolei naudojo, ir tegul jie būna pripažinti atšauktais, kad nieko daugiau nedarytų, nei jokių bylų už jį nevestų. Šį [tarnybos] atšaukimą liudija šis minėto pono arkivyskupo antspaudu antspauduotas raštas.
Duota Avinjone Viešpaties 1322 metais, penktą indiktą, birželio mėn. 17 d., Švenčiausiojo Tėvo ir pono popiežiaus Jono XXII pontifikavimo šeštaisiais metais.

79

1324.V.31, Avinjonas

Popiežius Jonas XXII siunčia laišką danų karaliui Kristupui II, pristatydamas savo legatus vyskupą Baltramiejų ir abatą Bernardą valdovui bei prašydamas jį rimtai pergalvoti santykius su neva Šventosios Romos imperatoriumi Liudviku IV.

Rs.: B – Vatikanas, Slaptasis archyvas, RV, 112, II dalis, l. 68^{v}, Nr. 876.

Pub.: a. Historische Verein von und für Oberbayern, *Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte*, I (Miunchenas, 1835), Nr. 15, p. 56; b. *Acta pontificum danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1316–1536*, I, sud. L. Moltesen (Kopenhaga, 1904), Nr. 15, p. 49; c. *Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV: Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, V, sud. J. Schwalm (Hanoveris–Leipcigas, 1909–1913), Nr. 913, p. 756–757; d. *Diplomatarium danicum*, II.9, sud. Danske Sprogøg Litteraturselskab (Kopenhaga, 1938), Nr. 114, p. 81.

Reg.: Boehmer J. F., *Regesta imperii ab a. 1314 usque ad a. 1347*, 4 dalys (Frankfurtas–Leipcigas–Insbrukas, 1839–1865), p. 216.

Carissimo in Christo filio, Christoforo regi Danorum illustri.

Magnificentie tue litteris solita benignitate receptis, prout ex illarum tenore perpendimus, magnam devotionem erga nos ut spiritualem patrem et sanctam Romanam ecclesiam matrem tuam habere pretendis, non absque sincere mentis indicio te nobis et tua liberaliter offerendo. Super quo benivolentiam regiam cum gratiarum actione multiplici dignis in Domino laudibus commendantes, ut versa vice de sincero patris affectione confidas, placitum gerimus, quod nos requiras in tuis opportunitatibus confidenter. Nam sicut te ut carissimum filium brachiis paterne dilectionis amplectimur, sic in illis quantum cum Deo poterimus te favorabiliter prosequemur. Ceterum quod venerabilis frater noster Revaliensis episcopus nunc agens in curia repetat de nostra licentia eius ecclesiam hucusque ipsius absentiam verisimiliter deplorantem, quantum in nobis est, placet nobis et ab hactenus procul dubio placuit, dum tamen id alia ipsius hic negotia commode patiantur. Ad hec audivisse te credimus, quod cum magnificus vir Ludovicus dux Bavarie discorditer in Romanum regem electus ante obtentam ab apostolica Sede approbationem et confirmationem ipsius indebite se immiscens administrationi eiusdem regni atque imperii, cuius regimen imperio ipso vacante, sicut vacare noscitur in presenti, ad nos et predictam ecclesiam de iure noscitur pertinere, impertinenter nomen et titulum regium sibi assumeret et iura dicti regni et imperii occuparet in offensam Dei, nostram et ecclesie prefate iniuriam, opprobrium pariter atque dampnum, quamuis ad ipsum publica monitio nostra precederet, ut infra certum competentem terminum sibi prefixum a premissis desisteret et attemptata indebite revocaret, quia tamen sic insania sue mentis invaluit, quod huiusmodi nostra munitione contempta patenter adheret et favet nostris in Ytalia et eiusdem ecclesie rebellibus et hostibus publicis sententialiter tanquam hereticis condempnatis, contra ipsum ducem processum noviter fecimus, in quo eum pro dolor tam exigente quam clamante iusticia excommunicavimus publice ac processus adhuc alios fecimus, ex quibus dampnandos et reprobos ausus suos salubriter actore Domino

79

Brangiausiam sūnui Kristuje, šviesiam danų karaliui Kristupui[1].
Jūsų didenybės laišką mes gavome įprastu maloningumu ir iš jo turinio nustatėme, kaip tu nori parodyti didelį pasižadėjimą mums kaip dvasiškajam tėvui ir Šventai Romos bažnyčiai kaip motinai ir ne be nuoširdaus proto įrodymo laisvai patiki mums save ir savo turtus[2]. Dėl to gerai įvertinau karališką geranoriškumą su daugybe padėkų ir tinkamais Viešpatyje pagyrimais, kad savo ruožtu nuoširdžia tėvo įtaka pasitikėtum, nes mums patinka, jog mūsų ieškosi savo naudai mumis pasitikėdamas. Nes kai tik tave apkabiname tėviškos meilės rankomis kaip brangiausią sūnų, taip jose, kiek su Dievu galėsime, tave maloningai lydėsime. O kad garbingas mūsų brolis Talino vyskupas[3], dabar tvarkantis savo reikalus kurijoje, grįžtų su mūsų leidimu į savo bažnyčią, tikriausiai jo nebuvimą apverkiančią, kiek yra mūsų galioje, nuspręsta ir seniai be abejonės nuspręsta, kad kiti jo rūpesčiai čia eitųsi patogiai. Tikimės, tu apie tai girdėjai, kad kai didingas vyras Liudvikas, Bavarijos kunigaikštis[4], nesutariant išrinktas romėnų karaliumi, dar negavus Apaštalų Sosto pritarimo ir jo patvirtinimo, įsijungė į nepelnytą tos pačios karalystės ir valdžios tvarkymą, kurios valdymas, teisėto imperatoriaus dar neišrinkus[5], žinoma, šiuo metu teisėtai priklauso mums ir minėtai Bažnyčiai. O jis savavališkai prisiėmė karališką vardą bei titulą[6] ir užgrobė teisę valdyti bei įsakinėti, įžeisdamas Dievą ir nešdamas mums ir mūsų minėtai Bažnyčiai skriaudą, gėdą ir žalą, nors jį mūsų viešas raginimas pasiekė, jog iki tam tikro laiko, jam nustatyto, liautųsi daręs minėtus dalykus ir atšauktų, kas nepelnytai užgrobta, tačiau beprotybė taip jo protą nualino, kad, šitokį mūsų perspėjimą paniekinęs, Italijoje[7] jisai atvirai pritaria ir palaiko mūsų ir tos pačios Bažnyčios maištininkus ir visuomenės priešus, kurie yra pasmerkti eretikai. Mes iš naujo pradedame bylą prieš patį kunigaikštį[8], kurioje jį, o varge, tiek reikalaujant, tiek prašant teisingumui, viešai ekskomunikavome ir iki šiol vedame kitas bylas, idant jo žalingus ir nedorus išpuolius, Dievui liepiant, tinkamai sutramdytume. Šitai tau ypač naudingai ir glaustai šiuo raštu rūpinamės pranešti, kad, įtempęs mąstymą, apsvarstytum ir, dėdamasis prie minėto karaliaus[9], matytum,

reprimamus. Hec sane specialiter et succinte tibi presentibus intimanda providimus, ut ex illis attenta meditatione consideres et videas occultare, iungendo te duci prefato, cui et quali rebus sic extantibus te coniungis, ut honori et fame tue non detrahas et Deum, nos ac ipsam ecclesiam in anime tue periculum non offendas. Et quia venerabili fratri nostro Bartholomeo episcopo Electensi et dilecto filio Bernardo abbati monasterii sancti Theofredi ordinis sancti Benedicti Aniciensis diocesis nunciis nostris exhibitoribus presentium, quos ad partes ipsas transmittimus, super hiis certa commisimus tibi ex parte nostra oretenus referenda, rogando et hortando subiungimus, ut ipsorum relatibus prebeas plenam fidem.
Datum Avinione, .II. kal. Iunii anno octavo.

kas slepiasi ten, prie ko ir kokio, esant tokioms aplinkybėms, prisijungi, kad nepakenktum savo garbei ir šlovei ir neįžeistum Dievo, mūsų ir pačios Bažnyčios, taip keldamas pavojų savo sielai. Ir kadangi garbingam mūsų broliui Aleto vyskupui Baltramiejui ir mielam sūnui Bernardui, Šventojo Benedikto ordino Šventojo Teofredo Anesi vyskupystėje esančio vienuolyno abatui, mūsų pasiuntiniams[10], šio laiško įteikėjams, kuriuos į tuos kraštus siunčiame, tikrus dalykus patikime tau iš mūsų pusės vien tik žodžiu pranešti, mes prašome, raginame ir liepiame jų pranešimais visiškai pasitikėti.
Duota Avinjone aštuntais metais, antrą dieną iki birželio kalendų.

1337.XII.12, Miunchenas

Imperatorius Liudvikas IV Bavarietis kartoja savo 1337.XI privilegiją Vokiečių ordinui. Jis ir toliau dovanoja magistrui Dytrichui ir jo broliams Lietuvą, Žemaitiją ir Rusią, tačiau nebeketina sukurti naujos vyskupijos-metropolijos Bajerburge.

Rs.: B – Berlynas, PKKA, LS XX.30, 1393.IV.28 padarytas notaro Andreaso Lobnerio nuorašas, 465 x 332 mm pergamentas su notaro ženklu; C – LS XX, Nr. 29a, 470 x 291 mm pergamentas, nuorašas iš B, apie 1400 m.; D – Šv. Morkaus bažnyčios kardinolo Vilhelmo 1424.I.10 nuorašas (transumptum); E – ten pat, LS XX, Nr. 34, 680 x 372 mm pergamentas, 1508 > II.28 Niurnbergo šv. Egidijaus vienuolyno abato Volfgango nuorašas. Alavo dėžutėje yra raudono vaško antspaudas, įdėtas į geltoną vašką, 59 x 92 mm. Sėdintis abatas laimina dešine ranka, kairėje rankoje laiko pastoralą, ant galvos – mitra. Po jo sostu esančiame skyde pavaizduotas arklys arba vienaragis. Kitoje pergamento pusėje: Donatio terre Litwinorum, Ochsteten, Samaiten, Karsoco et Ruzn a Ludowico Romanorum imperatore ordini facta; E[1] – ten pat, LS XX 33, 550 x 385 mm pergamentas, Nr. 34 kopija, antspaudas alavo dėžutėje. Kitoje pusėje: Donatio terre Litwinorum, videlicet Ochsteten, Sameyten, Karsoco, Ruzen et aliarum partium eis adiacentium per Ludovicum Ro. Imperatorem ordini facta. Sunt duplicata; F – OF 72, p. 340 (14 a.); G – OF 11b l. 17[v]; H – OF 12, l. 186 (15 a.); V–XIV a. vertimas į vok. kalbą, OF 270a l.47.

Pub.: a. CDL, Nr. IV, p. 44–45; b. Lites ac res geatae, I.2, p. 83 ir antras leidimas, T. 2, p. 123; c. PU, III, Nr. 135, p. 100–101. Dėl kitų leidinių žr. PU, III registrą.

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 354; labai išsamiai: PU, III, Nr. 135, p. 100.

In nomine Domini, Amen. Sub anno nativitatis Eiusdem millesimo trecentesimo nonagesimo tercio, indiccione prima, vicesima octava die mensis aprilis hora quasi vesperarum, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini, domini Bonifacii divina providentia pape noni anno quarto, in castro Marienburg Pomezaniensis dyocesis magnificus et reverendus princeps dominus Conradus de Wallenrod, magister generalis Ordinis Beate Marie Theutonicorum Ierosolimitan. quandem patentem litteram in pergamento scriptam, quam dedit dominus Ludowicus quartus dive memorie quondam Romanus imperator michi notario publico infrascripto in testium subscriptorum adhoc specialiter vocatorum presentia ad manus fideles tradidit et me ut eam transumerem et copiarem ac in publicam formam redigerem cum debita instancia requisivit, cuius tenor sequitur et est talis:

LUDOWICUS Dei gracia Romanorum imperator semper augustus universis Christifidelibus[a] presentem paginam inspecturis graciam suam et omne bonum.
Multifariam multisque modis variis christianus populus, quem orthodoxe fidei fulgor illuminat diversarum virtutum iubare irradians et preclarus sacrum et felix Romanum imperium cunctis mundi preferri principatibus quibuslibet barbaris prepollere nacionibus fecit in preterito, verum eciam disponente omnium Domino efficiet in futuro. Nempe publice rei[b] rerum tuicio de stirpe gemina pullulans vimque suam exinde muniens celebi videlicet milicia

[a] c: *chrisbi fidelibus*

[b] E: *publici rerum*

Viešpaties vardu, amen. To Paties 1393 gimimo metais, pirmą indiktą, balandžio mėnesio dvidešimt aštuntą dieną, maždaug vakaro maldų valandą, ketvirtaisiais švenčiausiojo Kristuje mūsų tėvo ir viešpaties, pono Bonifaco, Dievo apvaizda popiežiaus, valdymo metais, Pamedės vyskupystės Malborko pilyje iškilnus bei gerbiamas didikas ponas Konradas iš Valenrodo, Jeruzalės Palaimintosios Marijos Vokiečių ordino magistras-generolas, tam reikalui specialiai pakviestų bei toliau įvardytų liudytojų akivaizdoje, man, toliau įvardytam viešajam notarui, davė į patikimas rankas tam tikrą pergamente surašytą atvirą laišką, kurį šviesaus atminimo ponas Liudvikas IV, kadaise romėnų imperatorius, paskelbė. Jis su reikiamu atidumu prašė mane perrašyti ir padaryti šio laiško nuorašą, į viešą formą jį sutvarkius. Šio laiško turinys išdėstytas tokiu būdu:

Liudvikas[1], Dievo malone romėnų imperatorius, visada didis visiems tikintiems Kristų, šį raštą skaitysiantiems, savo draugiškumą [reiškia] ir visokio gėrio [linki].

Daugelyje vietų ir labai įvairiais atvejais krikščioniška tauta, kurią apšviečia tikrojo tikėjimo stulbinanti šviesa, spinduliuojanti ir pasižyminti visokiomis dorybėmis, praeity pasiekė, kad šventa ir laiminga Romos imperija išsiskyrė iš visų pasaulio valstybių, už visas, ypač už barbarų tautas, tapo galingesnė, o, taip Viešpačiui tvarkant, už visas kitas pasidarys dar stipresnė ir ateityje. Juk rūpinimasis visuomenės reikalais, iš dvigubo pagrindo kildamas ir savo jėgą iš ten grūdindamas, nevedusių vyrų (vienuolių), rodos, tarnyba stiprina ir sutvirtina [save], taip [jos] pranašumas iškeliamas ir klaidatikių Kristaus kryžiaus priešų piktybiškumas už pasaulio ribų išvaromas. Dėl to, kreipdamas mūsų viltingą žvilgsnį ne tiek į mūsų ginkluotus riterius

solidat et confirmat sicque eminencia extollitur et perversorum presertim crucis Christi inimicorum infidelium malicia extra mundi terminos profugatur. Eapropter non tantum in nostris armatis militibus seu bellorum ducibus, quantum in religiosorum assidue Deo militancium devotis intercessionibus ac[c] aliis piis operibus nostre spei anchoram fingentes coruscantis glorie nostre solium sublimius et solidius in speculo sublevatur. Religiosam itaque vitam ducentibus serenitatem nostram convenit prospicere [et] ipsorum utilitatibus intendere, ut felicis[d] status recipiat[e] incrementum et [ad] eorum facultates augendas graciosa largicio principis excitatur. Inter ceteros autem illi precipue nostram graciam, beneficia et benivolenciam promerentur, quibus hospitalitatis piissime et defensionis[f] rei publice necnon alia pietatis opera suffragantur, qui abiectis rebus suis propriis voluntatibus[g] abdicatis spretoque suorum corporum cruciatu ascendentes inadverso pro Romano imperio et domo Ierusalem se murum non formidant exponere et in proprio sangwine pro fide katholica et paternis legibus animarum suarum pallia rubricare, veluti venerabilis in Christo frater Theodericus burggrafius de Aldenburg magister generalis, princeps noster et Romani imperii karissimus, ceterique fratres ordinis sancte Marie domus Theutonicorum[h] Ierosolimitani, quorum sancta religio ab imperialibus beneficii sumpsit inicium ac [sicut] imperialis ortus floridus imperatorum plantula et factura a nullo principe tantum, quantum ab imperatoribus[i] in rebus temporalibus incrementum.

Sane quia venerabilis magister et fratres prelibati et totus illibatus ordo [per] grata et laboriosa ad divini nominis laudem et gloriam et katholicam fidem ampliandam servicia, in quibus agendis incessanter et strenue se immiscent, se nobis valde graciosos et placidos representant, non inmerito ad tam pii negocii subsidium fervidis desideriis anhelamus ipsos ad benivolos applausive dulcedinis admittentes amplexus. Ipsis videlicet predicto Theoderico burgrafio de Aldenburg magistro generali et suis successoribus ac fratribus necnon toti ordini domus Theutonice[j] prefato in perpetuum ad laudem et gloriam omnipotentis Dei et beatissime virginis Marie matris sue gloriose terram infidelium Litwinorum, crucis Christi inimicorum[k], videlicet Ochsteten, Samayten, Karsoco, Ruezzen[l] ceterasque partes prenominatis terris adiacentibus cum omnibus suis pertinenciis et partibus cuiuscumque ydoneitatis[m], prout nunc sunt vel ad quamcumque formam seu statum fidei declinaverint, de imperiali libertate damus[n], donamus pure et irrevocabiliter iure proprio inperpetuum pro se et suis successoribus recipientibus dictam terram dictumque fratrem Theodericum[o] burgrafium[p] de Aldenburg felicem nostrum et imperii principem nomine dicti sacri ordinis investimus de eisdem cum administracione temporalium et iurisdiccione eiusdem plenaria principatus.

In cuius rei testimonium presentes conscribi et nostre maiestatis sigillo iussimus communiri. Datum Monaci feria sexta ante Lucie virginis proxima, anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo septimo, regni nostri anno vicesimo quarto, imperii vero decimo.

[c] DE: *et*
[d] E: *felicius*
[e] C, E[1]: *incipiat*
[f] c: *defenssionis*
[g] E: *voluptatibus*
[h] E: *Theotunicorum*
[i] B, C, E[1]: *imperialibus*
[j] E: *Theotonice,* E: *Teutonicorum*
[k] c: inimincorum
[l] E: *Ruzen,* E[1] *Ruzzen*
[m] Nov. version has *ydiomatis,* B, C, E, E[1]: *ydoneitatis*
[n] E: néra
[o] E[1]: *Theodoricum*
[p] c: *burgraficum*

bei karų vadus, kiek į vienuolių, atkakliai kovojančių Dievo naudai, įžadus ir kitus dorus darbus, mūsų rusenančios garbės sostas pakils aukščiau ir tvirčiau sargybos bokšte. Taigi religingą gyvenimą gyvenantiems [vienuoliams] mūsų ramybės dera tikėtis ir savo naudai siekti, kad jų laiminga padėtis tvirtėtų ir kad maloningas valdovo dosnumas būtų skatinamas didinti jų galimybes. O tarp kitų ypač tie mūsų malonę, geradarystes ir geranoriškumą pelno, kurie, atmetę savo pačių reikalus bei atsisakę asmeninių norų, dorybingiausio svetingumo ir respublikos gynimo bei kitus dorybės darbus remia, kurie, nepaisydami savo kūnų kankinimo, gindami Romos imperiją ir Jeruzalės namą, nebijo atstatyti save kaip sieną ir savo krauju nudažyti savo sielų apsiaustus raudonai už katalikų tikėjimą ir tėvų įstatymus, kaip garbingas Kristuje brolis Dytrichas, burggrafas iš Altenburgo[2], įgaliotas magistras, mums ir Romos imperijai brangiausias didikas, ir kiti Jeruzalės Šventosios Marijos vokiečių namo ordino broliai, kurių šventas Ordinas gavo palankius savo pradus imperatorių privilegijų dėka, ir lyg imperijos sodas, žydintis daigeliu ir kūriniu paaugs žemiškuose reikaluose ne kokio nors kito vado, bet imperatorių dėka.

Kadangi teisingai gerbiamas magistras ir minėti broliai, ir visas tyras Ordinas dieviško vardo garbei ir šlovei bei katalikų tikėjimo platinimui maloningai ir darbščiai tarnaudami ir tai nepaliaujamai ir ryžtingai darydami, mums labai maloningi ir švelnūs pasirodo, todėl pelnytai tokiam doro darbo palaikymui karštai trokštame palankiai ar geranoriškai juos apkabinti. Patiems, būtent minėtam Dytrichui, burggrafui iš Altenburgo, magistrui-generolui, ir jo įpėdiniams ir broliams, taip pat visam Vokiečių namo ordinui amžinai Visagalio Dievo ir laimingiausios Mergelės Marijos, Jo šlovingosios motinos, garbei ir šlovei minėtą netikinčių lietuvių, Kristaus kryžiaus priešų, žemę, būtent Aukštaitiją, Žemaitiją, Karšuvą, Rusią ir kitus kraštus, esančius prie minėtų žemių, su visais jų priedais ir dalimis, bet kokios tautybės, kaip kad yra dabar ir nepaisant, į kokią tik tikėjimo formą arba padėtį jie būtų [anksčiau] pakrypę, Imperijos dosnumu duodame, dovanojame grynai ir negrąžinamai amžina nuosavybės teise jiems ir jų įpėdiniams, gaunantiems minėtą žemę, o minėtam broliui Dytrichui iš Altenburgo, burggrafui, laimingam mūsų ir Imperijos [malonės] didikui, minėto Šventojo ordino vardu suteikiame pasaulietinių reikalų tvarkytojo pareigas ir visus įgaliojimus valdyti tą žemę. Šio dalyko paliudijimui liepėme surašyti šį raštą ir mūsų didenybės antspaudu jį patvirtinti. Duota Miunchene artimiausią penktadienį, per Mergelės Liucijos šventę, 1337 Viešpaties metais, 24-ais mūsų valdžios, kaip karaliaus, metais, o kaip imperatoriaus – dešimtais.

Iš pirmo žvilgsnio šis laiškas pasirodė sveikas, neištrintas, nepribraukytas, neapgadintas ir apskritai nekeliantis jokio įtarimo, ant jo uždėtas apskritas skaidraus vaško imperatoriaus majestoto antspaudas, prikabintas raudono šilko virvute. Antspaudo viduryje pavaizduotas [vyras], panašus į imperatorių, sėdintis savo didybėje, su karūna ant galvos, laikantis skeptrą dešinėje rankoje, o kairėje kryžiumi papuoštą rutulį. Po jo pėdomis, rodos, guli du liūtai, laikydami galvas vienas šalia kito, tarsi atrama imperatoriaus pėdoms, o virš kiekvieno liūto stovi du išskleidę sparnus kilti pasirengę ereliai. Aplink antspaudo pakraštį įskaitomos tokios raidės: + Liudvikas Ketvirtasis, Dievo malone romėnų imperatorius visados didingas. O kitoje šio antspaudo pusėje prispaustas kažkoks kitas mažesnio dydžio skaidraus vaško ant-

Quequidem littera ut prima facie apparebat sana et integra, non rasa, non cancellata nec abolita, sed omni prorsus vicio et suspicione carens, sigillata fuit sigillo maiestatis cesaree de glauca cera rotunde forme in cordula de serico rubei coloris appendente. In cuius sigilli medio apparebat ymago quasi imperatoris sedentis in maiestate sua habentis coronam in capite et sceptrum in dextera, pomum autem cum cruce in sinistra. Subter cuius pedes iacere videbantur quasi duo leones pervoluti versus capitibus ad invicem ita quod ipsa ymago imperialis videbatur qui habere ipsos leones pro scabello pedum suorum et super quemque leonem stabant quasi due aquile erecte et quasi ad volatum disposite. In circumferentia vero sigilli legebantur hec littere: + LUDOWICUS QUARTUS DEI GRA ROMANOR IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS. In tergo autem sigilli huius impressum fuit quoddam aliud sigillum minoris forme etiam de glauca cera in cuius medio apparebat quasi aquila volans verso capite retrorsum et in circumferentia hec littere: + IUSTE IUDICATE FILII HOMINUM. Acta sunt hec anno, indiccione, mense, die, hora, loco, pontificatu quibus supra, presentibus viris magistro Nycholao Fabri, Mathia Forammis, Nicolao Bampardi, Henrico Stange, Henkone de Konyet clerico Wladislaviensis, Pomezaniensis et Culmensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

NOTARO ŽENKLAS Et ego Andreas Lobner quondam Iohannes clericus Culmensis dyocesis publicus sacra imperiali auctoritate notarius suprascriptam litteram coram prefatis testibus ad manus meas recepi et legi ac demandatis predicti domini magistri ipsum paratum quia aliis arduis occupatus fui fideliter transsumi et copiari feci diligenter, quod collacione habita originalis cum transsumptu ipsum transsumptum cum originali per omnia concordari inveni ideoque transsumptum hoc in formam redegi. Hic me subscripsi nomen et signum michi conswetum apposui in testimonio premissorum.

spaudas, kurio viduryje vaizduojamas tarsi skrendantis erelis, atgręžęs galvą į viršų, o aplink pakraštį įrėžtos tokios raidės: + Žmonių Sūnau, teisingai teisk.
Visa tai įvyko anksčiau minėtais metais, indiktą, mėnesį, dieną, valandą, popiežiaus laikais šių specialiai tam pakviestų ir paprašytų Vloclaveko, Pamedės bei Kulmo vyskupysčių vyrų liudytojų akivaizdoje, būtent: magistro Mikalojaus Fabrio, Mato Foraminio, Mikalojaus Bampardžio, Henriko Stangės, Henkonės iš Konyeto, kunigo.

NOTARO ŽENKLAS Aš, Andrius Lobneris, kadaise Jonas, Kulmo vyskupystės dvasininkas, švenčiausiojo imperatoriaus galia viešasis notaras, minėtų liudytojų akivaizdoje anksčiau rašytą laišką paėmęs į savo rankas, skaičiau ir minėto pono magistro prašymu, nes buvau užsiėmęs kitais sunkiais darbais, rūpinausi, kad nuorašas ir kopija būtų patikimai padaryti, o, palyginęs originalą su nuorašu bei nuorašą su originalu, mačiau, jog visais atvejais jie atitinka, ir todėl sutvarkiau nuorašą į šią formą. Čia parašiau savo vardą ir savo įprastu ženklu patvirtinau minėtų dalykų paliudijimui.

81

1367.XI.7, Ryga

Lietuvos kunigaikščiai Algirdas ir Kęstutis susitaria su Vokiečių ordino Livonijoje magistru Vilhelmu iš Frimersheimo dėl taikos ruožo, kurio teritorijoje krikščionių ir LDK pirkliai gali laisvai keliauti.

Rs.: A – nerasta, kadaise buvo Lietuvos Metrikos dalis. 1808 m. P. Dubrovskis paėmė šį dokumentą Petrapilin – žr.: Daniłowicziaus regestą. S. L. Ptaszyckis nemini šio teksto savo 1887 m. Metrikos aprašyme – *Opisanije knig i aktov Litovskoj Metriki* (Petrapilis, 1887), p. 209–263.

Pub.: a. Dogiel M., *Codex Diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae*, IV (Vilnius, 1764), Nr. 56, p. 78 (pagal A); b. LU, II, Nr, 1041, st. 772–773 (pagal Dogielio leidinį).

Reg.: Daniłowicz, *Skarbiec*, I, Nr. 437, p. 212; LU, II, Reg. Nr. 1233, p. 185–186.

Nos frater Wilhelmus de Vrimersheim magister fratrum domus Theut. Ierosol. per Livoniam et frater Andreas de Stenberg lantmarscalcus ibidem notum facimus universis et singulis presentes litteras visuris vel audituris.

Pacem latrunculorum inter nos et Olgherdem, Keystutten, fratres reges Lethovie per nos lantmarscalcum predictum ac commendatores de Zegewolde, de Mithovia et de Dobelen ac per vicecommendatorem Rigensem pro parte nostra nec non per Woldemarum filium Olgherden regis predicti et per duces Stirpeyken et Waysewist ac Keystutten taliter esse factam, videlicet quod eadem pax incipiat ab Ixkulle, ubi pax predicti ducis Stupeyken terminatur et protenditur, Dunam ascendendo usque ad rivum Egelamen et ulterius de hoc rivulo usque ad Videntske, ita quod in his limitacionibus pacis latrunculi tam de partibus nostris, quam de partibus Lethovie non transibant, sed nos magister et lantmarscalcus prefatus libere possumus cum exercitu magno vel parvo in dictis limitacionibus pacis transire, quocumque nobis videbitur expedire. Simili modo reges prehabiti, videlicet Olgherden et Keystute, cum exercitu magno vel parvo, quandocumque temporis vel eorum alteri expediens fuerit, transire possint licite in pace predicta. Quandocumque vero eadem pax latrunculorum nobis amplius non placuerit extum eam in Vilna resignare debemus. Quandocumque eciam eadem pax predictis regibus displicuerit, extunc eam in Riga resignabunt, et post resignationem eiusdem pacis nullus alteri ex utraque parte infra duas septimanas damna irrogabit. Vt autem hec ordinacio per nos firmiter observetur, sigilla nostra videlicet magistri et lantmarscalci predictorum presentibus sunt appensa.

Datum Rige. Anno Domini Millesimo trecentesimo sexagesimo septimo. Dominica die ante festum Martini pontificis gloriosi.

Mes, brolis Vilhelmas iš Frimersheimo[1], Jeruzalės Vokiečių namo brolių Livonijoje magistras, ir brolis Andreas iš Štenbergo[2], ten pat landmaršalas, duodame žinią visiems ir atskiriems, šį laišką matysiantiems ar girdėsiantiems.

Plėšikėlių taiką tarp mūsų ir Algirdo[3] bei Kęstučio[4], brolių Lietuvos karalių, mes, minėtas landmaršalas ir komtūrai iš Siguldos[5], Mintaujos[6] ir Duobelės[7] bei Rygos vicekomtūras[8] iš mūsų pusės, ir Voldemaras[9], Algirdo, minėto karaliaus, sūnus, ir kunigaikščiai Stirpeikis, Vaiševistas ir Kęstutis iš kitos pusės taip sudarėme, kad ta pati taika prasideda nuo Ikškilės, kur minėto kunigaikščio Stirpeikio taikos ruožas yra ribojamas ir tęsiamas, Dauguvą siekiant iki pat Egelamino upės ir toliau nuo to upeliuko iki pat Videniškių[8], taip kad šioje taikos zonoje plėšikėliai tiek iš mūsų valdų pusės, tiek iš Lietuvos pusės nepereitų, bet mes, magistras ir minėtas landmaršalas, laisvai galime su didele arba maža kariuomene minėtuose taikos ruožuose pereiti, kur tik mums reikės eiti. Panašiu būdu minėti karaliai, būtent Algirdas ir Kęstutis, su didele arba maža kariuomene, jei kuriuo laiku vienam iš jų reikės vykti, gali pereiti leistinai pagal minėtą taiką. O kada tik ta pati plėšikėlių taika mums daugiau nebepatiks, tada privalome ją atšaukti Vilniuje. O kada tik ta pati taika minėtiems karaliams nepatiks, tada jie ją atšauks Rygoje, ir po tos pačios taikos atšaukimo nė vienas kitam iš abiejų pusių per dvi savaites žalos nedarys[9]. O kad šita mūsų tvarka būtų saugoma tvirtai, mūsų antspaudai, būtent minėtų magistro ir landmaršalo, šiame rašte yra uždėti.

Duota Rygoje 1367 Viešpaties metais, sekmadienį prieš šlovingojo vyskupo Martyno šventę.

82

1409

Vokiečių ordinas apkaltina lietuvius dėl visokių neleistinų veiksmų, atliktų nuo XIII a. iki XV a. pradžios.

Rs.: A – Berlynas, PKKA, Registrant E, l. 22–30.

Pub.: a. *Codex Epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430*, sud. A. Prochaska [*Monumenta medii aevi historica*, VI] (Krokuva, 1882), priedas Nr. IV, p. 976–1000, čia – p. 996–997, 999.

Reg.: *Codex epistolaris*, p. 1000.

Fuit quidam rex in Litawina[a] Myndaw nominatus, qui christianitatis baptismum assumpsit cum sua uxore et invitavit ad partes suas fratres ordinis et fundavit quandam ecclesiam cathedralem in quadam civitate, que vocata est Wille, et cepit a quodam episcopo quendam presbiterum fratrem ordinis. Qui isdem rex aliquo tempore amorem magnum erga ordinem gerebat, quod ipse aliquas terras ordini in perpetuum contulit, super quibus ordo ad huc bonas obtinet litteras. Post hoc per aliquod tempus in sua vita dedit et commisit ordini omnes Litauwicas terras, si ipse sine herede moriretur. Hoc idem donum et testamentum fuit a domino papa Innocentio[b] quarto confirmatum et eciam ab Allexandro. Modo ita factum est quod ipse in christiane fidei ritu bene annis octo permansit, tempore illo quo magnas terras illarum patriarum ordo possidebat ac eciam quidam episcopus fuit in Wille constitutus. Post hoc ille rex prefatus fuit a quibusdam ductu demoniaco immutatus a fide christiana, et fratres et christicole illi, qui cauti non prefuerunt, interficiebantur omnes, et facta est magna prodicio in populo christiano.

Post ipsum venit quidam tyrannus et ex radice nature maliciosus, qui illo tempore cum quadam ambasiata a papa impetravit, quatenus pape placeret ordini et patrie Litauwie tribus annis pacem || servando precipere, interim ipse vellet baptizari cum omnibus suis; quod papa fecit et indulsit, et pacem cum ipsis servare ordinem oportebat. Rogo, quid ille tyrannus machinatus est, profecto pace illa durante se cum quodam prepotenti domino in Livoniam[c] transtulit et misit alium exercitum grandissimum, qui tunc Poloniam transvexit usque ad quandam aque portum, Oider comuniter dictam, non longe de Franckeford, et ibidem illos christianos miserabiliter dampnificavit in tantum, quod terre ille fuerunt desertate et christianos illos in paganiam captivos duxerunt, sic quod papam pre angustia magna pacem solvere oportebat.

... Item eciam manifestum est, circa tempus regis Polonie bene .XXIII. annis quod in partibus Litauwie et Russie modicum valde accrevit Cristicultus[d], quia sunt in una ecclesia duo episcopi, quorum unus christianus est, qui pauper et miser existit, alter autem Rutenus, qui dives et benehabens est, et ubi de litauwica ligwa[e] iuxta legem christianam unus baptizatur ibi fortassis bene centum secundum legem rutenicam intencione erunt baptizati et multi de solonnioribus in Litauwia adhuc sunt Ruteni.

[a] a: *Litwania*
[b] a: *Innocencio*
[c] a: *con* išbraukta
[d] a: *Cristi cultus*
[e] a: *li[n]gva*

Buvo Lietuvoje kažkoks karalius, Mindaugu vadintas, kuris krikščionybės krikštą priėmė[1] su savo žmona ir pakvietė į savo kraštus [Vokiečių] ordino brolius, ir įkūrė kažkokią katedrą[2] kažkokiame mieste, kuris vadinamas Vilniumi, ir priėmė iš kažkokio vyskupo kažkokį kunigą, Ordino brolį[3]. Šitas pats karalius tam tikru laiku jautė didelę meilę Ordinui, kad pats kai kurias žemes Ordinui amžinam naudojimui paskyrė, dėl jų Ordinas iki šiol turi galiojančius laiškus[4]. Vėliau, po kiek laiko, jis davė ir patikėjo Ordinui visas lietuviškas žemes, jei pats be įpėdinio numirtų[5]. Šita pati dovana ir testamentas buvo pono popiežiaus Inocento IV patvirtinti, taip pat ir Aleksandro [IV]. Tačiau taip atsitiko, jog pats krikščioniško tikėjimo apeigose gerus aštuonerius metus išbuvo, tuo laiku, kai tų tėvynių dideles žemes Ordinas valdė, ir taip pat kažkoks vyskupas Vilniuje buvo paskirtas. Vėliau tą minėtą karalių kai kurie velnio įkvėpti žmonės atitraukė nuo krikščionių tikėjimo, ir visi broliai bei tie Kristaus garbintojai, kurie nebuvo atsargūs, buvo iššudyti, ir buvo padaryta didelė išdavystė krikščioniškoje tautoje.

Po jo atėjo kažkoks tironas[6] ir iš pačios prigimties piktavalis, kuris tuo metu per kažkokius pasiuntinius iš popiežiaus išprašė, kad popiežius įsakytų Ordinui ir tėvynei Lietuvai trejus metus laikytis taikos, mat tuo tarpu pats norėtų apsikrikštyti su visais saviškiais; tai popiežius padarė ir leido, ir Ordinui reikėjo laikytis su jais taikos. Klausiu, ką tas tironas sumanė daryti, nes šitai taikai besitęsiant, pats su kažkokiu didžiai įtakingu ponu nuvyko į Livoniją ir išsiuntė kitą didžiausią kariuomenę, kuri tada peržygiavo Lenkiją iki pat kažkokio vandens uosto, bendrai Oderiu vadinamo, netoli nuo Frankfurto, ir ten tuos krikščionis taip pasigailėtinai nuniokojo, kad tos žemės liko nusiaubtos, o tuos krikščionis paėmė kaip pagonių belaisvius, todėl popiežiui per didelius sunkumus reikėjo taiką atšaukti[7].

Taip pat yra aišku, kad dabartinio Lenkijos karaliaus [Jogailos] laikais[8], jau gerus 23 metus, Lietuvos ir Rusios kraštuose po truputį auga Kristaus kultas, kadangi yra vienoje bažnyčioje du vyskupai, iš kurių vienas krikščionis – neturtingas ir vargšas, o kitas rusas – turtingas ir gerai išlaikomas, o kur iš lietuviškos genties vienas krikštijasi pagal krikščionių įstatymą, ten galbūt geras šimtas ketina apsikrikštyti pagal rusų įstatymą, ir Lietuvoje daugelis iš aukštuomenės lig šiolei yra rusai[9].

Taip pat karalius daug giriasi savo daugeliu bažnyčių, kurias liepė pastatyti ir kurias, rodos, Ordinas turėjo sudeginti ir nuniokoti ir kt. Tegu klausia karalių, kiek bažnyčių per šimtą metų, tyliu, kiek tada jo laiku Lietuvoje buvo pastatytų, neskaičiuojant rusiškų bažnyčių, iš jų kai kurios įrengtos buvo gerai ir jaukiai, tačiau ten mažai yra krikščioniškų bažnyčių, ir jei

...

Item rex multum se iactat et suarum multarum ecclesiarum, quas fecit edificare, quas ordo debuisset combussisse et devastasse etc. Petatur regi, quot ecclesie infra annos centum, taceo tunc in suo tempore, in Litauwia sunt edificate[1] demendo ecclesias rutenicas quarum erecte sunt bene alique et perfecte, pauce autem ibi sunt christianice ecclesie et si ipse sint ibi, sunt tamen ipse stabulis similiores quam ecclesiis, ipse tunc nominaret domos et castra sua ecclesias, illas ordo sepius combussit et dissipavit...

[1] a: *odificate*

ten tokių yra, jos panašesnės į tvartus negu į bažnyčias. Pats tada vadino namus ir pilis bažnyčiomis, o jas Ordinas labai dažnai degino ir griovė.

XIV a. 3–5 dešimtmetis

Katalikų kronikininkai ir metraštininkai aptaria 1323–1324 m. įvykius Lietuvoje ir Gedimino ketinimus priimti krikštą. Šie tekstai leidžia pamatyti, kaip įvairūs Lenkijos, Livonijos, Prūsijos, Saksonijos ir Šveicarijos kronikininkai bei pareigūnai suprato Gedimino politikos ir jo laiškų svarbą. Nors valdovą kai kas kartais laiko apsukriu melagiu, niekas neneigia jo laiškų autentiškumo.

a. Petrus de Dusburg, *Chronica terrae Prussiae*

Pub.: Peter von Dusburg, *Chronica terrae Prussiae*, *SRP*, I, p. 192; vertimas į lietuvių kalbą: Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, par. R. Batūra, vertė L. Valkūnas (Vilnius, 1985), p. 280–283. Čia viena vertimo frazė pakeista: *in sermonibus publicare* reiškia ne tik 'viešai skelbti', bet ir 'viešai *per pamokslus* skelbti'.

b. Annales expeditialis Prussici, 1233–1414

Pub.: *SRP*, III, p. 6–7.

c. Nicolaus von Jeroschin, *Di Kronike von Pruzinlant*

Pub.: Nicolaus von Jeroschin, *Di Kronike von Pruzinlant*, eil. 26194–26271, *SRP*, I, p. 605–606.

d. Canonicus Sambiensis, *Epitome gestorum Prussiae*

Pub.: Canonicus Sambiensis, *Epitome gestorum Prussiae*, sk. 7, *SRP*, I, p. 284.

e. Dietmar von Lübeck, *Detmar-Chronik*

Pub.: Dietmar von Lübeck, *Detmar-Chronik*, *Die Chroniken der Nierdersächsischen Städte. Lübeck*, I (Leipcigas, 1884), p. 448.

f. Hermann von Wartberge, *Chronicon Livoniae*

Pub.: Hermanni de Wartberge, *Chronicon Livoniae*, *SRP*, II, p. 61–62.

g. Johann von Winterthur, *Chronik*

Pub.: *Die Chronik Johanns von Winterthur*, sud. E. Baethgen (Berlynas, 1924), p. 202–203.

a. Petrus de Dusburg, *Chronica terrae Prussiae*

1324: Hoc anno eciam dominus Joannes papa ad suggestionem fratris Friderici ordinis fratrum minorum archiepiscopi de Riga et civium ibidem misit ad partes Lyvonie duos legatos Bartholomeum scilicet episcopum Electensem et Bernardum abbatem monasterii sancti Theofridi Aniciensis diocesis ordinis sancti Benedicti ut regem Lethowinorum et Rutheno-rum baptizarent. Qui cum in crastino beati Mathei apostoli et evangeliste venirent ad civitatem Rigensem, fecerunt pacem inter dictos reges et eorum subditos ex una parte et Christifideles ex altera et preceperunt eam auctoritate apostolica firmiter observari, addentes quod quicunque huius pacis fieret temerarius violator aut aliquid ageret verbo vel facto, consilio vel opere per quod eorum salubre negocium impediri posset aut aliqualiter retardari in sententiam excommunicationis incideret ipso facto, a quo non posset nisi per sedem apostolicam absolvi, cui sedi ipse eciam infra tres menses deberet se presentare subiturus ibi correctionem debitam pro excessu. Hoc facto legati solempnes nuncios miserunt ad Gede-minnum regem Lethowinorum ut negocium sibi commissum a sede apostolica illi propone-rent et diligenter investigarent, si ipse cum populo regni sui vellet baptismi graciam suscipere et relicta ydololatria nomen Domini Nostri Jesu Christi humiliter adorare.

Firmata igitur pace, dum fratres et alii cristifideles terre Lyvonie et Prussie et aliarum parcium vicinarum indubitanter crederent, quod non deberent a modo prelia exerceri, et jam dispo-

a. Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*[1]

1324 m.: Tais pačiais metais ponas Jonas XXII, popiežius, pasiuntė į Livonijos kraštą, įkalbėtas brolio Frydricho iš mažųjų brolių ordino, Rygos arkivyskupo bei to paties miesto miestiečių, du legatus[2], būtent: Baltramiejų, Aleto vyskupą, ir Bernardą, švento Benedikto ordino Anesi vyskupystės Švento Teofredo vienuolyno abatą, pakrikštyti lietuvių ir rusų karaliaus. Kai juodu kitą dieną po Švento Mato, apaštalo ir evangelisto, šventės[3] atvyko į Rygos miestą, sutarė taiką tarp minėtųjų karalių bei jų pavaldinių iš vienos pusės ir tarp krikščionių iš kitos ir Apaštalų Sosto valia pasiūlė tvirtai jos laikytis[4], pridurdami, kad toji šalis, kuri lengvabūdiškai pažeisianti šį susitarimą, kuri sakysianti tokius žodžius ar vykdysianti tokius veiksmus, griebsiantisi tokių sumanymų ar darbų, kurie galėtų trukdyti šiam susitarimui ar kitaip jį vilkinti, būsianti dėl šitokių veiksmų pasmerkta atskyrimui, o nuo to negalėsiąs atleisti niekas kitas, tik Apaštališkasis Sostas, prie kurio jie patys per tris mėnesius turėsią prisistatyti, kad atvykę deramai pataisytų tai, kas atsitiko. Po to legatai išleido į kelią iškilmingą pasiuntinybę pas Gediminą, lietuvių karalių[5], turėjusią jam pranešti apie Apaštališkojo Sosto jiedviem duotą uždavinį ir atidžiai ištirti, ar jis su visais savo karalystės žmonėmis norįs priimti krikšto malonę ir, metęs stabmeldystę, nuolankiai išpažinti mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardą. Kai sutarė taiką, kai Livonijos ir Prūsijos žemių bei kitų kaimyninių kraštų broliai ir visi kiti krikščionys be jokių abejonių patikėjo, kad daugiau nebereikėsią kariauti, kai jau ketino

nerent gladios suos conflare in vomeres, et lanceas in falces, idem prophanus fidei hostis et fidelium, tanquam aspis surda, obturavit aures suas ad salutaria monita domini pape, per dictos nuncios eidem cum omni diligencia proposita, quia dum de salute sua et suorum cogitare debuerat, quomodo scilicet posset digne et cum reverentia debita suscipere baptismatis sacramentum, ipse sequens vestigia predecessorum suorum, totum conatum suum in destructionem fidei et fidelium convertit. Ordinavit enim, quod David castellanus suus de Gartha cum valido exercitu intravit terram Masovie XI Kalendas Decembris, et civitatem episcopi Ploczensis, que dicitur Poltus, et CXXX villas dicti episcopi et ducis Masovie, religiosorumque et nobilium plura predia, ecclesias parochiales XXX et capellas cum multis oratoriis, ad laudem Dei dedicatas, rapina et incendio devastavit. Sacramenta ecclesie, vestes sacras, et vasa irreverenter tractando, sacerdotes, et religiosos et seculares, et alios promiscui sexus ultra IIII milia peremit, aliquos trucidando, alios in captivitatem perpetuam deducendo.
Eodem tempore idem rex misit alium exercitum pregrandem versus Lyvoniam, qui x Kalendas Decembris intravit territorium dictum Rositen, et illud depopulavit per incendium et rapinam. Hos duos exercitus misit ipse rex ad destructionem fidelium, adhuc nuncii legatorum sedis apostolice in persecucione dicti negotii fuerant circa ipsum. Ecce qualem devocionem seductor iste habuit ad suscipiendum baptismatis sacramentum.
Hoc anno vii Kal. dec. nuncii legatorum Rigam sunt reversi et cum eis quidam Lethowinus nobilis et quasi secundus post regem: qui ex ore ipsius regis in presentia legatorum et multitudine prelatorum et aliorum fidelium circumstante alta voce dixit: quod numquam alique littere de conscientia regis super negocio baptismatis sui vel suorum emanaverint aut domino pape fuerint presentate, nec mandaverit talia in civitatibus maritimis et provinciis aliis in sermonibus publicari; addens quod ipse rex per deorum potenciam juraverit, quod numquam aliam legem vellet assumere, preter eam in qua progenitores sui decesserunt. Hoc idem eciam nuncii predicti ita esse coram omni multitudine veraciter affirmabant. Quo audito legati cum dicta responsione ad sedem apostolicam sunt reversi.

b. *Annales Expeditiales, cap. IV*
Anno 1324 Dominus Joannes papa XXII ad suggestionem fratris Friderici ordinis fratrum minorum archiepiscopi Rigensis et civium ibidem misit duos legatos ut regem Lethowinorum baptisarent; sed nichil egerunt. Dicebat enim rex quod in ea lege in qua progenitores sui essent mortui, vellet mor

kalavijus perkalti į noragus, o ietis – į pjautuvus, tas pats nedorasis[karalius], tikėjimo bei tikinčiųjų priešas, užsikimšo nelyginant kurčioji angis ausis, nenorėdamas girdėti išganingų pono popiežiaus perspėjimų, kuriuos minėtieji legatai kuo tiksliausiai jam buvo perdavę; užuot pagalvojęs apie savo bei saviškių išganymą, būtent apie tai, kaip jam priimti su tinkamomis iškilmėmis ir su derama pagarba krikšto sakramentą, jis, eidamas savo pirmtakų pėdomis, vėl suskato iš paskutiniųjų naikinti tikėjimą ir tikinčiuosius. Jis mat patvarkė, kad Dovydas, jo pilininkas Gardine, įsibrovė su galinga kariuomene lapkričio 21 dieną į Mazovijos žemę ir, plėšdamas bei degindamas, nusiaubė Plocko vyskupo miestą, vardu Pultuskas, ir 130 šio vyskupo bei Mazovijos kunigaikščio kaimų, daugybę vienuolynams bei kilmingiesiems priklausančių dvarų, 30 parapinių bažnyčių ir koplyčių su daug koplytėlių, skirtų Dievo garbei. Jis nerodė pagarbos nei bažnyčios sakramentams, nei šventiesiems rūbams bei indams, o dvasininkų, tiek vienuolių, tiek pasauliečių, bei kitų abiejų lyčių žmonių sunaikino per 4 tūkstančius, vienus nužudydamas, kitus išsivarydamas į amžiną vergovę.
Tuo pat metu šis karalius pasiuntė Livonijos link kitą didžių didžiausią kariuomenę, kuri lapkričio 22 dieną įsibrovė į valsčių, vardu Rezeknė, ir jį nusiaubė, viską degindama bei grobdama. Šias abi kariuomenes karalius pasiuntė krikščionių naikinti tuo metu, kai Apaštališkojo Sosto legatų pasiuntiniai, tęsdami minėtąjį reikalą, buvo pas jį. Štai ko buvo vertas to apgaviko pažadas priimti krikšto sakramentą!
Tų pačių metų lapkričio 25 dieną legatų pasiuntiniai sugrįžo į Rygą, o su jais čia atvyko ir vienas kilmingas lietuvis[6], buvęs tarsi antras po karaliaus, ir jis savo karaliaus vardu legatų, daugybės prelatų ir kitų tikinčiųjų, sustojusių aplinkui, akivaizdoje didžiu balsu pasakė, kad su karaliaus žinia niekad nebuvo siunčiama jokių laiškų jo paties bei jo žmonių krikšto reikalu[7], nebuvo tokių įteikta nė ponui popiežiui, niekam jis nebuvo įsakęs tokių pamokų metu[8] skelbti nei pajūrio miestuose, nei kitose provincijose; be to, pridūrė, kad karalius savo dievų galybe prisiekė, jog niekad neketinąs priimti kito tikėjimo, o laikysis to, kuriam iki mirties buvo ištikimi jo senoliai. Jog šitai gryna tiesa, visų žmonių akivaizdoje patvirtino anksčiau minėtieji pasiuntiniai. Šitai išgirdę[9], legatai ir iškeliavo atgal su tokiu atsakymu prie Apaštalų Sosto.

b. *Prūsijos žygių metraščiai*[10]

1324 m. Popiežius ponas Jonas XXII, paveiktas Rygos arkivyskupo, mažųjų brolių ordino brolio Frydricho bei ten esančių miestiečių pasiuntė du legatus lietuvių karaliaus pakrikštijimui, tačiau [šie] nieko nepadarė. Nes karalius pasakė norįs mirti toje religijoje, su kuria mirę jo protėviai.

c. Nicolaus von Jeroschin, *Kronike von Pruzinlant, 26,194–26,271*

Von des pâbstes legâten
Nū lâgen noch in crige
di burgêre von Rige
und ouch ir erzebischof,
den dort hîlt des pâbistis hof
widdir dî brūdre zu Lîflant,
unde machtin wît irkant
in den stetin manchirwegen,
dî bî der sê lanc wârn gelegn,
mit brîven unde boten
und joch in predigôten
lîzen in den stunden
daz offinbêrlich kunden
den brūdren zu abzugge
in gemachtir lugge,
daz sich âne vêde
dise kunge bêde
von Ruizen, von Littouwin
woldin gar inthouwin
allis ungeloubin mê
und nâch cristinlichir ê
sich gerne woldin toufen lân;
nū wolde man ir nicht intpfân.
Dî selbin mêr sî schribben
und mit boten tribbin
bis an den pâbist, der hîz Jôhan,
und brâchtin in daran,
daz er hin kegn Lîflande
zwêne legâten sande,
daz dî soldin toufin
und mit lêre sloufin
ūz heidenischir irrekeit
dî zwêne kunge vorgeseit.
Nū quâmen dî legâten dar
zu Rige in unsirs hêrren jâr
dô der wârn gesundirt
zwênzic drîzênhundirt
darnâch an des vîrden jage
an dem allirnêstin tage,
der nâch sente Mathêus ist,
und gebutten in der vrist
von pâbistis gewaldin
vridde vort zu haldin
cristen unde heiden
sundir alliz vreidin;
und swer dâ wêr sô vreche,
daz er den vridde brêche
oddir ir gewerbe
machte unbederbe
entwedir mit worden odir mit tât,
der solde suan zuhant gesat
sîn in pêbistlîchen ban
und des nicht andirs werdin ân,
wenne von des pâbistis hant,
der mocht intlôsin im daz bant.
Darnâch dô daz was getân,
dô santen dî legâten sân
boten wol gezême
und darzū bequême
an witziggen sinnen
hin zu Gedeminnen
dem kunge der Littouwin
zu hôrn und zu beschouwin,
ob sîn wille wêre
sô gūt und sô gewêre,
daz er mit der dîte
undir sîm gebîte
dî abgote wolde lân
unde mit werde betin an
Jêsum Cristum den wâren got
unde leistin sîn gebot
intpfânde cristinlich touf
um des himelrîches kouf,
als er hête in vremde lant
brîve manchirwegn gesant
und ouch an den pâbist dort,
als offenlîchin was gehôrt.
Zu irvarn an im den sin
zuggen sus dî boten hin.
Do der vride was geworcht,
als ir itzunt hat gehorcht
von den legaten vorgenant,
al di ummesezzenen lant
Liven, Pruzen, Polenen,
sich vroiten ufd daz wenen,
das si soldin umbekort
bliben von urloige vort,
als si hattin mer irkant

c. Mikalojus iš Jerošino[11], *Kronika*

Apie popiežiaus legatus[12]

Dabar Rygos miestiečiai kartu su arkivyskupu, kuris tuomet buvo popiežiaus dvare, užsiėmė karu prieš Livonijos brolius ir duodavo apie tai žinią daugeliui nuo seno prie jūros esančių miestų laiškais ir per pasiuntinius, ir net dažnai skaitė per pamokslus, skelbdami [žinias] prieš brolius, meluodami, kad pašalinus visą neapykantą abu Rusijos ir Lietuvos karaliai[13] nori atsisakyti visos pagonybės ir trokšta krikštytis pagal krikščionių paprotį, nors niekas jų priimti nenorėjo.

Tie patys [pagonys] toliau rašė ir siuntė [laiškus] per pasiuntinius iki paties popiežiaus, vardu Jonas, prašydami jį pasiųsti du legatus Livonijon, kurie turėtų krikštyti minėtus du karalius ir ištraukti juos iš pagoniškų klydimų. Tada legatai atvyko Rygon mūsų Viešpaties gelbstinčiais 1324 metais, kitą dieną po Šv. Mato dienos, ir paliepė krikščionims ir pagonims popiežiaus galia laikytis tos taikos be jokių prieštaravimų; o jeigu kas nors išdrįstų sulaužyti tą taiką arba stengtųsi jai nusižengti arba žodžiais, arba veiksmais, tam būtų skirtas popiežiaus prakeikimas, nuo kurio atleidimą gauti jis galėtų tiktai iš popiežiaus rankos. Tai padarius, legatai pasiuntė atitinkamus savo pasiuntinius susižinoti apie reikalą pas lietuvių karalių Gediminą, klausyti ir pažiūrėti, ar jo [teigtas] noras yra toks geras ir toks tikras, kad kartu su savo pavaldiniais jis paliktų savo stabus ir garbingai klausytų tikrojo Dievo Jėzaus Kristaus, leisdamas savo pavaldiniams priimti krikščionių krikštą dėl dangaus karalystės reikalų, kaip jis buvo parašęs daugelyje laiškų, kuriuos pasiuntė į svetimus kraštus ir netgi pačiam popiežiui, kaip dažnai girdėta. Todėl gi pasiuntiniai išvyko pasiteirauti.

d. Canonicus Sambiensis, *Epitome Gestorum,* cap. VII
Eodem anno [1323] cives Rigenses quasdam litteras sub nomine regis Litwinorum ad civitates maritimas et ad alia loca miserunt, publicantes quod rex dictus vellet suscipere fidem katholicam et baptismum, mencientes.

e. Dietmar von Lübeck
1325. Des jares wars biscop Frederic van der Riga, dut de paves sande sine legate to den Lettowen, enen biscop unde enen abbet van sunt Benedictus orden. Do se dar quemen unde wanden den koning mit sineme volke to bekeren to deme rechten loven, dat se de hilghen dope untfeugen, do was dar nicht ane, se spreken, dar se van deme pavese nicht ne wisten; se hedden enen loven, dat scholde man se nicht aveslan mit sharpen swerden. Also wart ere sware arbeit unde grote cost verloren; dat ane schude den godesridderen nicht lede.

f. Hermann von Wartberge, *Chronicon Livonie*
Anno 1323 cives rigenses quasdam litteras sub nomine regis Letwinorum per civitates maritimas et ad Joannem XXII papam transmiserunt, quod rex cum gente sua vellet baptisari. Eius gratia papa quendam episcopum et abbatem misit in Livoniam, quos fratres cum nunciis episcoporum perduxerunt ad regem. Rex autem respondit de fide aut baptismo nihil cogitasse unquam; sed si pacem tractare vellent, esset contentus. Alioquin viderent, quomodo exirent terram suam. Compulit igitur eos rex taliter ad perpetuam pacem. Pace sic firmata et sigillata rex securus de insultibus Livoniensium atque Pruthenorum collecto exercitu intravit Marchiam, eam cum vicinis omnibus vastando.

g. Johann von Winterthur, *Chronik*
Hiis temporibus quemadmodum fidedingna me informavit relacio, cruciferi dominantes longe lateque in provincia Pruscena regni regis Litaonie mangnam partem potenter per bella, que sibi intulerant, auferentes in suum dominium redegerunt. Quam ut rehaberet, ipsis fidem katholicam recipere firmiter pollicebatur. Quod dum facere recusarent, rex Litaonie aiebat: „In hoc luculenter comprehendo, quod non meam fidem, ut simulant, set peccuniam appetunt, et ideo in paganismo perseverabo!" De hiis cruciferis verbum lamentabile et, si ita est, fidei ortodoxe penitus inimicum, quod absit, enarratur, quod omnes paganos, quos per bella sibi tributarios efficiunt, malunt in suo paganismo remanere sub eorum tributo, quam a tributo eorum exemptos, ut devote flagitabant vel adhuc hodierna die flagitant, fieri katholice fidei professores. Quem articulum per multos annos archiepiscopus Rigonensis de ordine fratrum minorum existens, litigans cum eis pro quadam terra aput summos pontifices contra ipsos excepit. Famatur eciam ipsos non solum terras principum infidelium invadere,sed eciam fidelium, sicut regis Kragowie, cui violenter abstulisse fertur duas terras. Qui licet sic rex fortis et potens, tam se nequit defendere ab eis nec terras ademptas de manibus eorum eripere usque in hodiernum diem, similiter nec rex paganus Lytaonie novem habens filios, ut sermo militantis regi Kragogie me edocuit.

d. Sembos kanauninkas, *Įvykių santrauka*[14], 7 skyrius
Tais pačiais metais Rygos miestiečiai lietuvių karaliaus vardu pasiuntė pajūrio miestams ir kitoms vietovėms tam tikrus laiškus, skelbiančius, jog minėtas karalius norėtų priimti visuotinę tikybą bei krikštą, meluojant[15].

e. Dytmaras iš Liubeko[16], *Kronika*
1325 m. Šiais metais Rygos vyskupas Frydrichas[17] liepė popiežiui pasiųsti savo legatus Lietuvon – vieną vyskupą bei vieną abatą iš Šv. Benedikto ordino. Jie atvyko, norėdami atversti karalių su jo tauta į tikrąją tikybą, kad priimtų šventus reikalus, bet nepriėmė sakydamas, nieko iš popiežiaus nenorįs; krikščionys turi tikybą, kurios jiems nederėtų nešti su aštriu kalaviju[18]. Taip pat neteko sunkaus darbo bei didelių išlaidų; o Dievo riteriai neturėjo to leisti.

f. Hermanas Vartbergiškis, *Livonijos kronika*[19]
1323 metais Rygos miestiečiai[20] lietuvių karaliaus vardu persiuntė tam tikrus laiškus per pajūrio miestus iki popiežiaus Jono XXII, [skelbiančius], jog karalius su savo tauta nori krikšto. Jo malone popiežius pasiuntė Livonijon tam tikrą vyskupą bei abatą, kuriuos broliai nuvedė kartu su vyskupų pasiuntiniais pas karalių[21]. Tačiau karalius atsakė, kad niekados negalvojo apie tikybą arba krikštą; tačiau būtų patenkintas, jeigu jie norėtų tartis dėl taikos. Bet, išvykę iš jo krašto, jie kitaip suprato tą reikalą. Todėl karalius juos tokiu būdu spaudė sudaryti amžiną taiką[22]. Taip patvirtinus bei antspaudavus sutartį, karalius, apsisaugojęs nuo livoniečių bei prūsų užpuolimų ir surinkęs karius, įžengė į Markatą ir ją bei visą jos kaimynystę nusiaubė[23].

g. Jonas Vinterturietis, *Kronika*[24]
Šiais laikais kažkoks pasitikėjimo vertas šaltinis mane informavo, [jog] Prūsijos provincijose toli bei plačiai valdantys kryžiuočiai galingai pajungė savo valdžiai didelę Lietuvos karaliaus karalystės dalį savo paskelbto karo būdu. Pasekmė buvo tokia: [karalius] jiems tvirtai žadėjo priimti visuotinę tikybą. Kai jie [lietuviai] atsisakė tai padaryti, Lietuvos karalius minėdavo: „Šiame reikale aiškiai suprantu, jog mano tikėjimo [kryžiuočiai], kaip teigia, netrokšta, o siekia turtų, ir dėl to pasiliksiu prie pagonybės“[25]. Apie šiuos kryžiuočius sklinda apgailėtinos kalbos ir, jeigu taip yra – tegul taip nebūna! – tokia kalba yra itin nepalanki tikratikių tikėjimui, aiškinanti, jog aniems labiau patinka laikyti visus pagonis, kuriuos karo dėka verčia mokėti duoklę, pačioje pagonybėje, mokančius duoklę, negu išlaisvinti juos nuo duoklės, kaip tie pagonys nuoširdžiai ir karštai troško ir net šiandien dar trokšta atversti tikrais visuotinės tikybos išpažinėjais. Daugelį metų mažųjų brolių ordinui [priklausantis] Rygos arkivyskupas nukreipė šį skundą, bylinėdamasis su jais prie aukščiausių vyskupų dėl tam tikros žemės[26]. Eina gandai, jog jie ne vien tik netikinčiųjų valdovų žemes puola, bet net ir tikinčiuosius, pavyzdžiui, Krokuvos karalių[27], iš kurio, sakoma, pagrobė du kraštus[28]. Nors ir koks stiprus bei galingas karalius jis būtų, vis tiek nesugeba saugotis nuo jų ir savo pagrobtų žemių lig šiolei negali atgauti iš jų rankų, taip ir yra su Lietuvos karaliumi, kuris turi devynis sūnus[29], kaip sužinojau iš Krokuvos karaliui tarnaujančio riterio.

Komentarai

1

[1] **Sinobaldo Fieschi iš Genujos (apie 1195–1254)** – popiežius Inocentas IV (1243.VI.25–1254.XII.7). Jis rūpinosi kryžiaus žygiais Pabaltijyje: žr. Hellmann M., 'Die Päpste und Litauen', *La Cristianizzazione della Lituania, Atti e Documenti*, 2 (Vatikanas, 1989), 38–41. Rėmė Vokiečių ordiną: Winowski L., *Innowiercy w poglądach uczonych zachodniego chrześćijaństwa XIII–XIV wieku* (Vroclavas–Varšuva–Gdanskas–Lodzė, 1985); Muldoon J., *Popes, lawyers and infidels. The Church and the non-Christian world 1250–1550* (Liverpulis, 1979). Už popiežių teises kovojo su imperatoriumi Frydrichu II: Pacaut M., 'L'autorité pontificale selon Innocent IV', *Le Moyen Age*, 76 (1960), 85–119, Morris C., *The papal monarchy. The western Church from 1050 to 1250* (Oksfordas, 1989), 483–487, 545–549, 558–572.

[2] **Dausprungo brolis,** antrasis Lietuvos didysis kunigaikštis ir vienintelis jos karalius (apie 1238–1263). 1251 m. priėmė Romos katalikų tikėjimą. Jo krikšto tėvas buvo Livonijos ordino magistras Andrius iš Štirlando. 1253 m. popiežiaus atstovas Mindaugą karūnavo: Colker M., 'America rediscovered in the thirteenth century?', *Speculum* 54 (1979), 712–726. 1261 m. krikščionių draugystės atsisakė: Gudavičius E., *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje* (Vilnius, 1989), 92–145, Stopka K., 'Proby chrystianizacji Litwy w latach 1248–1263', *Acta Cracoviensia* 19 (1987), 3–66; Mažeika R., 'Bargaining for baptism: Lithuanian negotiations for conversion 1250–1358', *Religious conversion in the Middle Ages* (Gainsville, 1997), 131–145. Žr. Gudavičius E., *Mindaugas* (Vilnius, 1998), 211–256.

[3] Tokiu būdu karaliai stengėsi netapti kito valdovo (ypač imperatoriaus) vasalais. Lenkų kunigaikštis Mieškas I taip tvarkė savo krikšto reikalus 966 m. ir 992 metų *Dagome iudex* rašte. Kulmo žemė: *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* [VMPL], sud. A. Theiner, I (Roma, 1860), Nr. 78, p. 38; Rusia: *Liv-Esth-und Kurländisches Urkundenbuch* [LU], I, sud. F. G. von Bunge (Ryga–Revelis, 1853, Aalenas, 1967), Nr. 345–346, p. 440–442. Tokia sutartis neatitiko ir Inocento noro sumažinti imperatoriaus įtaką naujose misijose: Weiss A., *Biskupstwa bezpośrednio zależne od stolicy apostolskiej w średniowiecznej Europie* (Liublinas, 1992), 276–279, 301–311; Rygos arkivyskupas irgi tiesogiai priklausė nuo Šventojo Sosto: ibid., 284–300. Čia, kaip ir Gedimino politikoje, svarstant Lietuvos bažnyčios priklausomybę, lemtingesnis rodosi buvęs Rygos, o ne Lenkijos pavyzdys.

[4] **Karalienė Morta** minima: *Livländische Reimchronik*, red. L. Meyer (Padrbornas, 1876) [*LR*], eil. 3546, 3562, 6366, 6456, 6524, 6545. Du taškai („due punte") žymi vietą, kur turėtų būti įrašytas vardas arba apskritai yra prie vardo dedamas pagarbos ženklas.

2

[1] Žr. Nr. 1, paaiškinimą 2.

[2] Dėl pasakymo „Dievo malone" žr. įvadą, p. xlv–xlvi; Gediminas irgi taip vadins savo valdžios šaltinį: žr. toliau, Nr. 21. Popiežiui Jonui XXII nerimą kėlė Vokiečių ordino Prūsijoje magistro Karolio iš Tryro (Karl

von Trier) elgesys, kai pastarasis irgi kildino savo valdžią tiesiai iš Dievo: Neiss U., *Hochmeister Karl v. Trier (1311–1324)* (Marburgas, 1992), 155.

[3] Žr. Nr. 1, paaiškinimą 1.

[4] **Henrikas (Heidenreichas)** (d. 1263.VI.29) – tikriausiai vokiečių kilmės dominikonas, Leipcigo dominikonų prioras, nuo maždaug 1240 m. visos Lenkų provincijos provincijolas; 1245 m. Inocentas IV paskyrė jį Kulmo vyskupu; tarpininkavo Vokiečių ordinui ir iš Liubeko atvykusiems kolonistams bei Ordinui ir Sembos vyskupui Henrikui iš Stritbergo: *Zeitschrift füür die Geschichte und Altertumskunde Ermlands* [ZGAE], 6, 393f; 20, 649f.

[5] Mindaugo karūnavimas: Ivinskis Z., 'Mindaugas und seine Krone', *ZfO*, 3 (1954), 360–86; Gorski K., 'Descriptiones terrarum, nowe źródło do dziejów Prus w XIII wieku', *Zapiski Historyczne*, 46 (1981), 7–16, Colker, 'America', p. 722–723; Gudavičius, *Kryžiaus karai*, 102–103, jo, *Mindaugas*, 227–240.

[6] Plg. kitas tuometines privilegijas: Pamario kunigaikščio Swantopolko 1248.I.30: *Pommerellisches Urkundenbuch*, sud. Westpreussischen Geschichtsverein, sud. antrą kartą M. Perlbach, I (Dancigas, 1881, Aalenas, 1969), Nr. 102, p. 87 arba Pamario kunigaikščio Samboro 1252.IV.30 raštą: *ibid.*, Nr. 136, p. 118–119.

3

[1] **Jonas iš Fechteno (Johannes von Fechten)** – buvęs Varmės vyskupas Rygos arkivyskupas Jonas II (1285–1295 rugp.–gruod.): Bönnell E., *Russisch-Liwländische Chronographie von der Mitte des neunten Jahrhunderts bis zum Jahre* 1410 (Petrapilis, 1862; Leipcigas, 1967), 87–88, 92, to paties *Commentar*, 121, 122, 183; apskritai šia tema žr. Hellmann M., 'Livland und das Reich: Das Problem ihrer gegenseitiegn Beziehungen', *Bayerische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte* 1989/VI, 5f., *Idem*, 'Die Erzbischöfe von Riga und Litauen vom 13. bis zum 15. Jahrhundert', *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII w. ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesiątą rocznicą urodzin*, red. Z. H. Nowak (Torūnė, 1992), 123–130.

[2] Apie Rygos santykius su Liubeku: Benninghoven F. v., *Rigas Entstehung und die fruehansische Kaufmann* (Hamburgas, 1961).

[3] **Jonas iš Lune (Johannes von Lune)** – Rygos arkivyskupas Jonas I (1274 m. lapkritis – 1285 m.).

[4] **Ernestas iš Ratzenburgo (Ernst von Ratzenburg)** išrinktas žemės magistru 1273 m. [*LR*, 187], nužudytas 1279.III.5 [*LR*, p. 190–195]: Bönnell, *Chronographie*, p. 82–84; Russow B., *Chronica der Provintz Lyfflandt* (Reval, 1584; Hannover, 1967), 21; *LU*, I, Nr. 446, 452, 453, 457, II, Nr. 903, III, Nr. 475a; šios šeimos atstovai buvo Rygos bei Liubeko miesto tarybos nariai: L. Fennske, K. Militzer, *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens* (Kelnas–Veimaras–Viena, 1993), [F–M], Nr. 695, p. 524–525. 1268 m. Jonas [Johannas] von Ratzenburgas buvo Krankovo komtūras: *LU*, I, Nr. 109, 110, III, Nr. 409a; F–M., Nr. 696, p. 525; Varakauskas R., 'Kautynės ties Ašerade, 1279 m. Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a.' *LAMMD*, 1964, 4, 123–134.

[5] **Traidenis** – didysis Lietuvos kunigaikštis (apie 1270–1282): Gudavičius, *Kryžiaus karai*, 160–165, 181; Giedroyć M., 'Arrival of Christianity in Lithuania: early contacts (thirteenth century)', *Oxford Slavonic Papers [OSP]* n.s. 18 (1985), 26–29.

[6] Dėl Traidenio sutarties su Rygos arkivyskupu Jonu I ir Livonijos magistru Ernestu iš Ratzenburgo: Bönnell, *Chronographie*, 82–84, *Commentar*, 92–93, 121–122. 1277 m. lietuviai šią sutartį sulaužė: *Lübeckisches Urkundenbuch*, I (Liubekas, 1843), Nr. 388, p. 357–358.

[7] **Arnoldas Geležinė Ranka (Eisenarm)** (lot. *Arnoldus cum ferrea manu*) (m. iki 1285 m.): Bōthfūhr H. J., *Die Rigische Rathslinie von 1226 bis 1876* (Ryga–Maskva–Odesa, 1877), Nr. 42, p. 46.

[8] Pagal viduramžių rusų susitarimo taisykles sutartį ketinanti atšaukti pusė turėjo iš anksto pranešti kitiems, jog taikos nebesilaikys: žr. toliau Nr. 25, 60, 69 ir Rowell S. C., 'A pagan's word', *Journal of Medieval History*, 18 (1992), 145–160.

[9] Apšmeižti priešą, vadinant jį „valstiečiu" arba „šunimi", tais laikais buvo priimta. Plg. Gedimino žodžius laiške Nr. 21 arba Algirdo kaltinimus Segevaldui: HW, 74, Kęstučio priekaištą Vaidilai: Rowell S. C., 'Gediminaičių dinastinė politika Žemaitijoje 1350–1430 m.', *Žemaičių praeitis*, 3 (1994), p. 129, to paties, 'Pious princesses or the daughters of Belial: pagan Lithuanian dynastic diplomacy 1279–1423', *Medieval Prosopography*, 15:1 (1994), 1–77.

[10] **Helmikas iš Miunsterio (Helmicus de Monasterio (Münster).** Rygos skolų knygoje minimas Helmikas: *LU*, III, Nr. 1044, § 177–179. Tai – *Helmicus iuxta portam* (Bōthfūhr, *Rigische Rathslinie*, Nr. 81). 1283.V.27 rygiečių sutartis su Smolensko kunigaikščiu Fiodoru Rostislavaičiu (m. 1299 m.) irgi mini Helmiką: *LU*, I, Nr. 492, col. 605–606. Ši sutartis buvo Aleksandro Glebaičio susitarimo su Ryga prototipas (*LU*, 6: 3057, col. 454) bei 1339 m. taikos modelis (žr. Nr. 70, 71): Fennell J. L. I., *The crisis of mediaeval Russia 1200–1304* (Londonas ir Niujorkas, 1983), 122, 125, 143, 146, 150–51, 155; rusiškas vertimas: Fennel Džon, *Krizis srednevekovoi Rusi 1200–1304* (Maskva, 1989). Bernhardas iš Miunsterio (Bernhard von Münster) – Vokiečių ordino riteris Feline (1248 m.: FMil., Nr. 603, p. 659). Apie šią pavardę turinčius pirklius: Wojtecki D., 'Münster und Riga. Aus der Früheit westfälisch-livländischer Verbindungen', *Östlische Europa, Spiegel der Geschichte. Festschrift für Manfred Hellmann zum 65. Geburtstag* (*Quellen u. Studien zur Geschichte des östlichen Europa*, IX) [Vysbadenas, 1977], p. 153–171.

[11] **Jonas Lerto (Johannes Lerto)** – Rygos pirklys.

[12] Vasario 5 d.

[1] **Meinhardas iš Kuerfurto (Meinhard von Querfurt)** – Prūsijos magistras (1288–1299/1300). Gebhardo iš Querfurto ir Orlamiundo grafienės sūnus. Pirmą sykį paminėtas 1274 m., kai buvo Vokiečių ordino Karaliaučiaus vienuolyne. 1280 m. – Christburgo komtūras; 1281–1283 m. – Karaliaučiaus komtūras; 1284–1287 m. – Brandenburgo komtūras. Aktyviai dalyvavo apgyvendinant Graudingo, Christburgo, Mevės, Prūsijos Holando, Leseno sritis.

[2] **Haltas (Halt von Hohenbach?)** – Livonijos magistras (1290.IV–1292/3). 1282–1287 m. – Jerveno vaitas. Tikriausiai kilęs iš Rytų Saksonijos: F–M, 344, 389–90; *LU*, I, 519, 532–534, 536, 538, 540, 543–545; *LU*, III, 475a; *LU*, VI, 2759, 2760; SRP, II, 52. Žr. Rüdebusch D., *Der Anteil Niedersachsens an den Kreuzzügen und Heidenfahrten* [*Qu. u. Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens* 80] (Hildešeimas, 1972) bei Wojtecki D., 'Zur Identität einiger Livländischer Landmeister des DO im 13 Jahrhundert', *Jahrb. für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 20 (1970), 40–68, p. 56–59. P. 57 autorius teigia, jog „von Hohenbachas" buvo gerokai vėliau pridėta prie šio žmogaus vardo.

[3] Vokiečių ordino bendrasis susirinkimas vykdavo kasmet rugsėjo 14 d. Dažnai lietuviai būtent tą dieną puldavo Ordiną: Forey A., *The Military Orders from the twelfth- to the early fourteenth centuries* (Londonas, 1992), p. 155–165. Apie Ordino istoriją dar žr.: Labuda G., Biskup M., *Dzieje Zakonu krzyżackiego w Prusach* (Gdanskas, 1986); Boockmann H. *Vokiečių ordinas. XII jo istorijos skyrių* (Vilnius, 2003).

[4] Apie 1283–1300 m. Vokiečių ordino puolimus prieš Lietuvą: Łowmiański H., 'Agresja Zakonu krzyżackiego na Litwę w wiekach XII–XV', to paties, *Prusy–Litwa–Krzyżacy*, sud. M. Kosman (Varšuva, 1989), 190–197.

[5] **Butigeidas** – Pukuvero brolis: Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, 151–152; Giedroyć M., 'The Arrival of Christianity in Lithuania: between Rome and Byzantium (1281–1341)' *OSP* n.s. 20 (1987), 6–7; Nikžentaitis A., *Gediminas*, 9–10; Rowell, *Lithuania Ascending*, 52–55. Šio rašto interpretavimas suklaidino Gediminaičių kilmės ieškančius mokslininkus: Paszkiewicz, *Jagiellonowie*, 152–156; Jakštas J., 'Naujasis Gedimino dinastijos kilmės tyrinėjimas', *Lietuvos Praeitis*, 1940 (1), 29–56.

[6] 1290 lapkričio 25 d.

[7] **Jonas iš Fechteno:** žr. Nr. 3, paaiškinimą 1.

[8] **Egehardas** – Vokiečių ordino vienuolis, Rygos vyskupo advokatas: F–M, 204, 194.

[9] **Rurenses** – vietos kariai, arba valstiečiai. Šį terminą pavartojo Gediminas 1323.I.25 laiške (Nr. 16); skaičiai ne itin dideli, kiekvienam riteriui teko po 16,6 prūso.

5

[1] 1205–1208 m. cistersų vienuolyną Daugavgryvoje (Diunamiundėje) įkūrė vyskupas Albertas.Vienuolynas pastatytas ant Šv. Mikalojaus kalno (St Nikolausberge), 12 km į šiaurę nuo Rygos. Pirmasis jo abatas Teodorikas iš Turaidos (Theodorichus von Treyden) vėliau tapo Estijos vyskupu. 1305 m. Livonijos ordinas privertė cistersus parduoti vienuolyno pastatus ir šiuos pavertė tvirtove. 1601 m. tvirtovė vis dar stovėjo: Henrikas Latvis, *Chron. Liv.* vi.5, *PU*, II, Nr. 13, p. 9, *Diplomatarium Danicum* II.7, Nr. 126, p. 86–87. Apie cistersų misiją Pabaltijyje: Elm K., 'Christi cultores et novelle ecclesie plantatores. Der Anteil der Mönche, Kanoniker und Mendikanten an der Christianisierung der Liven und dem Aufbau der Kirche in Livland', *Gli inizi del cristianesimo in Livonia–Lettonia* (Vatikanas, 1989), 127–170.

[2] **Mažesnieji broliai** – šv. Pranciškaus mokiniai bei sekėjai. Iš pradžių gyveno neturtingai (iš aukų), jų tikslas – tarnauti žmonėms (ypač miestiečiams ir nekrikščionims), pamokslauti pasaulyje, o ne tūnoti nuolat užsidarius vienuolyne. Ordino regula sukurta 1223 m. Jo vienuoliai iš kuklumo vadinosi „mažesniaisiais". 1215–1222 m. ispanų didiko kunigo Dominyko įkurtas pamokslininkų dominikonų ordinas gavo „didesniųjų brolių" pravardę: žr. Nr. 54 ir *Der Stralsunder Liber memorialis, Teil I: Fol. 1–60, 1320–1410*, sud. H-D. Schroeder (Leipcigas, 1964), Nr. 6, 25, Nr. 258, 57, Nr. 307, 63.

[3] **Peregrinas** – kryžiaus žygio dalyvis: Transehe-Roseneck A. von, *Die Ritterlichen Livlandfahrer des 13. Jahrhunderts*, sud. W. Lenz (Viurcburgas, 1960), 5, 47. Tokie piligrimai sudarydavo bendriją, kuriai vadovavo fogtas arba kapitonas, ir turėjo savo antspaudą (žr. 1231.I.17 dokumentą, *LU*, I, Nr. 104, p. 136; taip pat Bulmerincq A. von, *Die Verfassung der Stadt Riga im 1. Jh. Der Stadt* (Leipcigas, 1898), 64 p.

[4] *de petra..*: Deut. xxxii.13.

[5] **Jonas II** – žr. Nr. 3, paaiškinimą 1.

[6] Apie tokias misijas žr. Nr. 3. Čia paminėtos misija ir taikos sutartis su Traideniu. Arba žr. Nr. 20, šio susitarimo tikslas buvo taika ir galimas krikštas.

[7] Viduramžiais rato simbolika buvo ypač populiari kalbant apie gyvenimo vargus ir sėkmę. Žinomiausias – Ponios Laimės (Fortūnos) ratas, aprašytas filosofo kalinio Boecijaus *Laimės paguodoje*.

[8] Mindaugo religijos politikos klausimais: Ivinskis Z., *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties* (Roma, 1978, perspausd. Vilnius, 1991), 169–180, 189–196; Gudavičius, *Mindaugas*, 241–281, Mažeika 'Bargaining for baptism'.

[9] Rowell, 'A pagan's word', 147–157 aprašomi pagonių susitarimo papročiai – auka, ženklinimas krauju ir priesaika – juos mini ir žymusis XIV a. italų poetas bei popiežiaus diplomatas Petrarca; žr. taip pat Kosman M., 'Ceremoniał zawierania umów międzynarodowych przez wielkich książąt litewskich przed i po unii z Polską', *Theatrum ceremoniale na dworze książąt i królów polskich*, sud. M. Markiewicz ir R. Skowron (Krokuva, 1999), 47–59.

[10] **Vytenis** (apie 1295–1315) – didžiojo Lietuvos kunigaikščio Pukuvero sūnus, Gedimino brolis: Ochmanskis J., *Senoji Lietuva* (Vilnius, 1996), 19–25. LDK valdė apytikriai tarp 1295 ir 1315 metų. Pirmąsyk paminėtas šaltiniuose 1292 m., kai tėvo įsakytas vedė karius prieš Vokiečių ordiną, paskutinį – 1315 rugsėjo mėn., kai vadovavo žygiui prieš Ordiną: PD, 156, 181–182. Vytenis buvo Gedimino politinis pirmtakas prekyboje, santykių su Ryga bei religijos politikoje: Jakštas J., 'Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu. Gedimino laiškai', *Senovė*, 2 (1936), 3–59; Varakauskas R., *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* (Vilnius, 1982); Nikžentaitis, *Gediminas*, 16–22; Rowell, *Lithuania Ascending*, 54–59.

6

[1] **Konradas Sackas** (prieš 1250–1309?) – Sparenburgo miestietis; 1286–1293 m. Karaliaučiaus komtūro pavaduotojas, vėliau tapo Christburgo komtūru; 1299 m. ėjo žemės magistro bei Torūnės komtūro (1299–1302) pareigas, paskui tapo Prūsijos magistro Meinharto iš Kuerfurto [žr. Nr. 4] įpėdiniu; 1302–1304 m. žygiavo prieš LDK: PD, 169 p.; 1306 m. tarpininkavo pretendento į lenkų karalius Vladislovo Uolektinio ir čekų karaliaus Vaclovo susitarimui. Apie Sacko veiklą: Powierski J., 'Studia nad polityką krzyżaków i ich sąsiadów w początach XIV wieku, cz. 2', *Władcy, mnisi, rycerze*, sud. B. Śliwiński [*Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, iii] (Gdanskas, 1996), 135–141, 150–158, 167–176, 212.

[2] **Eigalis** – lietuvis bajoras, tikriausiai iš Aukaimio. Šis raštas žada jam grąžinti žemę toje vietoje, kai Vokiečių ordinas užkariaus visą Lietuvą. P. Dusburgietis mini 1305 m. Ordino žygį prieš Aukaimį: PD, 167. Ši privilegija lygintina su daugiau negu 500 panašių 1283–1340 m. Ordino paskelbtų dovanojimų (žr. PU). Naujakurių, ypač kilusių iš pasienio kraštų, tikslas buvo tarnauti valdovui, kuris sugebėtų jiems užtikrinti ramesnes gyvenimo sąlygas. Atsilygindami jie turėjo materialiai remti Ordino karo bei žemėvaldos reikalus – duoti ginklų, tvarkyti gynybos sistemą: plg. Reincke H., 'Bevölkerungsprobleme der Hansestädte', *Hansische Geschichtsblätter*, 70 (1951), 11–19; Higounet C., *Die Deutsche Ostsiedlung im Mittelalter* (Miunchenas, 1990).

[3] **Pronitten, Prowenithen** – Labguvos (Labiau) sritis; tais pačiais metais kitas lietuvis Byenkenas gavo žemės toje vietoje: PU, I.2, Nr. 792.

[4] Plg. kitas panašias Vokiečių ordino lietuviams suteiktas privilegijas: *PU*, I.2, Nr. 529, 576, 838, 839; *PU*, II, Nr. 70, 105, 126, 336, 781, 798; *PU*, III.1, Nr. 249–251, 277, 321.

[5] **Hansas Sakso (Saxo)** – Karaliaučiaus komtūras.

[6] **Jonas Skrapė (Scrape)** – Karaliaučiaus vienuolyno komtūras *(Hauskomthur)*.

[7] **Ortolfas** – Sembos vaitas.

[8] **Gerhardas** – Ortolfo bendražygis.

[9] **Volzas** – Ragainės (Ragnit) komtūras ir buvęs Sembos vyskupo vaitas.

[10] 1303 m. Pelenų diena (trečiadienis, pirmoji gavėnios diena) buvo vasario 20-oji.

7

[1] Žinoma tiktai iš šio teksto.

[2] **Poklon, blagoslovlenije:** pagal 1270–1370 m. Naugardo šaltinius 'blagoslovenije ot vladyki ... poklon ot posadnika': *Gramoty Velikogo Novgoroda i Pskova*, Nr. 1–4, 6–10, 14, 15; panašios tvarkos būta Polocke: *RLA*, Nr. 172, p. 138, 203, 250; žr. A. Choroškevičės paaiškinimą, *Polockie Gramoty*, III, 126; Kaštanov, *Ruskie*, p. 112.

[3] Kapitulos vyresnysis (vok. *Propst*, lot. *prepositus*) – kapitulos vyresnysis dvasininkas.

[4] **Namestnik** (rus.), **vicarius** (lot.) – vietininkas: vyskupo pavaduotojas, paprastai skiriamas, kai vyskupas išvyksta iš vyskupystės.

[5] **Ratman** – miesto tarybos narys, Rygos atveju žr. Böthführio sąrašą.

[6] Neaišku, ar čia kalbama apie metropolitą Maksimą, ar apie jo įpėdinį Petrą (1308–1326 m.). Istorikų manymu, čia minimas Petras.

[7] **Polocko šv. Sofijos katedra:** Ščapov J. N., *Gosudarstvo i cerkovj srednevekovoj Rusi X–XIII v.* (Maskva, 1989), 39.

[8] *Syn moi* įprastinis dvasininko kreipimas į pasaulietį. Nėra svaresnės priežasties šiuos žodžius laikyti glaudžių didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytenio bei Polocko vyskupo santykių įrodymu. Pagal istoriografinę tradiciją LDK galutinai užėmė Polocko žemę 1307 m.

8

[1] **Loitekenas (Loyteken, Leyciken)** – gana stambus pinigų skolintojas, minimas Rygos skolų knygoje.

[2] Šv. Mykolo diena, rugsėjo 29-oji, tradicinis teismo reikalų baigimo terminas.

[3] **Zimmer** – dėžė, talpinanti 40 kailių, Šiaurės Europos prekybos matas.

[4] **Ora, öre** (rus.: *ovrja*) – aštuntadalis markės, arba 30 fenigų.

[5] Neaišku, ar kalbama apie Vytenį, ar apie Gediminą.

[6] **liburna** (lot.) – lengvas laivas.

[7] **talentum** (lot.), **punt** (vok.) reiškia tą patį kaip ir **libra** (lot.) – svarą; **ferto** (lot.) – ketvirtis markės (pinigais arba svoriu), **livespunt** (vok.) – 16 puntų, arba 8,2 kilogramo.

[8] Atrodytų, jog šie įvykiai dėjosi Gedimino laikais.

[9] Gedimino (?) pasiuntiniai gauna aprangą Rygoje.

[10] **Andrius** – Gedimino į kuriją siųstas pasiuntinys: žr. Nr. 21, 54. Pastebėtina, kad vardas krikščioniškas.

9

[1] **Pranciškonas Henrikas** – Talino (Revelio) vyskupas; vyskupu jį skyrė popiežius Bonifacas VIII vietoj Talino kapitulos išrinkto kanauninko Johanneso Tristevere's ir danų karaliaus skirto dominikono kunigo Kanuto (1298.IV.20: *LU*, VI, 2761). Mirė tarp 1314 ir 1318 m. (*LU*, VI, 2785). Anksčiau Henrikas ėjo popiežiaus penitenciarijaus (kurijoje dirbančio biurokrato, iš pradžių – nuodėmklausio) – pareigas. Jo veiklą atspindi įvairūs išlikę tekstai: *LU*, II, 610, 621, 627, 644, 645, 652; VI, 2762, 2772, 2785; Rebane P. P., 'The Danish bishops of Tallinn 1260–1346', *Journal of Baltic Studies* 5 (1974), 320.

[2] **Hartungas** – Saremos (Oeselio) vyskupas, buvęs Saremos kanauninkas (*LU*, II, 606): *LU*, II, 637, 644, 645, 667, 676; mirė 1322 m. kovo mėn.: *LU*, VI, 2778.

[3] **Agonas Saksisonas (Saxison)** – Talino vietininkas: *LU*, II, 612 [1304 m.], 644, 645, 651 [1314 m.]

[4] Tuomet Estija dar buvo danų karaliaus kolonija (iki 1346 m.): žr. Riis T., *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100–1332* (Odense, 1977); tais metais Danijoje karaliavo Erikas VI Menvedas (1286–1319).

[5] **Danielius iš Brakelės (de Brakele)**: *LU*, II, 621, 644, 645; jo šeima kilusi iš Vestfalijos: Feyerabend L., *Die Rigaer und Revaler Familiennamen im 14. und 15. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung der Herkunft der Bürger* (Kelnas, 1985), 81; žr. taip pat Nr. 8, kur minimas Dytrichas iš Brakelės, prekiaujantis su lietuviu.

[6] **Voldemaras iš Vrangelės (Wrangelshof, Varangu)**: *LU*, II, 621, 644, 645, 667; šeima kilusi iš Talino ir Wrangelshofo (Varangos), Wesenbergo srities, Haljallio apygardos.

[7] **Jokūbas iš Parenbekės (Jacob de Parenbeke)**: *LU*, II, 621, 635, 644, 645, 652; iš Parasmaa, ksp. Segelacht.

[8] **Henrikas iš Lechtiso (Lehtse)**: jo dvaras nutolęs 5 km į šiaurės vakarus nuo Tapso, 70 km į pietryčius nuo Talino. 1306 m. Henrikas bei Bertoldas minimi dokumente kaip danų karaliaus „consiliarii" (patarėjai) bei vasalai: *LU*, II, 621, 644, 652, 731, 792; reg.713, 768; *LU*, III, 827a, 846a; *LU*, IV, 2866; 1347–1349 m. Jonas (Johannas) iš Lechteno buvo Sakalės vaitas: žr. F–M, Nr. 540, p. 413–414.

[9] **Mikalojus iš Enghedės (Āntu)** žinomas tik iš *LU*, II, 644, 645.

[10] **Henrikas iš Beksovedės (Bexouede)**. Beksovedė yra Žemutinėje Saksonijoje, Gestemiundės srityje. Henrikas žinomas tik iš *LU*, II, 644, 645; neaišku, ar 1319 m. skunde prieš Rygą minimas Jonas (Johannas) Bexhoevede buvo Henriko giminaitis (*LU*, II, 959).

[11] Varakauskas, *Lietuvos*, 255–264; Rowell, *Lithuania Ascending*, 76–81.

[12] **Gerhardas iš Jorko** – Livonijos magistras (*LU*, II, col.78), 1305–1322 m. Galbūt 1298 m. jis ėjo Saremos vaito pareigas; 1305 m. Felino komtūras. Kilęs iš Meklenburgo Pomeranijoje (Jorkas nutolęs 16 km į pietryčius nuo Stadės miesto), nuo 1268 m. jo šeima tarnavo Rostoko grafams. 1318 m. jis apsilankė Avinjone kartu su didžiuoju magistru Karoliu iš Tryro: Neiss, *Hochmeister Karl v. Trier*, 152 s. Minimas kronikose bei dokumentuose: *SRP*, II, 45, 56, 58, 60; *LU*, II, 665, 1002, 644, 652, 654, 657 (data: *PU*, II, Nr. 384), 667, 671, 676; dar žr. F–M Nr. 473, p. 365–366.

[13] **Castrum Lithuanorum** – lietuvių pilis, buvusi Rygoje nuo 1298 m., sunaikinta po 1316 m. rygiečių ir Ordino susitarimo: PD, 163; *LU*, I, Nr. 584–586, *LU*, VI, Nr. 3207; šia tema žr. ir Bardewik Albert von, 'Aufzeichungen', *Chroniken der Deutschen Städte* XXVI (Leipcigas, 1899), 513–515. Galimas daiktas, lietuvių pilies įkūrimas Rygoje paskatino Vokiečių ordiną nusipirkti Daugavgryvos vienuolyną iš cistersų ordino vienuolių (žr. Nr. 5, paaiškinimą 1) kaip priemonę Dauguvos keliui prie Rygos valdyti.

[14] **Klemensas V** – Bertrandas de Gotas (kilęs iš Villandraut), Bordo arkivyskupas, vėliau popiežius. 1305.VI.5./XI.14–1314.IV.20. Prancūzas, kaip ir jo pirmtakas Bonifacas VIII, apsigyveno Avinjone; pasižymėjo palankumu savo giminaičiams; 1312 m. prancūzų karaliaus paveiktas pasmerkė ir sunaikino(?) tamplierių ordiną. Naujas palankesnis jo veiklos įvertinimas: Menache S., *Clement V* (Kembridžas, 1998); jo kryžiaus žygių politiką aptaria Housley N., *Avignon Papacy*, 11–12, 268–275.

[15] **Frydrichas iš Pernšteino (von Pernstein)** – Rygos arkivyskupas (1304–1341), kilęs iš Pernšteino (Čekijos), jo šeima buvo artimai susijusi su aukštais bažnyčios bei valstybės pareigūnais, ištikima karaliui Jonui Liuksemburgiečiui (1310–1346). 1304 m. minimas kaip popiežiaus Benedikto XI penitenciarijus:

T. Majić, 'Die apostolische Pönitentiarie im 14.Jahrhundert', *Römische Quartalschrift fur Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* 50 (1955), Nr. 21, p. 154. Apskritai apie Frydrichą: Forstreuter K., 'Erzbischof Friedrich von Riga (1304–1341), Ein Beitrag zu siener Charakteristik', *Zeitschrift für Ostforschung* [*ZfO*] 19 (1970), 52–65, Mažeika R. bei Rowell S. C., '*Zelatores maximi*: Pope John XXII, Archbishop Frederick of Riga and the Baltic Mission 1305–1340', *Archivum Historiae Pontificiae* 31 (1993), 46–64; Radziminski A., *Biskupstwa państwa krzyżackiego w Prusach XIII–XV wieku. Z dziejów organizacji kościelnej i duchowieństwa* (Torūnė, 1999), 59–64. 1306–1312, 1313–1324, 1325–1341 m. gyveno kurijoje.

[16] Sutartį prisiekta gerbti Švenčiausiuoju Sakramentu. Dėl to turime dvi pastabas. XIV a. pr. pagarba šiam Sakramentui sustiprėja visoje katalikiškoje Europoje, tačiau šis pareiškimas dar įdomenis, nes vėliau Vytenis buvo apkaltintas išniekinęs Sakramentą [*PD*, 176, *SRP*, II, 456]. Toks kaltinimas lietuviams retas. Gal reikalo esmė yra Sakramento, kaip sutarties patvirtinimo, viešas atmetimas?

[17] **Voselė, Vūsė (Wosele, Voose)** – kaimas, 31 km į pietvakarius nuo Tapso: žr. *Baltisches historisches Ortslexikon*, I: *Estland (Einschliesenlich Nordlivland)*, ed. G. Westermann [*Quellen und Studien zur baltischen Geschichte* 8:1], 688.

[18] Nerėjaus ir Achilo šventė – gegužės 12 d.

10

[1] Žr. Darrouzès J., *Notitiae episcopatuum ecclesiae constantinopolitanae. Texte critique, introduction et notes* [*Géographie ecclésiastique de l'Europe byzantin*, I] (Paryžius, 1981), 174–191 (paaiškinimai) bei 391–413 (tekstai). Bizantijos imperatorius Andronikas II (žr. paaiškinimą 4) įsakė pateikti visų stačiatikių provincijų (metropolijų) sąrašą, kurio išlikę keli variantai. Lietuva minima sąrašuose 17, 18 ir 19 numeriu pagal Darrouzès'o klasifikaciją.

[2] **Haličo metropolija** įkurta 1303 m. patriarcho Atanazijaus bei imperatoriaus nurodymu, Haličo–Voluinės kunigaikščiui Jurgiui Levaičiui prašant. Jai priklausė Voluinės–Vladimiro, Lucko, Cholmo, Peremyšlio bei Turovo vyskupystės: Pavlov A. S., 'O načale galickoj i litovskoj mitropolii i o pervych tamošnych mitropolitach po vizantijskich dokumentaljnym istočnikom XIV veka', *Russkoje Obozrenije* (1894, Nr. 3), 216; Stasiw A., *Metropolia Haliciensis – eius historia et iuridica forma* (Roma, 1960), 14–19; Giedroyć M., 'The Ruthenian-Lithuanian metropolitanates and the progress of Christianisation (1300–1458)', *Nuovi studi storici* 17 (1992), 315–342.

[3] **Didžioji Rusia** – X a. sukurta didžiausia Bizantijos bažnyčios provincija su centru Kijeve (iki 1299 m.), vėliau – Vladimire ir Maskvoje.

[4] **Andronikas II Paleologas** – Bizantijos imperatorius (1282–1328), imperatoriaus Mykolo VIII (kuris atnaujino imperiją, išvaręs lotynų valdovą) sūnus, Vengrijos karalaitės Onos vyras, vėliau vedė Jolantą iš Montferato. Pirmasis jo kaip imperatoriaus žingsnis buvo Bizantijos bažnyčios unijos su Roma atmetimas; menų mecenatas, Bažnyčios reformatorius: Nicol D. M., *The last centuries of Byzantium 1261–1453* (Kembridžas, 1993), 91–166; bažnytinė politika: Laiou A. E., *Constantinople and the Latins. The foreign policy of Andronicus II, 1282–1328* (Kembridžas, MA, 1972).

[5] **Afanasijus** – Konstantinopolio patriarchas (1289–1291, 1303–1309), asketas ir Bažnyčios aparato tikrintojas.

[6] **Litvada** – LDK, Lietuva.

[7] **enoria** (graik.) – padalinys, parapija. Rodos, Lietuvos metropolijai vadovauti apie 1316–1317 m. buvo sukurta Lietuvos vyskupystė Naugarduke. Tada Lietuvos metropolitas (nenurodant vardo) pirmąsyk minimas Konstantinopolio šaltiniuose. 1361 m. metropolijai priklausė Polocko bei Turovo vyskupystės su centru („kathismatos") Naugarduke.

[8] **Jonas Glukus (Jonas Saldusis)** – Konstantinopolio patriarchas 1315–1319 m., biurokratas ir mokslininkas; tapo patriarchu po to, kai apkaltintas simonija Nifonas buvo priverstas atsistatydinti.

[9] Tiktai du 17-to sąrašo pirmojo varianto rankraščiai (Taurinensis B.IV.16 bei Genevensis 23) nurodo datą prie žinutės apie Lietuvos metropoliją – 1291–1292 m. Tai tikriausiai Haličo įkūrimo žinutės imitacija (klastotė, pamėgdžiojimas?). Visi 17-to sąrašo antrojo varianto rankraščiai datuoja metropolijos įkūrimą ne 1291–1292 m., bet 1299–1300 m. 18-ame sąraše jokių datų nenurodoma (Darrouzès, *Notitiae*, 409). Visi rankraščiai kaip įkūrėją mini patriarchą Joną Glukų. Šis ėjo tas pareigas nuo 1315 m. gegužės mėnesio. Lietuvos metropolitas minimas 1317 m. rugpjūčio mėn. byloje: *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, sud. F. Miklosich ir J. Müller, I (Viena, 1862), Nr. 39, p. 71–73.

[10] *Peri ta filomeia* – neaiški frazė. Nežinia, ar lietuviai šantažavo imperatorių, ar žadėjo pagalbą. Gal Andronikas suteikė šią garbę LDK, kaip ir Monemvazijai, už tai, kad vietos Bažnyčia liko ištikima stačiatikybei tada, kai ją puolė musulmonai, katalikai ir kiti Bizantijos priešai.

11

[1] Kalbama apie **Monemvaziją (Lakonija, Graikija)** – seną Peloponeso pusiasalio centrą. 1427–1428 m. vienuolis Izidoras (jis vėliau tapo Lietuvos bei Rusios metropolitu) parašė pranešimą imperatoriui Monemvazijos metropolito Kirilo vardu. Metropolitu 1411–1412 m. tapęs Kirilas pažinojo būsimo imperatoriaus Jono nuotaką rusę Oną, Vytauto anūkę. XV a. pr. Vytautas du kartus mėgino atkurti LDK metropoliją. 1427–1428 m. rašte Lietuvos pavyzdys pateikiamas kaip įrodymas, jog imperatorius turi teisę nustatyti vyskupysčių ribas. Šis tekstas atsidūrė Vatikano archyve jau XV a., po metropolito Izidoro dalyvavimo Florencijos–Feraros visuotiniame Bažnyčios suvažiavime, kuris aptarė Rytų bei Vakarų bažnyčių suvienijimą: žr. Kalligas H. A., *Byzantine Monemvasia. The sources* (Monemvazija, 1990), 250–252.

[2] **Andronikas Paleologas** – žr. Nr. 10, paaiškinimą 4.

[3] 82-asis rangas, kaip matoma iš sąrašų: žr. Nr. 10.

[4] **Glukus** – žr. Nr. 10, paaiškinimą 8.

[5] 1406 m. Polocko vyskupas Teodoras, 1415 m. tos pačios vyskupystės vadovas Grigoras Camblakas norėjo gauti metropolito rangą (šventimus), bet negavo.

12

[1] Tikriausiai adresatas buvo didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas, o ne Vytenis.

[2] Šis teksto įvadas atrodo gerai apgalvotas. Iš pradžių popiežius apie krikščionybę tiesiogiai nekalba, mėgindamas surasti bendrą kalbą su pagoniu: plg. popiežiaus laišką rusų kunigaikščiams, Nr. 74.

[3] **Popiežius Jonas XXII** (1316.VIII.7/IX.5–1334.XII.4) – Jacques'as Duèze, prancūzas, kilęs iš Cahors, buvęs Neapolio karaliaus kancleris, uolus administratorius bei biurokratas. Nepriekaištingas taisyklių laikymasis sukėlė aštrų jo konfliktą su imperatoriumi Liudviku IV Bavariečiu. Mollat G., *Les papes d'Avignon 1305–1378* (Paryžius, 1949), 38–67.

[4] *Post primam... mors ipsa pertransiit:* Rom. v.12.

[5] *servus servorum Dei:* tradicinis kuklusis popiežiaus titulas.

[6] *qui mortificat et vivificat... reducit:* 1.Reg. ii.6.

[7] *valeatis hereditatem incorruptibilem...:* 1.Pet. i.4.

13

[1] **Jokūbas** išrinktas Saremos vyskupu 1323 m., 1337 m. vis dar ėjo šias pareigas: *LU*, II, 680, 721, 722, 723, 728, 734, 757, 758, 774; *LU*, VI, 2778, 2780, 2784, 2796, 2800. Arkivyskupo Frydricho vietininkas administravimo bei dvasiniams reikalams: *LU*, II, Nr. 721. Apie Bažnyčios padėtį Livonijoje žr. A. Radzimiński, 'Podziały kościelse Inflant z Estonią', *Inflanty w średniowieczu. Władztwa zakonu krzyżackiego i biskupów*, sud. M. Biskup (Torūnė, 2002), 17–42.

[2] **Frydrichas iš Pernšteino** – žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[3] Šį tekstą duoda Garampio katalogas, arba *Schedario Garampi*, sudarytas žymaus XVIII a. Slaptojo apaštalų archyvo vedėjo Giuseppe's Garampi (1725–1792). Ten minimi tekstai neišliko. Apie šį archyvą rašo *Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano*, sud. G. Gualdo [*Collectanea Archivi Vaticani*, XVII] (Vatikanas, 1989), 3–29.

14

[1] Gedimino laiško orginalo neišlikęs. Nepilnas tekstas kartu su kitais skundais laikomas vienos bylos rankraštyje – žr. įvadą, p. xvi–xvii.

[2] Žr. Nr. 12, paaiškinimą 3.

[3] Titulas naudojamas laiške popiežiui (žr. taip pat popiežiaus laiškus, kurie cituoja šį titulą) bei 1323 m. laiškuose. Pastebėkime, jog čia nekalbama apie Gedimino „Dievo malonės" suteiktą valdžią (kitaip negu Rygai siųstame laiške bei 1323 m. dokumentų formuluotėse). Jonas XXII ypač jautriai reaguodavo, jei valdovai, pavyzdžiui, imperatorius Liudvikas, *neteisėtai* naudojo tokias formuluotes. Neaišku, kas slypi už „etc", ar ilgesnis titulas (pvz., *princeps et dux Semigallie*), ar pasisveikinimas.

[4] Romos bažnyčios viršenybę prieš kitas bažnyčias bei pasaulio valdžias atkakliai gynė popiežiai, ypač Inocento III (1198–1216) įpėdiniai, o vokiečių imperatorius (vėliau – prancūzų karalius) karštai ją ginčijo.

[5] Klausimas, ar Mindaugas atsimetė nuo krikščionybės, ginčytinas. Daugelis XIII–XV a. šaltinių teigia, jog apsuptas vietos priešų karalius naujos religijos atsisakė, tačiau tokie teiginiai turi propagandinį atspalvį (įskaitant ir lietuvių pasisakymus, norinčius parodyti, kad dėl tokios liūdnos istorijos kaltas Ordinas; Ordino atstovai stengėsi įrodyti, jog Mindaugo veiksmai esą lietuvių nepatikimumo ženklas). Istorikų sprendimuose irgi atsiskleidžia jų pačių požiūris į Bažnyčią bei lietuvių religinę jauseną: plg. Ivinskis Z., *Lietuvos istorija*, 190–196; Hellman M., 'Die Päpste und Litauen', *La cristianizzazione*, 43–46; Gudavičius, *Mindaugas*, 289–293. Teiginys apie visos Mindaugo karalystės krikštą yra aiškiai perdėtas.

[6] **Traidenis, Vytenis** – Lietuvos didieji kunigaikščiai: žr. Nr. 3, paaiškinimą 5, Nr. 5, paaiškinimą 10.

[7] Paskirtas Rygos arkivyskupu Ysarnas tos garbės atsisakė. Jis tapo Lundo vyskupu. Jokių Ysarno Vyteniui siųstų laiškų archyvuose neišlikę. Šia tema žr.: Powierski, „Studia", 143 ir Osięgłowski J., „Polityka zewnętrzna", 112–114.

[8] **Popiežius Bonifacas VIII** (1294.XII.24/1295.I.23–1303.X.11) – Benedetto Caetani, italas, kilęs iš Agnanio, aršus Bažnyčios valdžios gynėjas nuo pasauliečių valdovų pretenzijų į aukščiausią valdžią, paskelbė *Unam sanctam* – garsią bulę prieš prancūzų bei kitus karalius. Joje konstatuojama, jog už Romos bažnyčios ribų neįmanoma išgelbėti savo sielos. Mirė po susidūrimo su Prancūzijos karaliumi Pilypu IV. Bonifaco VIII vaidmuo Ysarno ir Ordino ginčuose aptariamas: Hellmann, 'Erzbischöpfe'; Tierney B., *The crisis of Church and State, 1050–1300* (Torontas–Bufalas–Londonas, 1988), 172–92; Wood C. T., *Philip the Fair and Boniface VIII* (Niujorkas, 1971). 1299 m. Bonifacas ėmėsi Pabaltijo reikalų ir pareikalavo, jog Livonijos vyskupai paremtų Danijos karaliaus valdžią Estijoje, o Vokiečių ordinas gerbtų Rygos arkivyskupo teises: VMPL, Nr. 195, 196 (1299.III.18 bei 1299.VI.13 aktai).

[9] *pro pace facienda* – plg. į Jono XXII atsakymą įdėtą Gedimino laiško citatą, Nr. 36 ir 41, p. 172–173, 190–191.

[10] **Pranciškus (Francisco) iš Moliano** – popiežiaus legatas. Legatas – popiežiaus pasiuntinys, turintis visus įgaliojimus vykdyti jam paskirtą misiją. 1312 m. Pranciškus tris mėnesius tyrė rygiečių skundus prieš Ordiną. Šio proceso dokumentai saugomi Berlyne, buvusiame Ordino, vėliau Prūsijos karalystės Karaliaučiaus archyve, skelbti kaip *Das Zegenverhör des Franciscus de Moliano (1312). Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens*, sud. A. Seraphim (Karaliaučius, 1912), ypač VI:52–55. Sudarytojo istoriko Seraphimo nuomone, 1312 m. byla sukelė didelį Ordino narių nerimą, nes jie nuogąstavo, jog neigiamas nuosprendis nulems jų likimą (neseniai buvo panaikintas bylą pralaimėjęs tamplierių ordinas). Popiežiaus legato pareigos aptariamos: Walf K., *Die Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesen 1159–1815* (Miunchenas, 1966); Schmutz R. A., 'Medieval papal representatives: legates, nuncios and judges delegate', *Studia Gratiana* XV (1972), 441–463; išsamiau apie arkivyskupo Frydricho misijas Pabaltijy: Mažeika ir Rowell, "*Zelatores maximi*', 46–62.

[11] Apie pranciškonų ordino istoriją Lietuvoje: Gidžiūnas V., 'De missionibus fratrum minorum in Lituania', *Archivum Franciscanum Historicum*, 42 (1949), 1–36.

[12] Žr. kitus Gedimino laiškus (Nr. 21, p. 58–59) bei Jono XXII legatų pasiuntinių pranešimą (Nr. 54, p. 182–183).

[13] Gal čia kalbama apie 1314 m. užpuolimą, per kurį Ordino kariai sudegino visą Naugarduką?: žr. *PD*, 180–181.

[14] Gal popiežiaus Bonifaco VIII laikais Jonas mirė kurijoje? Nieko daugiau apie tai nežinoma.

[15] Žr. Nr. 9, paaiškinimą 15 ir ten nurodytą literatūrą.

[16] **Bertoldas** – gal Bertoldas Gygans (Milžinas), paminėtas 1325 m. dokumente (žr. Nr. 56).

[17] Kova dėl Žiemgalos: Urban W., 'The military occupation of Semigalia in the thirteenth century', *Baltic History*, sud. A. Ziedonis ir kt. (Kolumbas Oh., 1974), 21–34.

[18] Norėta įtikinti, jog Gediminas elgiasi kaip valdovas, o ne krikščionybės priešas. Pasak vienos teologinės krypties, net pagonys turį teisę į *dominium*.

[19] Jų veikla kuo puikiausiai matyti iš 1324.XI.3–6 įvykių: Nr. 54.

[20] Žr. Nr. 36, 41.

15

[1] **Gedemynde** – dar vienas Gedimino vardo rašybos variantas.

[2] Kaip ir 1322 m. Gedimino laiško (Nr. 14), šio išlikusi anuometinė kopija, bet ne originalas.

[3] Nors iš tiesų miestiečių ir Ordino santykiai buvo šalti, 1323 m. abiejų pusių atstovai aptarinėjo, kaip dera atsiliepti į Gedimino siūlymą: Nr. 22, 25.

[4] Žr. Nr. 5 bei Rowell, *Lithuania Ascending*, 57–58.

[5] Rygos politiką lėmė trijų valdžių – arkivyskupo (ir katedros), Ordino bei miesto tarybos narių susitarimas.

[6] Tokia nuomonė dėl Frydricho bylos baigties buvo perdėm optimistiška, tačiau žinoma, kad 1322 m. arkivyskupo byla buvo baigta, nes kurijoje jam nebeatstovavo prokuratorius: Nr. 78.

[7] **latrunculi** (lot.), **strutere** (vok.) – „plėšikėliai". Nei didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, nei Ordino magistrui nepaklūstantys kariai, kurie galėjo padėti arba trukdyti „savo" valdovui. Tam tikra atžvilgiu jie laikytini partizanais. 1324 m. vienas jų, pravarde Mucko (Gylys), su savo gauja terorizavo gyventojus dykroje tarp LDK ir Prūsijos: *PD*, 190. Panašūs plėšikai darbavosi ir kaimyninėse teritorijose. Naugarde juos vadino „uškujniki", Maskvoje paprasčiau – „razbojniki": Nr. 21, p. 116–117.

[8] Gal čia kalbama apie 1316.IV.23 Ordino, Rygos kapitulos ir Rygos miesto tarybos susitarimą: *LU*, II, Nr. 614, stlp. 92–94.

[9] Lapkričio 29 (diena prieš Šv. Andriaus šventę, lapkr. 30-ąją).

[10] **Dovydas** – Gardino, vėliau ir Pskovo kunigaikštis: *PD*, 181, 185, 187, 191, 194; *Pskovskije letopisi*, I, 15. Neaišku, kada Dovydas išrinktas juo vietoj Maskvos kunigaikščio Jurijaus. 1323 m. kovo mėn. Dovydas pirmąsyk vedė Pskovo karius, tad tikriausiai išrinktas 1322 rudenį. Artimas Gedimino sąjungininkas *(amicus specialis)*, tačiau nėra pagrindo tikėti, jog buvo vedęs Gediminaitę, kaip teigia Motiejus Strijkovskis kronikoje: Stryjkowski M., *Kronika*, I, 380. Gediminas primena, jog Pskovas yra viena iš jam priklausomų rusų teritorijų (Nr. 25). Žr. taip pat: Pickhan G., *Gospodin Pskov. Enstehung und Entwicklung eines städtischen Herrschaftszentrum in Altrussland* [*Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte*, XLVII] (1992), 160–162.

[11] **Amicus specialis** – politinis terminas, o ne vien asmeninės draugystės apraiška.

16

[1] Šis miestų sąrašas platesnis už gegužės mėn. laiškuose pateiktą miestų sąrašą. „Usque Romam" skamba keistai, nes tuo metu (nuo 1305 m.) popiežiai jau praktiškai (nors neoficialiai) rezidavo Avinjone, o Gediminas žinojo, kur popiežius gyvena. Nėra duomenų apie Romos ir Pabaltijo prekybos ryšius. XIV a. rusų šaltiniuose frazė „daže do Rima" reiškė „iki pasaulio galo": Morini E., 'The Orient and Rome: Pilgrimage and pious visits between the ninth and the eleventh century', *Harvard Ukrainian Studies*, 12/13 (1988/1989), 849.

[2] Ši pastaba sukėlė ilgametį bevaisį ginčą dėl šių tekstų autentiškumo, nes nėra įrodymų, jog popiežius būtų parašęs laišką Gediminui tarp 1317 m. ir 1324 m.: žr. įvadą, p. xviii. Ne visi atsakymai į paklausimą buvo pateikiami raštu. Dėl žodžių formos pontifice bei patre (casus ablativus) vietoj teisingos galūnės *-i* (casus dativus) žr. kitus įvade aptartus pavydžius, p. xxxvii. Svarbu atsiminti, kaip viduramžiais buvo rengiami tekstai – diktuojami tam, kuris rašė, o ne tyliai kopijuojami iš rankraščio. Tokiu atveju panašios gramatinės klaidos parodo ne tiek kalbos mokėjimą, kiek diktuojančio žmogaus akcentą.

[3] **Mūsų Vilniaus miestas** – valdovo miestas. Jo nereikėtų laikyti sostine, vieninteliu valdžios centru. LDK, kaip ir kitose šalyse, buvo keletas vietų, kur rinkdavosi valdovas su dvaru (svita): Vilnius, Trakai, Naugardukas, vėliau – Gardinas arba Luckas.

[4] **Naugardukas,** o ne Didysis Naugardas. Pirmasis teksto leidėjas Dreyeris klaidingai tarė, kad čia minimas didysis rusų prekybos centras. Dėl to leidėjai suabejojo teksto autentiškumu: žr. įvadą, p. xvii ir kt.

[5] **fratrum min. exstirpationem** – verta atkreipti dėmesį, kaip Gediminas įpynė pranciškonų skundą į rygiečių kaltinimus Ordinui. Ordino metodams ideologiškai prieštaravo ir kiti pranciškonų autoriai, pavyzdžiui, Oksfordo teologas Rogeris Baconas.

[6] **Daugavgryva:** Rowell, *Lithuania Ascending*, 57 ir ten nurodyta literatūra. Čia greičiau kaltinami Vokiečių ordino broliai negu cistersai. Pastarieji 1305 m. Ordinui pardavė Daugavgryvos vienuolyną. Vėliau Prūsijos cistersai prisijungė prie Vokiečių ordino brolių, skundė Gediminą popiežiui: žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

XIV a. pr. tiek Vakarų, tiek Rytų bažnyčiose virė arši kova su simonija, t. y. su Šventosios Dvasios dovanų (ypač klierikų dvasinio patarnavimo) prekyba.

[7] *Matt. xxi.13; Marc. xi. 17; Luc. xix. 46.*

[8] **Ius rygense:** plg. 1323.X.2 Vilniaus sutartį (žr. Nr. 25). Gudavičius E., 'Ryges Recht ir ius civile Rigensis civitatis Gedimino aktuose', LIM, 1986, 79–85; Rowell, *Lithuania Ascending*, 204, 211–212. Žr. tos teisės Berlyne saugomus rankraščius: PKKA, OF 293 f.50–97v – *Das Gemeine Recht des Stichtiches Ryge*; OF 293 f. 155–182 – *Rigisch Recht anno 1370*. Apie vokiečių miestų teisę: žr. Higounet, *Deutsche Ostsiedlung*; Zientara B., 'Les grandes migrations des XII–XIV siecles en Europe du centre–est', *Studia historiae oeconomicae*, 18 (1985), 3–30; apie Magdeburgo teisę Lietuvoje (vėlesniais laikais): *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, II, sud. A. Tyla ir D. Žygelis (Vilnius, 1997).

[9] Datavimo ginčai aptarti: Rowell, 'Gemachte Lüge', 327–328 ir įvade, p. xvii–xviii.

[10] Bažnyčios durys buvo efektyvi reklamos bei informacijos vieta (žinomiausias pavyzdys – Martyno Liuterio tezių paskelbimas). Gediminas taip pat siekia pasinaudoti aktyviai miestuose pamokslaujančių ordinų vienuolių paslaugomis: žr. taip pat Nr. 21, p. 58–59.

20

[1] Plg. su laišku popiežiui (Nr. 12).

[2] Plg. Gedimino 1323.V.26 laiškuose paminėtą kalbą apie savo valdžią ir jos kilmę: Nr. 21, p. 58–59.

21

[1] **Henrikas iš Kalmaro (Calmaria)** – dvasininkas, miesto tarybos narys; Gedimino atstovo Lesės 1326 m. pranešimo liudytojas: žr. Nr. 63, p. 231.

[2] **Jonas Roghenas** – Rygos miesto tarybos narys, taip pat minimas 1323 m. Rygos skolų knygoje: Böthführ, *Rigische Rathslinie*, Nr. 150, p. 70.

[3] **Jonas iš Brėmeno** – imperatoriaus paskirtas notaras.

[4] **Jonas Krekas (Crekas)** – Liubeko katedros kanauninkas: Friederici A., *Das Lübecker Domkapitel im Mittelalter 1160–1400. Verfassungsrechtliche und personenstandliche Untersuchungen* (Noimiunsteris, 1988).

[5] **Henrikas Goldoghenas** – kanauninkas, 1294–1298 m. studijavo Bolonijos universitete, 1301.VIII.24 pasirodo Liubeke kaip magistras; 1303.II.6 *doctor decretarum*, Bažnyčios teisės specialistas ir Švėrino vyskupo Gotfrydo kapelionas; 1322.IV.25 Liubeko vyskupui Henrikui von Buchholtzui įsivėlus į ginčus su popiežiumi Jonu XXII, Goldoghenas paskirtas jo generolu-pavaduotoju; 1333.VI.4 ėjo Liubeko kapitulos prokuroro pareigas, mirė 1337.V.19.

[6] **Henrikas iš Švėrino (Schwerin)** – Liubeko katedros kanauninkas, šaltiniuose pirmą sykį minimas 1303.XI.30. 1318 m. buvo Kylio klebonas, 1324 m. ėjo vyskupo Henriko von Buchholtzo pavaduotojo pareigas, vyskupui išvykus į Avinjoną. Paskutinį kartą šaltiniuose minimas 1334 m.

[7] **Jonas iš Morų (Morum, van Moer)** – kanauninkas: Friederici, *Lübecker Domkapitel.*

[8] Liubeko vienuolių dominikonų bendrija buvo glaudžiai susijusi su miestą valdančiu elitu: Poeck D., 'Kloster und Bürger. Eine Fallstudie zu Lübeck (1225–1531)', 442–447.

[9] **Dytrichas (Thidericus)** – Liubeko pranciškonų kustodas minimas dokumento pabaigoje. Šioje vietoje praleistas tekstas su dominikonų vardais, nes to ordino broliams vadovauja ne kustodas, bet prioras – dokumento pabaigoje paminėtas Liubeko prioras Valteris (Walterus). Apie kitus mažesniuosius brolius – Brunoną (pamokslininką, lot. *lector*), Petrą iš Vroclavo bei Hermaną iš Ribenicės (Ribbenitze) nieko daugiau nežinoma.

[10] Gedimino titulas: žr. įvadą, p. xlv–xlvi.

[11] Provincijos valdžios aparatą tvarko magistras; 1319 m. Saksonijos provincijos magistro pareigas ėjo brolis Henrikas: *LU*, II, Nr. 668; dominikonų vienuolyno vadas – prioras.

[12] Saksonijos provincija buvo logiškas adresatas. Provinciją sudarė Lietuvai kaimyninių šalių bendrijos. Jas siejo itin glaudūs religiniai, prekybiniai ir diplomatiniai ryšiai. Apie prekybą žr.: Nikžentaitis A., '1323 m. gegužės 26 d. Gedimino laiškai Vokietijos miestams ir dominikonų bei pranciškonų ordinų vienuoliams: ekonominiai ir politiniai laiškų parašymo motyvai', *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai*, 124–131. Pridėsime, jog dvasiniame lygmenyje XIV a. Rygos bažnyčios pareigūnai įkūnijo Livonijoje nužudytų dvasininkų ir Gotlande,Visbyje, Brėmene, Stadėje, Hamburge, Liubeke, Vismare, Rostoke, Štralzunde bei Greifsvalde įsikūrusių dominikonų ir pranciškonų brolių atminimą: žr. LU, II, Nr. 636 (1312 m.) ir 1320.IX.29 dokumentą, Nr. 667.

[13] *Luc. xv. 22. Palyginimas su sūnumi palaidūnu* – dažniausiai taikyta krikščionims atsiskyrėliams, o ne pagonims; kaip rašoma 1321.X.15 Jono XXII kreipimesi į Gruzijos karalių: *Acta Iohannis*, Nr. 46, p. 92. X–XII a. pagonys, norintys bendrauti su krikščionimis, bet dar nepasiryžę krikštytis, galėjo priimti 'pirmąjį ženklinimą' (*prima signatio*). Taip darydavo vikingai ir net rusų kunigaikštienė Olga (prieš apsikrikštydama). Tačiau neatrodo, kad Gediminas čia turėjo galvoje tokį paprotį.

[14] Parduotas vienuolynas, pavyzdžiui, cistersų Daugavgryvoje: žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[15] Žr. Nr. 16.

[16] **theolonium, teloneum** – siaurąja prasme – prekių įvežimo bei pardavimo muitas, žr. taip pat Nr. 16.

[17] 1323.I.25 laiške tokios kalbos apie sunaikintus antspaudus nėra. Tikriausiai Vokiečių ordinas jau po sausio mėn. pradėjo kenkti Lietuvos–Livonijos santykiams.

[18] Plg. Kijevo kunigaikščio Vladimiro 985 m. susitarimus su bulgarais – 'toli ne budetj mežiu nami, oli kamenj plavati, a chmelj počnetj tonutij': *Povestj vremennych let*, I, 59.

[19] Švč. Sakramento kultas paskelbtas dar XIII a. viduryje, nes popiežiai norėjo pabrėžti Jėzaus kūniškumą tą neigiantiems eretikams; Jonas XXII atnaujino šią šventę 1323 m.

[20] Adresatų sąrašas trumpesnis negu 1323.I.25 laiške. Gediminas skiria didesnį dėmesį kaimyninėms šalims: žr. Nikžentaitis, „1323 m. gegužės...“

[21] Tokios pamaldumo apraiškos nėra vienuoliams skirtuose Gedimino laiškuose.

[22] XIV a. politinės filosofijos mišinys. Aristotelio mintis apie formą (teisinę santvarką) *in materia* (visuomenėje) analizavo imperatorių Liudviką rėmęs italų filosofas Marsiglio iš Padujos. Būdamas tarnas namuose (*servus in domo*), Gediminas primena popiežiaus aukštąjį rangą, kaip *servus servorum Dei*. Toliau Gediminas prisiskiria popiežiaus aukščiausiąją galią „surišti bei laisvinti“ žmones.

[23] Šiaurės Vakarų Rusios Naugardo ir Pskovo sričių pavadinimai turi tokią lotynišką formą. Labai panašios yra Naugarduko bei Polocko vietovardžių formos. Šis klausimas ginčytinas.

[24] Žr. Mažeikaitė R., 'Tekstas ir potekstė Gedimino laiškuose Vokietijos miestams bei vienuoliams', *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai*, 124–131.

[25] Plg. Voluinės kunigaikščio Andriaus siūlymus Nr. 74; „duoti du už vieną" žadama ir popiežiaus laiškuose: Nr. 76. Svarbiausia, kad pakeitę religiją ar ūkinę padėtį žmonės nieko nepraras.

[26] Plg. būsimą 1323.X.2 Vilniaus sutartį, Nr. 24, 25.

[27] **speluncam** – plėšikų lindynė: žr. 1323.I.25 laišką, žr. Nr. 16, paaiškinimą 7.

[28] Žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[29] **latrunculus, struter:** žr. Nr. 15, paaiškinimą 7.

[30] **angaria** – prekių dalis, atiduota valdžiai už leidimą prekiauti turguje, kartais – paprastas mokestis; **perangaria,** tikriau **parangaria,** – pastotės prievolė, kaip **podwod,** kartais – paprastas mokestis.

[31] Valdovo dosnumas pagal gavėjo rangą.

[32] **census, činšas** – prievolė, mokestis už gautą žemę.

[33] Dešimtadalis pajamų, mokamas Bažnyčiai.

[34] Rygos teisė: žr. Nr. 16, paaiškinimą 8.

[35] Pranciškonų vienuolynai prekybos, valdžios ir religijos centruose Vilniuje ir Naugarduke (ten tuomet veikė stačiatikių metropolija): žr. Nr. 10, 11.

[36] Iš dalies tai padėtų paaiškinti kompleksinius Gedimino motyvus siunčiant laiškus. Palyginkime su padėtimi X a. pagoniškame Šlezvike, kur susibūrė krikščionių pirklių: „in portu quodam regni sui... ubi ex omni parte conventus fiebat negotiatorum, ecclesiam illi fabricare permisit, tribuens locum in quo presbiter maneret; data pariter licencia, ut quicumque vellet in regno suo fieret christianus": Rimbert, *Vita Anskarii*, § 24 (*Vita Anskarii autore Rimberto, accedit vita Rimberti*, sud. G. Waitz, SRG (Hanoveris, 1884), 52).

[37] Čia turėtų būti ne Boleslovas, o Vaclovas, Gedimino žentas. Apie tekstologinę klaidą žr. įvadą, p. xix.

[38] Misionieriai turi kalbėti lenkų, žiemgalių ir prūsų kalbomis. Oficialiai šios tautos jau buvo katalikės. Bungė čia skaito 'ruthenicum' (rusų), nors aiškiai matoma 'pruthenicum'! Jis gynė savo versiją, teigdamas, jog popiežius minėjo 'abi kalbas', reikalingas lietuvių ir daugelio rusų karaliams žemėje. Žr. taip pat: Nikžentaitis A., 'Dėl Gedimino laiškų autentiškumo (I. Gedimino laiškai Hanzos miestams)', LMADA 1987:4 (101), p. 92–99.

[39] Žr. paaiškinimą 37.

[40] Vadinasi, mums prieinamas tekstas yra mažiausiai originalo kopijos kopija.

[41] **Jonas iš Rygos** – Vokiečių ordino kunigas.

[42] **Reimaras Hanė** kilęs iš Mecklenburgų šeimos. 1310 m. – Goldingeno (Kuldygos) komtūras, 1314–1316 m. Weissensteino (Paide) komtūras, 1323 m. – Cėsio (Wendeno) komtūras. Nuo 1324.VIII.28 iki 1328.V.25 ėjo Livonijos žemės maršalo pareigas: *LU*, II, Nr. 629, 652, 654, 685, 691, 733; SRP, II, 62. Žr. taip pat Lisch G. C. F., *Geschichte und Urkunden des Geschlechts Hahn*, 4 vols (Švėrinas, 1844–1856), 1–2; Fenske–Militzer, Nr. 337, p. 283–284.

[43] **Mikalojus iš Parsovo (Nicholas von Passow (Persow, Parsowe, Persinoc)** – Karksio vaitas 1323 m., 1297–1298 m. minimas kaip Ordino brolis Hapsalyje, 1316 m. – Livonijoje, 1328 m. jis ėjo Piarnu komtūro pareigas. Kilęs iš Meklenburgo (Parsovas yra 16 km į pietryčius nuo Parchimo), *LU*, II, 654, 691, 734.

[44] **Gotfrydas Vustas (Wust):** *LU*, 691; *FM*, 924, 687.

[45] Apie Gedimino antspaudą žr. įvadą, p. xlvi. Tai – majestotinis antspaudas, rodantis karališkąją didenybę. Apie lenkų kunigaikščių antspaudų ikonografiją žr.: Piech Z., *Ikonografia pieczęci Piastów* (Krokuva, 1993).

[46] **anguli** – čia turbūt ne kampai, bet matas (apie 1 cm).

[47] Šis įvaizdis neeilinis. Gal Gediminas kuklinosi, nedėvėdamas karūnos, kuri oficialiai jam nepriklausė. Pagal ikonų tapybos taisykles lietuvių kilmės Pskovo kunigaikštis Daumantas yra nupieštas su kunigaikščio kepure rankoje. Neaišku, ar Daumanto kultas sietinas su Gedimino ikonografija.

[48] Notaras supainiojo gotiškas raidės h ir k; čia tikriausiai buvo „Ruthen" (rusų [karalius]).

[49] **Henrikas (Heinrichas) iš Buchholtzo** – Liubeko vyskupas (1317–1341).

[50] **Valteris** – Liubeko dominikonų prioras.

[51] Liubeko pranciškonų kustodas Dytrichas buvo ir katedros kapitulos narys. Jis irgi antspaudavo Liubeko pranciškonų Štralzunde gautą Gedimino laišką, žr. p. 62–63.

22

[1] Žr. Nr. 24, 25.

[2] **olderen** – vyresnieji (t. y. patarėjai), arba protėviai, plg. su Gedimino laišku Nr. 14 popiežiui.
Vengiama kalbėti apie krikštą, tačiau uoliai aptariama taikos sutartis.

24

[1] Šios livoniečių sutarties originalo buvimas, o Gedimino varianto nebuvimas Rygoje yra neįtikėtinas. Jeigu archyvas livoniečių teksto negavo, o lietuvio teksto neprarado vėliau, galima suprasti, kodėl lietuvių pusė oficialiai atšaukė taiką su livoniečiais ir jiems grąžino jų dokumentą, kaip numato diplomatijos taisyklės.

[2] **Arnoldas** – Arnoldas Stojvė atstovavo Frydrichui ir Rygos vyskupystei: *LU*, II, Nr. 720–722.

[3] **Voldemaras iš Roseno** – Otono Roseno brolis, riteris, Rygos bažnyčios vasalas: *LU*, II, 606, 610, 654, 661, 693.694, 710, 719, 721, 722, 734.

[4] **Jonas iš Molendino (Neumuhlen).** Neaišku, ar jis tas pats Jonas, kuris 1333.XII.6 buvo Saremos kanauninkas ir 1336.VII.25 Tartu kanauninkas: LU, II, Nr. 758, st. 227–228, Nr. 778, st. 306.

[5] **Baltramiejus iš Felino (Viljandžio)** – atstovavo Tartu miestui ir vyskupystei: LU, II, Nr. 667, 680, 719, 721, 722, 730, 731, 735, 792 (1340 m.).

[6] **Liudolfas iš Weisshofo (Wittenhove)** – Alba Curia, Saremos vyskupo atstovas, Hapsalio kanauninkas: *LU*, II, Nr. 686 (1323.V žemės matavimo aktas).

[7] **Hermanas Langė** – Tartu tarybos narys: *LU*, II, Nr. 752 (1332 m.?).

[8] **Arnoldas** – Talino prioras: *LU*, II, reg. Nr. 853, 854 (1326.V.15).

[9] **Henrikas iš Parenbekės** – riteris: *LU*, II, Nr. 635, 652, 685.

[10] **Jonas iš Liovenbrukės** – Mintaujos komtūras; galbūt jis yra tas pats Jono II iš Liovenburgo ir ponios Lizos sūnus, minimas kaip „crucesignatus", 1301 m. pažadėjęs ginti Kryžių nuo Kristaus priešų; kilęs iš Pareinio, 13 km į pietvakarius nuo Bonos: F–M, 560, 427; Fuerstlisch Wiedisches Archiv, 8, Nr. 44.

[11] **Otonas (Otto) iš Bramhorno** – Otono ir Jutos sūnus; 1323–1324 m. jis buvo Livonijos ordino riteris; jo giminė – iš Teklenburgo: LU, II, 685, 693f; IV, 3071; FM, Nr. 103, p. 136–137.

[12] **Henrikas iš Mintaujos** – minimas 1300–1317, 1323 bei 1330 m. šaltiniuose: žr. Rygos skolų knygą ir LU, II, Nr. 741, 3071.

[13] **Jonas Langesidė** – Rygos tarybos narys.

[14] **Ernestas Rikė (Dives) iš Miunsterio** – Rygos tarybos narys, žinomas iš 1323 ir 1326 m. aktų: *LU*, III, 3074, 3075; žr. Böthführ, *Rathslinie*, Nr. 151, p.70–71.

[15] **Veselis (Wesselis)** – dominikonų prioras : *LU*, II, Nr. 743 (1330 m.), reg. Nr. 797 (1321 m. kartu su Dorpato vyskupu jis oficialiai perrašo 1257.III.6 popiežiaus Aleksandro IV bulę).

[16] **Albertas Sluthas.**

[17] Klaipėda (Memelis) iki 1328 m. priklausė Vokiečių ordino šakai Livonijoje.

[18] **Kuršas** – vakarų baltų teritorija, esanti prie jūros tarp žemaičių ir žiemgalių žemių.

[19] Vokiečių ordino Livonijos šaka.

[20] **Harija (Harjumaa)** – Vakarų Estijos provincijos dalis, į rytus nuo Saremos vyskupo valdų.

[21] **Virlandas** – centrinė Estijos dalis.

[22] **Albentakė** – rytinė Estijos dalis, iki sienos su Naugardo Respublika.

[23] Lietuvių pusės variante (žr. Nr. 25) šios pastraipos nėra. Plg. Nr. 32, p. 101.

[24] Rygos teisė – žr. Nr. 16, paaiškinimą 8.

25

[1] **Henrikas** – Rygos prepozitas. Atrodo, Henrikas trumpam perėmė prepozito pareigas iš Liudfardo – žr. paaiškinimą 2.

[2] **Liudfardas, Liudfrydas** – Rygos kapitulos prioras: LU, II, Nr. 647 (1313 m.), 1316 m. išrinktas į prepozitus – Nr. 654. 1326 m. prepozitas – Nr. 719, 720–723. 1326 m. Liudfardas buvo prioru – Nr. 719.

[3] **Frydrichas**: žr. Nr. 9, paaiškinimą 15; vienas jo vietininkų – Saremos vyskupas Jokūbas.

[4] **Arnoldas** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 2.

[5] **Veselis (Wesselis)** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 15.

[6] **Verneris** – pranciškonų kustodas: žr. Nr. 21 bei LU, II, reg. Nr. 757. 1315.IV.25 kartu su kapitulos vyresniuoju Gerhartu oficialiai perrašo 1282 m. Rūgijos kunigaikščio Rygai suteiktą prekybos privilegiją.

[7] **Rygos miesto taryba** – viena iš trijų Rygą valdžiusių institucijų, žr. Bölhführ, *Rigische Rathslinie*.

[8] Tiksliai nežinoma , kurie laiškai – 1323.I.25, 1323.V.26 ar kiti.

[9] Žr. Nr. 24, paaiškinimą 2.

[10] **Voldemaras iš Roseno** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 3.

[11] **Jonas iš Molendino** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 4.

[12] **Henrikas iš Mintaujos** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 12.

[13] **Jonas Langesidė** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 13.

[14] **Ernestas Rikė (Dives) iš Miunsterio** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 14.

[15] **Albertas Sluthas.**

[16] Žr. Nr. 24, paaiškinimą 6.

[17] **Baltramiejus iš Felino** – žr. Nr. 24, paiškinimą 5.

[18] **Jonas iš Liovenbrukės** – žr. Nr. 14, paaiškinimą 10.

[19] **Otonas (Otto) iš Bramhorno** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 11.

[20] **Hermanas Langė** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 7.

[21] **Kristupas II:** žr. Nr. 79, paaiškinimą 1.

[22] **Arnoldas** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 8.

[23] **Henrikas iš Parenbekės** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 9.

[24] 1323.IX.8 – susitikimas su Gediminu: žr. taip pat Nr. 22.

[25] Gediminas kalba apie savo laiškus popiežiui ir pripažįsta savo antspaudą laiške livoniečiams.

[26] Arba protėviai, arba patarėjai Gediminui yra aiškinę krikščionių politinę hierarchiją, kaip ją supranta dvasininkai.

[27] Polockas bei LDK priklausanti Rusia (tikriausiai čia kalbama apie Polocką, Vitebską, Naugarduką, Gardiną ir kitus svarbius prekybos centrus). Dažnai šis žodis suprantamas kaip Pskovas, kuris nepriklausė Gediminui, nors ten valdė jo sąjungininkas. Žr. G. Saganovič, 'Infjancija nemcy u Polacku u cjaredzine XIII i pačatku XIV st.", *Belaruski gistaryčny agljad*, 7:1 (2000), p. 102–103.

[28] **Klaipėda** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 17.

[29] **Kuršas** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 18.

[30] Žr. Nr. 24, paaiškinimą 14.

[31] **Estija** – danų karaliaus valda.

[32] **Harija** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 20.

[33] **Virlandas** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 21.

[34] **Albentakė** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 22.

[35] Rygos teisė: žr. Nr. 16, paaiškinimą 8.

[36] Abi pusės paskelbė šią sutartį Vilniaus pilyje. Teksto kopijoje skaitome: mūsų Vilniaus pilyje ir livoniečių tekste – tai kopiją dariusio raštininko klaida, kuri kartojasi ir lotyniškuose šios sutarties variantuose (žr. Nr. 51), nes Vilniaus pilis nebuvo livoniečių centras.

26

[1] **Eberhardas iš Nisos (Neisse)** (d.1326.V.25) – Nisos (Neisse) miesto Silezijoje biurgeris. Nuo 1284 m. liepos mėn. ėjo Varmės vyskupo Henriko (Heinricho) Flemmingo notaro pareigas; 1287–1301 m. buvo Braunsbergo klebonas; 1288 m. tapo Frauenbergo (Frombork) katedros kanauninku, paskui tos kapitulos kancleriu; 1290 m., būdamas kapitulos administratoriumi, rūpinosi Mevės žemės [terra Mewa, t.v. Mehlsacker Gebiet] kolonizacija; 1300 m. vasarą kapitula jį išrinko, o Rygos arkivyskupas įšventino į vyskupus. Jis buvo atsakingas už Pagudės kolonizaciją, įkūrė Heilsbergo, Wormditto ir Guttstadto miestus; palaidotas Frauenbergo katedroje.

[2] **Jordanas** (m. 1328.XI.26) – nuo 1308 m. Varmės gyventojas. Kanauninkas ir Christburgo klebonas; 1318–1326 m. buvo Varmės kapitulos vyresnysis, o, vyskupui Eberhardui vaduojantis mirtimi, rūpinosi kolonizacija Mevėje ir įkūrė Guttstadtą. Mirus Eberhardui, Jordanas buvo tinkamiausias pretendentas į vyskupo sostą. Apsilankė popiežiaus dvare Avinjone. Ten 1327 m. Jonas XXII jį įšventino į vyskupus. Po 1328 m. dokumentuose nebeminimas. Tikriausiai mirė 1328 m. arba vėlesniais metais. Palaidotas Frauenbergo katedroje: ZGAE 1:106f.; 3:309; 14:611f.; 20:709.

[3] **Jonas (Johann)** – Varmės vyskupystės dekanas (1323–1345) : *PU*, III, 273, 311, 312, 313, 334, 335, 415, 443, 444, 492, 493, 519, 546, 547, 618, 644.

[4] *cuius munere vegetamur:* Act. xvii.28.

[5] *ponentes sub modio:* Matt. v.15.

[6] *que ambitiosa non est:* 1.Cor. xiii.5.

[7] 1323 m. per gavėnią užpuolamas Taline (Revelyje): *PD*,187, *PL* II, 22, 89, vasario mėn.; *Annales exped. Prussici*, SRP, III, 9.

[8] Tartu (Dorpato) užpuolimas: PD, 186, *EpGP*, 284.

[9] 1323.III.14 užpuola Klaipėdą: *PD*, 187–188.

[10] 1323.VIII.2 Vėluvos užpuolimas: *PD*, 188.

[11] Užpulta Dobrynė: *PD*, 188. Apie lietuvių sąjungą su Plocko kunigaikščiu Vaclovu prieš plockiečio tetulę Anastaziją: Rowell, *Lithuania Ascending*, 98. Jinai siekė, kad vienas sūnus užimtų Pietvakarių Rusios sostą. Rygiečiai išteisino šio įvykio dalyvius: žr. Nr. 56. Visi minėti užpuolimai vyko iki 1323.X.2, daugelis – gerokai iki 1323 m. rugpjūčio mėn., kai Livonijos vadų atstovai susitarė su Gediminu taikytis (žr. Nr. 22). Dusburgietis mini du nukentėjusius Šv. Benedikto ordino narius bei septynis nužudytus klebonus: Szweda A., 'Najazdy litewskie na ziemię dobrzyńską na prełomie XIII/XIV wieku", *Prace naukowe Wyższej skoły pedagogicznej w Częstochowie, seria: Zeszyty historyczne*, 3 (1996), 90–92.

[12] Štrasburgo (Kulmo) užpuolimas: žr. Nr. 27, p. 61.

[13] **Braunsbergas** (lenk. *Braniewo*) – Varmė.

[1] **Jokūbas** – Saremos vyskupas: žr. Nr. 13, paaiškinimą 1.

[2] Laiškas skirtas Rygos arkivyskupystės ir jai priklausomų vyskupysčių vyresniesiems, administratoriams, prokurorams, kapituloms bei kapitulų kanauninkams. Gal būtent į šį laišką 1324 m. reagavo rygiečiai, kaip minima kitame dokumente (Nr. 55).

[3] **Johann Kanna** – danų karaliaus pasiuntinys, *LU*, II, Nr. 632–634, vėliau – jo vietininkas Taline – *LU*, II, Nr. 692, 701.

[4] **Kristupas II** – danų karalius 1320–1326, 1330–1332, žr. Nr. 79, paaiškinimą 1.

[5] Žr. Nr. 26, paaiškinimą 1.

[6] **Jonas (Johannas)** – Sembos vyskupas: *LU*, II, 696,793; *CDP*, II,103,105,124,138; *PU*, II, 506 (1352 m. kartu su Kulmo vyskupu Otonu bei Pamedės vyskupu Rudolfu Jonas suteikia atlaidus Salfeldo parapijos bažnyčiai), 524–527, 530, 544, 575–577, 597, 612, 651, 690, 692, 710.

[7] **Rudolfas** – Pamedės vyskupas (1322–1331): *PU*, II, 484, 505, 506, 507 ,523, 556, 562; *SRP*, I, 193, 608; *SRP*, II, 476.

[8] **Eberhardas** – Pamedės kapitulos vyresnysis: *PU*, II, 551, 584.

[9] **Jonas** – Sembos kapitulos vyresnysis: *PU*, II, 579; Varmės dekanas Jonas: žr. Nr. 26, paaiškinimą 3.

[10] *Serpens antiquus:* plg. Apoc. xii. 9.

[11] Vilniaus sutartis: žr. Nr. 25; apie 1323 m. rugpjūčio mėn. livoniečių pasiuntinius Gediminui žr. Nr. 22.

[12] *cum locuntur menciuntur: Ioh.* viii. 44.

[13] Dobrynės užpuolimas: žr. Nr. 26, paaiškinimą 11.

[14] Štrasburgo užpuolimas: žr. Nr. 26, p. 61.

[15] **Elbingas** (lenk. *Elbląg*) – nedidelis prekybos, bažnytinis bei gynybos centras prie Vyslos upės.

[16] Šv. Simono ir Judo diena – spalio 28-oji.

28

[1] **Karolis IV (Puikusis – le Bel)** – Prancūzijos karalius. Gimė 1294 m., karaliavo 1322–1328 m., paskutinysis tiesioginės Kapetų šeimos kilmės karalius. Buvo vedęs Blanche iš Burgundijos, išsiskyrė su ja 1322 m. Tais pačiais metais vedė Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgiečio seserį. Trečiąja jo žmona tapo mirusio karaliaus Pilypo Puikiojo dukterėčia Jeanne iš Evrė (Evreux): žr. Favier J., *Le temps des principautes de l'an mil a 1515* (Paryžius, 1984), 291, 296, 297. Jonas XXII norėjo jam dovanoti imperijos Brandenburgo žemę, tačiau Karolis atsisakė ją priimti: Tabacco G., *La casa di Francia nell'azione politica di papa Giovanni XXII* (Roma, 1953), 216–217.

[2] **Robertas III** – Bulonės grafas, Auvergne, comte-dauphin d'Auvergne 1317–1325 m., Jono II Gerojo žmonos Jeanne tėvas, popiežiaus Klemenso VI senelis.

[3] **Pierre'as de Cugnièresas** – advokatas (m. 1347). 1327 m. bendrame Prancūzijos karalystės vyresniųjų dvasininkų bei ponų susirinkime jis atstovavo Pilypo VI pasaulietinės valdžios interesams prieš Bažnyčios kišimąsi. Kilmingasis, gimęs Bovėje (Beuavais), civilinės teisės daktaras, patarėjas (nuo 1322 m.). 1332 m. tapo parlamento prezidentu, 1336 m. pirmininku-prezidentu. Eidamas advokato pareigas, Karoliui IV patarinėjo santykių su Flamandija klausimais.

[4] **Passagium transmarinum** – užjūrio žygis prieš krikščionybės nekentėjus: Housley N., *The Avignon Papacy and the Crusades* (Oksfordas, 1986), 3, 21–23, Tyerman C. J., 'Marino Sanudo Torsello and the lost crusade: lobbying in the fourteenth century' *TrRHistS* 5th series, 32 (1982), 57–73.

[5] **Guillaume'as de Viennesas** – Vienne vyskupas nuo 1321.II.27 iki 1327 m., teologijos magistras, Romos kurijos (t. y. popiežiaus dvaro) pamokslininkas.

[6] Taika su turkais mameliukais dėl Armėnijos (Mažojoje Azijoje): Housley N., *The later crusades 1274–1580. From Lyons to* Alcazar (Oksfordas, 1992), 32–33; Tyerman, 'Marino', 61–62.

[7] *qui se... intitulat* – kitaip tariant, šis valdovas neturi nei popiežiaus, nei Šv. Romos imperatoriaus patvirtinto karaliaus titulo, nors pats vadinasi karaliumi.

[8] *nudius – nunc dies.* Sutrumpinimas reiškia „labai neseniai"; tai nėra žodis, kilęs iš „nude" („akivaizdžiai", „nuogai"). Tad negalime sutikti su Forstreuteriu, supratusiu „nudius" kaip pastabą, jog minėta žinutė esanti „įžūlesnė".

29

[1] Saksonijos provincijos Prūsijos kustodija įsteigta XIII a. pirmoje pusėje. Centrai – Torūnėje (1238–1239 m.), Kulme, Neuenburge bei Braunsberge (*Annales Minores Prussicorum*, 648). Kitos Saksonijos provincijos kustodijos įsteigtos Liubeke, Ščecine, Brandenburge, Goldberge, Vroclave: Freed J. B., 'Dzieje saskiej prowincji franciszkanów w XIII wieku', *Zakony franciszkańskie w Polsce, cz. 1: Franciszkanie na ziemiach polskich*, sud. J. Kłoczowski (Liublinas, 1983), 195–226.

[2] **Custos, guardianus** (lot.), **warden** (angl.) – kustodas. Pranciškonų ordino pareigūnas, valdantis provincijos dalį, arba kustodiją. Kiti prie šios deklaracijos prisijungę kustodai pagal antspaudus buvo iš Braunsbergo (Varmės vyskupystės), Torūnės, Kulmo bei Neuenburgo. Visi šie miestai turėjo Vokiečių ordino įgulas.

[3] Turimi galvoje 1323 m. gegužės mėn. ir kiti Gedimino laiškai.

[4] Šie kaltinimai ne visai pateisinami, nes minėti užpuolimai vyko iki Gediminui susitariant su livoniečiais 1323 m. spalio mėn.: žr. Nr. 22, 25.

[5] Žr. Nr. 26, paaiškinimą 7–12.

30

[1] Žr. Nr. 29, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Žr. ten pat, paaiškinimą 3.

[4] Žr. ten pat, paaiškinimą 4.

[5] Žr. ten pat, paaiškinimą 5.

31

[1] **Jokūbas:** žr. Nr. 13, paaiškinimą 1.

[2] **Paulius** – Kuršo vyskupas: LU, VI, Nr. 2779, 2780. Jo tapimo vyskupu aplinkybes 1322–1323 m. ištyrė popiežius Jonas XXII. Žr. taip pat Nr. 58.

32

[1] **Reimaras Hanė** – žr. Nr. 21, paaiškinimą 42.

[2] **Heinrichas Holtzetė** – 1322–1328 m. Daugavgryvos komtūras. Kilęs iš Mecklenburgų-Vorpommernų: *LU*, II, 683, 685, 734, Fenske-Militzer, Nr. 430, p. 341. Iš tos pačios giminės Livonijoje kilę: prieš 1298 m. Ordino brolis Jonas. Jis 1307 m. ėjo Wieko (Läänemaa) vaito pareigas (*LU*, II, 622), FM, Nr. 431, p. 341; Heinrichas (1248 m. Felino, 1253 m. Jerweno, 1258 m. Klaipėdos, 1268 m. – Krankowo komtūras: FM, Nr. 429, p. 340–341; 1347 m. – Georgas Poide [Saremos] vaitas: FM, 428, p. 439–440.

[3] Otonas iš Bramhorno: žr. Nr. 25, paaiškinimą 28.

[4] **Voldemaras iš Doleno (Doehlen)** – kilęs iš Doehleno netoli Oldenburgo; 1323–1348 m. Prieš tapdamas Rygos arkivyskupu jo brolis Engelbertas iš Doleno buvo Dorpato vyskupas. XIII a. pirmoje pusėje Helemrichas iš Doleno minimas šaltiniuose: žr. FM, Nr. 174, p. 174–175; LU, II, Nr. 685, 734, 751, 781, 809.

[5] Henrikas iš Parenbekės dalyvavo 1323.X.2 pasirašant sutartį su Gediminu (Nr. 25).

[6] **Helmoldas iš Sagheno** – „riddermatsche hovelude des heren des rikes Deusches Landes", 1322 m. liudija Šv. Mykolo vienuolyno žemės pardavimo aktą, kuriuo Pades [prie Wasemulės] abatas įsigijo žemės: *LU*, VI, 2777, col.73–74; *LU*, II, 735,748,754,792

[7] **Dovydas** – Naugardo arkivyskupas (1309–1325): *NL*, 92, 93 333, 339.

[8] **Posadnikas** – Naugardo tarybos (večės) pareigūnas, kunigaikščio vietininkas mieste. Varfolomėjus Jurjevičius iš Narevo miesto galo [konets] minimas 1316–1330 m. įvykiuose: Janin V. L., *Novgorodskja feodalnaja votčina (Istoriko-genealogičeskoje issledovanije)* (Maskva,1981), 9–11, 46–48.

[9] 1323 m. Naugardo karių vadovas (tysiackij – tūkstantininkas) buvo Avramas: GVNiP, Nr. 38.

[10] 1323 m. gruodį Naugardo kunigaikščiu [išrinktu karinių jėgų vadovu] buvo Maskvos kunigaikštis bei Vladimiro didysis kunigaikštis Jurijus Danilaitis, GDV: Fennell, *Emergence*, 95–101. Pskovo kunigaikščiu buvo Gedimino sąjungininkas Dovydas.

[11] Turimas galvoje Gediminas.

[12] Tai svarbu, nes Gedimino šalininkas ir sąjungininkas Dovydas iš Gardino valdė Pskovą (tikriausiai nuo 1322 m. rudens). Jis tarnavo Naugardo Respublikos interesams dar iki sudarant šią sutartį.

[13] *Heligen Kerstes Daghe* – Kalėdos (gruodžio 25 d.), o ne Grabnyčios (vasario 2 d. – kaip teigia Valk, *GNViP*, Nr. 37, p. 65–67, ir Fennell, *Emergence*, 98, paaiškinimas 2) ar koks nors gavėnios sekmadienis (stačiatikiai trečiąjį gavėnios sekmadienį vadina „krestopoložnaja". Ši diena 1323 m. buvo vasario 27 d.: Janin V. L., *Novgorodskije akty XII–XV vv.* [Maskva, 1991], 88). Nėra prasmės ieškoti stačiatikių būdo datuoti vokišką tekstą, nors kitaip mano N. A. Kazakova, 'Novgorodsko-nemeckije dogovory ili Livonskije akty?', *Novgorodskij istoričeskij sbornik*, 3 (1989), 65–67. Rygiečių laiškas (Nr. 55), aprašantis 1323 m. įvykius, eilės tvarka mini šią sutartį *po* 1323 m. spalio Vilniaus sutarties. Gruodžio datą teisingai suprato K. E. Napierskis.

[14] **Ingeseghele** čia – „antspaudas", o ne „antspaudo matrica" (tokia dabartinė šio žodžio reikšmė). Dėl šio žodžio reikšmės nesupratimo kilo didelis mokslinis ginčas, liečiantis Gedimino laiškų autentiškumą: žr. įvadą, p. xxvii–xix ir Rowell, 'Gemachte Lüge', 349. Forstreuteris manė, jog Gedimino antspaudo matrica buvo laikoma Rygoje. Apie anstpaudų gaminimo techniką rašo E. Rimša, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai* (Vilnius, 1999).

33

[1] **Vloclaveko vyskupystė.** Jai priklausė ir Pamario sritis (įskaitant ir Gdanską) – žr. žemėlapį.

[2] **Paulius** – Olyvos (netoli Gdansko) vienuolyno abatas: *SRP*, I,716, *SRP*, III 90, 267, 351. Apie Pamario vienuolius: *Spisy członków konwentów zakonnych z Pomorza Gdańskiego do roku 1309*, sud. D. A. Dekański (Gdanskas, b.d.), Dekański D. A., „W sprawie narodowości i chronologii opatów oliwskich w pierwszej połowie XIV wieku", *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 175 (1987). 1312 m. Vokiečių ordino didysis magistras Karolis iš Tryro paėmė vienuolyną „in protectionem" (savo globon): Biskup M., 'Das Verhältniss des deutschen Ordens zu der anderen Orden in Preussen', *Ritterorden und Kirche in Mittelalter*, sud. Z. H. Nowak [*Ordines militares – Colloquia Torunensia historica* 9] (Torūnė, 1997), 75.

[3] **Jordanas** – Pelplino abatas: *SRP*, III, 37,152,284,351,593; pirma žinutė apie jį: *PU*, II, Nr. 436 (1323.XII.31), paskutinė – *PU*, II, Nr. 611 (1328.04.14); pagal abatų sąrašą jis valdė vienuolyną šešerius metus: *Series abbatum pelplinensium*, *MPH*, IV, 63.

[4] Mikalojaus laiškas: žr. Nr. 29, 30.

[5] **Mevė** – Vokiečių ordino komtūro pilis.

[6] **Ekhardas** – Olyvos prioras (apie jį trūksta papildomos informacijos).

[7] **Jonas** – Pelplino prioras: *SRP*, III,152?

[8] **Gotfrydas iš Elbingo** – Pelplino abatas, minimas 1323.I.9 ir kituose dokumentuose (*PU*, II, 402, 305, 47). Žr. Oliński P., *Cysterskie nekrologi na Pomorzu Gdańskim od XIII do XVII wieku* (Torūnė, 1997), 51, 112, 165–166.

[9] **Aleksandras** – Pelplino (o gal Olyvos) kamerarijaus brolis. Aleksandras iš Elbingo minimas viename šaltinyje (*SRP*, III, 267), tačiau lieka neaišku, ar jis ir yra Pelplino vienuolyno pareigūnas: plg. Oliński, *Cysterskie nekrologi*, 229.

34

[1] **Frydrichas iš Wildenbergo** (prieš 1279 m. – po 1330 m.) – bendravardžio tėvo ir Irmgardos von Ouren iš Aukštutinės Frankonijos sūnus; 1306–1308 m. buvo Elbingo komtūro Konrado Sacko kompanionas (*Kumpan*); 1311 m. kaip Karaliaučiaus komtūras kovojo prieš Vytenį Natangoje bei Semboje; 1312 m. jis buvo vyriausiasis špitolininkas; nuo 1371 m. – didžiojo magistro Karolio iš Tryro pavaduotojas, o šiam mirus tapo žemės maršalu. Bendradarbiavo su vyriausiuoju drabužininku Liuteriu iš Braunšveigo ir didžiuoju komtūru Verneriu iš Orselno (abu vėliau ėjo didžiojo magistro pareigas) kolonizuojant Prūsiją.

[2] Žr. Nr. 29, 30, 33

[3] **Zygvinas iš Dachybekės (Sygwinus de Dachybeche)** – imperatoriaus notaras, tarnavo didžiajam magistrui, dvasininkas iš Mainco: Forstreuter K., *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, I (Getingenas,1961), 230,233,235; 1324.VII.13 perrašė Sembos kilmės dokumentą Vernerio iš Orselno naudai: *PU*, II, 479; 1325.VII.23; kartu su Sembos vyskupu Jonu, Pamedės vyskupu Rudolfu, Kulmo vyskupu Otonu bei Varmės vyskupu liudijo Čekijos karaliaus Vaclovo III ir didžiojo magistro privilegijos kopiją (*vidimus*); 1330 m. rašė Pamedės Rudolfo, Kulmo Otono, Sembos Jono bei Varmės Henriko pranešimą apie didžiojo magistro Vernerio iš Orselno nužudymą.

35

Paaiškinimas 1–7, žr. Nr. 33, paaiškinimą 1–3, 5.

36

[1] **Baltramiejus** – Aleto (Narbona Pietų Prancūzijoje) pirmasis vyskupas (1318–1329), benediktinas, bažnytinės teisės specialistas, patyręs kovotojas su eretikais. Sukūrė naujos vyskupystės aparatą. Žr. *Gallia Christiana*, II (Paryžius,1720), 718.

[2] **Saint Chauffroi du Puys** (Anesi vyskupystės dalis) – Šv. Benedikto ordino vienuolyno abatas, patyręs administratorius, kaip ir Aleto vyskupas, buvo tinkamas kandidatas vadovauti misijai į Pabaltijį. Būdami benediktinai jie nekovojo dėl įtakos su kitais ordinais, o kaip prancūzai nebuvo linkę remti popiežiaus priešo imperatoriaus Liudviko politikos. Žr. *Gallia Christiana*, VI (Paryžius,1739), 273.

[3] Plg. Gedimino titulavimą paties valdovo laiškuose: žr. Nr. 14, 16, 21.

[4] *quod omnes catholice fidei... pro facienda pace:* laisva citata iš mums žinomo 1322 m. Gedimino laiško popiežiui (Nr. 14) arba į jį panašaus teksto.

[5] Popiežius cituoja neišlikusį Gedimino tekstą.

[6-6] *et nutantium animos... misericordialiter relaxari:* pažodinė citata iš 1318.V.1 Jono XXII bulės Rytuose dirbantiems dominikonams: *Acta Iohannis*, Nr. 14, p. 21–24, savo ruožtu šis aktas buvo 1245.III.21 popiežiaus Inocento IV bulės „Cum hora unidecima" variantas: *Acta Innocenti*, IV, Nr. 19, p. 37–39; pastarąją Jonas XXII paskelbė dar kartą 1321.X.23.

[7] Buvusių metropolijų (arkivyskupysčių, provincijų) atnaujinimas. Ši dalis skirta būtent Gediminui. Neaišku, ar popiežius kalba apie sunaikintas katalikų vyskupystes (dėl jų popiežiui daug skundų pateikė rygiečiai ir pats Gediminas), ar apie stačiatikių bažnyčios aparatą.

[8-8] *Vobis insuperapostolice...* iki pabaigos – 1318 m. bulės dominikonams laisvas perteikimas: *Acta Iohannis*, Nr. 14, p. 24–25.

37

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

38

[1] Žr. ten pat, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Pagal bažnytinę teisę paprastomis progomis neleistina laikyti mišių tamsoje. Aukojimas turi būti matomas.

39

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Jonas XXII suteikia pilnus įgaliojimus savo legatams, kad jo priešai negalėtų išsisukti nuo bausmės, teigdami turį išimtinę teisę. 1325 m. balandžio mėnesį Rygos arkivyskupas Frydrichas pasinaudojo tokia teise Ordinui pasmerkti: žr. Nr. 56.

40

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Matyti, kaip įrašydami į popiežiaus registrą, raštininkai, kur įmanoma, trumpindavo ilgus pasikartojančius tekstus. Šiuo atveju turimas omenyje laiškas Nr. 39.

41

[1] *in ipsius primordio littere:* panašią formuluotę skaitome 1322 m. vasaros laiške. Jo turinys atitinka ir tolesnes pastabas.

[2-2] Citata iš 1322 m. Gedimino laiško.

[3-3] Neišlikusio Gedimino teksto citata, kaip ir Nr. 36.

[4] *non habentem maculam necque rugam: Eph.* v.27.

[5] *una est sponsa:* panašu į *Cant. vi.8.*

[6] *unum est ovile ovium: Ioh.* x.16 – vienas iš daugelio tekstelių, dažnausiai naudotų Romos bažnyčios bei jos popiežiaus galiai patvirtinti.

[7] *unam esse catholicam…* – tikėjimo išpažinimo *(Credo)* formulė.

[8] *lapide angulari: Matt.* xxi.42; *Marc.* xii.10; *Luc* xx.17.

[9] *Tu es Petrus: Matt.* xvi.18.

[10] *pasce oves: Ioh.* xxi.17.

[11] *ego pro te rogavi: Luc.* xxii.32.

[12] *claves regni: Matt.* xvi.19.

[13] *derelictis omnino… erroribus* – pokalbiui su stačiatikiu tinkama frazė, citata iš 1317 m. Jono XXII laiško rusų kunigaikščiams: žr. Nr. 74. Popiežiui neaišku, ar Gediminas pagonis, ar stačiatikis. Gedimino laiškai tokie kupini maldingumo (kaip pažymi popiežius), jog galima tarti jį esant nepaprastu pagonimi.

[14] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[15] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[16] Popiežius užjaučia Gediminą dėl patiriamų sunkumų, tačiau nesiryžta remti jo Vokiečių ordino sąskaita. Atidėlioja sprendimą, iki Gediminas priims krikštą.

42

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 2.

[3] **florinas** – senovinė Florencijos (nuo 1252 m.) auksinė ir sidabrinė moneta, vėliau naudota ir kitose Europos vietose (Vengrijoje, Lenkijoje, Hanzos miestuose). Vienas pagrindinių viduramžių piniginių vienetų: žr. *Handbook of medieval exchange*, sud. P. Spufford, W. Wilkinson ir S. Tolley (Londonas,1986), xiv *et passim*; Spufford P., *Money and its use in medieval Europe* (Kembridžas,1988), 267 s.

[4] **Cistersų ordinas** – asketiška Šv. Benedikto ordino šaka, kilusi iš XI–XII a. reformų judėjimo. 1098 m. įkurtas Sito (Citeaux) vienuolynas Prancūzijoje. Šis ordinas turėjo ypač didelę įtaką Europos religijos, kultūros bei žemės ūkio atsigavimui. 1152 m. jam priklausė per 300 vienuolynų. Vaidino svarbų vaidmenį Skandinavijos ir kitų Šiaurės Europos sričių misijose: žr. Lawrence C. H., *Medieval monasticism. Forms of religious life in western Europe in the Middle Ages* (Londonas–Niujorkas,1984), 146–66; Elm, 'Christi cultores', 132–135.

[5] **Kluniečių ordinas** – gavo pavadinimą nuo 909 m. šv. Odono įkurto Cluny vienuolyno Prancūzijoje. Didžiulio vienuolynų tinklo centras: Lawrence, *Medieval monasticism*, 76–96; *Die Cluniazenser in ihrem politisch-sozialen Umfeld* (Miunsteris,1998).

[6] **Kartūzai** – asketiška Šv. Benedikto ordino šaka, paveikta ir cistersų idealų. Jos dvasinis įkvėpėjas buvo šv. Brunonas iš Kelno, centras – Šartrezas (La Grande Chartreuse) Alpėse: Lawrence, *Medieval monasticism*, 133–137.

[7] **Premonstrantiečiai** – pavadinimas kilęs iš šv. Norberto 1121 m. Premontre sukurtos kanauninkų bendrijos; laikosi šv. Augustino regulos. Pamokslavimui bei misijoms skirtas ordinas: Lawrence, *Medieval monasticism*, 142–144, Elm, 'Christi cultores', 146.

[8] **Šv. Benedikto ordinas** – įtakinga Vakarų bažnyčios vienuolių bendruomenė, sekanti šv. Benedikto iš Nursijos (480–550) pavyzdžiu.

[9] **Augustinai** – kanauninkai, besilaikantys šv. Augustino regulos (211-ajame Augustino laiške kalbama apie skaistybę, meilę bei santarvę), ordinas, 1118 m. susikūręs iš Springersbacho kanauninkų bendrijos: žr. Elm, 'Christi cultores', 154–156.

[10] **Šv. Jono ligoninės ordinas** įkurtas Jeruzalėje dar iki pirmojo kryžiaus žygio (1096 m.). Karingas ordinas siekė ginti krikščionių pasaulį nuo pagonių bei musulmonų.

[11] **Vokiečių ordinas** – žr. Nr. 4, paaiškinimą 3.

[12] **Kalatravos ordinas** – ispanų karinis ordinas, įkurtas 1158 m. Kalatravos mieste, kai tamplierių ordino riteriai negalėjo apginti miestelėnų nuo musulmonų puldinėjimo. 1164 m. gavo popiežiaus patvirtinimą. Turėjo vienuolyną Vidurio Europoje, Pamario Thymau pilyje: žr. Forey A., *The military orders. From the twelfth to the early fourteenth century* (Besingstokas–Londonas, 1992), 27–37.

43

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Abi kalbos – lietuvių ir rusų, nes Gediminas – lietuvių bei daugelio rusų valdovas.

44

[1] *Pater luminum... Jac.* i.17 – ši frazė cituojama popiežiaus laiške danų karaliui Kristupui II.

[2] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[3] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[4] Numatomas ne vien tik Gedimino, bet ir kitų kunigaikščių, didikų bei paprastų žmonių krikštas.

[5] Gedimino skundas prieš Ordiną bus tiriamas tiktai po krikšto, bet Ordinas Prūsijoje turi prisidėti prie Vilniaus sutarties.

45

[1] Notaras patikrina, ar yra priežasčių abejoti laiško autentiškumu. Išoriškai viskas tvarkinga – nuo popiežiaus svyrinio antspaudo (bulės) iki rašto.

[2] **Jonas XXII:** žr. Nr. 12, paaiškinimą 1.

[3] Dėl tų adresatų žr. Nr. 42, paaiškinimą 3–12.

[4] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[5] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[6] Šia teise buvo pasinaudota: žr. Nr. 57.

[7] **Jonas iš Luacijos, iš Alten(burgo), arba Stargardo** – popiežiaus įgaliotasis notaras.

46

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] *in tenebris et umbra mortis:* plg. *Ps.* cvi. 10.

[4] *repetitas literas:* Gediminas nusiuntė popiežiui daugiau negu vieną laišką.

[5] *spiritus suos angelos: Ps.* ciii.4, plg. su to paties popiežiaus laiškais serbų karaliui Steponui Orošui III Dečanskiui (1321–1331), ieškojusiam popiežiaus paramos savo valdžiai ir žadėjusiam pereiti į katalikybę. Nuo „credimus" eina citata iš 1323.VI.12 Jono XXII laiško tam pačiam karaliui: *Acta Iohannis*, Nr. 73, p. 139–141. Čia pabrėžiami katalikų ir stačiatikių teologijos ir papročių skirtumai, pvz., kad Šv. Dvasia kilusi iš Dievo Tėvo ir Dievo Sūnaus, katalikai komunijai naudoja duoną be mielių.

[6] Jono XXII popiežystės metu kilo aršus ginčas tarp popiežiaus bei pranciškonų teologų dėl skaistyklos ir dėl to, kada palaiminti mirusieji mato Dievą – G. Mollat, *Les papes d'Avignon 1305–1378* (Paryžius, 1949), p. 54–56.

[7] *Si impedimentum* – apie giminystės kliūtis vedyboms: žr. Nr. 50, paaiškinimą 4.

47

[1] **Frydrichas iš Pernšteino:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15. Šis įgaliojimas buvo panaudotas 1325 m.: žr. Nr. 57.

[2] *oves errantes: Matt.* Xviii.12; *Ioh.* Xv.4–7.

[3] *fructum animarum* – sielų derlius: plg. *Matt.* iv.19, *Marc.* i.16–20.

48

[1] Panašus vienuolių ordinų sąrašas kaip Nr. 42 (paaišk. 3–12).

[2] **Frydrichas:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[3] *oves errantes .. fructum animarum:* žr. Nr. 47, paaiškinimą 2, 3.

49

[1] **Frydrichas:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[2] Nežinome, apie kuriuos Gedimino laiškus čia kalbama – ar tai mums žinomi tekstai, ar kiti pačiam Frydrichui siųsti laiškai. Svarbu pastebėti dar vieną, nors neaiškų, įrodymą apie šių valdovų bendravimą tuo lemtingu laikotarpiu.

[3] **Prosperas iš Akvitanijos** (dab. Pietų Prancūzija) (390–455/461 m.) gynė šv. Augustino teoriją apie Dievo malonę.

[4] **Šv. Anzelmas (1033–1109)** – italas, kilęs iš Aostos, Normandijos Beko abatijos vienuolis, teologas, vėliau – Kenterberio arkivyskupas.

[5] **Šv. Jonas Chrizostomas (Auksaburnis, 344–401)** – Antioche gimęs Konstantinopolio vyskupas, teologas.

50

[1] **Kazimieras (1316–1350)** – Ciešino Silezijoje kunigaikštis: *Polski słownik biograficzny*, XII.

[2] **Eufemija** – Mozūrijos kunigaikščio Troideno (Traidenio) dukra, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Traidenio proanūkė, mirė po 1374 m. sausio mėn.: Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, III (Vroclavas, 1977), 121–122.

[3] **Troidenas (Traidenis)** – Čersko (Mazovijos) kunigaikštis, Mazovijos kunigaikščio Boleslovo II ir Gaudemantės Traidenaitės sūnus: žr. Powierski J., 'Polityczne tło małżeństwa Bolesława II Mazowieckiego z córką Trojdeno litewskiego Gaudemundą-Zofią', *Europa środkowa i wschodnia*, 63–82.

[4] Tai menka priežastis pateisinti oficialiai uždraustoms vedyboms, kurios nebūtų buvusios išimtis. Romos bažnyčia, kaip ir Romos respublika bei germanų gentys, uždraudė artimų kraujo giminaičių vedybas. Nuo 1215 m. ketvirtojo Laterano visuotinio Bažnyčios susirinkimo uždraustos ketvirtojo laipsnio giminaičių, t. y. žmonių, turinčių bendrą proprosenelį ar proprosenelę, arba antros kartos pusbrolių ir pusseserių vedybos. Tačiau Bažnyčia buvo pasirengusi pripažinti tokias vedybas išimties tvarka: Goody J., *The development of the family and marriage in Europe* (Kembridžas,1983), 134–151. 1359 m. Slupsko kunigaikščiui Kazimierui bei Kenai Algirdaitei prireikė tokio leidimo, nes Kazimiero prosenelis, o Kenos senelis buvo Gediminas.

51

[1] *altitudinem diviciarum: Rom.* xi.33.

[2] Gedimino laiškai, Nr. 14, 20; vienas pasiuntinys minimas vardu Rygos skolų knygoje: žr. Nr. 8.

[3] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[4] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[5] Taikos pasiūlymai: žr. Nr. 25.

[6] Žr. 1323.VIII suvažiavimo tekstą, Nr. 22.

[7] **Jokūbas:** žr. Nr. 13, paaiškinimą 1.

[8] Saremos kapitulos vyresnysis: žr. Nr. 25.

[9] Saremos kapitulos dekanas: žr. Nr. 25.

[10] Jono XXII laiškas: Nr. 52.

[11] Visi paaiškinimai žr. Nr. 24, 25.

[12] Mūsų Vilniaus pilyje – ta pati klaida kaip ir vokiškame tekste: žr. Nr. 25, 52.

52

[1] **Jokūbas:** žr. Nr. 13, paaiškinimą 1.

[2] **Jonas:** *LU*, II, Nr. 667, 676

[3] **Konradas:** *LU*, II, 676, 686(?).

[4] Taip raštininkai sutrumpindavo tekstus, kur įmanoma, įrašydami juos į registrą. Čia reikia palyginti su Nr. 40.

53

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] Žr. Nr. 25.

[4] Popiežiaus legatai, net nebuvę Vilniuje arba dar nenusiuntę ten savo pasiuntinių, privertė Vokiečių ordiną Prūsijoje laikytis 1323.X.2 livoniečių ir lietuvių sutarties. Nors tai prieštarauja popiežiaus užuominoms Gediminui, kad visų pirmą jam reikią krikštytis, bet sutampa su 1324.VIII.31 Jono laišku Ordinui. Kai Ordinas atvirai parėmė imperatorių Liudviką, popiežiaus pozicija pasikeitė: žr. Mažeika ir Rowell, '*Zelatores maximi*', 42–45.

[5] Didysis Vokiečių ordino magistras, nuo 1309 m. gyvenantis Karaliaučiuje, buvo to paties Ordino šakos Livonijoje magistro viršininkas. Čia – Karolis iš Tryro.

[6] Tiktai pats popiežius arba jo įgaliotiniai gali atšaukti atskyrimo nuo Bažnyčios nuosprendį šioje byloje.

54

[1] **Baltramiejus** ir **Bernardas** – žr. Nr. 36, paaiškinimus 1, 2.

[2] **Frydrichas:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[3] Gediminas.

[4] 1324 m. Visų Šventųjų šventė (lapkričio 1 d.) buvo ketvirtadienis.

[5] Žiemą (lapkričio mėn. viduryje) Šiaurės Europoje vakarinės maldos giedamos 16.[15] val.: Knowles D., *The Monastic Order in England* (Kembridžas, 1962), 715.

[6] **consiliarii:** be patarėjų neįmanoma valdyti šalies. Patarėjų buvimas nuosprendžio vietoje yra nuosprendžio pripažinimas. Šiuo atveju Gediminas aptaria galimus politinius sprendimus, kurie visiškai pakeistų visuomenės valdymo formą. Panašūs dalykai dėjosi ir kitose šalyse: plg. anglų Kento karaliaus krikšto pavyzdį pagal šv. Bedos *Historia Ecclesiastica*, knyg. II, skyr. 13 tekstą. 1385 m. Jogailos pokalbyje su Lenkijos

karalystės atstovais dalyvavo jo šeimos, didikų ir net Vilniaus pirklių atstovai. Šia tema: Korczak L., *Litewska Rada Wielkoksiążęca w XV wieku* (Krokuva, 1998), 12–15, Russocki S., 'Consilium et consensus otoczenia książęcego w dokumentach polskich XIII w.', *Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów* (1995), 195–202.

[7] Lotyniškame tekste *sibi:* „sau" – taisyklinga būtų „illi" (tam) arba „ei" (jam); tokia rašyba dažna čia (ir kituose šiaurės vokiečių raštininkų tekstuose).

[8] Sekmadienis, lapkričio 4 d. Mišios aukojamos bažnyčioje; pranciškonai irgi turėjo savo gyvenvietę *(hospitium)* Vilniuje.

[9] **Brolis Mikalojus** – dominikonas, Gedimino patarėjas. Iš pat pradžių teigiama, jog valdovas pakeitė nuomonę dėl galimo krikšto, tačiau niekas neneigia jį siuntus tokius laiškus.

[10] **Henrikas ir Bertoldas** – pranciškonai, žinomi tik iš šio teksto. Pranciškonai turėjo savo *hospitium* (prieglaudą) už pilies sienų, arčiau upės, tikriausiai ten, kur archeologai yra radę neaiškios paskirties XIV a. pastato liekanas.

[11] Šis pasiuntinys pranešė apie Gedimino ketinimus Avinjonui, nes paties valdovo pasiuntinys buvo pakeliui sulaikytas. Pastebėkime, jog šiuo atveju Gediminas naudojosi svetimais tarnais, nors turėjo savo pasiuntinį.

[12] **procurante:** tarpininkavimas. Šis žodis yra teisinis terminas.

[13] Atsiprašymas už delsimą atsakyti į Gedimino siūlymus. Šis vėlavimas buvo tikras ir negali būti laikomas priežastimi abejoti laiškų autentiškumu, kaip daro Forstreuteris. Nėra reikalo keisti 1323 m. sausio mėn. siųsto, bet pakeliui sunaikinto laiško datos, kaip elgiasi Nikžentaitis, norėdamas kitu būdu apginti Gedimino laiškų autentiškumą. Kodėl popiežius neskubėjo įsivelti į dar vieną konfliktą su Vokiečių ordinu ir apie įvykius, nulėmusius jo 1324 m. rugpjūčio mėn. politiką: žr. Mažeika ir Rowell, '*Zelatores maximi*'.

[14] 1324.IX.24 legatai atvyko Rygon: žr. Dusburgiečio tekstą, cituotą Nr. 83, p. 309.

[15] Čia atsispindi Gedimino 1322 m. vasaros laiškas popiežiui (Nr. 14).

[16] Nežinoma, kuris laiškas minimas čia: ar vienas iš mažiausiai dviejų laiškų popiežiui, ar Rygos arkivyskupui siųsta korespondencija (žr. Nr. 14, 49) 1323.I.25 ar 1323.V.26 tekstai.

[17] Liaudiškai skambantis paaiškinimas. Panašiais žodžiais, pasak rusų kronikininko, lietuvių kilmės Pskovo kunigaikštis Daumantas Timofejus 1266 m. kreipėsi į savo kariauną: Ochotnikova V. I., *Povestj o Dovmonte. Issledovanije i teksty* (Leningradas, 1985), 189.

[18] Bendras krikščionių elgesio pasmerkimas: plg. su kronikininko Jono Vinterturiečio pateikta Gedimino kalbos santrauka (iš liudytojo lenkų kario lūpų) – Nr. 83, p. 315. Panašioje padėtyje (nepalankių patarėjų draugijoje) užkluptas Bizantijos valdovas Andronikas II pasakė Konstantinopolin atvykusiems popiežiaus atstovams niekada nenorėjęs priimti katalikų tikėjimo.

[19] T. y. Vokiečių ordinas.

[20] 1323 m. rugpjūčio įvykiai: žr. Nr. 22 ir Vilniaus sutartį, Nr. 25.

[21] Tačiau Ordinas skundžiasi esąs priverstas susitaikyti su Gediminu. Vienu aspektu tai tiesa, nes 1324 m. vasarą popiežius privertė Ordino Prūsijos šaką susitaikyti su Gediminu, nors 1323 m. spalio mėn. livoniečiai savanoriškai prisijungė prie sutarties su didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu.

[22] Plg. su Gedimino atstovo Lesės 1326 m. skundu: Nr. 63.

[23] Gediminas vis dar nori palaikyti taiką su kaimynais.

[24] Žr. Nr. 83, p. 311, kur matome, kaip lietuvis važiavo su pasiuntiniais į Rygą 1324.XI.25.

[25] **Henekinas** – krikščionis lietuvis. Dėl senos rankraščio skaitymo klaidos istoriografija jį vadindavo kunigu: žr. *LU*, VI ir Pašutos tekstą – *Gedimino laiškai*, Nr. 14; problema išdėstyta aiškiai: Mažeika, 'Tekstas ir potekstė', 148–150.

[26] Abiejų ordinų nariai aktyviai veikė Gedimino dvare, tačiau korespodencija, rodos, užsiėmė pranciškonai.

[27] Henrikas rašė (fiziškai) tą laišką, kuris nepasiekė popiežiaus, nes buvo sunaikintas, *confractam*. Gal 1323 m. sausio mėn. Gediminas išsiuntė laiškus ne vien miestiečiams (Nr. 15), bet ir popiežiui.

[28] Tikriausiai kalbama apie 1323.V.26 laiškus: plg. su 1324 m. rygiečių laiško pastaba: Nr. 56.

[29] Gali būti tas pats dokumento pradžioje paminėtas Mikalojus.

[30] Visi stengiasi kuo aiškiau pabrėžti esą nekalti ir tikrai ne eretikai.

[31] Ar dėl bendro totorių priešiškumo, ar dėl Gedimino kišimosi į Pietvakarių Rusios reikalus (Kijevo užpuolimas), neaišku. Pasiteisinimas gali būti ir melagingas.

[32] Gediminas žadėjo duoti du už vieną: žr. Nr. 16.

[33] Plg. kaip Vokiečių ordinas rėmė nepatenkintus žemaičius kovoje su besikrikštijančiu Mindaugu: *PSRL*, II, s. a. 1248, 1252 – stlp. 815–818, Gudavičius, *Mindaugas*.

[34] Žinutė nėra tiesioginė: pranciškonai teigia, jog dominikono Mikalojaus draugas jiems pasakė, kaip Mikalojus patarinėdavo valdovui, o legatų pasiuntiniai irgi pasakoja, kaip tasai (t.y. tas pats Mikalojaus draugas, o ne pats Mikalojus) pranešė tą pačią informaciją.

[35] Apie 1312 m. popiežiaus Klemenso V tyrimus: žr. Nr. 73 , Seraphim (sud.), *Das Zeugenverhor*, Mažeika bei Rowell, '*Zelatores maximi*'.

[36] Nikžentaitis čia mato teigiamos Gedimino santykių su čekais arba vengrais politikos pradus: Nikžentaitis A. , 'Die Friedliche Periiode in die Beziehungen zwischen den Deutschen orden und dem Grossfürstentum Litauen (1345–1360) und das Problem der Christianisierung Litauens', *Jahrbuch für Geschichte Osteuropas* 41 (1993), 10–11, to paties, *Gediminas*, 34; tačiau Gedimino laikais tokių santykių nebuvo. Aiškesni lieka 1324–1325 m. LDK santykių su Lenkijos karalyste pasikeitimai, kai Aldona Gediminaitė buvo ištekinta už lenkų karalaičio Kazimiero: žr. Nr. 64, paaiškinimą 5.

[37] **Henekinas:** žr. paaiškinimą 25.

[38] Gediminas kalba, krikščionis, nors ir ne vienuolis, verčia į vokiečių arba lotynų kalbą, o raštininkas užrašo tekstą.

[39] Pranciškonus globojo stačiatikė (plg. 1340 m. pranciškonų kankinių aprašymą) Gedimino žmona, su jais bendraudavo ir jos tarnai.

[40] **Erudonas** – tarnas, minimas tiktai šiame tekste.

[41] Neaišku, ar čia tiesa, ar prasimanymas.

55

[1] Žr. Nr. 21.

[2] *animam suam posuit: Ioh.* x.11.

[3] *Olyve sue ramis: Rom.* x.17.

[4] *omnis lingua exurgat: Phil.* ii.11, *Rom.* xiv.11.

[5] Pagarbos ženklas. Originale toje vietoje būtų Gedimino vardas.

[6] Vilnius, Naugardukas: žr. Nr. 21.

[7] **diaeta** – vienos dienos kelionės atstumas.

[8] Oficialiai pranciškonai buvo atsisakę žemiškų gėrybių, tačiau, norėdami veikti, turėjo kaupti turtą. Todėl popiežius, kaip ordino globėjas, turėjo suteikti leidimą naujam vienuolynui statyti. 1314 m. Jonas iš Talino buvo dovanojęs broliams žemę namui statyti: žr. Niedermeier H., 'Die Franziskaner in Preussen, Livland und Litauen im Mittelalter', *ZfO,* 27 (1978), 20. 1311.II.7 popiežius Klemensas V įsakė Rygos arkivyskupui Frydrichui steigti pranciškonų vienuolynus tarnauti misijoms: *LU,* VI, Nr. 2769.

[9] Talinas yra tarp Saksonijos ir Lietuvos, jeigu plaukiama laivu.

[10] Bonifacas VIII: žr. Nr. 14, paaiškinimą 8.

56

[1] Praėjus kelioms savaitėms po Vilniaus sutarties sudarymo, Vokiečių ordino šalininkai Prūsijoje (cistersų ir pranciškonų vienuoliai bei Ordino globon patekusių vyskupysčių kapitulų nariai, pavyzdžiui, Varmėje) pradėjo siuntinėti *pro forma* Ordiną ginančius laiškus. Šią tradiciją tęsė ir XIX a. mokslininkai: žr. įvadą, p. xxvi–xxix ir Nr. 26, 29, 30, 33.

[2] Galbūt čia turimas galvoje 1323.V.26 laiškas.

[3] 1323 m. rugpjūtis; taip pat Liubeke 1323.VII: žr. Nr. 21, 22, 25, 50.

[4] Žr. Nr. 22, 25, 50.

[5] Plg. 1323.X.2 Vilniaus sutartį: Nr. 25; plg. Ordino kronikų pastabas apie priverstines derybas: žr. Nr. 83.

[6] **Jonas iš Liovenbrukės** – Mintaujos komtūras: žr. Nr. 24, paaiškinimą 10.

[7] **Otonas iš Bramhorno:** žr. ten pat, paaiškinimą 11.

[8] **Voldemaras iš Roseno:** žr. ten pat, paaiškinimą 3.

[9] Kalbama apie antspaudais patvirtintą kopiją, dabar esančią Rygoje: žr. Nr. 25. 1323.VIII.12 švedai sudarė sutartį su naugardiškiais. Joje minima bendra pagalba prieš lietuvius, pskoviečius ir kitus abiejų pusių nedraugus. Vilniaus sutarčiai tiesioginės įtakos švedų susitarimas negalėjo turėti, nes dar iki 1323 m. rugpjūčio Gediminas buvo pradėjęs tartis su livoniečiais. Tačiau gali būti, kad švedų ir naugardiškių sutartis turėjo įtaką 1324 m. Naugardo santykiams su Livonija bei LDK. 1323 m. gruodį livoniečiai susitarė su naugardiškiais: žr. Nr. 32.

[10] Žr. Nr. 25.

[11] 1323.XII.23: žr. Nr. 32; stačiatikių paprotys prisiekiant pabučiuoti kryžių. Dažnai rašytiniuose bizantiečių bei rusų tekstuose kryžius nupieštas sutarties pradžioje, žr. Nr. 70.

[12] XIV a. raštininkai neturėjo pastovaus žodyno, kad galėtų nuosekliai išversti nekatalikų terminus į lotynų arba Vakarų Europos kalbas. Taigi negalima naudotis tokiais tekstais daryti išvadoms iš žodžių, kurie Vakarų Europoje turėjo specifinę teisinę reikšmę. Geriausias pavyzdys yra „rex" (lot. *karalius*), dažniausiai vartojamas valdovui, o ne vieninteliam pateptajam valdovui vienoje ar kitoje teritorijoje pavadinti. Lietuvoje buvo daug galingų vadų, kuriuos katalikų šaltiniai vadino „reges", bet karaliai jie nebuvo. Čia „kniaz" išverstas kaip „dux", o „herczog" yra „tysiatskij" – tūkstantininkas; tuo metu tūkstantininkus buvo Avramas, „posadnik" (lotyniškai *borgravius*] buvo Varfolomejus Jurgaitis: žr. Nr. 32.

[13] Laiškai iš Varmės: žr. Nr. 26.

[14] **Daugpilis, Mintauja, Rezeknė:** žr. Lesės pranešimą Nr. 63.

[15] **Vaclovas** – Mazovijos kunigaikščio Boleslovo II trečiasis sūnus. Jo motina buvo ne Gaudemantė Zofija, o Boleslovo antroji žmona čekų kunigaikštytė Kunigunda, Otakaro II dukra. Jis gimė apie 1293 m., mirė 1336.V.23. Į žmonas paėmė Elžbietą Gediminaitę, tikriausiai apie 1316 m.: Tęgowski, *Pierwsze pokolenia*, 42–44. 1321 m. buvo priverstas susitaikyti su Vokiečių ordinu, tačiau tai nereiškia, jog jis tokiu būdu tapo Gedimino priešu (jo politika toliau skyrėsi nuo jo netikrų brolių veiksmų). Gediminas nurodė kelią į Lietuvą per Vaclovo žemes.

[16] Apie puolimą prieš kunigaikštienę Anastaziją ir Dobrynėje kilusią nesantarvę (iki 1323.X): žr. Nr. 26, paaiškinimą 11.

[17] Gal kalbama apie 1323 m. kovo mėn. įvykius? Žr. Nr. 26, paaiškinimus 7–9.

[18] *Akten und Recesse der Livländischen Standetage mit Überstüützung der Baltischen Ritterschaften und Städte, I: (1304–1460)*, sud. O. Stavenhagen (Ryga,1907), Nr. 20, p.16.

57

[1] Didieji Ketvirtadienis, Penktadienis bei Velykų sekmadienis.

[2] Žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[3] Gal tas pats, kuris 1313 m. buvo minimas kaip katedros prepozitas?: LU, II, Nr. 647.

[4] Paskambinus varpais, evangelija baigiama, žvakė užgesinama, atskyrimo nuosprendis formaliai paskelbiamas lotynų bei vokiečių kalbomis.

[5] Plg. su Gedimino skundais bei kitomis bylomis.

[6] **Vilhemas iš Modenos** (apie 1184–1257) – 1235, 1239 ir 1242 m. popiežiaus Grigaliaus IX legatas Prūsuose: žr. *LU*, II, Nr. 968, col. 637 (1359 m. byla), G.A. Dönner, *Kardinal Wilhelm von Modena 1221–1234, Päpstlicher Legat in den nordlichen Landern* [*Societas scientiarum fennica, communicationes humanarum litterarum*, 25 (1929)].

[7] **Pranciškus iš Moliano:** žr. Nr. 14, paaiškinimą 9.

[8] **Konradas Bruelis** – generalinis prokuroras: *LU*, II, 643, 646, 650, 661,700, 712.

[9] Plg. Nr. 14.

[10] Plg. Nr. 14.

[11] Plg. Nr. 14, 21 ir 1312 m. popiežiaus legato Pranciškaus iš Moliano ištirtą bylą.

[12] 1317.XII.21, 1317.XII.23 ir 1318.II.23 dokumentai: *LU*, II, Nr. 659, 660, 661.

[13] Šia tema žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[14] Cistersų vienuolynas: žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[15] *Prov*. xxvi.11; *2.Pet*. ii.22.

[16] **Bertholdas Gigantas:** žr. Nr. 25.

[17] Saremos vyskupo vietininkas – gal turimos galvoje 1312.II.27 paminėtos aukos: *LU*, II, Nr. 637 arba *LU*, II, Nr. 667.

[18] Dytrichas yra šio dokumento liudytojas: žr. p. 209.

[19] **Ernestas Rikė (Dives) iš Miunsterio** – žr. Nr. 24, paaiškinimą 14.

[20] Atrodo, šitie amatininkai migravo Lietuvon. Neaišku, ar tai Gedimino ekonominės politikos pasekmė.

[21] Kalbama apie misiją į Lietuvą ir šalies valdovą Gediminą, nors pastarasis čia minimas pirmąsyk.

[22] Plg. su Gedimino skundu bei jo atstovo Lesės pranešimu: Nr. 63.

[23] Rygai paskirti pasiuntiniai: žr. Nr. 21. Sedegalas neminimas kituose šaltiniuose.

[24] Rezeknės vaitas nežinomas.

[25] *Matt*.xxvii.27–31; *Marc*.xv.16–20; *Ioh*.xix.2–3. Tai labai svarbus psichologinis momentas, nes viskas vyksta Didžiąją Savaitę, kai tikintieji apmąsto Kristaus kančias. Su Kristumi susitapina Rygos arkivyskupas.

[26] **Daugavgryva, Medizota:** žr. Nr. 5, paaiškinimą 1; apie Ordino mėginimus papirkinėti žemaičius, priešiškus Gedimino politikai: žr. Nr. 54.

[27] Plg. su nuo Ordino priklausomų Prūsijos pranciškonų bei cistersų ir Varmės kapitulos propagandiniu žygiu prieš Gediminą: Nr. 26, 29, 30, 33; žr. taip pat Liubeko miesto tarybos laišką rygiečiams.

[28] 1323.X.2 sutartis, 1324 m. popiežiaus patvirtinta; plg. Gedimino priekaištą Nr. 54.

[29] Nepaisant 1312 m. paskelbto interdikto ir draudimo laikyti bet kokias bažnytines pamaldas, kol popiežius atšauks nuosprendį, Vokiečių ordinas veikė toliau.

[30] Plg. su Gedimino laišku: Nr. 21.

[31] **Jonas iš Tysenhuseno:** mil. eccl. rig, *LU*, II, 661, 710, 807, R.714,737; *LU*, VI, 2775, 2799.

[32] **Jonas iš Palos** – Rygos bažnyčios vasalas, riteris: *LU*, II, 654, 661,710.

[33] **Jonas:** *LU*, II, 654, 661, 710 ir **Rudolfas iš Vengrijos:** *LU*, II, Nr. 654, 661, 710, 720–722, 734

[34] **Jonas iš Ostenhuseno:** minimas 1318.II.23 popiežiaus laiške (LU, II, Nr. 661, stp. 102) bei Segevaldo sutartyje (1316.IV.23) (LU, II, Nr. 654, stlp. 92).

[35] **Jonas iš Ikškilės** – Rygos kapitulos vasalas: LU, II, 654, 661, 710, 781, 809, 1036 ii,8.

[36] Voldemaras iš Roseno (dalyvavo rengiant Vilniaus sutartį): Nr. 24, paaiškinimą 3.

[37] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 2.

[38] **Liutfrydas** – buvęs Rygos prioras (*LU*, II, Nr. 647), paskui probstas: *LU*, II, Nr. 654, 710, 719–723, žr. Nr. 25, paaiškinimą 2.

[39] **Liudolfas** – Rygos katedros prioras: *LU*, II, Nr. 719–723, 739, 740, 768.

[40] Rygos pranciškonų kustodas Verneris. Jis 1315.IV.25 kartu su probstu Gerhartu oficialiai perrašė prekybos sutartį: LU, II, reg. Nr. 757.

[41] **Dytrichas Skoldas (Scold):** žr. p. 205.

58

[1] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1.

[2] Žr. ten pat, paaiškinimą 2.

[3] **Jonas** – Sembos vyskupas: žr. Nr. 27, paaiškinimą 6.

[4] **Rudolfas** – Pamedės vyskupas: žr. Nr. 27, paaiškinimą 7.

[5] **Otonas iš Talino** – Kulmo vyskupas (1323–1349); LU, II, Nr. 793.

[6] **Eberhardas iš Nisos** – Varmės vyskupas: žr. Nr. 26, paaiškinimą 1.

[7] **Paulius** – Kuršo vyskupas, 1322–1326, žr. LU, II, Nr. 657, st. 95–97, LU, VI, Nr. 2779, 2781; CDP, II, Nr. 79, p. 97.

[8] **Jurgis (Georg) iš Hembekės** – Vokiečių ordino prokuroras; neaišku, ar tas pats prokuroras kaip 1311 m. – LU, VI, Nr. 3064, st. 461–462.

[9] **Jonas iš Elbingo** – Vokiečių ordino prokuroras.

[10] XIII a. Vakarų Europoje jau veikė tobulėjanti kreditavimo sistema, kuri palengvino užsienio prekybą bei diplomatinių santykių raidą. Už pasirašytą pasižadėjimą atiduoti pinigus tam tikroje vietoje (dvare, mugėje, uoste, Hanzos kontoroje) tam tikrą dieną (per mugę, Šv. Mykolo, Martyno d. ir t. t.) buvo galima gauti kreditą kita valiuta. Čia matome pirklių maršrutą – Hanzos centrų tinklą, per kurį dažniausiai atvykstama Pabaltijin: Briugė–Hamburgas–Liubekas–Ryga; plg. būdą, kuriuo 1337 m. Prancūzijoje gyvenantis Rygos arkivyskupas siekė gauti jam Livonijoje sumokėtus pinigus: LU, VI, Nr. 2809, stlp. 116–120, 1337.IV.22 dokumentas ten datuojamas 1338.IV.22.

60

[1] Tartu vyskupas – Engelbertas iš Doleno (Engelbert v. Dolen), Voldermaro iš Doleno brolis (Nr. 32, paaiškinimas 4). Tartu vyskupas 1323–1341, Rygos arkivyskupas 1341–1347. Žr. LU, II, 619, 723, 728, 734, 779.

[2] Saremos vyskupas: Nr. 13, paaiškinimą 1.

[3] Danijos karaliaus vietininkas Talino žemėje – Jonas Kanna, žr. Nr. 27, paaiškinimą 3.

[4] Plg. Vilniaus sutartį: Nr. 25.

[5] Apie sutarties nutraukimą reikia pranešti iš anksto: žr. Rowell, 'A pagan's word', 156–157. Pagal rusų praktiką reikėjo grąžinti *(otoslati)* sutarties dokumentą prieš laužant jame nustatytas sąlygas. 1370 m. didysis Lietuvos kunigaikštis Algirdas skundėsi bizantiečiams, jog Maskvos šalininkai jį užpuolė dar negrąžinus sutarties.

[6] **sinogthones** – nežinomas žodis. Pašuta spėjo, jog tai graikiškos kilmės žodis, kuris reikštų „žmonės iš vienos žemės", tačiau nelabai tikėtina, kad tokiame lietuviškame ir vokiškame kontekste būtų vartojamas graikų neologizmas. Žodžio reikšmė gana aiški – tai tam tikra gyventojų kategorija. Reikia mėginti atstatyti tekstą, kurį galėjo matyti tas, kas diktavo šią kopiją, nors tai irgi hipotetinis veiksmas. Aiškinti sutrumpinimą kaip *sin[o]g(uli) ho(mi)nes* (atskiri žmonės) taip pat nelabai išeina. Reikia turėti galvoje, kad šis rankraštis nėra originalas, o kopija ir kad raštininkui žodį diktavo žmogus, kuris ne visada galėjo suprasti, apie ką tiksliai kalbama. Jeigu jis skaitė c kaip s, galbūt turėjo prieš akis žodį „kmethones", t. y. „valstiečiai", arba pagal Elbingo vokiečių–prūsų kalbų žodynėlį (XIV a. pr.) *kumetis–gebuer*: *Prūsų kalbos paminklai*, II, sud. V. Mažiulis (Vilnius, 1981), E490, p. 31. Jakštas ('Vokiečių ordinas (žr. p. 42, nuor. 316) manė, kad tai turėtų reikšti 'žemaičiai', tačiau tokios formos niekur nerandame.

[7] Kelių atvirumą garantuoja Vilniaus sutartis: Nr. 25.

[8] **Upytė** – žemė, plytinti į rytus nuo Šiaulių: Gudavičius, *Mindaugas*, 163–165.

[9] Tikriausiai Gedimino brolis, Polocko kunigaikštis Vainas. Polockas ir toliau minimas šiame tekste.

[10] **Jonas Ungnadė** – naujasis Livonijos magistras. 1323 m. jis prieštaravo sutarčiai su Gediminu: „1323 Advocati et consules civitatum Neuenhusen, Wenden et Wolmar attestantur, quod in mutuo colloquio Dunemenundae instituto Magister ordinis Teut. Johannes Ungnade eximiis promissis sat egerit ut a societate paganorum contra Christianos inita Rigenses posset abducere, verum nihil apud eos profecisse". Schirren C., *Verzeichniss livländischer Geschichtsquellen in schwedischen Archiven und Biblioteken, Erstes Heft* (Tartu,1861), 134. Tekstas nurašytas nuo 1621 m. švedų paimto rankraščio, kurio šiuo metu nebėra Švedijos valstybiniame archyve Stokholme.

[11] **Medilas** – pilis, esanti 25 km į pietus nuo Pastovio (Paštuvos? Pastowen?).

[12] Polocką tuomet valdė Gedimino brolis Vainas: *NL*, 98, 341.

[13] 1324 m. užpuolimas per gavėnią (1324.II.28–IV.14): žr. *PD*, 189–190.

[14] Plg. 1323.X.2 sutartį.

[15] Metų nėra, tačiau minima, jog Frydrichas jau grįžęs iš Avinjono, o to parvykimo data yra 1324.IX: žr. Nr. 83, paaiškinimą 1. 1325 m. Švč. Trejybės šventė (pirmas sekmadienis po Sekminių) buvo birželio 2 d.

[16] Ypatingasis Gedimino pasiuntinys: žr. Nr. 63.

[17] 1324 m. rusėjo mėn.

[18] Medžiotos pilį, esančią tarp Žiemgalos ir Rygos, 1321 m. atstatė Vokiečių ordinas: HW, 60.

61

[1] **Ziemovitas II** – Rawos (Mazovija) kunigaikštis, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Traidenio anūkas, Gedimino priešas, Vokiečių ordino sąjungininkas (1283–1345.II.18), Boleslovo II ir Gaudemantės Traidenaitės sūnus: *Słownik władców polskich*, 327–328.

[2] **Troidenas** – Čersko (Mazovija) kunigaikštis, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Traidenio anūkas, Ziemovito brolis. Jo žmona buvo Haličo–Voluinės kungaikščio Jurijaus I dukra Marija; 1324 m. jų sūnus Boleslovas tapo Pietvakarių Rusios valdovu, 1331 m. vedė Gediminaitę: *Słownik władców polskich*, 362–363.

[3] **Florijonas iš Koscielo** – Plocko vyskupas(1318–1333). 1300 m. arkidiakonas, 1301–1310 m. – Vloclaveko probstas, 1311 m. – Plocko probstas, kunigaikščio Boleslovo II kapelionas: Suchodolska, *Kancelarie*, 97. Florijonas buvo lietuvių priešas, nors Plocko kunigaikštis buvo Gedimino sąjungininkas. Plocko vyskupo sostinė buvo ne Plocko kunigaikštystėje.

[4] *in finibus christianitatis* – Lenkijos teritorija dažnai aprašoma kaip ginanti krikščionių pasaulį nuo pagonių ir kitatikių. Tai vienas būdų nusipelnyti popiežiaus bei katalikiškų šalių valdovų palankumą: žr. Knoll P. W., 'Poland as *antemurale Christianitatis* in the late Middle Ages', *The Catholic Historical Review*, 60 (1974), 381–401, ypač p. 382–391.

[5] Žr. Nr. 25. Nors pirmiausia sutartį pasirašė ne Prūsijos, o Livonijos Vokiečių ordino šaka.

[6] Žr. Nr. 25; *per spatium iv annorum* – nenustatytas terminas 1323.X.2 sutarties variante.

[7] Gedimino laiškai laikomi tikri, nors ir melagingi.

[8] Žr. Nr. 26, 27.

[9] *regi sive duci eidem Litwanie* – ginčytinas Gedimino titulas.

[10] Žr. Nr. 26, paaiškinimą 11.

[11] Siena tarp Gardino ir Mazovijos kunigaikštystės eina Biebžo upe, 20 km į vakarus nuo miesto.

[12] **Plockas** – Mazovijos miestas prie Vyslos upės.

[1] **Vladislovas Uolektinis** (Władysław Łokietek, 1259/1260–1333.III.2) – Bresto, Syradės, Krokuvos, Didžiosios Lenkijos kunigaikštis, nuo 1320 m. – Lenkijos karalius. Paskutinis jo konkurentas dėl sosto buvo čekų karalius Jonas Liuksemburgietis; Lenkijos karūnos žemes suvienyti kliudė Vokiečių ordinas. Šis 1309 m. užėmė Gdansko Pamarį ir kovojo dėl kitų lenkų žemių.

[2] **Verneris iš Orselno** (prieš 1280–1330.XI.18) – bendravardžio tėvo ir Kunigundos von Ulfa sūnus. Nežinoma, kada jis įstojo į Ordiną; 1312 m. jis jau buvo Ragainės komtūru (vadinasi, tarnavo prie LDK sienų su Prūsija); 1314 m. pab. buvo didžiuoju komtūru, tačiau šias pareigas perdavė Frydrichui iš Wildenburgo (žr. Nr. 34, paaiškinimą 1). 1324.VII.6, mirus Karoliui iš Tryro, išrinktas didžiuoju magistru. Eidamas didžiojo komtūro pareigas paskatino žemių prie Vyslos upės apgyvendinimą bei ūkio plėtrą. Įsivėlė į ginčus su Gediminu bei lenkų karaliumi, iš Ragainės puldinėjo LDK. Susitarė su Pietvakarių Rusios valdovu Boleslovu Jurgiu II bei Mazovijos valdovais; čekų karaliaus Jono Liuksemburgiečio sąjungininkas, 1328–1329 m. užpuolė Lietuvą tris kartus; prijungė Klaipėdą prie Prūsijos teritorijos (1328 m.). Petro Dusburgiečio mecenatas: *Die Hochmeister*, 60–64.

[3] T. y. 1326 II.7–XII.25.

[4] **Troidenas:** žr. Nr. 60, paaiškinimą 2.

[5] **Ziemovitas** – žr. ten pat, paaiškinimą 1.

[6] **Vaclovas** – žr. Nr. 56, paaiškinimą 15; pastebėtina, kad jis nedalyvavo sutartyje prieš lietuvius: Nr. 60.

[7] Ar jie kovojo kaip sąjungininkai, ar už atlygį, neaišku. Atlygį tikrai pasiėmė: žr. Nr. 64.

[8] Jo sūnėnai Kujavijos [Kazimieras III (1278/1280–1343–1353)], Inovroclavo [Pšemyslis (1278–1336/38)] bei Dobrynės [Boleslovas (mirė 1326–1327)] kunigaikščiai bei Dobrynės kunigaikštienė Anastazija (žr. Nr. 26). 1324 m. kunigaikštis Vladislovas dovanojo karaliui Vladislovui Dobrynės žemę.

[9] **Antiqua Wladislavia** – Vloclavekas.

[10] ***die Rogationum*** – sekmadienis prieš Kristaus žengimo Dangun šventę, 1326.IV.28. Ginčai dėl Pamario: Chłopocka H., *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV wieku. Studia źródłoznawcze* (Poznanė, 1967), 9–29.

[11] **Borzyvojus** – Lenčicos vaivada (1318–1333): žr. *Urzędniccy Łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV w. Spisy*, sud. J. Bieniak bei A. Szymczakowa (Vroclavas–Varšuva–Krokuva–Gdanskas–Lodzė, 1985), Nr. A. 360, p. 81.

[12] **Klemensas** – Syradės vaivada (1317.IX.29) [Maleczyński K., „Kilkanaście dokumentów Władysława Łokietka z lat 1296–1329", *Studia Źródłoznawcze* vi (1961), Nr. 7] iki 1330.VIII.30 (*Archiwum Komisji Historycznej* IV (1888), Nr. 69, p.244)], prieš tai buvo Syradės pilininkas: *Urzędniccy*, b. 278, p. 128.

[13] **Pavelas Ogonis iš Liublino** – buvęs Lenčicos seniūnas, tapo pilininku 1318.VI.18 [*KDW*, II, Nr. 999] iki 1335.VI.15 [Varšuva, AGAD, Metryka Koronna 47 l.386v–387], vėliau – Lenčicos vaivada: *Urzędnicy* A.79, p. 45 (taip pat žr. ten pat A. 362, 386).

[14] **Falis** – Lenčicos teisėjas (*sędzia*) 1326.II.7–1339.II.17: *Urzędnicy* A.297, p.72; buvęs pakamaris (A.202), paskui tapo Lenčicos vaivada (A. 56).

[15] **Florijonas:** žr. Nr. 61, paaiškinimą 3.

[16] **Lenčica (Łęczyca)** – miestas prie Bzuros upės, Plocko vaivadijoje.

63

[1] **Arnoldas iš Vyfhuseno:** žr. F–M, Nr. 906, p. 672–3. Šią pavardę turintys vyrai ėjo įvairias pareigas Livonijoje; šeima kilusi iš Liubeko. Jonas buvo Dorpato vyskupas (1346–1373), o Vromoldas – Rygos arkivyskupas (1348–1369). Žr. LU, II, Nr. 722, st. 216, 1326.II.12 dokumentas, susijęs su daugeliu mums jau pažįstamų Livonijos ponų.

[2] Įgaliotasis Gedimino atstovas, žinomas tiktai iš šio laiško; toliau jis aprašo savo veiksmus praeityje.

[3] Žodžiu pateiktą pranešimą užrašė pats notaras.

[4] Žr. Nr. 25, 51, 52.

[5] **Lesė** – Gedimino atstovas, atsakingas už šią politiką.

[6] **Ašeradė (Ascheraden, Aizkrauklė)** – komtūro pilis prie Dauguvos.

[7] Popiežiaus legatai: žr. Nr. 36, paaiškinimą 1 ir 2.

[8] Daugpilio keliu rusai grįžta namo į Polocką arba į Naugardą.

[9] Propagandos kampanija: žr. Nr. 26, 29, 30, 33.

[10] **lodigen** – Pabaltijo regione naudojamas prekybinis laivas.

[11] **Curso, capitaneus nunciorum** – neaišku, ar jis žemesnio rango negu Lesė, ar ne.

[12] **Jonas Langesidė:** žr. Nr. 24, paaiškinimą 13.

[13] **Bodonas Lasas** – Rygos miesto tarybos narys, žinomas iš 1321, 1323 ir 1334 m. dokumentų. Jis yra paminėtas Rygos skolų knygoje. Dorpato kanauninko Jono (Johanneso) Laso tėvas: LU, III, Nr. 2784 ir 3075; Böthfür, *Rathslinie*, Nr.148, p. 70.

[14] **Ernestas Rikė iš Miunsterio:** žr. 24, paaiškinimą 14; gal tai tas pats Vilniaus sutarties dalyvis?

[15] **Henrikas iš Kalmaro** – Vilniaus sutarties dalyvis: žr. Nr. 21, paaiškinimą 1.

[16] **Hermanas iš Miunsterio** – Rygos tarybos narys: LU, VI, Nr. 2803.

[17] **Henrikas iš Mejė (Meye)** – Rygos prokonsulas: LU, II, Nr. 739, 741; LU, VI, Nr. 2809.

[18] Žr. paaiškinimą 1.

64

[1] **Liuteris iš Braunšveigo** (prieš 1275–1335.IV.18) – Braunšveigo hercogo Albrechto I ir Adelheidės, Montserrato markgrafo Bonifaco dukters, sūnus. Šaltiniuose pirmą kartą minimas kaip Christburgo brolis; 1308–1312 m. – Goliubo komtūras; 1313 m. – Malborko vienuolyno komtūras; 1314 m. – Christburgo komtūras; 1314–1320, 1327–1331 m. ėjo vyriausiojo drabužininko *(obirster trappier)* pareigas; 1331.II.17, po didžiojo magistro Vernerio iš Orselno nužudymo (žr. Nr. 61, paaiškinimą 2) pats tapo didžiuoju magistru. 1331 m., po 4 metų karo, susitaikė su lenkų karaliumi Vladislovu; aktyviai propagavo Ordino kolonizacinę politiką Pamedėje, kišosi į Sembos vyskupo reikalus. Parašė *Šv. Barboros gyvenimą* (*SRP*, II), rėmė Danielio Biblijos vertimą į vokiečių kalbą; Filono iš Kulmo darbą – *Septynių antspaudų knygą*. Jam kronikinkas Mikalojus iš Jerošino (žr. Nr. 81) išvertė į vokiečių kalbą Petro Dusburgiečio kroniką: *Die Hochmeister*, 65–69.

[2] Didysis magistras meistriškai kreipiasi į popiežių kaip į patį Kristų.

[3] *Luc.* xvi.24.

[4] **Vladislovas Uolektinis** – žr. Nr. 62, paaiškinimą 1.

[5] 1325 m. lenkų karalaitis Kazimieras, Vladislovo sūnus, vedė Aldoną Oną Gediminaitę. Anksčiau jam į žmonas buvo numatyta čekų karalaitė Juta: Tęgowski, *Pierwsze pokolenia*, 232–235.

[6] LDK ir Lenkijos sąjunga prieš Vokiečių ordiną, kaip siūlo Gedimino patarėjas Mikalojus?

[7] 1329 m. žygis prieš Lietuvą: PD, 215; d'Outremeuse des Preis Jean, *Chronique et geste*, sud. A. Bourgnet ir S.Bormans, VI (Briuselis,1880), 412–416. Tuo pat metu lenkų karalius vengrų padedamas užpuolė Kulmą: *PD*, 215, SRP, III, 67.

[8] 1329 m. rugsėjo 14 d. – Kulmo užpuolimas: Wig., 467.

[9] Kaip žinoma iš Baltramiejaus Anglo, karinio žygio sėkmė Pabaltijyje priklausė nuo oro sąlygų.

65

[1] **Dytrichas Goldenhauptas** – Ordino prokuratorius: žr. Forstreuter, *Berichte des Generalprokuratoren*, I, 95–102.

[2] **Kališas** – miestas prie Prosnos upės, pietrytinėje Didžiojoje Lenkijoje.

[3] **Kujavijos Brasta (Brześć Kujawski)** – miestas ir pilis Bydgoščio vaivadijoje.

[4] Lenkų karaliaus Vladislovo sūnus Kazimieras III Didysis: žr. Nr. 64, paaiškinimą 5.

[5] **Plovcai:** Biskup M., 'Analiza bitwy pod Plowcami i jej dziejowego znaczenia', *Ziemia Kujawska*, I (1963), 73–104; J. Powierski, 'Międzynarodowe tło konfliktu polsko-krzyżackiego przed kampanią wrześniową 1331 roku', *Balticum. Studia z dziejów polityki, gospodarki i kultury XII–XVII w. ofiarowane Marianowi Biskupowi w siedemdziesątą rocznicę urodzin*, ed. Z. H. Nowak (Torūnė, 1992), 269–284, ypač 273–274.

66

[1] Brianską valdė Ivanas Aleksandraitis: Fennell, *Emergence*, 170–71. Šis Gedimino šalininkas kovojo su giminaičiais konkurentais, ieškojusiais paramos Maskvoje; 1309 m. įvyko perversmas Brianske.

[2] Nežinomas asmuo; gal šis Arsenijus yra tas pats vienuolis, kurį lietuvių remiami pskoviečiai pasiuntė į Vladimirą pas naująjį metropolitą Teognostą ir prašė paskirti pirmuoju Pskovo vyskupu. Ši politika buvo nesėkminga: Rowell, *Lithuania Ascending*, 173–76.

[3] Užuomina apie mirusį metropolitą dažniausiai interpretuojama kaip žinia apie LDK metropolito Teofilo mirtį: Vasmer, 'Otryvki' 49–59; Fennell, *Emergence*, 130; Rowell, *Lithuania Ascending*, 160–162.

[4] **Jokūbas** – nežinomas asmuo, tikriausiai velionio metropolito tarnas.

[5] **somia** – sidabriniai lydiniai, grivinos ar *grivny* (rus.): Ivanauskas E. ir Balčius M., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lydiniai ir monetos nuo 1387 iki 1495 metų* (Vilnius, 1996), 10–14. Iš arabų kalbos žodžio „sawma" kilęs pavadinimas pritaikytas Rusios grivinoms: žr. Hendy M. F., *Studies in the Byzantine monetary economy, c.300–1450* (Kembridžas, 1985), 547–551.

[6] **kaukion** – taurė. Ar čia minimos taurės buvo liturginės, ar skirtos kasdieniam naudojimui, o gal kyšiams vietos pareigūnams, bajorams, neaišku. Pagal Romos imperatoriaus Justiniano viduramžiais tapusius „klasika"

įstatymus *Novellae* (konsulams) buvo leidžiama dovanoti tokias taures savo rinkėjams: *Legum Iustiniani imperatoris vocabularium. Novellae pars graeca*, ed. G. G. Archi, IV (Milanas,1988), 1508: *Novella* 105.2.1; 105.2.3.

[7] **gornostai** – rusizmas: žr. Vasmer, 'Otryvki', 52.

[8] **Rostislavas** – iš kitų šaltinių nežinomas; galbūt jis yra tas metropolito tarnas, kuris pakeliui susitiko su Naugardo arkivyskupu Vasilijumi Kaleka, grįžtančiu namo po įšventinimų Vladimire (1331 m.): NL4, 52; žr. Rowell, *Lithuania Ascending*, 176–77.

[9] **Jaroslavas Muromietis** – nežinomas asmuo; Muromas priklausė Riazanės kunigaikštystei, tačiau apie jo XIII a. vid. – XIV a. vid. istoriją žinių nėra.

[10] **Teodoras** – nežinomas Maskvos vienuolis. Vardas pernelyg dažnas, kad būtų galima teigti šį esant tą patį Fiodorą, kuris 1327 m. buvo nusiųstas į Konstantinopolį tapti metropolito Petro įpėdiniu.

[11] **Kostroma** – Rusios didžiosios kunigaikštystės teritorija. Ją totorių chanas pavedė valdyti Maskvos kunigaikščiui Jonui Kalitai 1328 m.: NL, 4, 66.

[12] **Mikron Onougraten** – Naugardukas (plg. lot.: Parva Nogardia), o ne Nižnyj Novgorod, kaip suprato Vasmeris: Vasmer, 'Otryvki', 59. Graikiškai Nižnyj vadinamas Khalmelon Nobogradin (*Patrologia Graeca*, CLII: stlp.1452–1455).

[13] **Haličas** – neaišku, ar čia kalbama apie Pietvakarių, ar apie Šiaurės vakarų Rusią, tačiau pagal kontekstą labiau tiktų Pietvakarių Rusios miestas.

[14] **Kosmos tarnas Jurijus.** Tokie asmenys nežinomi.

[15] Vladička (vardas?) arba vladyka – ponas. Garbingas titulas, dažniausiai juo tituluojami vyskupai.

[16] **Stolskas** – rusų miestas, rankraštis čia sunkiai suprantamas.

[17] **Andrius Mstislavaitis** – Kozelsko kunigaikštis, Gedimino žentas: Rowell, *Lithuania Ascending*, 76, 161; kadaise Kozelskas buvo Černigovo kunigaikštystės dalis, o XIV a. – atskira žemė.

[18] **Dmitrijus Liubartas Gediminaitis** (mirė 1384 m.) – Voluinės kunigaikštis.

[19] **Teodoras** – Gedimino brolis, Kijevo kunigaikštis nuo 1323 m. (?).

[20] **Aleksandras** – tikrai nežinomas, tačiau labai tikėtina, jog čia kalbama apie Gedimino sąjungininką Tverės kunigaikštį Aleksandrą Mykolaitį. 1326–1327 m. jis buvoVladimiro didysis kunigaikštis, 1330–1337 m. – Pskovo kunigaikštis; mirė 1339 m.: Fennell, *Emergence*, 92–93, 104–109,114–119,130–135, 157–169,180–181,225–226; Rowell, *Lithuania Ascending*, 19, 108–110,172–3; Klug E., *Das Furstentum Tver 1247–1485* (Berlynas,1985), vertimas į rusų kalbą – Kljug E., *Kniažestvo Tverskoje (1247–1485 g.g.)* (Tverė, 1994), 127–131, 154–164.

[21] **Mykolas** – Drucko kunigaikštis. **Druckas** – miestas prie Drutj upės, Vitebsko kunigaikštystės dalis.

[22] **Jonas** – Smolensko vyskupas, minimas šaltiniuose 1330 ir 1335 m. 1335.II.19 dalyvavo renkant Briansko vyskupą Joną: *Acta electionis episcoporum Russiae* in: Regel W., *Analecta Byzantino-Russica* (Petrapilis–Leipcigas,1891), p. 56, Nr. 12; 1345 m. rugpjūtį išrinktas naujas Smolensko vyskupas: ten pat, Nr. 8, p. 55.

[23] **Jurijus iš Suražo** – vėliau neminimas.

[24] **Artemijus** – toks asmuo nežinomas.

[25] Neaišku, ar kalbama apie vietą (Kostromą), ar apie žmogų (Kosmą).

[26] **Perejeslavlis** – neaišku, ar Zaleskij, ar Riazanskij, ar Južnyj.

[27] Tikriausiai Jurjev Polskij, o ne Tartu.

[28] Nežinomi Vladimiro kunigaikščiai; neaišku, ar tas Vladimiras yra Pietų ar Šiaurės rytų Rusioje, spėjama, jog pastarasis.

[29] **archon** – graik. „valdovas", čia – „bajoras".

67

[1] **Ulrichas:** žr. pastabą prie teksto, p. 240.

[2] **Benediktas XII (Jacques Fournier)** – popiežius 1334–1342 m., cistersų ordino vienuolis, ordinų reformatorius. Išsiuntė iš kurijos nereikalingus dvasininkus. Laikėsi taikios, bet ne visada sėkmingos politikos. Mėgino susitarti su Liudviku IV, tačiau, pasidavęs prancūzų karaliaus Pilypui IV spaudimui, ir toliau engė vokiečių valdovą. Nusprendęs, jog popiežiams teks gyventi Avinjone, pradėjo ten statyti ištaigingus popiežių rūmus: žr. Renâouard Y., *La papautė à Avignon* (Paryžius,1954); Guillemain B., *La politique bénéficiale du pape Benoît XII* (Paryžius,1952).

[3] *Gen. xxvii. 19.*

[4] **Pradžios knyga** – pirmoji Biblijos knyga, kurioje aprašomas pasaulio sukūrimas ir patriarchų gyvenimas.

[5] **Jokūbas** – žydų patriarchas, Izaoko sūnus, 12 sūnų (12 Izraelio genčių protėvių) tėvas. Pasižymėjo gudrumu.

[6] **Izaokas** – žydų patriarchas, Abraomo ir Saros sūnus, Ezavo ir Jokūbo tėvas, Rebekos vyras.

[7] **Sara** – Abraomo žmona, Izaoko motina.

[8] **Ezavas** – Izaoko ir Rebekos sūnus, Jokūbo vyresnysis brolis; pardavė savo pirmagimystę Jokūbui už lėkštę lęšienės (*Gen. xxvi*). Apgautas brolio paskui antrąsyk praleido tėvo palaiminimą (*Gen. xxvii*).

[9] **Arkivyskupas Frydrichas:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

68

[1] **Liudvikas IV iš Wittelsbacho (1314–1347)** – romėnų karalius (nuo 1314 m.), pasiskelbęs šv. Romos imperatoriumi (nuo 1328 m.), Bavarijos hercogas. Apie jį žr.: Patze H., 'Die Wittelsbacher in der mittelalterlichen Politik Europas', *Zeitschrift für Bayersische Landesgeschichte* 44:1 (1981), 47–68, Benker G., *Ludwig der bayer. Ein Wittelsbacher auf dem Kaiserthron 1282–1347* (Miunchenas, 1980). Apie šį dokumentą žr.: Hein M., 'Die Verleihung Litauens an der Deutschen Orden durch Kaiser Ludwig den Bayern im Jahre 1337', *Altpreussiche Forschung* 19 (1942), 36–54.

[2] **Dytrichas iš Altenburgo** – didysis magistras (1335–1361): *Die Hochmeister*, 70–79.

[3] Turima galvoje imperatoriaus Frydricho II 1226 m. Vokiečių ordino Prūsijoje padaliniui suteikta auksinė bulė: Biskup ir Labuda, *Dzieje zakonu kryżackiego*, 342–352.

[4] **Henrikas II (XIV)** – Žemutinės Bavarijos kunigaikštis, imperatoriaus Liudviko IV šalininkas, čekų karaliaus Jono Liuksemburgiečio žentas.

[5] **Bajerburgas (Bayerburg).** 1337 m. pavasarį Henrikas vedė savo karius į Lietuvą. Ten, prie Nemuno netoli Veliuonos, pastatė naują pilaitę: Wig., 493; Voigt J., *Geschichte Preussens*, IV (Karaliaučius, 1830), 525–585; Gudavičius E., 'Kas žuvo 1337 m. prie Bajerburgo?', *LTSR Mokslų akademijos darbai, serija A* 89 (1984:4), 92–99;

Nikžentaitis, *Gediminas*, 48–50. Bajerburgo reikšmė yra ir šio akto, ir istoriografijos išpūsta – 1337 m. vasarą lietuvių kariuomenė vos neužėmė pilaitės. Šis dokumentas buvo 1337 m. atskirto nuo Bažnyčios imperijos valdovo reikšmingas ženklas Vokiečių ordinui – vienam iš nedaugelio sąjungininkų.

[6] **Žemaitija** – Šiaurės vakarų Lietuvos teritorija.

[7] **Karšuva** – Pietvakarių Žemaitijos sritis prie Nemuno ir Mituvos santakos.

[8] **Rusia** – Lietuvos Rusia. W. Urbanas ir dar vienas Amerikos mokslininkas interpretuoja žodį „Rusia" ne kaip didelės teritorijos vietovardį, o kaip „Raseinius" – žemaičių žemę. Todėl Urbanas rašo apskritai apie „kryžiaus žygį prieš Žemaitiją", kurio tikslas nebuvo visiškai užkariauti LDK: Urban W., 'The correct translation of „Ruce", *Journal of Baltic Studies* 13:1 (1982), 12–18.

[9] *Cui quidem castro...* – šios teksto dalies nekartoja 1337 m. gruodį skelbta antroji šios privilegijos versija: žr. Nr. 78.

[10] **vexilla** – karo vėliava, garbės ženklas.

[11] Planuojama statyti katedrą, tačiau steigti metropolijas yra popiežiaus, o ne imperatoriaus teisė. Skelbdamas šią privilegiją antrą kartą, Liudvikas tokios galimybės nebeminėjo: žr. Nr. 80.

[12] Auksinis antspaudas (dingo per Antrąjį pasaulinį karą) bei imperatoriaus ženklas įspūdingai patvirtina šį aktą. 1337 m. gruodžio mėn. variantą tvirtins *sigillum maiestatis* be jokio ženklo.

[13] Liudvikas karaliavo nuo 1314 m., 1328.I.17, popiežiui tebeprieštaraujant, Romoje buvo karūnuotas šv. Romos imperatoriumi.

[1] Gal čia ryškėja, kaip Vokiečių ordinas reagavo į antrąjį Vyšehrado suvažiavimą (1338.VI), kai Haličo–Voluinės kunigaikštis Boleslovas Jurijus II prisidėjo prie lenkų, vengrų bei čekų karalių sąjungos prieš imperatorių Liudviką IV?

[2] **Eberhardas iš Munheimo** – Ordino komtūras įvairiose pilyse: Windau (Venstpilio, 1309–1310) , Goldingeno (Kuldygos, 1327–1328); Livonijos magistras 1328–1340 m.; 1340 m. grįžo į imperiją (Vokietiją), kur ėjo Mechelno komtūro pareigas iki 1346 m. Kilęs iš Bergo (Parenija, 16 km į pietus nuo Diuseldorfo), kur jo giminaičiai tarnavo riteriais (*ministeriales*) Bergo grafų dvare: LU, II, 733, 744, 753, 771, 783; SRP, II, 56, 62, 72, 469; SRP, V, 117f. Plg. Wittram R., *Baltische Geschichte* (Miunchenas, 1954), 37f. FM, Nr. 594, p. 451–452. Vaidino ypač svarbų vaidmenį, 1331 m. atimdamas Rygos miesto sienų kontrolę iš Rygos arkivyskupo ir jo sąjungininkų lietuvių, taip pateisindamas Ordino 1297 m. patirtą žalą.

[3] Gediminas.

[4] Prekybos punktai prie kelio į Rygą, į šiaurę nuo Vilniaus – Balninkai, Giedraičiai, Nemenčinė.

[5] *cristen eder heyden* – ir krikščionys, ir pagonys pirkliai laikomi lygiais.

[6] Viduramžiais naudotas būdas nustatyti atstumus.

[7] **vredelant**, arba **vredeweg** – žemė arba kelias, kuriame sutarta gerbti bendrą saugumą: žr. taip pat SRP, II, 673 Ragainės–Putinwaldo taikos ruožą: Mažeika R., 'Prekyba ir taika mirties zonoje: Prekybinės taikos sutartys tarp kryžiuočių ir lietuvių XIV a.', *Lietuvos katalikų akademijos suvažiavimo darbai*, 14 (1995). Panašūs susitarimai tarp tradiciškai tarpusavyje kovojančių valdų galiojo ir Šampanės srityje per muges.

[8] LDK kerta tolimos užsienio prekybos keliai, ypač sausumos keliai iš Saksonijos ir Lenkijos į tokias svarbias turgavietes kaip Naugardas ir Pskovas.

[9] Plg. su 1323.X.2 Vilniaus sutartimi.

[10] Kryžiaus bučiavimas yra priesaikos patvirtinimas: žr. Nr. 56, paaiškinimą 11 ir kt.

[11] Gedimino sūnūs: žr. Nr. 70; apie bajorų vaidmenį patariant Gediminui: žr. Nr. 54.

[12] Suprantama, pagonys duoda priesaiką pagal savo papročius, nes kitaip neįmanoma susieti žmogaus su jo žodžiu: Rowell, 'A pagan's word', 147–148.

[13] **Polocko vyskupas** – Grigorijus.

[14] **Narimantas Glebas** – Gediminaitis, mirė 1348 m.; 1333 m. krikštytas Glebu, kad galėtų eiti Naugardo didžiojo kunigaikščio pareigas. Prieš 1337 m. tapo Polocko valdovu: žr. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia*, 21–27.

[15] **Algirdas** – Gedimino sūnus, didysis Lietuvos kunigaikštis (1345–1377).

70

[1] **Smolensko kunigaikštis Ivanas Aleksandraitis** (m. 1359) – Aleksandro Glebaičio (m. 1313) sūnus. Tikriausiai valdė Smolenską didesnę XIV a. pusę. Gedimino sąjungininkas: žr. Fennell, *Emergence*, 170–71, 204–205.

[2] **Glebas Rostislavaitis** (m. 1277) – Smolensko kunigaikštis: žr. Fennell, *Crisis of medieval Russia*, 122, 134.

[3] Kalbama apie likusius kaip apie brolius: plg. Nr. 54; Livonijos magistras Munheimas: žr. Nr. 69, paaiškinimą 2.

[4] Rygos [arki]vyskupo čia nebuvo, nes jis ištremtas tebegyveno Avinjone.

[5] **Rydeli** – t.y. Ritter [Ordino riteris]?

[6] **Ratmanas** – Rygos miesto tarybos narys.

[7] 1283 m. Smolensko kunigaikštis Fiodoras Rostislavaitis sudarė sutartį su rygiečiais: LU, I, Nr. 492, stlp. 605–606; apie šį susitarimą savo sutartyje su tais pačiais miestiečiais kalba kunigaikštis Aleksandras Glebaitis (LU, VI, Nr. 3057, stlp. 456). Ten minima jo tėvo Glebo bei dėdės Fiodoro sutartis. Atrodo, čia turimas galvoje 1283 m. susitarimas.

[8] Kreipiamasi į Gediminą kaip į vyresnįjį brolį; čia minimi Gediminaičiai Polocko kunigaikštis Narimantas Glebas ir Vitebsko valdovas Algirdas.

[9] Smolensko pusė vadina Ordino narius „vokiečiais iš Šventosios Dievo Motinos namų". Tai oficialiojo Ordino pavadinimo kalkė.

[10] Pagal susitarimą abiejų pusių miestiečiai traktuotini vienodai.

[11] Magistrui atstovavo Henrikas iš Pleskowo (Heinrich v. Pleskau) (Bönnell, *Chronographie*, 127, *Commentar*, 174). Anksčiau tais pačiais metais jis atstovavo magistrui susitarimuose su Liubeko miestu (1338.V.17, LU, II, Nr. 781).

[12] **Jonas Papė** (d.1352?) – Rygos prokonsulas; 1337 m. balandžio mėn. buvo liudytojas, kai pareigūnai domėjosi arkivyskupo pajamomis Rygoje (LU, VI, Nr. 2809, stlp.119, 120); 1338 m. vasario mėn. jis su savo broliu Hermanu pardavė nekilnomąjį turtą Rygoje (LU, VI, Nr. 2808, stlp.114).

[13] Apie tai, kaip patvirtindami sutartį rusai ir jų aplinkos žmonės bučiuoja kryžių, žr. Nr. 56, paaiškinimą 11.

71

[1] Tikriausiai kalbama apie Livonijos magistrą Munheimą: žr. Nr. 69, paaiškinimą 2.

[2] **livespunt** – 16 svarų, 8,2 kg.

[3] **zaušne** – matas, žinomas tik iš šio teksto. Senasis vokiečių kalbos vertimas – *zausen.*

[4] **birkavas** – viduramžių matas, Rygoje jo svoris – 500 svarų.

[5] **ore** – žr. Nr. 8, paaiškinimą 4.

[6] Liubeke, taip pat kaip LDK ir Rusioje, naudojami sidabro lydiniai (šalia kaltų monetų). Liubeko sistema laikyta patikima. Nenuostabu, kad ir religijos politikoje Liubekas įtrauktas į livoniečių ir Pabaltijo nekatalikų derybas.

[7] Plg. 1323.X.2 sutarties sąlygas – Nr. 25.

72

[1] **Jonas iš Švėrino (Johan von Schwerin)** – Rygos arkivyskupas Jonas III (1295–1300); dėl jo 1298 m. sutarties su Vyteniu žr. Nr. 5.

[2] Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio 1297 m. žygis: PD, 156–160.

[3] **Karksis** – Pietų Livonijos (dab. Estijos) pilis į pietus nuo Viljandžio (Felino).

[4] **Brunonas** – Livonijos magistras 1296–1297 m., magistro pavaduotojas nuo 1297 m. vasaros iki 1298 m. birželio mėn. Mirė 1298.I.1. Treidener A. Žr. SRP, II, 54, 147 , Schwartz P., *Chronologie der Ordensmeister über Livland, der Ebfe von Riga...* [*Est-und livländische Brieflade* 3, Ryga–Maskva–Odesa,1879].

[5] **Daugavgryva:** žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[6] 1329.VI.21; pasak HW, 64 ir Wig, 459, šis žygis atliktas 1328.VI.23.

[7] Rygos arkivyskupas Frydrichas: žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[8] **Daugavgryva** – žr. paaiškinimą 5.

[9] 1329.IV.2 įvykis.

[10] **Hannusas (Henrikas) Tralowinas (Tralowe)** – Rygos tarėjas, pirklys, LU, III, Nr. 1044, b. 89, stlp. 192; minimas Livonijos šaltiniuose nuo 1288 iki 1329 m.; 1323 m. pasiųstas kartu su Bernhartu Dirsowenu (žr. paaiškinimą 17) ir dviem biurgeriais Gerlachu Flessenbartu bei Edmaru Redpennigu pas Gediminą tartis prieš Ordiną: Böthführ, *Rathslinie*, Nr. 80, p. 54.

[11] **Bernhartas Dirsowenas (Dersow)** – pirklys, LU, III, Nr. 1044, b. 30, stlp. 185; Rygos miesto tarybos narys: Böthführ, *Rathslinie*, Nr. 156, p.71, HW, 64, 142, 150.

[12] 1329.VI.15: HW, 64 ir Wig., 459 mini, jog šis žygis įvyko 1329.IX.20. Žr. taip pat Benninghoven F., 'Forschungsberichte zur Technik spätmittelalterlicher Feldzüge im Ostbaltikum', *ZfO*, 19 (1970), 644–646.

[13] Tartu vyskupystei priklausantis Helmedo kaimelis užpultas lietuvių 1329.IX.22: HW, 64, Wig., 459.

[14] 1329.IX.29 Peystele (į pietus nuo Viljandžio) pagonių kariai nakvojo bažnyčioje: HW, 64, Wig. 459.

[15] *sinen czwen brudirn* – tikriausiai kalbama apie Polocko kunigaikščio Vaino ir Kijevo kunigaikščio Fiodoro veiksmus.

[16] **Sakelės (Sakkele)**vietovė, **Tarvestas (Tarvastu):** HW, 64, Wig., 459.

[17] Rygiečių santykiai su LDK buvo geri nuo Traidenio laikų (maždaug nuo 1275 m.).

73

[1] **Brėmeno arkivyskupas Jonas;** misijos Livonijoje pradžioje Livonijos bažnyčia priklausė Brėmeno arkivyskupystei.

[2] **Albertas iš Milano** – Ravenos katedros kanauninkas. 1311 m. jo kaip livoniečių skundų prieš Ordiną tyrėjo vietą perėmė Pranciškus iš Moliano.

[3] Popiežius Klemensas V: Nr. 9, paaiškinimą 14.

[4] Plg. su Gedimino skundais: Nr. 14.

[5] Nežinomos 14 Rygos globoje buvusios vyskupystės. XIII a. vid. pranciškonų šaltinis (esantis Dubline) sako (*Descriptiones terrarum*, Colker, 'America', p. 723), jog Rygos metropolijai priklausė 4 vyskupystės Prūsijoje, 3 – Livonijoje. Pasak anglų vienuolio kronikininko Motiejaus Pariso *Chronica Majora*, 1250 m. danų karalius Voldemaras II įsteigęs 7 vyskupystes Rusijoje (*Chronicles of Matthew Paris. Monastic life in the thirteenth century*, sud., vert. R. Vaughan [Glosteris, Niujorkas, 1981], p.274).

[6] Rygos arkivyskupystę Livonijoje sudarė 4 – Kuršo, Tartu, Talino ir Saremos – vyskupystės.

[7] 1319–1322 m. paskatintas Rygos arkivyskupo Frydricho popiežius Jonas XXII ištyrė vos ne visus rinkimus į Pabaltijo regiono vyskupus: Mažeika ir Rowell, '*Zelatores meaximi*', p. 52–53, paaišk. 106–108.

[8] *murum defensionis:* plg. su Liudviko IV kalba apie Ordiną kaip įrankį visam tikrajam tikėjimui paremti – *tocius orthodoxe fidei machinam supportandam* (Nr. 67).

[9] Neaišku, apie kurią pilį kalbama.

[10] Šis reikalas labai neaiškus. Smolensko kunigaikščio Dovydo sūnus Konstantinas (m. 1218) galėjo būti tas, kas dovanojo Ordinui Polocką, – tuo metu Polockas buvo pavaldus Smolenskui. 1264 m. privilegijoje lietuvių kilmės Polocko valdovas (1263–1267) Gerdenis mini tokią Konstantino dovaną (*RLA*, Nr. 25a, p.13). Rusų kronikose minimas Aleksandro Nevičio žentas Smolensko kunigaikštis Konstantinas Rostislavaitis, XIII a. devintame dešimtmetyje minimas ir Vitebsko kunigaikštis Mykolas, Konstantino sūnus, bet tiksliai nežinome, kas buvo jo tėvas.

[11] Dlugošas žodį suprato kaip Selenijos, o ne Golovo vyskupystę – tokia vyskupystė iš tiesų egzistavo nuo 1218 iki 1225 m.: LU, I, Nr. 43, 51, 52, 65, 219; Rusios (Ruthenensis) vyskupystė minima 1255 m.: LU, I, Nr. 282, st. 365. Saganovič, 'Infljanckija", p. 102–103 mano, kad tai turėtų būti Polocko vyskupystė.

[12] Mindaugo krikštas: žr. Nr. 1, paaiškinimą 2.

[13] **Daugavgryva**: žr. Nr. 5.

[14] **Popiežius Grigalius IX (Ugolino dei Conti)** (1227–1241) paskelbė naują teisės aktų rinkinį, pavadintą *Decretales*. Apie jo Livonijos politiką žr. Elm, 'Christi cultores', 166, 167, Maccarrone M., 'I papi e gli inizi della cristianizzazione della Livonia', *Gli inizi del cristianesimo*, 61, 66.

[15] Lenkų karalius Vladislovas: žr. Nr. 62, paaiškinimą 1.

[16] 1309 m. Gdanską užėmė Vokiečių ordino kariai: Labuda, Biskup, *Dzieje Zakonu*, 342–352.

74

[1] **Andrius Jurgaitis** (m. 1322 ar 1323) – Voluinės kunigaikštis, Vladimiro kunigaikščio Levo brolis. Jie buvo paskutinieji vietiniai Pietvakarių Rusios valdovai, kuriuos galbūt nužudė lietuviai apie 1322–1323 m. Apie jų santykius su Ordinu bei Mazovija žr. Šabuljdo F. M., *Zemli jugo-zapadnoj Rusi v sostave Velikogo*

Kniažestva Litiovskogo (Kijevas,1987), Włodarski B., *Polska i Ruś 1194–1340* (Varšuva,1966). Jų protėvis Danilas Romanaitis gavo karūną iš popiežiaus Inocento IV, o paskui atsisakė pereiti į katalikų tikėjimą, mėgino pritraukti Vidurio Europos specialistus į savo žemes, kad ištaisytų totorių puolimų padarytą žalą: PSRL, II, stlp. 826–827; 1309 m. jų tėvas Jurijus I pakvietė katalikų misiją, vėliau, gavęs Konstantinopolio skirtą metropolitą vietos bažnyčiai, atstūmė katalikus: Meyendorff, *Byzantium and the Rise of Russia. A Study of Byzantino-Russian relations in the fourteenth century* (Cambridge,1981) [dabar išleistas vertimas į rusų kalbą], 91–95. Žr. taip pat Kotljar N. F., 'Diplomatija galicko-volynskoj Rusi v XIII v', p. 121–129.

75

[1] Lenkų karalius Vladislovas: žr. Nr. 62, paaiškinimą 1.

[2] *coronam immarcess.: 1.Pet.* v.4 – aišku, čia kalbama apie pomirtinę šlovę, tačiau užsimenama, kad popiežius ketina Vladislovą karūnuoti.

[3] **Gervardas iš Lenčicos** – nuo 1300 m. Vloclaveko vyskupas, mirė 1323 m.: *Polski słownik biograficzny* VII, 408. Maciejewski I. *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa, biskupa wrocławskiego w latach 1300–1323* (Bydgoščius, 1996).

[4] Plg. šį tekstą su kitais 1319 m. mįslingais tekstais apie Vladislovo pretenzijas būti karūnuotam Lenkijos karaliumi: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, sud. F. Piekosiński II (Krokuva, 1886), Nr. 573–574; VMPL, Nr. 224; žr. Szczur S., 'Papiestwo awiniońskie wobec odrodzenego Królestwa Polskiegio w XIV wieku', *Europa środkowa i wschodnia w polityce Piastów*, sud. K. Zielińska-Melkowska (Torūnė,1997), 89–110.

76

[1] Žr. Nr. 73, paaiškinimą 1.

[2] *Dei Gratia* – apie šią formuluotę bei jos naudojimą LDK teritorijoje: žr. įvadą, p. xiv–xlvi.

[3] Atrodo, jog bajorų vaidmuo tariantis su valdovu buvo reikšmingesnis Pietvakarių Rusioje ir LDK negu Rytų Rusios kunigaikštystėse, ypač Maskvoje.

[4] *Voluinės Vladimiras*, Pietvakarių Rusios kunigaikštystė.

[5] **Jurijus Levaitis** – Haličo kunigaikštis (1301–1308).

[6] Plg. su 1323 m. gegužės mėn. paskelbtomis Gedimino sąlygomis.

77

[1] **Andrius Jurgaitis:** žr. Nr. 74, paaiškinimą 1.

[2] **Torūnė** – miestas ir tvirtovė prie Vyslos upės. Pirmąją privilegiją gavo 1233.XII.28.

78

[1] **Frydrichas:** žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

79

[1] **Danijos karalius Kristupas (Kristoferis) II** (1320–1326, 1330–1332) – Eriko V sūnus, Eriko VI brolis, pirmasis danų karalius, dar prieš karūnavimą sutikęs, kad valdys parlamento patariamas: Mohlin A., *Kristoffer II av Danmark. Förra delen Valdemarstiden* (Lundas,1980), 148–154, 195–300; apie skandinavų karalysčių padėtį XIV a. trečiame dešimtmetyje: žr. Ekdahl S., 'Die Skandinavischen Kõnigreiche zur Zeit Gedimins', *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sud. A. Bumblauskas ir R. Petrauskas (Vilnius,1999), 37–53.

[2] Paprastas pasisveikinimas, rodantis pamaldumą: plg. su popiežiaus kreipimusi į Gediminą: Nr. 36.

[3] Talino vyskupas yra danų pavaldinys; apie jo reikalus kurijoje žr. LU, II, Nr. 680, 681, 715, 716.

[4] Liudvikas Bavarietis: žr. Nr. 68, paaiškinimą 1.

[5] *Vacante imperio* – popiežius turėjo teisę prižiūrėti imperijos reikalus, kai imperatoriaus nebuvo.

[6] Popiežių siutina neteisėtas karaliaus arba imperatoriaus titulo naudojimas.

[7] Apie Liudviko veiksmus prieš popiežių Italijoje (Imperijos dalį, kaip ir vokiečių žemės): žr. Housley N., *The Italian crusades. The papal-Angevin alliance and the crusades against Christian lay powers 1252–1343* (Oksfordas,1982), antrasis skyrius.

[8] Atnaujinta teismų kova: Herde P., 'From Adolf of Nassau to Lewis of Bavaria, 1292–1347', *New Cambridge Medieval History*, VI, *c.1300–c.1415*, sud. M. Jones (Kembridžas, 2000), 537–542 ir ten pat, 999–1001, nurodytą literatūrą.

[9] 1323–1325 m. planuotos Kristupo dukters Margaretos ir Liudviko sūnaus Liudviko vedybos: *Diplomatarium Danicum*, II.9 (Kopenhaga,1946), Nr. 51 (p.34–38); 125 (p.96–97), 163 (p.121–122); Mažeika ir Rowell, '*Zelatores maximi*', 42–43.

[10] Žr. Nr. 36, paaiškinimą 1 ir 2. Šis reikalas atliktas kartu su misija pas Gediminą.

80

[1] **Liudvikas** IV: žr. Nr. 68, paaiškinimą 1.

[2] **Dytrichas iš Altenburgo:** žr. Nr. 68, paaiškinimą 2.

[3] 1337 m. gruodžio tekstas labiau tinka didžiajam magistrui, tebenorinčiam surasti kompromisą su popiežiumi: plg. su Benediktui XII nusiųsta propagandine literatūra. Kai jis taip norėjo, Liudvikas buvo pasiruošęs skandalų nekelti. Čia jis nemini naujosios Bažnyčios provincijos.

81

[1] **Vilhelmas iš Frimersheimo** – galbūt Swederio iš Frimersheimo sūnus, 1364–1385 m. jis ėjo Livonijos magistro pareigas; 1385 m. kovo mėn. jau buvo miręs. Kilęs iš Moers-Frimersheimo, 6 km į Pietvakarius nuo Dusburgo: žr. F–M, Nr.260, p.234–235; LU, II, 1017, 1033, 1041; III, 1056, 1080, 1097f, 1150, 1154, 1181, 1184, 1232; SRP, II, 85, 103.

[2] **Andreasas iš Štenbergo (Steinberg)** – gali būti kilęs iš Hildersheimo: žr. F–M, Nr. 837, p. 617–618; 1343 m. minimas kaip Ordino brolis Livonijoje; 1347–1349 m. – Windau (Ventspilio) komtūras; 1354–1375 m. – žemės maršalas. LU, II, 880, 881, 895, 964, 1041; III 895; SRP, II, 89, 92–5, 99, 101, 106.

[3] **Algirdas Gediminaitis** – Lietuvos didysis kunigaikštis (1345–1377).

[4] **Kęstutis Gediminaitis** – Trakų kunigaikštis, Lietuvos didysis kunigaikštis (1380–1382).

[5] Siguldos komtūras – 1361 m. tas pareigas ėjo Vilhelmas iš Horsto: F–M, 442.

[6] Mintaujos komtūras – 1349 m. šias pareigas ėjo Hildebrandas iš Lenthe: F–M, 543.

[7] Duobelės komtūras – 1376 m. šias pareigas ėjo Dytrichas Holtenas: F–M, 434.

[8] Rygos komtūro pavaduotojas – nežinomas asmuo; 1365 m. pilies komtūro pareigas ėjo Dytrichas Freitagas: F–M, 246.

[9] Vitebsko kunigaikštis Voldemaras Algirdaitis mirė 1398 m. (arba vėliau); 1384–1396 m. buvo Kijevo kunigaikštis: žr. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia*, 81–84 (of Kiev):

[8] **Videniškės** – pilis į pietryčius nuo Utenos.

[9] Prieš sulaužant susitarimą reikia informuoti kitą susitarusią pusę apie savo ketinimus: plg. Nr. 25. Dviejų savaičių tarpsnis tarp sutarties galiojimo pabaigos ir karo atnaujinimo šiose srityse.

82

[1] Mindaugo krikštas: žr. Nr. 1.

[2] Architektas N. Kitkauskas teigė suradęs Mindaugo laikų katedrą Vilniuje – idem, *Vilniaus arkikatedros požemiai* (Vilnius, 1994). Archeologai nevienodai vertina šios teiginius. G. Vaitkevičius įtikinamai peržiūri šią problemą – Vaitkevičius G., Katalynas K. 'Vilnius XIII amžiuje, mitai ir faktai', *Kultūros paminklai*, 6 (2000), 212–219; žr. Gudavičius, *Mindaugas*, 160–161.

[3] **Syberto** – karalienės kunigas.

[4] Mindaugo privilegijos, jų svarba bei autentiškumas aptariami Maleczyński K., 'W sprawie autentyczności dokumentów endoga za lat 1253–1261', *Ateneum Wileńskie*, 11 (1936), 1–56, Gudavičius, *Mindaugas*, 262 ir kt.

[5] Neaišku, apie kurį laikotarpį čia kalbama, 1251–1261 m. ar 1253–1261 m.

[6] Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas (apie 1316–1341/1342).

[7] 1326 m. Gardino ir Pskovo kunigaikštis Dovydas užpuolė Brandenburgą: žr. Nr. 62.

[8] Lietuvos didysis kunigaikštis (1377–1434) ir Lenkijos karalius (1386–1434) Jogaila Vladislovas II.

[9] Vilniuje stačiatikių buvo daugiau negu katalikų net ir XVI a. pradžioje. Vokiečių ordinas jų nelaikė krikščionimis, todėl tęsė karo veiksmus.

83

[1] Petro Dusburgiečio kronika: *Chronica terrae Prussiae*, *SRP*, I (Leipcigas, 1861, Frankfurtas prie Maino, 1965), 3–219; Batūra R., *Petras Dusburgietis, Prūsijos žemės kronika* (Vilnius, 1985), Matuzova V. I., *Petr iz Duzberga, Kronika prusskoj zemli* (Maskva, 1997); *Die Peters von Dusburg Chronik des Preussenlandes*, sud., išvertė į vok. k. K. Scholtz ir D. Wojtecki [*Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters* XXV (Darmštatas, 1984). Petras buvo nyderlandų kilmės Vokiečių ordino kunigas.

[2] Misija čia traktuojama kaip Rygos, ypač jos arkivyskupo Frydricho, iniciatyva. Gediminas tituluojamas taip pat, kaip popiežiaus bei paties Gedimino laiškuose.

[3] 1324 m. rugsėjo mėn.

[4] Žr. Nr. 44.

[5] Atvykimas į Vilnių – 1324.XI.3, išvykimas – 1323.11; legatų pasiuntinių pranešimas apie savo misiją: žr. Nr. 54.

[6] Gal tai Lesė, kuris 1326 m. kovo mėn. misijoje kalba karaliaus lūpomis – „ex corde regis loquor"; neaišku, ar žodžiai „secundum post regem" yra Biblijos citata, ar tik paprasta frazė: *Est.* xiii.3;xvi.11.

[7] Plg. su popiežiaus legatų pasiuntinių pranešimu apie apsilankymą Vilniuje – Nr. 54.

[8] Gediminas buvo paprašęs vienuolių skelbti jo laiškus per pamonas – žr. Nr. 21.

[9] Petras nerašo, ką veikė popiežiaus legatai tarp 1324 m. lapkričio pabaigos bei savo išvykimo 1325 m. gegužės mėnesį. Žinome, jog 1325 m. per Velykas bent vienas jų buvo Rygoje. Gal kitas nuvažiavo į Daniją?

[10] Annales expeditiales, žinios, paimtos iš Petro Dusburgiečio kronikos. Čia pateiktos vaizdumui: žr. Labuda G., „Zu den Quellen der „Preussische Chronik" Peters von Dusburg", *der Deutschordenstaat Preussen in der polnischen Geschichtsschreibung der Gegenwart*", sud. U. Arnold ir M. Biskup, *Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, xxx (1982), 147–149.

[11] Mikalojus iš Jerošino: Helm K., Ziesemer W., *Die Literatur des Deutchen Ritterordens. Giessener Beitrage zur Deutschen Philologie*, xciv (1951), 151–161; Johannson E., *Die Deutschordenschronik des Nicolaus von Jeroschin. Lunder Germanistische Forschungen*, xxxvi (1964), 9–35.

[12] Šis pasakojimas skiriasi nuo Petro teksto, nors apskritai Jerošiniečio darbas yra Dusburgiečio kronikos vertimas.

[13] Neaiškus Dusburgiečio tekstas skatina vertėją kalbėti apie du lietuvių valdovus, užuot kalbėjus apie vieną rusų ir lietuvių valdovą.

[14] Sembos kanauninkas: Epitome Gestorum, 1348 m. kompiliacija, besiremianti Dusburgiečio kronika: SRP, I, 272–290.

[15] *in gemachtir lügge* – melai reiškia ne „suklastotus laiškus", bet „melagingas kalbas"; Jerošinietis mini laiškus, siųstus karaliaus vardu *(sub nomine regis)*, t.y . jo įsakymu (kitame tekste sakoma arkivyskupui procurante), o ne imitacijas?

[16] **Dytmaras iš Liubeko** – pranciškonas, Liubeko kronikininkas, jo vokiečių kalba rašytas veikalas išspausdintas SRP, III, 57–239.

[17] Frydrichas: žr. Nr. 5, paaiškinimą 1.

[18] Plg. Nr. 54; Gediminas „aštrių kalavijų" nemini, tačiau prasmė yra ta pati.

[19] **Hermanas Vartbergiškis:** Livonijos kronika, sudaryta tarp 1356 ir 1378 m., spausdinta SRP, II, 9–116; nepilnas vertimas į lietuvių kalbą: *Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, Livonijos kronikos*, vert. J. Jurginis (Vilnius,1991), 154–208.

[20] Už viską atsakingi Rygos 'blogiukai', taip mano ir Dusburgietis.

[21] Žr. Nr. 36, 42, 54.

[22] Priversti tartis su lietuviais. Tai – Ordino pozicija, tačiau tokios jėgos iš lietuvių pusės nematyti derybų dokumentuose arba livoniečių įvykių aprašymuose.

[23] 1326.II.10–III.11 Gardino valdovo Dovydo kariai kartu su lenkų sąjungininkais užpuola Brandenburgą: žr. PD, 193; Rowell, *Lithuania Ascending*, 234–235; to paties, 'Swords for sale? An aspect of Lithuanian diplomacy 1326–1342', *Lituanistika*, 1997. Gal čia atsispindi 1331 m. Ordino propagandiniai šūkiai? Plg. Nr. 64, 65.

[24] **Jonas Vinterturietis** – šveicarų pranciškonas, rašė savo kroniką iki 1348 m.: *Die Chronik Johanns von Winterthur*, sud. F. Baethgen [*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum germanicarum, n.s.* III] (Berlynas,1924).

[25] Plg. Nr. 54.

[26] Apie arkivyskupą Frydrichą bei jo bylą prieš Ordiną: žr. Nr. 9, paaiškinimą 15.

[27] Lenkų karalius Kazimieras III (Didysis) 1340 m. užėmė Lvovą ir Pietvakarių Rusios kunigaikštystes: žr. Paszkiewicz H., *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego* (Varšuva,1925); Wyrozumski J., *Kazimierz Wielki* (Vroclavas–Varšuva–Krokuva–Gdanskas–Lodzė,1986), 71–101.

[28] T. y. Kujavijos bei Dobrynės žemes: Ioannis Dlugossi [Jono Dlugošo] *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, liber ix*, sud. D. Turkowska ir kt. (Varšuva,1978), 227–228, – 1343 m. įvykiai ir komentaras.

[29] Ar turime suprasti, kad „devynis" yra klaida (Gediminas turėjo 7 sūnus), ar tuos 1348 m. dar gyvus Gedimino vaikus?

Summary

If the historian were to ignore Horace's injunction and begin his account *in medias res*, he could do little better than to direct the attention of a reader desirous to learn the early history of Lithuanian political development to the reign and person of Grand Duke Gediminas (ca. 1315 – ca. 1342). Gediminas was not among the first grand dukes – that honour falls to Živinbudas (fl. 1219) and the clan of Dausprungas (d. c. 1219) and Mindaugas (c. 1238–63), – nor was he the first of his line; his father Pukuveras (d. 1295), his uncle Butigeidas (fl. 1289) and his brother Vytenis (c. 1295 – c. 1315) were rulers before him of the house which now bears the name of Gediminas (or his grandson Jogaila). He is not the actuarial mark by which the policy of later rulers came to be measured – that role falls to his other illustrious grandson, Vytautas Kęstutaitis, whose reign (1392–1430) ended 'time immemorial' in the country's law. Nevertheless, take Gediminas out of the Grand Duchy's development and the history of Lithuania (and western Rus') becomes a nonsense; he is Henry II to Vytautas's Richard Lionheart. His reign marks the consolidation and furtherance of Lithuanian expansion into western Rus' and the first sustained Lithuanian involvement in Polish politics. Gediminas's relations with the Teutonic Order involved not only conflict and cooperation with regional powers but also diplomatic solutions through the mediation of the Holy See. He, together with his son Algirdas (1345–77), is the firm link between the turbulent development of thirteenth-century Lithuania and the emergence of the Grand Duchy of Lithuania onto the international stage. Although the sixteenth-century Vilnius poet Radvanas was chronologically removed from Gediminas, and the French bard Guillaume de Machaut distant from him geographically, the work of these two very different authors reflects the basis of all histories of the grand duke – the occupation of western Rus', a steady conflict *aequo marte* with the Teutonic Order and the matter of Lithuanian conversion to (eventually, Roman) Christianity. These subjects inform the content of most of the documents in this collection.

I. Grand Duchy of Lithuania

The Grand Duchy of Lithuania developed in the quadrant bounded by the rivers Dvina and Nemunas in the early thirteenth century with its epicentre south and east of the Nemunas (see Map 2). This development was neither accidental nor predestined but the result of specific factors (internal political and economic consolidation, demographic viability, interaction with external forces[1], notably the mercantile and military colonists in "Livonia", military strength sufficient

[1] 'Interaction with external forces' is a deliberate reformulation of the rather worn (and inaccurate) cliché: 'unity in the face of a common enemy'. A common enemy is as likely to find division as he is unity in his opponent: noone will deny that Germany was a common enemy of all France in 1940, and yet France divided – H. Schulze, *Staat und Nation in der europäischen Geschichte* (Munich, 1995), 132.

to maintain a prince even in the face of internal and external rivals) which gelled in the second quarter of the thirteenth century[2].

The agricultural and mercantile communities which had formed earlier in the western areas of the territory known today as Lithuania in the first millennium A. D. and which are revealed by archaeological investigations and a very meagre assortment of written sources, did not survive long after the Viking Age[3]. If we are to accept that ca. 1009 a Lithuania existed as an entity, however insignificant, definable by its neighbours (in Poland and Rus') and possessing at least one powerful chieftain, we must conclude that internal and external conditions were not such as could sustain the development of a viable, broad political community ('state') at that time. The dynamics of the Saxon, Polish and Rus'ian worlds were overstretched and the Baltic political establishments were at best merely embryonic[4]. This 'Litva' of Catholic hagiography and Orthodox chronography was isolated and her economic foundation unsure. The imperial mission sponsored by Otto III and exploited by Bolesław Krzywousty through the preaching of SS Wojciech–Adalbert and Bruno was spread too thinly to take effect – eleventh-century Poland was not strong enough to carry out such an ambitious foreign policy and Kievan Rus' was alternately hostile to her northern neighbours, or internally too divided to influence them. When we ask why the south-eastern Lithuanian territories came to form the heart of a thriving polity in the thirteenth century, we find international conditions similar to those of tenth-century Europe but on a much firmer basis, with rather more solid central European powers attempting consciously to take on the mantle of previous Piast and Premyslid kings and Hunnish heroes – including involvement in a renewed version of the Adalbertian mission[5].

The last decade of the twelfth century saw the end of Baltic isolation from western Europe and a change in the Baltic peoples' relationship with their east-Slavonic neighbours. The arrival of Danish and north German merchants and the military orders in Estonia and Livonia sharpened competition for control of the rich Dvina trade routes. Weak political organisation in Rus', compounded further by the effects of Tatar invasions, opened the Polotsk–Vitebsk–Smolensk trade to occupation and/or alliance rather than temporary plunder by those duchies' stronger Lithuanian neighbours.

Lithuanian political leaders began to develop a new political strategy in the early thirteenth century, spurred on by new opportunities for communication and exchange with their old and new neighbours. Mindaugas as grand duke and later king opened commercial and politico-religious contacts with the new masters of Livonia and sought a close alliance with south-west Rus',

[2] "Belated growth", a phrase developed by Soviet scholarship (cf. J. Jurginis, "Pričiny pozdnego rasprostranenija christijanstva v Pribaltike", *XIII Meždunarodnyi kongress istoričeskich nauk, Moskva 13–16 avgusta 1970 g.* (Moscow, 1973), 139–51) is potentially a fundamentally ahistorical concept. If we cannot smother the idea that history is a train which may arrive late at certain stations (states), we must recognise that its track is rather more circular than linear and that there is no established timetable by which to praise the 'early' and curse the 'late'.

[3] V. Žulkus, "Baltų visuomenė ankstyvesniais viduramžiais", *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, ed. Z. Kiaupa *et al.* (Vilnius, 1997), 13–30.

[4] *Povest' Vremennykh Let*, ed. D.S. Likhachev, I (Moscow–Leningrad, 1950), p. 103, s. a. 1040: "Iaroslav idie na Litvu"; Annales Quedlinburgenses s. a. 1009: 'in confinio Rusciae et Lituae', *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores,* III, ed. G. H. Pertz, 80; Adalbertian mission: H. Łowmiański, *Początki Polski* IV (Warsaw, 1970); B. Gierlach, *Początki Chrześcijaństwa w Polsce* (Warsaw, 1988); *Święty Wojciech w tradycji i kulturze europejskiej*, ed. K. Śmigiela (Gniezno, 1992).

[5] Otakar and Prussia: A. Šapoka, "Premyslo (Ottakaro) II žygiai į Prūsus", *Praeitis* III (Kaunas, 1940; Vilnius, 1991), 4–31.

whose prosperity was being restored in the wake of the Tatar invasions by the Romanovichi with the help of western settlers and tradesmen[6]. By the end of the century, when Galich–Volyn' was more closely linked with Polish, Hungarian and Teutonic commerce, Lithuanian rulers – Traidenis, Pukuveras, Vytenis established close contact with the citizens and clerics of Riga, forming a military and commercial alliance with them against the influence of the Teutonic Order. As part of this compact, conversion to Christianity was often mooted, but never carried further than outline plan stage, except in the shortlived case of Mindaugas[7]. Meanwhile, Polotsk, which was governed by a Lithuanian prince for a time in the 1260s, was conquered finally before Gediminas' reign. A date of c. 1307 is offered by some sources, albeit without any indication of where this date is attested. The main difference between the Letts, Estonians, Curonians and Livs and the Lithuanians lies not perhaps in the forests and bogs of the latter (the terrain of the whole region was similar and played its part in hampering sustained military actions) – but in the fact that the former did not develop a political/ community structure strong enough to support an active role in relations with their neighbours. For example, unlike the Lithuanians, they did not manage to overrun Rus'ian lands, but were in part subject to them.

The reign of Gediminas represents a period of consolidation, the implementation and more careful tuning of demarches attempted by rulers from various houses from the mid-thirteenth century. He appears to be aware of continuing a tradition which stretched back at least as far as Mindaugas. One can see similarities between his actions and those of the thirteenth-century king, as well as stark differences. Mindaugas, who managed to keep just barely ahead of his local rivals through a serious of ruthless conflicts, was inferior to his Catholic enemies in potential, as is indicated most eloquently by the donations of land he made to the Order. Gediminas, however, seems to have felt no need to promise land in return for baptism; on the contrary, he invited settlers to come to him rather than to Prussia, and he did not promise land – or any other concession – to the Master at all[8]. His reign marks a period of progressive expansion into Slavonic territories through war and consolidation of those holdings through diplomacy – by a series of alliances with the local competitors of his main rival neighbours and a network of strategic dynastic marriages. He investigated the possibilities of ecclesiastical support in both east and west and attempted to build up his land's political economy by inviting qualified immigration and mercantile exchange, pursiung initatiatives proposed by earlier grand dukes and put into practice by his neighbours in south-west Rus', Poland and the Teutonic *Ordensstaat*. Vilnius was confirmed as more than merely a mercantile empot on the north-south route but mistress of that axis's political dynamo.

The reign of Gediminas marks the consolidation of Lithuanian expansion into (or in the phrase so beloved of Soviet authors describing the actions of the Teutonic Order, 'aggression against') western Rus'. Gediminas maintained control of Polotsk and Vitebsk, Novgorodok and Grodno, which

[6] South West Rus': M. Hrushevsky, *Istoria Ukraini–Rusi* II (New York, 1954), 471–2; *Boleslav'-Iurii II. Sbornik materialov i issledovanij* (St Petersburg, 1907), 77–9, 150–1.

[7] J. Jakštas, "Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu", *Senovė* II (1936), 3–59; S. C. Rowell, *Lithuania Ascending. A pagan empire in east-central Europe 1295–1345* (Cambridge, 1994), 51–9; R. Varakauskas, *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.* (Vilnius, 1982), 244–68. Most recently – E. Gudavičius, *Mindaugas* (Vilnius, 1998), 241–81.

[8] K. Maleczyński, "W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga za lat 1253–61", *Ateneum Wileńskie* XI (1936), 1–56; Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties* (Rome, 1978; Vilnius, 1991).

had been overrun by the Lithuanians in the previous century and gradually (in the case of the northern towns) brought under more permanent control. He attacked Kiev[9] and sent his second in command, the governor of Grodno, to be prince, that is military commander, of Pskov. His dynastic and political alliance with the princes of Tver' strengthened his Rus'ian ambitions. Under Gediminas the grand duchy was in the hands of one ruler and his kin. The country's main axis remained the Dvina–Nemunas trade line coming from the north and the east. The western Nemunas and Žemaitija were not as yet fitted comfortably into the Grand Duchy active economic politics – these areas were still largely a war zone where normal development such as we find it in the fifteenth century was severely hampered by constant war with the Teutonic Order. In 1358 Algirdas proposed, half in jest, that the Teutonic Order surrender to him territories from the River Lyna north of Mazovia as far as the Dvina, thereby completing Lithuanian control of the Dvina–Rus' trade route, leaving the Order a toehold in western Prussia and Estonia and suggesting a transfer to the Tatar frontier zone[10].

The heart of the land is Vilnius and the area to the south and east of the Nemunas. Gediminas is credited by the Second Redaction of the Lithuanian Chronicle (and all subsequent historians) with having founded the city. This is historically inaccurate, as the archaeological evidence shows, and there is every probability that Vilnius was one of the main centres of the thirteenth-century Lithuanian polity. The fact that the first surviving dated documentary evidence of a court at Vilnius comes from Gediminas's letter of January 25 1323, is no indicator of the foundation of the town itself. What the chronicler's story aims to persuade us is that Gediminas was connected closely with Vilnius and that this is the grand-ducal heartland – just as all manner of fifteenth-century gentry are portrayed as being of equal standing with the grand duke and in control of the more western districts of the realm. The same chronicle also stresses the role of this prince in extending Lithuanian control of Rus'.

The Orthodox Church formed an indelible part of the new empire in Rus' which Gediminas (like his brother before him, probably) sought to exploit. The Orthodox church in ex-Kievan Rus', if one may speak of the principalities of Polotsk (cum Vitebsk), Grodno, Novgorodok and the like in this way, offered the Lithuanian hegemony an asset comparable with that presented to the Frankish overlords of ex-Roman Gaul by the western Catholic Church, viz. an established and potentially viable apparatus already *in situ* which represented what could pass for stability in a conquered region. The new political apparatus thereby gains a locally accepted establishment into which, virus-like it may insinuate itself and which, given time, it may transform (and be transformed itself). It is desirable that this apparatus should look to the rising local secular power for the defence of regional stability rather than to an even more distant outside force (in the Lithuanian case, the Grand Duchy of Vladimir). In this case we see the bishops of Polotsk as preservers of

[9] This point is not completely uncontroversial, given the nature of the Lithuanian chronicle evidence which records the Kievan campaigns. However, collateral sources seem to confirm the chronicle's basic authenticity – Rowell, *Lithuania Ascending*, 94–111.

[10] SRP II, 80. R. Mažeika, points out in her "The relations of Grand Prince Algirdas with eastern and western Christians", *La cristianizzazione della Lituania* (Vatican City, 1989), 68 f. that the grand duke's action was hardly likely to be acceptable to the Order. Algirdas's policy is not "Baltic unity" (discussed but not dismissed in A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino* (Klaipėda, 1996), 83–7), so much as complete mastery of the jugular Dvina commercial artery, indeed the same as his claim that the "whole of Rus'" should belong to him.

Polotian tradition accepting the protection of Vytenis and Gediminas in general [7, 69] and in particular in commercial policy. This interpretation of Orthodox collaboration with the pagan grand dukes is not to lend the least support to the notion that Christianity itself was essential to state formation – both Catholic and Orthodox worlds transferred the Christianised fruits of pagan Roman statehood to the barbarian kingdoms of Christendom. The activity of bishops in these spheres reflects the weakness of both the old and new secular apparati and the need for mutual support. The Orthodox policy of Gediminas and Algirdas was directed at preserving the stability of the Rus'ian lands of the Grand Duchy. Gediminas took advantage of the weakness of Vladimir (encouraged by increasingly vicious competition between the rival princes of Tver' and Moscow) to attempt to appropriate the Metropolitanate of Rus'. In the Lithuanian protectorate of Pskov the cult of a local saint of Lithuanian extraction was promoted vigorously during the early fourteenth century to the detriment of other possible heroes – the Vladimirian, Aleksandr Nevsky and the local, Vsevolod-Gavriil[11]. From the Byzantine point of view the Lithuanian ecclesiastical province, Litvada, was a minor irregularity which could be overruled when opportunity arose. The Metropolitanate of the Lithuanians became a textbook example of the niceties of canon law [11]. Of course, closer relations with Byzantium could also influence the interest of Rome in Lithuania and the first response of the Avignon bureaucracy to attempts to launch a Lithuanian mission in 1324 reveal a certain confusion over the religious affiliation of Lithuania, for the main body of the preliminary papal letters concerning Gediminas's overture is taken verbatim from a 1323 bull issued to the Serbian king, Stefan Uroš, who in 1323 was attempting to blackmail concessions from Constantinople [41][12].

The Gediminids learned quickly to reap the benefits of their position astride the major land trade routes between Poland/Prussia and Rus' which ran through north-south through the eastern lands of their domain. They formed military and commercial alliances with Catholic principalities in order to support their war effort. They established close bonds of kinship with Mazovian and Tverite princes whilst forming temporary alliances with the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Vladimir (which more often than not came to mean 'Moscow' after the late 1320s). Whilst the Russian chronicle sources reflect the growth of the Grand Duchy into the western heartlands of what had once been Kievan Rus', the documentary record represented by the texts in this collection are intended to illustrate the dynamics of Lithuanian intercourse with the Catholic world. Central to the collection are the documents which Grand Duke Gediminas sent to western European merchants and missionaries (including the Holy See itself) in the 1320s.

II. The Correspondence of Gediminas

The surviving letters issued by Gediminas between 1322 and 1324 and texts concerned with his western policy in those years which record the grand duke's words (a report by his representative Lesse in 1326 and a report on their mission to Vilnius written in November 1324 by the envoys of the papal legates) are a very valuable source for the political, social history of Lithuania in the first half of the fourteenth century. They are not literature, except in an extremely broad interpretation of that term, nor are they purely "Lithuanian". They are not even conceptually original

[11] S. C. Rowell, "Between Lithuania and Rus': Dovmont-Timofey of Pskov, his life and cult", *Oxford Slavonic Papers*, n. s. XXV (1992), 1–33.

[12] On east-west balance, see M. Giedroyć, "The arrival of Christianity in Lithuania...", *Oxford Slavonic Papers* n. s. XVIII (1985), 1–30; XX (1987), 1–33; XXII (1989), 34–57.

(except in the narrowest Baltic context). They are official documents authored by Gediminas whose words were translated to a German scribe by an interpreter and written down in Latin alongside terms familiar to the scribes from their own society. As a result of this process, they contain phrases which fit quotations of Gediminas's words, as these are recorded in other contemporary documents, in addition to technical formulae. The invitation to merchants fits the style of offers made earlier or at the same time by other central and eastern European rulers from Bohemia and Poland to Galich and the Balkan Slav kingdoms [**75**, **76**]. They also reflect contemporary political clichés whose colour has faded to our eyes. Philosophical references to papal and imperial political pretensions are lost on most readers, including professional historians. Thus, the correspondence may safely be regarded as the fourteenth century equivalent of a proposal for inclusion in some international political. economic, ideological and military programme.

1. The first letter of Gediminas to Pope John XXII, ?1322 [14]

An undated extract from this latter was copied by the scribes of the Teutonic Order along with excerpts from two other *appellationes contra Ordinem* which were made in 1325 and 1329. These texts are published in the second volumes of the *Preussisches* and *Liv-Est-und Kurländisches Urkundenbuch*[13]. The manuscript of this legal roll survives in the Order's Königsberg Archive which is now in Berlin. That this was the first letter to *reach* the Pope is clear from the *verbatim* quotation John makes from it in his letters to his envoys and Gediminas in June 1324 [cf. **14** and **41**]. It may be dated to summer 1322, since in January 1323 Gediminas refers to having received a preliminary response to this letter **[16]**. Travelling time from Vilnius to Avignon varied from three months under good conditions to five or six months during periods of difficulty. It is not impossible for a messenger to have travelled to the Curia and back in half a year[14]. The hypothesis which dates this letter to summer 1322 fits data from the Prussian chronicle record. The war with the Order revived in March of that year and the primary stated intention after the indictment of the Order is to bring papal legates with the archbishop of Riga to Lithuania to make peace: *pro facienda pace ac terminis disponendis*[15]. A Rigan letter dated November 29 [1322] refers to the successful conclusion of the archbishop of Riga's case at the Curia, which texts concerning the prelate's procuratorial arrangements would also date to summer 1322 [**78**].

Gediminas provides an outline history of Christianity in Lithuania from the time of Mindaugas, the duke who was baptised through the good offices of the Livonian branch of the Teutonic Order and crowned king in 1253 by a papal representative, to the reign of Vytenis who dealt with the

[13] LU II, Nr. 711, col.195–201, regest – PU II, Nr. 501, p. 341 (March–May 1325): in the presence of Bishop Engelbert of Dorpat, Johannes de Elbing, o. t., proctor and syndic of the Master of Livonia, answers allegations made against the Order by Canon Johannes de Warendorp of Dorpat. The case opened at Dünamünde on March 11 1325 (when the papal legates were still in the province) to discuss whether the Order owes service, obedience and subjection to the local ordinary; papal exemption from such duties must be demonstrated within nine weeks, but the Grand Master refuses to submit the relevant documentation and the bishop is declared to have no authority in Riga, which is outside his see. PU II, Nr. 652, p. 435–6 (June 17 1329): at Rehden bishops Otto of Culm and Rudolf of Pomezania, dignitaries of the Culm territory and the Grand Master meet in the presence of a notary to discuss Polish reports to the Holy See that the Order should collect 2,000 gold florins annually in Peter's Pence. The clerics say that the tax has never been collected in Culm and urge non-payment, against the advice of the bishop of Culm.

[14] The papal legates left Avignon in June 1324 and arrived in Riga on September 22. The bishop of Ösel complained in 1333 that difficult conditions made a journey to the curia last "v vel vj menses" – LU VI, No. 2800, col. 104.

[15] PD, 187–8.

Rigans and Saxon Franciscans in 1312. He exaggerates the number of converts made in Mindaugas's time, claiming falsely that the king was converted along with his whole realm. Gediminas blames the Order for Mindaugas's apostasy in 1261, but this is a very questionable interpretation – which ignores certain developments within the Grand Duchy itself (his competitors within his clan and in Žemaitija). Gediminas describes how the Order has ravaged the archdiocese of Riga, killing certain clerics, whom he names. By contrast, the grand duke portrays the state of the church in Lithuania in a very rosy light. Gediminas refers to the destruction of a church in Novgorodok by the Knights but fails to add that the whole town was burned down in 1314, not the church in particular[16]. Gediminas only attacks others to defend himself, as, he says, do Christian princes. He promses to obey the pope as other Christian kings do (an irony not lost on John XXII), as long as he has nothing to do with "those torturers", the Master and Brethren of the Order. Finally, he requests the pope to send the archbishop of Riga to settle territorial disputes and make peace.
This letter is legalistic propaganda against the Order and suits Lithuanian attentions. There is no reason to suppose that it is a Rigan fabrication. It highlights Lithuano–Rigan cooperation and although the Rigan case might have been advanced by this additional complaint, the Rigan charges mirrored here are common to indictments brought against the Order by other parties. Forstreuter notes that there are no direct parallels here with Rigan documents of the same period[17].

2. The letter to Lübeck, Stralsund, Bremen, Magdeburg, Cologne and cities as far as Rome, January 25 1323 [16]

This letter survives in a contemporary copy preserved in the Rigan city archive. It seems that the Rigans copied Gediminas's original and then, in accordance with instructions in the letter, attempted to forward it to other towns. En route it was destroyed and no other copy exists[18]. The letter is an invitation to settlers, merchants, artisans, soldiers, farmers and their spiritual guides to come to Lithuania. It was intended for a wide European audience (*usque Romam*), even though German cities are mentioned first. The very phrase *usque Romam* is used in Russian texts of this period to cover the furthest outposts of Christian civilisation; it is not an exact reference to the seat of the Bishop of Rome, which Gediminas knew to be now at Avignon[19]. Gediminas writes how, having written to the Pope and received a response, he expects the imminent arrival of papal envoys for whom he begs assistance from towns along their route to Lithuania. He describes recent church-building programmes in his country and the welcome he extends to Franciscans and Dominicans. All clergy are welcome except those who sell their convents as forts – a reference to the Cistercian sale of Dünamünde to the Teutonic Order in 1305, as a result of which the Knights were able to block Rigan access to the sea at will[20]. Settlers are offered very reasonable (and traditional) terms in Lithuania – ten years' freedom from certain import, export and tithe

[16] PD, 180–1.

[17] K. Forstreuter, "Die Bekehrung Gediminas und der Deutsche Orden", *Altpreußische Forschungen*, V (1928), 258.

[18] See Nr. 54.

[19] E. Morini, "The orient and Rome: pilgrimages and pious visits between the ninth and the eleventh century", *Harvard Ukrainian Studies* XII/XIII (1988/1989), 850–1.

[20] A. Seraphim, *Das Zeugenverhör des Francisus de Moliano (1312). Quellen zur Geschichte des Deutschen Ordens* (Königsberg, 1912), 126; this sale had been investigated by John XXII in 1318 – LU II, No. 663.

duties and the right for the *commune vulgus* to live under Rigan law, or any other if a better can be found. The letter ends with a plea to copy the text, post it on church doors and then send the original onto the next city. Given his use of the Church as a means of advertising his offer and assuring foreigners that coming to Lithuania will not cut them off from the Sacraments, it is hardly surprising that Gediminas should dwell a little on his attitude to the church. The concessions made here could have been made only by Gediminas. They reflect similar measures taken by the Order, the king and dukes of Poland and the princes of south-west Rus'[21].

The reference the letter contains to Gediminas's familiarity with the papal response to his request has made some historians doubt its authenticity – for no such response survives on parchment nor does the Pope make any reference to an earlier correspondence when he makes his self-confessed late reply to the grand duke in June 1324. However, messages may be carried easily enough by mouth and there is no reason to doubt Gediminas or his letter in this respect.

The date of the letter is clear enough from the text, although this too has caused some doubt recently during misguided entanglements with pre-war polemics. The argument that it is "absurd" to send a similar letter five months later (the letters of May 26 1323) and that the delay between the sending of these letters and the papal reply is too long is in itself no less 'absurd'. There is clear evidence in May of destroyed correspondence and the pope himself feels it meet to apologise for ignoring the Lithuanian demarche. Nikžentaitis's ingenious proposal to date the January letter to 1324 by suggesting a difference in calendar (a March not a December or January year) is unnecessary and, given the present state of documentary evidence, unsubstantiable[22]. It seems clear enough that the Livonians and the Teutonic Order used the *annus nativitatis* by 1300 (see below, p. ooo) and this would influence their Lithuanian protegés/foes, especially given the involvement of German friars in the writing of the letters. More importantly the January letter makes no mention of the Treaty of Vilnius (October 1323) which is the culmination of the desire expressed in the letters of January and May to conclude a peace with the Christians of the North. In addition to military matters, the Treaty of Vilnius also guarantees free movement of trade, the right to abide by Rigan Law [25, 51].

The letter survives in a Rigan copy not because it was a malevolent Livonian fabrication but because that is how far it got and where it has survived the ravages of time. In the May letters which repeat the same conditions Gediminas complains of the breaking of his seal on another letter and in 1324 the Rigans themselves explain to the council of Lübeck that they had posted letters to the city the previous summer because Gediminas's own envoys had been maltreated. In the report made by the papal legates' envoys to their masters in November 1324, the emissaries report how a certain letter from Gediminas to the Curia had been destroyed along with its seal. These mutually independent references and hints to destroyed seals and letters, which first appear in May 1323, do not feature in the January text.

[21] Order – C. Higounet, *Die deutsche Ostsiedlung im Mittelalter* (Munich, 1990), 218–47; M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka, społeczeństwo, państwo, ideologia* (Gdańsk, 1986), 189–201, 288–315; Poland – H. Samsonowicz, *Miejsce Polski w Europie* (Warsaw, 1995), 41–68; idem, "Szlak bałtycko-czarnomorskie w XIII–XIV w.", *Balticum* (Toruń, 1992), 285–90; idem and M. Bogucka, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedbiorowej* (Wrocław,1984); south-west Rus' – below Nr. 77, 78. I. P. Krip'iakevich, *Galits'ko-volins'kie kniazivstvo* (Kiev, 1984).

[22] A. Nikžentaitis, "Dėl Gedimino laiškų autentiškumo (1. Gedimino laiškai Hanzos miestams)", *LMADA* CI (1987:4), 96.

3. Letters of May 26 1323 as preserved in a transcript made in July of that year [21]

On May 26 Gediminas issued a series of three letters to the Dominicans in Saxony, the citizenry of Lübeck, Rostock, Stralsund, Greifswald, Stettin and Gotland and to the Franciscans of the Saxon custodies. All three missives reached their intended destinations. However, the originals of these letters no longer survive. We have only a notarial copy (see below, p. ooo) made at Lübeck by John of Bremen on July 18 1323 at the request of an international gathering of burghers, religious and merchants summoned to discuss the Lithuanian ruler's intention.

Only one copy of this transcript survives – in Berlin, GSPK, OBA 524–527 (formerly: LS Schieblade XI. 17); a second copy was extant at Lübeck until the end of World War Two. The text published from this by Dreyer in 1761 is the same as that in Berlin. Until the end of the sixteenth century, a third copy was probably held by the bishops of Curland and Reval, as is indicated by a confused note in a late sixteenth-century register [59].

In his letter to the Saxon Dominicans Gediminas relates how he has approached the pope and now awaits the arrival of the latter's legates with great fear and trembling. He is ready to comply with the pope's wishes, *domino Jhesu Christo annuente*. He stresses his desire to protect church laws, honour the clergy and foster worship of God. Having completed this introductory act of assurance, Gediminas repeats exactly the invitations to soldiers, farmers, merchants, artisans and clergy which he had made in January. However, unlike in his January letter, here he adds a caveat concerning the destruction of his seal: "licet cruciferi huius negotii causa presecripti sigillum nostrum in contumeliam nostram igne cremaverunt, videbitur, ut a Deo inceptum exstinguerunt. . . ". Addressing the good burghers of Saxony, the grand duke notes how Christ is the celestial king and that under Him Gediminas holds supreme power in Lithuania to *precipere et imperare, perdere et salvare, claudere et reserare*. Thus, the grand duke inspires confidence in his promises whilst appropriating the fashionable rhetoric of papal power[23]. He recalls past mercantile routes across his land to Novgorod and Pskov and repeats the January invitations. He describes, *ut igitur securiores et magis certiores vos reddamus*, how he has built three churches recently, two for the Franciscans in Vilnius and Novgorodok and one for the Dominicans. Each may worship according to his own rite, a feature of Lithuanian policy which Gediminas repeats in his interview with the papal legates' envoys in November 1324, and which is clear from political settlements in the Grand Duchy. Manifestly, the main message of the letter is a commercial rather than a purely religious one. He stresses the importance of the seal which is attached to the letter and rains down curses on those who destroy seals. Safe access to Lithuania may be gained through the lands of *domini Subonislay ducis Masovie*. *Subonislay* [in Dreyer's reading of the Lübeck mss.: *Subovislai*] is a copyist's error for *Wenceslai*, that is Wacław of Płock who married Gediminas's daughter Elisabeth, probably around 1316[24]. The copyist of the letter to the Franciscans misread this name as *Bonizlai*. This is not a misreading for Boleslaus [as Voigt understood as proof of the letter's inauthenticity – Bolesław II of Mazovia died in 1313]. The error is easily made. The first uncertain version [*Sub-*] seems to reflect the florid Prussian W[25].

[23] Descriptions of kings and kingdom as "forma in materia" also in Marsiglio of Padua, *Defensor Pacis, Fontes iuris germanici antiqui*, ed. R. Scholz (Hannover, 1932), 34 f. or H-X. Arquillière, *Le plus ancien traité de l'Eglise. Jacques de Viterbe, De regimine christiano (1301–1302). Etude des sources et édition critique* (Paris, 1926), 233.

[24] S. C. Rowell, "Pious princesses or the daughters of Belial. Pagan Lithuanian dynastic diplomacy, 1279–1423", *Medieval Prosopography* XV (1994), 50–55. J. Tęgowski, *Pierwsze pokolenia*, 42–44.

[25] E. Suchodolska, *Regesty dokumentów mazowieckich z lat 1248–1345* (Warsaw–Łódź, 1980), plate 16.

The copy made by a scribe from Bremen unfamiliar with Mazovian politics cannot be used as evidence that the original was penned by a Rigan who was equally unacquainted with the Polish duke's name. The Rigans were fully aware of the Lithuano–Mazovian alliance [**56**]. It must not be forgotten that our transcript is at least twice removed from Gediminas's scribe, for it is an imperial copy of a Lübeck copy. That the confusion belongs to the copyists is clear from the transcript where the same name is spelled differently.

The grand duke begins his invitation to the Franciscans with a declaration that he is awaiting the arrival of the papal envoys and he reminds the Saxon friars that he has already asked for four friars to man the missions in Vilnius and Novgorodok. These friars are to know Semigallian, Polish and Prussian which are, in fact, the languages of trade and of people who are already officially (if not in fact) Catholic. Mažeika has noted pertinently that Gediminas asked for support for established missions rather than for a new initiative[26]. Gediminas obviates the need for the Teutonic missions. He will sponsor the spiritual welfare of (captive or merchant) Poles and neophyte Baltic tribes but no explicit mentin is made of Lithuanian baptism although such can be presumed. A request is made for the Franciscans to mention the invitations to Lithuania in their preaching. The January invitations are repeated and access is offered again through Mazovia. Once more we see the main Lithuanian route running from the south and along the Nemunas to the Vilnius area. The destruction of seals is noted by the grand duke. The Franciscans reacted to this letter by asking John XXII to grant permission for the construction of extra houses in Prussia and Reval [**55**] to act as a base for sending men to Lithuania.

4. The third letter to John XXII; the second to arrive in Avignon

On November 7 1323 the pope informed the king of France that another letter had arrived from Gediminas very recently (*nudius* < *nunc dies*) [**28**]. This survives only in quotations made from it by John XXII in letters to his legates and to Gediminas where the pope says that it had been sent *post aliqualis decursum temporis* by Gediminas, that is, probably at the same time as the May 26 letters [**36**, **41**]. In it Gediminas repeats his accusations against the Order and acknowledges the supremacy of the see of Peter.

*

Having surveyed the major items of Gediminas's correspondence with the Curia and the Catholic powers of northern Europe, we have an opportunity to examine responses to the grand duke's démarche from contemporary documentary evidence. We can also see mediaeval diplomatic practice in action.

The reaction of the Livonians and the Saxon burghers was to discuss the proposals at a meeting in Lübeck on July 18 1323 in the presence of an imperial notary. A text of the letter to the Franciscans had been brought recently from Stralsund where it had been copied on July 15. Representatives of the Teutonic Order were also present at these preliminary discussions. The letters were welcomed *corde hylari* and it was decided that if the Lithuanians truly wished to be converted the matter must be investigated thoroughly. The Knights offered to finance the sending of an embassy to Lithuania to quiz the grand duke.

[26] R. Mažeika[itė], "Tekstas ir potekstė Gedimino laiškuose Vokietijos miestams bei vienuoliams", *Metraščiai ir kunigaikščių laiškai* [*Senoji Lietuvos literatūra* IV] (Vilnius, 1996), 155.

The embassy which had been planned in Lübeck in July foregathered in Ermes in Livonia on August 10. It comprised representatives of the council and chapter of Riga, the Saxon Franciscans and Dominicans, the Danes who governed Reval, and the Livonian Order **[22, 25]**. The names of these envoys are well documented. On September 8 the mission reached Vilnius where it read the letters to Gediminas, checked their accuracy and asked about the authenticity of the seal they contained. Gediminas acknowledged the seal as his, confirmed the offers made in the documents to settlers and reacted evasively to a direct question concerning his baptism (which had not been stated baldly in the letters) **[22, 25]**. He said that he was waiting for the pope's envoys and would say nothing until they arrived, but "God knows what is in my heart". He also spoke in terms similar to those expressed in the letters, announcing that "Ich late leven am myme lande yeweliken mynschen na siner seden" and "ich dat ghe hort hebbe van minen olderen dat de paves user aller vader is". The text of the embassy"s report is preserved in a contemporary manuscript in the Rigan archive in addition to a text of the treaty of Vilnius and in the letter of John XXII to the Grand Master in August 1324. Its findings and its authenticity were never doubted by the Pope or the Order, although naturally, John XXII investigated the details surrounding the sending of the mission. In a letter to the council of Lübeck in 1324 the Rigan Council notes the participation of the Knights in this mission *ad investigandam et perscrutandam veritatis formulam de litteris vobis et ceteris civitatibus . . . ab ipso rege missis* **[56]**.

Satisfied with their investigations, the Livonians concluded a peace treaty with Gediminas in Vilnius on October 2. This was composed in two versions one sealed by Gediminas, the other by the Catholic powers. The treaty records that it was made as a result of Gediminas's letters and it clearly upholds the promises made to colonists in January and May 1323 granting Rigan Law and freedom of movement for merchants in the Grand Duchy of Lithuania and Livonia. This treaty does not survive in its original manuscripts but in a vidimus of both the Lithuanian and Livonian sealed texts prepared for the Holy See and sealed and also in a Latin translation included in John XXII's letter to the Order in Prussia **[25, 51]**

The first public reaction of the Teutonic Order to Gediminas's proposals was favourable. The Knights could hardly oppose the apparent fulfilment of their (regional) *raison d'etre*. The Livonian brethren dominated the embassy of September 1323 and it was they who concluded the Treaty of Vilnius in October of that year. However, their Prussian confrères were deliberatley not so bound and would become so only a year later under papal coercion **[51, 53]**. As the pope listened to Gediminas' complaints more assiduously after October 1323, especially as his conflict with Louis of Bavaria escalated into direct mutual denunciation, the Knights began to oppose the Lithuano–Livonian settlement unofficially. They tried to persuade the grand duke to accept baptism from them – but he refused as he always said he would **[57]**. He feared lest a Catholic Lithuania fall subject to the Knights in the same way as the converted Livonians had fallen under the sway of their baptisers, or be pressurised into making territorial concessions, as had been the experience of Mindaugas. After this failure, the Knights attempted to bribe elements within Lithuanian society which were unlikely to favour Catholic baptism (viz the Orthodox Russians and pagan Žemaitijans) to rise up against the grand duke should he be christened **[57, 54]**. This may have led to a repeat of the discontent which provoked Mindaugas's apostasy and murder sixty years before[27]. The Prussian brethren sent irregular forces, *strutere*, to attack Lithuanian border forts

[27] PSRL II (Moscow, 1962), 815–8.

and harass Lithuanian envoys as they made their way to Livonia and the West [**60**, **63**]. These raids so disquieted and annoyed Gediminas that in 1324 the grand duke claimed he could not hold out much longer. Some of the Livonian signatories to the Treaty of Vilnius, including Bishop James of Ösel [**31**], were approached to renounce the settlement and denounce Gediminas to the pope. For their own part the Knights entered an alliance with Novgorod to oppose Lithuania and her satellite within the Archdiocese of Novgorod, Pskov, on December 23 1323 [**32**]. The Novgorodians had already made their disapproval of the Pskovian employment of David of Grodno as the city's prince perfectly clear.

A propaganda campaign against Lithuania was instigated by bishops and clergy in Prussia who were closely allied to the Knights. On October 16 1323 within three weeks of the treaty's being signed in Vilnius, the bishop of Ermland, Eberhard, a known apologist of the Order, issued an open letter in support of the Knights to the bishops of Riga, Ösel, Dorpat and Reval and the commanders of the Livonian brethren [**26**][28]. The diocese of Ermland contains Marienburg, the centre of the Order's administration. After the Order established its central aparatus there following its removal from Venice in 1309, the bishop of Ermland felt obliged to lend the Knights his full support. A week later on October 24 the bishops of Ermland, Sambia and Pomesania warned the Livonians that the Lithuanians would attack Ermland first and then turn on Livonia [**27**]. It is dangerous to treat with the devil's spawn. They have it on good authority that the Livonians had sent messengers to Lithuania and made peace with the *filii sathane fraudis*. This peace threatened Prussian territories which border the lands of the signatories of the peace. The bishops regale the Livonians with accounts of Gediminas's attacks on the Baltic provinces but they omit to say that these all took place, as the Order's own chronicle records show, before October 1323[29].

In November the warden of the Prussian Franciscans, Brother Nicholas, wrote to John XXII in the knights' defence. He speaks of the valour of the men who fight for Christendom and says that the king of Lithuania had sent out letters proclaiming his desire to convert, but this, on closer inspection was discovered to be false [**29**]. This testimony goes against the findings of the Livonian embassy of August 1323 but it confirms that Gediminas (rather than anyone else) was regarded by the Knights' closest supporters in the region to have been entirely responsible for the letters which bear his name. In January 1324 the Cistercian abbots of Pelplin and Oliva in the neighbourhood of Gdansk, bethren of those monks who had sold Dūnamūnde to the Knights in 1305, sent the same letter as Brother Nicholas to John XXII. That same day, January 17, the text was copied on the order of Grand Master Friedrich v. Wildenburg by the imperial scribe and notary Sygwinus de Dachbeche as an exemplar (for future use) [**30**, **33**, **34**, **35**].

In 1324 the Knights wrote to the council of Lübeck accusing Gediminas of insincerity and the Livonians of having written and sealed the letters [**56**]. This is not what the Franciscan warden and the Cistercian abbots said. The Rigans denied that they had any part in composing the letters but willingly acknowledged that they had acted as postmen for Gediminas after his own envoys experienced difficulties in getting through Prussia. This explanation is further corroborated by the report of the papal legates' envoys to Vilnius in November 1324 [**54**].

[28] Eberhard had defended the Order in the papal investigation of 1309 – PU II, No. 20, p. 14–15. The Rigans suggest that the letters had been written "at the behest of others", on this and generally concerning the Order's relations with Ermland – *Chronicon de vitis episcoporum warmiensium* – *Scriptores rerum warmiensium*, 47.

[29] PD, 186–9.

The tenor of all these letters apart from the one accusation that the Rigans confected and sealed the correspondence of Gediminas, an accusation which several independent sources show to be untrue and which the Rigans vigourously denied with evidence, is that Gediminas is *mus in pera, serpens in gremio, filius sathane fraudis*. He is an untrustworthy liar and dissembler, as *his* letters (and actions) prove. There is no evidence against the authenticity of the letters, although they were clearly investigated very carefully. The Knights used these letters in 1409 as evidence of Lithuanian deceit during yet another papal investigation of the Order's relations with Lithuania [82].

The papal reaction to Gediminas's proposal was slow in making itself known and we must look for the reasons behind this in fourteenth-century ecclesiastical realia, rather than indulge in scholarly over-exaggeration of the significance of Lithuanian heathenhood. The significance of Lithuania's conversion for historians has become exaggerated and in some circles it is not only forgotten that other peoples in Europe remained 'improperly' converted (such as the Bosnians), but also that Christians are made, not born – all European nations are convert nations[30]. The Holy See did not show willing to drop all its many projects and problems just to send a mission to Lithuania, either in 1323 or 1385–7. We might do well to remember that when Lithuania did convert, the event was arranged and carried out by a Lithuanian ruler with the assistence of Franciscan clergy already operating in eastern Europe (Andrzej Jastrzębiec) under the influence of his election and adoption as king of Poland, heir of Elisabeth of Hungary and husband of Jadwiga of Poland. The Holy See murmured its satisfaction at a self-resolved problem. Two strands in the papal response to Gediminas should be discerned – pontifical caution and Franciscan enthusiasm.

A letter reached John XXII from Gediminas for the first time around the autumn of 1322, a second arrived in October 1323. John XXII was busy investigating church organisation in the Baltic – the Livonian Problem which had lain in the Curia for at least a dozen years. He examined all recent Estonian and Livonian episcopal appointments for evidence of Teutonic intereference, attempted to gauge Swedish and Danish colonial ambitions in the North-east and their relations with the new Emperor[31]. He also had to consider the usefulness of the Order in these affairs as a support for the Holy See against Louis of Bavaria and his allies. The Order itself was the subject of two lengthy, but recently concluded legal cases, brought by Władisław Łokietek of Poland and Archbishop Frederick v. Pernstein OFM of Riga, respectively. The latter had not resided in his see since his expulsion by the Knights in the wake of another papal condemnation of the Order in 1312. The pope may be forgiven for not rushing to examine yet another *appellatio* on the same theme. However, John was prompted to swifter action late in 1323 (when the reminder arrived from Gediminas) by the unopposed seizure of the imperial crown by Louis whose rival for that honour since 1314, John of Bohemia, had surrendered his claim. Louis appointed his own son, Louis to the vacant mark of Brandenburg, a prerogative which John XXII considered to be his own, since the imperial throne was "vacant". The pope now had to deal with the Order without throwing it more ardently into the arms of the emperor-pretendent[32].

[30] Bosnia, although not of the same extant as the Grand Duchy, was still renowned as a mission ground for both Orthodox and Catholic leaders ; the point of this remark is to draw attention to pagan survival in other Christian countries and counter the tendency to imagine that paganism somehow sets Lithuanians completely apart from other European peoples.

[31] LU VI, Nos 2774, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782; A. Mohlin, *Kristoffer II av Danmark. Förra delen Välmakstiden* (Lund, 1960), 11.

[32] Rowell, *Lithuania Ascending*, 218, 220–1.

The pope had sent a general letter to Gediminas in February 1317 as he had to the schismatic princes of South western Rus' in an attempt to entice the pagan and Orthodox princes to submit to Rome **[12, 74]**. The letters came at the beginning of John's pontificate and appear to have had no direct consequences. It is possible that this démarche was merely the result of Franciscan enthusiasm or even an attempt by the pontiff to settle his difficult choice between Polish and Bohemian claims to the Polish Crown by appearing himself to solve the problem which Łokietek of Kraków claimed would be dealt with on his recognition as king of Poland. It is unclear whether the 1317 letter had any effect on Gediminas, even if it reached him.

The pope arranged a French Benedictine mission to send to Gediminas, comprising Bishop Bartholomew of Alet and Abbot Bernard of St Chauffré du Puy. These would be independent of the other religious orders in the Baltic and being French, were more likely to be favourable to papal plans for replacing Louis on the imperial throne with Charles de Valois. They were learned lawyers and faithful to John but hardly the material for a mission to pagan Lithuania – the Franciscans could have done better. However, the monks suit perfectly the other commissions entrusted to them – to treat with the Danes over alliance with Louis threatened by the marriage of Christopher II's daughter to Margrave Louis. Bishops were common among high-ranking ambassadors, whilst abbots combined high rank with a veil of sanctity and offered relative security against violence (here we should restrain a smile), according to Donald Queller[33].

In his reply to Gediminas dated June 1 1324 **[41]**, the pope refers to him as *excellens et magnificus vir* and evinces pleasure in the letters Gediminas had sent which were *tue magnitudinis littera devocione referta, auditui nostro gaudii et leticii materiam.* He speaks (diplomatically, one suspects) of the pleasure the correspondence has given the cardinals, especially his references to a willingness to obey the Holy See. John also mentions the lawsuit against the knights. This section is deliberately excised from a similar letter to the papal legates, perhaps to avoid prejudicing the mission. The tone of the letter is friendly, cautiously enthusiastic and instructive. The pope speaks of papal supremacy and the importance of the Mass. The latter should not include schismatic Orthodox practices such as using leavened bread which Gediminas might have learned from Russian priests. Indeed, the June mission correspondence includes various sections of text lifted wholesale from previous papal instructions to Franciscans and Dominicans leading missions to Serbia and other Orthodox centre. The Avignon bureaucracy may have been misled by Gediminas's reference to being "king of many Russians" and presumed that this was another encounter with the eastern Church (in which case this correspondence differs from the 1317 letter that clearly approaches the pagan prince with references to the Deity that controls the forces of nature **[12]**. On the other hand it may reflect a general lack of information in the Curia. The response is by no means cool or, as Forstreuter claimed as proof of papal suspicions of forgery, *nicht besonders freundlich*[34]. Lithuania neither was nor is the Evangelist's pearl.

The narrow search for "Lithuanians in Lithuanian history", rather than seeking the contexts wherein Lithuanians acted or were acted upon, prevents the acolytes of Šapoka's 1936 declaration from understanding what they may find[35]. The Lithuanian Mission and papal reaction to it was informed by matters more pressingly important to John XXII than a mission: those who were

[33] D. E. Queller, *The office of ambasador in the Middle Ages (Princeton*, 1967), 141–2.

[34] Forstreuter, "Die Bekehrung", 151.

[35] A. Šapoka, "Raskime lietuvius Lietuvos istorijoje", *Naujoji Romuva* 1932:2, 482.

anxious for progress were the Franciscans and they were in conflict with the Holy See over apostolic poverty (with regard both to their own property and the political and economic wealth of the Holy See).

In his June letter to the Knights John informs them of Gediminas's requests and of the case against them which will be investigated. On May 22 1324 Louis IV denounced the pope as a heretic in the Order's chapel at Sachsenhausen. Mažeika argues convincingly that this public association of the Order with the emperor may have led to a sea change in Johannine relations with the Order. In February 1324 the pope had warned the Order of his investigation into complaints brought against it in Poland and Livonia but made no mention of Gediminas's appeal. On the eve of composing his letter to Gediminas John XXII informed the king of Denmark that he was sending envoys to discuss the conflict with the emperor and the problems facing the Danes in Reval. John XXII warned the king to notice the sub-plot beneath arrangements for the marriage of Margaret of Denmark to Margrave Louis of Brandenburg. The envoys commended to King Christopher are the Benedictines we have already encountered **[79]**. After news of events in Sachsenhausen had percolated through to the Curia in midsummer, there is a marked change in John's dealing with the Order. The letter sent to the Knights in June is friendly, conciliatory and paternally reproving. It makes no condemnation of the Order. However, the letter dated August 31 **[51]** reminds the Knights that they were the first to receive Gediminas's pleas for peace and "conversion"; they had investigated them and found them valid. He thus commanded both parts of the Order to uphold the Treaty of Vilnius and to do nothing which might prejudice the mission to Gediminas. Anyone who impeded the progress of the papal legates was to be excommunicated *ipso facto* and could be freed from ecclesiastical censure only at the pope's hands in Avignon. The connection between the Lithuanian mission and the papal reaction to the emperor and the support shown him by the Order, a reaction for which the mission appears almost to have become a front, may go far to explain the delay between the pope's receipt of Gediminas's letters and his response. The delay existed and was acknowledged as such by the envoys who seek to excuse it to Gediminas. There is no need to eradicate the delay by redating Gediminas's letter of January 1323 to 1324. One might compare the long-awaited resolution of the Lithuano–Teutonic case in the Curia after the Knights sided with the emperor with the dispute between John of Bohemia and Władysław Łokietek over the crown of Poland. John XXII decided in Łokietek's favour late in 1319 after the king of Bohemia had shown his support for the emperor a *third* time[36].

The outcome of this mixed reaction of hope, mistrust and despair among the Christian powers involved in Gediminas's diplomatic démarche gave something to all parties but satisfied none. The papal legation recahed Riga on September 22 and enforced the papal instruction for both branches of the Order to abide by the treaty of October 1323 **[53]**. In order to spy out the ground in Vilnius the legates sent envoys ahead to the Lithuanian capital where the latter arrived late in the evening of November 3, as we know from the envoys' own account of their embassy **[54]**. The report describes what the envoys learned of Lithuanian intentions and how they dealt with an obvious change in the grand duke's policy of rapprochement with the papacy during their

[36] Rowell, *Lithuania Ascending*, 4–6, 218–21; most recently on Poland and John XXII – S. Szczur, "Papiestwo awinionskie wobec odrodzonego Królestwa Polskiego w XIV wieku", *Europa środkowa i wschodnia w poliyce Piastów*, ed. K. Zielińska-Melkowska (Toruń, 1997), 89–110; change in papal relations with the Order in 1324 – R. J. Mažeika and S. C. Rowell, "Zelatores maximi: Pope John XXII, Archbishop Frederick of Riga and the Baltic Mission 1305–40", *Archivum Historiae Pontificiae* XXXI (1993), 38–42.

audiences with Gediminas and interviews with grand-ducal servants between November 3 and 6. The grand duke was pleased, but not won over by their account of the progress of the cases (his own and the Rigan one) against the Knights and by the ratification of the Treaty of Vilnius. He confirmed the invitations he had sent out but denied all knowledge of any promise to convert. He then embarked on the traditional anti-Christian diatribe of pointing out the military and political misdemeanours of Christian princes. He repeated his accusations against the knights and accused them of destroying his letters and seal. "Why should I", he asks, "become a Christian? Let the devil christen me!". He then says that the phrases he had used in his letters about welcoming the faith were not intended to mean baptism. If this is what was meant then he had been misrepresented by his scribes who would have to face the consequences. The interview is conducted in an open audience in full view of the grand duke's counsellors, much to the chagrin of the envoys. Gediminas's outburst is a public performance for the benefit of his non-Catholic subjects. On Monday November 5 Gediminas's interpreter Hennekin summoned the envoys to the Franciscan hospice, where the scribes were quizzed separately and argued that "welcome the faith" and "to be a son of obedience and come to the bosom of Holy Mother Church" is what Gediminas said and that this means baptism. When the grand duke's advocate suggests that these phrases do not mean baptism, both the scribe and Brother Nicholas counter him. The discussion ends with the advocate and Nicholas blaming the Franciscan scribe for confusing the grand duke. It is said that the grand duke had been considering baptism at first but that during the past year the Franciscans had not enjoyed his confidence. By contrast Brother Nicholas, Gediminas's Dominican adviser, had cautioned the grand duke about putting his trust in the archbishop of Riga as an ally. The friar scribes interviewed say that they have heard from a friend of the Dominican and that friend himself confessed to the envoys, that Nicholas had advised Gediminas to select a militarily effective all such as the king of Hungary or Bohemia. In fact, Gediminas's activities in S. W. Rus' had brought him into ever closer contact with the king of Poland which was consummated in 1325 by the marriage of Gediminas's daughter Aldona to the crown prince of Poland, Casimir. This report finds verbal echoes in fourteenth-century chronicles from Prussia to Switzerland [**83. e**].

The judgement of fourteenth-century chroniclers might help us decipher a general opinion of Gediminas's change of heart or deceit at a slight remove from the parties directly involved in the fiasco.

Peter of Dusburg, writing in 1326 from materials in the grand master's archive, notes how Frederick of Riga pressed the pope to send the mission to Gediminas [**83**]. This does not mean, however, that Frederick *initiated* Gediminas's application to John XXII. The pope bound those involved to uphold the Treaty of Vilnius under pain of excommunication. Peter describes Gediminas's denial of a wish to be baptised and almost quotes his outburst to the legates' envoys that he will die in the faith of his fathers. This is the grand master's official record of events. Although Peter mentions Rigan involvement in events of 1323–4, he does not mention the letters as Rigan fabrications or forgeries wrought by any other party. He describes how Gediminas denied sending the letters *super negocio baptismatis* and that any such letter had ever reached the pope. This is based on the chronicler's interpretation of events as described by the legates' envoys. We know that Gediminas did send letters and that they did reach the pope. The accounts of Dietmar of Lübeck and the *Annales expeditialis prussici* which give similar information briefly are directly based on Peter's chronicle. Nicholaus v. Jeroschin who translated Dusburg into German verse in 1331 speaks of Gediminas's having sent out letters *in gemachtir lugge*. [**83**]

According to the record of a Sambian canon which was composed around 1348, the Rigans sent out letters *sub nomine regis Litwinorum ad civitates maritimas... publicantes quod rex dictus vellet suscipeer fidem katholicam et baptismum mencientes*. These letters (only the letter to the cities; the ones sent to the mendicants and the pope are not included here) are lies and they were sent out by procuratorial diplomacy. They were not composed in Riga, although this could be inferred. Hermann of Wartberge who mistakenly reports the order as having brought the papal envoys to Vilnius (or perhaps the order paid the costs, as it promised in July 1323), says that the letters were transmitted by the Rigans. He was writing almost fifty years after the embassy. The grand duke denies any intention to baptize but uses the peace he desires to invade Brandenburg (in 1326) [82]. These secondary sources all paint a picture of deceit, but not of forgery in the bald fashion which the Knights employed only once and without success in correspondence with Lübeck in 1324.

We may conclude that the documents associated with Gediminas's western policy in 1322–4 are not forgeries. They survive in well attested copies (alas, not originals) in various non-Lithuanian archives. We have accounts of investigations into the authenticity of Gediminas's correspondence carried out in 1323–4.

The main result of the legates' mission in Livonia was the confirmation of the peace of Vilnius. The legation also witnessed the excommunication of the Order at Riga by Archbishop Frederick von Pernstein [57]. The excommunication document is valuable not only for its account of the procedure but also for the additional information it gives concerning contemporary events in the region – problems facing merchants and clergy, attempts to bribe Gediminas and his subjects not to accept baptism if they will not be baptised by the Knights. The Archbishop's preaching (in the end, ineffective) is powerful, especially in his use of the Easter liturgy and especially the texts of the Passion to condemn the Order – turning Gediminas into a Christ-figure and portraying the Knights as Jews persecuting Jesus. There is also evidence that certain craftsmen tried to take up Gediminas's offer, in that documents speak of certain craftsmen and traders travelling to Lithuania from Livonia at that time [57].

The clear long term impact of these letters is unclear. They do not find an echo in surviving commercial policy documents from later periods, although the outcome of the 1323–4 negotiations is echoed in a legal case of 1409. In a charter of 1440 Casimir Jagiellończyk mentions the practice of his forefathers, especially Algirdas and Jogaila, with regard to promoting merchants' interests, but he does not specify Gediminas[37].

The letters remained hidden in the archives at Lübeck and Königsberg and unused for more than four hundred years. They were rediscovered in the mid-eighteenth century by a Lübeck legal historian, Johannes Dreyer, and published as an example of the influence of mediaeval German Law. However, Dreyer was not unaffected by developments in diplomatic science in that century and he considered the text to be of dubious authenticity. This position was maintained by the nineteenth-century father of Prussian history and diplomatics Johannes Voigt. For Voigt the main issue was the defence of the Teutonic Knights' reputation. It is hardly a coincidence that Roman-

[37] Charter for Vilnius merchants, 18.11.1440: orig. rs: Vilnius, MABRS, F1–16 (buv. sign. B_1–16); iuxta consuetudinem antiquam a nostris predecessoribus, et signanter serenissimis principibus avo videlicet Olgerdo olim magno duce Lithwanie et domino Wladislao Rege Polonie, tunc eciam magno duce existente genitore nostris, ipsis concessam et datam.

tic nationalism gave such impetus to the development of a largely unfounded but polemically virulent *Gediminfrage*[38].

Bonnell saw the letters as Rigan perversions of Gediminas's genuine desire for baptism, while the Polish historian Prochaska and later the Lithuanian Jakštas point out the main arguments for the opposite point of view. Kurt Forstreuter's dismissal of the letters in 1928 (another period of intense national sentiment in both Germany and Lithuania) is more qualitative than strictly textual. Another German historian, Spliet, countered him on two occasions[39]. The debates are to a very large extent sterile – there is no textual or other diplomatic basis for calling the letters a forgery and those offered (long silences, a misspelt name, insufficiently polite tone, cool response, tendency to support the interests of another polity – Riga) are merely interpretations.

BIBLIOGRAPHY OF STUDIES CONCERNING THE AUTHENTICITY OF GEDIMINAS'S CORRESPONDENCE

a. Against the Authenticity of the Letters
b. For the Authenticity of the Letters
See bibliography given above pp. XXVIII–XXIX.

III. Selected Topics illustrated by the letters

The documents presented here illustrate a wide variety of topics and complement the chronicle record and other data concerning Lithuania, Rus' and east-central Europe as a whole in this period. Here we shall limit our survey to four major interrelated themes: economy, religion, diplomacy (including its matrimonial variation) and literacy.

Trade

Archaeological excavations reveal how long-distance and local trade flourished in the Grand Duchy of Lithuania. Documentary evidence survives from the mid-thirteenth century. Mindaugas appears to have granted the Rigans and all German merchants freedom of access to Lithuania by land and water routes and exemption from all types of dues. If this document [2] is not a later forgery, it would argue much for a similarity between the policies of Mindaugas and Gediminas. A Lithuanian duke in Polotsk, Gerdenis, made a commercial alliance with Riga in 1263, citing Grand Duke Vaišvilkas as a party to the agreement. From the late thirteenth century we have examples of difficulties encountered by both German and Lithuanian merchants caught up in disputes between the pagan Grand Duchy and the Livonian Order, when they and their goods could be seized easily in tit-for-tat raids [5]. This trade, *mercatio antiqua*, was important to both sides and was permitted even when close military alliances (the Lithuanian garrison in Riga) were condemned [9]. Gediminas's policy fits into an established Lithuanian tradition and practices common throughout central and eastern Europe from the twelfth century. Gediminas spe-

[38] J. C. H. Dreyer, *Specimen Juris publici Lubecensis* (Lübeck, 1761), 183–5, 304–10; J. Voigt, *Geschichte Preussens von der ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, IV (Königsberg, 1830), 366–67, 626–627; the *Gediminfrage* is an intriguing but essentially sterile dispute and not worth rehearsing here. Readers interested in attempts to prove a negative may begin with the survey in Rowell, 'Gemachte lüge'.

[39] Ibidem, 349–50.

cifically mentions this tradition (not only citing Novgorod and Pskov but also noting that where his predecessors promised one, he would give two – [21] cf. Toruń [76] and envoys' report p. 95). The protection of long distance trade and the settlement of foreign specialists, the so-called *melioratio terrae* was followed in south west Rus' [76, 77], Poland, Hungary, Bohemia and the Teutonic Ordensstaat (*inter alios*) in the thirteenth century. The Rigan Debt Register with its entries made between 1286 and 1352 reveals how buying and selling of goods and services was effected in foreign climes (by both Livonians and Lithuanians).

Gediminas's corrspondence strengthens the impression that Lithuania, especially Vilnius, was becoming a major point on the land route of north-south trade (Novgorod–Pskov, Polotsk, Vilnius, Novgorodok, Grodno, Mazovia, Prussia and points west). Gediminas promises freedom for specialists to come with their wives, children and livestock, freedom from specified dues and from the envious reaction of local people. There seems to have been an offer of tax-farming too, according to rank, although this may be a shortened version of the offer made in January 1323 to soldier and noblemen to be endowed with possessions in accordance with their rank, whilst the common people (*commune vulgus*) were to live by Rigan law. Farmers were to work their land free from tithe for ten years and for the time being without (*medio tempore* means "in the mean time" and not "for half the time") the duty to perform certain royal services (i. e. road and fortification maintenance, or to bear arms). The latter condition is an improvement on the Order's colonisation policy at that time. After ten years tithes were to be paid in accordance with the land's fertility as in other realms, including those from whence the colonists had migrated. The plan was to improve grain production (an economic policy which did not come to fruition until the late fifteenth century, when forest goods were joined in Lithuanian trade by grain). The whole vulgus was to live by Rigan Law and churches had been built to show that they could practise their religion safely in Lithuania.

The Treaty of Vilnius safeguarded certain of the rights mentioned in the January and May letters – freedom of road and waterways for freemen (but not for serfs, the raw material of colonisation), Rigan law was approved and crimes were to be tried where they were committed and in case of judicial failure by the defendants' seigneur.

Summary dangers facing travellers are described clearly [60, 63]; refugees and captives were likely not to be returned even after the treaty was enforced [63].

In 1338 the Livonia–Polotsk–Vitebsk–Lithuania agreement deals with safe routes and conditions applying thereon which do not apply outside the specified area (where return of goods is concerned) [69]. If a German merchant is harmed by a German army attacking Lithuania, the Grand Duke is not to be held responsible, as *mutatis mutandis* the Grand Master cannot be held liable for Lithuanian aggression in the Ordensstaat. Disputes between two Germans were to be tried in Riga and between two Lithuanian subjects by the defendant's overlord, whilst other crimes were to be tried by the jurisdiction where they were committed. This treaty was accepted by Ivan Aleksandrovich of Smolensk in 1339/40 [70]. A similar vredelant was outlined by the commanders of Segwald, Mitau and Dobelen and Algirdas, Kęstutis, Stirpeykis and Vaišvistas [81].

Polotsk agreements establish the quality of merchandise (wax, copper, lead, hops), its weight and evaluation according to accepted scales (including Lübeck measures and coinage). Polotian purveyors of shoddy goods were to be punished in Polotsk and Livonians in Riga [71].

Hand in hand with commercial policy goes settlement, as we have seen. There is no clear evidence of increased settlement in Lithuania as a result of Gediminas's letters, although Rigan sources note the movement of craftsmen southwards [57]. There is no evidence to support the claim that Jews came to Lithuania first or otherwise in 1323, although their presence some time

before 1388 seems most likely[40]. If we look at Prussia, we can get a good idea of how Lithuanians moved to the Order's lands, probably as a result of war – in search of a more peaceful existence. Lithuanian, usually Žemaitijan, noblemen are recorded as receiving land in Prussia with the understanding that having helped the Knights defeat Lithuania they would exchange this land for estates in Lithuania. It seems highly probable that these estates were those which the settlers abandoned before changing sides.

Table One: Lithuanian settlers in Prussia, 1288–1340, according to date, name, Prussian land and Lithuanian state – see introduction, p. XXI.

It should be noted that the dates given in the table almost all coincide with the Reisen season (summer and autumn).

Religion

Religion in its broadest sense is well served by the texts reproduced here at both the official and unofficial level – Catholic (not only the crusade but also missions), Orthodox (especially its bureaucracy and the activities of its hierarchy) and pagan.

Historians have concentrated heavily on Catholic crusades in the Baltic Region and Bolshevik clichés abound on the theme of "aggression" (usually "German"). The other side of this coin is the policy of peaceful missions to various peoples of the north and east, especially the Balts, the Slavs and the Tatars. In these areas the Cistercian demarches of the early thirteenth century came to be overshadowed by the massive enthusiasm of the mendicants. The basic parts of mission texts provided for the papal legates to Gediminas are formed from documents issued to the Dominicans and Franciscans from the mid-thirteenth century. In 1321 John XXII reissued the bull devoted to mendicant missions in the north and east, *Cum hora undecima* for the Franciscans and Dominicans and his letter to his legates in June 1324, *Exultemus* [**36**] quotes extensively from a Dominican bull of May 1318.[41]. Although both orders existed at one time in fourteenth-century Lithuania, the Grand Duchy was largely a Franciscan mission field, whilst the Dominicans preffered, it seems, to work in more intellectually advanced centres (especially in the Byzantine capital). The spread of the Saxon province of the Friars Minor is remarkable[42].

James Muldoon offers an interesting angle from which to view the mission policy of the Avignon popes. In his analysis of Vatican Register 62, he reveals that fourteenth-century popes followed thirteenth-century traditions (not only Gediminas follows Mindaugas, but also John XXII follows Innocent IV), which fix Lithuania in the general context of "the business of the Tatars, the lands of *outre-mer*, infidels and heretics"[43]. We recall that John noted Gediminas's demarche in a letter to the king of France which dealt primarily with the threat posed to the Armenian kingdom [**28**][44]. Muldoon also notes (en passant) the strength of Franciscan enthusiasm and papal relative insouciance in these affairs[45].

[40] M. Greenbaum, *The Jews of Lithuania. A history of a remarkable community 1316–1945* (Jerusalem–New York, 1995), 4–5.

[41] 23.10.1321, Cum hora undecima (first issued by Innocent IV, 21–2.03.1245 – Acta Innocentii IV, Nr. 19, p. 37–39) – Acta Ioh. Nr. 48, p.94–8; 01.05.1318 for the Dominicans (Acta Ioh. Nr. 14, p.21–5) – cf. below Nr. 36.

[42] J. B. Freed, "Dzieje saskiej prowincji franciszkanów w XIII wieku", *Zakony Franciszkanów w Polsce*, 218–25.

[43] J. Muldoon, *Popes, lawyers and infidels. The Church and the non-Christian world, 1250–1550* (Liverpool, 1979), 75 citing the opening of Register 62.

[44] Cf. Raynaldi, Ann. eccl. ad annum 1322 § 33–9.

[45] Muldoon, *Popes*, 82: "As far as the compiler of Vatican Register 62 was concerned, papal interest in, or knowledge of Friar Nicholas [a missionary to the Tatars] and his associates ended once the friars had departed on their journey to the East."

The Holy See regarded the missions to the Orthodox world as an important aspect of its role, as regards both Byzantium herself and her satellites. From the point of view of Constantinople, Serbia and various parts of Rus' opening dialogue with Rome was viewed as a possible means of attracting military support in the struggle against the Turk (or Tatar) and, in certain cases, gaining recognition of general political pretensions which were not acceptable to the Orthodox hierarchy – hence negotiations between S. W. Rus'ian princes and Rome and between the Serbian 'emperor', Stefan Uroś III and the pope. Given the general confusion in papal eastern policy, it is not surprising to find Gediminas, who after all styled himself "king of the many Russians", being treated as a Schismatic rather than a purely pagan prince. If his paganism was stressed in letters in 1317 and August 1324, other correspondence includes large sections of text prepared for Uroś of Serbia and other Orthodox rulers. In his letter of June 1324 to Gediminas the pope (or rather his scribe) quotes from the 1317 letter to the princes of Rus'[46]. Under certain circumstances a threat to turn to Rome might elicit a favourable response from Constantinople to pleas for hierarchical reorganisation. That the Byzantine patriarchate looked pragmatically on such problems (and did not scruple to reverse decisions once circumatances changed in its favour) is clear from discussions of the Lithuanian metropolitanate in a fifteenth-century treatise on canon law and on the appearance and disappearance of the province's name in the various fourteenth–century lists of Orthodox metropolitanates [10, 11]. In this respect Byzantine reaction to Lithuania is rather similar to that of the western Patriarch – a propensity for damage control rather than a willingness to interfere with the structures already established in the region, be they eastern metropolitanates or mendicant friaries. The close connections between Lithuanian rulers and bishops in Lithuania and eastern Rus' are reflected in the undated list of an unknown metropolitan's property which is believed to refer to Feofil, metropolitan of Lithuania (fl. 1331) [oo].

The Lithuanian view of Christianity is reflected reasonably well in these texts – a clear misunderstanding of the "jealousy" of the Judaeo–Christian God, who permits ethnic rites but does not tolerate other 'gods'. Gediminas attributes a different rite to the Russians, Poles and Germans, but seems to believe that everyone worships one (and the same?) God. If this is the case, then what are the pagan "deities" which appear alongside Perkūnas?[47] What is important to the pagans is *not* ideology, but custom. Custom is not, as nowadays it might appear, merely the way one dresses or the food one eats; it define social relationships and law and as such the grand duke is the guardian of his people's customs. To flout such behavioural norms is to court disaster. We learn of the existence of a lay community in Vilnius which was served by a Franciscan church (and probably a Dominican one too). We also discover a little of the connections between female members of the ruling house and Catholic friars. There is a certain pagan interaction with Catholic and Orthodox worlds – respect for customs on both sides. This is perhaps where the so–called Lithuanian

[46] The credo outlined for the Lithuanians (Nr. 46) is exactly the same as that sent to Uroś on June 12 1323, stressing doctrinal isues pertinent to Orthodox practice rather than pagan belief – Acta Ioh. Nr. 73, p. 139–41, §228–35, although it does not include the oath formula for the receprion of a schismatic ruler into the Roman church (ibid. 73a, p. 142–3).

[47] H. Łowmiański, "Elementy indoeuropijskie w religii Bałtów", *Ars historica. Prace z dziejów powszechnych I Polski (Księga pamiątkowa G. Labudy)* (Poznań, 1976), 145–53.

toleration – in fact typical mediaeval tolerance of variety within defined categories – surfaces: groups are definable according to confession and it is usual for the bounds of these confessions to be recognised and maintained. Active proselytisation does not appear to have been favoured greatly, judging by the martyr cases of 1341, and c. 1368–1370, when open lack of respect for the religious establishment led to the murder of two groups of Franciscan friars and three Orthodox Lithuanian courtiers[48].

Diplomacy through Mars and Venus

The documents presented here reveal not only Lithuanian military skill and the threat this could pose to the Grand Duchy's neighbours [**26, 27, 32, 50, 61, 62, 64, 65**] but also how Lithuanian armies could be employed by foreign rulers for their own defence – David of Grodno in Pskov, the Lithuanian army in Polish service against Brandenburg, the Lithuanian miltary garrison in Riga [**9, 15, 61, 62**]. We discover more of the activities of irregular forces (*latrunculi, strutere*) on both sides during the long northern wars, being used to operate where the regular armies were not able to perform – due to conditions of terrain or international agreement. We also see where special areas were designated as peace zones where violence was supposed not to be allowed. In such areas merchants were safer – in theory.

Lithuanian armies were capable of fighting unaided on two major fronts. At the same time as he was facing the Teutonic Order Gediminas was able to spread his control over Rus'ian territories from Turov to Smolensk, and from Kiev to Pskov. His Livonian and Rus'ian policies often complemented each other perfectly. In 1323 his Pskovite alliance [**15, 25**] allowed Gediminas to convince the Livonians that peace with the pagans was the better part of valour. Even if 1333 was an unsuccessful year for Lithuania in the west, in the east it witnessed the apogee of Lithuanian power in Rus'. In 1338 the strength of Lithuanian control over the eastern trade routes helped bring the Order to restore the Lithuano–Rigan association it had hoped to eradicate only eight years before. Trade was necessary to both sides to main the costly war. Gediminas and the Knights encouraged trade at the very time they were embroiled in militray stalemate. The crusaders and the crusaded–against needed each other to survive[49].

It is evident that Lithuania was by no means merely an unfortunate victim of Teutonic aggression. In 1326 the Knights stood by, helpless as the pagans ravaged Brandenburg from Prussia, as Dietmar of Lübeck laments, for Lithuanian diplomacy had foxed them into neutrality. In September 1329 the Knights did not know which way to turn as Gediminas's allies ravaged southern Prussia, and Livonia was laid waste by the grand duke's army.

In concluding agreements with foreign powers Lithuanian princes followed both native and Christian practices. Pagan oaths were acceptable to Christian parties, as one must expect – a man must

[48] S. C. Rowell,"Lithuania and the West (1337–1341) – a question of sources", *Journal of Baltic Studies* XX:4 (1989), 303–26; Three martyrs: J. Meyendorff, 'Byzantium, Moscow and Lithuania in the fourteenth century: the three Lithuanian martyrs in literature and iconography', *Eikon und Logos. Fesrschrift Konrad Onasch*, ed. H. Goltz (Halle, 1981), 179–97 and Mažeika, "The relations of Grand Prince Algirdas", 77–84. The latest study is D. Baronas, *Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija (istorinė studija ir šaltiniai* (Vilnius, 2000).

[49] R. Mažeika, "Of cabbages and knights. Trade and trade treaties with the infidel on the northern frontier 1200–1390", *Journal of Medieval History* XX (1994), 63–76.

swear by his own *hillige*, if he is to be held by his oath [69]. That does not mean that he cannot accept different forms. Thus, pagans sacrificed animals (an ox or pig) and smeared themselves with the victim's blood both in Mindaugas's day and in the time of Kęstutis[50]. In Gediminas's day we find written treaties being sealed by Lithuanians, crosses kissed in Orthodox fashion and oaths being made according to pagan rites – in the 1338 case all three at the same time [69]. It is clear that Gediminas sealed his version of the treaty with his own seal and exchanged documents with the Livonian party. He accepted that any desire to renounce the agreement must be made with two months' warning (and the returning of the other party's document to its issuer as a sign). When Gediminas invited colonists to come to Lithuania in May 1323 he swore in rhetorical terms of *adynaton* thereby evading any need to swear by a deity – after all his intention was to show his toleration and desire for the expansion of Catholic Christianity: *prius ferrum in ceram transit et aqua in calibem commutatur, quam verbum a nobis progressum retrahamus* [21]. Similar protestations were made by Vladimir Sviatoslavich of Kiev in a treaty with the Bulgars in 985: *toli ne budet' mezhiu nami mira, oli kamen' plavati, a khmel' pochnet' tonuti*[51]. The Christian tradition of swearing oaths on the Blessed Sacrament may explain why Lithuanian princes defiled the Sacrament on certain occasions, after truces had been broken.

Turning now from military and commercial alliances, we come to nuptial negotiation. The material presented here merely hints at the growth of dynastic links between Lithuania and her neighbours during the reign of Gediminas. Gediminid dynastic policy represents a further refinement of processes observable in the earlier development of the pagan grand duchy. In the thirteenth century, as Lithuanian princes and dukes came to abandon the bare plundering of neighbouring lands and stayed behind in Rus' to incorporate new territories into the realm eventually controlled by one grand-ducal clan, we see them entering into rival marriage alliances (Tautvilas versus Mindaugas) and relationships of spiritual kinship (Mindaugas and Andrew von Stirland; Tautvilas and the bishop of Riga). Under Traidenis and later, the Gediminids, a more secure Lithuanian regime perfected its use of foreign alliances, including dynastic diplomacy, in gaining foreign support (most often from Mazovia and Tver') and consolidating its hold on Rus'ian conquests within the Grand Duchy (as with Algirdas in Vitebsk). Males married within the Grand Duchy – not to gain land but to sustain Lithuanian control of conquered territories. Algirdas and Liubartas did not simply marry into Vitebskian and Volynian princely houses by accident. Lithuanian armies had already conquered those territories. Females, on the other hand, were sent abroad to marry, especially in connection with religious missions or military alliances (in the case of Danuta Kęstutytė or Aldona and Elisabeth Gediminaitė). In this way princesses increased Lithuanian influence in neighbouring lands and avoided the danger of granting the local boiars access to the ruling house. Catholic princesses did not marry Lithuanian princes as a rule – this was not so useful politically to either the bride's family (exporting an heiress for no immediate profit – at least importing an infidel made an alliance and converted a pagan) or the Lithuanians

[50] *Livländische Reimchronik*, 4683–4; Petrarch's gloss on *Aen.* viii. 641 – *Petrarcae vergilianus codex*, f. 174; 'Chronicon Dubnicense', *Historiae Hungariae fontes domestici*, ed. M. Florianus, III (Leipzig, 1884), 161; in general on diplomatic procedure: M. Kosman, "Forma umow międzynarodowych Litwy w pierwszej cwierci XIII wieku", PH LVII (1966), 213–34; S. C. Rowell, "A pagan's word: Lithuanian diplomatic procedure 1200–1385", *Journal of Medieval History* XVIII (1992), 145–60 (p. 159–60 for Petrarch's text).

[51] PVL,I, 59, ed. Adrianova-Peretts.

(if the Lithuanian prince remains at home he has made no political gain. Jogaila in this respect was the first of a new breed of Lithuanian husband). The marriage of Lithuanian princesses abroad also provides indirect evidence of the wealth of the grand ducal family – in providing dowries for its female offspring[52].

Despite texts where matrimony and baptism are linked directly [50], marriages could and did take place between Christians and pagans, and with increasing frequency from the end of the thirteenth century. Catholic princes took Lithuanian princesses to wife and converted them to Christianity; Orthodox princesses married pagan dukes (usually without converting them, although in cases such as Lubartas's, this did happen). That such unions were not completely beyond the limits of Christian *weltanschauung* is clear from mediaeval German literature, which gives us in *Niebelungenlied* the example of Kriemhild and Etzil, where the pagan prince's power and wealth and the opportunity to be converted outweighed Kriemhild's shock at being married off to a heathen[53].

Marriage alliances between Christian princes could also be justified as defence agreements against Lithuanian aggression, as in the case of the Mazovio–Silesian marriage between Eufemia Traidenaitė of Mazovia and Casimir of Ciesyń, the illegality of which is absolved by John XXII in the interests of self-defence [51].

Literacy

These texts provoke many questions not least of which is what does there existence reveal of literacy in the non-Slavonic areas of the Grand Duchy of Lithuania. The ability of a ruler to read and write is essential to a bureaucratic society. It may be considered desirable or impressive in the leader of a community which uses written texts with reasonable frequency. However, it is unlikely that Gediminas or his predecessors and immediate successors were literate. They operated in various languages through interpreters and their texts were recorded by others. We see how the layman Hennekin interpreted for Gediminas with the Franciscan scribes who penned his letters. We presume that he interpreted in German which was then translated by the scribes, but it is possible that the delaings were conducted directly from Lithuanian to Latin. It is possible that Hennekin himself was of pagan extraction (the legates' envoys make much of his baptism), but this is by no means certain.

As the century progressed, the Lithuanians came to rely more and more on the written agreement as opposed to the oral oath. The grand dukes followed the practice of their neighbours in this. By 1385 Lithuanian princes were using written charters to record dealings made between themselves as is clear from Andrei Algirdaitis's elusive references to grants made by his father and brothers *in patentibus litteris*. However, there are no domestic policy documents between Mindaugas's curious charter for Suxe and this unclear Algirdaitian reference. The documents issued by Gediminids in Rus' (Lubartas and his brothers and successors[54]) follow local tradition. In pagan Lithuania landholdings were recognised by tradition rather than by written charter.

This is not to imply some mystic pagan awe of the written text and preference for sacred speech. Written texts were important as *objects* in international relations. The written text of a treaty was

[52] on wiano see Rowell, "Pious princesses", 52–3.

[53] *Niebelungenlied, avantiure* 20.

[54] *Gramoti XIV v.* , ed. M. M. Peshchak (Kiev, 1974).

exchanged with the condition that before the agreement be broken the document should be returned to its principal as a sign of changed circumstances – *krestnuju gramotu otslašče* and *gramoty chrestn'je poverži* are technical phrases in Russian chronicle accounts of ending a treaty[55]. In other cases written agreements were secondary to physical signs, such as the dual sacrament of Jogaila's wedding with Jadwyga – a Christian sign of grace and a physical embodiment of a political agreement *not* recorded on parchment or paper

As regards the level of linguistic proficiency exhibited by the Latin texts selected here from Baltic scribes is open to analysis in at east two ways – noting errors and pecularities of transcription and the style of composition which is often decidedly quaint, that is, more typical of vernacular than Latin ones.

We come across scribal errors other than pure misunderstanding of proper names, such as the Subonislay-Bonislai / Wenceslaus confusion we noted earlier in relation to the notarial transcript of July 1323. Mažeika has suggested that the various forms of Gediminas's name found in German and Latin texts may have been influenced by familiarity (or lack of it) with Lithuanian pronunciation (presuming, of course that sounds do not change over centuries and that scribes of various nationalities all follow the same rules for transcribing unfamiliar names)[56].

We come across *artis mechanice* (craft) instead of *artis mechanicis* (craftsmen), *obsecarent* (begged) rather than the correct *obcecarent* (blinded) as a result of the confusion of c and s in German pronunciation of Latin. We should remember that documents were copied by dictation rather than visual reproduction. This pronunciation together with the frequent confusion on i, n, u and m in Gothic cursive texts (see plates) may be behind the strange term *sinogthones* [60] which clearly signifies a type of person. If the original was similar to cmethones (a category of peasant farmer), the corruption of cm into s in is understandable. We find *ud* not *ut* (in the May letter to the Dominicans), and *Letphanorum* in the July transcript with 'ph' instead of 'w'.

There are difficulties with contractions such as *unde latrunculi exeunt in p'cep'o et mortificationem clericorum. In precepto* ('according to the teaching [of]'), a common enough phrase, makes no sense, where *perceptionem* ('into captivity'), or *in precipitio* ('as an obstacle to') fit the sense and are not too far from the contraction as we have it. There are contractions which remain difficult to expand (*pce et pte* – [60]). Frequently we find *patri* (dat.) instead of *patre* (abl.), and the opposite, *pontifice* instead of *pontifici* [16].

The grammar of these Latin texts strays far from classical models. As in a Germanic or Romance text the perfect tense is composite – habemus erectas, "we have built" and in both Latin and Russian texts German words are inserted (*lodigen*, a boat; *rateli*, consuls) and occasionally local words (*kmit*, peasant). The most interesting of the documents presented here from the stylistic and grammatical point of view is the report written by the legates' envoys which reflects beautifully the linguistic capacity of authors with a poor command of Latin but a vivid style of reporting. The reflexive pronoun *se* is almost continually misused when *ille* or *is* is required:

[55] Rowell, "A pagan's word", 156–7; PSRL I, 413,s. a. 1197; II, 315 s. a. 1144; in the case of Vytautas and Pskov – *Pskovskie letopisi*, ed. A. N. Nasonov II (Moscow, 1955), 31–2 (s. a. 6914). The suggestion made by Banionis that Lithuanians regarded written texts with awe seems unfounded in the sources – E. Banionis, "Žodžio ir papročio kultūros pėdsakai Gedimino laiškuose", *Metraščiai*, 23–34, esp. 26 f.

[56] R. Mažeikaitė, "Tekstas ir potekstė Gedimino laiškuose Vokietijos miestams bei vienuoliams", *Metraščiai*, 154.

"...Cum venimus ad eum cum consiliariis in aula sua sedentem, presentavimus sibi litteras... "
The subject of a verb is frequently omitted, although from the context it is clear that Gediminas is meant:
"...venimus in civitatem suam Vilnam... et circa horam vesperarum fecit nos vocare ad suam presenciam... "
Direct speech is cut into reported speech to give dramatic colour:
"Tunc ipse respondebat, quod non iussisset hoc scribere, sed si frater Bertoldus scripsisset, in capud suum redundaret. Sed si unquam habui in proposito, dyabolus me baptizet".
Quotations from Gediminas abound – a direct, albeit not profuse source revealing the Lithuanian ruler's own mentalité, as when he claims to hold the pope as his father because John is older than him.
Unfortunately, the linguistic peculiarities exhibited here are not repeated in other texts concerned with Lithuanian or Rigan affairs at this time and so cannot be used to guess the identity of the unnamed envoys. However, their report is important for two additional reasons: firstly it is yet another example of an envoy's account of his embassy (a similar document from Riga in September 1323 [22] or the most famous example, the so-called Act of Kreva of August 1385 which is not a treaty document between Poland and Lithuania but a certified report of discussions). Secondly, it reveals the mechanism of document production at Gediminas's court, a subject from diplomatics which is worth outlining briefly.

IV. Diplomati survey

Manuscripts

The manuscripts which contain the texts published in this collection are not uniform in character. Most are parchments, while some are preserved on paper. Many are not original documents but copies (often contemporary with the original), often made by notaries (see below). In the case of documents issued by the Papacy or the Teutonic Order our texts survive in registers (in the papal case) or the so-called *Ordensfolianten* (in the case of the Order). In the late twelfth century a Frenchman, Stephen of Tournai described how when the papal chancery "sends an important letter to anyone, it keeps a copy itself and all these copies are placed in a book called a register". This statement is somewhat exaggerated, for not all letters were recorded in this way. Missives of particular importance to the papal bureaucracy were preserevd. Recipients of letters and dispensations could pay for letters to be registered as an insurance policy that the details contained in the letters would not be lost, should someone steal or deform the original. For papal chancery staff they represent a useful administrative tool – when a straightforward letter has to be sent out to one person, it can be copied from a similar letter sent to someone else. In this way Gediminas is treated in June 1324 like the Serbian king, Uroš III. Vatican registers are categorised according to type of letter they contain and the office from which they issue: Communes (the Chancery), De curia (Camera apostolica), secret (Secretariate) and Diversor[57].
We find that the fee for registering the 1324 Mazovian dispensation was 36 florins, a sum which the archbishop of Riga paid for six months' lodging in Avignon. The form of registered copies is

[57] I. Giusti, *I registri vaticani e le loro provenienze originarie*; *Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano* ed. G. Gualdo (Vatican, 1989).

also clearly exemplified by texts in this collection – where the contents of one letter are very close to those of another, scribes write "etc usque" ('and so on until') to avoid the chore of repeating themselves. Sometime this backfires for the Livonian Knights end up referring to "our town of Vilnius" [**51**]!

The registers we have used here belong to both the Vatican and Avignon Registers' series. Regestum Vaticanum [RV] 62 is a special collection of letters referring to missions sent out by Clement V, John XXII and Clement VI. The collection was made in the fourteenth century by an unknown clerk. Parchment, 238 x 323 mm, ff. 143 + 4.[58]

RV 76 – Johannes XXII comm. (et de curia) anno 8, pars 1, 309 x 426 mm, ff. 326 + 14, parchment.

R 77 – Ioh. XXII, comm, parchment, ff. 379 + 15.

The Avignon Registers are made of paper and generally older than the Vatican registers for the fourteenth century. However, those Avignon registers which contain copies of material relevant to the Lithuanian Mission are in a genrally poor condition with part of the text having been dissolved by contact with water.

Since many of the texts printed here are not originals in the strict sense of the word but legally valid copies made by a notary, it is worth outlining what exactly this creature was. A notary (Latin: *notarius* or *tabellio*) was a publicly empowered scribe cum lawyer (appointed either by the Holy Roman Emperor or the Pope) whose task was to copy documents and mark it with his sign, a personal mark which he drew himself on the copies he made and which was recorded in a register in the place where he was based. The contents of the copy were recognised as true *de iure*, although not necessarily *de facto*. The notarial system was common throughout Catholic Europe, especially in places where the use of seals was less frequent. In England ecclesiastical documents were often witnessed by a notary whilst secular texts were usually corroborated by a seal. In societies where the secular jurisdiction of the church was much greater, as for example in Livonia and the Empire notaries were widespread[59].

In this collection of documents we come across several notaries in addition to John of Bremen – Sygwin v. Dachebach, scribe to the Grand Master, a cleric from Mainz [**34**] and imperial notary; Johann de Luacia of Altenburg, papal notary [**45**]; Nycolaus Slavus de Belgard [**58**], operating in Riga, was also a papal notary; Lesse recorded his charges before an imperial notary, Arnoldus de Vyfhusen [**64**]. A similar function performed by the *vidimus* of the Cistercian abbots of Oliwa and Pelplin who note the condition of the letter in their possession: *quandam litteram non rasam, non abolitam, non cancellatam, non viciatam sed prorsus omni vicio carentem veris ac libatis sigillis religiosorum ....sigillatam vidimus, legimus, correctavimus et examinavimus diligenter, cuius tenor sequitur in hec verba* [**33**].

The imperial notary John of Bremen is well known. His copy has the characteristics required of such documents:

[58] See J. Muldoon, "The Avignon Papacy and the frontiers of Christendom: the evidence of Vatican Register 62", *Acta Historiae Pontificiae* XVII (1979), 125–95.

[59] The spread of uncertified notaries in east-central Europe in the late fourteenth and fifteenth centuries [A. Gąsiorowski, "Admisja notariuszy publicznych w Wielkopolsce u schyłku wieków średnich", *Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, ed. S. K. Kuczyński, V (Warsaw, 1992), 267–75] does not affect the reign of Gediminas. For a detailed account of notarial activities in mediaeval Poland, see K. Skupieński, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce* (Lublin,1997).

1. Protocol:
a. invocation – in Dei nomine, amen,
b. datatio cronica: Anno nativitatis eiusdem 1323 xv. kal. aug., indiccione sexta, pontificatus... anno septimo,
c. datatio topica – the consistory, Lübeck,
d. witness list. This list presents no difficulties as far as concerns the possiblitiy/probability that the persons named were present during these discussions. However, it is clear that the scribe has omitted part of the text, since the Dominicans did not have wardens (predicatorum: Thiderici gardiani).
2. Corpus
The text or texts with explanations of provenance and appearance – the letter to the Dominicans still bore the grand duke's seal, as did that sent to the merchants; the copy of the letter to the Franciscans was made by Friar Dietrich at Stralsund on July 15 and it bears his seal.
3. Eschatocol:
a. full date,
b. information about receipt of the letter and the reaction of the recipients. These wish to send an envoy to Gediminas to make sure of his intentions. This they did and we have their report on the encounter (see No. 22),
c. list of witnesses, seal of three witnesses and confirmation by John of Bremen.

So much for notaries, but what of Lithuanian scribes? The modern state is unimaginable without its bureaucracy and modern history writing would be held merely imaginative were it not for the remnants of official scribblings. This can lead to a quality judgement (no bureaucracy, no polity) which in turn leads to the self defence mechanism of presupposing the existence of such apparati as a chancery. Knowing that Gediminas had an *advocatus*, secretary, scribes and an interpreter at his court who had access to the grand-ducal seal, it is tempting to suggest that a Lithuanian chancery existed at that time.
Although Gediminas made use of the Franciscans in Vilnius and their Baltic network to communicate with Catholic powers, and although friars acted as his advisers, these men did not form a permamnent organisation special to the court. The age of government through bureaucracy in Lithuania has its true beginnings with Vytautas and his attempt to disinherit political functions and create a service boiarate to replace the kin-counsellors dominant in fourteenth-century Lithuania. Some friars wrote down Gediminas's letters when they were bidden so to do, but such scribal tasks were assigned on an ad hoc basis. Gediminas used Russian clergy for the same purpose when he needed to draft a written agreement with Russian princes. The use of available ecclesiastical officers to produce royal charters in the absence of a functioning royal chancery was common enough in mediaeval developing polities, as the case of tenth-century England, presented by Pierre Chaplais illustrates[60]. The existence of many of the factors which are used to detect a chancery's existence such as chancery staff and seal keepers, let alone a *stilus curiae*, cannot be proved. Too few documents survive to allow one to make definitive judgments from

[60] P. Chaplais, "The Anglo-Saxon chancery: from the diploma to the writ", *Journal of the Society of Archivists* III (1966), No. 4, p. 160–76 and idem, "The royal Anglo-Saxon chancery of the tenth century revisited", *Studies in medieval history presented to R. H. C. Davis*, ed. H. Mayr-Harting and R. I. Moore (London, 1985), 41–51.

witness lists or the variety of styles surviving from the time of Gediminas and his immediate successors. The lack of any autograph letter from Gediminas's entourage (all our texts survive in foreign notarial copies) means that no palaeographic key to this question will be found.

Our knowledge of how the letters were drafted, penned and despatched comes largely from the Legates' envoys' report of November 1324. Frater Nicolaus (most probably the same as the Dominican Nicholas also mentioned, but perhaps a Franciscan) was a member of the grand-ducal council; Hinricus and Bertoldus OFM were once counsellors. The latter Bertoldus wrote the letters to Pope, Archbishop and totus mundus which were sent via Riga (May 1323), whilst Hinricus wrote the letters that were destroyed en route (January 1323?). We know that Gediminas's interpreter was a Christian (of unknown nationality, probaly a Lithuanian convert) called Hennekinus and that there was a lay Christian community in Vilnius. The grand duke also had an *advocatus*. One of the envoys had delivered Gediminas's letters to the Curia after the Rigan council realised that the grand duke's own men could not get through. From various documents we know the names of three of Gediminas's own messengers: Curso, Sedegallus and Lesse; we also know of Rigans sent on Gediminas's behalf to Denmark as well as to the Curia.

A question of calendars

The most basic requirement facing Lithuanian historians is shared by all those who deal with the history of Central and Eastern Europe in the late Middle Ages: what chronology was in use in Lithuania, Poland, Prussia or Rus' in the early fourteenth century? The confusion of years beginning in January, March (the first *or* the twenty-fifth), September and December in North Eastern Europe is a particularly dangerous trap. After 1300 the Livonians and the Teutonic Order used the *Annus Nativitatis* which began on December 25 rather than, as is the case now and was in some courts then, the following January 1. An analysis of Livonian and Prussian letters sent in the first half of the fourteenth century and as published in the Livonian and Prussian *Urkundenbücher* shows that the Christmas Year was more frequently employed than the Annunciation or Incarnation (March 25) Year which enjoyed popularity in the last half of the previous century. Of forty nine letters dated 1300–1350 edited by Bunge which specify the style, forty five follow the *ann. nat.*; of fifty eight such documents in volume two of the *Preussischer Urkundenbuch* only fourteen use the March year. It should be noted that the year of the Incarnation (that is beginning from the Annunciation) is often mistaken by scribes as the year beginning at *Christmas*.

The letters of Gediminas were penned by Franciscans from Riga. We may presume that these would have used their own calendar, that is, the Christmas Year prevalent in the chancery of the Archbishop and Franciscan warden of Riga. Too few documents survive from Gediminas' time to establish beyond all doubt the calendar used by his scribes. One letter coming from the period January 1 – March 25 is dated in the text to March 2 1326, in the tenth year of John XXII's pontificate (i. e. in our style September 5 1325 – September 4 1326). The document [below No. 62] was written in Riga and dated (most probably) by the Christmas Year. From this collection of 'accidentally' selected texts, of those where the year is discernible (either directly or by inference from indiction), of five thirteenth-century texts two use the March Year **[2, 5]**and none the Christmas Year; of thirty five fourteenth-century texts eleven date from December 25 **[21, 25, 33, 34, 35, 50, 52, 57, 62, 67, 68]** and one from March 25 **[27]**.

Table Two [a]: Year mentioned in docc. in LU – see introduction, p. XLI–XLII.

Table Two [b]: Year used in docc. in PU II – see introduction, p. XLIII.

Meanwhile in Rus' the year began on March 1 and was calculated from the creation of the world in 5508 BC[61]. This would seem to make chronology a little complicated for the historian who synchronises events in Rus' and Poland. However, this is a minor annoyance compared with the fact that two systems of calculation from March 1 operate often within the same local chronicle. Some chroniclers choose the March after the January of modern usage, some prefer the Ultramarch year which begins nine months before our reckoning. Thus, 6808 may extend from March 1 1300 to February 28 1301, as we reckon or March 1 1299 to February 28 1300. The correct date of the move of the Orthodox metropolitanate of Rus' from Kiev in early 6808 is not 1300 but 1299. This appears to be pedantry at its most torturous. In fact it is of great importance for dating events and documents. A Rigan letter dated solely November 29 plays an important part in the chronology of Gediminas' correspondence with the Pope. It refers to the presence in Pskov of one prince David of Grodno. We know from Prussian chronicles that David may have been in that region in 1322 or 1323. The Novgorodian chronicle dates the beginning of his reign to 6830, the Pskov record to 6831. The Pskovite scribe uses the UltraMarch year in this instance. Thus for us the date is after March 1 1322.

Apart from dating texts by universal years, whether these originate from Creation (with a choice of starting dates in March and September), the Incarnation or the Nativity, documents may be dated by regnal years (of a king, emperor or pope), and especially by indiction.

The indiction is a fifteen years' cycle, originating from an Egyptian fiscal cycle and fixed by A. D. 312 at fifteen years. The tax year begins usually on September 1 (and always so in the Byzantine world). From the pontificate of Alexander III (1159–81) the Papacy used the calculation invented by the Venerable Bede (in misunderstanding) starting the indiction at September 24. To calculate the indiction: divide Year + 3 by 15, with the remainder being the indiction. When there is no remainder, the indiction is 15. July 1323 was 1323 + 3 ÷ 15 = 88, remainder 6, thus the indict is 6, No. 21 claims.

While the letters of Gediminas himself do not appear to provide any justified fears over their dating, one anti-Lithuanian treaty of this period does cause difficulties, namely the Novgorod treaty with the order concluded on December 23 1323 [**32**]. Napiersky noted two possible dates – January 28 [before Candlemass] and December 23 [before Christmas]. Bunge preferred the January date (LU II Reg. p. 53–4, interpreting *kerstentage* as Candlemass), but noted the possible confusion with Christmas; Russians – Ianin misunderstands Napiersky's reference as to the beginning of Lent (!) and curiously translates "Kerstes" (of Christ) as the Russian *krest'* (cross). He misadduces the Novgorodian failure to assist Pskov in May 1323 as evidence of the influence of this treaty (as if other disapproval of Pskovian pro–Lithuanian politics were impossible) and so chooses to date this treaty to Feb. 25 1323 or the Friday preceding the third Sunday of Lent which the Orthodox call "krestopoklonnaia nedelia" ("cross-adoration Sunday")[62].

Two papal documents have different dates here from these given in Theiner's edition where they are mistakenly put together with letters from June 1. May 26 is clear from the manuscripts. This may illustrate the general context of the provision of documents, given that the Danish correspondence concerning an imperial marriage was produced at the same time – May 31.

[61] Sometimes Creation is dated to 5500 B. C. – O. V. Tvorogov, *Drevnerusskie khronografy* (Moscow, 1975), 111–59; date of Christ's birth – p. 246, 290.

[62] V. L. Ianin, *Novgorodskie akty XII–XV vv.* (Moscow, 1991), No. 11, pp. 87–8.

Gediminas sent a letter of complaint to northern Catholics concerning recent attacks on his peoples. It is dated Wilno in die Sancte Trinitatis. Since it mentions that Frederick of Riga has returned from the Curia (September 1324) and we know that the archbishop went back to Avignon in 1325, then a date of June 2 1325 is most likely. Two Rusian texts, one from Smolensk, the other from Polotsk are also dated from internal evidence to [1335–48] [**71**] and [1339] [**70**] respectively. The Polotsk text bears the seals of Bishop Grigory and (Narimantas) Gleb of Polotsk. We know the latter to have governed the city from 1335 to his death in 1348. The Smolensk treaty between the Livonian Master and Prince Ivan Aleksandrovich refers to the agreement made between Gediminas, Narimantas-Gleb and Algirdas, and the Livonian Master in November 1338 [**69**]. Since the treaty refers to the archbishop of Riga (who died in 1341, a date of 1338–41) probably 1339 is likely.

The Ruler's style

In his correspondence Gediminas styles himself variously as Gedeminne (Dei gratia) Letwinorum (multorum) Ruthenorumque rex or simply Rex Lethowye (Koningh van Lettowen). Peter of Dusburg used Gediminas' own correspondence to style him Lithuanorum et Ruthenorum rex, a style which led the chronicler, or most probably a later copyist [no! Jeroschin does the same], to refer to "two kings". The variation in title is quite normal, especially when, as we take into account that Gediminas had no chancery nor fixed chancery. On certain occasions, as in his letters to the West which discuss peace and the settlement of boundaries, Gediminas adds "princeps et dux Semigallie" to his style. This underlines his claim to govern Semigallia which was disputed with the Order. It is no surprise therefore to see him styled simply "king of Lithuania" in his direct dealings with the Order. Some foreigners, sticklers for Catholic legitimisation, called Gediminas rex sive dux and the Pope seems to have made a point of describing Gediminas to the King of France, Charles IV, as 'one who calls himself king'. Successive popes regarded the legitimate attribution of royal status, such as that bestowed on Mindaugas in 1253, as a major incentive for pagans to convert. In 1350 Clement VI promised to adorn Kestutis and Algirdas and their progeny with the "royal title and kingly insignia". The pagans were willing to adorn themselves with these attributes, although of course under strict control – as when Algirdas denounced the Livonian nobleman Segewald.

Gediminas' adoption of the theological reference (*Dei gratia*) may be ian imitation of Mindaugas' title (Myndowe Dei gratia rex Lettowie) or a borrowing from the titles of the Catholic princes with whom he corresponded. Such, indeed, was the habit of the princes of Galich–Volyn' and Novgorod. Gediminas who feigned to be the least among Christian princes was the greatest in Lithuania. It seems probable that the use of DG was a deliberate reference to the grand-ducal power which is no longer ordained by social contract but by a supernal power. Gediminas is ruler by God appointed. Such an interpretation would make sense of both the use of the theological reference and the rhetorical claims of his correspondence which refers to divine providence and imitates papal claims to supreme authority. Gediminas mimics papal humility by referring to himself as the least of all princes but the greatest in Lithuania. In his letters to western friars, burghers and bishops, Gediminas employs the same rhetoric of power (Aristotelian images of form and material, evangelical references to servant status) as John XXII and Louis IV marshall in their rivalry – or at least the Franciscan scribes select catchphrases which could not fail to hold a certain resonance for a Christian audience. Gediminas's neighbours use this formula, be they the archbishop of Riga, the duke of South west Rus" or Polish dukes and king. The grand master of

the Teutonic Order, Karl von Trier also styled himself in this fashion (unique among holders of that office)[63]. The grand duke, alone of all Lithuanian princes, titles himself by the grace of God. The other princes who hold their position from the grand duke make no such claims to divine preference – Kęstutis, for example is referred to as dux or rex but never DG. In this case, rex is used by him because he is the son of a ruler, not a "king" himself. Titles seem to have been inherited as part of the whole family's patrimony. Sigillography appears to reflect Gediminas's use of the DG formula. Indeed it is tempting to speculate whether the famous depiction of Gediminas on his seal as bearing the crown in his hand is not a further indication that he holds and bestows the diadem himself.

In the Rus'ian chronicle which is contemporary with Gediminas, the Novgorod First Chronicle, the grand duke is called simply kniaz'. The Rus'ian style of velikii kniaz' which the senior prince of Vladimirian Rus' had used since the reign of Vsevolod III Big Nest (1190, 1195) seems not to have been used by Gediminas. Lithuanian diplomatic practice appears to have adopted the titles of supremus princeps and velikii kniaz' with reference to Gediminas' son Algirdas. The latter even abrogated the style of *basileus*, the imperial title, in his surviving letter to the Byzantine authorities. Byzantine authors preferred to call him *reks* or *megas reks*, that is a non-Orthodox ruler. The grand ducal title from Rus' provoked the appearance of various Lithuanian styles in Catholic records: *furst, herzog, rex* and *dux* which bear the qualifications of *gross, obirster* and *magnus*. In fourteenth-century usage rex, kniaz and dux are synonyms whose appearance in a given context depends on the linguistic understanding of the writer in expressing the concept of ruler. Rex means 'qui regit', not only 'king' in the technical sense (i. e. approved by the Holy See).

Gediminas's seal

The use of seals by Lithuanian princes increased during the fourteenth century. In the 1350s Kęstutis had two seals, maius and minus. Gediminas appears to have been the first grand duke since Mindaugas (1238–63) and only the second in the polity's history to use a seal. There is no evidence to suppose that seals were used in the late thirteenth century. According to the Lübeck transcript Gediminas's seal was round and made of wax, containing a circle of twelve points (*anguli*). In the middle of the circle was a long-haired man sitting on a throne and holding in his left hand a sceptre and in his right a crown. On the circumference were inscribed forty one letters and a cross: *S. dei gracia Gedeminni lethwinor. et rutkenor. reg.* the seal is of the type known as *Thronsiegel*. Mindaugas used a similar one in the 1250s but this precedent does not seem to have influenced Gediminas. The depiction of Gediminas bearing his crown in his hand is as unlike Mindaugas as it is Polish and German seals. It may be that the grand duke is imitating a Lithuanian style (just as the iconographic prescription for the Lithuanian prince of Pskov, Daumantas, mentions the saint's bearing his princely cap in his hand) but there is no definite proof of this. Since Gediminas does not shrink from calling himself king (in usurpation of papal privilege), surely he would not shrink from wearing his crown out of deference to John XXII. The claim that Mazovian seals influenced the Lithuanian one is more patriotic on the part of Kuczyński than substantiated by the facts. Wacław of Mazovia did not use a *thronsiegel*[64].

[63] U. Neiss, *Hochmeister Karl v. Trier (1311–1324)* (Marburgas, 1992), 155.

[64] S. K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mazowieckich* (Wrocław, 1978), 242; Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów* (Kraków, 1993), 45–76 (symbols of power) and p. 124–6 for Wacław of Mazovia.

Editiones priores

Only three of the texts published here appear in print for the first time (Nos. 47, 68, 79) and therefore an account of earlier editions is perhaps owed. The documents appeared in the context of other institutions and societies – the Holy See and its relations with Poland–Lithuania and Russia, the history of the Teutonic Ordensstaat in Prussia and Livonia, the Hanseatic League, Russo-Livonian contacts. The exception to this is the collection compiled in 1966 by Vladimir Terent'evich Pashuto called *Gedimino Laiškai–Poslania Gedimina* ("The Letters of Gediminas") from nineteenth-century editions. This was an attempt to provide a source base for Lithuanian historians. The major source collections hide the Lithuanian trees in their gigantic forests of material

1. *Liv-Esth-und Curländisches Urkundenbuch nebst regesten*, 2 series (abtheilungen) of 12 and 3 volumes (Bande) respectively, edited by Friedrich Georg von Bunge and published in Reval, Riga and Moscow, 1853–1914 and reprinted at Aalen, 1967–74. The volumes of interest to us are 2, 3 and 6. This monumental work remains under completion and contains tens of thousands of documents from the archives of Riga, Königsberg, Reval and various other German and Russian depositories.

2. *Vetera Monumenta Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae historiam illustrantia* in four volumes was edited by Augustinus Theiner. It accompanies similar collections of Vatican material relevant to Russia, the Southern Slavs and Hungary made under the guidance of the same scholar. Supplemented now but not surpassed in its particular emphasis by *Bullarium Poloniae*.

3. *Preussisches Urkundenbuch* is a vast undertaking aimed at publishing the extant records of the Teutonic Order in Prussia, begun by Philippi and Wölky at Königsberg in 1882 and continued by such eminent scholars as A. Seraphim, M. Hein, H. Koeppen and C. Conrad. The latest volume (VI. 1, Marburg, 1986) has reached the 1360s and completion is far in the future. In the meantime a complete catalogue of the Königsberg–Berlin Archive is available in: *Regesta Historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, ed. E. Joachim and W. Hubatsch I. 1–3 and II (Göttingen, 1948–73).

4. *Monumenta Poloniae Vaticana* is Poland's answer to the Belgian and French projects for publishing national documents from the papal secret archive. Ptaśnik's 1914 *Analecta Vaticana* includes transcriptions of the Latin versions of the Treaty of Vilnius.

5. *Codex Diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur ältern Geschichte Preussens* (incomplete in 6 volumes, Königsberg, 1836–61, Osnabruck, 1965) is the work of Johann Voigt, the celebrated historian of the Teutonic Order and made largely from the holdings of the Order's own Königsberg archive (up to 1404).

6. *Russko-Livonskie Akty* was compiled by the Baltic German historian Karl Eduard Napiersky and published in St Petersburg in 1868.

7. *Kodeks Dyplomatyczny Litwy* compiled by the Polish count and amateur historian Edward Raczyńsky in 1845 contains a selection of documents relevant to mediaeval Lithuanian history not contained in Dogiel's eighteenth-century uncompleted *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae* (incomplete, 3 vols, Vilnius, 1758–64).

8. *Hansisches Urkundenbuch* – A collection of texts from the archives of various Hanse towns and their partners reflecting the League's interests. The first volumes edited by K. Höhlbaum and printed at Halle in 1879 cover the period which conerns us here.

9. A. I. Turgenev, *Historica Russiae Monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta*, I: *Scripta varia ex secreto Vaticano et aliis archivis et bibliothecis romanis excerpta continens, inde ab anno MLXXV ad annum MDLXXXIV / Akty istoricheskie, otnosiashchiesia k' Rossii...* (St Petersburg, 1841). A collection of documents relating to Russian history (in the sense of the nineteenth-century Empire).

In order to assist the reader in understanding references made in works of scholarship to texts from Gediminas's time a table of correspondences is given below between major editions and the numbers in this volume. For the references to further earlier editions of particular texts, the reader's attention is directed to the notices provided before each document (marked **Pub.**).

Table of Correspondences between major editions of letters published here and elsewhere – see introduction, p. XLVIII–L.

Narrative sources of Lithuanian history in the Reign of Gediminas

Chronicles and annals which mention events in Lithuania survive from across central and eastern Europe, increasing in number and accuracy from the thirteenth century[65]. However, chronography within Lithuania itself developed only in the fifteenth century. By and large these records are annalistic rather than discursive and the best (from our point of view) were kept at the courts of princes, bishops, grand masters and burgher institutions throughout Rus', Poland and the Ordensstaat. They deal with Lithuanians as these impinge on domestic affairs. The fullest – Peter of Dusburg's *Chronica terrae Prussiae* acts not only as a history of the formative years of the Order's settlement in Prussia, but also provides a justification and explanation of the Knights' plight and activity. The Livonian situation is best reflected in the Westphalian-born Hermann von Wartberge's *Chronicon Livoniae* (composed in Latin, 1356–70). We benefit greatly from the work of Jan Długosz, the fifteenth-century Polish chronicler, not only because it holds details from now non-extant sources but also because in gathering his material Długosz caused several works to be translated. These now survive in better condition in translation than in the original, as the valuable work of Wigand of Marburg reveals.

The broadest chronicle complex is formed by Franciscan chroniclers. The records of the friars minor reflect the nature of their authors: a group of preachers spread across the whole of Christendom who used their own history as justification in the face of accusations of heresy, and as exempla in preaching. This is in sharp contrast with the Dominicans who have left no material relevant to the Lithuanian Mission, despite their presence in Vilnius. An eyewitness account of events in Lithuania in1323 was recorded by a Franciscan in Switzerland in the 1340s; friars from Spain and Ireland include Lithuania in geographic treatises (one of which may be a work of complete fantasy[66]) and the English Franciscans Roger Bacon and Bartholomew use Baltic examples in their crusade theory and universal histories respectively. Polish and German friars produced annals of some worth in Lübeck, Gniezno and Toruń.

[65] For further details, S. C. Rowell, "Of men and monsters: Sources for the history of Lithuania in the time of Gediminas (ca. 1315–1342)", *Journal of Baltic Studies* XXIV (1993), 73–112.

[66] *Libro des conoscimiento de todos los reynos...*, ed. C. Markham, *Hakluyt Society*, 2nd series, XXIX (London, 1912).

Russian chronicles survive from several principalities of the Grand Duchy of Vladimir which were at war with Lithuania (Moscow) or allied to her (Pskov and Tver') or on occasion both (Novgorod). However, the editing of the manuscript tradition of Rus'ian chronography after the rise of Moscow to supremacy in the late fifteenth century limits the amount of information which is available now. Gediminas, after all, presided over the growth of the Lithuanian claim to rule over all Rus". The manuscripts of the Novgorod First Chronicle reveal changes in that Republic's view of collaboration between Gediminas and Archbishop Vasily Kaleka in the 1330s. The *Sinodal'ny Spisok* was tidied up by later chronographers in order to disguise Lithuanian involvement in Novgorodian politics – entries for 1331 and 1333 referring to Narimantas Gediminaitis' election as garrison commander on the Republic's northern frontier have been removed from the manuscript. A similar cleansing of the Pskovite record also seems to have taken place.

The compilations made in Moscow are reasonably rich in detail but contain little that is not known either from the Novgorodian or Tverite traditions. The *Sofiisky First Chronicle* and the Moscow *Svod* of 1479 are fifteenth-century compilations which mark the best reworkings of Rus'ian history including relations with Lithuania from north eastern Rus'.

Lithuanian Chronicle accounts of Gediminas present various problems to the researcher interested solely in events in the Grand Duchy in Gediminas's day rather than Gediminas's place in later political and historiographical traditions.

The accounts in the so-called First redaction of the Lithuanian Chronicle deal solely with the division of territories before the grand duke's death. The second Redaction fills in the gap between the time of Traidenis and 1340 with a brief mention of Vytenis and his election as grand duke before moving on to his 'son', Gediminas. The account of war in Žemaitija can be confirmed by the Teutonic record; the conquest of south west Rus' in the early 1320s is probable from the general context of Polish–Rus'ian conflicts and the two dynastic marraiges of 1325 (Casimir and Aldona) and 1331 (Bolesław-Yury II and Eufemija) and also complementary accounts in east Rus'ian literature of the fifteenth century. The foundation of Vilnius by Gediminas may reflect an increase in the frequency of grand–ducal residence in that town in addition to a confirmation of the link between the Gediminid dynasty and the fifteenth-century capital. This section stresses the dynasty's role in central and Rus'ian policy, whilst the earlier parts of the Second Redaction clarify the political role of the Lithuanian (almost *sensu etnico*) nobility in the development of the economy and political infrastructure of the western parts of Lithuania.

***

In lieu of a conclusion: the changing significance of the Letters and their Author

The significance of Gediminas's letters has changed over the ages. In the 1320s the letters or the policy behind them enjoyed wide resonance from Rus' to France, although it is unclear how far their fame (or infamy) produced direct practical results other than the Truce of 1324–28. How far immigration to the Grand Duchy increased is not detectable from the source material at our disposal. The legend that Jewish settlement in Lithuania can be dated to 1323 is a harmless result of historiographical stereotyping to the effect that there can be no trade without Jews, or more likely, evidence of the patriotic inclinations of Lithuanian Jewry in the inter-war period[67]. We

[67] Greenbaum, *The Jews of Lithuania*, 4–5.

know that Casimir's charter granted to Lithuanian merchants in 1440 recalled the policy traditions of Jogaila and Algirdas, but of Gediminas there is no mention. In the Livonian and Prussian chronicle record we read of the 1323 demarche but later writers stress more Gediminas's role in conquering Rus', fighting the Order, 'building' Vilnius and fathering a dynasty of mighty warrior dukes. The letters themselves remained unutilised in the archives of the Teutonic Order in Königsberg and the city council at Lübeck for more than four centuries. When they were uncovered they enjoyed considerable vogue among German scholars whose doubts over their authenticity moved from a purely academic debate to a patriotic cockadoodle-doo between historians of Prussia and Poland–Lithuania in the heady days of the Third Partition and the First Uprising.

During the Lithuanian National Revival Gediminas and his letters gradually took on a new role, as evidence of the Catholicity of Lithuanian political aspirations (as opposed to Russian Orthodox variants) and the Lithuanianness of Vilnius, whose foundation was to be proven by the texts and dated clearly to 1323. If Liubavsky's history of Lithuania before the Union of Lublin does not even mention the letters, and Pajauta's 1912 patriotic account can be connected more with seventeenth-century borrowings from fourteenth-century Order chronicles[68], after the loss of Vilnius to the Polish Republic in 1920 and the heightened tension of German-Lithuanian relations in the third decade of the twentieth century, the letters remained in the limelight. The Lithuanian scholar Jakštas took it upon himself to defend their authenticity against an increasingly politically-motivated German archivist, Kurt Forstreuter.

The letters have been used to illustrate a historical basis for various twentieth-century claims. The clerical poet Maironis quotes from the letters to the Pope and cites the Hansa epistles as proof of Lithuanian desires for "enlightenment"; the patriotic writer Šapoka in his Lithuanian History cites the correspondence as evidence of the "europeanisation" of Lithuanian society. The radio-play in verse for children composed by Balys Sruoga in 1937, *Giesmė apie Gediminą* ('Hymn of Gediminas') is an excellent example of the growth of the Gediminas cult in the Republic of Lithuania which is most closely connected with the Vilnius Question. It is based on the legend of Lizdeika and Gediminas's dream of an iron wolf propagated by the second redaction of the Chronicle of the Grand Duchy of Lithuania and Žemaitija (early sixteenth century). When Lithuanian troops headed by the First Infantry Grand Duke Gediminas Battalion entered Vilnius in the wake of the Russo-German rape of Poland in 1939, this march back into 'the city of Gediminas' was celebrated in terms recalling the fourteenth century. Among the first academic publications to appear in Lithuanian Vilnius in 1940 was a account of excavations of 'Gediminas's' castle[69].

The reprinting of Bunge's edition by Pashuto with a Russian and Lithuanian translation in 1966 marked a further development in awareness of Gediminas's activities during slightly more liberal times after Stalin's death. The openness to external developments and willingness to engage in dialogue with his neighbours in both the eastern and western parts of Europe mark Gediminas out as a fit model for Lithuanian political development.

A bibliography of primary and secondary sources is given on pages LIII–LVII.

[68] M. Liubavskis [Liubavsky], *Lietuvos istorija ligi Liublino unijos, I dalis*, tr. J. Sondeckis (Vilnius, 1920); Pajauta, *Trumpai išpasakota Lietuvos istorija* (Vilnius, 1912), 48–9.

[69] Maironis, *Lietuvos praeitis*, in: Maironis, *Raštai* III. 2 (Vilnius, 1992), 78–80; A. Šapoka, red. *Lietuvos istorija* (Kaunas, 1936), 22–3; B. Sruoga, *Raštai*, ed. A. Samulionis, I (Vilnius, 1996), 391–432; Lietuvos praeitis... ; J. S. , "Istorinis žygis į Vilnių", *Kardas* 321 (1939 No. 21, 01.11.39), 520: "pirmiausia į Gedimino miestą įžygiavo 1 pėst. D. L. K. Gedimino pulkas".

Editorial principles and sigla

This edition of texts is aimed primarily for historians. It follows the broad principles laid down in modern diplomatics for non-philological readers.[70] Texts have been taken from manuscript sources. The spelling of Latin and German texts has not been changed in the sense that Latin texts have not been classicised, and the dipthong 'ae' has not been used instead of the manuscript 'e' for the genitive singular of feminine nouns and adjectives, for example. Where editors such as Bunge classicised Latina texts and regularised German texts (removing 'h' after 'g' and 't', these changes have not been signalled in our critical apparatus. However, for a distinction has been made between the 'u' vowel and the consonant 'v'; 'i' has not been changed to 'j'.

Capitalisation is modern, with a distinction between Dominus (The Lord God) and dominus (a human lord). The Sacred Name of Jesus has been presented in accordance with the manuscripts where scribes write Ihesus even when *not* using the Greek abbreviation IHΣ.

Punctuation is modern. Mediaeval scribes used little punctuation and modern readers find difficulty in reading a page of Latin text bereft of commas and full stops. The dashes found in some of the manuscripts consulted here reflect ease of dictation rather than grammatical unity. Paragraphing is modern for the most part.

Abbreviations are expanded.

The lines of text have been numbered for ease of citation and lineation is not in keeping with the manuscript.

The following signs are have been inserted into the text:

[ ] – an interpolation

< > – a difficult, conjectural reading

* – lacuna, missing letter (number of asterisks approximates number of missing letters/spaces

/ / text interpolated from (left hand) margin

\ \ text interpolated from (right hand) margin

/ \ text interpolated from below line

\ / text interpolated from above line

| page break

[70] R. I. Burns, *Society and Documentation in Crusader Valencia* (Princeton,1985), 226-231; O. Guyotjeannin, J. Pycke and B-M. Tock, *Diplomatique médiévale* [*L'atelier du médiéviste,* II] (Brepols,1993), 397-411.

Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė

Į šią rodyklę įtraukti asmenvardžiai ir vietovardžiai iš lietuviškų tekstų (įvado, laiškų vertimų, komentarų) bei literatūros nuorodų. Nors *Gediminas, Lietuva, lietuviai, Prūsija, Livonija, Vokiečių ordinas* randami vos ne kiekviename puslapyje, jie minimi ir rodyklėje. *Rusia, rusai* dažniausiai reiškia *Lietuvos Rusia, LDK rusai.* Tie, kurie skaitys tekstus tik originalo kalbomis, galės rasti vardus pagal vertimą ir naudotis atitinkamais lyginiais puslapiais.

Abraham, W., xxviii
Absaolonas, karaliaus Dovydo sūnus, 249
Adalbertas, Vaitiekus, šv., xii
Adomas, pirmasis žmogus, 33
Adomas Rumelantas, skolininkas, 21
Adzelė, 259
Agonas Saksisonas *(Ago Saxison)*, 24, 25, 322
Agnani, 325
Apaštalų Sostas, *žr.* Šventasis Sostas
Aiviškitė, upė, 259
Albentakė, 79, 81, 83, 167, 169, 171, 332, 333
Albertas iš Milano, 272, 273, 360
Albertas Sluthas *(Albert Sluc, Sluth)*, 79, 81, 167, 169, 332, 333
Albertas, Rygos arkivysk., 319
Aldona Gediminaitė, xxvi, xxxvi, lii, 346, 354
Aleksandras III, popiežius, xliv
Aleksandras IV, popiežius, 305
Aleksandras iš Elbingo, 338
Aleksandras Glebaitis, Smolensko kunigaikštis, 318, 358
Aleksandras Mykolaitis *(Aleksandr Michailovič)*, Tverės kunigaikštis, 355
Aleksandras Nevietis, xiv–xv, 360
Aleksandras, Pelplino vienuolyno iždininkas, 107, 111
Aleksandras, rusų kunigaikštis, 239, 355
Aleksandrija, 117
Aletas *(Alet)*, xxiv, 114, 115, 125, 127, 129, 135, 139, 141, 143, 145, 147, 149, 163, 179, 213, 223, 293, 338
Algirdas Gediminaitis, v, xi, xxvii, xxx, xxxv, xlv, lii, 261, 263, 302, 303, 318, 350, 358, 363, 369
Altenburgas, xxxix, 147
Anastazija, Dobrynės kunigaikštienė, 85, 199, 334, 335, 348, 352
Andrius, pasiuntinys, 23, 321
Andrius Algirdaitis, xxxvi
Andrius Jurgaitis, Haličo–Voluinės kunigaikštis, 282, 283, 286–289, 330, 361
Andrius Mstislavaitis, Kozelsko kunigaikštis, 239, 355
Andrius Lobneris (kadaise Jonas), 301
Andrius iš Štenbergo, 301, 368
Andrius iš Štirlando *(Andreas v. Stirland)*, xxxv, 316
Andronikas II Paleologas Senasis, Bizantijos imperatorius, 29, 31, 323, 324, 345
Andrzej Jastrębiec, Vilniaus vyskupas, xxiii
Anesi *(Annecy)*, 115, 125, 127, 129, 135, 139, 141, 143, 145, 147, 149, 163, 179, 213, 223, 293
Antanas, rusų vienuolis, 239
Antanė, 239
Antonovič, V. B., xxviii
Anzelmas, šv., 159, 343
Apamėja, 29
Arbusow, L., xxviii, 158
Archi, G. G., 354
Aristotelis, xlvi, 329
Armėnija, xxxii, 93, 335
Arnold, U., 364
Arnoldas Geležinė Ranka *(Arnold Eisenarm, cum manu ferrea)*, 6, 7, 318
Arnoldas Stojvė iš Kuoknesės *(Kokenhusen)*, klebonas, Rygos arkivysk. vietininkas, 77, 79, 81, 83, 167, 169, 331, 332
Arnoldas, Rygos amatininkas, 205
Arnoldas, Rygos šv. Jokūbo bažn. klebonas, 201
Arnoldas, Talino dominikonų prioras, 77, 79, 81, 167, 169, 331, 333
Arnoldas iš Vyfhuseno, xxxix, 228, 231, 353
Arquillière, H.-X., xix
Arsenijus, dekanas, 239, 354
Artemijus, 239, 355
Aspelanas, 21
Ašeradė *(Aizkraukle)*, 205, 229–231, 317, 353
Atanazijus, Konstantinopolio patriarchas, 29, 323
Augustinas, šv., 30, 341, 343
Augustino, šv., ordinas, 139, 145, 157, 341
Aukaimis, vi, xxxi, 16, 17, 320
Aukštaičiai, Aukštaitija, xxxi, 79, 81, 167, 169, 171, 257, 299
Auvray, 148
Auvergne, 335
Avanesov, R. G., 18, 262
Avinjonas *(Avignon)*, xv, xvi, xvii, xx, xxiv, xxv, xxxviii, 35, 54, 92, 93, 114, 121, 124–132, 137–144,

147, 148, 153–157, 161, 162, 171, 175, 181, 192, 193, 215, 272, 281–284, 290–292, 295, 322, 333, 351
Avramas, Naugardo tūkstantininkas, 100, 101, 337, 347

Baethgen, E., 308, 365
Bajerburgas, 356
Balčius, M., 354
Baliński, M., 50, 52
Balkanų slavai, xv
Balninkai, 259, 357
Baltramiejus, Aleto vyskupas, xxiv, 115, 125, 127, 129, 131, 135–149, 163, 179, 183, 213, 223, 229, 293, 309–315, 338, 344
Baltramiejus Anglas (*Bartholomaeus Anglicus*), 354
Baltramiejus iš Felino, 77–81, 167–169, 331, 332
Banionis, E., xxxvi
Barchudarov, S. G., 18, 264
Bardowik von, A., 322
Baronas, D., xxxiii
Baronius, C., 92
Barten, xxxi
Batūra, R., 308, 363
Bavarija, 255–257
Beda, šv., xliv, 344
Beksovedė, 322
Belgardas, xxxix, 211
Benedikto, šv., ordinas, 139, 145, 157, 334, 338, 340, 341
Benediktas XI, popiežius, 240, 322
Benediktas XII, popiežius, 240–253, 356, 362
Benker, G., 356
Benninghoven, F., 317, 359
Bergas (Parenija), 357
Berlynas, ix, xvi, xvii
Bernardas, abatas, popiežiaus legatas, xxiv, 114, 115, 125–131, 135–149, 163, 179, 183, 200, 209, 213, 223, 229, 293, 309–315, 344
Bernhardas iš Miunsterio (*Bernhardus de Monasterio*), 318
Bernhartas Dirsovinas, 269, 359
Bertoldas Gigantas, 205, 326, 348
Bertoldas iš Lechtiso, 320
Bertoldas, Rygos kunigas, 39
Bertoldas, Vilniaus pranciškonas, xl, 183–189, 345, 346
Biebžas (*Biebrz*), upė, 351
Bieniak, J., 352
Byenken, xxxi
Byeteigen, xxxi
Biskup, M., xvii, 318, 325, 337, 354, 356, 360, 364
Bizantija, xv, xxxii, xliv, 323
Blanche iš Burgundijos, 335
Bodonas Lasas (*Bodo Las*), 231, 353
Boecijus, 319
Boehmer, J. F., 292
Böthführ, H. J., 318, 320
Bogucka, M., xvii
Boyle, L., ix
Boleslovas II, Mazovijos kunigaikštis, xix, 63, 65, 330, 348, 351
Boleslovas-Jurijus II, lii, 351, 352, 357
Boleslovas Kreivalūpis, xii
Bonifacas VIII (*Benedetto Gaetani*), popiežius, 39, 121, 195, 321, 325, 326, 347
Bonifacas IX, popiežius, 297
Bönnell, E., xxviii, 316, 317, 358
Boockmann, H., 318
Bordo (*Bordeaux*), 322
Bormans, S., 354
Borzyvojus, Lenčicos vaivada, 227, 352
Bosniai, xxiii
Bourget, A., 354
Bovė (*Beauvais*), 335
Brandenburgas, xxvii, xxxiv, 315, 318, 335, 363, 364
Braunsbergas (*Braniewo*), 84, 87, 94, 105, 109, 277, 334
Brėmenas, xvii, 46, 47, 273, 329, 360
Brestas Kujavijos (*Brześć Kujawski*), Lenkijos miestas, 237, 352, 354
Brianskas, 239, 354
Britų Akademija, ix
Briugė (*Brugge, Bruges*), 213, 350
Brunonas, šv., iš Kelno, 341
Brunonas, šv., iš Kverfurto, xii
Brunonas, Liubeko pranciškonų pamokslininkas, 56, 59
Brunonas, Vokiečių ord. Livonijoje magistras, 267, 359
Bulgarai, xxxv
Bunge von , F. G., xli, xlvii, liii, lviii, 317, 330
Burns, R. I., lviii
Butautas Kęstutaitis, xlvi
Butigeidas, xi, 10, 11, 319, 369

Cahors, 324
Cėsys (*Wenden*), 56, 67, 101, 330
Chaplais, P., xl
Chłopocka, H., 352
Chodynicki, K., xxviii
Cholmas, 323
Choroškevič, A. L., 18, 321

Christburgas *(Dzierzgoń)*, 318, 320, 333, 353
Ciešinas *(Cieszyn)*, xxxvi, 160, 161
Cistersai, xvii, 47, 105–107, 139, 145, 157, 319, 322, 327, 340, 348
Clemencet, S., 92
Cluny *(Kluni)*, 340
Colker, M., 316, 317, 360
Conrad, C., xlvii
Coulon, A., 92

Čekija, xv, xxv, xxvi, xxx, 161, 189, 235, 338, 352
Čerskas *(Czersk)*, 222, 223, 343, 351

Dampse, xxxi
Danielius iš Brakelės *(de Brakele)*, 23, 322
Danija, xii, xxv, xl, 23–25, 70, 77–85, 167–171, 199, 293, 362, 364
Danilas Romanaitis, Haličo–Voluinės karalius, 282, 361
Daniłowicz, I., 10, 50, 52, 56, 72, 88, 132, 142, 144, 222, 296, 302
Danutė Kęstutaitė, xxxv
Darrouzès, J., 28, 38, 323, 324
Daugavgryva *(Dünamünde)*, xvii, xxii, 11, 14, 101, 200, 203, 269, 277, 279, 319, 322, 327, 329, (348), 349, 359, 360
Daugpilis *(Dunaburg)*, 197, 221, 229–231, 353
Dauguva *(Daugava, Dvina, Düna)*, upė, xi, xii, xiv, 9, 11, 203–205, 259, 303, 322, 369
Daukantas, S., xxviii
Daumantas-Timofejus, šv., Nalšios, vėliau Pskovo kunigaikštis, xiv, xxxvii, xlvii, 331, 345
Dausprungas, xi, 316, 319
Didžioji Lenkija *(Wielkopolska)*, 352
Didžioji Rusia, 323
Dytmaras iš Liubeko, xxvi, xxxiv, 308, 311, 364
Dytrichas iš Altenburgo, 255–257, 267–299, 354, 362
Dytrichas iš Brakelės, 21, 322
Dytrichas Freitagas, Rygos pilies komtūras, 363
Dytrichas Goldenhauptas, 232, 236, 237, 354
Dytrichas Hohenas, 363
Dytrichas, Liubeko pranciškonų kustodas, xxxix, 52, 56, 59, 65–69, 328–331
Dytrichas, Rygos batsiuvys, 205
Dytrichas Skoldas, 205, 209, 348, 349
Dytrichas iš Soldvedelės, 23
Diuseldorfas, 357
Dlugošas, J. *(Długosz, Jan)*, li, 272, 360, 365
Dmitrijus (Liubartas Gediminaitis), 239, 355

Dobrynė *(Dobrzyń)*, miestas ir kunigaikštystė, 84–88, 91, 199, 225, 227, 334. 335, 348, 352, 365
Dönner, G. A., 348
Dogiel, M., xlviii, 272, 302
Dominykas, šv., 319
Dominykas, Prancūzijos karaliaus pasiuntinys, 93
Dominikonų ordinas, xxxii, 11, 61, 63, 69, 77–81, 115, 140, 141, 167, 169, 183–189, 317, 388
Dovydas Gardiniškis, Pskovo kunigaikštis, xliv, 45, 223–225, 309, 315, 327, 337, 363, 364
Dovydas, Naugardo arkivysk., 100, 101, 337
Dovydas, Smolensko kunigaikštis, 360
Dreyer, J., xix, xxvii, xxviii, 50, 52, 56, 327
Drowene, xxxi
Druckas, 239, 355
Dublinas, 360
Dubrovskis, P., 302
Duobelė *(Dobelen)*, xxx, 303, 363
Dusburgas, 362

Eberhardas iš Munheimo, Livonijos magistras, 254, 259–261, 357, 358
Eberhardas iš Nisos *(Eberhard v. Neisse)*, Varmės vyskupas, xxii, 84, 85, 88, 89, 197, 213, 333, 350
Eberhardas, Pamedės prepozitas, 88, 89
Edermas, 68, 77
Egehardas, Rygos arkivysk. advokatas, 11, 319
Eghardas Knoke, Rygos kanauninkas, 209
Eglaminas, upė, 303
Ehrle, F., 240
Eigalis (Gygalis), xxxi, 16, 17, 320
Eygote, xxxi
Ekdahl, S., ix, 362
Ekhardas, Olyvos prioras, 107, 337
Elbingas *(Elbląg)*, xli, 91, 338, 350
Elijus (turėtų būti Eliziejus), 249
Eliziejus, pranašas, 243, 249
Elm, K., 319, 340, 341, 360
Elžbieta Bosnietė, Lenkijos karalienė, xxiii
Elžbieta Gediminaitė, xxxv, 197, 348
Engelbertas iš Doleno, Tartu vyskupas, Rygos arkivysk., 336, 350
Erdivilas, v
Erikas V, Danijos karalius, 362
Erikas VI, Danijos karalius, 362
Ernestas iš Ratzenburgo, Vokiečių ord. Livonijoje magistras, 7, 317
Ernestas Rikė iš Miunsterio *(Ernestus Rike [Dives] de Monasterio)*, 77–81, 167–169, 205, 231, 332, 353, 348
Erudonas, 189, 346

Estija, xii, xxi, xxiii, 11, 70, 77, 79, 89–91, 165–171, 197–199, 322, 325
Etzilis, xxxv
Eufemija Gediminaitė, lii
Eufemija Troidenaitė, xxxvi, 160, 161, 343
Ezavas, 243, 356

Falis, teisėjas, 227, 352
Favier, J., 335
Feyerabend, L., 322
Felinas *(Vellin)*, *žr.* Viljandis
Fennell, J. L. I., 318, 337, 354, 358
Fennske, L., 317
Filonas iš Kulmo, 354
Fiodoras Rostislavaitis, 318, 358
Flamandija, 335
Florencijos–Feraros visuotinis Bažnyčios suvažiavimas, 324
Florijonas iš Kościelo, Plocko vyskupas, 222, 223, 227, 351, 352
Fonkič, B. L., 238
Forey, A., 318, 341
Forstreuter, K., xvii, xxiii, xxvii, xxvii, liii, 236, 240, 266, 323, 337, 338, 345, 354
Fortūna, 319
Frauenburgas *(Frombork)*, 333
Frankfurtas (prie Oderio), 305
Frankonija, 338
Freed, J. B., xxxii, 335
Frydrichas II, imperatorius, 316
Frydrichas, 21
Frydrichas iš Pernšteino *(Frydrich von Pernstein)*, Rygos arkivysk., xxiii, xxvi, xxvii, xlv, 25, 36, 37, 39, 43, 77, 115, 133, 149, 154–159, 183, 185, 200–211, 221, 229, (240), 251–253, (263), 269, 275, 290, 291, 309–315, 322–323, 325, 326, 337, 339, 342, 344, 347, 351, 356, 360, 362, 364, 365
Frydrichas iš Vildenburgo *(Frydrich v. Vildenburg)*, xxii, 109, 338, 352
Friedrich, W., xxviii

Gaydyn, xxxi
Galicija (Haličo metropolija), 29
Garampis, G., XVIII a. popiežiaus archyvaras 36, 325
Gardinas, xiii, xiv, xxx, xxxii, 225, 309, 327, 351, 363
Gąsiorowski, A., xxxix
Gaudemantė-Zofija Traidenaitė, 348, 351
Gdanskas, 279, 337, 352, 360
Gebhardtas iš Kuerfurto *(Gebhardt v. Querfurt)*, 318
Gediminas, v–vii, ix, xi–lviii. 23, 32, 33, 38, 39, 42, 43, 46, 47, 50, 52, 54, 57–72, 76–81, 89, 92–97, 101, 105, 109, 113, 115, 125–129, 132, 133, 141, 142, 149, 159, 162, 163, 165, 169, 171, 175, 182–189, 192–195, 200, 205, 207, 216–218, 223, 229–231, 239, 259–263, 269, 282, 288, 305, 308–315, 316–365 *passim*.
Gediminienė, 189
Gediminienės tarnaitė, 189
Gegužė, vi
Georgas Poide, Saremos vaitas
Gerdenis, xxix, 360
Gerhardas, 17, 320
Gerhardas Dordemuere, 205
Gerhardas iš Berseno, 21
Gerhardas iš Jorko, 322
Gerhardas, Pamedės vyskupas, 254
Gerhardas, Rygos kanauninkas, 201
Gervardas iš Lenčicos, Vloclaveko *(Włocławek, Antiqua Wladislavia)* vyskupas, 285, 361
Gestemiundė, 322
Gestule, xxxi
Gidžiūnas, V., 326
Giedraičiai, 259, 357
Giedroyć, M., xv, 317, 319, 323, 325
Gierlach, B., xii
Giusti, I., xxxviii
Glay le, monsieur, 284
Glebas (Narimantas Gediminaitis), Polocko kunigaikštis, 263, 264, 358
Glebas Rostislavaitis, Smolensko kunigaikštis, 263, 358
Gnieznas, li
Goldbergas, 3325
Goldingenas *(Kuldyga)*, xlii, 330, 357
Goliubas, 353
Goody, J., 343
Górski, K., 317
Gotfrydas, Korbės klebonas, 205
Gotfrydas, Pelplino abatas, 107, 111, 338
Gotfrydas Vustas, 56, 67, 330
Gotlandas, 50, 329
Graikija, 324
Graudingas *(Graudenz, Grudziądz)*, 318
Greenbaum, M., xxxi, li
Greifsvaldas, xviii, 61, 529
Grigalius IX, popiežius, 277, 348, 360
Grigoras Camblakas, 324
Grigorijus, Polocko vyskupas, xlv, 261, 358
Gruzija, 329
Guaddo, G., 325
Gudavičius, E., ix, xiii, 316, 317, 319, 328, 346, 350, 356

Guillaume'as de Machaut'as, xi, 367
Guillaume'as de Viennes, arkivysk., 93, 335
Guyotjeannin, O., lviii
Guttstadt *(Dobre Miasto)*, 332

Haličas–Voluinė (*žr.* Rusia, Pietvakarių), xii–xiii, xv, xlv, 29, 286, 323, 324, 355, 357
Haltas, Livonijos magistras, 10, 11, 318
Hamburgas, 213, 329, 350
Hansas Sakso *(Hans Saxo)*, 17, 320
Hanusas Tralovinas, 269, 359
Hanza, 340, 350
Hapsalis, 77, 79, 330
Harija *(Harrien, Harjumaa)*, 79–83, 167–171, 332, 333
Hartungas, Saremos vyskupas, 24, 25, 322
Heilsbergas *(Lidzbark Warmiński)*, 333
Hein, M., xlvii, 356
Helemden, 269
Helemrikas iš Doleno, 336
Hellman, M., 316, 317, 325
Helmikas iš Miunsterio, 9, 231, 318
Helmoldas iš Sagheno, 100–103, 337
Hendy, M. F., 354
Henekinas, lietuvis krikščionis, Gedimino vertėjas, xxvi, xxxvi, 189, 346
Henkone iš Konyero, 299
Henrikas II, Anglijos karalius, xi
Henrikas II (XIV), Bavarijos kunigaikštis, 254, 255, 356
Henrikas iš Beksovedės, 25, 322
Henrikas iš Buchholtzo, Liubeko vyskupas, 56, 69, 33
Henrikas de Caminata, Vokiečių ord. magistro prokuratorius, 254
Henrikas Flemmingas, Varmės vyskupas, 333
Henrikas Goldoghenas, 56, 59, 69
Henrikas Grere, 23
Henrikas Holtzetė, 100, 101, 336
Henrikas iš Kalmaro, 50, 56, 59, 231, 328
Henrikas *(Heidenreich)*, Kulmo vyskupas, 4, 5, 317
Henrikas Latvis, 319
Henrikas iš Lechtiso, 25, 322
Henrikas Lokesore, 205
Henrikas iš Mejė, 231, 353
Henrikas iš Mintaujos, 21, 77–81, 332
Henrikas iš Parenbekės, 77, 79, 100, 101, 103, 167, 169, 332, 336
Henrikas, pranciškonas, Gedimino patarėjas, xl, 183–189, 345, 346
Henrikas iš Pleskovo *(Henrik v. Pleskowe)*, Livonijos magistras, 262, 263, 358
Henrikas iš Ribenicės, 56, 59
Henrikas, Rygos prepozitas, 77, 332
Henrikas, Saksonijos dominikonų magistras, 329
Henrikas Stangė, 299
Henrikas iš Stritbergo, Sembos vyskupas, 317
Henrikas iš Švėrino, 56, 59, 328
Henrikas, Talino vyskupas, 24, 25, 321
Henrikas, Varmės vyskupas, 338
Herde, P., 362
Hermanas iš Miunsterio, 231, 353,
Hermanas, Kulmo prepozitas, 88, 89
Hermanas, Kulmo vyskupas, 88, 89
Hermanas Langė *(Lange, Longus)*, 77–81, 167–169, 332
Hermanas Papė, 358
Hermanas Vartbergiškis, xxvi–xxvii, li, 308, 315, 364
Higounet, C., 320, 328
Hildebrand, H., 20
Hildebrandas iš Lenthe, Mintaujos komtūras, 363
Hohlbaum, K., xlviii
Hoyeris, 23
Horacijus, xi
Housley, N., 322, 335, 362
Hruševskij, M., xii
Hugonas Raynulfi, 290

Ikškilė, 203
Inocentas III, popiežius, 325
Inocentas IV *(Sinobaldo Fieschi)*, popiežius, xxxii, 2, 3, 5, 235, 305, 316, 317, 338, 361
Irmgard von Ouren, 338
Ysarnas, Rygos vyskupas, 39, 325
Italija, 293, 362
Ivanas Aleksandraitis, xxx, xlv, 262, 263, 354 358
Ivanauskas, E., 354
Ivinskis, Z., xiii, 319, 325
Izaokas, patriarchas, 241, 356
Izidoras, sekretorius, vėliau Lietuvos ir Visos Rusios metropolitas-kardinolas, 30, 324

Jadvyga, šv., d. kunigaikštienė, karalienė, xxxvi
Jähnig, B., ix
Jakštas, J., xiii, xxxix, liii, 216
Janin, V. L., xlv, 100, 337
Jaroslavas, Kijevo d. kunigaikštis, xii
Jaroslavas, Muromo kunigaikštis, 239, 355
Jasiński, K., 343
Jaunulis, 21
Jean des Preis d'Outremeuse, 354
Jeruzalė, 227, 240–245
Jerwen, 336

Jėzus Kristus, xix, xxvii, 25, 33, 47–49, 89–91, 101, 144, 151, 161, 207, 225 *et passim*
Joachim, E., xlvii
Jogaila, v, xi, xxvii, xxxvi, lii, 305, 363, 369
Johannson, E., 364
Jokūbas, patriarchas, 241, 243, 247, 356
Jokūbas, šv., 151
Jokūbas, Lietuvos valdovo auksakalys, 21
Jokūbas iš Parenbekės, 25, 322
Jokūbas (Jakov), Polocko vyskupas, 18, 19
Jokūbas (Jakov), rusas, 239, 354
Jokūbas, Saremos vyskpupas, xxi, 36, 37, 89, 99, 167–171, 175, 183, 219, 325, 336, 344, 350
Jokūbas Swenesche, 21
Jolanta iš Montferrato, 323
Jonas, šv., evangelistas, 253
Jonas Auksaburnis, šv., 159, 343
Jonas XXII *(Jacques Duèze)*, popiežius, xviii–xxvi, xxxii, xxxvi, xxxviii, xli, xlvii, 32, 33, 38, 39, 47, 54, 57–65, 71, 76, 92, 96, 97, 109, 112, 113, 115, 124–133, 136–145, 148, 149, 154–157, 160–163, 175, 183–189, 192, 193, 201, 203, 213, 218, 229, 232, 233, 282–285, 291, 293, 309–315, 316, 324, 325, 329, 333, 335, 338–340, 342, 344, 360
Jonas VIII Paleologas, Bizantijos imperatorius, 324
Jonas iš Brėmeno, notaras, xix, xxxix, 50, 56, 59, 69, 328
Jonas, Brėmeno arkivysk., 273, 360
Jonas Bexhoevede, 322
Jonas iš Elbingo, 213, 350
Jonas iš Fechteno, Rygos arkivysk., 6, 7, 11, 15, 317, 319
Jonas Glukus, Bizantijos patriarchas, 29, 31, 324
Jonas iš Ikškilės, 209, 349
Jonas, karalius, vi
Jonas Kanna, 350
Jonas Krekas, 56, 59, 328
Jonas Langesidė, 77–81, 167, 169, 231, 332, 353
Jonas iš Lechteno, 322
Jonas Lerto, 9, 318
Jonas iš Liovenbrukės, 77–81, 167, 169, 195, 331, 333, 347
Jonas iš Luacijos, iš Altenburgo, notaras, xxxix, 147, 343
Jonas Liuksemburgietis, Čekijos karalius, xxiii–xxv, 255, 322, 352, 356
Jonas iš Lune, Rygos arkivysk., 6, 7, 317
Jonas Maseghe (Mažeika), 21
Jonas iš Morų *(Johann v. Moer)*, 56, 57, 328
Jonas iš Molendino *(Neumuhlen)*, 77–81, 167, 169, 331, 332
Jonas iš Ostenhuseno, 209, 349
Jonas iš Palos, 209, 349
Jonas Papė, Rygos prokonsulas, 263, 358
Jonas, Pelplino prioras, 107, 338
Jonas, pirklys, 21
Jonas iš Ratzenburgo, 317
Jonas iš Rygos, Vokiečių ord. brolis, 56, 67, 330
Jonas Roghenas, 50, 56, 59, 328
Jonas, Saremos prepozitas, 175, 344
Jonas, Sembos prepozitas, 88, 89
Jonas, Sembos vyskupas, 88, 89, 213, 338, 349
Jonas Skrapė, 17, 320
Jonas, Smolensko vyskupas, 239, 355
Jonas iš Švėrino *(Johann v. Schwerin)*, 267, 359
Jonas iš Talino, 347
Jonas iš Tysenhauseno, 209, 349
Jonas Tristeverė, 321
Jonas Ungnadė, Livonijos magistras, 350
Jonas iš Warendorpo, xvi
Jonas, Varmės dekanas, 85, 89, 334, 335
Jonas iš Vengrijos, 209, 349
Jonas iš Vinterthurio, Vinterturietis *(Johann v. Winterthur)*, 308, 314–315, 345, 364
Jonas iš Zinteno *(Johann v. Sinten)*, Rygos arkivysk., 266
Jono, šv., ordinas, 139, 145, 157, 341
Jordanas, Pelplino abatas, 105–107, 111, 113, 337
Jordanas, Varmės prepozitas, 85, 333
Jorkas (Pamario miestas), 322
Judas, 207
Jurginis, J., xii, 364
Jurgis iš Hembekės, 213, 350
Jurijus, Kuzmos tarnas, 239, 356
Jurijus, Maskvos kunigaikštis, 327
Jurijus Danilaitis, Vladimiro d. kunigaikštis, 337
Jurijus Levaitis, rusų kunigaikštis, 323
Jurijus iš Suražo, 239, 356
Jurjevas *(Jurjev Poljski)*, 239, 356
Justinianas, imperatorius, 364

Kaikemelė, 205
Kaymin, xxxi
Kalatravos ordinas, 139, 145, 157, 341
Kališas (*Kalisz*), 237, 354
Kalligas, H. A., 30, 324
Kanutas, kandidatas į Talino vyskupus, 321
Karaliaučius *(Königsberg)*, lii, 17, 318, 320, 338
Karksis, 56, 67, 267, 269, 330, 359
Karolis IV, Prancūzijos karalius, xx, xxiv, xxxii, 54, 92, 93, 355

Karolis iš Tryro *(Karl v. Trier)*, Vokiečių ord. magistras, 316, 317, 322, 337, 338, 344. 352
Karšuva, 257, 299, 356
Kartūzų ordinas, 139, 145, 157, 341
Katalynas, K., 363
Kazakova, N. A., 337
Kazimieras III, Gedimino žentas, Lenkijos karalius, xxvi, li, 237, 315, 346, 354, 365
Kazimieras IV, Jogailaitis, xxvii, lii
Kazimieras, Ciešino kunigaikštis, xxxvi, 160, 161, 343
Kaziukonienė, A., ix
Kelnas (Köln), xvii, xli, 47
Kena Algirdaitė, 343
Kentas, Anglijos karalius, 344
Kęstutis Gediminaitis, v, xxx, xxxiv, xlv, xlvi, 302, 303, 318, 363
Ketelbernas, 21
Kewde, xxxi
Kijevas, 323, 346, 363
Kijevo Rusia, xii–xiv, xxxiv
Kirilas, Monemvazijos metropolitas, 30, 324
Kitkauskas, N., 363
Klaipėda *(Memel)*, 79–81, 84, 85, 167, 171, 332–335, 352
Klavys Kulys, 21
Klemensas V *(Bertrand de Got)*, popiežius, 25, 240, 272–281, 322, 346, 347, 360
Klemensas VI *(Pierre Roger)*, popiežius, xlv, 335
Klemensas, Syradės vaivada, 352
Kłodziński, A., 232, 236
Kluni *(Cluny)*, 340
Kluniečių ordinas, 139, 145, 157, 139, 145, 157, 341
Knowles, D., 344
Koeppen, H., xlvii
Kokenhusenas (Kuoknesė), 77, 331
Konė, 205
Konradas Bruelis, Vokiečių ord. prokuratorius kurijoje, 203, 348
Konradas Sackas, 16, 17, 320, 338
Konradas, Saremos dekanas, 175, 344
Konradas iš Valenrodo, Vokiečių ord. magistras-generolas, 297
Konstantinas Dovydaitis, Smolensko kunigaikštis, 360
Konstantinas Rostislavaitis, Smolensko kunigaikštis, 360
Konstantinopolis, xxxii, 28, 323, 345, 361
Korczak, L., 344
Kosman, M., 320
Kostas, 21
Kostroma, 239, 355
Kotliar, N. F., 365
Kotzebue von, A., xxviii, 50, 52, 56
Kozelskas, 239, 355
Krankovas, 317, 335
Krymhilda, xxxv
Kripjakevič, I. P., xvii
Kristupas II, Danijos karalius, xxiv, xxv, 293, 333, 362
Krokuva, 237, 279, 286, 287, 315, 352
Krokuvos (Lenkijos) karaliaus riteris, 315
Kuczyński, S. K., xlvii
Kujavija *(Kujawy)*, 227
Kujot, S., xxviii
Kuldyga (*žr.* Goldingenas), 357
Kulmas, xvi, 5, 88, 89, 91, 94–97, 105, 109, 111, 213, 299, 301, 317, 335, 338, 354
Kulva, xxxi
Kumanai, 235
Kunas, 21
Kunigunda, Čekijos karalaitė, 348
Kuraś, S., 160
Kurso (*Curso*), Gedimino pasiuntinys, xl, 231, 353
Kuršas, 11, 79–81, 97, 167, 171, 213, 217, 231, 332, 333, 360
Kuzma, 239, 355

Labiau, xxxi
Labguva, 17, 320
Labuda, G., xvii, 318, 356, 360, 364
Lakonija, 324
Lampros, S., 30
Lappenberg, J. M., 50
Laukuva, xxxi
Laiou, A. E., 323
Laitekas, 21
Lateranas, IV Laterano visuotinis Bažnyčios suvažiavimas, 343
Latvėnienė, R., ix
Laurent, V., 30
Lautikas, 21
Lawrence, C. H., 340, 341
Lealė, xlii
Leipcigas, 317
Lekelauken, xxxi
Lenčica, 226, 227, 352
Lenkija, xii–xv, xvii, xxiii–xxv, xxxviii, xliv, xlvi, lii, liii, 223, 226, 227, 233–237, 284, 285, 305, 308, 316, 340, 346, 351, 352, 354, 357, 361
Le Puy, šv. Teofredo vienuolija *(St Chauffroi du Puy)*, 114, 115, 125, 127, 129, 135, 139, 141, 143, 145, 147, 149, 163, 179, 213, 223, 293, 338
Leppe, xxxi

Lesė, Gedimino pasiuntinys, xv, xl, 221, 228–231, 311, 345, 348, 353, 364
Lesenas, 318
Levas Jurgaitis, Voluinės Vladimiro kunigaikštis, 282, 283, 361
Lietuva, lietuviai, *passim*, ir v–vii, xi–lviii, 4, 6, 7, 10, 15, 28, 33, 47, 50, 59, 68, 95, 97, 101–109, 113, 115, 125–133, 139, 142, 159, 162, 163, 165, 183, 192, 193, 203, 218, 222–225, 228, 229, 232–235, 254, 257, 266, 271, 296, 302–315, 316–365 *passim*.
Lietuvių pilis Rygoje, 322
Lyna, upė, xiv
Lionas, 158
Litvada (graikų LDK forma), xv, 29
Liubartas Gediminaitis (*žr.* Dmitrijus), xxxvi, 355
Liubavskis (Liubavskij), M., liii
Liubekas, xvii, xviii, xxi, xxii, xxvii, xxx, xxxix, xli, xlvi, li, lii, 7, 46, 47, 50, 52, 56, 59, 61, 65, 67, 194, 213, 313
Liubeko miesto taryba, 195–199
Liublinas (Lublin), xlvii
Liudfardas (Liutfrydas), Rygos prepozitas, Rygos prioras, 209, 332, 349
Liudolfas, Rygos prioras, 209
Liudolfas iš Weisshofo, 79, 81, 167, 169, 331
Liudvikas IV Bavarietis, imperatorius, xxi, xxiii–xxv, xlii, xliii, 254, 257, 293, 296–299
Liudvikas, Brandenburgo markgrafas, xxiv, xxv
Liuteris iš Braunšveigo, Vokiečių ord. magistras, 232, 233, 236, 338, 353
Livonija, xi–xii, xvi, xx–xxv, xxxiv, xli, 6, 7, 10, 11, 36, 37, 68, 70, 72, 76–85, 88–91, 100–103, 162, 165–171, 179, 195–213, 228, 254, 259–262, 266, 302, 308–315. 316–365 *passim*.
Lizdeika, liii
Łowmiański, H., xii, xxxiii, 319
Loitekenas, 21, 321
Luckas, 323, 327
Lundas, 325

Maccarrone, M., 360
Machaut G. de, vi
Machuce, xxxi
Maciejewski, J., 361
Magdeburgas, xvii, 46, 47, 328
Maincas, 111, 338
Maironis, liii
Majić, T., 323
Maleczyński, K., 4, 352, 363
Margareta, Danijos karaliaus duktė, xxiv, xxv, 362
Marienburgas (*Malbork*, *Marienburg*), xxii, xli, 236, 297, 353
Marija Jurgaitė, Haličo kunigaikštienė, 351
Markatas (Brandenburgas), 315
Markham, C., li
Marsiglio iš Padujos, 324
Martynas Liuteris, 328
Maskva, xlv, li, 239, 323, 327, 361
Matas Foraminis, 299
Matuzova, V. I., 363
Mazovija (*Mazowsze*), xiv, xv, xix, xxx, xxxvi, xxxviii, xlvii, 63, 65, 161, 226, 351, 352
Mažeika[itė], R. J., ix, xiv, xx, xxv, xxxiii, xxxiv, xxxvi, xxxvii, 316, 319, 323, 326, 329, 334, 346, 357, 360
Mažiulis, V., 350
Mecheln, 359
Medilas, 219, 350
Medizota, 221, 351
Medvėgalis, vi
Meyendorff, J., xxxiii, 361
Meyer, L., 316
Meinhardas iš Kuerfurto (*Meinhard v. Querfurt*), 10, 11, 318, 320
Meklemburgas, 322, 330, 336
Menache, S., 322
Mercati, G., 30
Metropolitas, miręs, Lietuvos?, 239
Mevė (*Gmewa*), xli, 104, 107–113, 318, 333, 337
Mieškas I, Lenkijos karalius, 316
Mikalojus Bampardis, 299
Mikalojus, dominikonas, iš Vilniaus, xxvi, xl, 183–189, 345, 346
Mikalojaus, Vilniaus dominikono draugas, 189, 346
Mikalojus iš Enghedės, 25, 322
Mikalojus Faberis, 299
Mikalojus Fevemas, 23
Mikalojus iš Jerošino (Nicolas von Jeroschin), xxiii, 308, 311, 364
Mikalojus iš Parsovo, Karksio vaitas, 56, 67, 330
Mikalojus, Prūsijos pranciškonų kustodas, xxii, 95–97, 104–112, 337
Mikalojus, Rygos miestietis, 23
Mikalojus, Rygos šv. Petro bažnyčios klebonas, 205
Mikalojus Slavas iš Belgardo, notaras, xxxix, 211
Miklosich, F., 324
Mykolas, Drucko kunigaikštis, 239
Mykolas, Vitebsko kunigaikštis, 360
Mykolas Žygimantaitis, xlvi
Milanas, 3, 273
Militzer, K., 317
Mindaugas, Lietuvos karalius, v, xii–xiii, xvi, xxi, xxix, xxxii, xxxiv, xlv, xlvii, 2–5, 15, 39, 133, 305, 316, 317, 325, 360, 363

Mindaugas, vi, 21
Mingaila, v
Mintauja *(Mittau)*, xxx, 21, 167, 169, 197, 231, 303, 363
Miunchenas, 254, 257, 296, 299
Moers-Frymersheimas, 362
Mohlin, A., xxiii, 362
Mollat, G., 32, 114, 124, 128, 132, 138, 140, 142, 144, 148, 154, 160, 162, 282
Moltesen, L., 292
Monemvazija, 30, 324
Morini, E., xvii, 327
Morris, C., 316
Morta, karalienė, Mindaugo žmona, 3, 305, 316, 363
Motiejus Parisas *(Matthew Paris)*, 360
Motiejus iš Varennes, 93
Mucko, plėšikėlis, 327
Müller, J., 324
Muldoon, J., xxxii, xxxviii, 316
Muromas, 239, 355

Napierskij, K. E., xxviii, xlviii, 18, 264
Narbona, 338
Narbutt, T., xxviii, 56
Narimantas-Glebas Gediminaitis, xlv, xlvi, li, 261, 263, 264, 358
Natanga, 338
Naugardas, xix, xxi, xxx, xlii, xliv, xlv, li, 100, 101, 321, 327, 329, 337, 338, 353, 355, 357
Naugardukas, xii, xiv, xix, xxx, li, 47, 61–65, 101–103, 323, 326, 329, 330, 355
Nausadas, Ropytės iš Daugpilio sūnus, 23
Neapolis, 324
Neiss, U., xlvi, 317
Nemenčinė, 259, 357
Nemunas, vi, xi, xiv, 369
Nicevra, 259
Niedermeier, H., 347
Nyerup, R., 72
Nicol, D.M., 323
Nifonas, Konstantinopolio patriarchas, 324
Nikžentaitis, A., ix, xiv, xviii, xxix, 254, 318, 329, 330, 345, 346, 356
Nojus, 240, 247, 251, 253
Neuenburgas *(Nowe)*, Prūsija (dab. Lenkija), 94, 105, 109, 335

Obnorskij, S. P., 18
Ochmanskis, J. *(Ochmański, J.)*, 320
Ochotnikova, V. I., 345
Oderis, upė, 305
Odonas, šv., 341
Oksfordas, 327
Olga (šv. Elena), 329
Oliński, P., 338
Olyva, xxii, 105–107, 113, 337
Ona, Vengrijos karalienė, 323
Ona, Vytauto anūkė, 324
Orlamiundas, 318
Ortolfas, Sembos vaitas, 17, 320
Otakaras, Čekijos karalius, xii, 348
Otonas III, imperatorius, xii
Otonas iš Bramhorno, 79–81, 100, 108, 112, 167–169, 195–197, 332, 333, 336, 347
Otonas iš Talino, Kulmo vyskupas, xvi, 213, 350

Pabiltas iš Krovų, 21
Pacaut, M., 316
Padė, 337
Pagudė, 333
Paide *(Weissenstein)*, 330
Pajauta, liii
Palestina, 92
Pamarys, 337, 352
Pamedė, xvi, xxii, 88, 89, 213, 297, 299, 338, 349, 354
Parasmaa, 322
Pa(r)sovas, 330
Pašuto, V.T., ix, xxix, liii, 70, 218, 345
Paszkiewicz, H., xxix, 272, 319, 365
Patze, H., 356
Paulius, šv., 3, 241, 251
Paulius, Kuršo vyskupas, 213, 217, 336, 350
Paulius Ogonis, 227, 352
Paulius, Olyvos abatas, 105–107, 113, 337
Pavlov, A. S., 323
Pedeten, 259
Peystel, 269, 359
Pelplinas, xxii, 104–113
Perejaslavlis, 239, 356
Peremyšlis, 323
Perkūnas, xxxii
Pernsteinas (Čekija), 322
Petrarka, xxxiv, 320
Petras, šv., 3, 135, 153, 241
Petras iš Cugnieres *(Pierre de Cugnières)*, 93, 335
Petras Dusburgietis, xxvi, li, 308, 309, 320, 345, 352, 363, 364
Petras Lietuvis, 21
Petras iš Salsės *(Pierre de Salse)*, 36, 37
Petras iš Vroclavo, Liubeko pranciškonas, 56, 59
Petrauskas, R., 352
Piarnu, 199, 330
Pickhan, G., 329

Piech, Z., 330
Piekosiński, F., 226, 286, 361
Pilypas IV Puikusis *(Philippe le Bel)*, Prancūzijos karalius, 325, 335
Pilypas VI, Prancūzijos karalius, 335, 336
Pleppe, xxxi
Plikas, 23
Plockas, xix, 222–227, 309, 334, 335, 351
Plovcai *(Płowce)*, kautynės, 236, 354
Poeck, D., 328
Poerwis, xxxi
Poirben, xxxi
Polockas, xii–xiv, xxix, xxx, xlv, 18, 19, 59, 79, 81, 167, 171, 219, 261, 264, 275, 321, 323, 324, 329, 333, 350, 353, 358, 360
Polocko miestiečiai, 265
Popiežių legatų pasiuntiniai, siųsti pas Gediminą, 182–189, 364
Pornikas iš Suražo, 239
Poupardin, 148
Powierski, J., 320, 325, 343, 354
Praakli, 25
Pranciškonai, xvi, xvii, xx, xxxii, xli, 11, 39, 47, 63, 65, 69, 77–81, 95, 97, 105–107, 115, 140, 167, 169, 183–189, 192, 193, 205, 277, 319, 321, 326, 327, 330, 344, 347, 349, 364
Pranciškonų prieglauda Vilniuje, 183, 345
Pranciškus, šv., 47, 319
Pranciškus de Moliano, 39, 203, 326, 348, 360
Prancūzija, xi, xx, xxxii, 158, 325, 338, 340, 350
Premonstrantiečių ordinas, 139, 341
Priselkov, M. D., 238
Prochaska, A., xxviii, 304
Pronitten, Prowenitten, xxxi, 17, 320
Prosperas iš Akvitanijos, 159, 343
Prūsija, xii–xvi, xx–xxii, xxx, xxxiv, xli–xliv, 10, 11, 104–112, 162, 179–181, 187, 192, 193, 212, 213, 228, 231, 273, 305–315
Prūsijos Holandas *(Preussische Holland)*, 318
Pskovas, xiii, xix, xxi, xxii, xxx, xxxiv, xxxvii, xliv, li, 45, 61, 101–103, 327, 329, 333, 337, 345, 357, 363
Ptaszycki, S.L., 302
Ptaśnik, J., xlviii
Pukuveras, xi, xiii, 319, 328, 369
Pultuskas, 309
Putinvaldas, 357

Queller, D., xxiv

Rabikauskas, P., ix, lviii
Raczyński, E., 50, 52, 70
Radvanas, J., v, xi
Radzimiński, A., 323, 324
Ragainė *(Ragnit, Neman)*, 17, 352, 357
Raynaldi, xxxii, 92, 132, 162
Rameika iš Kernavės, 21
Raseiniai, 357
Rava *(Rawa)*, Mazovijos kunigaikštystė, 222, 223, 351
Ravena, 273, 360
Rebeka, Izaoko žmona, 247
Reimaras Hanė, 56, 67, 100, 101, 330, 336
Reincke, H., 320
Renouard. Y., 356
Revelis *(Reval, Tallinn)*, *žr.* Talinas
Rezeknė, 197, 207, 305, 349
Rheden *(Radzyń Chełmiński)*, xvi
Ričardas Liūtaširdis, Anglijos karalius, xi
Ryga, ix, xvi–xxiii, xxv, xxx, xxxviii, xli, xlii, xliv, xlvi, 5–11, 14, 15, 18–20, 25, 36, 37, 39, 43–47, 59, 63, 68, 70, 76, 77–83, 89, 115, 133, 149–159, 165–171, 178, 179, 182–189, 195, 200–213, 217, 221, 228–233, 240, 259–281, 289, 297–299, 302, 303, 309–315, 316–318, 320–322, 325, 326, 328, 330–333, 335, 336, 347, 349–351, 357–360, 363, 364
Rygos miesto tarėjai, 14, 18, 42, 50, 100, 194–199, 218, 332, 358
Rimbertas, 330
Rimša, E., 337
Riis, T., 322
Robertas, Bulonės grafas, 93, 335
Rogeris Baconas, 327
Roma, xvii, xxiii, xxxiii, xlvii, 3, 25, 47, 93, 115, 117, 133, 139, 143, 189, 203–207, 229, 277, 282, 283, 285, 293
Romantas, v
Romos imperija, 255
Ropa, xlii
Rostislavas, metropolito tarnas, 239, 355
Rostokas *(Rostock)*, xviii, 61, 322, 329
Rudolfas iš Vengrijos, 209
Rudolfas, Pamedės vyskupas, xvi, 88, 89, 213, 338, 349
Rumiancev, grafas, 262
Rusios vyskupystė, 275, 360
Russocki, S., 344
Russow, B., 317
Rusteyko, xxxi
Rusai, 59, 79, 81, 115, 125–133, 139, 149, 163, 187, 235
Rusia, xliv, 28, 231, 254, 257, 259–261, 271, 283, 287, 289, 296, 299, 357
Rusia, Vakarų, Pietvakarių, xi, xvii, xxiii, xxvi, xxx, xxxii, xlvi, lii, 282, 283, 287, 289, 334, 340, 346, 351, 361, 365

Saganovič, G., 333, 360
Sakelė *(Sakkele)*, 269, 359
Saksenhausenas, xxv
Saksonija, xii, xvi, xviii–xx, 50, 52, 61, 192, 193, 308, 322, 329, 335, 347, 357
Salukas, 21
Samboras, Pamario kunigaikštis, 317
Samsonowicz, H., xvii
Sandomiras *(Sandomierz)*, 279
Sara, Abraomo žmona, 241, 356
Saracėnai, 117
Sarema *(Ösel)*, xvi, xxi, xxii, xlii, 24, 25, 36, 37, 79, 83, 89, 98, 99, 167–171, 174, 175, 183, 197, 200, 205, 207, 216, 218, 219, 327, 331, 343, 348, 350, 364
Sartorius, G. F., xxviii, 50, 52
Schalauen (Skalvija), xxvi
Scharnig, xxxi
Schiemann, T., xxviii, 216
Schirren, C., 98, 350
Schmutz, R. A., 326
Schodo, xxxi
Scholtz, K., 363
Schultz, H., xi
Schwalm, J., 292
Schwartz, P., 359
Sedegalas, Gedimino pasiuntinys, xl, 205, 349
Seegelacht, 322
Segevaldas, Livonijos bajoras ir pretendentas į karalius, xlv, 318
Selonija ('Golov'), 275, 360
Semba, xxii, 17, 88, 213, 317, 320, 338, 349, 354
Sembos kanauninkas, xxvi, 313, 364
Seraphim, A., xvii, xlvii, 272, 326, 346
Serbija, xxiv, xxxii, 342
Sybertas, karalienės Mortos kunigas, 363
Sygele, xxxi
Sigulda, xxx, 303, 363
Silezija, 343
Sipe, xxxi
Syradė *(Sieradz)*, 352
Sizditė, vi
Skandinavija, 340
Skirmantas, v
Skupieński, K., xxxix
Śliwiński, B., 320
Smolenskas, xii, xxx, xxxiv, xlv, 239, 263
Spliet, H., xxix
Spufford, P., 340
Sreznevskij, I. I., 264
Sruoga, B., vii, liii
Stadė, 322, 329
Stasiw, A., 323
Stavenhagen, O., 348
Steponas iš Tournai, xxxviii
Steponas Urošas III, Serbijos karalius, xxxii, 342
Stirpeikis, xxx, 303
Stokholmas, 350
Stolskas, 239, 355
Stopka, K., 316
Stryjkowski, M., 327
Stripainė, 259
Studilas iš Kernavės, 21
Suhm, P. F., 72
Sułkowska–Kuraś, I., 160
Surkantas, 23
Subonislovas (vietoje Venclovas, Vaclavas), 63
Suchodolska, E., xix, 222
Suražas, 239
Suxe (Suksė), xxxvi
Swantopolkas, Pamario kunigaikštis, 317
Svyriai, 23
Szczur, S., xxv, 361
Szweda, A., 334

Šabuljdo, F. M., 361
Šampanė *(Champagne)*, grafystė, 357
Šapoka, A., xii, xxiv, liii
Ščecinas *(Szczecin)*, xviii, 50, 52, 61, 335
Šiaudinė, xxxi
Šintė, kaimas, 21
Šlezvigas *(Schleswig)*, 330
Štalis, I., ix
Štralzundas, xvii–xx, xxxix, 46, 47, 61, 65, 67, 329
Štrasburgas (Prūsija), 84, 87, 334
Švėderis, 21–23
Šveicarija, xxvi, li, 308
Šventasis (Apašalų) Sostas, xi, xv, xxi, xxiii, xxiv, xlvi, 3, 23, 39, 99, 117, 125, 137, 147, 155, 157, 161, 175, 179, 201, 209, 213, 223–225, 241–253, 277–281, 285, 293, 309–315, 316, 369
Šventoji, v
Šventoji Žemė, 93, 117, 271
Šv. Morkaus bažnyčios kardinolas Vilhelmas, 296

Tabacco, G., 335
Talinas *(Tallinn, Reval)*, ix, xx, xxii, xlii, 24, 25, 68, 77–81, 84, 85, 87, 167–171, 192, 193, 197, 207, 217, 219, 293, 321, 322, 664, 335, 347, 350, 360, 362
Tamplierių ordinas, 240, 322, 341
Tapso, 322, 323
Tartu *(Dorpat)*, xvi, xxii, xlii, 77–85, 89, 167–171, 199, 207, 218, 219, 331, 334, 336, 350, 356, 359, 360

Tarvestas *(Tarvastu)*, 269, 359
Tautulis, 21
Tautvilas, xxxv
Tautu, A., 32
Tęgowski, J., xix, 348, 354, 358
Teodoras, Gedimino brolis, 239, 355
Teodoras, Maskvos vienuolis, 239, 355
Teodoras, Polocko vyskupas, 324
Teodorikas iš Turaidos, 319
Teofilas, Lietuvos metropolitas, xxxiii, 238
Teognostas *(Feognost)*, Vladimiro ir Visos Rusios metropolitas, 238, 239
Theiner, A., xlv, xlvii, 316
Tierney, B., 325
Tyerman, C., 335
Tyla, A., 328
Tironas (Gediminas), 305
Tokė, Rygos amatininkas, 205
Tolley, S., 340
Tomas, 21
Tomas, Rygos kanauninkas, 77–81, 167–171
Torūnė, xxx, li, 105, 109, 289
Totoriai, lvii, 187
Traidenis, Lietuvos d. kunigaikštis, v, xiii, xxxv, 6–9, 317, 319, 325, 335, 359
Trakai, 327
Treidener, A., 359
Troidenas, Mazovijos kunigaikštis, Lietuvos d. kunigaikščio Traidenio anūkas, 161, 222, 223, 227, 351, 352
Tuchten, xxxi
Turgenev, A. I., xlviii
Turkowska, D., 272, 365
Turovas, xxxiv
Tverė, xiii–xv, li, 355
Tvorogov, O., xliv

Ubilithen, xxxi
Ulrichas, Vokiečių ord. brolis apologetas, 240–253
Upytė, 219
Urban, William, 326, 357
Uspaldė, 259
Utena, 363

Vaclovas, Plocko kunigaikštis, xix, xxxvi, xlvii, 63, 197, 226, 227, 330, 334, 335, 348, 349, 352
Vaclovas II, Čekijos karalius, 320, 338
Vaicekauskas, M., 50
Vainas, Gedimino brolis, 219, 350
Vainatas, 219
Vaišvilkas (Voišelgas), xxix
Vaišvistas, xxx, 303
Vaitkevičius, G., 363
Vaivada, V., ix
Waldau, xxxi
Valenti, T., 158
Walf, K., 326
Valk, S. N., 100
Walgunė, xxxi
Valkūnas, L., 308
Valteris, Liubeko dominikonų prioras, 56, 59, 69
Wangen, xxxi
Varakauskas, R., xxix, 322
Varangu *(Wrangelshof)*, 25, 322
Varfolomejus, Naugardo posadnikas, 100, 101, 347
Varmė, xxii, 84, 85, 88, 197, 199. 213, 333, 338, 347
Vasilevskij, V. G., xxviii
Vasilijus Kaleka, Naugardo arkivysk., 355
Vasmer, M. R., 238
Vaughan, R., 360
Weiss, A., 316
Weissenstein *(Paide)* 330
Weisshof *(Wittenhove, Alba Curia)*, 77, 167, 332
Veliuona, 356
Welot, xxxi
Vėluva *(Wehlau)*, 84, 85, 334, 335
Vengrija, xii, xxiii, xxvi, xxx, xlvii, 189, 235, 340
Ventspils *(Windau)*, 357, 363
Verneris iš Orselno *(Werner von Orseln)*, Vokiečių ord. magistras, 227
Verneris, pranciškonų kustodas, 77, 209, 332, 349
Veselis, Talino dominikonų prioras, 77–81, 167–169, 332
Westermann, G., 323
Vestfalija, li, 322
Vichmanas, 21
Videniškės, 303
Wiekas *(Läänemaa)*, 336
Vygandas Marburgietis (*Wigand v. Marburg)*, li
Vilemelės, 21
Vilhelmas iš Frimersheimo *(Wilhelm v. Vrimersheim)*, 302, 303, 362
Vilhelmas iš Horsto, Siguldos komtūras, 363
Vilhelmas iš Modenos, 200, 201, 348
Vilija, v
Viljandis *(Vellin, Felinas)*, 318, 322, 332, 336, 359
Wilkinson, W., 340
Villandraut, 322
Vilnia, v
Vilnius, vii, ix, xi, xiv–xxi, xxv, xxvii, xxx, xxxvii, xl, xliii, li, liii, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 63–67, 70, 72, 83,

84, 88, 162, 169, 171, 178, 182–189, 194, 200, 219, 258, 303, 305, 327, 330, 337, 344, 345, 347, 350, 357, 363, 364
Winowski, L., 316
Virlandas *(Virumaa)*, 79, 83, 169, 171, 332, 333
Wyrozumski, J., xxix, 363
Visby, 329
Vysla, upė, 351, 352
Vismaras, 329
Wissegal, xxxi
Viščiagedas, 23
Vyšehradas (Vengrija), 357
Vitebskas, xii–xiv, xxx, xxxv, 261, 358, 360, 363
Wittram, R., 357
Vytautas Kęstutaitis, Lietuvos d. kunigaikštis, xi, xxxvi, xl, 324, 369
Vytenis, Lietuvos d. kunigaikštis, v, xi, xiii, xiv, xvi, 15, 18, 19, 39, 43, 320, 321, 324, 325, 338, 359, 369
Vladimiras Sviatoslavaitis, šv., xxxv, 329
Vladimiro didžioji kunigaikšystė, xiv, xv, xlvi, 239, 323, 356
Vladimiro ir Visos Rusios metropolija, 238
Vladimiro kunigaikštytė, 239
Vladislovas Uolektinis *(Władysław Łokietek)*, Lenkijos karalius, xxiii–xxv, 226, 227, 233–235, 279, 284, 315, 320, 352, 354, 360, 361
Vloclavekas *(Włocławek)*, 105, 113, 227, 285, 299, 337, 352, 361
Włodarski, B., 361
Wohnsdorf, xxxi
Voigt, J., xix, xxvii, xxviii, xlviii, 38, 50, 52
Wojtecki, D., 318, 363
Vokiečių ordinas, xi–xv, xvii, xxi–xxv, xxx, xxxiv, xxxviii, xlii–xliv, lii, 9, 11, 14–16, 24–27, 36, 37, 39, 42, 43, 56, 68, 70, 76–91, 95–113, 133, 139, 142, 143, 145, 157, 162–171, 175, 178–189, 195–213, 219–237, 241–261, 267–281, 297–299, 302–315, 316–365 *passim*.
Vokietija, liii, 195, 329
Voldemaras II, Danijos karalius, 360
Voldemaras Algirdaitis, 303
Voldemaras iš Doleno, 100, 101, 336, 350
Voldemaras iš Roseno *(Waldemarus de Rosis, Rosen)*, 77–83, 167, 169, 195, 331, 332, 347
Voldemaras iš Vrangelės, 25, 322
Volfgangas, Niurnbergo šv. Egidijaus bažnyčios abatas, 296
Voluinė, xxxv
Voluinės Vladimiras, miestas, 286–289, 323, 330, 356, 361
Volzas, 17, 320
Wood, C. T., 325
Wormdittas *(Orneta)*, 333
Wrangelshof, 25, 322
Vsevolodas-Gavrilas, šv., xv
Vsevolodas III, xlvi
Vūsė (Voselė), 24, 27, 323

Zachiejus, vyr. Jericho miesto muitininkas, 245
Zajączkowski, S., xxix
Zielińska-Melkowska, K., xxv, 361
Ziemovitas, Ravos kunigaikštis, 222, 223, 226, 227, 351, 352
Zientara, B., 328
Ziesemer, W., 364
Zygfrydas Hoghemanas, 23
Zygvinas iš Dachybekės, xxii, xxxix, 108, 111, 338
Zohpen, xxxi

Žemaitija, žemaičiai, vi, xiii, xvi, lii, 10, 79–81, 167, 171, 187, 254, 257, 296, 299, 350, 357
Žiemgala, 39, 59, 61, 65, 217, 275, 277, 325, 326, 351
Živinbudas, xi
Žulkus, V., xi

Dažniausiai cituojamos literatūros ir archyvų santrumpų sąrašas

Acta Ioh: *Acta Iohannis PP XXII (1317-1334)*, sud. A. Tautu (Vatikanas, 1952)

ASV : Archivio Segreto Vaticano: Vatikano slaptasis archyvas

BAV: Biblioteca Apostolica Vaticana: Vatikano Apaštalų biblioteka

CDL: E. Raczyński, *Codex diplomaticus Lithuaniae / Kodeks dyplomatyczny Litwy* (Vroclavas, 1845)

Daniłowicz, *Skarbiec* : Daniłowicz I., *Skarbiec diplomatów papieæskich, cesarskich, królewskich, ksiąæźcych...* I (Vilnius, 1860)

F-M: L. Fennske, K. Militzer, *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens* (Kelnas–Veimaras–Viena, 1993)

HRM: A. I. Turgenev, *Historica Russiae Monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta*, I: *Scripta varia ex secreto Vaticano et aliis archivis et bibliothecis romanis excerpta continens, inde ab anno MLXXV ad annum MDLXXXIV / Akty istoricheskije, otnosiashchijesia k' Rossii ...* (Petrapilis,1841)

KH: *Kwartalnik Historyczny* (Lvovas–Varšuva, 1887–)

LU: *Liv-Esth-und Curländisches Urkundenbuch nebst regesten*, 2 serijos (Abtheilungen), sud. Friedrich Georg von Bunge (Revelis–Ryga–Maskva, 1853–1914; Aalenas, 1967–1974)

LVVA: Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs: Latvijos valstybinis istorijos archyvas, Ryga (Rygos miesto tarybos mikrofilmų komplektas yra Vilniuje, Lietuvos valstybiniame istorijos archyve.)

NL: *Novgorodskaja pervaja letopisj, staršego i mladšego izvodov*, sud. A. N. Nasonov (Maskva–Leningradas, 1950)

OBA: Ordensbriefarchiv

PD: Peter von Dusburg, *Chronica terrae Prussiae, Scriptores Rerum Prussicarum* I (Leipcigas, 1861), 3–219; vertimas į lietuvių kalbą: *Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika*, par. R. Batūra (Vilnius, 1985)

PH: *Przegląd Historyczny* (Varšuva, 1905–)

PKKA: Berlin, Geheimes Staatsarchiv, Preussicher Kulturbesitz, Königsberger Archiv: Slaptasis Prūsijos valstybės kultūrinio paveldo archyvas, Karaliaučiaus archyvas

PSRL: *Polnoje Sobranije Russkich Letopisej*

PU: *Preussisches Urkundenbuch*, par. Philippi, Wölky, A. Seraphim, M. Heim, H. Koeppen, C. Conrad ir kt. (Karaliaučius–Marburgas, 1882–)

RA: Regestum Avenionense

RLA: E. Napierskij, *Russisch-Livländische Urkunden / Russko-Livonskije Akty* (Petrapilis,1868)

RV: Regestum Vaticanum

s. a. *sub anno*

VMPL: *Vetera Monumenta Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae historiam illustrantia*, par. Augustinus Theiner, I (Roma, 1860)

Turinys

Pratarmė / ix

Įvadas. Vertė *Simona Kaziukonytė* / xi

Laiškai

1. 1251.VII.17, Milanas, popiežius Inocentas IV Lietuvos karaliui Mindaugui / **2–3**
2. 1253, Lietuvos karalius Mindaugas Kulmo vyskupui Henrikui / **4–5**
3. [1286].II.5, Ryga, Rygos arkivyskupas Jonas II Liubeko miesto tarėjams / **6–9**
4. 1290.XI, Livonijos žemės magistras Haltas Prūsijos magistrui Meinhardui iš Kuerfurto / **10–13**
5. 1298.III.30, Ryga, Rygos miesto tarėjų ir visų livoniečių skundas visiems krikščionims dėl Vokiečių ordino padarytos žalos / **14–15**
6. 1303.II.20, Karaliaučius, Vokiečių ordino Prūsijoje magistras Konradas Sackas lietuviui Eigaliui / **16–17**
7. [1309], Polockas, Polocko vyskupas Jokūbas Rygos pareigūnams / **18–19**
8. [1290–1323] Ryga, ištraukos iš Rygos miesto skolų ir skolininkų knygos / **20–23**
9. 1313.V.15, prie Vūsės kaimo Talino, Saremos vyskupai, danų karaliaus vietininkas ragina rygiečius susitarti su Vokiečių ordinu ir atšaukti sąjungą su lietuviais / **24–27**
10. [1282–1328 m.], Konstantinopolis, Stačiatikių bažnyčios metropolijų sąrašo ištraukos / **28–29**
11. 1428 m. Monemvazija, Monemvazijos metropolitas Kirilas Konstantinopolio patriarchui / **30–31**
12. 1317.II.3, Avinjonas, popiežius Jonas XXII Lietuvos kunigaikščiui / **32–35**
13. 1322, Livonija, Saremos vyskupo Jokūbo laiško arkivyskupui Frydrichui santrauka / **36–37**
14. [1322, vasara, Vilnius] Gediminas popiežiui Jonui XXII / **38–41**
15. [1322.XI.29], Ryga, Rygos miesto tarėjai Gediminui / **42–45**
16. 1323.I.25, Vilnius, Gediminas visiems krikščionims / **46–49**
17. 1323.V.26, Vilnius, Gediminas Saksonijos dominikonams / **50**
18. 1323.V.26, Vilnius, Gediminas Saksonijos miestiečiams / **51**
19. 1323.V.26, Vilnius, Gediminas Saksonijos pranciškonams / **52**
20. 1323, [V.26], Vilnius, Gediminas popiežiui Jonui XXII / **53–54**
21. 1323.VII.18, Liubekas, notaro Jono iš Brėmeno trijų Gedimino 1323.V.26 laiškų nuorašas / **55–67**
22. 1323.IX.8, [Vilnius/Ryga], Livonijos ponų pasiuntinių pranešimas savo ponams / **68–69**
23. 1323.X.2, Vilnius, Vilniaus sutartis, Gedimino pusė / **70**

24. 1323.X.2, Vilnius, Vilniaus sutartis, Livonijos ponų pusė / **72–75**
25. 1323.X.2 – 1324.V., Livonijos valdovų atstovai: Vilniaus sutarties nuorašas / **76–83**
26. 1323.X.16, Braunsbergas, Varmės vyskupas Eberhardas, dekanas Jokūbas visiems krikščionims / **84–87**
27. 1323.X.24, Elbingas, Varmės, Sembos, Pamedės, Kulmo bažnyčių pareigūnai Vokiečių ordino Livonijoje pareigūnams / **88–91**
28. 1323.XI.7, Avinjonas, Jonas XXII prancūzų karaliui Karoliui IV / **92–93**
29. 1323.XI.25, Kulmas, Prūsijos pranciškonų kustodas Mikalojus su pavaldiniais visiems krikščionims, pasmerkia lietuvius, giria Vokiečių ordiną / **94–95**
30. 1323.XI.25, Kulmas, Prūsijos pranciškonų kustodas Mikalojus su pavaldiniais Jonui XXII, pasmerkia lietuvius, giria Vokiečių ordiną / **96–97**
31. 1323.XII. Sarema, Kuršo vyskupas grasina Saremos vyskupui dėl draugystės su lietuviais / **98–99**
32. 1323.XII.23, Naugardas, Vokiečių ordino Livonijoje sutartis su naugardiškiais / **100–103**
33. 1324.I.16, Mevė, Olyvos, Pelplino cistersų abatų Prūsijos pranciškonų kustodo Mikalojaus laiško Jonui XXII nuorašas / **104–107**
34. 1324.I.17, Mevė, notaro Zygvino iš Dachybekės Olyvos, Pelplino cistersų abatų Prūsijos pranciškonų kustodo Mikalojaus laiško nuorašo nuorašas / **108–111**
35. 1324.I.17, Mevė, Olyvos, Pelplino cistersų abatai Jonui XXII / **112–113**
36. 1324.[V.26–VI.1], Avinjonas, Jonas XXII skiria Aleto vyskupą Baltramiejų ir Šv. Teofredo vienuolyno abatą Bernardą legatais Bažnyčios Šiaurės Europos reikalams tvarkyti / **114–122**
37. 1324.V.26, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja savo legatus aukoti mišias ten, kur tą draudžia kanonų teisė / **124–125**
38. 1324.V.26, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja savo legatus aukoti mišias iki aušros / **126–127**
39. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja legatus atskirti jiems trukdančiuosius nuo Bažnyčios / **128–129**
40. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja legatus kreipti savo oponentus į Avinjoną / **130–131**
41. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII Gediminui / **132–137**
42. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja legatus surinkti lėšas / **138–139**
43. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja legatus reikalauti materialinės pagalbos, paslaugų / **140–141**
44. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII Vokiečių ordinui / **142–143**
45. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja legatus prašyti jiems reikalingos pagalbos / **144–147**
46. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII pateikia tikėjimo išpažinimą, skirtą lietuviams / **148–153**
47. 1324.VI.1, Avinjonas, Jonas XXII įgalioja Rygos arkivyskupą Frydrichą atskirti jam trukdančiuosius nuo Bažnyčios / **154–155**
48. 1324.VI.5, Avinjonas, Jono XXII apsaugos raštas Rygos arkivyskupui Frydrichui / **156–157**
49. 1324.VI.15, Lionas, Rygos arkivyskupo Frydricho turto sąrašų ištraukos / **158–159**
50. 1324.VIII.19, Avinjonas, Jonas XXII Ciešino kunigaikščiui Kazimierui / **160–161**

51. 1324.VIII.31, Avinjonas, Jonas XXII Vokiečių ordinui, kad laikytųsi Vilniaus sutarties su lietuviais / **162–172**
52. 1324.VIII.31, Avinjonas, Jonas XXII Saremos vyskupui, prepozitui, dekanui / **174–177**
53. 1324.X.20, Ryga, Jono XXII legatai įsako Vokiečių ordinui Prūsijoje laikytis Vilniaus sutarties / **178–181**
54. Po 1324.6, Vilnius/Ryga, Vilniuje apsilankiusių popiežiaus legatų pasiuntinių pranešimas savo ponams / **182–190**
55. 1324.XI.12, Avinjonas, Jonas XXII Saksonijos pranciškonams / **191–193**
56. [1324], Ryga, Rygos miesto tarybos nariai Liubeko miesto tarybos nariams dėl Gedimino veiksmų / **194–199**
57. 1325.IV.4,5,7, Ryga, Rygos arkivyskupas Frydrichas atskiria Vokiečių ordiną Livonijoje nuo Bažnyčios / **200–211**
58. 1325.V.29, Ryga, popiežiaus legatai prašo Vokiečių ordino materialinės pagalbos / **212–215**
59. 1325.VI.12, žinutė apie Talino, Saremos vyskupų padarytą Gedimino 1323 m. laiškų kopiją / **216–217**
60. [1325.VI.2], Vilnius, Gediminas Livonijos bažnyčios ir pasaulietiniams pareigūnams / **218–221**
61. 1325.VIII.25, Plockas, Ravos kunigaikštis Ziemovitas, Čersko kunigaikštis Troidenas, Plocko vyskupas Florijonas Jonui XXII / **222–225**
62. 1326.II7, Lenčica, Lenkijos karalius Vladislovas Uolektinis sudaro paliaubas su Vokiečių ordinu bei Mazovijos kunigaikščiais / **226–227**
63. 1326.III.2, Ryga, Gedimino pasiuntinio Lesės pranešimas livoniečiams / **228–231**
64. [1331.IX.27–1332.II, Marienburgas], Vokiečių ordino magistras Liuteris iš Braunšveigo Jonui XXII / **232–235**
65. [Po 1331.IX.27, Marienburgas], Vokiečių ordino magistras Liuteris iš Braunšveigo prokuratoriui Dytrichui Goldenhauptui / **236–237**
66. [*circa* 1331 m.] Vladimiro ir Visos Rusios metropolito kanceliarijos nuorašai / **238–239**
67. [1334–1336] Vokiečių ordino brolis Ulrichas popiežiui Benediktui [XII] / **240–253**
68. 1337.XI.15, Miunchenas, imperatorius Liudvikas IV dovanoja Lietuvą, Žemaičius, Karšuvą, Rusią Vokiečių ordinui / **254–257**
69. 1338.XI.1, [Vilnius], Gediminas susitaria su Vokiečių ordino Livonijoje magistru Eberhardu iš Munheimo dėl taikos prekybos sąlygoms saugoti / **258–261**
70. [1339], Smolenskas, Smolensko kunigaikštis Ivanas Aleksandraitis sudaro sutartį su livoniečiais / **262–263**
71. [1335–1341], Polockas, Polocko kunigaikštis [Narimantas] Glebas, vyskupas Grigorijus sudaro sutartį su Vokiečių ordino Livonijoje magistru dėl prekybos sąlygų / **264–265**
72. 1366, Vokiečių ordinas atsako į rygiečių kaltinimus / **266–271**

Pagalbiniai tekstai

73. 1310.VII.19, Avinjonas, popiežius Klemensas V Brėmeno arkivyskupui Jonui, Ravenos kanauninkui Albertui iš Milano / **272–281**
74. 1317.II.3, Avinjonas, Jonas XXII rusų kunigaikščiams / **282–283**

75. 1319.VIII, Jonas XXII lenkų karaliui Vladislovui Uolektiniui / **284–285**
76. 1320.VIII.27, Voluinės Vladimiras, Haličo kunigaikštis Andrius Krokuvos miestiečiams / 286–287
77. 1320.VIII.27, Voluinės Vladimiras, Haličo kunigaikštis Andrius Torūnės miestiečiams / **288–289**
78. 1322.VI.17, Avinjonas, ataskaita arkivyskupo Frydricho tarnams / **290–291**
79. 1324.V.31, Avinjonas, Jonas XXII danų karaliui Kristupui II / **292–295**
80. 1337.XII, Miunchenas, imperatorius Liudvikas IV dovanoja Lietuvą, Žemaičius, Karšuvą, Rusią Vokiečių ordinui, šįsyk nežadėdamas sukurti naujos Bažnyčios provincijos / **296–301**
81. 1367.XI.7, Ryga, Livonijos magistras Vilhelmas iš Frimersheimo sudaro sutartį su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Algirdu, jo broliu kunigaikščiu Kęstučiu ir Lietuvos bajorais dėl prekybos ruožo saugumo / **302–303**
82. 1409 m., Vokiečių ordinas atsako į savo priešų kaltinimus / **304–307**
83. XIV a. kronikininkų aprašymai apie 1323–1324 m. įvykius:
    a. Petras Dusburgietis / **308–311**
    b. Prūsijos žygių metraštis / **310–311**
    c. Mikalojus iš Jerošino / **312–313**
    d. Sembos kanauninkas / **314–315**
    e. Dytmaras iš Liubeko / **314–315**
    f. Hermanas Vartbergiškis / **314–315**
    g. Jonas Vinterturietis / **314–315**

Komentarai / **316–365**
Summary / **366–402**
Asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė / **403–415**
Dažniausiai cituojamos literatūros ir archyvų santrumpų sąrašas / **416**

CHARTULARIUM LITHUANIAE RES GESTAS
MAGNI DUCIS GEDEMINNE ILLUSTRANS

GEDIMINO LAIŠKAI

Lietuviškų tekstų kalbą tvarkė AUŠRA KAZIUKONIENĖ

Leidykla VAGA
Gedimino pr. 50, LT-2600 Vilnius
El. paštas: info@vaga.lt
http://www.vaga.lt
tel. +370 5 2498121, faks. +370 5 2498122
Spausdino A. Jakšto spaustuvė, Girelės 22, LT-4230 Kaišiadorys

Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedeminne illustrans. Gedimino laiškai /
Ge58 Parengėjas, įvado, komentarų autorius S. C. Rowell. – Vilnius, Vaga [2003]. – 480 p.
Asmenvardžių ir vietovardžių r-klė p. 403–415.

ISBN 5-415-01700-3

Dinamiškai rytuosna besiplečiančios LDK valdovas prekybine sąjunga su Livonijos ir Saksonijos krikščionimis azartiškai įsitraukia į diplomatinę veiklą prieš ginkluotą Vokiečių ordiną, žadėdamas pats priimti katalikų tikėjimą, bet galų gale atsisako toliau eiti tokiu keliu. Šio rinkinio dokumentai pristato Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino politiką jo paties bei jo bendraamžių žodžiais Lietuvos ir Europos katalikų bei stačiatikių kontekste. Įžvelgtinos viduramžių diplomatijos, karo, prekybos, tikėjimų kryžkelės, ryškėja tarptautinės diplomatijos sankirtos, popiežiaus misijos organizavimo praktika, pranciškonų aršumas, Prūsijos dvasininkų priklausomybė nuo Vokiečių ordino, Gedimino mokėjimas įvertinti politines realijas. Tekstai lotynų, graikų, rusų ir vokiečių kalbomis pateikiami su vertimu į lietuvių kalbą, įvadu bei trumpais komentarais.

UDK 947.45.02:929Gediminas (04)